

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ BİLİM DALI

**M.Ö. 2. BİNDE ESKİYAPAR'IN ORTA KUZEY ANADOLU
ARKEOLOJİSİ'NDEKİ YERİ**

Doktora Tezi

Öznur OTLU

Ankara-2023

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ BİLİM DALI

**M.Ö. 2. BİNDE ESKİYAPAR'IN ORTA KUZEY ANADOLU
ARKEOLOJİSİ'NDEKİ YERİ**

Doktora Tezi

Öznur OTLU

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İbrahim Tunç SİPAHİ

Ankara-2023

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ BİLİM DALI

M.Ö.2.BİNDE ESKİYAPAR'IN ORTA KUZEY ANADOLU
ARKEOLOJİSİ'NDEKİ YERİ

Doktora Tezi

Öznur OTLU

Tez Danışmanı

Prof. Dr. İbrahim Tunç SİPAHİ

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

1. Prof.Dr.İbrahim Tunç SİPAHİ

2. Prof.Dr.Tayfun YILDIRIM

3. Prof.Dr.Fikri KULAKOĞLU

4. Prof.Dr.Süleyman Yücel ŞENYURT

5. Doç.Dr.Yiğit Hayati ERBİL

Tez Savunması Tarihi:12.4.2023

T.C. ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. İbrahim Tunç SİPAHİ danışmanlığında hazırladığım “M.Ö. 2. BİNDE ESKİYAPAR’IN ORTA KUZEY ANADOLU ARKEOLOJİSİ’NDEKİ YERİ” adlı doktora tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplandı ve sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

12.4.2023

Öznur OTLU

ÖNSÖZ

Tez kapsamında “M.Ö.2. Binde Eskiyaar’ın Orta Kuzey Anadolu Arkeolojisi’ndeki Yeri” başlıklı konu çalışılmıştır. Eskiyaar’da ilk kazılar 1968 yılında başlamıştır. Benim de 2010 yılından itibaren heyet üyesi olarak çalıştığım 3. Dönem kazı çalışmalarında ortaya çıkartılan arkeolojik veriler ve daha önce yapılan kazı çalışmalarının verileri ilk kez bu tez vesilesiyle bir araya getirilmiştir. M.Ö. 2. BinOrta Kuzey Anadolu coğrafyasında yeralan 16 arkeolojik merkez, Eskiyaar’ın arkeolojik bulguları ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

2010 yılından itibaren birlikte çalıştığım saygıdeğer doktora tez danışmanım Eskiyaar Kazı Başkanı Prof. Dr. İ. Tunç Sipahi, doktora sürecim boyunca her zaman bilgi birikimi ile bana yol göstermiştir. Çalışmanın temelini oluşturan Eskiyaar’ın arkeolojik yayınlanmamış malzemeleri dahil çalışmama izin verdiği ve çalışma süresi boyunca her türlü imkânı sağladığı için hocama çok teşekkür ederim.

Değerli tez jüri hocalarım Prof. Dr. Tayfun Yıldırım ve Doç. Dr. Yiğit Hayati Erbil’e bu süreç boyunca beni destekledikleri ve bilgi birikimlerini paylaşarak yol gösterici oldukları için şükranlarımı sunarım.

Tez malzemesinin teknik açıdan çalışılması hususundaki yardımlarından dolayı Anadolu Medeniyetleri Müzesi ve Çorum Müzesi çalışanlarından özellikle fotoğraf uzmanı Ahmet Remzi Erdoğan, arkeolog Zehra Taşkiran, Sinan Durmuş ve Resul İbiş’e çok teşekkür ederim. Eserlerimizin çizimini gerçekleştiren ve çizim konusunda bize her türlü desteği sağlayan Bilkent Üniversitesi’nden Özgecan Aydın’a teşekkür ederim.

Ankara Üniveritesi’ndeki eğitim hayatım boyunca her daim bana yol gösteren hocam Prof. Dr. Harun Taşkiran’a çok teşekkür ederim. Arkadaşlarım, Araş. Gör. Gökhan Bilen ve M. Tarık Öğreten’e bana destek verdikleri için teşekkür ederim. Ayrıca manevi desteklerinden dolayı arkadaşlarım Dr. Öğr. Üyesi Gülgüney Masalcı

Şahin, Dr. Öğr. Üyesi Sevda Emlak, Özlem Dönmez ve Ezgi Otlu'ya çok teşekkür ederim.

2018-2020 yılları arasında Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi (BAP) Koordinatörlüğü'ne 18L0649002 nolu proje kapsamında bu çalışmanın sonuçlanmasına verdikleri maddi katkıdan dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Anne ve babam Makbule-Hasan OTLU'ya, kardeşlerime maddi ve manevi olarak eğitim hayatım boyunca yanımda oldukları gibi aynı zamanda bu uzun süreçte desteklerini esirgemedikleri için sonsuz teşekkür ederim.

Öznur OTLU
Ankara -2023

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	vii

BİRİNCİ BÖLÜM

I. GİRİŞ

I.1. Amaç.....	1
I.2. Kapsam	4
I.3. Yöntem	5
I.4. Orta Kuzey Anadolu Bölgesi Coğrafyası ve Maden Kaynakları	6
I.5. M.Ö. 2. Binde Orta Kuzey Anadolu Bölgesi'nin Siyasi Durumu	22

İKİNCİ BÖLÜM

II. M. Ö. 2. BİNDE ORTA KUZEY ANADOLU BÖLGESİ'NDE YAPILAN ARKEOLOJİK ARAŞTIRMALAR, YERLEŞİM YERLERİ VE MEZARLIK ALANLARI

II.1. Arkeolojik Araştırmalar.....	43
II.2. M.Ö. 2. Bin'deki Yerleşim Yerleri ve Mezarlık Alanları	50
II.2. 1. Alaca Höyük.....	51
II.2. 2. Boğazköy.....	52
II.2. 3. Boyalı Höyük	54
II.2. 4. Doğantepe Höyüğü.....	55
II.2. 5. Dündartepe	56
II.2. 6. Fatmaören.....	58
II.2. 7. Ferzant/ Büget Mezarlığı.....	59
II.2. 8. Hüseyindedede	60
II.2. 9. İkiztepe	61
II.2.10. İnandiktepe	63
II.2.11. Kazankaya Mezarlığı.....	65
II.2.12. Maşat Höyük	66
II.2.13. Oluz Höyük	68
II.2.14. Osmankayası Mezarlığı.....	70

II.2.15. Ortaköy.....	71
II.2.16. Oymağaç Höyük.....	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. ESKİYAPAR HÖYÜK

III.1. Konum.....	76
III.2. Araştırma Tarihçesi.....	77
III.3. Lokalizasyon Önerileri.....	80
III.4. Stratigrafi.....	84

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV. M.Ö. 2 BİNDE ESKİYAPAR'IN MİMARİSİ VE ARKEOLOJİK

ESERLERİ

IV.1. Mimari.....	103
IV.1.1. Asur Ticaret Konileri Çağı.....	104
IV.1.2. Eski Hitit Dönemi.....	110
IV.1.3. Orta Hitit Dönemi.....	120
IV.1.4. Değerlendirme.....	137
IV.2. Eserler.....	139
IV.2.1. Asur Ticaret Konileri Çağı.....	139
IV.2.1.1. Seramik Tipleri.....	146
IV.2.1.1.1. Çanaklar.....	146
IV.2.1.1.2. Tabaklar.....	147
IV.2.1.1.3. Vazolar.....	147
IV.2.1.1.4. Testiler.....	147
IV.2.1.1.4.1. Gaga Ağızlı Testiler.....	148
IV.2.1.1.4.1.1. Kesik Gaga Ağızlı Testiler.....	148
IV.2.2. Eski Hitit Dönemi.....	151
IV.2.2.1. Seramik Tipleri.....	154
IV.2.2.1.1. Fincanlar.....	154
IV.2.2.1.2. Çanaklar.....	161
IV.2.2.1.3. Şişeler.....	163
IV.2.2.1.4. Testiler.....	164
IV.2.2.1.4.1. Yuvarlak Ağızlı Testiler.....	164

IV.2.2.1.4.2. Gaga Ağızlı Testiler	166
IV.2.2.1.4.2.1. Kesik Gaga Ağızlı Testiler	168
IV.2.2.1.5. Matara Biçimli Kaplar	169
IV.2.2.1.6. Meyvelik.....	171
IV.2.2.1.7. Kantaroslar	172
IV.2.2.1.8. Sepet Kulplu Kaplar	173
IV.2.2.1.9. Vazolar	173
IV.2.2.1.10. Kabartmalı Vazo Parçaları	176
IV.2.2.1.11. Tanımlanamayan Kaplar	189
IV.2.2.1.12. Ritonlar	189
IV.2.2.1.12.1. Boğa Ritonları	190
IV.2.2.3. Değerlendirme	195
IV.2.2.4. Küçük Eserler	199
IV.2.2.4.1. Mühür ve Mühür Baskıları.....	199
IV.2.2.4.1.1. Damga Mühürler	200
IV.2.2.4.1.2. Bullalar	202
IV.2.2.4.1.3. Mühür Baskıları.....	204
IV.2.2.4.2. Metal Eserler	205
IV.2.2.4.2.1. Orak.....	205
IV.2.2.3.3. Değerlendirme	205
IV.2. 3. Orta Hitit Dönemi.....	206
IV.2.3.1. Seramik Tipleri	208
IV.2.3.1.1. Çanaklar	208
IV.2.3.1.2. Testiler.....	210
IV.2.3.1.2.1. Yuvarlak Ağızlı Testiler.....	210
IV.2.3.1.2.2. Gaga Ağızlı Testiler	211
IV.2.3.1.3. Matara Biçimli Kaplar.....	213
IV.2.3.1.4. Vazolar	213
IV.2.3.1.4.1. Kale Mazgalı Biçimli Süslemeli Vazolar	215
IV.2.3.1.4.2. Kabartmalı Vazo Parçaları	215
IV.2.3.1.5. Minyatür Adak Kapları	221
IV.2.3.1.6. Baskı Bezemeli Kulplar	225
IV.2.3.1.7. Red Lustrous Wheel-made Ware (RL).....	226

IV.2.3.1.7.1. İğ Biçimli Testiler ("Spindlebottles").....	227
IV.2.3.1.7.2. Kol Biçimli Libasyon Kapları	228
IV.2.3.1.8. Banyo Kapları/Küpleri	231
IV.2.3.2. Değerlendirme	238
IV.2.3.3. Küçük Eserler	240
IV.2.3.3.1. Tablet.....	240
IV.2.3.3.2. Mühür ve Baskıları.....	241
IV.2.3.3.2.1. Yerli Mühürler ve Baskıları	242
IV.2.3.3.2.1.1. Kalot Mühürler	242
IV.2.3.3.2.1.2. Damga Mühür Baskısı.....	243
IV.2.3.3.2.1.3. Düğme Mühürler.....	244
IV.2.3.3.2.2. İthal Mühürler ve Baskıları	246
IV.2.3.3.2.2.1. Silindir Mühürler	246
IV.2.3.2.3. Taş Aletler	248
IV.2.3.2.3.1. Biley/Perdah Taşları	248
IV.2.3.3.4. Metal Eserler	249
IV.2.3.3.4.1. Hançer	249
IV.2.3.3.4.2. Zırh Pulu.....	250
IV.2.3.3.4.3. Orak.....	250
IV.2.3.3.5. Değerlendirme	251

BEŞİNCİ BÖLÜM

V. M.Ö.2. BİNDE ESKİYAPAR'IN ORTA KUZEY ANADOLU BÖLGESİ'NDEKİ EKONOMİK VE KÜLTÜREL İLİŞKİLERİ

VI. SONUÇ.....	264
VII. KATALOG.....	285
VIII. KAYNAKÇA	329
IX. HARİTA, TABLOLAR, PLANLAR VE LEVHA LİSTESİ.....	394
X. HARİTA VE LEVHALAR.....	400
XI. ÖZET.....	509
XII. ABSTRACT	510

KISALTMALAR LİSTESİ

Metin ve Katalog İçerisinde Kullanılan Kısaltmalar

AMM	Anadolu Medeniyetleri Müzesi
An St	Anatolian Studies
AJA	American Journal of Archaeology
ARIT	American Research Institute in Turkey
Bknz	Bakınız
Coll An	Colloquium Anatolicum
cm	Santimetre
Çiz.	Çizim
Çev.	Çeviren
Dpnt	Dipnot
DTCF	Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
eds.	Editörler
Ed.	Editörler
Esy	Eskiyapar
Env	Envanter
Fig.	Figür
Gen	Genişlik
Hrt	Harita
ibid	Aynı eser
in	İçinde
Ist. Mitt	Istanbuler Mitteilungen.
JNES	Journal of The American School of Classical Studies At Athens
Kat. No.	Katalog Numarası
Kal.	Kalınlık
Km	Kilometre
KBo	Keilschrifttexte aus Boghazköi Leipzig, Berlin 1916 vd.
KUB	Keilschrifturkunden aus Boghazköi – Berlin 1921 vd
Lev. No.	Levha Numarası
m	Metre
mm	Milimetre
MDOG	Mitteilungen der Deutschen Orient Gesellschaft

M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
Vd	Ve diğerleri
Yük	Yükseklik
No	Numara
p.	page
Pl.	Plate
Res.	Resim
RL	Red Lustrous Wheel-made Ware
s.	Sayfa
Şek.	Şekil
Taf.	Tafel
TTK	Türk Tarih Kurumu
TÜBA-AR	Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi
Uz.	Uzunluk
vd.	ve diğerleri
vd.	ve devamındaki sayfa
Vol.	Volume
Yak.	yaklaşık
yük.	yükseklik
yay. haz.	yayına hazırlayan

BİRİNCİ BÖLÜM

I. GİRİŞ

I.1. Amaç

“M.Ö.2.Binde Eskiyaar’ın Orta Kuzey Anadolu Arkeolojisi’ndeki Yeri” isimli tez çalışmasının temel amacı, Eskiyaar kentinin Orta Kuzey Anadolu coğrafyasında yaşamış olan toplumlar ile ilişkilerini siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik yönden incelemektir.

- ❖ Çalışmanın ana konusunu oluşturan Orta Kuzey Anadolu Bölgesi’nin M.Ö.2. Binyılda coğrafi sınırları çizilerek, bu coğrafi sınırlar içinde, bölgede yer alan tüm arkeolojik keşifler, yüzey araştırmaları, yapılan ve halen devam etmekte olan kazı çalışmalarını değerlendirilip Eskiyaar’ın bölgedeki jeopolitik ve stratejik açıdan da önemini ortaya koymaktır.
- ❖ Boğazköy ve Alaca Höyük’ün yer aldığı Hitit iç çekirdek bölgesi yerleşimlerinden biri olan Eskiyaar’da gerçekleştirilen ilk iki dönem arkeolojik kazılarından Hatti ve Hitit kültürleri için değerli sonuçlar elde edilmiştir. Alaca Höyük kral mezarlarının yanı sıra Eskiyaar hazineleri de bölgenin Eski Tunç Çağı’na değerli katkılar sağlamıştır. Sonrasındaki Eski Hitit ve Orta Hitit Dönemlerinde özgün ve zengin kült eşyası karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Eskiyaar kentinde tüm dönemlerdeki kültürel zenginliğin sürekliliğininin bütüncül olarak vurgulanması da gereklidir.
- ❖ Bu sürekliliğin vurgulanması kapsamında Asur Ticaret Kolonileri Çağı, Eski Hitit, Orta Hitit ve Hitit İmparatorluk Dönemleri’nde Eskiyaar kentinin önemini ve yerini devam eden kazılar ışığında ortaya koymaktır.

- ❖ Eskişehir kentinin Orta ve Kuzey kesiminde bilim insanları, araştırmacılar ve gezginler tarafından keşifler ve değerlendirmeler yapılmıştır. Söz konusu çalışmalara ait verilerin ışığında özellikle incelenen dönemde Eskişehir'dan elde edilen verilerin ele alınarak irdelenmesi, tezin genel iskeletini oluşturmaktadır. Tez kapsamında M.Ö. 2. Binyılın arkeolojik ve yazılı belgelerlerinin desteği ile konu değerlendirilip Eskişehir ile çevresindeki yerleşimler arasında süregelen ticari ve kültürel ilişkiler gibi konulardaki sorunlara yeni yaklaşımlar üretilmeye çalışılacaktır.
- ❖ Eskişehir, bölgesindeki Hitit yerleşimlerinin ortasında her yönüyle adeta bir kavşak noktası konumundadır. Özellikle Eskişehir'in güneyinde bulunan başkent Boğazköy ve kuzeyindeki kült merkezi Alaca Höyük gibi merkezlere coğrafi yakınlığı sözkonusudur. Bu coğrafi konumsal özelliği kültürel ilişkilerde de bir yakınlık sağlamaktadır. Bu bağlamda bölge arkeolojisi için önemli diğer bir konu da Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın zengin kültürel yapısının bölgedeki durumu ve yayılımıdır. Asur Ticaret Kolonileri Çağı hakkında Boğazköy'den değerli sonuçlar alınmıştır. Alaca Höyük'te de bu dönemin varlığı bilinmektedir. Eskişehir'da ise Asur Ticaret Koloni Çağı'ndan Eski Hitit Dönemi'ne olan devamlılık sürecinde Hitit sanatının köklerinin Koloni'de olduğu özellikle de Koloni Dönemi'nin geç safhasında gelişen seramiğin Eski Hitit'e mal olduğunu görülmektedir. Bölgede bu hususa ilişkin sorulara, Eskişehir kazıları cevap vermeye başlamıştır. Eskişehir'daki Koloni Dönemi'nin devamı niteliğindeki Eski Hitit seramiğinin özellikle en erken safhasının incelenmesi ve farklı yayınlarda ele alınan eserlerin bir araya getirilmesi tezin temel amaçlarından biridir.

- ❖ Eskiyaşar'ın yer aldığı coğrafyadaki Asur Ticaret Koloni Çağı'nın kültürel devamlılığına ait sayısı giderek artan verilerin, bölgedeki diğer yerleşimlere ve ilgili çalışmalara destek sağlayacağına inanılmaktadır.
- ❖ Eskiyaşar'ın söz konusu dönemi ve özellikleri mevcut verilerin ışığında genel hatlarıyla ele alınacaktır.
- ❖ Eskiyaşar'ın Eski Hitit Dönemi'nin kült seramikleri yoğun bir grup oluşturmaktadır. Seramiklerin büyük bir kısmı çeşitli vesilelerle yayınlanmıştır. Bunların tamamının bir araya getirilerek birlikte değerlendirilmesi gelecekteki alanla ilgili çalışmalara destek sağlayacaktır. Aynı durum seramikler dışındaki diğer Eski Hitit eserleri için de söz konusudur. İlk dönem kazılarına ait toplu yayınların olmayışı, eserlerin parça parça yayınlanması bütüncül bir bakışı zorlaştırmıştır. Bu sebeple de tez çalışmasının konuya katkı sağlayacaktır.
- ❖ Önceleri Hitit Çağı kendi içinde genellikle Eski Hitit ve İmparatorluk olarak iki alt döneme ayrılmıştır. Uzunca bir süreden sonra Eski Hitit, Orta Hitit ve İmparatorluk olmak üzere üç dönem olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Hitit kronolojisinde Eski Hitit Devleti ve Hitit İmparatorluğu (önceleri Yeni krallık) ya da Erken İmparatorluk Dönemi şeklinde genel ayrımlar yapıyordu. Tabletlerdeki filolojik farklılıklara dayanılarak iki dönem arasında yer alan Orta Hitit, bağlantı süreci veya bir kültürel köprü olarak tanımlanmaktadır. Bu aşamada hedef bölgenin birçok yerleşimindeki netleşmemiş olan söz konusu dönem ve bulgular Eskiyaşar'daki yeni arkeolojik verilerin ışığında birlikte ele alınacaktır.
- ❖ Orta Hitit Dönemi malzemesinin ayrımı için son dönemde yeni sonuçlar Eskiyaşar kazılarından alınmaktadır. Eskiyaşar'da bu döneme ait tabakaları bulunan A Yapısı gün ışığına çıkarılmaktadır. Söz konusu yapı ve

çevresinde bulunan seramikler bir önceki Eski Hitit seramiğinden kendisini ayırmaktadır. Bu bağlamda Eski yapar'da Orta Hitit Dönemi'ni tanımlamak için özellikle arkeolojik verilerin Alaca Höyük, Boğazköy, Ortaköy ve Maşat Höyük ile karşılaştırılması diğer bir amaçtır. Eski yapar kazılarında ele geçen ve M.Ö. 2. Binyıla tarihlenen arkeolojik malzemenin analitik çalışmalarla tamamlayıcı, yenileyici ve daha önemlisi çözümleyici sonuçlar elde edilmesi amaçlanmaktadır.

I.2. Kapsam

Genel olarak tez konusu zamansal ve coğrafi açıdan sınırlandırılmıştır. Çalışma konusunda, Orta Kuzey Anadolu bölgesinin fiziki özellikleri kapsamındaki yerleşimlerin arkeolojik ve filolojik verileri ele alınmıştır. Orta Kuzey Anadolu Bölgesi'nin coğrafi sınırlarını Kızılırmak kavsı ve Yeşilirmak'ın bir bölümü (Çorum, Tokat, Amasya, Samsun, Çankırı illeri) esas alınarak belirlenmiştir.

Orta Kuzey Anadolu coğrafyasında M.Ö. 2. Binyılda Eski yapar ile diğer merkezlerin ve mezarlıkların (Alaca Höyük, Boğazköy, Ortaköy, Hüseyindede, İnandıktepe, Boyalı Höyük, Fatmaören, Maşat Höyük, İkiztepe, Dündartepe, Doğantepe, Oluz Höyük, Oymağaç, Ferzant-Büget, Osmankayası ve Kazankaya Mezarlıkları) arkeolojik verileri ile karşılaştırmalı değerlendirmeler yapılacaktır. Bu yerleşimlerin kültürel ve coğrafi iletişim örgüsü, güncel kaynaklar yoluyla arkeoloji dünyasına sunulacaktır. Konuyla ilgili arkeolojik ve filolojik verilerin toplu halde bir araya getirilmesi ve bunların bir bütün içinde ele alınmasının beraberinde malzemeye dayanan değerlendirme sonuçları ilerideki çalışmalara toplu bir öz kaynak oluşturacaktır. Dolayısıyla bölgede kültürel bir anahtar rolüne sahip Eski yapar'ın buluntuları ve sonuçları bölge arkeolojisine tamamlayıcı bilgiler sağlayacaktır.

I.3. Yöntem

Bu başlık altında tez çalışmasına esas uygulamalar sıralanmıştır. Ayrıca tez yazımı sırasında metinde tercih edilen tanımlamalar ve ifadeler verilmiştir. Çalışmamızda, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin yanı sıra konumuzun odak noktalarından biri olan Çorum Müzesi'nde teşhir edilen veya depolardaki eserler gerekli izinler alındıktan sonra yerinde görülerek değerlendirilmeleri yapılmış, eserler üzerinde fotoğraf ve çizim çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki eserler üzerinde çalışmak için gerekli izin alınmasına rağmen müzedeki Eskiypar eserlerinden sorumlu çalışanından ve zimmetinde olan eserlerden kısıtlı destek alınabilmiştir. Bu nedenle Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunan eserlerin bir bölümünün çizimleri yapılamamıştır. Diğer eserlerin ancak fotoğrafları kullanılabilmiştir. Diğer taraftan literatür çalışması için Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, Milli Kütüphane, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Amerikan İlmî Araştırmalar Enstitüsü (ARIT) Kütüphanesi, İngiliz Arkeoloji Enstitüsü (BIAA) Kütüphanesi'ndeki kaynaklardan da faydalanılmıştır. Bu kapsamda literatür ve müze çalışması tamamlandıktan sonra eserlerin, fotoğraf çekimleri yapılmış, eserlerin ham çizimleri dijital ortama aktarılmıştır.

Tez kapsamına giren eserlerin önemli bir grubunu seramikler oluşturmaktadır. Diğerleri mühür, metal gibi küçük eser gruplarından oluşmaktadır. Bu araştırmada öncelikle, kapsama alınan arkeolojik eserlerin ve verilerin sınıflandırılarak belirtilen tarihsel süreç içinde Hitit arkeolojisi üzerine yapılan çalışmalara katkı sağlanması bir yöntem doğrultusunda amaçlanmıştır. Bilim dünyasında sorulan sorulara bölge için önem arz eden aynı zamanda devam edecek çalışmalara da temel teşkil edecek bir çalışma hedeflenmiştir. Konuyla ilgili olarak yayınlananların yanında yayınlanmamış arkeolojik malzemedeki belli başlı örneklerin, kazı başkanı ve müze müdürlüğünün

izniyle çalışma yöntemine ve hedeflerine uygun olarak teze alınması teze özgünlük katmıştır.

Tez metninde aşağıdaki tanımlamalar ve ifadeler kullanılacaktır:

Tezde Eskişehir'deki kültürlerin kronolojik ayrıntılarının ve dönemsel devamlılıklarının daha iyi verilmesi ve terminolojik birliğin sağlanabilmesi için sırasıyla “Çağ”, “Dönem”, “Evre”, “Safha” terimlerinin yanı sıra “Geçiş Safhası” yerine “dönüşüm” ve “başlangıç” terimleri tercih edilmiştir.

Ayrıca tezde yoğun olarak “A Yapısı” ve “C Yapısı” tanımları tercih edilmektedir. Dönemlere göre olan anlatımlarda ise “Eski Hitit Binası”, “Hitit Binası” tanımları kullanılacaktır. Tezin başlığına bağlı olarak “M.Ö. 2. Binde” veya “M.Ö. 3. Binde” ifadesi kullanılmakla birlikte “M.Ö. 2. Binyıl” ve “M.Ö. 3. Binyıl” ifadesi tercih edilecektir.

I.4. Orta Kuzey Anadolu Bölgesi Coğrafyası ve Maden Kaynakları

Konumuz kapsamında coğrafi bölgeler, iklim, yüzey şekilleri, beşerî ve ekonomik etkinlikler açısından kendine özgü benzerlik sağlayan coğrafi bir bütünlük içinde tanımlanmıştır¹. Orta Kuzey Anadolu Bölgesi coğrafyası dediğimizde aklımıza Orta Anadolu Bölgesi ve kısmen Kuzey Anadolu Bölgesi gelmektedir.

Orta Anadolu Bölgesi, fiziki açıdan Anadolu'nun ortasında görüntü olarak bir çanak formundadır. Bu bölgenin güneydeki sınırı Toros dağlarının kuzeydeki eteklerinden başlar. Kuzey sınırı ise Kuzey Anadolu Dağları'nın güney yükseltilerinin yüksek kesimlerindedir. Bölgenin doğu ve batı kesimleri ise yüksek olmayan dağlarla çevrelenmiştir. Güneyinde ise dışa kapalı alanlar vardır².

Orta Anadolu Bölgesi yüzey şekilleri bakımından dört bölüme ayrılmıştır: 1. Yukarı Kızılırmak, 2. Orta Kızılırmak, 3. Yukarı Sakarya ve 4. Konya Bölümü.

¹ Atalay - Mortan 1997, 5; Koç - Aksoy 2012, 32.

² Atalay - Mortan 2003, 481.

Çalışmanın coğrafi sınırları içinde yer alan, Orta Kızılırmak bölümü bölgenin en geniş yüzölçümüne sahiptir. Kızılırmak³, bu bölümün içerisinde geniş bir yay çizdikten sonra kuzeydoğuya yönelerek İskilip dolaylarından Karadeniz Bölgesi'ne geçer. Orta Kızılırmak bölümünün Kızılırmak yayı içinde kalan kısmı, hafif dalgalı yüksek düzlüklerden oluşmaktadır. Bu düzlüklerin ortasından Kızılırmak'ın önemli bir kolu olan Delice Irmağı⁴ geçer. Türkiye'deki akarsuların en uzun olan Kızılırmak⁵, İç Anadolu Bölgesi'nde büyük kavsini çizdikten sonra güneybatıdan-kuzeydoğuya doğru akarken, başlıca büyük kollarından biri olan Delice Irmağı ile birleşir. Kızılırmak ve Delice, sularına kimyasal ve fiziksel etkileriyle karakter kazandıran, tabakaları arasında jipslerin hâkim olduğu, bir formasyonun içinden akmaktadır. Bu bölümde akarsuyun debisi son derece azdır. Bu nedenle yatağı ve tabanı çok geniş olan Kızılırmak Vadisi, Salur Köprüsü çevresinde jipsli alanı terk eder. İç Anadolu ile Karadeniz Bölgeleri arasından geçirilen sınır, Kızılırmak boyunca bu noktada keser. Böylece adeta coğrafi ve jeolojik ayrımlar eski Salur Köprüsü civarında birbiriyle çakışmaktadır. Jeolojik formasyonların değişmesiyle, bu noktadan itibaren coğrafi görünümde de keskin bir

---

³ Kızılırmak Kuzey Anadolu Dağları'nı aşar ve Bafra ovasını oluşturarak Karadeniz'e dökülür. Atalay- Mortan 2003, 25-29.

⁴ Delice Irmağı, kaynağını Akdağların batısından almaktadır. Batı yönünde akışını sürdürür. Sorgun ve Doğankent sularını toplayan Sorgun deresini alarak, Şefaati'ye ulaştıktan sonra Karacaali özüyle birleşmektedir. Şefaati İlçe merkezini geçtikten sonra 30 km uzunluğundaki Karanlıkdere Vadisi'nden sonra, Yerköy'ü geçer ve Bişek Özü'nü alır sonra Sekili sınırlarından Yozgat sınırına çıkar. Delice Irmak daha sonra Çankırı'nın doğusundaki, Kula köyünden geçip Kızılırmak'a karışır. Tamer -Aslan vd., 2011, 80.

⁵ Sivas'ın İmranlı ilçesindeki Kızıldağ'dan doğan Kızılırmak, Kuzey Anadolu dağlarından çıktıktan sonra uzun bir mesafeyi kat ederek güneybatı yönünde ilerler ve Tuz Gölü'ne yaklaşırken önüne çıkan irili ufaklı dağlar nedeniyle öylesine büyük bir yay çizer ki adeta geldiği yöne doğru geri döner ve sahile paralel dağları kuzeydoğu yönünde keserek Karadeniz'e dökülür. Gurney 2001, 26.

şekilde değişim görölmektedir. İç Anadolu bozkırlarından çıkan Kızılırmak, Kuzey Anadolu Dağları'nın içlerine kadar girer ve böylece değişen bitki örtüsü sonucunda farklı ağaç toplulukları da görölmeye başlar⁶.

Kızılırmak boyunca birbirinden ayrılan 3 farklı ünite vardır: 1. Kızılırmak Deltası, 2. Kuzey Anadolu Dağları içerisinde yer alan Kızılırmak Vadisi, 3. Salur Köprüsü-Delice kavşağı arasında yer alan İç Anadolu düzlükleri⁷.

Bölgedeki Kızılırmak Deltası ve yakın çevresinin doğal özellikleri, insan yaşamına çok uygun koşullar sunmaktadır. Kızılırmak Nehri'nin yaşam için gerekli su potansiyeli, doğal flora ve fauna zenginliği ve yine, Kızılırmak'ın iç kısımlara sağladığı doğal ulaşım kolaylığı gibi faktörler, insanın yerleşik yaşama geçişiyle birlikte bu bölgeyi tercih etmeleri için yeterli nedenleri oluşturmuştur. Bu alan binlerce yıl boyunca insanlara cazip bir yaşam ortamı sağlamıştır⁸.

Doğuda Gürcistan batıda Sakarya ovası arasında kalan Kuzey Anadolu Bölgesi'nin güney sınırı, Kuzey Anadolu Dağları'nın güneyindeki yükseltiler boyunca uzanır. Bölgenin orta kesimi ise Yeşilirmak⁹ Havzası'nın büyük bir bölümünü içine alarak güneye doğru devam eder¹⁰.

Karadeniz Bölgesi kendi içinde üç alt bölgeye ayrılır: 1. Doğu Karadeniz, 2. Orta Karadeniz ve 3. Batı Karadeniz.

Coğrafi sınırlarımız içindeki Orta Karadeniz Bölgesi ise Çorum ve Tokat'ın kuzeyini kapsayarak İç Anadolu Bölgesi'ne doğru genişlemektedir. Fiziki ve iklimsel farklılıklarıyla kendisini diğer bölgelerden ayıran Orta Karadeniz Bölgesi'nin kuzey

---

⁶ Akkan 1970, 1.

⁷ Akkan 1970, 2.

⁸ Turoğlu 2010, 105.

⁹ Yeşilirmak ise Kuzey Anadolu dağlarını aşar ve Çarşamba ovasını oluşturarak Karadeniz'e dökölür. Atalay-Mortan 2003, 25-29.

¹⁰ Atalay-Mortan 2003, 18.

sınırını Karadeniz, güneyini ise Laçın, Aydıncık, Artova ilçeleri ve Kelkit Irmağı'nın güneyindeki engebeli alan teşkil eder. Batısı ise Sinop'tan itibaren, Gök Irmak'ın Kızılırmak ile birleştiği noktanın güneyinden itibaren Çorum'un batı kesimidir. Bölgeyi Doğu Karadeniz'den ayıran sınırdır, Ordu'nun doğusundaki Melet Irmağı boyunca güneye uzanıp Koyulhisar İlçesi'ni geçtikten sonra Hafik ve Zara'nın kuzeyindeki dağlık bölge ile şekillenir¹¹.

Orta Kuzey Anadolu Bölgesi'nin coğrafi tanımlanması için günümüze kadar yapılan arkeolojik ve filolojik çalışmalar;

Garstang - Gurney, 1959'da Kızılırmak Havzası bölümünde, bölge için “orta” yerine “orta-kuzey” terimini tercih etmişlerdir¹². Hitit coğrafyasının kilometre taşı olarak kabul edilen bu çalışma sonrakilere temel oluşturmuştur. İlgili yayın sayesinde arkeolojik ve filolojik veriler bir araya getirilmiştir.

Hans G. Güterbock, 1961'de bölgede yapılan çalışmaları filolojik metinler kapsamında ele alarak bölgedeki yer adlarını festival yollarının güzergâhlarına göre ele almıştır¹³.

T. Özgüç, 1960'larda Orta Anadolu Bölgesi'nin Eski Tunç Çağı için yaptığı coğrafik tanımlamada, bölgeyi Eski Tunç Çağı'nda iki büyük kısma ayırmış; Alaca Höyük'ün kuzeyini ve Orta Karadeniz'in özellikle, Kızılırmak ile Yeşilirmak arasındaki bölümünü, Alaca Höyük'ün güneyini Kayseri Bölgesi olarak değerlendirmiştir¹⁴. Bu kültürel tanım doğrultusunda Orta Kuzey Anadolu Bölgesini; özellikle Orta Karadeniz Bölgesi iç kesimleri ile Kızılırmak -Yeşilirmak arasında kalan bölüm olarak tanımlamak doğru olacaktır.

---

¹¹ Atalay - Mortan 1997, 74.

¹² Garstang - Gurney 1959, 1-31.

¹³ Güterbock 1961, 85-97.

¹⁴ Özgüç 1963, 30-31.

1974 yılında Dinçol ve Yakar¹⁵, M.Ö. 2. Binde Orta Kuzey Anadolu coğrafyasının fiziki durumunu ve buna bağlı olarak bölgedeki yerleşim yayılımını ortaya çıkarmayı hedeflemişlerdir. Bu yayılım, doğal özellikler ve diğer bölgelerle olan kültürel, siyasi ilişkiler dikkate alınarak yapılmıştır. Özellikle de Samsun ili ve çevresi bu kapsamda değerlendirilmiştir. Çorum'dan Amasya - Samsun rotasını kuzeyden güneye değil, batıdan doğuya doğru tanımlamışlardır. Çalışmada Gökırmak vadisini takip eden en önemli üç rota; 1. Daday'ın Kızılırmak ile birleştiği yer Durağan Vezir Köprüsü, 2. Havza ile kesiştiği yer ve 3. Samsun Çorum arasındır¹⁶.

A. Ünal, 1989'da Orta ve Kuzey Anadolu Bölgesi'nin M.Ö. 2. Binyılda ve her dönemde elverişli iklim koşullarına sahip olduğunu söyler. Ayrıca Yeşilırmak (Kummeşmaha)¹⁷ ve Kızılırmak (Maraşantiya¹⁸) arasındaki bölümün tarım ve hayvancılığa uygun arazilere, otlaklara, ormanlara, ayrıca maden kaynaklarına ve tarihi yollara sahip olduğunu belirtmiştir. Bütün bunların yanında bölgenin, Kelkit (Lykos) gibi diğer ırmak kolları ve akarsuları ile Güney, Güneydoğu ve Batı Anadolu'ya göre müstesna bir konuma sahip olduğunu vurgulamıştır¹⁹.

Matthews -Glatz 2009'da²⁰ hem yüzey araştırması sırasında elde ettikleri arkeolojik bulguları hem de topografik bilgileri içeren yazılı kaynaklara ait bilgileri biraraya getirerek Geç Tunç Çağı'na ve Hitit Dönemlerine ait kesinleşmiş yer isimlerini bulmaya çalışmışlardır. Coğrafi olarak Kuzey Anadolu Bölgesi'nin orta kısımlarında

---

¹⁵ Yakar - Dinçol 1974b, 85-99.

¹⁶ ibid 1974b, 85-99.

¹⁷ Hitit kaynaklarında Kuzey ve Orta Anadolu'nun önemli nehirlerinden Yeşilırmak/Kummeşmaha'nın adı bulunmaktadır. Dönmez 2017c, 274.

¹⁸ Hitit kaynaklarında Kızılırmak /Maraşantiya olarak geçer. Müller - Karpe - Müller-Karpe 2006, 2.

¹⁹ Ünal 1989, 17-37.

²⁰ Matthews - Glatz 2009b, 51-72. Matthews - Glatz 2009a. 52.

özellikle İç Paflagonya²¹ bölgesi üzerinde yoğunlaşmışlardır. Yaptıkları bu araştırma, yer adlarını, nehirleri, dağları, bölgeleri ve yerleşimleri kapsar²².

Barjamovic 2011'deki²³ yayınında Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve devamı olan Hitit Dönemi coğrafyasını çalışarak metinlerde bu coğrafyada yer alan pek çok yer adını ele almıştır.

M. D. Alparslan ve M. Alparslan 2015'te Hititlerin tarihi ve coğrafi problemlerini ele almıştır²⁴. Hitit metinlerinden krali yıllıklarda çok sayıda coğrafi yer ismi geçmektedir. M.Ö. 2. Binde Anadolu'da Hitit Devletine ait arşivlerde çok sayıda isim bulunmasına rağmen çok azı kesinleştirilebilmiştir²⁵. Genel olarak tarihi coğrafya çalışmalarında amaç, politik ve kültürel sınırları belirlemek olmuştur²⁶; politik sınırları belirlemek bir nebze daha kolay olsa da kültürel sınırları kesin bir çizgi ile belirlemenin oldukça güç olduğu da vurgulanmıştır.

Bilim insanları uzun yıllar boyunca yaptıkları çalışmalarla Hitit Çağı Anadolu'sunun coğrafi haritasını çıkarmaya çalışsalar da bu haritalar farklılık göstermiştir. 1970'lerde "Tübinger Atlas des Vonderen Orients" projesi başlatılmış daha sonra birçok dönemi ve coğrafyayı kapsayan "Repertorie Geographique des Textes

---

²¹ Paflagonya'nın içteki yerleşim alanları şunlardan oluşmaktadır: Devrekani (Domanitis) ve civarı, Küre, Azdavay Bölgesi, Ulus, Bartın, Boyabat, Taşköprü, Kastamonu, Dadybra (Daday), Araç (Timanitis), Safranbolu, Tosya (Doceia), Ilgaz (Kimiata), Çerkeş (Antinopolis), Eskipazar (Hadrianopolis), Çankırı (Gangra/Germanikopolis), İskilip (Klaudiopolis), Kargı (Blaene): Gökoğlu 1952, 25-38.

²² Matthews vd. 2009, 107-147.

²³ Barjamovic 2011; Barjamovic 2017, 311-318.

²⁴ Alparslan - Alparslan 2015, 90-110; Yakar 1980, 75-94.

²⁵ Ertem 1973; Alp 1977, 637-646; Alp 1986, 227-233; Alp 1991,1-114; Süel 2005, 679-685.

²⁶ Alparslan - Alparslan 2015, 90-110.

*Cuneiformes*²⁷ adlı yayında çok sayıda mevki adı bir araya getirilmiştir. 1970'lerde M. Forlanini ile tarihi coğrafya çalışmaları gerçekleştirmiştir²⁸. Gurney 1992'deki²⁹ yayınında Forlanini ve Marazzi'nin yaptığı çalışmaları ele almıştır. Hitit çivi yazılı metinleri üzerine Giuseppe del Monte- Johann Tischler 1978' de³⁰ ciddi bir şekilde çalışmıştır. Del Monte 1978'lerdeki ek olarak 1992'de tarihi coğrafya çalışmaları yapmıştır.

M. Süel - A. Süel - T. Sipahi - M. Weeden, 2017'deki yayınlarında³¹ Orta Anadolu'nun doğusunu ele almışlardır. Alaca Höyük, Eskiypar Höyük, Ortaköy ve Maşat Höyük yerleşimleri bölge kapsamında incelenmiştir³².

F. Braudel, coğrafi özelliklerin geniş zaman periyodu içinde yavaş değişen, tarihsel gelişmelerin esas belirleyicisi olduğunu gözlemlemiş ve benzer coğrafi koşulları paylaşan toplumların da benzer kültürel gelişmeleri izlediğini ifade etmiştir³³.

Bu yaklaşım dikkate alındığında Orta Anadolu Bölgesi'nin kültürel yönden, Orta İç Karadeniz Bölgesi'nin büyük bir kısmını içine aldığı görülmektedir. Orta Karadeniz Bölgesi'nin kuzey üst sınırı Karadeniz, güney sınırı ise Laçın, Aydıncık, Artova ilçeleri ve Kelkit ırmağıdır. Çorum ve Tokat illerinin kuzeyinde Karadeniz iklim özelliği kendini gösterirken güney kısımlarında ise Orta Anadolu'nun karasal iklim özelliği görülmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, kültürel sınırlar biraz farklılık göstermektedir. Özellikle Orta Karadeniz Bölgesi sahip olduğu coğrafi şartlar açısından, Orta Anadolu Bölgesi ile bağlantısı bulunan doğal yollar ve Kızılırmak nehriyle kültürel bir bütünlük göstermektedir. Özellikle Çorum ili, Orta Karadeniz Bölgesi'nin İç

---

²⁷ Bknz, Reichert 1981.

²⁸ Forlanini 1977; Forlanini 1979; Forlanini 1980; Forlanini 1985.

²⁹ Gurney 1992, 213-221.

³⁰ del Monte – Tischler 1978.

³¹ Süel vd. 2017, 50-57.

³² Süel vd. 2017, 50.

³³ Schachner 2012a, 24-54; Braudel 1993; de Planhol 1968.

Anadolu'ya açılan kapısıdır. Orta Kuzey Anadolu'nun coğrafyaya bağlı kültürel belleğini birbirinden bağımsız ele almamız mümkün değildir. Çünkü her iki bölgenin coğrafi şartları tarih boyunca ortak kültürlerin oluşmasına neden olmuştur.

“Orta Kuzey Anadolu Bölgesi” nin tez kapsamında coğrafi olarak sınırları çizilirken, bölgenin fiziki yapısı, dağları, vadileri, ırmakları ve iklimsel özellikleri göz önünde bulundurulmuş mevcut arkeolojik verilerin dağılımı da dikkate alınarak değerlendirme yapılmıştır.

Orta Kuzey Anadolu Bölgesi'nin coğrafi sınırlarını, Kızılırmak kavsi ve Yeşilirmak'ın bir bölümünü (Çorum, Tokat, Amasya, Samsun, Çankırı illeri) esas olarak ele aldığında:

Bölgenin batısını Çankırı'nın doğusunda kalan Kızılırmak, Yapraklı'dan kuzeydoğuya doğru Kargı ilçesi ve Devrez Çayı oluşturur. Kuzeybatısını ise Kızılırmak'ın akış yönünü takip eden hat boyunca Çorum ilinin kuzeyinde Bayat, İskilip, Oğuzlar, Dodurga-Osmancık ilçelerinin kuzey sınırları belirler. Bölgenin kuzeyi; Kargı'nın en kuzeyi ve Hacıhamza, Ada Dağı, Durağan'ın güneyinden Kızılırmak hattını takip eden alan Samsun Bafra'da ırmağın denize döküldüğü yerle sınırlanır. Güney sınırı ise Delice İlçesi'nin hemen doğusundan başlayan Çorum Boğazkale İlçesi ile doğuya doğru Çorum Ortaköy ve Tokat-Zile İlçeleri belirler. Bölgenin doğusu ise Tokat Boztepe üzerinden Zile İlçesinin doğu sınırını, Turhal'ın kuzeybatısından Amasya Taşova'nın doğu sınırını ve buradan Erbaa'nın kuzeyini takip ederek Yeşilirmak'a bağlanır, ırmağın denize döküldüğü nokta ise bölgenin son noktasıdır.

Orta Kuzey Anadolu Bölgesi'nde bulunan maden kaynakları bölgenin yerleşim coğrafyası açısından büyük önem taşımaktadır. İnsanlığın gelişim aşaması üzerinde

madenin etkisi ve katkısı düşünöldüğünde, Anadolu coğrafyasının insanlık tarihindeki önemi çok daha iyi anlaşılabilir³⁴.

Anadolu'da her çeşit maden yatağının oluşumu ve dağılımı orojenik(dağ oluşumu) hareketler sonucunda gerçekleşmektedir. Karadeniz Okyanus Kabuğu'nun zamanla Anadolu Kıta Kabuğu ile çarpışması ve Anadolu Levhacığı altına girmesi ile oluşan Kuzey Anadolu Dağları'nda volkanik faaliyetlerin de etkisiyle yer yer zengin cevher yatakları oluşmuştur³⁵. Anadolu'da tarih öncesi dönemlerde kullanıldığı tahmin edilen yeraltı maden işletmelerinin çoğu Orta Anadolu ve Kuzey Anadolu Bölgesindedir³⁶. Tarihsel olarak özellikle Orta Karadeniz Bölgesi madencilik ve çeşitli metallerin üretimi açıdan eski bir geçmişe sahiptir³⁷.

Yapılan araştırmalar, Kuzey Anadolu'da eski dönemlere ait olabilecek 1000'den fazla yeraltı maden ocağının varlığını göstermektedir³⁸. Özellikle Orta Karadeniz Bölgesi, Balya, Gümüşhacıköy (Amasya), ve Gümüşhane bölgesi volkanik kökenli kurşun, çinko, gümüş, altın, bakır içeren porfirik yataklarına sahiptir³⁹.

M.Ö. 2. Binde Orta Kuzey Anadolu Bölgesi'nin büyük bir bölümünde özellikle Çorum, Amasya, Samsun ve Tokat illeri ve çevresi bakır ve gümüş yatakları bakımından oldukça zengindir. Yerleşim yerlerinde maden ve madencilik faaliyetlerinin varlığını gösteren yeni önemli bulgular saptanmıştır. Orta Kuzey Anadolu coğrafyasının bu madeni zenginliği çağlar boyunca ticari-ekonomik yönden bölgede yaşayan insanların gelişimini desteklemiş ayrıca farklı kültürleri bir araya getirmiştir.

---

³⁴ Bilgi vd., 2004, 6.

³⁵ ibid 2004, 4.

³⁶ Tekin 2015, 48.

³⁷ ibid 2015, 240.

³⁸ Kaptan 2000, 763-769.

³⁹ Bilgi vd., 2004, 4.

Bölgede özellikle M.Ö. 3. Bine ve öncesine ait maden yatakları Murgul, Bakırçay, Gümüşhacıköy, Küre, Gümüşköy Aktepe, Hisarcık ve Kestel gibi merkezlerde tespit edilmiştir. M.Ö.3. Binde Orta Kuzey Anadolu Bölgesi'nde yer alan Alaca Höyük, Eskiyapar, Horoztepe, Mahmatlar gibi yerleşimlerde bulunan altın, elektron, gümüş, tunç, bakır objeler ince teknik, şekil ve süsleriyle yerel atölyelerin temsilcileridirler. Anadolu'daki maden kaynaklarının çeşitliliği ve yoğunluğu metal işçiliğinin de gelişimini sağlamıştır⁴⁰. Alaca Höyük ve Eskiyapar'dan İkiztepe'ye kadar yayılan tunç silahlar Yakındoğu silah repertuarında çok önemli bir yer tutmaktadır. Eski Tunç Çağı'nda maden yatakları ve işlikleri ticari ilişkileri zenginleştirmiş, yöneticiler (prensler) arasındaki iktidar mücadeleleri de silah üretimini artırmıştır⁴¹. Atölyeler birbirlerinin yaptıkları madeni eşyaları model almışlardır⁴². Böylece kentler arasında etkileşim gerçekleşmiştir.

Yanı sıra Anadolu'da yeraltı maden işletmelerine dair son dönem keşiflerden biri Çorum'un Bayat İlçesi'ndeki Derekütüğün⁴³ civarında olmuştur. Derekütüğün'de doğal bakırın üretildiği eski bir maden işletmesi keşfedilmiştir⁴⁴. Derekütüğün, madenci yerleşimindeki kazılar Mazıönü ve Erikli mevkieinde gerçekleştirilmiştir⁴⁵. Derekütüğün'de yapılan araştırmalar elde edilen bakırın Orta Kuzey Anadolu Bölgesindeki yerleşimlere dağılımını ve aynı zamanda bölgelerarası ilişkilerdeki yerini göstermesi açısından önem taşır⁴⁶. Derekütüğün'de ortaya çıkan bulgular Anadolu'da bilinen en erken maden işletmesi olması açısından da değerlidir⁴⁷. Yapılan C14

---

⁴⁰ Özgüç 2002f, 400-401.

⁴¹ Özgüç 2002f, 401.

⁴² ibid 2002f, 400-401.

⁴³ Tekin 2015, 49; Yalçın-İpek 2012,13.

⁴⁴ de Jesus - Darden 2015, 235-250.

⁴⁵ Yalçın - İpek 2011, 65-66.

⁴⁶ Tekin 2015, 49; Yalçın-İpek 2012,13.

⁴⁷ Yalçın- İpek 2012, 11-31.

analizleri ile buradaki madencilik faaliyetlerinin M.Ö. 4500'lere kadar uzandığı vurgulanmıştır⁴⁸.

Araştırmacılar arkeolojik bulgulara dayanarak bu işletmenin, Resuloğlu, Alaca Höyük ve Eskiyaşar gibi Eski Tunç Çağı yerleşimlerine bakır sağladığını yazmışlardır. Derekütüğün bakırı saf metalden oluşmaktadır. Dönemlerin elit sınıflarının bu kaliteli bakırı almak istemiş oldukları düşünülmüştür⁴⁹. Bununla birlikte, bu yerleşimlerde bulunan bakır malzemeler üzerinde yapılan analizler, diğer bakır kaynaklarının da varlığına kanıt sağlamaktadır⁵⁰.

Derekütüğün ve Mazıönü galerilerinin doğusunda yer alan Karanlıkdere'deki bakır galerilerinden alınan örneklerden M.Ö. 2035-1890 yılları arasında Eski Tunç Çağı sonu ile Asur Ticaret Koloni Çağı'nın, yani Orta Tunç Çağı'nın başlarında bakır çıkarıldığının belirtilmektedir; Mazıönü bakır galerilerinin yaklaşık 300 m güneyindeki Erikli Mevkii'nde ise bir madenci yerleşkesi yer almaktadır⁵¹.

Ü. Yalçın tarafından Erikli IV açmasından elde edilen C-14 örneklerine göre M.Ö. 2200-1900 tarihleri verilmek istenmektedir. Ü. Yalçın yapılan analizlere göre Derekütüğün'deki Asur Ticaret Koloniler Çağı'nın varlığı anlaşılmaya başladığını iddia ederek Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na ait verilerin o dönemde Koloni merkezleriyle ticaret yapıldığını ortaya koyduğunu ancak alışverişin niteliğinin ve ayrıntılarının henüz bilinmediğini de belirtir⁵².

Resuloğlu'nda Erken Tunç Çağı'na ait bakırdan yapılmış eserleri antimon-bakır ve arsenik-bakır eserler izlemiştir⁵³. Bakır, arsenik, altın ve gümüş gibi madenler ile bu

---

⁴⁸ Yalçın - Mass 2013, 153-194.

⁴⁹ Yalçın - İpek vd., 2019, 557-574.

⁵⁰ de Jesus – Darden 2015, 235-250.

⁵¹ Yalçın vd., 2018, 573.

⁵² Yalçın vd., 2017, 58.

⁵³ Dardeniz-Yıldırım 2018, 10-11.

madenlerden üretilmiş mamül ya da yarı mamül eşyaların Kızılırmak yoluyla, Merzifon üzerinden Resuloğlu'na getirilmiş olduğu belirtilmiştir⁵⁴. Resuloğlu'ndan gelen bakır eserlerin çoğunluğu için kurşun izotop oranları, Bolkardağ ve Aladağ'ın izotopik oranlarıyla örtüşmektedir. Bu durum, Kestel-Göltepe'nin en makul aday olarak görüldüğü Orta Toroslar'a M.Ö 3. Binyılda işleyen bir üretim bölgesini destekler. Resuloğlu ve Göltepe metalleri arasındaki bazı tipolojik benzerlikler fark edilmiştir. Resuloğlu'ndan elde edilen bronz torkların çoğu Orta Toros'a aittir ve burada gümüşten yapılmış bir tipolojik karşılığı Göltepe'de belgelenmiştir. Resuloğlu'ndan gelen bir torkun kaynağı özellikle Aladağ kuşağında, Orta Toros grubuna girer⁵⁵. Son dönemdeki M.Ö.3. Binyıla ait maden analizlerindeki bu gelişmeler metal eserlerin yapımında kullanılan bakırın kökeninin sadece Orta Kuzey Anadolu çevresinde değil uzak coğrafyalarda da aranması gerektiğini göstermektedir.

Amasya Merzifon'da ve Sakapınarı mevkinde bulunan bakır cüruflarında kalay izlerine rastlanmıştır⁵⁶. Erken dönemlerde kullanılmış olabilecek arsenik yataklarına yönelik yapılan çalışmalar sayesinde Orta Karadeniz Bölgesi'nde arsenik içeren kaynakların olduğu tespit edilmiştir⁵⁷. Özellikle Sinop-Durağan ve Amasya-Merzifon'daki oluşumlar önemlidir⁵⁸. Merzifon⁵⁹ ilçesinde, yapılan araştırmalarda M.Ö. 2. Binyıla tarihlenen Bakırçay bakır madeni ile batısındaki Gümüşhacıköy'ün olasılıkla Samsun-Bafra'daki İkiztepe halkının maden gereksinimlerini karşıladığı düşünülmektedir⁶⁰. İkiztepe metal malzemesi de tamamıyla arsenikli bakırdan yapılmıştır. Daha önceleri İkiztepe kazılarında metalurjik faaliyet gösteren buluntuların

---

⁵⁴ Yıldırım vd. 2018, 355-364.

⁵⁵ Dardeniz - Yıldırım 2022,9.

⁵⁶ Kaptan - de Jesus, 1974.

⁵⁷ Özbal vd., 2000, 47-54.

⁵⁸ Özbal vd., 2001, 29-40.

⁵⁹ Kaptan 1987, 225-234.

⁶⁰ Bilgi 1990, 211-220.

bulunmaması ve Orta Karadeniz Bölgesi'nde arsenik veya arsenik içeren bakır cevherlerine rastlanmaması, İkiztepe'de bulunan metalik malzemenin kaynağı hakkında çeşitli yorumları gündeme getirmiştir. Orta Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Merzifon, Tavşan Dağı, Peynir Çayı, Pırasa Kayası Mevkii ve Durağan civarındaki bir bölgenin arsenik cevherleşmesi bakımından zengin olup İkiztepe'nin arsenikli bakır aletlerinin üretiminde kullanılan bakırın kaynağı olabileceği belirlenmiştir⁶¹.

Derekütüğün yerleşimi dışında şimdilik bilinen tek Eski Tunç Çağı yerleşimi bakır madeni, Orta Anadolu'da yürütülen jeolojik çalışmalar sırasında fark edilen Kozlu madenidir⁶². Anadolu'da en erken tarihli yeraltı maden işletmesi Tokat'ın Erbaa ilçesindeki Kozlu Eski Gümüşlük'tür⁶³. Madenin hemen yakınında geç dönem yerleşim alanı da bulunmuştur. Burası henüz arkeologlar tarafından çalışılmamıştır. Tarihlenmiş maden sahasında yeterli veri olmasa da Eski Tunç Çağı'na ait çok sayıda metal eser analizi metal işletmeciliği konusunda bilgiler sunmaktadır⁶⁴.

Burası zengin maden yataklarıyla Eski Tunç Çağı'nda atölyelerin toplandığı bir bölge haline gelmiştir. Dolayısıyla T. Özgüç, Anadolu'nun birçok noktasında ihtiyaç duyulan madeni eser üretim atölyelerinin Tokat Amasya çevresinde ve Çorum'un kuzeyindeki alanlarda aranması gerektiği özellikle vurgulamıştır. Aynı zamanda Alaca Höyük, Eskiapar ve Kalınkaya' da bulunan metal eserlerin Tokat-Niksar-Erbaa-Gümüşköy çevresindeki işliklerde üretildiğini de varsaymaktadır⁶⁵. Ayrıca Tokat'ın Almus ilçesi Bakımlı Köyü'nde tespit edilen cüruf deposu Eski Tunç Çağı'na tarihlendirilmiştir. Gevrek köyünde de aynı dönemde kullanıldığı düşünülen bir kalıp

---

⁶¹ Özbal v.d, 2000, 47-54.

⁶² de Jesus – Darden 2015, 241.

⁶³ Tekin 2015, 48.

⁶⁴ de Jesus – Darden 2015, 241.

⁶⁵ Özgüç 1978, 36.

parçası ile cüruf deposu bulunmuştur⁶⁶. Yine Ezebağı Köyü'nün 3 km güneybatısındaki Gümüşlük Eski Maden İşletmesi çevresinde bulunan madenci yerleşmeleri bölge için önemlidir. Ezebağı Köyü maden işletmesinin ihtiyacı olan bakır cevherini buradan temin ettiği düşünülmektedir⁶⁷. Küre ve Merzifon İlçesi'nde bulunan Bakırçay-Gümüşhacıköy'ündeki bakır işletmeleri M.Ö. 2. Bine tarihlenmiştir⁶⁸. Bakırçay yöresi, Subaşı Mevkisinde bakır cüruf deposu ve pek çok üfleç bulunmuştur. Söz konusu maden yataklarında yapılan çalışmalar sonucunda, M.Ö. 2. Binin ilk çeyreğinde burada madencilik yapıldığı tespit edilmiştir⁶⁹. Çankırı- Yapraklı'da kullanıldığı tespit edilen bakır madeni ve Yozgat - Akdağ maden işletmeleri eski çağlarda bu civarda madencilik faaliyetlerinin varlığını göstermektedir⁷⁰.

Hattiler, Hitit çekirdek bölgesinin Hititler'den önce M.Ö. 3. Binin son çeyreğinde yüksek bir kültüre sahip olduklarını kanıtlamışlardır. T. Özgüç, M.Ö. 3. Binde yerel prenslerin bölgenin doğal maden zenginliğinden faydalanmak amacıyla Orta Karadeniz Bölgesi'ne ekonomik ve kültürel bir ayrıcalık tanımış olduğunu ifade etmiştir. Yüksek teknik, şekil ve üslup birliği içinde birbirine benzerlik gösteren eserler üreten atölyelerin yerli prenslerin denetiminde olduğu ve hatta bunların saraylarda çalıştıkları düşünülmüştür. Bu dönemde halkın büyük bir bölümü ziraatla ve hayvancılıkla uğraşmaktaydı. Bunların yanında metalürjiyi ve ticareti de çok iyi öğrenmişlerdir. Bunu da farklı bölgelere yayılan madeni eserlerdeki teknik ve şekiller kanıtlamaktadır.

---

⁶⁶ Kaptan 1982, 150-162.

⁶⁷ Kaptan 2000, 765; Fidan 2017, 670.

⁶⁸ Kaptan 1980, 150; Tekin 2015, 48, 249.

⁶⁹ Kaptan 1987, 226.

⁷⁰ Kaptan 2000, 760.

M.Ö.2. Binyılın başlarında Anadolu'nun gümüş ve altınından yararlanmak üzere başlatılan Asur Ticaret Kolonileri ticaret sistemi tesadüf olarak görülmemektedir⁷¹. Orta Anadolu ve Orta Kuzey Anadolu'nun M.Ö.3. Binde Akat Krallığı ile bağlantıları bilinmektedir⁷². Anadolu'nun bu sistemi Akat ve Post-Akat Dönemi'nden beri tanıdığını göstermiştir⁷³. Kızılırmak Havzası'nın önemli bakır ve gümüş maden yatakları Suriye ve Mezopotamya için önem arz etmiştir. Bölge maden kaynakları açısından önemini M.Ö.3.Binde olduğu gibi M.Ö. 2. Binde de korumuş ve devam ettirmiştir⁷⁴.

T. Özgüç, Tokat çevresindeki bakır yataklarının zenginliğini ele alarak bu bölgenin önemli maden kaynaklarından biri olduğunu vurgulamıştır. Eski Tunç Çağı'nda önemli maden atölyelerinin bölgede toplandığını ve Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Hattuşa'ya gelen tüccarların bu bölgenin madenlerinden yararlandığını söylemiştir. Bu durum madenlerin ekonomik ve ticari yaşamda büyük bir yere sahip olduğunu göstermektedir⁷⁵. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Hattuş da önemli bir ticaret merkezi olmuştur. Kente gelen tüccarlar daha kuzeydeki ocaklardan çıkan madenlerden de yararlanmışlardır⁷⁶.

Anadolu, M.Ö.2.Binin başlarına gelindiğinde değerli maden kaynaklarını tanıyan ve maden endüstrisini geliştirmiş zengin şehir devletlerinden oluşan genel bir görünüme sahiptir. Özellikle belirtilmesi gereken bir diğer husus da bu dönemde Orta Anadolu ve Orta Kuzey Anadolu'nun, yeraltı maden işletmeciliği ile metalürjiyi bilen ve işlenmiş metalik materyallerin yapımında organize üretimin oluşturulduğu ender

---

⁷¹ Özgüç 2002f, 400-401.

⁷² Dönmez 2016, 126.

⁷³ Özgüç 2002f, 400-401.

⁷⁴ Dönmez 2016, 126.

⁷⁵ Özgüç 1963, 2; Özgüç 1978, 36.

⁷⁶ Özgüç 1978, 36.

bölgeler arasında olmasıdır⁷⁷. Mezopotamya'dan gelen Asurlu tüccarların Anadolu'daki şehir devletlerinde oluşturdukları çeşitli ekonomik örgütlenmeler sayesinde ticaret gelişmiştir. Eski Anadolu uygarlıklarının yaratmış oldukları maden endüstrisinin en büyük bulgusu alaşım için ana element bakıra genellikle % 5-10 oranında kalay karıştırarak elde edilen bronz elde edilmesidir⁷⁸. M.Ö.2. Binyılın başlarında Asurlu tüccarlar Anadolu ortaklarıyla beraber Anadolu içinde bakırın çıkarılmasından ve dağıtımından da sorumluydular. Bu süreçte büyük kazançlar elde etmişlerdir⁷⁹.

Orta Kuzey Anadolu Bölgesi'ndeki bulunan Amasya-Gümüşhacıköy başlıca gümüş kaynakları arasında yer almaktadır⁸⁰. M.Ö. 2. Binyılın başlarında Mezopotamya yazılı kaynaklarında gümüşün kaynağı olarak Anadolu gösterilmektedir. Anadolu ile Asur arasındaki ticarete gümüşün önemli bir rolü olduğunu ele geçen yazılı belgelerden anlıyoruz. Asurlular Anadolu'ya kalay ve tekstil ithal ederken Anadolu'dan gümüş ve altın götürmekteydiler⁸¹.

M.Ö.2. Binyılın ilk yarısında (Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda) bakır ve bakır ticareti ile bilinen çok sayıda yerleşim (Aliaşa, Şalatuvar, Tahadizina, Tarittar, Tişmurna, Tuhpia, Turhumit, Waşhania) vardır ve Bakırçay, Peynirçay, Gümüş, Derekütüğün ve Kozlu gibi önemli antik maden işletme alanlarından tonlarca bakırın alınmış olduğunu göstermektedir⁸².

Eski Hitit Dönemi'nde metal eşyaların birçoğu bakır ve tunçtan yapılmıştır. Bunun yanında altın, gümüş buluntuların yanında az da olsa demir silahlar karşımıza çıkar. Hitit İmparatorluk Dönemi'nde madencilik, Anadolu'da bir endüstri dalı olarak

---

⁷⁷ Kaptan 1990, 175-186.

⁷⁸ Kaptan 1983, 164-172.

⁷⁹ Tekin 2015, 146.

⁸⁰ ibid 2015, 174.

⁸¹ Tekin 2015, 178; Larsen 1967, 4.

⁸² Dönmez 2016, 126.

yoğun bir şekilde devam ettirilmiştir⁸³. Anadolu metalürjisinde demir, M.Ö.2. Binyıl ortalarından itibaren tuncun yerini almaya başlamış, yöneticiler tarafından aranılan bir malzeme haline gelmiştir⁸⁴. Arkeolojik kazılarda bu döneme ait yoğun bir demir buluntu topluluğu ele geçmemiştir. Bunun yanında dini içerikli bazı Hitit yazılı belgelerinde demirden bahsedilmektedir⁸⁵.

I.5. M.Ö. 2. Binde Orta Kuzey Anadolu Bölgesi'nin Siyasi Durumu

Anadolu, Asya ile Avrupa arasındaki coğrafi konumu sayesinde insanlık tarihinin başlangıcından itibaren gelişmeye başlamış ve birçok kültürün sahibi olmuştur⁸⁶.

M.Ö.2. Binin ilk çeyreğinde, Orta Anadolu'daki şehir devletleri krallar tarafından yönetilmiştir⁸⁷. Bu dönemde Orta Anadolu'da başta Hatti, Kaniş, Puruşattum ve Waşuşana gibi birçok şehir devleti bulunmaktadır. Bu şehir devletlerinin zenginlikleri günümüzde Irak'ta bulunan Asur'da yaşayan yüzlerce tüccarı kalıcı olarak Anadolu'ya çekmiştir⁸⁸. Arkeolojik ve yazılı kaynaklar, Kuzey Mezopotamya'daki Asur şehir Devleti'nin, Anadolu'ya yayılmış ticari yerleşmeler sayesinde bu yerel krallıklar ile dinamik bir ticari ilişki kurduğunu göstermektedir⁸⁹.

M.Ö. 2. Binyılın başlarında başta Orta Anadolu platosu olmak üzere Anadolu'nun önemli bir kısmına damgasını vuran Asur Ticaret Kolonileri Çağı birçok araştırmacı tarafından tarihlendirilmiştir. T. Özgüç tarafından M.Ö.1945-1730⁹⁰ yılları

---

⁸³ Kaptan 1990, 175-186.

⁸⁴ Tekin 2015,158.

⁸⁵ ibid 2015,158.

⁸⁶ Özgüç 2002e, 386-387; Wilhelm 2002, 388-389.

⁸⁷ Özgüç 2002g, 402-403.

⁸⁸ Barjamovic 2018, 26-27.

⁸⁹ Özgüç 2002g, 402-403.

⁹⁰ Özgüç 2002g, 402.

arasına tarihlendirilmektedir. T. Özgüç, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın⁹¹ en parlak evresi Kültepe'de aşağı şehirde II. katta erken evre (M.Ö. 1945-1835, Tepede 8. Kat) ve Ib katı geç evre ise (M.Ö. 1800-1730 Karum'da Tepe'de ise 7. kat) yaşandığını söyler⁹².

F.Kulakoğlu, ilk limu ismine göre ticaretin başlangıcı M.Ö.1927'ye tarihlenir.Yaklaşık 100 yıl kadar süren erken Koloni Çağı yerleşimi M.Ö.1836 civarında bir yangınla tahrip olmuştur ve bir kaç yıl sonra yeniden yerleşim görmüştür. Ib katı olarak adlandırılan yeni yerleşim yüzyıldan fazla ayakta kalmıştır ve M.Ö 1719' da sona ermiştir⁹³.

C. Günbattı, 1992 ve 2001 Kültepe kazılarında ele geçen ve limu isimlerinin kayıtlı olduğu tabletlerden Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın M.Ö. 1975-1723 yıllarına tarihlendirir⁹⁴.

C. Günbattı, son yıllarda Kültepe'de arka arkaya keşfedilen limu listelerinin ışığında, ilk tabletlerin bulunduğu zamandan beri büyük tartışma konusu olan Kültepe'nin kronolojisinin hemen hemen aydınlandığını dile getirir⁹⁵. Koloni Dönemi'nin sonlarına yakın bir tarihte yazılmış olan henüz netleştirilen bir limu listesine⁹⁶ göre, Anadolu'daki Asur ticaret kolonileri, yaklaşık M.Ö. 1928'den 1720 yılına kadar, yani 200 yılı aşkın bir süre varlıklarını korumuşlardır. Asurlu tüccarlar II. tabakada yaklaşık 90 yıl, Koloni Dönemi'nin geç safhasını teşkil eden Ib'de ise yaklaşık 110 yıl oturmuştur⁹⁷.

---

⁹¹ ibid 2002g, 402.

⁹² ibid 2002g, 402-403; Özgüç 2005, 8-9.

⁹³ Kulakoğlu 2011,46.

⁹⁴ Günbattı 2004, 257; Veenhof 2003, 6 vd.

⁹⁵ Günbattı 2012, 16.

⁹⁶ Günbattı 2008, 107-110.

⁹⁷ Günbattı 2008, 117.

G. Barjamovic ise Asur Ticaret Kolonileri Çağını M.Ö. 1972–1718 yıllarına tarihler⁹⁸.

Arkeolojik kazılarda Asurlu tüccarlar ile (Kaniş/Neşa merkezli) Mezopotamya ve Anadolu arasındaki ticaretin varlığını gösteren binlerce çivi yazılı tablet bulunmuştur. Asur Ticaret Kolonileri Çağı, Anadolu tarihi için yeni ve çok önemli bir dönemin, yazılı tarihin başlangıcı olmuştur⁹⁹. Asurluların geniş ticaret ağı günümüz Suriye ve Irak topraklarında 40 kadar kentsel ana merkezde koloni oluşturmuşlardır¹⁰⁰. Asurlu tüccarlar, başkent olarak Kültepe/Kaneş (Neşa)'e yerleşmişler ve ticareti buradan yönetmişlerdir. Asurlular bu dönemde Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Karum "liman" ve Wabartum "istasyon" adı verilen iki tür ticaret merkezi kurmuşlardır¹⁰¹. Anadolu'da Asurlular Kültepe (Kaniş)'yi karumların idare merkezi olarak kurmuş ve yönetim bakımından bütün karumları Kaniş'e bağlamış o da Kaniş'te direkt olarak Asur'a bağlı olmuştur¹⁰².

Anadolu'daki bu ticaret sistemi içinde yer alan şehirlere bakıldığında; Amkuwa, Buruşhattum, Butnatum, Hahhum, Hanaknak, Hattum (Hattuş), Hurama, Kaneş, Karahna, Kuburnat, Kuşşara, Luhuzattiya, Mamma, Nenaşsa, Şalahşuva, Şalatuvar, Şamuha, Şinahuttum, Tahadizina, Tapaggaş, Tarittar, Tawinia, Tegarama, Timelkia, Tişmurna, Tuhpia, Turhumit, Ulama, Urşu, Uşa, Wahşuşana, Waşhania, Zalpa ve Zimişhuna gibi pek çok Anadolu kentinin beylik merkezleri halinde organize olduğu anlaşılmıştır. Bu beyliklerin Hurri, Hatti, Luwi ve Hint-Avrupa gibi halklardan oluştuğu anlaşılmıştır¹⁰³. Anadolu'da yazılı kaynaklarda rastlanan bu 21 yerleşmeden

---

⁹⁸ Barjamovic vd., 2012, 3.

⁹⁹ Topçuoğlu 2011, 24.

¹⁰⁰ Barjamovic 2018, 26-27; Özgüç 2005, 4.

¹⁰¹ Larsen 1976, 273 vd.; Barjamovic 2018, 26-27.

¹⁰² Özgüç 2005, 5.

¹⁰³ Dönmez 2016, 126.

yalnızca 2 tanesinin yeri kesin olarak belirlenmiştir. Boğazköy/Hattuş ve Kültepe/Kaniş/Neşa'dır¹⁰⁴. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Asurlular büyük oranda kalay ile kumaş satıyordu ve karşılığında altın, gümüş ve bakır gibi metalleri almışlardır. Kendi kasaba ve köylerinde yaşayan, Asurlu tüccarlar ticaret şartlarını yerli Anadolu hükümdarlarıyla birlikte değerlendirmişlerdir¹⁰⁵.

Siyasi birliğin bulunmadığı bu dönemde Anadolu'da büyük çaplı bir ticaret ağına dahil olmanın getirdiği avantajlar sayesinde toprak egemenliğinin öneminin de arttığı görülmüştür. Yerli kralların topraklarından geçen ticari kervanlardan elde edecekleri vergiler ve maddi getiri sorunları, arazi hak iddiaları konusunda tartışmalara neden olmuştur. Anadolulu kralların başkalarının topraklarını işgal etme pahasına girdikleri toprak kavgaları, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın ilk yarısının sonlarına doğru çatışmalara dönüşmüştür¹⁰⁶. Artan anlaşmazlık, Anadolu'nun arkeolojik kalıntılarında da gözlemlenmiştir. Koloni Çağı'nın ilk evresinde Kültepe II. yapı katı M.Ö.19. yüzyılın ikinci yarısında şiddetli bir yangınla sona ermiştir. Anitta metninde, Zalpa¹⁰⁷ Kralı Uhna ve olasılıkla ona yardım eden Hatti kralı tarafından Kaniş/Neşa'nın ele geçirilip yakılıp yıkıldığı söylenmektedir¹⁰⁸. Koloni Çağı'nın ikinci evresinde daha istikrarlı koşullar olsa da yerli krallar arasındaki çatışmalar devam etmiştir. Dönemin

---

¹⁰⁴ Topçuoğlu 2011, 24.

¹⁰⁵ Topçuoğlu 2011, 24.

¹⁰⁶ ibid 2011, 24.

¹⁰⁷ Orta Kuzey Anadolu'nun Karadeniz'e yakın bölgesinde, M.Ö.2. binyılın ilk çeyreğinde Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda, Asurlu tüccarların wabartum kurmuş oldukları Zalpa Krallığı oldukça önemli bir merkezdir. Dönmez 2017c, 273.

¹⁰⁸ Topçuoğlu 2011, 25.

sonuna doğru Kuşşara¹⁰⁹ kentinden gelen bir hanedanın fetihleri Anadolu'nun siyasi tarihinde yeni bir sayfa açmıştır. Bu dönemde, Orta Anadolu'nun Hitit Devleti'nin kontrolü altında birleşmesinin yolunu açan çok daha kapsamlı bir siyasi düzen kurulmuştur¹¹⁰.

Kaneş Ib dönemi boyunca bazı Orta Anadolu'daki şehir devletlerini başarılı bir şekilde bir krallık altında birleştiren, bilinen ilk yerel hükümdar Anitta olmuştur. Kuşşar'dan gelen Pithana'nın oğlu Anitta, Kaneş'i fethederek burasını iktidarın başkenti yapmıştır¹¹¹. Buradan başlayarak, kuzeye Karadeniz Dağları'ndan Kızılırmak'ın hemen güneyindeki bölgeye kadar uzanan bir krallığı kurmuştur¹¹². Yazılı kaynaklara göre Anitta'nın başarılarından biri, gelecekteki Hitit başkenti Hattuşa'yı yakıp yıkarak lanetlemesidir¹¹³.

Anitta'nın kurduğu krallığın ve Kaneş Ib'nin sonunu nasıl geldiği şimdilik bilinmemektedir. Yıkımların nedenleri farklı olsa da bunların kabaca aynı tarihlerde meydana gelmesinin bir rastlantı olmadığı düşünülür. Kaneş Ib evresinde, Asurlu'ların vazgeçilmez bir parçası olan kimliklerini koruma başarısını göstermemiş olmaları mümkündür. Diğer taraftan Anadolu'lular'ın egemenliği başlamış ve ticaret karlı olmayacak kadar küçülmüştür. Kaneş Ia'ya ait kayıtların yokluğu ve Hitit kaynaklarının gelmeye başladığı zamana kadar olan 75 yıllık boşluktan dolayı, aradaki yılların karanlıkta kaldığı söylenmekteydi¹¹⁴.

---

¹⁰⁹ Bir Asur kolonisinin (wabartum) bulunduğu Kuşşara Eski Hitit Dönemi'nin önemli Kentleri arasındadır. Günbattı 2014, 6. Kayseri'nin güneydoğusunda aranan Kuşşara'nın lokalizasyonu için bkz: Barjamovic 2011, 144.

¹¹⁰ Topçuoğlu 2011, 25.

¹¹¹ Günbattı 2014, 6.

¹¹² Van Den Hout 2013, 22-23.

¹¹³ Günbattı 2014, 6.

¹¹⁴ ibid 2013, 23-24.

Asur Ticaret Koloni Çağı'nda Karum olan Hattuş varlıklı ve önemli bir kenttir. Anitta, Hattuş'u tahrip etmiş ve bir lanet sürecinden sonra Anitta ile aynı kökene sahip I. Hattuşili (M.Ö.1650), burayı Hitit Krallığı'nın başkenti yapmıştır¹¹⁵. Hitit Dönemi'nin (M.Ö 1650-1500/1450) tarihsel gelişim süreci için ana kaynak kral Telepinu'nun (M.Ö 1500 civarı) fermanı olmuştur¹¹⁶.

Hititler, M.Ö.2. Binde Anadolu'da kendilerine Akadça "Hattuşa şehri ülkesinin halkı" ismini uygun görmüşlerdir. Neşalı Anitta Hattuşa'yı kuşatmış, şehri açlığa terk ettikten sonra ele geçirip, yakıp yıkmıştır. Anitta, "Yerine yaban otu ekdim", diyerek buraya yerleşilemeyeceğini yerleşime kapattığını beyan etmek istemiştir. Buna rağmen bir yüzyıl sonra Hattuşa yeniden Hitit Devleti'nin yönetim merkezi olmuştur¹¹⁷. Boğazköy'den önceki ilk Hitit merkezi olan Neşa (Kaniş)'da bulunmuş Asurca yazılmış metinler, Hattiler'in Hititlerle yan yana yaşadıklarını göstermektedir¹¹⁸.

Yeni arkeolojik veriler ışığında Anitta'nın lanetinin ne kadar süre geçerli olduğu tekrar değerlendirilmiştir. Hem son yıllarda bulunan yazılı belgeler hem de maddi kültürün izleri karbon tarihlemeleri her iki dönem arasında uzun bir boşluğun olmadığını göstermektedir¹¹⁹. Neşa/Kültepe kralı Anitta'nın MÖ. 1750 civarında Hattuş'u fethetmesinin ardından, burada kısmen tahrip edilmiş bir yerleşimin öncekinden daha küçük bir ölçüde yaşamına devam ettiğine işaret etmektedir. Kökeni aslında Kuşşara kentinde olan Hitit hanedanlığının ilk resmi kralı I. Hattuşili, Hattuşa'yı M.Ö. 1650'den sonraki yıllarda stratejik konumu nedeniyle kendine başkent seçmiştir¹²⁰. Hattuşa'lı adam anlamına gelen ismi kendine seçmiştir. Böylece I. Hattuşili

---

¹¹⁵ Klengel 2002, 413; Schachner 2013a, 155-156.

¹¹⁶ Darga 1992, 12.

¹¹⁷ Klengel 2002, 413.

¹¹⁸ Özgüç 2002e, 386.

¹¹⁹ Schachner 2013a, 155.

¹²⁰ Schachner 2013a, 156.

Hititlerin Hattuşa'sı olan kentte, Orta Anadolu'da ilk kez bu kadar güçlü bir devletin kuruluşunu ilan etmiştir¹²¹.

Hattuşa'nın yeni Hitit'in başkenti olarak ortaya çıkması I. Hattuşili ve ardılı I. Murşili'nin saltanatları döneminde olmuştur. Geç tarihli Hitit metinleri birtakım şehir devletleri, özellikle Hattuşa ile Karadeniz kıyısındaki Zalpa arasındaki ihtilafların, Anitta'nın krallığından sonra yeniden alevlendiğini ima etmektedir. Yaklaşık M.Ö. 1650'den itibaren Hitit Krallığı'nın sağlam biçimde Hattuşa'ya yerleştiği görülmektedir¹²².

Eski Hitit kültürü, Kuzey ve Orta Anadolu'da Hattilerce geliştirilen kurumlardan, düşünce biçimlerinden, örf ve adetlerinden etkilenmişlerdir. Bu nedenle yazılı belgelerde Hatti dil geleneğini devam ettirmişlerdir. Hitit kralları M.Ö.15. yüzyılın sonlarına doğru Hurri etkisindeki Kilikya ve Güney Kapadokya'yı, yeniden devlet sınırları içine almalarıyla Kuzey Suriye kökenli Hurri kültürünün etkisi artmaya başlamıştır. M.Ö. 1400'lerde Hitit hanedanlığının Hurri diline ve dinine büyük bir ilgi gösterdiğini görüyoruz¹²³.

M.Ö.2. Binde Orta Kuzey Anadolu konusu olduğunda, akla Hititler, komşuları¹²⁴ ve aynı zamanda düşmanları Kaşkalar gelmektedir¹²⁵. Bu dönemin en önemli siyasi gücünü oluşturan Hitit Devleti Kuzey ve Orta Anadolu'nun genel politik görünümünü belirlemiştir. M.Ö. 2. Binyılda Anadolu' daki bu büyük bir uygarlığın merkezi, Kızılırmak havzası boyunca uzanan bölgedir¹²⁶.

---

¹²¹ ibid 2013a, 156.

¹²² Forlanini 2010, 119-135.

¹²³ Wilhelm 2002, 406.

¹²⁴ M.Ö.2. Binyılda Hititler dışında Kuzey Anadolu'da varlıkları görülen diğer halklar Orta ve Doğu Karadeniz halkı; Kaşkalar, Batı Karadeniz halkları ise Palalar ve Tum(m)ana'lardır. Ünal 1989, 17-37.

¹²⁵ Ünal 1989, 17-37.

¹²⁶ Dönmez 2017c, 273.

Bu dönemde Hitit Devleti'nin Kuzeyde, Zalpa, Nerik, Şanahuitta, Durmitta, Hakmiş, Tapigga gibi kentler ile olan bağlantısı belirgindir. Hitit yazılı belgelerinde adı geçen ve Hitit tarihinde önemli bir yere sahip olan Hatti Ülkesi'nin bölgenin kuzey ve kuzeydoğusunda dağlık alanda yaşayan Kaşka¹²⁷ Halkı'dır¹²⁸. Hitit yazılı belgelerinden, güçlü Hitit krallarının rejimlerinde Hitit kontrolüne giren, Hitit gücünün zayıfladığı dönemlerde ise Kaşka kontrolüne giren ya da Kaşka saldırılarına maruz kalan bölgeler ve şehirlerden metinlerde bahsedilmektedir¹²⁹.

Geniş bir coğrafyaya da hâkim olan Hititler topraklarını Aşağı Ülke ve Yukarı Ülke¹³⁰ olmak üzere iki idari bölüme ayırmıştır. Bu iki bölge arasındaki alanlar doğrudan merkeze bağlı konumdadırlar¹³¹.

I. Hattuşili, pek çok bölgeye sefer düzenlemiştir. Aynı şekilde I. Murşili de ülkesini genişletme, güçlendirme ve yolları kontrol etme politikası izlemiştir¹³². I. Hattuşili ve I. Murşili'nin Hitit Krallığı'nı siyasal haritaya yerleştirdiği başarılarından sonra en az 50 yıl süren bir siyasi gerileme dönemi yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu

---

¹²⁷ Asur Ticaret Kolonileri Çağı belgelerinde Kaşka adıyla karşılaşılmamaktadır. Eski Hitit Dönemi'ne tarihlenen belgeler Kaşkalar'ın 1600 yıllarında Anadolu topraklarında olup olmadığı hususunda yeterli bilgi vermemektedir. Ancak I. Hattuşili'nin seferlerinin anlatıldığı bir metinde, Kaşka ifadesinden bahsedilmese de Kaşka hakimiyet bölgesinde bulunan Sanahuitta ve Zalpa'ya sefer düzenlediği belirtilmektedir ki eski kral Anitta'nın da Zalpa seferi olduğu bilinmektedir. III. Hattuşili de Kaşkalar'ın tarih sahnesine çıkışını, Tiliura şehri ile yapılan antlaşmaya I. Hattuşili zamanına atfetmiştir. Murat 2016, 31- 32.

¹²⁸ Dönmez 2017c, 273.

¹²⁹ Murat 2008, 181- 182.

¹³⁰ Aşağı Ülke yaklaşık olarak Kayseri'den Konya'ya kadar uzanan bölgeyi kapsamaktadır ve idare merkezi henüz bulunamayan Tarhundaşşa'dır. Yukarı Ülke ise Amasya, Tokat ve Sivas illerini kapsamaktadır ve idare merkezi Amasya ile özdeşleştirilen Hakmiş'tir. Özkan 1998, 74.

¹³¹ Özkan 1998, 74.

¹³² Klengel 2002, 414.

dönem I. Murşili'nin M.Ö. 1595'te Babil'den dönüşünde oğlu Zidanta ve kayınbiraderi I. Hantili tarafından öldürülmesiyle başlamıştır. İç huzursuzlukların yaşandığı bu dönemde I. Zidanta'dan sonra tahta Ammuna geçer. Ammuna'nın ölümünden sonra ise kaynaklarda soyu verilmemiş olan I. Huzziya tahta geçer¹³³. Eski Hitit Krallığı'nda yaşanan tutarsızlık ve kargaşa döneminden sonra Hitit tahtına Telipinu geçmiştir. Telipinu kral olduktan sonra düzeni sağlamaya çalışmış ve Kizzuwatna kralı İşputahsu ile anlaşma imzalamıştır. Telipinu'nun saltanatıyla sona eren M.Ö. 16. yüzyılın ikinci yarısının ardından bir iyileşme dönemi gelmiştir¹³⁴.

Telipinu (M.Ö. 1500-1425) ile en fazla üç nesil sonrası, kralların hızlı şekilde tahta geçişi ve bunlardan en az ikisinin yönetime zor kullanılarak gelişmiştir¹³⁵. Tahta geçen bu krallar Tahurwaili (?), Alluvamna, II. Hantili, II. Zidanta, II. Huzziya ve I. Muvatalli, I. Tuthalya, I. Arnuwanda, II. Tuthalya, III. Tuthalya (? Genç)' dir¹³⁶.

Orta Hitit Dönemiyle Hepat, Hitit panteonunun en büyük tanrıçası olmuştur. Hitit panteonu Orta Hitit Dönemi'nden itibaren (M.Ö. 1450-1380) kapsamlı olarak adak listelerinde yazıya dökülmüştür. Bu dönemde devlet dini, Hurri tanrılarının kült ve mitoslarıyla köklü bir biçimde genişlemiştir¹³⁷.

Aşağıda son dönemdeki arkeolojik ve filolojik verilerden yararlanarak Orta Hitit kavramının terminolojisi ve üzerine yapılan çalışmalara değinilmiştir.

Genel olarak Hitit kronolojisinde Eski Hitit Krallığı ve Hitit İmparatorluğu (Yeni Krallık) ya da Erken İmparatorluk Dönemi şeklinde genel bir ayırım yapılmıştır. Hatta Pre-Imperial ve Ön İmparatorluk gibi tanımlarla da karşılaşılmıştır. Tabletlerdeki filolojik farklılıkların ışığında Eski Hitit'le İmparatorluk arasında Orta Hitit'in ayrı bir

---

¹³³ Van Den Hout 2013, 26.

¹³⁴ ibid 2013, 26.

¹³⁵ Beckman 1999, 11-13.

¹³⁶ Alparslan- Alparslan 2015, 94; Van Den Hout 2013, 26.

¹³⁷ Haas 2002a, 438-442.

dönem olduğu tanımlanmıştır¹³⁸. Orta Hitit, uzun bir süre Orta Krallık tanımı ile ilişkilendirilmiştir. Bu dönemin filolojik ayrımı ve kendine has arkeolojik özellikleri artık kesinleşmiş durumdadır. Ancak daha önce kullanılan “Orta Krallık” tanımı çok tartışılmış, son dönemlerde terk edilmiştir. Artık kullanımı üzerinde uzlaşma olan “Orta Hitit Dönemi” tanımı ve bu dönem üzerindeki ayrıntılı değerlendirmeler farklı bilim insanları tarafından yapılmaya başlanmıştır.

Orta Hitit Dönemi için verilen tarihler;

Theo P. van Den Hout¹³⁹, M.Ö.1500/1425-1350

H. Peker¹⁴⁰ M.Ö.1500-1355

A. Archi¹⁴¹, M.Ö.1450-1380

Garelli's, Eski Hitit Dönemi M.Ö.1650-1500; Orta Hitit Dönemi M.Ö 1500-1400 İmparatorluk Dönemi M.Ö.1400-1380

---

¹³⁸ Sipahi 2022b, 236; Dipnot 4; Bu dönem için genel tarihleme Telepinu’dan sonrası ve I. Şuppiluliuma öncesi denir. Melchert, 2008, 526. Burney’in de vurguladığı gibi bazı bilim insanları için de Telepinu ölümü (sonrası) ve I./II. Tuthalya öncesidir. Burney 2004, 200. K. Bittel, E. Laroche, F. Cornelius ve O. Gurney gibi bilim insanları ise Telepinu’yu takip eden dönemin Eski Hitit Krallığı’nın final safhası olduğu; Büyük Krallığın da Tuthalya I/II ile başladığı hususlarında Goetze ile aynı fikirdedirler. H. Otten tarafından kullanılan Orta Krallık terimi ve ilgili kral listesi makalesinde mevcuttur. Orta Krallığı Telepinu rejimi civarından başlatıp I. Şuppiluliuma öncesinde sonlandırır, kısa bir süre sonra Gurney, Orta Hitit’e dikkat çeker, Otten, Orta Krallık olarak ayırır, P. Garelli, konu hakkında net bilgi vererek Moyen Royaume (Orta Krallık) (1500-1400) tanımını yapar. Konu üzerine filolojik yorumlar ve tartışmalar devam etmektedir. Bizim için Orta Hitit’e verilecek en uygun tarih aralığı Telepinu’nun yeni bir düzen ve sistem kurması dikkate alınarak Telepinu sonrası ve uluslararası alanda ve ilişkilerde yeni bir dönem başlatan I. Şuppiluliuma’ya kadardır.

¹³⁹ Van Den Hout 2013, 26.

¹⁴⁰ Peker 2009, 80.

¹⁴¹ Archi 2003, 6.

Telepinu Fermanı bu anlamda büyük öneme sahiptir. Hitit krallarının yeniden sıralanabilmesine olanak sağlamıştır¹⁴². Telepinu 1450- ve yeni krallık arasında 200 yıl olarak bilinen boşluk dönemi vardı. Yapılan çalışmalarla Telepinu'dan sonra bu karanlık dönem 60-80 yıla indirilmiştir. Bazı bilim insanları **K. Bittel, E. Laroche, F. Cornelius ve R. Gurney** belirsiz dönemin 60-80 yıl olduğunu II. Tuthalya (I) ile İmparatorluk döneminin başladığını söylemektedir.

H. Otten makalelerinde “Mittleres Reich” terimini kullanır daha sonra H. Otten, Orta Hitit Dönemini Telepinu sonrası ve I. Şuppililuma aralığına yerleştirir.

Gurney, Hitit tarihini Eski Krallık ve İmparatorluk Dönemi olmak üzere 2 kısma ayırmıştır¹⁴³. Gurney, bu ikisinin arasında bir dönemin daha varlığını ortaya koymuştur. Bu dönem için yapılan filolojik çalışmalar sonucu, filologlar Orta Hitit tanımını kullanmaya başlamışlardır¹⁴⁴.

Hans G. Güterbock; Erken Hitit İmparatorluğu olarak da telaffuz eder¹⁴⁵. Orta Hitit'i 1450-1380 olarak tarihlendirmiştir¹⁴⁶.

E. Neu lingustik olarak (I) II. Tuthalya - I.Şuppiluluma dönemine yerleştirir. Erken İmparatorluk (Orta Hitit) - Geç İmparatorluk olarak adlandırılmıştır¹⁴⁷; Orta Hitit denilen dönem I. Şuppiluliuma'nın ilk yıllarına kadar olan Erken İmparatorluk Dönemidir¹⁴⁸.

---

¹⁴² Archi 2003, 1-12.

¹⁴³ Archi 2003, 3.

¹⁴⁴ ibid 2003, 4.

¹⁴⁵ ibid 2003, 5.

¹⁴⁶ ibid 2003, 6.

¹⁴⁷ ibid 2003, 6.

¹⁴⁸ ibid 2003, 9.

Melchert H. Craiq; Orta Hitit terimi Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk arasındaki aşamayı ifade etmek için filolojik olarak kullanılmaktadır. Uzun bir dönem ise Orta Hitit, Orta Krallık kavramı ile ilişkilendirilmiştir¹⁴⁹.

Alfonso Archi; Orta Hitit Dönemi Telepinu sonrası ve I. Şuppililuma saltanatına kadar olan süreç olarak karakterize edilmiştir. Telepinu dönemini izleyen siyasal ve sosyal iktidarsızlık süreci, Orta Hitit Dönemi'nin başından itibaren birçok yeniliğe sahne olacaktır. Orta Hitit Dönemi linguistik olarak ön plana çıkmaktadır¹⁵⁰.

İmparatorluğa dönüşüm aşaması olarak nitelenen Orta Hitit Dönemi'nde Hitit dünyasına Hurri kültürel etkileri girmeye başlamıştır. Bu çağda Tuthalya'nın güçlü icraatlarıyla gücünü koruyan kültürel, siyasi, dini ve ekonomik bir kimlik niteliğiyle Hitit kavramı, İmparatorluk Dönemi ile yeni bir boyut kazanmıştır. Orta Hitit Dönemi için M.Ö.1500-1355 tarihi de önerilmektedir¹⁵¹. Dolayısıyla Orta Hitit Dönemi için ortalama tarih M.Ö. 1500-1355 tezimiz için uygun bulunmuştur.

Orta Hitit Dönemi Alaca Höyük'teki ilk kazılarda belirlenmiş ve tanımlanmıştır. Alaca Höyük III. (3a-3b) mimarlık tabakası Orta Hitit'e ait görülmektedir¹⁵². Boğazköy'de son yıllarda Orta Hitit seramiğinden ve yerleşiminden söz edilmektedir¹⁵³. Maşat Höyük sarayının III. tabakası T. Özgüç tarafından, Orta Hitit olarak adlandırılmış

---

¹⁴⁹ Melchert 2008, 525.

¹⁵⁰ Melchert 2008, 529.

¹⁵¹ Sipahi 2022b, 240; Peker 2009, 80.

¹⁵² Sipahi 2022b, 240, Dipnot 23, özellikle 1963-1967 yılları kazı raporunda, önceki yılların sonuçları da dikkate alınarak bu tabaka ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir: Koşay –Akok 1973, 3.

¹⁵³ Sipahi 2022b, 240, Dipnot 24, Boğazköy aşağı şehirdeki Büyük Mabet'in çevresinde Orta Hitit Dönemi'nin karakteristik özelliklerini taşıyan seramiklerin bulunduğu belirtilmektedir; Schachner, 2015, 135.

II. (III)Tuthalya ile tarihlenmiştir¹⁵⁴. Ayrıca Özgüç, Boğazköy'ün en eskilerinden olan 3a mabedinin Maşat Höyük mabedi ile çağdaş olduğunu belirtmiştir. Kuşaklı'da aynı tabakanın tespiti yapılmıştır. Oymağaç kazısında ise hafiri tarafından Orta Hitit seviyesinin bulunmadığı ifade edilmektedir. Şapinuva kazılarında tabletleriyle en az iki Orta Hitit tabakası ortaya çıkarılmıştır. Bu tabakalardan, Orta Hitit'in en geç safhasını temsil eden tarih olarak II/III. Tuthalya verilmektedir¹⁵⁵. Son yıllarda kazılan ve bölgesi için önemli merkezlerden biri olan Kayalıpınar B binasında bulunan seramiklerin tipolojik özelliklerine göre yapılmış değerlendirmeler sonucunda Orta Hitit Dönemi'ne tarihlendikleri belirlenmiştir; bu alanda ele geçen tablet parçaları da Orta Hitit üslubu taşımaktadır¹⁵⁶. Yine Kayalıpınar kazılarında Orta Hitit'e tarihlenen çivi yazılı mühür baskıları bulunmuştur¹⁵⁷.

Orta Hitit Dönemi'nde Hurri etkisi güçlü olarak Hitit dünyasına girmiş ve Hitit kültürü ile kaynaşmıştır¹⁵⁸. Hitit'in İmparatorluk Dönemi'nde baş tanrıça olan Hurri kökenli Hepat, Orta Hitit Döneminden itibaren ortaya çıkar; Hattuşa panteonu Orta Hitit Dönemi'nden başlayarak kapsamlı olarak adak listelerinde yazıya dökülmüştür ve Hitit panteonu, "Hatti Ülkesinin 1000 Tanrısı" kavramı kullanılacak kadar büyümüştür¹⁵⁹.

---

¹⁵⁴ Sipahi 2022b, 241, Dipnot 26; Maşat Höyük'te bulunan tabletlerin Orta Hitit karakterinde olmaları nedeniyle "Orta Hitit" döneminin kronolojik takdirine varıldığını vurgulamıştır. Maşathöyük'ün M.Ö.1400 yıllarında, Kaşkalar tarafından Boğazköy'den önce yakılıp yıkıldığını kabul etmektedir. Ayrıca Kaşkaları akıncıların Boğazköy'e doğru izledikleri stratejik yol üzerinde Maşathöyük'ün yer aldığını belirtir. Aynı şekilde Boğazköy'e Eskiypar üzerinden gidilmekte olup güneye doğru Eskiypar, Boğazköy'den önceki son büyük yerleşimdir. Eskiypar da Maşathöyük'le aynı tarihte saldırı ve tahribe uğramış olmalıdır. Özgüç 1978, 12.

¹⁵⁵ Süel 1998b, 556.

¹⁵⁶ Müller - Karpe - Müller-Karpe 2013, 283.

¹⁵⁷ ibid 2013, 284.

¹⁵⁸ Süel 1998b, 555-558; Sipahi 2022b, 241.

¹⁵⁹ Haas 2002b, 103-104; Sipahi 2022b, 241-242.

Ayrıca Hitit büyü ritüellerinde önemli bir yer tutan Kizzuvatna ritüelleri, Hitit arşivlerinde Orta Hitit Dönemiyle görülmeye başlar¹⁶⁰. Hitit yazılı belgelerinde kendini ayıran ve farklı bir döneme işaret eden Orta Hitit tarzının yanında, Kuşaklı gibi kazılar ve buluntuları Orta Hitit Dönemi seramiği üzerine belirgin ayrımlar yapılabilmesini sağlamıştır¹⁶¹.

K. Emre ise (Orta Hitit için) Erken İmparatorluk Dönemi tanımını benimsemiş, bu tanım altındaki eserler için M.Ö.15. – 14. yüzyıl tarihini paylaşmıştır. Boğazköy’de Aşağı Şehrin II. katında bir taş duvara gömülü durumda bulunan disk başlıklı taş kadın heykelcik başını, ayrıca Alaca Höyük Sfenksli Kapı arkasındaki III a-b yapı katında başka bir yerden getirilerek kullanılmış olan başsız heykeli bu dönem içinde değerlendirmiş, heykelin İmparatorluk Dönemi’nin hemen öncesine ait bir tabakada kırık olarak kullanıldığını belirtmiştir¹⁶².

Tabletlerdeki filolojik farklılıklara dayanılarak iki dönem arasındaki Orta Hitit olarak tanımlanan bir dönem belirlenmiş, bu dönemin filolojik ayrımı ve kendine has özellikleri giderek kesinleşmiştir. Orta Hitit olarak adlandırılan bu dönemde mimaride değişimler olmuş, yazılı belgelerde bu döneme has farklılıklar ortaya çıkmış, çivi yazısı geniş ölçekte kullanılmaya başlamıştır. Bu dönemin Kral Telepinu’dan sonra başlatılması genellikle kabul edilmektedir¹⁶³. Birbirini takip eden Tahurvali, Alluwamna ve II. Hantili gibi krallar döneminde isyanlar ve ayaklanmalarla ülke sarsılmıştır. Nerik kült kenti, Kaşka’ların eline geçmiştir. Daha sonra II. Huzziya toprak bağış belgelerinden tanınmaktadır ve I. Muvattali tarafından öldürüldüğü kayda alınmıştır. Muvattali de iki yüksek görevli tarafından öldürülmüştür. Bu karışık dönemde Hitit ülkesindeki iktidar çatışmaları, güneydeki bölgelerin denetiminin kaybolmasına neden

---

¹⁶⁰ Kaynar 2019, 97; Sipahi 2022b, 242.

¹⁶¹ Müller -Karpe 2002, 257-259; Sipahi 2022b, 242.

¹⁶² Sipahi 2022b, 242; Emre 2002, 219.

¹⁶³ Sipahi 2018b, 1-8; Van Den Hout 2013, 26.

olmuş, yeni Hurri-Mitanni devletinin Fırat'ı geçerek Kuzey Suriye'ye doğru yayılmasına ve böylece bu kritik bölgeyi kontrol altına almasına etken olmuştur. Yine bu dönemde Kilikya çevresinde Kizzuvatna krallığının kurulmuş olması nedeniyle Hitit krallığının iki Hurri gücüyle mücadele etmesine neden olacağından, bu dönemde Hitit kralları Kizzuvatna kralları ile anlaşmalar yapmıştır. İmparatorluk Dönemi'nde bu durum daha da önem kazanacaktır.

Orta Hitit Dönemi'nde Hurri kültürel etkileri görülmeye başlar. Hitit'in İmparatorluk Dönemi'nde baş tanrıça olan Hurrili Hapat, Orta Hitit Dönemi'nden itibaren ortaya çıkar; Hattuşa panteonu Orta Hitit Dönemi itibariyle kapsamlı olarak adak listelerinde yer alır. Bu çağda Hitit kavramı Tuthalya'nın önemli icraatları ile gücünü korumuş, ekonomik, siyasi, dini ve kültürel özellikleri, İmparatorluk Dönemi ile yeni bir boyut kazanmıştır. Hitit hanedanının devamlılığı için sonraki Hitit krallarının siyasi ve kültürel icraatlarına kısaca değinmek istiyoruz:

Orta Hitit Sonrası Krallar

II/III. Tuthalya'dan sonra tahta oğlu I. Şuppiluliuma geçer. I. Şuppiluliuma (M.Ö.1380/50-1320) Hitit Krallığı'nın ilk kralından itibaren devam eden iniş çıkış sürecinde krallığı tekrar ayağa kaldırmış, Hitit Devleti'ni Anadolu'da ve uluslararası ortamda yeniden ekonomik ve siyasi bir güç haline getirmiştir. Eski Hitit'ten sonra Orta Hitit'ten Hitit İmparatorluk Dönemi'ne doğru siyasi ve idari yönden sıkıntılı bir süreç görüyoruz. I. Şuppiluliuma tüm bu sorunları büyük ölçüde çözerek Anadolu'da yeniden uyanışın ve iç siyasi güçlenmenin yanı sıra Suriye ve Kuzey Mezopotamya'da siyasi ve askeri oluşumların bir simgesi haline gelmiştir. I. Şuppiluliuma Hitit Devleti'ni imparatorluk haline dönüştürmeyi başarmıştır¹⁶⁴. Böylece Hitit dünyasında yeni bir dönem; Hitit İmparatorluk Dönemi (M.Ö.1380/50-1200/1180) başlamıştır.

---

¹⁶⁴ Klengel 2002, 414.

I. Şuppiluliuma öncelikle Arzawa askerlerini Aşağı Ülke'den sürmüş ve Kaşkaları da başarılı bir şekilde Karadeniz Bölgesi'ne doğru püskürtmüştür¹⁶⁵. I. Şuppiluliuma, Suriye seferlerinde ülkeye gelen veba salgını nedeniyle ölmüştür. Ölümünden sonra oğlu II. Arnuvanda (M.Ö.1320-1318) başa geçse de veba yüzünden hayatını kaybedince, tahta küçük oğlu II. Murşili çıkmıştır¹⁶⁶.

II. Murşili (M.Ö.1318-1290) tahta çıktıktan sonra ortalığı kasıp kavuran salgın hastalık devam etmiştir. II. Murşili'den sonra II. Muwatalli (M.Ö.1290-1273) üvey annesi Danuhepa'yla birlikte babasının yerine tahta geçer. En genç erkek evlat olan III. Hattuşili ise kralın ordu komutanı ve Yukarı Ülke valisi olarak göreve başlar. Bu görevde iken II. Hattuşili'nin Kaşkaları uzak tutmakta başarı gösterdiği anlaşılmaktadır.

II. Muwatalli'nin rejimi süresince Mısır ile Hitit arasındaki bozuk siyasi ilişkiler iyice kötüleşerek Hitit-Mısır arasında silahlı ihtilafa dönüşür. M.Ö. 1275'te güçlü bir ordunun başında olan II. Muwatalli, Kadeş'e doğru yola çıkar. Hitit ordusu askerleri arasında III. Hattuşili'nin komutasında Kaşka birlikleri de bulunmaktadır. Hititler avantajlı gibi görünse de karşılaşmada taraflardan biri üstünlük sağlayamamış, fakat Amurru ve Kadeş krallıkları yeniden Hitit hâkimiyetine girmiştir¹⁶⁷.

II. Muwatalli bu dönemde farklı bir adım atarak başkenti günümüzde kesin olarak belirlenememiş olan güneydeki Tarhuntaşşa şehrine taşımıştır¹⁶⁸. II. Muwatalli Kadeş Savaşı'ndan kısa süre sonra ölmüştür. Oğlu Urhitesup'u bilerek olarak yerine seçerek yetiştirmiştir. Diğer oğlu Kurunt(iy)a? ise III. Hattuşili tarafından yetiştirilmiştir. Urhitesup, III. Murşili (1273-1267) adıyla tahta çıkmıştır. Bu dönemde III. Hattuşili kuzeydeki Hakmiş ve Nerik şehirlerinin genel valisi olarak kalmıştır. Urhitesup Hattuşa'yı yeniden imparatorluğun başkenti yapmış, üvey oğlu III. Muwatalli

---

¹⁶⁵ Van Den Hout 2013, 31.

¹⁶⁶ Singer 2002,47-79; Darga 1992,18.

¹⁶⁷ Van Den Hout 2013, 36.

¹⁶⁸ Bryce 2005, 229-230.

tarafından sürgüne yollanmış Danuhepa'yı geri çağırır¹⁶⁹. III. Hattuşili ve yeğeni arasında anlaşmazlıklar artar ve engin tecrübesiyle IV. Tuthalya bir komplo düzenleyerek, Büyük Kral III. Hattusili (M.Ö.1267-1240) olarak tahta geçer¹⁷⁰.

III. Hattuşili, Hurri rahibi Pentipşarri'nin kızı, rahibe Puduhepa ile evlenmiş ve tahta çıktığı andan itibaren barışçıl bir siyaset izleyerek Hitit diplomatik ilişkilerini geliştirmiştir¹⁷¹. III. Hattuşili öldükten sonra tahta çıkan IV. Tuthalya (1240-1220) döneminde huzursuzluklar ve isyanlar tekrar ortaya çıkmıştır. Fakat genel anlamda bakıldığında IV. Tuthalya İmparatorluğun yasal krallıklarına, özellikle de Kurunt(iy)a'ya karşı tutumunda babasının siyasetini sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

IV. Tuthalya'nın tahta çıkışından sonra bir kızını II. Ramses'le evlenmesi için Mısır'a göndermiş böylece, Mısırda sürmekte olan dostane ilişkilerin devam etmesini sağlamıştır. IV. Tuthalya Yukarı Şehrin inşasından sorumlu olmuş ve Yazılıkaya'daki Açık hava Tapınağı da dâhil olmak üzere, Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki muhtelif yazılı anıtları bırakmıştır¹⁷². IV. Tuthalya tahtını oğlu III. Arnuwanda'ya (M.Ö. 1210) bırakmıştır, fakat III. Arnuwanda'nın kısa süren hükümdarlığı döneminde huzursuzluklar olmuştur¹⁷³. Bilinen son Hitit kralı, Arnuwanda'nın kardeşi II. Şuppiluliuma'dır. II. Şuppiluliuma (M.Ö1207-1200)¹⁷⁴ döneminde ülkede büyük bir yiyecek sıkıntısı baş göstermiştir¹⁷⁵. Hitit İmparatorluğu'nun M.Ö.1200/1180'lerde çöktüğünü ve yönetenlerin önemli bir bölümünün güneydoğuya hareketlenerek Orta Fırat Havzası üzerinden Kuzey Suriye'ye, ulaştıkları anlaşılmaktadır¹⁷⁶.

---

¹⁶⁹ Alparslan-Alparslan 2015, 94.

¹⁷⁰ Van Den Hout 2013, 37.

¹⁷¹ Beckman 1999, 96-100.

¹⁷² Van Den Hout 2013, 39.

¹⁷³ Klengel 2002, 419.

¹⁷⁴ Alparslan - Alparslan 2015, 94.

¹⁷⁵ Klengel 2002, 419.

¹⁷⁶ Dönmez 2016, 127.

Hattuşa ve Hitit İmparatorluğu'nun sonu net değildir¹⁷⁷. Bu sona neyin nasıl yol açtığı hususu tam olarak bilinmemektedir. Sebeplerin arasında Deniz Kavimleri, kuraklık ve kıtlıklar, Balkan göçleriyle ilerleyen kavimler istilasası veya bir iç (ekonomik?) çöküş olarak kabul edilir. Yeni arkeolojik bulgular çöküşten sonra, başkentte yaşamaya devam eden insanların kullandıkları çanak çömleklerin Orta ve Batı Anadolu Bölgesi'nde Eski ve Orta Tunç Çağı seramiğiyle bağlantı sergileyen bölgeye yeni gelen insanlarla kaynaştıklarına işaret etmektedir¹⁷⁸.

Anadolu'da bu kargaşalı dönemde resmi yazılı kaynakların kesildiği görülür. "Karanlık Çağ" olarak ifade edilen bu dönemin son yıllardaki değerlendirmelere göre aslında karanlık olmadığı¹⁷⁹ Boğazköy-Büyükkaya'da¹⁸⁰ Frigler ile temsil edilen Demir Çağı'nın özellikleri, 1990'lı yıllarda Büyükkaya'da başlayan kazılarla anlaşılmaya çalışılmıştır¹⁸¹. Kaman-Kalehöyük¹⁸² gibi yerleşmelerde yapılan yeni araştırmaların sonuçları sayesinde kanıtlanmıştır¹⁸³.

K. Matsumura Erken Demir Çağı kültürlerini değerlendirirken, Orta Anadolu'da Büyükkaya'da ve Gordion'da iki farklı Erken Demir Çağı çanak çömlek kültürünün varlığından bahsetmektedir¹⁸⁴. Bu bölge içinde herkes tarafından kabul gören en kesin veriler Kaman-Kalehöyük¹⁸⁵ Boğazköy¹⁸⁶ Gordion¹⁸⁷ ve Çadır Höyük'ten¹⁸⁸

¹⁷⁷ Schachner 2011, 109-114.

¹⁷⁸ Van Den Hout 2013, 43.

¹⁷⁹ Işık 1989, 1 vd.; Genz 2003, 179.

¹⁸⁰ Seeher 1997, 327 vd.; Seeher 2000b, 355 vd.; Seeher 2000c, 15 vd.;

¹⁸¹ Bknz; Bossert 2000; Genz 2004a; Genz 2004b, 219 vd.; Voigt 1994, 265–293; Voight – Henrickson 2000, 37, 54.

¹⁸² Omura 1996, 93.

¹⁸³ Özdemir 2007, 506.

¹⁸⁴ Gündüz 2019, 206; Dpnt:1.

¹⁸⁵ Omura 1996, 93; Omura 2000, 32,

¹⁸⁶ Seeher 1997, 327–331.

¹⁸⁷ Genz 2004a, 7-10; Voigt 1994, 267-68)

gelmektedir¹⁸⁹. Yapılan bir seri radyokarbon tarihlemesi, MÖ 12. ve 10. yüzyıl aralığının kendi içinde safhalara ayrılan Erken Demir Çağı safhalarının tamamını yansıttığı anlaşılmaktadır¹⁹⁰. Bununla birlikte Orta Anadolu Erken Demir Çağı çanak-çömlek geleneği tam olarak aydınlatılamamıştır. Bunun sebebi olarak da Hitit İmparatorluk döneminde Anadolu'da bütünlük gösteren bir seramik kültürünün varlığından söz edilirken, Erken Demir Çağı'na gelince Hitit coğrafyasının kendi içinde küçük ayrı seramik bölgelerine bölünmüş olması gösterilmektedir¹⁹¹.

Son yıllarda Gökhöyük Bağları Höyüğünde bu dönemin aydınlatılmasına katkı sunabilecek bazı çanak-çömlek parçaları açığa çıkarılmıştır. M.Ö.13-11. yüzyıllar aralığına tarihlen seramiklerin M.Ö. 13- 11.yüzyıl aralığına tarihlenmesinde diğer Erken Demir Çağı yerleşmelerinde ve Geç Tunç Çağı'na tarihlenen yerleşmelerde bulunan benzerleri dikkate alınmıştır¹⁹². Özellikle Erken Demir Çağı seramiklerinin bulunduğu Boğazköy ve Kaman-Kalehöyük'den elde edilen C14 sonuçlarından yola çıkarak¹⁹³ bu çanakların da Erken Demir Çağı'nın Erken safhasına tarihlenebileceği anlaşılmaktadır. R. Gündüz, Gökhöyük Bağları Höyüğü'nde sınırlı bir alanda yapılan kazılarda açığa çıkarılan çanaklar Erken Demir Çağı'nda Orta Anadolu'nun tamamen terkedilmediği tezini desteklemektedir. Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla Anadolu'daki yerleşmelerin terk edildiği düşüncesinin, en azından Orta Anadolu'nun Güneybatısı için, doğruyu yansıtmadığını belirtir¹⁹⁴.

Ş. Dönmez, Erken Demir Çağı'nın bir bölümü ile kronolojik olarak çakıştığı iddia edilen Karanlık Çağ'a ilişkin olarak Oluz Höyük'te yaptığı çalışmalarda yeni bir

---

¹⁸⁸ Kealhofer vd. 2010, 71-92.

¹⁸⁹ Gündüz 2019, 206.

¹⁹⁰ Seeher 2000b, 373.

¹⁹¹ Matsumura 2005, 506.

¹⁹² Gündüz 2019, 210.

¹⁹³ Genz vd. 2006, 68.

¹⁹⁴ Gündüz 2019, 210.

mimari tabakaya dayanarak Hatti Ülkesi ile Sarazzi Utne (Yukarı Ülke) sınırını oluşturan Yeşilirmak¹⁹⁵ (Kummeşmaha) Havzası'ndaki Hakmiş Krallığı topraklarında da Hitit çöküşünün şiddetli bir savaş ya da yıkımla gerçekleşmemiş olabileceğini söylemektedir¹⁹⁶.

Burada önemli bir nokta Anadolu'nun bu dönem için tek tip bir arkeolojik veri sunmamasıdır. Geniş bir açıyla bakıldığında birden fazla olasılık karşımıza çıkmaktadır;

Kızılırmak Havzası'nın içindeki ve hemen civarındaki bazı yerleşimlerin yangınla son bulduğu anlaşılrsa da Doğu Anadolu'daki yerleşimler varlıklarını sürdürmüşlerdir. Batıda yeni yabancı ögeler gözlemlenirken, çoğunlukla Kilikya kıyısı Deniz Kavimlerinin etkisine açıktır. Deniz Kavimleri¹⁹⁷, Hitit İmparatorluğu'nun tek çöküş sebebi değildir. Yukarı Fırat Bölgesi'nde M.Ö.12. yüzyılda Kaşkaların varlığı, bu huzursuzlukların bir nedeni olarak görülmektedir¹⁹⁸. Hitit, toprakları Kaşka halkı tarafından işgal edilirken uygarlığa ait ne varsa imha edildiği anlaşılmaktadır. Hititlerden sonra, Kızılırmak Havzası gerek kültürel açıdan gerekse imar faaliyetleri bakımından hiçbir zaman Hitit Krallığı seviyesine ulaşamamıştır¹⁹⁹.

Deniz Kavimleri'nin faaliyetlerinin yarattığı en önemli sorun Doğu Akdeniz kıyılarından veya Mısır'dan Hatti Ülkesi'ne gelen tahıl sevkiyatını engellemesi olmuştur. Bu sürecin Anadolu'da gıda sıkıntısına yol açmış olması mümkündür. Ayrıca, hanedan içindeki anlaşmazlıkların merkezi yönetimi etkisizleştiren ve imparatorluğun kontrolünü zayıflatan bir noktaya ulaştırmış olması da mümkündür.

Bunlar aynı zamanda merkezi otoritedeki çöküşün nedeni ve sonucu olarak da açıklanabilir. M.Ö.12. yüzyılın başında Hattuşa'nın güneyindeki Konya Ovası, doğuda

---

¹⁹⁵ Alp 1977, 637-646.

¹⁹⁶ Dönmez 2016, 127.

¹⁹⁷ Darga 1992, 22.

¹⁹⁸ Van Den Hout 2013, 43.

¹⁹⁹ Dönmez 2016, 127.

Elbistan yakınındaki Karahöyük ve Karkamış'ta özgün Hitit tarzında krallıkların ortaya çıktığı görülür. Bu krallıklar, Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla oluşan boşluğu dolduracak Yeni Hitit Devletleri'nin ilk örnekleri olmuşlardır²⁰⁰.

Güneydoğu yönünde küçük krallıklara bölünen Hitit İmparatorluğu ve bunlardan bazılarının hükümdarları “Büyük Kral” sıfatı üzerinde hak iddia etmişlerdir. Krallıklar eski imparatorluğun devamı gibi görünmektedirler. Karkamış Krallarının kendilerini “Büyük Kral” olarak adlandırmalarının nedeni soylarının Hatti/Hitit Büyük Kralı'na dayanmasıdır. Hitit İmparatoru I. Şuppiluliuma ile kurulan Karkamış Krallığı M.Ö. 1200 yıllarında, Hitit İmparatorluğunun ardından Hitit kültürel ve politik mirasının M.Ö. 1. Bine taşınmasına olanak sağlamıştır²⁰¹.

---

²⁰⁰ Van Den Hout 2013, 43; Bryce 2012.

²⁰¹ Peker 2005, 38-39.

İKİNCİ BÖLÜM

II. M. Ö. 2. BİNDE ORTA KUZEY ANADOLU BÖLGESİ'NDE YAPILAN ARKEOLOJİK ARAŞTIRMALAR, YERLEŞİM YERLERİ VE MEZARLIK ALANLARI

II.1. Arkeolojik Araştırmalar

Bölge 19. yüzyıldan itibaren batılı birçok gezgin, araştırmacı, tarihçi ve coğrafyacı tarafından ziyaret edilmiştir. Yapılan bu araştırmalar sayesinde de bölgenin tarihine coğrafyasına, askeri ve ticari yollarına ışık tutulmuştur.

Orta Kuzey Anadolu Bölgesi'ne ilişkin araştırmalar, T. Macridy, W.J. Hamilton, J.G.C. Anderson, H.H. von der Osten, E. Forrer, K. Bittel, G. Jacopi, İ.K. Kökten, C.A. Burney, E. Cumont, H. Greogire, F. Cornelius, D. French, U.B. Alkım, T. Özgüç, H.G. Güterbock, E. Akurgal, gibi çok sayıda bilim insanı tarafından çeşitli vesilelerle yapılmıştır. Özellikle 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren Boğazköy ve Alaca Höyük çevresinde batılı gezginlerin, araştırmacıların keşifleri ve tespitleri yoğunlaşmıştır²⁰².

Bu bölgede H. H. von der Osten'in başlattığı sistemli yüzey araştırmalarını K. Kökten, T. Özgüç, N. Özgüç²⁰³, C. Burney, B. Alkım, J. Yakar, A. M. Dinçol, J. A. Dengage gibi bilim insanları sürdürmüştür. Bu araştırmaları takip eden özellikle Orta Karadeniz Bölgesi'nde İkiztepe kazı ekibinden Ö. Bilgi ve Ş. Dönmez, ayrıca M. A. Işın, M. Özsait ve O. Doonan daha önce hiçbir araştırmacının uğramadığı köy, kasaba ve ilçeleri ziyaret etmişler, yapılan çalışmalar sayesinde de yörenin M.Ö. 2. Bin'deki arkeolojik konumunu aydınlatacak bilgilere ulaşmayı başarmışlardır.

---

²⁰² Ünal 1989, 17-37.

²⁰³ Dönmez 2010b, 139-140.

Çorum iline baktığımızda 1926 yılında H.H. Von der Osten tarafından Sungurlu'dan Budaközü Çayı izlenerek kuzeye Kavşut'a doğru, Kaleboynu çevresinde araştırma gerçekleştirilmiştir. Von der Osten²⁰⁴, Kızılırmak Havzası'nı takip ederek Ambarcı üzerinden İskilip yoluyla Çorum'a ulaşmıştır. K. Bittel²⁰⁵, bu bölgede prehistorik seramik veren bazı merkezlerin varlığını kaydetmiştir. R.O. Arık, Alaca Höyük yöresinde yaptığı incelemelerde, bölgenin sınırları içerisindeki Yeniköy ve biraz kuzeyinden söz etmektedir²⁰⁶. T. Özgüç, 1946 yılında Mislerovacığının 3 km. batısında Demirciçeşme'de (Yeniköy) kısa süreli bir sondaj çalışması gerçekleştirmiştir²⁰⁷. Kastamonu Müzesi müdürü Ahmet Gökoğlu²⁰⁸, "Paflagonya²⁰⁹ Bölgesi" ile ilgili araştırmasında, daha güneyde kalan ve yukarıda sınırları belirlenen bölgenin bir kısmına kısaca değinmiş olup İskilip ve Bayat arasındaki bazı höyüklerden seramik parçaları toplamıştır²¹⁰.

1963 yılında, P. Meriggi²¹¹ bölgede sürdürdüğü araştırmalarda bazı yerleşim yerleri hakkında bilgi vermiştir. T. Özgüç, yine aynı bölge sınırları içinde M.Ö. 3. Binyıla tarihlenen, bazı madeni eserlerin geldiği yerleşimlere değinmiştir. D. French²¹², 1980 yıllarında, adı geçen bölgede geniş kapsamlı olarak, Roma yolları ve mil taşlarını

---

²⁰⁴ von der Osten 1927, 25 vd.; Sipahi-Yıldırım 1998, 20.

²⁰⁵ Bittel 1934, 13,94; Sipahi-Yıldırım 1998, 20.

²⁰⁶ Arık 1937a, 24; Sipahi-Yıldırım 1998, 20.

²⁰⁷ Özgüç 1947, 163-164; Sipahi-Yıldırım 1998, 20.

²⁰⁸ Gökoğlu 1952, 40, 52; Gökoğlu 1955; Sipahi-Yıldırım 1998, 20.

²⁰⁹ Strabon'un Paflagonyası, Antikçağ'da batısında Bithynia'dan Parthenius (Bartinsu) ırmağıyla, doğusunda Pontus ve Halys nehriyle, güneyinde Frigya ve Galatya ve kuzeyinde Karadeniz ile çevrili coğrafik bölgenin tanımıdır: Strabon; Geographika, Antik Anadolu'nun Coğrafyası, 2000, XII. 3. 9.

²¹⁰ Dökü vd., 2006, 65-82.

²¹¹ Meriggi 1965, 27, 263-315; Sipahi-Yıldırım 1998, 20.

²¹² French 1986, 143; French 1987, 191-204; French 1988, 192.

araştırmıştır²¹³. Daha sonra Çorum ilinde 1988-1989 yıllarında A. Süel başkanlığında yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın amacı Boğazköy ile çevresindeki Hitit merkezlerini tespit etmek olmuştur. Araştırma sonucunda Çorum'un 50 km. güneydoğusundaki Ortaköy ilçesindeki Şapinuva kenti keşfedilmiştir²¹⁴.

1998 yılında J. Seeher başkanlığında yürütülen Hattuşa/Boğazköy kazıları çerçevesinde bir proje belirlenmiş bu proje kapsamında Boğazkale'nin yakın çevresinde yapılan sistematik yüzey araştırmaları, Hattuşa'nın doğu yamaçlarında, Budaközü Ovası'nın doğusunda ve seçilen birkaç yerde yapılmıştır²¹⁵.

1996-1999 yıllarında ise T. Sipahi - T. Yıldırım başkanlığında “Çorum Bölgesi Yüzey Araştırmaları” gerçekleştirilmiştir. 2001-2011 yılları arasında ise araştırma alanı genişletilerek “Çorum ve Çankırı Bölgeleri” adı altında yüzey araştırmaları sürdürülmüştür²¹⁶.

Bölgede K. Strobel ve C. Gerber tarafından 1997-2001 yılları arasında Yozgat merkezli Tavium/Büyüknefes kentinde ve çevresinde yüzey araştırmaları gerçekleştirmişler. Bu sırada da Boğazköy'ün yer aldığı hat üzerinde de araştırmalar yapmışlardır²¹⁷. Son yıllarda ise B. Arıkan başkanlığında İstanbul Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri dahilinde 2016 yılında başlayan Çorum İli Sungurlu, Uğurludağ, Bayat ve İskilip ilçelerini kapsayan Delice Vadisi Arkeoloji, jeoarkeoloji ve

---

²¹³ Sipahi-Yıldırım 2003, 275-284.

²¹⁴ Süel 1990, 341; Süel 1991, 91.

²¹⁵ Czichon 2000, 57-59; Czichon 1997, 89-102; Czichon 1998, 81-90; Czichon 1999 a, 47-56; Czichon 1999 b, 123-128.

²¹⁶ Sipahi -Yıldırım1998,19-40; Sipahi -Yıldırım 1999, 433-450; Sipahi -Yıldırım 2000, 31-40; Sipahi -Yıldırım 2001b, 101-112; Sipahi -Yıldırım 2004, 305-314; Sipahi -Yıldırım 2005, 353-364; Sipahi - Yıldırım 2007, 335-350; Sipahi – Yıldırım 2008a, 277-298; Sipahi -Yıldırım 2009, 91-106; Sipahi-Yıldırım 2012, 201-214.

²¹⁷ Strobel– Gerber 1999, 297-314; Strobel – Gerber 2000, 169-184; Strobel – Gerber 2001, 7-10; Strobel - Gerber 2002, 1-8; Strobel - Gerber 2003, 223-232.

Tarih Öncesi Madencilik Yüzev Araştırması Projesi, kapsamında bölgede araştırmalar devam ettirilmiřtir²¹⁸. Bölgede 100'den fazla M.Ö.2. Binyıla ait yerleşim yeri mevcuttur. Bu yerleşimler Hitit i çekirdek bölgesinde bir yerleşim yoğunluğu olduğunu göstermektedir.

Tokat ilindeki yerleşimler 19.yüzyıldan itibaren Ch. Texier, W.J. Hamilton, J.G.C Anderson, A.D. Mortdmann, D. G Hogart, J.A.R. Munro, 20. yüzyılda başından itibaren ise J. L. Myres, F. ve E. Cumont, H. Gregoire, K. Bittel, H. Franktort, H.G. Güterbock, T. Özgüç, N. Özgüç, H.H. Von Der Osten, M. şenyürek, İ. K. Kökten, Ch. Burney, G. E. S. Durbin, J. Garstang, O.R. Gurney, W. Orthmann, K. Emre ve A. Özsait gibi araştırmacılar tarafından farklı yönleriyle incelenmiřtir²¹⁹. J. L. Myres'in Bolus Höyük seramiklerini yayınlamasından sonraki yıllarda Amerikan Doğu Cemiyeti adına H.H. Von der Osten'in bölgede özellikle M.Ö.2. Binyıla ait yerleşmeleri araştırdığı bilinmektedir. İlk kez arkeolojik araştırmalar 1944'te İ.K. Kökten tarafından bařlatılmıřtır²²⁰. Daha sonra C. Burney, T. Özgüç, M. Akok ve C. Burney 'in yaptığı yüzev araştırmalarını değerlendiren G. E. S. Durbin tarafından devam ettirilmiştir. 1945'te E. Akurgal, N. Özgüç, T. Özgü²²¹, Y. Boysal'ın kazıları; 1952'de R. Temizer'in Kayapınar; 1956'da T. Özgüç-M. Akok'un Horoztepe kazıları izlemiştir.

1955 yılında C. Burney, Sakarya havzasından, doğuda Tokat ve Sivas'a kadar olan geniş bir arazi kesiminde yüzev araştırması yapmıştır. T. Özgüç başkanlığındaki bir ekip tarafından 1973'te kazılarına yeniden başlanmış ve Horoztepe'de bu kazılar 1985 yılına kadar sürdürülmüştür. Tokat'ta 1978'den itibaren E. Olshausen ve Biller antik kentleri ve tarihi coğrafyası üzerine; D. French, antik yollar üzerine; Bemard

---

²¹⁸ Arıkan 2018, 26; Dardeniz vd., 2018, 41.

²¹⁹ Özsait 1999, 84-107.

²²⁰ Kökten 1948, 223-227.

²²¹ Bknz: Özgüç 1946a 557–597; Özgüç 1946b, 220-223.

Remy ve Fransız araştırma grubu ise Tokat Müzesi Müdürlüğü ile Sulusaray'da çalışmışlardır.

Tokat ve çevresindeki araştırmalara 1986'dan itibaren M. Özsait, ekibi ve N. Özsait tarafından başlanmıştır²²². 1989 ve 1991 yıllarında, A. Özçağlar Tokat'ın Zile-Turhal ve esas olarak da Kazova ile yakın çevresinde araştırmalara devam etmiştir²²³. Daha sonra bu araştırmalar Orta Karadeniz Bölgesi çalışmaları kapsamında 2009 yılına kadar sürdürülmüştür.

Amasya ilinde ilk arkeolojik çalışmalar, H.H. Von der Osten'in Kızılırmak'ın batısı ile kavsi içinde gerçekleştirdiği yüzey araştırmaları ile başlamıştır²²⁴. Daha sonra H. Frankfort²²⁵ Suluova ilçesinde yer alan Kümbet Tepe yerleşmesinden gelen bazı buluntuları arkeoloji dünyasına tanıtmıştır. 1940-1941 yıllarında Kılıç Kökten, N. Özgüç ve T. Özgüç'ten oluşan ekip, Samsun ve Amasya-Suluova'da yüzey araştırmaları gerçekleştirerek çok sayıda yerleşim saptamıştır. 1987-1988 ve 1997-1999 yıllarında ise Ö. Bilgi, bakır ve arsenik yataklarını saptamak amacıyla Samsun ve Sinop illeri dışında Amasya ili Merzifon ve Gümüşhacıköy ilçelerinde yüzey araştırmaları gerçekleştirmiştir²²⁶. 1997-1999 yıllarında ise Ş. Dönmez tarafından yoğun olarak araştırılan Amasya Bölgesi'nde birçok Protohistorik Çağ yerleşimi saptanarak arkeoloji dünyasına tanıtılmıştır²²⁷.

---

²²² Özsait 1990, 113-114.

²²³ Özsait 1999, 90.

²²⁴ Osten 1927,7 3-176.

²²⁵ Frankfort 1996, 209-237.

²²⁶ Dönmez 2010a, 11-12.

²²⁷ Yurtsever Beyazıt 2014, 84.

Amasya, İlinde M. Özsait²²⁸ ve ekibinin 1986-2009 yılları arasında devam ettirdiği “Orta Karadeniz Bölgesi” yüzey araştırmaları kapsamında Suluova, Merzifon, Gümüşhacıköy, Göynücek ve Taşova²²⁹ ilçelerinde birçok yerleşim yeri kaydedilmiştir.

Amasya İli yerleşmeleri içinde özellikle Merzifon-Alacapınar Tepe (Hayrettin I) Merkez İlçe-Oluz Höyük (Yassı Höyük) ve Göynücek-Gediksaray Höyüğü hem boyutları bakımından ve hem de İlk dönemlerden Roma Dönemi’ne kadar uzanan tabakalaşmalarıyla dikkati çekmektedir. Ş. Dönmez’e göre yaklaşık 200 m. çapları ve 10-15 m. civarındaki yükseklikleriyle çok yoğun M.Ö. 2. Binyıl iskânlarına sahip olan bu büyük yerleşmeler, muhtemelen Hititler’in Kaşkalar’a karşı askeri amaçlarla tesis ettiği ileri karakollar olarak görülmektedir²³⁰.

Samsun ilinde, ilk arkeolojik çalışmalar 1883 yılında A. Biliotti tarafından Kavak ilçesi yakınlarındaki Çamurlu Tepesi’nde gerçekleştirilmiştir. Sondaj niteliğindeki ilk arkeolojik kazıdır²³¹. Bölgedeki ilk önemli arkeolojik çalışma ise, 1906 yılında Müze-i Hümayun adına T. Macridy tarafından önemli bir Geç Demir Çağı merkezi olan Akalan’da gerçekleştirilmiştir²³². 1920’li yıllarda Amerikan Şarkiyat Enstitüsü adına Samsun, Kavak – Kaledoruğu, Ladik ve Suluova gibi yerleşimlerde incelemeler yapan H.H. Von der Osten tarafından arkeolojik çalışmalar yeniden başlatılmıştır²³³. 1940 yılında ise K. Kökten, Tekkeköy’de yaptığı yüzey araştırmaları

---

²²⁸ Özsait 1988a, 89-107; Özsait 1988b, 239–256; Özsait 1998, 143-162; Özsait 1999, 89-107; Özsait 2000a, 73–88; Özsait 2000b, 335-34; Özsait 2001, 191-206; Özsait 2003, 127-140; Özsait 2004, 273-284. Özsait 2006a, 249–258; Özsait 2006b, 451-462; Özsait 2009, 373-390.

²²⁹ Özsait 1989, 287.

²³⁰ Dönmez 2008b, 418-419.

²³¹ Dönmez 2000, 23.

²³² Macridy 1907, 168 – 175; Dönmez 2000, 23.

²³³ von der Osten 1929, 28 – 32.

sonucunda, prehistorik dönemlere ait birçok mağara ve küçüklü büyüklü kaya sığınakları saptamıştır²³⁴.

Samsun'da M.Ö.2. Bin ile ilgili arkeolojik araştırmalar ise, kıyı kesiminde yoğunlaştırılmış kazı çalışmalarıdır²³⁵. Bu kapsamda Samsun çevresinde ilk araştırmalar Şevket Aziz Kansu'nun başkanlığında 1940-1941 yıllarında Tahsin Özgüç, Nimet Özgüç ve İ. Kılıç Kökten²³⁶ tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Dündartepe, Tekkeköy ve Kaledoruğu (Kavak) höyüğünde kazılar yapılmıştır. İkiztepe ören yeri 1944'te Dündartepe'de kazı çalışmaları yapan arkeologlar tarafından keşfedilmiştir. İlk sistemli kazılar U. Bahadır Alkım tarafından 1974 yılında başlatılmıştır²³⁷. Alkım'dan sonra 1981 yılında Önder Bilgi İkiztepe'deki kazıları sürdürmüştür. Samsun'da sırasıyla, 1970'li yıllarda J. A. Dengeate, 1971- 1978 yılları arasında U. Bahadır Alkım, 1986 yılında Mehmet Özsait²³⁸ ve Nesrin Özsait, 1997-2003 yılları arasında Önder Bilgi ve Şevket Dönmez bölgede yüzey araştırmaları yapmıştır. Son dönemde ise Atila Türker ve ekibi tarafından 2015 yılından itibaren "Samsun Bölgesi Arkeolojik Yüzey Araştırması" başlatılmıştır²³⁹.

Çankırı bölgesi de coğrafi ve tarihi yönden taşıdığı önem sebebiyle pek çok araştırmaya sahne olmuştur. Bunlardan biri de İngiliz Arkeoloji Enstitüsü tarafından yürütülen "Paflagonya" projesidir. Bu proje kapsamında Çankırı İli'nin bazı yöreleri araştırılmış, çeşitli dönemlere ait yerleşimler tespit edilmiştir²⁴⁰. Çankırı Bölgesi'nde Roger Matthews, Claudia Glatz ve ekipleri tarafından 1997-2007 yılları arasında

---

²³⁴ Kökten 1941, 121.

²³⁵ Dönmez 2000, 23.

²³⁶ Bilgi 1998, 63-76.

²³⁷ Yakar- Dinçol 1974a, 663-582; Yakar- Dinçol 1974b, 85-99; Alkım 1974a 5-16; Alkım 1974b, 553-556.

²³⁸ Özsait 2000a, 335-336.

²³⁹ Türker 2016, 27-44; Türker 2017, 402-427; Türker-Tırıl-Özbilgin 2022, 193-210.

²⁴⁰ Matthews 2000, 175.

“Paflagonya Projesi-Kuzey-Orta Anadolu’da Bölgesel Araştırmaları” adıyla çalışmalar gerekleřtirilmiřtir²⁴¹. Ayrıca 2001-2011 yılları arasında T. Sipahi ve T. Yıldırım, orum ve ankırı Bölgelelerini büyük ölçüde kapsayan yüzey araştırmalarında ankırı ve çevresinde arazi taramaları gerekleřtirmiřtir²⁴².

Yukarıda M.Ö.2. Binde Orta Kuzey Anadolu Bölgesi’ndeki (Çorum, Tokat, Amasya, Samsun, ankırı) arkeolojik araştırmaları genel olarak değerlendirilmiştir. Bölgede yapılan yüzey araştırmaları ve kazılar sadece iskân yoğunluğu değil arkeolojik merkezlerin dönemlere göre güzergahlarını ve ulaşım rotalarını görmemiz açısından da önemli katkılar sunmuştur.

Bu coğrafyada arkeolojik çalışmalara katkı sunan bilim insanlarının da vardıkları sonuçlar dikkate alınarak, bölgede kazısı yapılmış, tabakaları saptanabilmiş 15 farklı yerleşim yerinin ve mezarlık alanının Eskiypar kenti ile karşılaştırılması yapılmıştır. Bu yerleşimler harita üzerine işlenmiştir.

II.2. M.Ö. 2. Bin’deki Yerleşim Yerleri ve Mezarlık Alanları

M.Ö. 2. Binyılda Orta Kuzey Anadolu coğrafyasında yer alan 16 arkeolojik merkez ve mezarlık alanıyla (Harita 1) Eskiypar’ın arkeolojik bulguları karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Ayrıca bu yerleşim yerleri ve mezarlık alanlarının Eskiypar’ın mimari tabakaları ile karşılaştırmalı tablosu oluşturulmuşur (Tablo 1) .

---

²⁴¹ Matthews 1998, 245; Matthews 1999, 175; Matthews 2000, 249; Matthews 2001, 9- 14; Matthews 2002, 119-122; Matthews -Glatz 2009a, 52; Glatz 2017, 75-88.

²⁴² Sipahi -Yıldırım1998, 19-40; Sipahi -Yıldırım 1999, 433-450; Sipahi -Yıldırım 2000, 31-40; Sipahi -Yıldırım 2001b, 101-112; Sipahi -Yıldırım 2004, 305 - 314; Sipahi -Yıldırım 2005, 353-364; Sipahi - Yıldırım 2007, 335-350; Sipahi - Yıldırım 2008a, 277-298; Sipahi - Yıldırım 2009, 91-106 .

II.2. 1. Alaca Höyük

Alaca Höyük, Çorum sınırları içinde, Boğazköy'ün 34 km. kuzeyinde, Alaca İlçesinde Alaca Höyük Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Höyük, 16 m yüksekliğe ve 350 m genişliğe sahiptir. Ova seviyesinden de yüksekliği 20 m'dir²⁴³. Alaca Höyük, Hamilton tarafından 1824'te²⁴⁴ görülmüş, izlenimlerini 1842'de yayınlamıştır²⁴⁵. G. Perrot (1861), E. Chantre (1893-1894), T. Macridy (1907), kısa süreli kazı ve temizlik çalışmaları yapmışlardır. Höyük'te ilk bilimsel kazı çalışması 1907 yılında T. Macridy tarafından gerçekleştirilmiştir. Sistemli kazılara 1935 yılında H.Z Koşay ve R. O. Arık ile başlanmış, 1936-1983 yılları arasında H. Z. Koşay ve M. Akok tarafından yürütülmüştür²⁴⁶. 1994-1995 yıllarında Çorum Müzesi, H. Baltacıoğlu danışmanlığında bir kazı çalışması yapmıştır²⁴⁷. 1997-2018 yılları arasında A. Çınaroğlu başkanlığında sürdürülen²⁴⁸ Alaca Höyük kazısı 2019 yılı itibariyle Prof. Dr. Tayfun Yıldırım başkanlığı altında yürütülmektedir. Yapılan kazılar sonucunda Kalkolitik'ten Osmanlı'ya kadar kesintisiz 4 kültür katı ve 15 mimari tabaka tespit edilmiştir²⁴⁹.

Alaca Höyük'teki I. Kültür Katı: (1) olarak tanımlanmış son safha, uzun bir dönem içerir: İki safhalı Frig Çağı'ndan başlayarak Helenistik, Roma ve Bizans ardından Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminin ilk yıllarına kadar uzanan bir yerleşim zincirine sahiptir²⁵⁰.

---

²⁴³ Özgüç 2002a, 468-469.

²⁴⁴ Başgelen 2010, 80.

²⁴⁵ Hamilton 1842, 382.

²⁴⁶ Arık 1937a, 2; Koşay 1970, 486.

²⁴⁷ Baltacıoğlu 1996, 91-106; Baltacıoğlu 1997, 353.

²⁴⁸ Çınaroğlu-Çelik 2010, 35, 45.

²⁴⁹ Koşay 1938, 169-170; Koşay -Akok 1966, 5; Orthmann 1963; Mellink 1965, 119, 126-127.

²⁵⁰ Koşay-Akok 1951, 5.

II. Kùltür Katı (2-4): Eski Hitit Dönemi ve İmparatorluk Dönemine aittir (MÖ. 1650-1200). 3 yapı katının bulunduğu bu kùltür katı, M.Ö. 2. Bine tarihlenmiştir (4–2 katlar). 3. kat, (a-b) olarak iki safhaya sahiptir. 4. katın doğu kısmında, büyük bir yangın izi mevcuttur²⁵¹. 4. yapı katı M.Ö. 2. Binin ilk çeyreğine 3a ve 3b Eski Hitit Dönemi'ne verilmektedir. II. Yapı katı ise Hitit İmparatorluk Dönemini sergiler. III. Kùltür Katı (5-8): Eski Tunç Çağı (MÖ.3000-2000)²⁵² ve ardından IV. Kùltür Katının (9-15) Kalkolitik Çağ (MÖ.4000 civarına) tarihlendirilmesi yapılmıştır²⁵³.

Tablo 2. Alaca Höyük Stratigrafisi²⁵⁴

Dönem	Kùltür Katı
Osmanlı, Bizans, Hellenistik, Frig	I.Kat (1. mimari tabaka)
Hitit İmparatorluk Dönemi	II. Kat (2. mimari tabaka)
Orta Hitit Dönemi	II. Kat (3.a-3b) mimari tabaka
Eski Hitit Dönemi	II. Kat (4. mimari tabaka)
Asur Ticaret Kolonileri Çağı	II. Kat (4-3b mimari tabaka)
Eski Tunç Çağı	III. Kat (5-8. mimari tabaka)
Kalkolitik Dönem	IV. Kat (9-15. mimari tabaka)

II.2. 2. Boğazköy

Ankara'nın yaklaşık 150 km. doğusunda, Kapadokya Bölgesi'nin kuzey sınırına yakın bir konumda ve Çorum'un Boğazkale ilçesinde yer almaktadır²⁵⁵. M.Ö. 2. Binyılda Orta Anadolu'da oluşan Hitit İmparatorluğu'nun başkenti Hatusa'nın

²⁵¹ Koşay 1965, 1-16.

²⁵² Özgüç 2002a, 468; Öztan 2012, 67-71

²⁵³ Orthmann 1963, 32-39.

²⁵⁴ Koşay 1938, 169-170; Koşay-Akok 1966, 5; Orthmann 1963, 73. Tab. 6; Mellink 1965, 115, 126-127.

²⁵⁵ Seeher 2001, 98 vd.; Seeher 2002c, 440; Seeher 2006, 197- 213 ; Klengel 2002, 413.

bulunduğu bölgede, ilk yerleşim izleri M.Ö. 6 Bin yıllarından itibaren karşımıza çıkmaktadır²⁵⁶.

Boğazköy ilk olarak 1834 yılında C. Texier'in gezileri sırasında keşfedilmiş ve bilim dünyasına tanıtılmıştır. Daha sonra 1835'te W. Hamilton, 1858'de H. Barth ve A.D. Mordtmann, 1862'de G. Perrot, E. Guillaume ve Delbet, 1882'de K. Humann²⁵⁷ A. Sayce ve O. Puchstein tarafından da ziyaret edilmiştir. Bundan sonra, E. Chantre 1893-1894, T. Macridy 1905, H. Winckler 1906-1907, 1911-1912, O. Puchstein 1907, K. Bittel 1931, P. Neve 1978 ve J. Seeher 1994²⁵⁸ tarafından kazılar yapılmıştır. Günümüzde ise 2006 yılından itibaren kazılara A. Schachner tarafından devam edilmektedir²⁵⁹.

Tablo 3: Boğazköy Stratigrafisi²⁶⁰

Tarihleme	Boğazköy Kültür	Büyükkaya	Büyükkale	Aşağı Şehir
M.Ö 1000-1200	Erken Demir Çağı Hitit imp. Dönemi sonu	Erken Demir Çağı İlk Evreleri	(IIIa) III	
M.Ö 1200-1300	Hitit İmp. Dönemi son Evreleri	Tahıl ambarları	III	1a 1b
M.Ö 1300-1400	Hitit İmparatorluk Döneminin ilk Evreleri	Tahıl ambarları Yukarı Plato'da yapılaşma	III	2
M.Ö 1400-1500	Orta Hitit Dönemi	Yukarı Platoda yapılaşma	IVa-b	3
M.Ö 1500-1600	Orta Hitit Dönemi Eski Hitit Dönemi	Yukarı Platoda yapılaşma	IVa-b	3
M.Ö 1600-1700	Eski Hitit Dönemi Karum Dönemi	Doğu sur duvarı ve platolarda yerleşim	IVc	4
M.Ö 1700-2000	Karum Dönemi		IVd	4
M.Ö 2000-2500	Eski Tunç Çağı sonu	Yerleşim	V	5

²⁵⁶ Schachner 2013a, 150.

²⁵⁷ Başgelen 2010, 84.

²⁵⁸ Klinger 2002, 394-395; Schachner 2012b, 90.

²⁵⁹ Schachner 2008a, 167.

²⁶⁰ Schachner 2019, 14-17; Seeher 2000a, Çiz. 1.

Boğazköy M.Ö. 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bir Hitit başkenti haline dönüşmüş, Yukarı Şehir ise Hitit İmparatorluk Dönemi ve sonrasında yerleşim görmüştür²⁶¹.

II.2. 3. Boyalı Höyük

Çorum, Sungurlu İlçesi, Yörüklü Kasabası'nın yaklaşık 2 km. doğusunda yer alır. Buradaki ovada Fatih Mahallesi'nin 450 m doğusundadır. Boyalı Höyük, Çorum İlinde 1996 yılından itibaren sürdürülen yüzey araştırmaları sırasında keşfedilmiştir²⁶². Boyalı Höyük, Boğazköy'e yakınlığı kadar Hitit Çağı'nda batıya Çankırı'ya doğru uzanan doğal bir yolun üzerindeki coğrafi konumu ile dikkat çeker²⁶³. Höyüğün deniz seviyesinden yüksekliği 774 m. olarak belirlenmiştir²⁶⁴. 1997-2008 yılları arasında Çorum Müze Müdürlüğü ile Boyalı Höyük ve çevresinde yer alan Hüseyindede ve Fatmaören'de arkeolojik kazılar yapılmıştır²⁶⁵. Çorum Boyalı Höyük kazıları 2004-2008 yıllarında Çorum Müzesi Müdürü İ. Ediz ve İ. Tunç Sipahi tarafından yürütülmüştür²⁶⁶.

Araştırma ekibinin 1998'de yaptığı ilk yüzey taraması sırasında Boyalı höyük yüzeyinde bulunan seramiklere dayanarak toplam dört seviyenin tespiti gerçekleştirilmiştir²⁶⁷. Tamamlanan kazılar sonucunda en erken kültür katının Eski Tunç Çağı olduğu görülmüş ve sonra Eski Hitit Dönemi, Demir Çağı ve en geç kültür katının Roma Dönemi olduğu anlaşılmıştır²⁶⁸. Boyalı Höyük'te bulunan tek mimari safha olan Eski Hitit Dönemi yapısı ve höyük çevresinde yapılan çalışmalar, Hititlerin erken

---

²⁶¹ Schachner 2012b, 85, 87, 90.

²⁶² Yıldırım - Sipahi 1999, 433.

²⁶³ Sipahi 2019a, 280-295.

²⁶⁴ Sipahi-Ediz 2005, 3.

²⁶⁵ Sipahi 2012,103; Sipahi 2013c, 252.

²⁶⁶ Sipahi 2009, 177-188; Sipahi 2010d, 287-300; Sipahi 2012e, 103-110.

²⁶⁷ Sipahi-Yıldırım 1999, 66; Sipahi 2013c, 254.

²⁶⁸ Sipahi-Ediz 2005, 2-6; Sipahi 2008, 729, Sipahi 2013c, 254.

safhadan İmparatorluğa doğru olan erken aşamalardaki mimari yapı tarzı ve sanatı için tamamlayıcı arkeolojik bilgiler sunmuştur. Ayrıca Çorum'un batısında kalan bölgede Hattiler ve Hititler arasında kalan safhanın kültürel yönden kesintisiz olarak devam ettiği görülmüştür²⁶⁹.

II.2. 4. Doğantepe Höyüğü

Doğantepe, Amasya'nın Merkez ilçesine bağlı, Doğantepe Beldesi'nin 25 km güneybatısındadır²⁷⁰. Yaklaşık 40 m yüksekliğinde ve 400x300 m boyutunda büyükçe bir höyüktür²⁷¹.

Doğantepe, 1962 yılında bulunan ve Geç Tunç Çağı'na tarihlenen Hitit Dönemi eserleri ile önem kazanmıştır. Burada bir tesadüf sonucu bulunan tunçtan Hitit Tanrı Heykelciği ile tunçtan bir damga mühür, Hitit İmparatorluk Dönemi'nin bu bölgedeki belli başlı buluntularını oluşturmaktadır²⁷²; S. Alp tarafından yapılan araştırmalarda günümüz köy yerleşiminin Hitit Dönemi yerleşimi üzerine kurulduğu sonucuna varılmıştır. Yerleşim kuzey, doğu ve batı yamaçları kayalık alan üzerindedir.

Ayrıca güney kesiminde şimdi mevcut olmayan Hitit kalesi olduğunu söylemiştir. Doğantepe'nin Hitit İmparatorluk Dönemi'nde Kaşkalar'ın saldırılarına maruz kaldığını aynı zamanda Orta Karadeniz Bölgesi'nde çok önemli bir kült şehri olasılığını da belirtmiştir²⁷³.

MÖ.2. Binde Orta Kuzey Anadolu'nun en önemli yerleşmelerinden biri olduğu kabul gören Doğantepe'nin lokalizasyonu ile ilgili önerilere bakıldığında, Ş. Dönmez, ele geçen Fırtına Tanrısı heykelciğinin Doğantepe'nin *Hakmiş* ile eşitlenmesinde bir

---

²⁶⁹ Sipahi 2012, 109.

²⁷⁰ Alp 1963,191-243; Dönmez 2001a, 885.

²⁷¹ Dönmez-Özdemir 2010, 232.

²⁷² Yurtsever Beyazıt 2014, 85.

²⁷³ Alp 1963, 191-193; Yurtsever Beyazıt 2014, 85.

ipucu olabileceğini söylemiştir²⁷⁴. A. Ünal da Doğantepe'nin *Hakmiş* ile lokalize edilebileceğini belirtmiştir²⁷⁵.

Doğantepe'de, ilk olarak 2007 yılı kazı sezonunda, mevcut sit alan sınırlarının kontrol edilmesi amacıyla Amasya Müzesi tarafından 5x5 m boyutlarında 5 adet sondaj açılmıştır. Bu sondajlar ile Doğu ve kuzey eteklerinde Eski Tunç Çağı'nda mezarlık olarak kullanılmış bir alan tespit edilmiş ayrıca Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın ve Hitit Dönemi'nin mimari kalıntılarının bulunmadığı tespit edilmiştir²⁷⁶. Fakat arkeolojik buluntuların özellikle Orta Anadolu'daki Kültepe ve Boğazköy gibi önemli merkezlerin Asur Ticaret Koloni Çağı'na ait olanlarına oldukça benzerlik gösterdiği görülmüştür.

Ballıkaya'nın zirvesinde açılan sondajda Doğantepe'nin en eski yerleşiminin Geç Kalkolitik Çağ'ında başladığı ve aralıksız olarak Eski Tunç, Orta Tunç (Asur Ticaret Kolonileri Çağı, Eski Hitit Dönemi) Geç Tunç (Hitit İmparatorluk Dönemi), Demir Çağı, Hellenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde devam ettiği belirlenmiştir²⁷⁷.

II.2. 5. Dündartepe

Dündartepe, Samsun şehir merkezinin 3 km. kadar güneydoğusunda, Mert Irmağı'na doğru inen yamaçlar üzerinde yer alır. Höyük 15 m yüksekliğine ve 200 x 220 m. ölçülerine sahiptir²⁷⁸.

Orta Karadeniz Bölgesi'nin Samsun yöresinde Anadolu'nun tarih öncesi dönemlerini araştırmak amacıyla T. Özgüç, N. Özgüç ve İ. K. Kökten tarafından kazılar yürütülmüştür. İlk olarak 1940 yılında Dündartepe kazısıyla başlatılmıştır. Türk Tarih Kurumu adına yapılan ve iki sezon süren kazılar tepe kesiminde, tarla düzlüğünde ve

²⁷⁴ Dönmez-Özdemir 2010, 230; Yurtsever Beyazıt 2014, 86.

²⁷⁵ Ünal 2014, 327 vd.

²⁷⁶ Dönmez-Özdemir 2010, 227-244.

²⁷⁷ Dönmez-Özdemir 2010, 232.

²⁷⁸ Özgüç 1941, 637.

demir yolunun açtığı oktada sürdürülmüştür. Daha sonra 1941 yılında Dündartepe yanında Tekeköy ve Kavak'ta da kazılar sürdürülmüş ve sezon sonunda Bafra – Çarşamba, Lâdik – Merzifon ve Amasya' da tetkik gezileri yapılmıştır²⁷⁹. Dündartepe'de yapılan çalışmalarda 3 kültür katı saptanmıştır²⁸⁰.

I. Kültür katı 4 farklı yapı katından oluşmaktadır. Dört yapı katının seramiği de benzer özellikler gösterir ve Kalkolitik Çağ'ı yansıtır. II. Kültür katı A tepe kısmı ve B yamaç kısmı olarak incelenmiş Eski Tunç Çağı'na ait özellikler görülmüştür²⁸¹.

III. Kültür katı ise tepe kısmı hariç tüm höyüğe yayılmış olup üç farklı yapı katı tespit edilmiştir. Hitit dönemini temsil eden bu katın kalınlığı 5 metreyi geçmemektedir. İlk yapı katında bir yapının temel duvarları ortaya çıkarılmıştır. Burada da temel kalıntıları üzerinde ele geçen bir damga mühür ve seramik örnekler bu katın yaklaşık olarak aynı döneme (M.Ö.1500/1400-1200) tarihlenmesi gerektiğini ve yerleşimin M.Ö. 1500'den daha eskiye ait olamayacağını göstermiştir. Bu ilk iki yapı katı Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmektedir. III. yapı katı 9 m. uzunluğunda ve 6 m. genişliğindeki kaldırımla karakterize olmaktadır. Bu yapı katı da Eski Hitit Dönemi'ne aittir. Ayrıca Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait arkeolojik veriler de bulunmuştur²⁸².

Dündartepe'de güçlü bir şekilde ortaya çıkarılan Orta Tunç Çağı (III. Dündartepe Kültürü) hafırlar tarafından Hitit Çağı olarak adlandırılmıştır²⁸³. Bu bölgede aynı dönemde yapılan Tekeköy'deki kazı çalışmaları sonucunda en üstteki kültür katı, Dündartepe'deki III. Kültür Katı hafırları tarafından yine Hitit Kültür Katı olarak tanımlanmıştır. Dündartepe ve Tekeköy ile aynı proje çerçevesinde kazılmış olan Kavak-Kaledoruğu'nda da Eski Tunç Çağı'nın üzerinde Hitit Çağı olarak adlandırılan

---

²⁷⁹ Özgüç vd., 1945, 372-387.

²⁸⁰ Keskin 2012b, 253-260.

²⁸¹ ibid 2012b, 253-260.

²⁸² ibid 2012b, 253-260.

²⁸³ Özgüç vd., 1945, 378-381; Özgüç 1948, 404-406.

ve Dündartepe ile Tekeköy'dekilerle çağdaş bir Orta Tunç Çağı kültür katı saptanmıştır²⁸⁴. Ş. Dönmez, İkiztepe kazılarına başlayıp geliştirdikten sonra, özellikle Dündartepe'nin tabakalarının yerleştirilmiş olduğu dönemler ile ilgili tarihlerde bazı düzeltmeler yapılması gerekliliğinin ortaya çıktığını vurgulamıştır. Örneğin Hitit Çağı olarak yorumlanmış olan Dündartepe III. Kültür Katı'nın İkiztepe'nin Er-Hitit ya da Geçiş Çağı²⁸⁵ olarak adlandırılmış olan I. Kültür Katı ile çağdaş olduğu, gerçekte Hitit öncesi döneme yani Orta Tunç Çağı'nda Asur Ticaret Kolonileri Çağı ile çağdaş erken evrelere tarihlendirilmesi gerektiğini açıkça belirtmiştir²⁸⁶.

II.2. 6. Fatmaören

Fatmaören, Çorum'un Sungurlu ilçesinin kuzeyinde bulunan Yörüklü Beldesi'nin hemen batısında yer alır. Höyük, üç doğal yükselti üzerine yayılmış, deniz seviyesinden 685 m yüksekliğe sahiptir²⁸⁷. 1999 yılında Çorum bölgesinde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sırasında T. Sipahi ve T. Yıldırım tarafından tespit edilmiştir²⁸⁸.

Hüseyindede'nin yaklaşık 3,4 km 7,42 derece kuzeyindeki Fatmaören'de arkeolojik kazılar 2003-2004 yılları arasında Prof. Dr. İ. Tunç Sipahi tarafından sürdürülmüştür. İki kazı sezonu boyunca Fatmaören'de M.Ö.2. Binde kullanılan yapılar kısmen ortaya çıkarılmıştır²⁸⁹. Fatmaören'de yerleşim dağılımının üç ayrı yükselti grubundan oluşan farklı kesimlerine değişik dönemlerde farklı kültürlerin yerleştiği

---

²⁸⁴ Dönmez 2001a, 874.

²⁸⁵ İkiztepe hafiri tarafından o dönemde yapılan çalışmalarda (M. Ö. 3. Binden M.Ö. 2. Bin yıla geçiş çağı) veya (Asur Ticaret Kolonileri Çağı/ M.Ö. 2. Binin başı) için '*Er-Hitit ya da Geçiş Çağı*' terimi kullanılmıştır.

²⁸⁶ Bilgi 1998, 63-64; Dönmez 2001a, 876.

²⁸⁷ Sipahi 2012f, 121-126.

²⁸⁸ Yıldırım – Sipahi 1999, 435-436.

²⁸⁹ Sipahi 2005a, 271-280; Sipahi 2006c, 445-456; Sipahi 2013c, 252-263.

anlaşılmaktadır²⁹⁰. Fatmaören Tepesi'ndeki tarlalarda bulunan yoğun Eski Hitit Dönemi seramik parçalarının varlığı, buradaki bir Eski Hitit yerleşimine işaret etmiştir. Genel olarak Fatmaören'deki çanak çömlek parçalarının büyük çoğunluğu ve mevcut mimari tabakanın Eski Hitit Dönemine ait olduğu belirlenmiştir²⁹¹. Ayrıca arkeolojik bulgular Eski Tunç Çağı, M.Ö.1.Bin ve Klasik Dönem varlığına işaret etmektedir²⁹².

II.2. 7. Ferzant/ Büğet Mezarlığı

Güncel ismi Konaklı olan Ferzant, Çorum'un 35 km kuzeydoğusunda Çorum - Samsun ana yolunun 500 m batısında, zemini kalker olan yüksek bir sırtın üstündedir. Şose'nin batısındaki bereketli ovayı, kuzeyden ve batıdan kayalı tepeler ve diğer sırtlar çevrelemektedir²⁹³. Çorum'un 25 km kuzeydoğusunda bulunan Ferzant Köyü'nde yapılan araştırmalar sonucu Ferzant ile kuzeyindeki Ayvalı köyü sınırları arasındaki Kır Mevkii denilen yerde, Kisliktepe'ye 400-500 m uzaklıktaki Körpınar'ın yanındaki kayalık tepenin üstünde yer alan bir mezarlıktır²⁹⁴.

T. Özgüç, Ferzant Köyü yöresinde yaptığı araştırmalarda köyün kuzey ve kuzeybatısındaki tamamen tahrip edilmiş olan bir Hitit mezarlığını tespit etmiş, mezarlıkta ölülerin toprağa ve kaya oyuklarına gömüldüklerini bildirmiştir²⁹⁵. Mezarlığın ölü hediyeleri zengin olmadığından bunların halka ait olduğunu yazmıştır²⁹⁶. Ferzant/Büğet mezarlığı Kazankaya mezarlığı ile çağdaştır ve Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın geç evresi olan, Karum'da Ib katının son evresinden veya Ia'dan daha eski

---

²⁹⁰ Sipahi 2019a, 290.

²⁹¹ Sipahi 2013c, 254.

²⁹² Sipahi 2006c, 445-456.

²⁹³ Özgüç 1978, 29; Özgüç 1986b, 383.

²⁹⁴ Özgüç 1986b, 383.

²⁹⁵ Özgüç 1986b, 383-384.

²⁹⁶ Özgüç 1986b, 384.

olmadığı anlaşılmaktadır. En fazla 150 yıllık bir ömre sahiptir ve en geç olarak M.Ö. 1600 yıllarında terk edilmiştir²⁹⁷.

II.2. 8. Hüseyindedede

Hüseyindedede Tepesi, Çorum İli, Sungurlu İlçesine bağlı Yörüklü Beldesi'nin 2,5 km güneybatısındadır²⁹⁸. Yörüklü kasabasının güneybatısındaki bir tepenin Tülü Dağı'na bakan ve kademeli olarak güneybatısındaki vadiye doğru alçalan tepeler üzerinde bölgeye hakim bir noktada yer almaktadır. Başkent Boğazköy'e 44 km İnandıktepe'ye ise 60 km mesafededir²⁹⁹. 1997 yılında T. Yıldırım ve T. Sipahi tarafından Çorum-Çankırı Bölgesinde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sırasında keşfedilmiştir³⁰⁰. Çorum Müzesi Müdürü İ. Ediz'le beraber Hüseyindedede' de 1997 yılında bir temizlik çalışması gerçekleştirilmiştir. Kazı çalışmaları 1998-2004 yıllarında T. Yıldırım ve T. Sipahi tarafından sürdürülmüştür³⁰¹.

Kabartmalı vazoların ele geçtiği³⁰² yapı ve çevresinde yapılan kazılarda, Hüseyindedede'nin Eski Hitit evresini temsil eden tek seviyeli, bir tepe ve yamaç yerleşimidir. Daha geç bir evreye ait kalıntı ya da izlere rastlanmamıştır. Bu durum Hüseyindedede'nin İmparatorluk Dönemin'den önce önemini kaybettiğini ve terk edildiğini ortaya koymaktadır. Yerleşim sadece Roma Dönemi'nde kısmen nekropol olarak kullanılmıştır³⁰³.

---

²⁹⁷ Özgüç 1986b, 391.

²⁹⁸ Yıldırım 2002a, 2; Yıldırım 2008a, 838.

²⁹⁹ Yıldırım 2000, 44; Yıldırım 2013, 228.

³⁰⁰ Sipahi 2005, 661.

³⁰¹ Yıldırım 2008b, 56-65; Yıldırım 2013, 228-237.

³⁰² Yıldırım 2006, 339-370.

³⁰³ Yıldırım 2013, 231.

II.2. 9. İkiztepe

İkiztepe, Samsun'un 55 km. ve Bafra'nın 7 km. kuzey doğusunda yer almakta olup bugünkü İkiztepe Köyü'nün sınırları içerisinde³⁰⁴. Orta Karadeniz Bölgesi'nin sahil ve kıyı kavsi içinde kurulmuş bir yerleşimdir³⁰⁵. Aynı zamanda Kızılırmak Nehri'nin yüzyıllar boyunca getirdiği sel toprağı ile oluşan Bafra Ovası içindedir. İkiztepe yerleşimi dört doğal yükselti ile oluşmuş yaklaşık 350 m boyutundaki bir alanı kaplamaktadır.

Örenyerine İkiztepe denmesine rağmen yerleşme alanı 2 büyük, 2 de küçük toplam 4 tepeden oluşmaktadır. 175 m x 175 m çapında 66 dönümlük bir alanı kaplamaktadır. Değişik büyüklükteki bu tepeler, farklı kültür katlarına sahiptir. En büyük ve en yüksek olan I. Tepe Bafra Ovası'ndan 29,42 m yüksekliktedir. I. Tepenin kuzeyinde yer alan II. Tepe 22,54 m yüksekliktedir. II. tepenin hemen kuzeyinde bulunan III. Tepe ise 12,30 m ve II. Tepenin batısındaki IV. Tepe 16.00 m. yüksekliktedir³⁰⁶.

İkiztepe, Ş. A. Kansu, İ. K. Kökten, T. Özgüç ve N. Özgüç tarafından bir inceleme gezisi sırasında keşfedilmiştir. 1971'de R. Duru, H. Alkım ve ekibi Samsun bölgesi ve İkiztepe'de incelemeler yapmıştır³⁰⁷. 1972'de Prof. Dr. B. Alkım, H. Alkım ve ekibi tarafından çalışmalar yapılmış 1974'te ise İkiztepe I ve İkiztepe II' de kazılar başlatılmıştır³⁰⁸. 1974'ten 1980 yılına kadar B. Alkım tarafından kazılara devam edilmiştir. 1981'den itibaren ise Ö. Bilgi devam ettirmiştir³⁰⁹. 2012' de son bulan

---

³⁰⁴ Bilgi 1998, 63-64; Bilgi 2000, 111-117.

³⁰⁵ Tuna 2009,12; Özgüç 1948, 418.

³⁰⁶ Alkım vd.,1988, 2, 5, 7.

³⁰⁷ Alkım 1975a,, 23-28; Alkım 1975b, 5-12; Alkım 1976, 717-719; Alkım 1978, 542-547.

³⁰⁸ Alkım vd., 1988, 1-5.

³⁰⁹ Alkım 1986, 119.

kazılar 2021 yılında İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Aslıhan Yurtsever Beyazıt başkanlığında ve Kültür ve Turizm Bakanlığının desteğiyle tekrar başlamıştır.

İkiztepe I'de Hellenistik Çağ, Er-Hitit (M. Ö. 3. Binden M.Ö. 2.Bin yıla geçiş çağı) ve Tunç Çağı'na ait evreler bulunmuştur. Tepe I üzerinde en son yerleşimi katı M.Ö.2. Binin başları ile en geç M.Ö.18. yüzyılın başları arasına tarihlendirilmiştir. Tepe II'de Tunç Çağı, Kalkolitik Çağ ve Geçiş Çağına ait evreler tespit edilmiştir³¹⁰.

I. Kültür Katı'nın M.Ö. 2. Binyıla ait olduğu kesin olarak saptanmıştır. I. Kat'ta görülen kültürün söz konusu binyıla ait olduğu özellikle çanak-çömlek buluntularıyla ve metal eserlerin yansıttıkları özelliklerle anlaşılmıştır³¹¹ ancak söz konusu düşünce, birçok araştırmacı tarafından kabul görmemiştir. Tepe I, Tepe II ve Tepe III'de ana toprağa ulaşılmıştır.

Kazılarla elde edilen verilere göre; Tepe I'de Eski Tunç Çağı I (5 mimari tabakalı III. Kültür Katı), Eski Tunç Çağı II (10 mimari tabakalı II. Kültür Katı), ve Geçiş veya Er Hitit Çağı (6 mimari tabakalı I. Kültür Katı) bulunmaktadır.

Tepe II'de Geç Kalkolitik Çağ (8 mimari tabakalı III Kültür Katı), Eski Tunç Çağı I (6 mimari tabakalı II. Kültür Katı) ve Eski Tunç Çağı II (2 mimari tabakalı I. Kültür Katı) tespit edilmiştir.

Tepe III'de ise Eski Tunç Çağı II (15 mimari tabakalı III Kültür Katı) ve III (4 mimari tabakalı II. Kültür Katı), Geçiş veya Er Hitit Çağı (2 mimari tabakalı I. Kültür Katı) ile Geç Demir Çağı ve Helenistik Çağ (0 Kültür Katı) bulunmuştur. Tepe IV'te Geçiş veya Er-Hitit Çağı'nın izleri saptanmamıştır³¹².

Orta Karadeniz Bölgesi'nin Kıyı Kesimi'nin M.Ö.2. Bine ışık tutan en önemli merkezi olan İkiztepe'de, Tepe I'de İlk Tunç Çağı II-III mezarlığının üzerinde yer alan Er-Hitit ya da Geçiş Çağı olarak adlandırılan Asur Ticaret Kolonileri Çağı ile çağdaş

³¹⁰ Alkım vd., 2003, 141-142.

³¹¹ Bilgi 1998, 63-64.

³¹² Alkım vd., 2003,33-35.

olan bir Orta Tunç Çağı Kültür Katı saptanmıştır³¹³. Bu çağa ait çanak-çömlekte hem çömlekçi çarkı kullanımı ile formlarda hem de hamurda belirgin değişimler meydana geldiği görülmüştür³¹⁴.

M.Ö.3. Binin sonu ile M.Ö.2. Binin ilk çeyreği M.Ö. 2100-1700 yıllarına tarihlenen tabakalarda ele geçen gerek çanak-çömleğin gerekse metal eserlerin benzeri Orta Anadolu'da özellikle, Alişar'ın 10T³¹⁵ ve Kültepe'nin Ib mimari tabakalarında görülmüştür. İkiztepe ve Düdartepe de Orta Anadolu'da Acem Höyük ve Konya-Kara höyük merkezleri gibi M.Ö.18 yüzyılda terk edilmiştir. Bu iki merkezde Eski Hitit Dönemine ait herhangi bir kalıntı olmadığı söylenebilir³¹⁶. Boğazköy'de bulunan yazılı belgeye dayanılarak İkiztepe'nin Asur Ticaret Kolonileri Çağı şehri Zalpa olduğu ileri sürülmüştür³¹⁷.

II.2.10. İnandıktepe

İnandıktepe, Çankırı sınırları içinde, Kızılırmak'ın batısında³¹⁸, şehir merkezinin 22 km. güneyinde, Ankara-Çankırı karayolu üzerindeki İnandık köyü yakınlarındadır. Kazı çalışmaları, yol inşaatı sırasında tesadüfen bulunan kabartmalı vazo parçaları sebebiyle başlatılmıştır. Terme Çayı'nın iki yanındaki geniş ve bereketli ovaya ve önündeki eski yola hâkim konumdadır³¹⁹. İnandıktepe 130 m uzunluğunda 50 m genişliğinde küçük bir doğal tepe üzerinde yer almaktadır³²⁰. Höyük'teki kazılar 1966 yılında Anadolu Medeniyetleri Müzesi adına Raci Temizer başkanlığında bir ekip

---

³¹³ Alkım vd.1988, 32-43; Dönmez 2001a, 875-876.

³¹⁴ Dönmez 2001a, 875-876.

³¹⁵ Osten 1937, 111-15, 253-273.

³¹⁶ Bilgi 1998, 65.

³¹⁷ Otten 1973, 58-61.

³¹⁸ Mielke 2013b, 204; Özgüç 1988, 16-38, 84-106.

³¹⁹ Özgüç 1988, XXI.

³²⁰ Mielke 2013b, 215.

tarafından başlamış ve 2 sezon sürdürülmüştür³²¹. İnandıktepe’de gerçekleştirilen kazılar sonucunda 5 kültür katı belirlenmiştir.

I. yapı katında Orta Çağ’a tarihlenen apsidal planlı bir kilise yer almaktadır. II. ve III. yapı katları M.Ö.6.-8. yüzyıllara, Frig Çağı’na tarihlenir. IV. yapı katında ise şiddetli bir yangının ardından terk edilen ve Eski Hitit Dönemi’ne tarihlenen mabet yapısı bulunmaktadır. Höyüğün en eski tabakası olan V. katta da bir yapının kesik temelleri açığa çıkartılmıştır. Buna göre IV. Katın mabet yapısı, daha eski bir yapının üzerine inşa edilmiş olmalıdır. Temel parçaları dışında bu katta herhangi bir mimari kalıntı bulunmamıştır fakat seramikler sayesinde bu kat da Eski Hitit Dönemi’ne tarihlenebilmektedir³²².

Mielke, İnandıktepe IV. tabakasının Eski Hitit Dönemi’ne tarihlenmesinin anıtsal yapıların işlevi bakımından bazı sorgulamaları beraberinde getirdiğini bu sebeple IV. tabakanın Eski Hitit Dönemi’nden ziyade Orta Hitit Dönem’ine çekilmesi görüşünü öne sürer³²³. Filolojik olarak İnandıktepe’de bulunan Labarna mühürleri ile Hattuşa mühürleri arasında görülen paralelliklerin arkeolojik olarak Kuşaklı ve İnandıktepe seramikleri arasında da görüldüğünü vurgular³²⁴. Yine Mielke’ye göre, IV. Tabaka büyük tahribatın ardından bir yangınla son bulmuştur. Aynı zamanda buluntular üzerinde sonraki dönemde yapılan değerlendirmelerle bu tabakanın eskiden düşünüldüğü gibi Erken Eski Krallık dönemine değil de M.Ö. 16. yüzyılın ikinci yarısına ait olduğu iddia edilmiştir³²⁵.

---

³²¹ Özgüç 1988, XXI; Mielke 2013b, 215

³²² Keskin 2012a, 167.

³²³ Mielke 2013a, 216.

³²⁴ Matthews-Glatz 2009b, 54-55.

³²⁵ Mielke 2006a, 251-276; Mielke 2013a, 216.

Tablo 4: İnandiktepe Stratigrafisi³²⁶

Dönem	Yapı Katı
Orta Çağ (Bizans)	I. Yapı Katı
Demir Çağı (Frig)	II. Yapı Katı
M.Ö. 15-13. yüzyıllar	III. Yapı Katı
M.Ö. 16. Yüzyılın 2.yarısı	IV. Yapı Katı (Hitit Dönemi Tapınak yapısı)
Eski Hitit Dönemi	V. Yapı Katı

II.2.11. Kazankaya Mezarlığı

Kazankaya, Yozgat'ın Aydıncık İlçesi (Mamure – Eskiköy)' ne bağlıdır ve Çekerek – Alaca yolunun 4 km. kuzeybatısındadır. Aydıncık İlçesine 10 km uzaklıkta ve ilçenin kuzeyinde bulunan bir köydür. 1976'da Amasya Müzesi tarafından Maşat Höyük kazıları nedeniyle bölgede yapılan araştırmalar sırasında keşfedilmiştir. Alaca Höyük, Boğazköy, Maşat Höyük ve Eskiypar yerleşimlerinin ortasında kalan bir konuma sahiptir. Ovayı sulayan Çekerek ırmağı Kazankaya köyünden geçmektedir³²⁷. T. Özgüç'ün 1976 yılında Kazankaya Mezarlığı'nda gerçekleştirdiği kısa süreli kazı çalışmasında mezarlığın Orta Tunç Çağı'na ait olduğu anlaşılmıştır. T. Özgüç, Kazankaya mezarlığının M.Ö. 17. yüzyılın ortasından (M.Ö.1650) hatta ilk çeyreğinden (M.Ö.1675) daha geç olamayacağını düşünmektedir³²⁸.

Kazankaya mezarlığı, Karum Ia katının en başında veya Ib katının daha geç bir safhasında kullanılmıştır. Mezarlığın kısa süre kullanıldığı ve erken terk edildiği tespit edilmiştir. Kazankaya Hitit Mezarlığı'nda görülen dorsal/uzatılmış durumdaki çift

³²⁶ Özgüç 1988, 1-8; Mielke 2013a, 214-217.

³²⁷ Özgüç 1978, 19.

³²⁸ Özgüç 1978, 27-28.

gömme adeti Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kültepe ve Alişar'da da yaygındır³²⁹. Kazankaya ve Bütet Mezarlıkları ölü gömme adeti bakımından birbiriyle çağdaştır. Her ikisi de aynı çağda, aynı kültürü temsil eden insanların mezarlarıdır. Bu mezarlar Orta Anadolu'nun kuzeyinden Karadeniz'e kadar olan bölgede (Çorum, Amasya-Tokat) yaygın, ortak bir geleneği temsil etmektedir³³⁰.

II.2.12. Maşat Höyük

Yerli halkın Höyük Tepe olarak adlandırdığı Maşat Höyük, Tokat ilinin, Zile ilçesinin, kuş uçuşu 20 km güneyinde, Ankara'nın 312 km. kuzeydoğusunda ve bugün de aynı adı taşıyan Maşat Ovası'nın ortasındaki Maşat Köyü'nün (modern adı Yalinyazı Köyü) sınırları içerisinde yer almaktadır³³¹.

Maşat Höyüğün konumuna bakıldığında etrafı dağlarla çevrilmiş ve verimli Maşat Ovasının ortasında, ovoidan 29 m yükseklikteki bir kayalık kütle üzerine kurulmuştur³³². İç Anadolu'dan, Orta Karadeniz bölgesine ulaşan Ankara –Tokat yolu Maşat üzerinden geçmektedir. Yakın zamana kadar Zile-Kayseri bağlantısı, Maşat Ovası'nı güneyden çeviren ormanlık Deveci Dağları geçitlerinden sağlanmıştır. Günümüzde de Kayseri yolu olarak anılan bu yolun Selçuklu zamanında da kullanılmış olduğunu dağ geçidinde kurulmuş bir kervansarayın kalıntısından anlaşılır³³³. Höyük, yaklaşık olarak 224x400 m genişliğinde oval biçimlidir ve 30 m yüksekliğe sahiptir³³⁴.

Maşat Höyüğün adı ilk kez tesadüfen bulunan Hitit tableti sayesinde duyulmuştur. İlk kazı çalışması H. G. Güterbock tarafından 1945 yılında yapılmış olup bir aylık kısa bir çalışmadır. Daha sonra Türk Tarih Kurumu adına T. Özgüç

---

³²⁹ Özgüç 1978, 21.

³³⁰ ibid 1978, 29.

³³¹ Özgüç 1978,1; Mielke 2013a, 208.

³³² Özgüç 2002b, 466-467.

³³³ Emre 2012, 235-236.

³³⁴ Mielke 2013a, 208.

başkanlığında 1973-1984 arasında devam etmiştir. Maşat Höyük, Eski Tunç Çağı'ndan Demir Çağı'na kadar kesintisiz yerleşime sahne olmuştur³³⁵.

Höyüğün B Kütür katı evresi M.Ö.2.Binyıl ile temsil edilmektedir. Hitit Dönemi (IV-II) üç tabakalıdır. Tabakalardaki bütün tahribatlar ve yangın izleri hafirin öne sürdüğü gibi, dış güçler tarafından yapılıp yapılmadığı görüşünden bağımsız olarak, her seferinde yeniden inşaya başlanmasına sebep olan önemli olayların yaşanmış olduğunu göstermektedir. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na ait tabaka (V. Tabaka) halen sıklıkla Hitit yerleşim evreleri içinde sayılmaktadır. Maşat Höyük'te M.Ö 2. Binyılına ışık tutan Maşat V. Yapı Katı'nın Orta Tunç Çağı'nın erken evrelerine yani Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na IV. Yapı Katı Orta Tunç Çağı'nın geç evrelerine yani Eski Hitit Çağı'na tarihlenir³³⁶. Ancak M.Ö. 16.yüzyılın Eski Hitit tabakasından (IV. tabaka) ³³⁷ çok az kalıntı günümüze ulaşmıştır³³⁸. Maşat Höyük, yaklaşık M.Ö. 15. ve 14.yüzyılın ilk yarısına tarihlenen III. Yapı katı (Orta Hitit Dönemi) buluntuları ve keşifleriyle bilim dünyasında önem kazanmıştır³³⁹. II ve I. Yapı katlarının ise, Geç Tunç Çağı'na yani Hitit İmparatorluk Çağı'na ait olduğu saptanmıştır³⁴⁰.

---

³³⁵ Mielke 2013a, 209.

³³⁶ Dönmez 2001a, 874-875.

³³⁷ Duruel 2011, 112.

³³⁸ Mielke 2013a, 210.

³³⁹ Duruel 2011,110; Mielke 2013a, 210.

³⁴⁰ Dönmez 2001a, 874-875.

Tablo 5: Maşat Höyük Stratigrafisi³⁴¹

Kültür Evresi	Dönem	Yapı Katı
C- Evresi	Demir Çağı- Frig M.Ö.8.yüzyıl- M.Ö.300/275	
B-Kültür Evresi	Hitit Çağı (I-V. yapı katı)	
	Hitit İmparatorluk Çağı	I-II. Yapı katı
	Orta Hitit Çağı	III. Yapı katı
	Eski Hitit Çağı	IV. Yapı Katı
	Asur Ticaret Kolonileri Çağı (Geç Evresi)	V.Yapı katı
A-Kültür Evresi	Eski Tunç Çağı III	VI-VII. Yapı katı

II.2.13. Oluz Höyük

Amasya'nın 25 km güneybatısında verimli Geldingen Ovası'nın batı kenarında Gözlek Köyü'nün 2 km kuzeybatısında, Toklucak (eski Oluz) Köyü'nün ise, yaklaşık 5 km. doğusunda bulunan Amasya-Çorum karayolunun 3 km. güneyinde yer almaktadır³⁴². Oluz Höyük, Yassı Höyük ve Tepetarla Höyüğü olarak da geçmektedir. Höyük, 280x260 m boyutunda, yuvarlak şekilli, ova seviyesinden yaklaşık 15 m yükseklikindedir ve (deniz seviyesinden yüksekliği 478,78 m.) yaklaşık 45 dönümlük bir alana sahiptir³⁴³.

Yeşilirmak'ın (Iris) önemli kollarından olan Çekerek Irmağı'nın (Skylax) güneyinden geçtiği verimli Geldingen Ovası'nın içinde konumlanmış olan Orta Karadeniz Bölgesi'nin kara kesiminde yer alan Oluz Höyük, 1997-1999 yılları arasında gerçekleştirilen Amasya İli Yüzey Araştırmaları sırasında saptanmıştır. Orta Karadeniz

³⁴¹ Özgüç 2002b, 466-467; Mielke 2013a, 208-214.

³⁴² Dönmez-Özdemir 2010, 227; Dönmez Yurtsever Beyazıt 201,165-192; Dönmez 2017a; Dönmez 2017b ,75-90.

³⁴³ Dönmez-Özdemir 2010, 230.

Bölgesi'nin en büyük höyüklerinden olan Oluz Höyük'te 2007'de Ş. Dönmez ve ekibi tarafından başlatılan kazılar günümüzde de devam etmektedir³⁴⁴.

Yapılan yüzey araştırmalarında, yüzeyde gözlemlenen çanak-çömleklerin değerlendirilmesi sonucunda 10 mimari tabakanın varlığı tespit edilmiştir; Bu tabakalardan 7B, 8 ve 9³⁴⁵ tabakaları M.Ö.2. Bine ait bulgular göstermektedir. Oluz Höyük'ün III. Kültür katı Hitit Dönemi'ne tarihlenmektedir. Bazı çanak-çömlek parçaları Orta Tunç Çağı I-II'' ye yani Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na aittir. Kültepe ve İkiztepe seramik örnekleri ile benzerlik göstermektedir³⁴⁶.

Bunlara ek olarak bazı çanak-çömlek parçaları ile özellikle çakmaktaşı alet ve yongaların Kalkolitik Çağ'ın Erken (M.Ö. 5500 - M.Ö. 4500) ve Geç (M.Ö. 4500 - M.Ö. 3500) dönemleri ile Geç Neolitik Çağ (M.Ö. 6500 - M.Ö. 5500) yerleşimlerinin olası varlıklarına işaret etmektedir³⁴⁷.

---

³⁴⁴ Dönmez 2000a, 234; Dönmez 2000b, 331; Dönmez 2001a, 303; Dönmez 2002a, 270-271; Dönmez 2002b, 885; Dönmez 2005a, 472-473; Dönmez 2005b, 67; Dönmez - N. Dönmez 2007, 49; Dönmez-Özdemir 2010, 230.

³⁴⁵ Dönmez 2015, Dönmez 2016, Dönmez 2017, Dönmez, 2018.

³⁴⁶ Dönmez - Özdemir 2010, 231, Res. 17-18.

³⁴⁷ Dönmez, Ş. - N. Dönmez 2007, 49; Dönmez - Yurtsever Beyazıt 2016, 272-293.

Tablo 6: Oluz Höyük Stratigrafisi³⁴⁸

Tarihleme	Dönem	Mimari Tabaka
MÖ 3. Binyılın ortaları	Erken Tunç Çağı	10
MÖ 15 – 14.yüzyıllar	Geç Tunç Çağı (Büyük Krallık Dönemi)	9
MÖ 13. Yüzyıl	Geç Tunç Çağı (Büyük Krallık Dönemi)	8
MÖ 12. Yüzyıl	Karanlık Çağ	7B
MÖ 11 – 10. Yüzyıllar	Erken Demir Çağı (Karanlık Çağ)	7A
MÖ 9. Yüzyıl	Orta Demir Çağı (Erken ve Klasik Phryg Dönemi)	6B
MÖ 8. Yüzyıl	Orta Demir Çağı (Erken ve Klasik Phryg Dönemi)	6A
MÖ 7. Yüzyılın ikinci yarısı	Orta Demir Çağı (Klasik Phryg Dönemi)	5B
MÖ 7. Yüzyılın ilk yarısı	Orta Demir Çağı (Klasik Phryg Dönemi)	5A
M.Ö. 600 – 550	Geç Demir Çağı Erken Evre (Geç Phryg Dönemi)	4B
M.Ö. 550-500	Geç Demir Çağı Erken Evre (Geç Phryg Dönemi)	4A
M.Ö. 500-425	Geç Demir Çağı/Geç Evre Phryg ve Akhaimenid	3
M.Ö. 425-300	Geç Demir Çağı/Geç Evre Akhaimenid	2B

II.2.14. Osmankayası Mezarlığı

Osmankayası³⁴⁹ Boğazköy’de bulunan Büyükkaya’nın 400 metre kuzeyinde yer alan bir mezarlıktır. Boğazköy’de bulunan mezarlık, kentin dışında ve Yazılıkaya açık hava kutsal alanına giden yol üzerindedir. Mezarlık, tavanının bir kısmı çökmüş olan bir mağaranın içinde yer alır. Bu mağarada hem basit toprak mezarlara hem de urnelere

³⁴⁸ Dönmez-Yurtsever Beyazıt 2016, 281.

³⁴⁹ Bittel 1953, 37-47.

rastlanılmıştır. Mezarlığa yetişkinler ve çocuklar gömülmüştür³⁵⁰. K. Bittel, Osmankayası Mezarlığı'nda aynı alanda iki farklı gömme geleneğinin görülüyor olmasını, öteki dünya inançları farklı olan iki topluluğun aynı mezarlık alanını kullanıyor olmasıyla açıklamaktadır³⁵¹.

Osmankayası Mezarlığı'nda matara³⁵² biçimli kaplar ve testiler urne olarak kullanılmıştır. Osmankayası'nda testilerin hemen hepsinin gövdesinde ve ağzına yakın kısımlarında bir ya da birkaç tane küçük delik bulunduğu ve ağızlarının kırık olduğu belirtilmiştir³⁵³. Mezarlıkta, farklı biçim ve büyüklükteki pişmiş toprak kaplar içine konulan gömmeler, genellikle kapların gömü amacıyla kullanılmadan önce kırıldığı yani gömmelerin eski kaplar içine yapıldığını göstermektedir. Bu, bir yoksulluk kanıtı olarak değerlendirilebileceği gibi, dinsel bir uygulama olarak da yorumlanmıştır³⁵⁴. Mezarlık M.Ö. 18- M.Ö. 14. yüzyıllar arasında kullanılmıştır³⁵⁵.

II.2.15. Ortaköy

Ortaköy ilçesi, Orta Anadolu'nun kuzeyinde ve Çorum il merkezinin 53 km güneydoğusunda, Boğazköy'ün ise kuş uçuşu 60 km. kuzeydoğusunda yer almaktadır³⁵⁶. İlçe'nin, güneyinde Alan Dağları, kuzeyinde ise Karadağlar bulunmaktadır. Ortaköy Çekerek Nehri'nin bir kolu olan Özderesi'nin yer aldığı vadide, batıdan doğuya doğru alçalan terasların oluşturduğu bir plato üzerindedir. Orta Anadolu'nun kuzeyinde Karadeniz Dağları'nın güneyinde bulunan ve Anadolu'nun

---

³⁵⁰ Durgun 2018, 48.

³⁵¹ Bittel vd., 1958, 24.

³⁵² ibid 1958, Abb. 5-5.

³⁵³ ibid 1958, 15, Fig. 7-12,13, Lev. 12-24.

³⁵⁴ Dinçol 1982, 94-95.

³⁵⁵ Dinçol 1982, 94.

³⁵⁶ Süel- Süel 2013,192.

Kafkasya yönünden bir giriş yolu olan Kelkit Vadisi'nin sonunda yer alır. Doğusunda Amasya, güneybatısında ise Yozgat bulunmaktadır³⁵⁷.

Ortaköy-Şapinuva³⁵⁸ Hitit şehri, bugünkü bilgilere göre aşağı ve yukarı şehir olmak üzere, doğu-batı yönünde 2.5-3 km bir büyüklüğe sahiptir³⁵⁹. Boğazköy'ün kuzeydoğusudaki Şapinuva'nın varlığı Maşat Höyük ve Boğazköy'de bulunan yazılı belgeler ve bölgede yapılan araştırmalar vesilesiyle anlaşılmıştır³⁶⁰. Ortaköy'de ilk arkeolojik kazı çalışmaları 1990 yılında Prof. Dr. Aygül Süel- Mustafa Süel başkanlığında başlatılmış 2020 yılına kadar sürdürülmüştür³⁶¹. 2021 yılından itibaren ise Dr. Öğretim Üyesi Önder İpek tarafından yürütülmektedir.

Geniş tarım topraklarına sahip olduğu anlaşılan Şapinuva, hem siyasi hem de coğrafi konumu nedeniyle çok önemli bir merkez haline gelmiş ve kalabalık bir nüfusu barındırmıştır. Bir dönem Hitit Krallığı'na başkentlik de yapmış olan Şapinuva kentinin yayıldığı alan ve 1990 yılından bu yana verdiği 4000 tabletle Hattuşa ile rekabet edebilecek büyüklükte olduğunu kanıtlamıştır. Ortaköy - Şapinuva kazıları sonucunda elde edilen tabletlerin yayınlanmasıyla, Hitit Dönemi'nin kültürel ve tarihi gelişimi hakkındaki bilgilerimize önemli bilgiler eklenmektedir³⁶².

Stratejik bir noktada yer alan Sapinuva hem önemli bir askeri merkez hem de doğu ve kuzeydoğu yönlerinden gelecek saldırılara karşı korunaklı bir mevkidedir. Şapinuva durdukça, düşmanın Hitit topraklarına ilerlemesi hemen hemen mümkün olamayacağı belirtilmiştir³⁶³.

---

³⁵⁷ Süel 1999, 427; Süel M. 2008, 10-11.

³⁵⁸ Süel 1995, 271-273.

³⁵⁹ Süel M. 2008,10.

³⁶⁰ Süel- Süel 1992, 495.

³⁶¹ Süel 1998a, 37-61; Süel- Süel 2013, 179.

³⁶² Süel 2005, 679.

³⁶³ ibid 2005, 679.

Ortaköy'de mimari tabaka olarak Orta Hitit Dönemi görülmektedir. Ayrıca Hitit İmparatorluk³⁶⁴ ve Roma Dönemine³⁶⁵ ait buluntular mevcuttur. Hitit İmparatorluk Döneminde burası bir yerleşim yeri idi. Çevredeki Yuğ Höyük, Tülüce Höyük vs. gibi yerleşim yerlerinin çokluğu bölgenin iskân yoğunluğunu göstermektedir. Ayrıca, bu yerleşimin kuzeybatısında ve batısında, güneydoğu ve Kale tepelerinde de askeri amaçlı korunaklı noktaların mevcudiyeti bilinmektedir³⁶⁶.

Şapinuva kazılarında tabletleriyle güçlü bir Orta Hitit tabakası ortaya çıkarılmıştır. Bu tabaka, Orta Hitit'in en geç safhasını temsil eder; tarih olarak III. Tuthalya verilmektedir³⁶⁷. Yazılı belgelerden M.Ö.14. yüzyıl başlarından itibaren Hitit devletinin merkezi görevini üstlenmiştir. III. Tuthalya ve kraliçe Taduhepa burada hüküm sürmüşlerdir. Tuthalya'nın ölümünden sonra I. Şuppiluliuma ile ülkeyi yöneten egemen kraliçedir. M.Ö.13. yüzyılda Büyük Kral II. Murşili'nin de bu şehirde kaldığı anlaşılmıştır. Bu Şapinuva kentinin sadece Orta Hitit Dönemi'nde değil, daha sonraki dönemde de iskân gördüğünü göstermektedir³⁶⁸.

II.2.16. Oymaağaç Höyük

Oymaağaç Höyük, Samsun İli Vezirköprü İlçesi'nde ve Kızılırmak Nehri'nin güneyinde yer almaktadır³⁶⁹. Vezirköprü şehir merkezinin kuş uçuşu 7.5 km. kuzeybatısında, Vezirköprü Ovası'nın kuzey kenarında bulunmaktadır. Höyük, 200x190 m. boyutlarıyla Vezirköprü Ovası'ndaki en büyük yerleşimdir³⁷⁰. 1971 yılında U. Bahadır Alkım yönetiminde başlayan Samsun ilinde gerçekleştirilen ve birkaç yıl süren

---

³⁶⁴ Süel– Süel 1992, 500.

³⁶⁵ Süel-Süel 1998, 434.

³⁶⁶ Süel- Süel 1992, 496

³⁶⁷ Süel 1998b, 556; Sipahi 2018b, 1-8.

³⁶⁸ Süel –Süel 2013, 182.

³⁶⁹ Bilgi 2004, 9.

³⁷⁰ Czichon 2010a, 18.

yüzey araştırmaları sırasında Havza ile Vezir Köprü arasında saptanan çeşitli yerleşmeler ve höyükler arasında Oymaağaç da yer almaktadır³⁷¹.

Oymaağaç Höyük ve çevresinde R. M. Czichon ve J. Klinger başkanlığında 2005-2006 yıllarında yüzey araştırması ve jeofizik çalışmaları gerçekteřtirilmiřtir³⁷². Oymaağaç Höyük'te ilk kazılar 2007 yılında Berlin Freie Üniversitesi'nden Prof. Dr. Rainer M. Czichon ve Prof. Dr. Jörg Klinger başkanlığında T.C. Kültür Turizm Bakanlığı, Alman Araştırma Fonu (DFG), Gerda Henkel Vakfı, Tepe Knauf 'un destekleriyle bařlamıřtır³⁷³.

Yüzey araştırmaları ve kazı sonuçlarına göre Oymaağaç Höyükte Kalkolitik Çağ'dan, Geç Demir Çağı'na kadar sürekli yerleşim vardır. Oymaağaç Höyüğün çanak-çömlek kronolojisi şöyledir: Eski Tunç Çağı, Asur Kolonileri Çağı / Erken Hitit, Eski Hitit, Hitit İmparatorluk Dönemleri, Karanlık Çağ, Erken ve Orta Demir Çağ'dır. Ancak merkez Hitit Dönemi için büyük önem taşıdığı belirtilmiştir; hafiri, Oymaağaç' ta Orta Hitit³⁷⁴ seviyesinin bulunmadığını ifade etmektedir. Çünkü Hititlerin kutsal şehri 'Nerik'in³⁷⁵ Oymaağaç Höyük'te olduğu düşünölmektedir³⁷⁶. Nerik'in uzun yıllar Kızılırmak'ın daha güneyinde bulunan Kargı Kasabasının çevresinde olduğu düşünölmüştür. Burada J. Yakar ve Ali Dinçol³⁷⁷ tarafından yapılan yüzey araştırmasında Nerik şehri için uygun bir höyük olmadığu düşünölererek Nerik'in

---

³⁷¹ Alkım 1972, 436.

³⁷² Czichon 2006, 188.

³⁷³ Czichon 2010, 158; Czichon 2013b, 298.

³⁷⁴ Sipahi 2018b, 8.

³⁷⁵ Nerik'e en yakın Hitit yerleşmeleri Tavşan Dağlarının güneyinde yani Amasya, Merzifon ve Çankırı civarında bulunmaktadır. Hakmiş'te görev yapan III. Hattuşili, Kaşkalı grupları geri püskürtmüş ve bütün Kuzey Anadolu şehirlerindeki, özellikle de Nerik'teki mabetleri yenileyerek, bayram kutlamalarını yeniden başlatmıştır; Czichon 2013a, 300.

³⁷⁶ Czichon 2013b, 298.

³⁷⁷ Yakar - Dinçol 1974a, 564-565.

Vezirköprü'nün kuzey tarafında bulunabileceği teorisine daha fazla önem verilmiştir. O bölgedeki düşünceye göre en uygun höyük Oymaağaç olarak yorumlanmıştır³⁷⁸.

Oymaağaç Höyük'ün kuzeydoğu tepesinde bulunan 40x40 m büyüklüğündeki mabedin en geç tabakası büyük olasılıkla II. Şuppiliuma'ya tarihlenmektedir. 2011 yılına kadar yapılan kazılarda Hitit törenlerini, tarihi konuları ve mektup metinlerini içeren toplam 11 tablet parçası bulunmuştur. Çoğu fragmanda Nerik şehrinin adı, Nerik'in tanrıları Nerik'in Fırtına Tanrısı ve onun eşi Zah(ş)apuna ile Haharwa Dağı gibi Nerik çevresindeki bölgelerden bahsedilmektedir. Czichon'a göre tüm bu belgeler, Oymaağaç Höyük'ün Hititler'in kutsal şehri 'Nerik' olması fikrini güçlendirmektedir³⁷⁹.

---

³⁷⁸ Czichon M.R- Czichon 2011, 82.

³⁷⁹ Czichon 2013b, 304-305.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. ESKİYAPAR HÖYÜK

III.1. Konum

Eskiyapar Höyük, Çorum Sungurlu-Alaca yolu üzerinde Alaca-Hüseyinabad Ovası'nda, Alaca'nın 5 km batısındaki, kara yolunun güneyinde yer almaktadır³⁸⁰. Çevresindeki üç önemli merkeze hâkim bir yerde kavşak noktasındadır: Boğazköy'e 20,7 km, Alaca Höyük'e 10,5 km ve Ortaköy'e 42 km uzaklıktadır. Ortasında bir derenin aktığı bereketli Hüseyinabad Ovası, günümüzdeki yerleşimler için de uygun koşullara sahiptir. Buradaki yol doğuya Alaca İlçesi'nden Tokat'a doğru devam edermektedir ve çevresinde tümülüsler yer almaktadır. Bu güzergâh vasıtasıyla Ortaköy'e ve Tokat il sınırları içindeki Maşat Höyük'e ulaşılmaktadır³⁸¹ (Harita 2).

Eskiyapar Höyük fiziki görüntüsü ile Orta Anadolu'daki diğer büyük ölçekli höyüklerin genel özelliklerini taşımaktadır. Höyüğün en yüksek noktasının kot değeri 960 m. olup yoldan yüksekliği 12 m'dir. Doğu-batı yönünde 280 m kuzey-güney yönünde ise 320 m. ölçülerini günümüzde korumaktadır³⁸². Yaklaşık 250 x 300 m boyutlarındaki Höyük, tarlalarla çevrelenmiştir ve bu tarlalardaki tarımsal faaliyetler geçmişte olduğu gibi bugün de sürdürülmektedir. Eskiyapar çevresinin düz bir arazide yer alması nedeniyle ulaşım kolaylığı ve toprağın bereketi, köylülerin yaşam seviyesini yüksek tutmuştur. Eskiyapar Höyük konumu itibariyle uzunca bir süreden beri

---

³⁸⁰ Sipahi 2012c, 515.

³⁸¹ Özgüç- Temizer 1993, 613–628; Özgüç 1999a, 1.

³⁸² Sipahi 2011a, 80; Sipahi 2011b, 5-15.

bilinmektedir³⁸³. Çorum ve diğer çevre illerdeki Hitit merkezleri arasında adeta bir kavşak noktası özelliği gösterir³⁸⁴.

III.2. Araştırma Tarihçesi

19. yüzyılın ilk yarısından itibaren Eskiyaşar Höyük araştırmacıların ve gezginlerin dikkatini çekmiştir. 19. yüzyılda Eskiyaşar'dan ilk bahseden araştırmacılardan biri olan W.J. Hamilton³⁸⁵, Alaca üzerinden Eskiyaşar'a doğru giderken höyüğü görerek önemine dikkat çekmiştir. H.H. Von der Osten, Eskiyaşar'dan bahseder ve onu "Altıyaşar" olarak tanıtır³⁸⁶. J.G.C. Anderson, 1903 yılındaki çalışmasında Eskiyaşar'ı konu almıştır: Eskiyaşar'ın batısındaki Kıcılı Köyü'nü geçip Alaca'ya doğru giderken Eskiyaşar'a uğramış ve 1903 yılında kayda almıştır. Höyükteki köyden iki mil taşının önceden alındığından bahseder ve Eskiyaşar'ı da antik Karissa³⁸⁷ kenti olarak lokalize eder.

1926'daki yayınında J. Garstang da bu çevreden söz etmiştir³⁸⁸. 1945 yılında Alaca Höyük kazısı ekip üyesi E. Akurgal tarafından Höyük'te bir kısa sondaj çalışması gerçekleştirilmiştir. E. Akurgal, bu vesile ile Eskiyaşar'ın, Pazarlı ve Alaca Höyük'te temsil edilen medeniyetlere sahip olduğunu vurgulamıştır³⁸⁹. Aynı yıl Ankara Müzesi Müdürü R. Temizer başkanlığındaki Kalınkaya kazı heyeti Eskiyaşar'da incelemelerde bulunmuştur³⁹⁰. İncelemeler sırasında M.Ö.3. Binyıla ait bir kale duvarı kalıntısını aynı

---

³⁸³ Sipahi 2012b, 2.

³⁸⁴ Sipahi 2015a,153.

³⁸⁵ Hamilton 1842, 403; Sipahi 2011b, 515; Sipahi 2012b, 2.

³⁸⁶ von der Osten 1929, 23.

³⁸⁷ Anderson 1903, 20-21; Sipahi 2011b, 515; Sipahi 2012b, 2.

³⁸⁸ Bknz: Garstang 1908, 1-6; Garstang 1910; Garstang 1943, 35-62.

³⁸⁹ Sipahi 2012c 515, 158.

³⁹⁰ Temizer 1949, 796.

zamanda Roma ve Bizans Dönemleri' ne ait yazılı taş eserleri gördüklerini kaydetmişlerdir³⁹¹.

1968 yılında Eskişehir'de bulunan Eski Hitit Dönemi'ne ait boğa kabartmalı bir vazö köy sakinleri tarafından Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne teslim edilmiştir. Ayrıca bu yıllarda Eskişehir'dan çok sayıda tam kap ve diğer eserler ortaya çıkmaya başlamış, böylece höyük bölgede bir odak noktası haline gelmiştir. Höyüğün üstünün köy evleri ile kaplı olması köy sakinlerinin her zaman arkeolojik eserlerle karşılaşmasına vesile olmuştur³⁹². Höyük üzerinde inşaat uygulaması sırasında açılan temeller, yol ve bahçe gibi düzenlemeler hem üst tabakaları tahrip etmiş hem de eserlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bunun üzerine Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesince 1968 yılında Eskişehir'da ilk arkeolojik kazılar başlatılmıştır³⁹³.

Müze tarafından yürütölen kazılar (1. Dönem kazıları 1982) yılına kadar devam etmiş, aynı yıl kazılara ara verilmiştir. M. Mellink, 1968'de R. Temizer'in Eskişehir'da kazılara başlayacağını bildirmektedir: Mellink 1969 yılından itibaren Eskişehir kazılarını AJA dergisinde "Archaeology in Asia Minor" başlığı içinde vermiştir, kazıların ikinci yılında 1969'da 100x75 m'lik bir alandaki Roma, Galat ve Frig kalıntılarının temizlenerek, 1970'teki derin kazılar için ortam hazırlandığını belirtmiştir³⁹⁴.

1983-1984 yıllarında daha önce Alaca Höyük'te olduğu gibi höyükteki köy evleri boşaltılarak höyük üzerindeki evler bugünkü konumuna taşınmıştır. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi tarafından gerçekleştirilen ve 15 yıl süren ilk dönem kazılarında önemli eserler ortaya çıkarılmıştır. Bulunan eserlerin arasında altın ve

---

³⁹¹ Sipahi 2012b, 2.

³⁹² Özgüç 1988, 5.

³⁹³ Bayburtluoğlu 1979, 293.

³⁹⁴ Mellink 1967, 70, 160; Mellink 1968, 130.

gümüş olanların yer aldığı A ve B olmak üzere iki ayrı Eski Tunç Çağı hazinesi keşfedilmiştir³⁹⁵. Bu hazine, Eskiyağar'ın Hatti Çağı'ndaki önemini, Mezopotamya ve Suriye'den Ege'ye kadar uzanan kültürel ilişkilerini ortaya koymaktadır. Kazılar sırasında Eski Hitit tabakaları da tespit edilmiştir³⁹⁶. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin gerçekleştirdiği Höyük'teki günümüz yaşam alanlarının varlığı nedeniyle 1. Dönem kazıları ancak boş alanlarda yürütölmüş, kamulaştırılan evlerin boşluklarında genişletmeler yapılabilmiştir. Höyük eteklerinin bazı noktalarında küçük sondajlar da açılmıştır.

Eskiyağar'ın 2. Dönem kazıları ise Çorum Müzesince 1989 -1991 ve 1992 yıllarında yapılmıştır³⁹⁷. Çorum Boğazköy ve Alaca Höyük'teki Hitit İmparatorluk Dönemlerinin Eskiyağar'daki durumunu belirlemek ve burada tablet olup olmadığını öğrenmek hedeflenmiştir. Bu arada Alaca Höyük'ün zengin Eski Tunç Çağı'nın durumunu ve bölgedeki paralelliklerinin aranması da planlanmıştır. Çorum Müzesi'nin kazıları için höyüğün kuzey yamacı seçilmiş ve 10x10 m'lik bir alanda kazı gerçekleştirilmiştir. A açması olarak tanımlanan bu alanın kazı için öncelikle tercih edilme nedeni höyüğün bu kesimde dik bir yamaç oluşturması ve akan toprak içinde mimari ve küçük eserlerin ortaya çıkması gösterilmiştir. Kazılarda Frig ve Hitit kültür katına ait tabakalarda kazı sürdürölmüştür. Çorum Müzesi tarafından yürütölen kazılar Eskiyağar'ın arkeolojik önemini devam ettirmesi hususuna destek vermiştir³⁹⁸.

Eskiyağar'ın coğrafi ve arkeolojik konumu, geçmiş dönemlerdeki buluntularının önemi, bölgedeki stratigrafik ve kronolojik arayışlar Eskiyağar'da 3. Dönem kazılarının

---

³⁹⁵ Özgüç 1988, 7.

³⁹⁶ Sipahi 2010, 79-92.

³⁹⁷ Ediz 1994, 109.

³⁹⁸ Sipahi 2012, 3.

başlamasını sağlamıştır. Eskiypar kazılarına 2010 yılında Prof. Dr. İ. Tunç Sipahi başkanlığında yeniden başlanmış olup halen yürülmektedir³⁹⁹.

III.3. Lokalizasyon Önerileri

Eskiypar'da 2011 yılında gerçekleştirilen çalışmalarda bir çivi yazılı tablet parçası bulunmuştur. Tablet, A açmasının, güney genişlemesinde, XXXIV/27 plan karesinde yüzey toprağı ve modern köy evlerinin enkazının temizlenmesinden sonra A Yapısı'nın dolgusu içinde bulunmuştur. Bu tablet, Eskiypar kazılarında ilktir ve Orta Hitit Dönemi'ne ait taş döşemeli "A" Binası geç evre ile çağdaştır⁴⁰⁰. Eskiypar tableti A. Süel tarafından, filolojik özellikleriyle Orta Hitit Dönemi'ne tarihlenmiştir⁴⁰¹.

A. Süel, tabletin, bir mektup olduğunu belirtmiştir. Tablet kırık olması sebebiyle, mektubun göndereni/gönderenleri maalesef okunamamıştır. Tablette "URU" işareti ve ki-i-ta-ni yazımı, tabletin Orta Hitit Dönemi'ne ait olduğunu gösterdiğini belirtmiştir⁴⁰². Fragmanda, Tahurpa ve Arinna isimlerinin yer almasının yanı sıra Kaşka adının geçmesi tarihleme ve lokalizasyon çalışmaları açısından büyük önem arz etmektedir. Bu tablette yer alan şehir isimleri üzerine yapılan lokalizasyon çalışmaları oldukça dikkat çekmektedir. Tablet kırık olduğu için çok fazla bilgi edinilmemektedir. Mektupta geçen "ḫuhazarpa" şahıs isminin Boğazköy metinlerindeki "ḫuhaşarpa" şahıs ismi ile benzerlik gösterdiği anlaşılmıştır⁴⁰³.

---

³⁹⁹ Sipahi 2012a, 1.

⁴⁰⁰ Sipahi 2012b, 6; Sipahi 2012a, 65.

⁴⁰¹ Sipahi 2012 a, 45-62; Sipahi 2012b, 6; Sipahi 2013c, 240-251; Sipahi 2013a, 61-74; Sipahi 2015a,154; Süel 2019, 969-982.

⁴⁰² Süel 2019, 971.

⁴⁰³ Süel 2019, 974; Dpnt: 5 Hitit çivi yazılı metinlerde bu şehirlerin lokalizasyon deneme çalışmaları için Bknz: del Monte-Tischler 1978,38-381, del Monte 1992, 151.

Eskiyapar kenti, tablette geçen Tahurpa ve Arinna kent isimleri ile daha da önem kazanmıştır. Daha önce yapılan bilimsel çalışmalarda Tahurpa kentinin konumu için; Goetze⁴⁰⁴, Cornelius⁴⁰⁵, Gurney⁴⁰⁶, Forlanini⁴⁰⁷, de Martino⁴⁰⁸ Boğazköy'ün güney ve güneybatısı (Yozgat civarı) bölgelerini önermişlerdir⁴⁰⁹. C.Karasu, Tahurpa kenti için Boğazköy'ün kuzey ve kuzeydoğusunda olabileceği önerisinde bulunmuştur⁴¹⁰. C.Karasu'nun bu önerisi ilk kez Boğazköy'ün kuzeyini işaret etmesi açısından önem taşımaktadır⁴¹¹. Ö. Sir Gavaz⁴¹² ise yaptığı coğrafi lokalizasyon çalışmasında ve filolojik (kült gezilerini içeren) değerlendirmelerinde Boğazköy'ün kuzeyini desteklemiş ve Eskiyapar = Tahurpa eşitliğini önermiştir. Ayrıca Ö. Sir Gavaz⁴¹³, Hititçe çivi yazılı metinlerde Tahurpa kentinin tanrıça Mamma ile anıldığını söyler. (^{URU}Ta-hur-pa-aš ^DMa-am-ma-aš) Öte yandan Nuntarriyašhaš Bayramı sırasında Hitit kraliçesinin, Tahurpa'da Arinna'nın Güneş Tanrıçası ve Mezulla için kutlamalar yapmakta olduğu belirtilmiştir. Hitit metinlerinde ^DTahurpan-iştanu "Tahurpa'nın Güneş Tanrısı"ndan da bahsedilmektedir⁴¹⁴.

Metinlerde Boğazköy'ün kuzeyindeki birbiri ile ilişkili iki büyük Hitit kenti: Tahurpa ve Arinna olarak geçmektedir. Günümüzde ise Boğazköy'ün kuzeyinde büyük ölçekte Hitit yerleşimine sahip iki merkez Alaca Höyük ve Eskiyapar'dır.

---

⁴⁰⁴ Goetze 1957, 98.

⁴⁰⁵ Cornelius 1967, 70.

⁴⁰⁶ Garstang-Gurney 1959, 19 vd.

⁴⁰⁷ Forlanini 1980, 81; Forlanini 2008, 155.

⁴⁰⁸ de Martino-Fales-Ponchia 2010, 194 vd.

⁴⁰⁹ Sir Gavaz 2012b, 31–43.

⁴¹⁰ Karasu 1988, 409-428.

⁴¹¹ Sipahi 2013a, 61- 74; Bknz; Dpnt:3.

⁴¹² Sir Gavaz 2012a, 219, 229-235; Sir-Gavaz 2012b, 31–43; Sir-Gavaz 2012c, 13-15; Sir Gavaz 2012d, 128.

⁴¹³ Sir Gavaz 2011, 163, 167.

⁴¹⁴ ibid 2011, 163, 167.

Popko, Ankuwa'yı Eskiypar ile özdeşleştirmiştir⁴¹⁵. Eskiypar'ın lokalizasyonu için bilim insanları tarafından bugüne kadar, Arinna, Zippalanda, Taviniya ve Tahurpa gibi farklı isimler önerilmiştir⁴¹⁶.

Barjamovic⁴¹⁷, Hitit şehri olan Tahurpa'nın, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndaki adının Tah(u)ru(wa) olabileceğini belirtmiştir. Kültepe metinlerinde Tahruwa Ülkesi olarak geçen bu yer aynı zamanda bu çağda önemli bir ticari merkez olarak bilinmektedir. Tahruwa Ülkesi, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda önemli bir ticari istasyon olan Kuburnat ile anılmaktadır⁴¹⁸. Michel⁴¹⁹, Tahurpa ile Tahruwa'nın aynı yerler olabileceğini teklif etmiştir. Soysal⁴²⁰ hazırladığı Hattice sözlükte ise Tahurpa şehrinin Hattice karşılığı olarak Ta-a-hur-wa ifadesi yer almaktadır. A. Kryszeń ise Tahurpa ve Tahruwa isimlerin filolojik benzerliğinin olduğunu belirtmiştir⁴²¹. A. Süel⁴²², Eskiypar tabletinin içeriğinde yer alan coğrafi isimler Eskiypar'ın bulunduğu coğrafyaya uygunluğunu belirtmektedir. Eskiypar mektubunun, Eskiypar-Tahurpa eşitliğini destekler nitelikte olduğunu, ancak, Arinna-Alaca Höyük eşitliğinin kesin olması halinde, Eskiypar'ın Hitit Çağı'ndaki adının Tahurpa olma olasılığını dile getirmiştir.

S. Erkut'un⁴²³, Alaca Höyük şehri için yaptığı Arinna önerisi Eskiypar tableti sayesinde güç kazanmıştır. Arinna ve Tahurpa şehir isimlerinin mektupta birlikte yer alması Hattuşa'nın kuzeyindeki birbirine yakın iki Hitit merkezine işaret etmesi önemli

---

⁴¹⁵ Popko 1994, 31.

⁴¹⁶ Sipahi 2012b, 6; Sipahi 2012a, 65.

⁴¹⁷ Barjamovic 2011, 264.

⁴¹⁸ ibid 2011, 264.

⁴¹⁹ Michel 2008, 250, a.n. 44

⁴²⁰ Soysal 2004, 735.

⁴²¹ Kryszeń 2016, 89-90, 108.

⁴²² Süel 2019, 975-976.

⁴²³ Erkut 1992, 159.

ve yeni bir sonuç olmuştur. Arkeolojik veriler de Eskiypar ve Alaca Höyük'ün birbiriyle her dönemde bağlantılı olduğunu göstermektedir.

T. Sipahi, son arkeolojik ve filolojik verilerin ışığında Eskiypar için Tahrurpa kent isminin önerisinin güçlendiğini, ancak eşitliğinin tam olarak henüz sağlanmadığını da belirtmektedir⁴²⁴ ayrıca Eskiypar'ın Hatti ve Hitit Çağı'ndaki isminin devam eden kazılarda bulunacak yeni yazılı belgeler ve bunlarla bağlantılı arkeolojik buluntuların ışığında sağlıklı ve kesin bir şekilde tespit edileceğini vurgulamıştır⁴²⁵.

Arinna ve Tahrurpa kent isimleri vesilesiyle Eskiypar, Boğazköy ve Alaca Höyük çevresinde yapılan yüzey araştırmaları ile en uygun yol güzergahları belirlenmiştir (Harita 3). Böylelikle Eskiypar'ın Boğazköy ve Alaca Höyük arasındaki ulaşım rotası oluşturulmuştur⁴²⁶. 2012 yılı araştırmalarında, Eskiypar tarafından gelen yolun en uygun olarak kuzey doğusundaki yükseltiyi aştıktan sonra Boğazköy'e ulaştığı belirlenmiştir. Bu yükselti, Boğazköy'e doğru inmeden hemen önceki kayalık alan olup doğal kaya çıkıntılara ve kültürel törenler için uygun koşullara sahip olduğu anlaşılmıştır. Bu yönden Boğazköy'e doğru devam edildiğinde Fırtına Tanrısı'nın kutsadığı Kral Kapısı'na⁴²⁷ ulaşılır. Dolayısıyla bu kapının Eskiypar yönünden gelen kült alaylarının girişi veya kutsanması için önem taşımaktadır⁴²⁸.

Boğazköy'de özellikle bu kapının Tahrurpa yönünden gelen yola hâkim konumda olması önemlidir. Hitit metinlerinde, Antahşum Bayramı'nda kral Tahrurpa kentinden

---

⁴²⁴ Sipahi 2013a, 5.

⁴²⁵ Sipahi 2012b, 6; Sipahi 2012a, 65.

⁴²⁶ Sipahi 2015a, 154.

⁴²⁷ Hititçe metinlerden her şehir kapısının ayrı bir ismi olduğu bilinmektedir. Kazılarla açığa çıkartılan kapıların sayıca bilinen isimlerden fazla olması ve hiçbir isim bulunan kapılarla eşitlenememesine rağmen “Zippalanda Kapısı” ya da “Tawiniya Kapısı” gibi isimlerden, kent sakinlerinin coğrafi menzil anlayışı tahmin edilir, Schachner 2014, 27.

⁴²⁸ Sipahi 2012a, 66.

Hattuşa'ya giderken Tippuva dağında kutsal bir stel veya dikilitaş önünde libasyon yapar ve arabasına binip yukarıdaki stele doğru (Hattuşa'ya) tırmanışa geçer. Hizmetçiler hız yarışına girerler, kazanan hizmetçi atı tutar, iki dikili taş önünde ekmek kırar ve sonuncu stelden sonra arabasına biner uzaklaşır. Daha sonra ana yola çıkınca diğer at arabasına biner ve *'halentuva'*ya yönelir. Kralın at arabası ile girebileceği en uygun yer Kral/Tanrı stelli kapıdır. Kapının batısındaki yükseltiden sonra alçalan, kapıya doğru tekrar yükselen bir arazi yapısı bu kesimde mevcuttur⁴²⁹.

Boğazköy'den kuzeydoğuya Alaca Höyük (Arinna?) ve Eskiypar'a (Taşurpa?) uzanan yol, kuzeye doğru Budaközü Vadisi'ni modern Yekbas Kasabası'na kadar takip ederek, oradan Emirler üzerinden doğuya dönmüştür. Alternatif olarak Hattuşa'nın doğusundan başlayan ve direkt Eskiypar'ın bulunduğu ovaya ulaşan bir yol kullanılabilir⁴³⁰.

III.4. Stratigrafi

2010 yılında höyüğün kuzey yamacında kuzey güney yönünde oluşturulan "A" açması ilerleyen yıllarda 7 farklı mimari seviyenin sergilendiği bir kazı alanına dönüşmüştür⁴³¹.

---

⁴²⁹ Sipahi 2012a, 66.

⁴³⁰ Schachner 2014, 27.

⁴³¹ Sipahi 2013e, 45.

Tablo 7: Eskişehir Höyüğü Stratigrafisi⁴³²

ESKİYAPAR HÖYÜK	DEVİRLER	I. KAZI DÖNEMİ	III. KAZI DÖNEMİ
Eskişehir I	Bizans Çağı ve Sonrası		I
Eskişehir II	Roma Çağı		II
Eskişehir III	Helenistik Çağ		III
Eskişehir IV	Geç Demir Çağı Erken Demir Çağı	1	IV.1 IV.2
Eskişehir V	Hitit imparatorluk Dönemi Orta Hitit Dönemi II-I Eski Hitit Dönemi	2 3 4 5	V.1 V.2.a V.2.b V.3.a V.3.b V.3.c.1 V.3.c.2
Eskişehir VI	Asur Ticaret Kolonileri Çağı	6	VI
Eskişehir VII	Eski Tunç Çağı	7	VII.1a VII.1b VII.2 VII.3
Eskişehir VIII	Kalkolitik Çağ		

(1968-1982) Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi tarafından gerçekleştirilen ve 15 yıl süren ilk dönem kazılarında önemli eserler bulunmuştur. Bunların içinde altın ve gümüş eserlerin yer aldığı A ve B olarak nitelenen iki ayrı Eski Tunç Çağı hazinesi ayrı bir öneme sahiptir⁴³³. T. Özgüç ve R. Temizer tarafından A ve B hazineleri Eski

⁴³² Eskişehir Kazı Arşivi.

⁴³³ Özgüç -Temizer 1993, 613-628.

Tunç Çağı'nın en son safhasına (ETÇ III) tarihlenmektedir⁴³⁴. Bu hazineler Eskiyaar'ın Hatti Çağı'ndaki önemini ve Ege'den Suriye ve Mezopotamya'ya uzanan kültürel ilişkilerini ortaya koymaktadır⁴³⁵. Eski Tunç Çağı'nda Eskiyaar'da bulunan iki ayrı hazine ve dönemin diğer eserleri, Hatti merkez bölgesinde zengin bir kent yaşamına işaret eder. Eskiyaar'ın Eski Tunç Çağı buluntuları hem Hatti Dönemi'nin refah seviyesini hem de dönemin Alaca Höyük, Truva, Poliochni, Kuzey Suriye ve Mezopotamya ile olan ilişkileri hakkında bilgi vermiştir⁴³⁶. Daha önemlisi Asur Ticaret Kolonileri Çağı öncesi özellikle bu bölgedeki Eski Tunç Çağı'nın kültürel zenginliğine Alaca Höyük kral mezarları buluntularından sonra önemli bir katkı sağlamaktadır. Hitit Çağı'nda ise ortaya çıkarılan zengin kült eşyası ile özgün Eski Hitit ve Orta Hitit Dönemleri'ne ait buluntular M.Ö. 3. Binden beri süregelen bir kültürel devamlılığın önemli göstergesi olmuştur.

Eskiyaar'da Eski Tunç Çağı kültür katının çok fazla tabaka, ile yer aldığı kazı sonuçlarından anlaşılmaktadır. Eski Tunç Çağı'nın orta ve geç safhalarında çalışılmıştır. Ancak 1962'de W. Orthmann, yaptığı genel bir değerlendirmede höyükte bulunan bir meyvelik ayak parçasına dayanarak, Eskiyaar'da Kalkolitik kültür katının da olabileceğini vurgulamıştır⁴³⁷. Zaten zengin M.Ö. 3. ve 2. bin yıl tabakaları olan bir höyükte bu beklenen bir durumdur. 1999 yılında T. Özgüç, Eskiyaar'da yapılan çalışma ve buluntular sonucunda Hitit Çağı için iyi korunmuş 5 mimari tabakanın varlığından bahsetmektedir. Bunlardan V. Tabaka iki alt safhası ile Hitit İmparatorluğu'na; VI. Tabaka üç alt mimari tabakası ile Eski Hitit Dönemi'ne aittir⁴³⁸.

---

⁴³⁴ Özgüç- Temizer 1993, 613-628; Ediz 1994, 109-115.

⁴³⁵ Özgüç 1988, 7.

⁴³⁶ Özgüç 1988, XIX.

⁴³⁷ Orthmann 1962, 1-10.

⁴³⁸ Sipahi 2012, 2-3.

1. Dönem kazılarında T. Özgüç'ün 1988'de vurguladığı gibi Eski Hitit, Orta Hitit ve Hitit İmparatorluk Dönemlerinde büyük bir şehir olarak varlığını sürdüren Eskişehir'in tamamı, ilk kazı döneminde, köy evleri nedeniyle kazılamamıştır. Bu dönemde Höyükte yapılan kazılar sonucunda yukarıdan aşağıya doğru sırasıyla Roma Çağı, Helenistik Çağ, Frig Çağı, Hitit İmparatorluk Dönemi, Eski Hitit Dönemi, Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve Eski Tunç Çağı sonuna kadar süren 7 kültür katı tespit edilmiştir⁴³⁹ (Tablo 7: Eskişehir Höyüğü Stratigrafisi).

3. Dönem kazılarında kuzey sektöründe yapılan çalışmalarda 6. seviyenin altındaki 7. seviyede Eski Tunç Çağı tabakalarına ulaşıldığı ortaya çıkmaya başlayan çanak çömleklerden anlaşılmıştır. 7. seviyede Çorum Resuloğlu Hatti mezarlığının üst safhasına ve Boyalı Hüyük'te Eski Tunç Çağı III'ün sonuna tarihlenen seramik görülmektedir⁴⁴⁰. Bu sebeple Eski Tunç Çağı'nın son safhalarında Eskişehir'in bölgesinde merkezi bir kent olduğunu rahatlıkla söylebiliriz. Bu dönemde Anadolu'da modümental yapıların olmadığı görüşünü son yıllardaki Kültepe/Kaniş kazılarının sonuçları çürütmektedir. Kaniş'te ortaya çıkarılan büyük boyutlu Eski Tunç Çağı sarayı ve buluntuları konuya daha farklı bakmamızı sağlamıştır. Ayrıca daha batıda kalan, Eski Tunç Çağı'nın sonlarına doğru küçük/orta ölçekte yerel bir yöneticinin merkezi niteliğindeki Resuloğlu, dönemin yerel idari yapısı ve sosyal yapısı için değerli bilgiler sağlamıştır. Eskişehir için bağlantılar kurmaya yardımcı olan ve yakın çevrede yer alan bir başka önemli Eski Tunç Çağı ve Hitit Çağı kenti Alaca Höyük'tür⁴⁴¹.

Henüz tam ulaşılmamakla birlikte tarla seviyesinin altında Eski Tunç Çağı'nın tüm evrelerinin de temsil edildiği ve Eski Tunç Çağı III'ün üç alt safhasının varlığı tahmin edilmektedir. Eskişehir'de Eski Tunç Çağı III. evrenin sonundan itibaren kesintisiz olarak Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na ait olan (6. seviye) bir tabaka

---

⁴³⁹ Sipahi 2012b, 518-519.

⁴⁴⁰ Sipahi 2012b, 5.

⁴⁴¹ Sipahi 2013e, 45-58.

mevcuttur⁴⁴². 2010 yılında belirlenen 6. seviyenin M.Ö.2 Bin yılına ait olduğu kesinleşmiştir⁴⁴³. Bölgede M.Ö 3. binden M.Ö 2. Binyıla doğru intikal kesintisizdir ve önemlidir. Ayrıca Hitit'in kültürel kökenleriyle, bu kültürün Orta Anadolu kökenli gelişim süreci, belirgin olarak izlenebilmektedir. M.Ö. 3. ve M.Ö. 2. bin Orta Anadolu kültürlerine ve intikal sürecine katkı sağlamaktadır⁴⁴⁴.

Eskiyapar kuzey yamaçtaki 6. seviye, kalın bir kesit vermekte olup M.Ö.2. bin yılın en başından Eski Hitit Dönemi'nin ilk safhasına kadar olan süreci kapsar. Olasılıkla höyüğün doğu kesimlerinde söz konusu katmanların alt tabakaları mevcuttur. Kuzey yamaçta 6. seviye höyüğün doğu eteklerinde daha düşük kotta tarla seviyesinin altında devam etmektedir⁴⁴⁵.

2011 kazı sezonunda yapılan çalışmalarda 5. seviyedeki Eski Hitit tabakasının altında kalan Asur Ticaret Kolonileri Çağı (6. Seviye) kuvvetli bir yangın görmüş olup bu seviyenin bir taban parçası, insitu çanak kırıklarıyla korunmuştur. Höyüğün batı kesimi M.Ö.2.Bin için önem taşımaktadır. Zira bu kesimde kaldırılan köy evlerinin altına daha önce inilmemiştir. Ayrıca A açmasının hemen batısında M.Ö. 2. bin yangın katmanı genişleyerek devam etmektedir.

“C” sondaj açması ile aynı ismi taşıyan “C” kesiti, Eski Tunç Çağı en son safhasının üstüne oturan Asur Ticaret Kolonileri Çağı tabakası veya tabakalarını içermektedir. Bu çağın son tabakası şiddetli bir yangınla sona ermiştir. Bu yangın safhası “C” kesitinde, (Resim 1) “A” açmasında 6. seviye boyunca izlenebilmektedir. Bu yangın safhası genellikle “*Anitta yangını*”⁴⁴⁶ olarak bilinen tanımlama ile ilişkili

---

⁴⁴² Sipahi 2018b, 1-14.

⁴⁴³ Sipahi 2015a, 15.

⁴⁴⁴ Sipahi 2012b, 7.

⁴⁴⁵ Sipahi 2018b, 1-14.

⁴⁴⁶ Kaneş Ib dönemi boyunca bazı Orta Anadolu'daki şehir devletlerini başarılı bir şekilde bir krallık altında birleştiren, bilinen ilk yerel hükümdar Anitta olmuştur.

olabileceği de düşünülmektedir. Bu safha Eskiyyapar kuzey yamaçta kabaca seviye 6'nın sonuna denk gelir. En ilginç "C" kesitinde bu yangın safhasının (Resim 1) üzerinde inşa edilmiş ilk Eski Hitit yapısına ait kerpiç tuğlalardır. Bu tuğlalar düzlenen yangın molozunun üstüne yerleştirilmiştir. Kesitte sıralanan safhalara ait çanak çömlek parçaları görülebilmektedir. Aynı kesitte, Eski Hitit I (5. seviye) evresini, üstteki Eski Hitit II (4. seviyesi) ve Eski Hitit III (3. seviye) evresi kesintisiz olarak takip etmektedir.

1. Dönem Kazıları sırasında Eski Hitit tabakaları da ortaya çıkarılmıştır. Eski Hitit yapı katına ait kabartmalı vazo parçaları, dönemin diğer eserleri ile bulunmuşlardır. Kazılar sırasında höyüğün stratigrafisi büyük ölçüde belirlenmiş Bizans, Roma, Helenistik yapılarının altında güçlü bir Demir Çağı tabakasının tüm höyüğü kapladığı tespit edilmiş, onun altında Hitit kültür katının İmparatorluk, Orta ve Eski Hitit Dönemleri'nin alt safhaları ile temsil edildiği belirlenmiştir.

2. Dönem Çorum Müzesi'nin kazılarında kolcuklu bronz Hitit baltası ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca iğne ve kanatlı ok ucu gibi eserlerin yanı sıra fritten yapılmış Mısır kökenli bir Horus gözü tasviri bulunmuştur⁴⁴⁷.

Babası Pithana ve sonrasında Kaneş'e Kuşşar'dan gelen Anitta, Kaneş'i fethederek burasını bir iktidar başkenti haline getirmiştir. Buradan başlayarak, kuzeye Karadeniz Dağları'ndan Kızılırmak'ın hemen güneyindeki bölgeye kadar uzanan bölgeyi kontrol eden bir krallık kurmuştur. Yazılı kaynaklardan öğrenilen Anitta'nın öğündüğü icraatlarından biri de geleceğin Hitit başkenti Hatuşa'yı yakıp yıkması ve lanetlemesidir. Schachner 2010b, 662; Schachner 2013a, 156.

⁴⁴⁷ Ediz 1994, 109 - 113. Res. 3 (Esy.92/15).

Orta Kuzey Anadolu Bölgesindeki Hitit merkezlerinde yapılan kazılarda Alaca Höyük⁴⁴⁸, Boğazköy⁴⁴⁹, Ortaköy⁴⁵⁰ ve Eskişar⁴⁵¹ Hitit yerleşimlerinde, sayıca az da olsa Mısır eseri ele geçmiştir⁴⁵². Eskişar'da bulunan Mısır kökenli Horus gözünün benzeri Alışar⁴⁵³'da görülmektedir. Bu eser, Eskişar'ın Yakınoğu'daki kültürel ilişkileri açısından bir başka önemini vurgular⁴⁵⁴.

Eskişar'ın Alaca Höyük'ten sonra Hitit başkentine yakın bir ikinci büyük merkez olması ve kazılarda önemli eserlerin bulunması her zaman dikkat çekmiştir. Ayrıca güçlü bir Eski Tunç Çağı kültür katının üzerinde, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nı takiben çok tabakalı bir Hitit kültür katının varlığı, bölgenin kronolojisi ve stratigrafisi için değer taşımaktadır⁴⁵⁵.

Eskişar'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi ve Çorum Arkeoloji Müzesi tarafından sürdürülen kazılar, Hitit Çağı'nın tüm safhalarının tespit edilmesini sağlamıştır⁴⁵⁶. Zengin Eski Hitit Dönemi'nden sonra Orta Hitit (ve Hitit İmparatorluk) Dönemi'nde Eskişar, Çorum il sınırları içinde bulunan Boğazköy, Alaca Höyük ve Ortaköy'den sonra diğer önemli bir Hitit merkezidir⁴⁵⁷.

---

⁴⁴⁸ Koşay - Akok 1938, 31, Lev., XLIV'de Al.a.88; Koşay 1966, 26, 64, Lev. XXXI, Al.i.14; Koşay 1951, Lev. LXXXIII, Al.b. 131; Koşay 1966, 26, Lev. XXXI Al.m.84 ve Al.m.83 bu eserler; Şahin başı ve Bes Mısır etkisinde Suriye yapımıdır.

⁴⁴⁹ Boehmer 1972, no. 2178, 2159, 1860, 2179; Boehmer 1979, no. 3709 ve 3727; Neve 1992, 29, Abb. 70.

⁴⁵⁰ Süel 1993, 499; Süel 1996, kapakta; Süel-Süel 2000, 323, Res.6.

⁴⁵¹ Eskişar'da bulunan ve fritten yapılmış Ra'nın Gözü (Ucat) denilen obje bu tarz eserlerin bölgede görülebileceğini göstermektedir. Ediz 1994, Res.3 (Esy.92/15)

⁴⁵² Özkan 2007, 90; De Vos 2003.

⁴⁵³ von der Osten 1937; OIP 29.

⁴⁵⁴ Ediz 1994, 109-113.

⁴⁵⁵ Sipahi 2012b, 3.

⁴⁵⁶ Özgüç 1988, XVIII.

⁴⁵⁷ Sipahi 2012a, 61-73.

Müze kazısında bahsedilen Geç Frig ve Erken Helenistik Dönemlerinin plan vermeyen duvar kalıntılarına ait molozlar temizlendiğinde Hitit tabakalarının üst kesimlerinin kısmen bozulduğu ve eserlerinin harmanlandığı görülmüştür. Bu seviyenin hemen altında insitu Hitit seramikleri tespit edilmiştir. Bu seviyede diğer merkezlerin Eski Hitit tabakalarından bilinen uzun boyunlu bir matara, yuvarlak ağızlı uzun boyunlu testi, çanaklar, geniş ağızlı vazolar, bir damga mühür ve bir alt seviyede kabartmalı bir vazo parçası bulunmuştur. V.3.a ve V.3.b seviyenin seramikleri ve diğer eserleri karışık olarak gelmektedir. V.3.a, V.3.b ve V.3.c.1, V.3.c.2 seviyeler Eski Hitit'e aittir⁴⁵⁸.

Eskiyapar'ın Eski Tunç Çağın'daki zengin kentsel dokusu Hitit Çağı'nda da devam etmiş, Hüseyinabad Ovası'nda doğu-batı ve kuzey-güney yönlerindeki yolların kavşağındaki stratejik konumuyla kentin Hitit Çağı'ndaki önemi daha da artmıştır. Alaca Höyük, Hitit Çağı'nın başından itibaren ana yolların dışında coğrafi yönden dışı kapalı bir dini merkez konumundadır. Alaca Höyük'ten güneye Eskiyapar üzerinden başkent Boğazköy'e doğru giden doğal yol izlendiğinde başka büyük bir Hitit merkezi ile karşılaşılması, her iki kentin üzerine yapılan filolojik değerlendirmelere katkı sağlayacak önemli bir ipucu olmuştur⁴⁵⁹.

Eskiyapar'da 1968'de başlayan 1. Dönem çalışmaları sırasında höyüğün kuzey, doğu ve güneydoğuya doğru olan kesimlerindeki Hitit tabakaları kapsamlı ve sistemli bir şekilde kazılmıştır⁴⁶⁰. O dönemin kazılarında Hitit çağına ait uzun süreli bir yapıkatı tespit edilmiştir. Çalışmalar sırasında höyüğün kuzeydoğu ve batı kesimlerinde Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait şehir surunun güçlü temellerinin tespit edildiği belirtilerek,

---

⁴⁵⁸ Sipahi 2012b, 5.

⁴⁵⁹ Sipahi 2012a, 61-73.

⁴⁶⁰ 1968-1982 yıllarında Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürü R. Temizer bakanlığında sürdürülen birinci dönem kazılarında tespit edilen V. yapıkatı iki safhalı olup Hitit İmparatorluk dönemine; VI. üç safhalı olup bunlardan biri Orta Hitit'e, ikisi Eski Hitit Dönemi'ne verilmiştir ; Özgüç T. 1999a, 1-21..

Boğazköy ve Alaca Höyük'tekilerle karşılaştırılabilen dikdörtgen planlı, taş döşeme avlulu İmparatorluk binalarının varlığı vurgulanmıştır. Eskiyaar'ın bölgesindeki bu önemini ve Hitit arkeolojisindeki yerini dikkate alarak özellikle Eski Hitit Dönemine ait belli başlı buluntularını konumuz kapsamında değerlendirebiliriz. Bunlardan 1968 yılında kazıların başlamasına vesile olan boğa süslemeli kült vazosu Eskiyaar'ın önemli ilk Hitit eseridir. 55 cm yüksekliğindeki bu vazo, Bitik ve İmandık grubu vazoların genel özelliği olan; ağız kenarının içine gömülü gizli sıvı borusu ile Eski Hitit kabartmalı vazolarının form ve işlev olarak öncüsüdür. Bu vazonun gövdesindeki 'signe royal' motifli baskıların üslubunun Karum Ib mühürlerinin üslubundan farklı olduğu vurgulanmıştır. Yine Eski Hitit'in erken özelliği olarak çentiklerle süslü alın üçgenleri ve boynuzları dikkat çeker. T. Özgüç'e göre Eskiyaar boğa süslemeli vazosu kronolojik olarak Koloni Çağı'nın sonrasına, Bitik-İmandık grubuna giren vazoların hemen öncesine aittir⁴⁶¹.

Eskiyaar'da sürdürülen 3. Dönem kazılarında bu tarihlendirme teyit edilerek, söz konusu vazo, kronolojik sıralamada Eskiyaar kuzey yamacının V.3.c.1- V.3.c.2 . seviyesine; Eski Hitit'in ilk safhasına yerleştirilmiştir⁴⁶². Modern köy evleri, Roma ve Frig tabakalarını büyük ölçüde tahrip ettiğinden bu evlerin temelleri ilk Frig tabakasına kadar inmiştir. 1. Dönem kazılarında sözü edilen Hitit İmparatorluk yapıları ve suru ise Frig tabakalarının tahribatına uğramıştır. Dolayısıyla daha alttaki Eski Hitit'e ait üç tabaka ve bir Orta Hitit tabakası daha iyi korunmuş durumdadır⁴⁶³.

Ancak Hitit İmparatorluk Dönemi'nde Eskiyaar'ın çok güçlü bir merkez olduğunu gösterecek veriler henüz ele geçmemiştir. Eskiyaar, Orta Hitit Dönemi'nde Kaşka'ların neden olduğu düşünülen şiddetli bir tahribat görmüştür. Kuzey kesimde Orta Hitit Dönemi yapılarına ait karışık moloz tabakası üzerine ilk Frig tabakası

---

⁴⁶¹ Sipahi 2012a, 61-73.

⁴⁶² Sipahi 2011a,79-92; Sipahi 2012c, 115-120.

⁴⁶³ Sipahi 2012a, 61-73.

yerleşmiştir. Hitit İmparatorluk Döneminde höyüğün doğu, güneydoğusuna ve kısmen orta ve batı kesimlerine doğru yerleşim yayılmış olduğu düşünülmektedir⁴⁶⁴.

1. Dönem kazılarında burasının höyüğün güney ve güneydoğu kesimlerinde geniş bir alana yayıldığı ifade edilen Eski Hitit yerleşiminin yanmış evlerinde çok sayıda sağlam vazo, testi, çanak ve çömlek bulunmuştur. Plan veren yapılardan birinin kült odasında bulunan bir fincanın⁴⁶⁵ içinde göğüslerini tutan, baş diskuslu bir tanrıça heykelciği Hitit Çağı için önemlidir⁴⁶⁶. Bu eser ile diğer çağdaş kült buluntularına dayanarak, Eski Hitit Dönemi'nde bir kült merkezi olduğu vurgulanmaktadır. Bu tanrıça tasviri ve diğer kaplar dört grup halinde, Eski Hitit'in 5 seviyesi Ia (V.3.c.2) tarihlenen kült odasında set halinde düzenlenmiş olarak bulunmuşlardır. Doğuda E alanındaki bu tabaka 3. Dönem kazılarına göre kuzey yamaçta tabaka 5'e karşılık gelmektedir. Fincan içindeki başı diskli tanrıçanın diskine aplike edilmiş 8 küçük disk mevcuttur.

K. Emre'ye⁴⁶⁷ göre bu tip baş giysisini, Hitit dönemi ile sınırlamamak gerekir; bu tarz, Koloni Çağı'nın geç safhasında kullanılmaya başlamıştır. Bu tür bir kült kabının Hitit Çağı'nda başka bir yerde örneği mevcut değildir. Tanrıça figürlü fincan, metinlerde karşılaşılan kralın ve kraliçenin tanrıyı içme ifadesi ile ilişkili olduğu düşünülmüştür. Hitit kült metinlerinde Tahurpa'da gerçekleştirilen bir festivalde⁴⁶⁸ Hitit kraliçesi, Arinna'nın sekiz Güneş Tanrıçası'na heykeller ve güneş kursları kurban eder.

Eski Hitit tabakalarında 1. Dönem kazılarında bulunan 6 ayrı kabartmalı vazanın çeşitli parçaları, Bitik- İmandık grubu olarak tanımlanan kült vazo grubuna

---

⁴⁶⁴ ibid 2012a, 61-73.

⁴⁶⁵ Bu eser IV. Bölümde IV.2. 2. Eski Hitit Dönemi başlığı altında detaylı olarak incelenecektir.

⁴⁶⁶ Özgüç 1988, 202, Lev D, 1; Sipahi, 2012a, 61-73.

⁴⁶⁷ Emre 1993, 239.

⁴⁶⁸ Collins 2005, 28.

önemli katkılar sağlamıştır. Eskiypar kabartmalı kapları T. Özgüç tarafından yayınlanarak değerlendirilmiştir, bu parçaların, planı iyi korunmuş büyük bir yapıya ait oldukları belirtilmiştir. Bu parçalar arasında geyik üstünde duran Kırların Koruyucu Tanrısı tasvirine kabartmalı kült vazolarında ilk kez rastlanılmıştır. Kültepe, Karum II. Katına ait yerli üsluptaki silindir mühür baskılarında en eski koruyucu tanrı tasvirleri ile karşılaşılmıştır. Bu bağlamda Eskiypar kabartmalı vazo parçaları konularına ve tekniklerine göre Bitik-Hüseyindedede- İnandık grubu olarak bilinen gruba girenler ve gri renkli boyasız (geyikli tanrıyı da içeren) parçalar olmak üzere iki ana grubu oluşturur. Eskiypar'da 1968'den beri yürütülen kazılarda bulunan çok sayıda arkeolojik eser arasında Eski Hitit tasvir sanatı ve dini için değerli bilgiler veren kabartmalı kült vazolarına ait parçalar da ön plana çıkmaktadır⁴⁶⁹.

2010-2021 yıllarında bulunan kabartmalı vazo parçaları Eskiypar'ın dini yapılarında en az 10 kabartmalı kült vazosunun korunduğunu göstermektedir. Diğer taraftan da bu durum Eskiypar'ın Eski Hitit Dönemindeki önemli bir kült merkezi olma niteliğini güçlendirmektedir⁴⁷⁰. Eskiypar 2010 yılı kabartmalı vazo parçasındaki boğa başlı adam tasviri Elbistan Karahöyük parçasından sonra Hitit kült vazolarındaki ikinci boğa adam tasviridir. 2010 yılında kuzey kesimde 3. seviyede insitu bulunan bu parça önem taşımaktadır. Kabartmalı vazo parçasına boğa maskesi takmış bir Hititli figür tasvir edilmiştir. Bu seviyede bulunan bu tasvir, boğa ritonları, boğa başı biçiminde vazolara ait applike parçalar boğa kültürünün önemine dikkat çekmektedir⁴⁷¹.

2011 yılında kuzey yamaç V.3.b tabakasında bulunan kaliteli bir işçiliğe sahip boğa ritonu ve diğer boğa tasvirleri Eskiypar'da güçlü boğa kültürünü desteklemektedir. Tüm bu değerlendirmeler Eskiypar, Kırların Koruyucu Tanrısı, Fırtına Tanrısı ve Ana Tanrıça kültürünün birlikte önem taşıdığı bir Hitit merkezi olduğuna işaret eder. Bu

---

⁴⁶⁹ Sipahi 2012a, 61-73.

⁴⁷⁰ Sipahi 2012a, 65.

⁴⁷¹ Sipahi 2012b, 5.

kütlere ait kutsal yapılar höyüğün kuzeydoğu, doğu ve güneydoğu kesimlerinde yer almaktadır ve Eski Hitit yerleşimlerinin doğudaki tarlalara doğru devam ettiğini göstermektedir⁴⁷².

V.3.a tabakası Eski Hitit'in Eskiyaşar'daki son evresini temsil eder. 2010 yılında bulunan boğa başlı adam kabartmasının bulunduğu kuzey yamacı V.3.b tabakası İnandıktepe Eski Hitit Tapınağına, Hüseyindedede dini yapısına, Boğazköy Büyükkale IVc, aşağı şehir erken 3. tabakaya, Maşathöyükte IV'e, Alaca Höyük'te 3b tabakasına karşılık gelmektedir. Eskiyaşar kuzey yamaç tabaka VI ve V.3.c.1/V.3.c.2 tabakası ise Büyükkale IVd sonu, aşağı şehir geç 4. tabaka ile paraleldir. Boyalı Höyük Eski Hitit 'A' Yapısı Eskiyaşar tabaka V.3.c.1/V.3.c.2 ve V.3.a tabakaları başı ile çağdaştır. Eskiyaşar VI. tabakadaki şiddetli yangın katmanı (Resim 1) ve Alaca Höyükteki 4 ve 3b arasındaki yangın molozu, Boğazköy IVd ve 4. tabakadaki Anitta tahribatı ile paralel düşünülmektedir. Eskiyaşar'da VII. tabaka Eski Tunç Çağı'nın son safhasına ait olup Boyalı Höyük'te 'A' yapısının altındaki safha ile çağdaştır. Eskiyaşar'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın geç safhasının seramik stillerinin ve tasvir anlayışının Eski Hitit'te kesintisiz devam ettiği görülmektedir. Kabartmalı kap geleneğinde ve diğer eserlerde izlenen bu özellik Hatti çekirdek bölgesinin kentlerinden birisi olan Eskiyaşar için olağandır⁴⁷³.

3. Dönem kazılarında höyüğün kuzeydoğu kesiminde Eski Hitit tabakalarının hemen üstünde büyük bir Orta Hitit yapısı yer almaktadır ve bu yapı bir alttaki Eski Hitit yapısının üstüne oturmuştur. Bu alanda Orta Hitit safhasının ve sözü edilen "A" Yapısı'nın şiddetli bir tahribat gördüğü tespit edilmiştir. Höyüğün bu kesiminde İmparatorluk Dönemi yerleşimi devam etmemiş, Orta Hitit enkazı üzerine Frig Çağı tabakaları oturmuştur. 2012 yılında yapılan çalışmalarda her iki yapının da doğuya

---

⁴⁷² Sipahi 2012a, 65.

⁴⁷³ ibid 2012a, 67.

doğru devam ettiği tespit edilmiştir. 2. seviyede Orta Hitit anak ömleri yoğunlaşmıştır. 2012 yılında Orta Hitit “A” Binası’nın (geç safha) doğu genişlemesinde taş döşemeli büyük bir odanın doğu duvarına yakın bir kesimde tabana oturtulmuş insitu büyük boy bir banyo küpü ortaya çıkarılmıştır. Bu seviyede aynı safhaya ait taş döşemeli bir yapının duvarları belirlenmiřtir⁴⁷⁴.

2011 yılında doğu kesiminde ortaya çıkan ve sonradan “A” Binası olarak tanımlanan taş döşemeli bu yapının molozu içinde Orta Hitit yazı karakterini taşıyan bir tablet parçası bulunmuřtur⁴⁷⁵. Bu tablet Eskiyaar kazılarının verdiği ilk filolojik metin olmuştur. Tablet Orta Hitit Dönemi’ne ait “A” Binası’nın geç safhası ile ađdařtır⁴⁷⁶.

Eski Hitit Dönemi’ne ait üç mimari safhanın hemen ardından zengin bir Orta Hitit Dönemi Eskiyaar’da yařanmıřtır⁴⁷⁷. T. Özgüç ve R. Temizer höyüğün doğu ve güneydoğu kesiminde mevcut olabilecek bir idari ve dini yapıdan bahsetmişlerdir; M. Popko da bu yapıyı dikkate alır. 2010 ve 2011 yılı kazıları, höyüğün doğu kesimine doğru genişleyerek devam etmiřtir⁴⁷⁸. 2. seviyedeki Orta Hitit seviyesinin ortaya çıkarılması bu genişleme içinde gerçekleşmiştir. 2018 yılı kazısı ışığında Orta Hitit Dönemi’nin 2 safhalı olduğu kesinleşmiştir. Eskiyaar’da Orta Hitit’e tarihlenen “A” Yapısı’nın konumu ve yayılımı büyük ölçüde tespit edilmiştir. Ancak zamanında gerçekleşen büyük bir tahribatın izleri görölmüştür. Özellikle 2018 kazılarının mimari sonuçları bu durumu en iyi şekilde belgelemiştir. Kazıların ağırlıklı olarak sürdüröldüğu B alanı, höyüğün kuzey-orta kesimindedir. Burada 2017 öncesinden itibaren yapılan çalışmalarda Orta Hitit “A” Binası olarak tanımlanan bir yapı tespit edilmiş, bu alandaki son buluntular “A” Binası’nın dini niteliğini güçlendirmiştir.

---

⁴⁷⁴ Sipahi 2012a, 66.

⁴⁷⁵ Sipahi 2015a, 154.

⁴⁷⁶ Sipahi 2012b,6; Sipahi 2012a, 65.

⁴⁷⁷ Sipahi 2013e, 45.

⁴⁷⁸ Sipahi 2012b, 6.

“A” Binası’nın geç safhasına ait taş döşemeli bir odasının veya avlusunun taban seviyesinde eserler tespit edilebilmiştir. Tabanın yaklaşık 60-70 cm yüksekliğinden sonraki seviyede odayı kaplayan karışık tahribat molozu içinde yapının envanterine ait çeşitli eserler bulunmuştur.

2017 yılında geç safhası taş döşeme seviyesinin hemen altında erken safhasına ait bir başka taş döşemeli mekân ile karşılaşılmış, bu oda tabanına yakın seviyede ağız kısımları tahrip edilmiş, tabana gömülü iki banyo küpü ve iri boy bir başka küp tespit edilmiştir. Küplerin ağız seviyesi adeta kesilmiş hemen üstüne geç safhanın taş tabanı döşenmiştir. Ancak Demir Çağı sakinleri her iki döşeme tabanı, taş almak amacıyla tahrip etmişlerdir. Özellikle alt safhadaki yapıda büyük boy erzak küplerinin kullanıldığına işaret eden insitu bir tespit yapılmıştır. Devam edilen kazı çalışmaları sonucunda söz konusu küpün sadece, karın genişliğinin alt seviyesindeki kırık parçalarının bir sıra olarak yerinde kalabildiği belirlenmiştir. Büyük boy erzak küpleri belli başlı Hitit merkezlerindeki tapınak veya saray yapılarında yer almaktadır. Boğazköy, Maşathöyük, Kuşaklı ve Ortaköy’de bulunan bu tip erzak küpleri bilinen en iyi örneklerdendir.

Orta Hitit Dönemi’nin her iki safhasında da yoğun kült seramiğinin var olduğu anlaşılmıştır. I/II. Tuthalya öncesinde Eski Hitit yapı katının hemen üzerine inşa edilen A yapısı, II/III. Tuthalya dönemi sonlarına doğru tahrip edilmiş olduğu düşünülmüştür. Kaşkalar tarafından gerçekleştirildiği düşünülen bu tahribatın izlerine Maşathöyük III. Tabaka sarayında ve Boğazköy’de de var olduğu anlaşılmaktadır. I. Şuppiluliuma ile başlayan İmparatorluk Dönemi’nde Eski yapar Hitit yapılarının, höyüğün kuzey ve batı kesimlerinde inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir.

Bu aşamada Eski yapar Höyüğü’nün kuzeydoğu sektörünün stratigrafik yapısı ve yerleşim karakteri ana hatlarıyla belirlenmiştir. Bu kesimdeki Orta Hitit tabakasinda, daha önceki Eski Hitit tabakasinda olduğu gibi büyük yapılar inşa edilmiştir.

Eskiyapar'da 1968'de başlayan 1. Dönem çalışmaları sırasında höyüğün kuzey, doğu ve güneydoğuya doğru olan kesimlerindeki Hitit tabakaları ortaya çıkarılmıştır. 1990'lı yılların başında ise Çorum Müzesi'nin kısa süreli kazısı, Hitit için değerli sonuçlar sağlamıştır. Hitit krallığının her siyasi aşamasında Boğazköy ve yakın çevresi Hitit'in iç çekirdek bölgesi olarak kalmıştır. Dolayısıyla Eskiyapar'da Eski Hitit ve Orta Hitit'in yanında kayda değer, çok güçlü bir Hitit İmparatorluk katmanı beklenmektedir. 1.Dönem kazılarında bu safhaya ait bazı mimari izler görülmüş ve bir İmparatorluk suru tespit edildiği belirtilmiştir⁴⁷⁹. O dönemin çalışmaları sırasında höyüğün kuzeydoğu ve batı kesimlerinde Hitit İmparatorluk Dönemine ait şehir surunun güçlü temellerinin tespit edildiği belirtilerek, Boğazköy ve Alaca Höyük'tekilerle karşılaştırılabilen dikdörtgen planlı, taş döşeme avlulu İmparatorluk binalarının da varlığı vurgulanmıştır. Ancak 2010 yılından itibaren Eskiyapar'da devam eden 3. Dönem kazılarında Hitit İmparatorluk Döneminde çok güçlü bir merkez olduğunu gösterecek verilere henüz rastlanılmamıştır. Hitit İmparatorluk Döneminde höyüğün doğu, güneydoğusuna ve kısmen orta ve batı kesimlerine doğru yerleşimin yayılmış olduğu düşünülmektedir⁴⁸⁰.

Eskiyapar'da sürdürülen ilk iki dönem kazılarında Eski Tunç Çağı, Hitit, Frig, Helenistik ve Roma Çağı katmanlarının günümüze kadar kesintisiz kültürel sıralaması ortaya çıkarılmıştır. Bunlardan Frig Çağı'na tarihlenenlerde iki yapı katı mevcuttur. Bu tabakalarda ele geçen Eski ve Geç Frig seramiğinin Boğazköy ve Maşathöyük seramiğine yakın benzerliğine dikkat çekilmektedir⁴⁸¹. IV. kültür katında Eskiyapar'da güçlü bir Demir Çağı ile karşılaşılır. Ancak Demir Çağı mimarisi köy evleri tarafından tahrip edildiği için bütüncül bir mimari plan şimdilik ortaya konulamamıştır⁴⁸².

---

⁴⁷⁹ Özgüç 1988, XVIII; Sipahi 2018, 1-4.

⁴⁸⁰ Sipahi 2012a, 61-73.

⁴⁸¹ ibid 2012a, 61-73.

⁴⁸² Sipahi 2021, 825.

Demir Çağı'na ait iki buluntu, dönemin önemini göstermiştir. Bunlardan biri bir koç ritonudur. Riton yerel özellikler taşımakla birlikte bölgedeki güçlü ana tanrıça kültürünün Demir Çağı'ndaki devamlılığına işaret etmektedir. Eskiyaar ve çevresini M.Ö.1. Bin yılda Kübele/Kubaba kültürünün merkez bölgesi içinde yer almış olduğu düşünülmektedir.

Eskiyaar'da 2013 yılındaki diğer buluntu ise Demir Çağı'nın daha alt seviyesinde enkaz içinde bulunan bir kült vazosu ve üzerindeki tasvir, benzerlerinin en erken örneğidir. Eser "A" açmasında "B" binasının hemen üst seviyesinde, Orta Hitit yapıları nedeniyle karıştırılmış Erken Demir Çağı enkazı içinde ele geçmiştir⁴⁸³. Tasvir, bölgeye yabancı olmayan kutsal kadının bereketi ile boğa ilişkisini göstermektedir. Bu vazo dini bir yapıya aittir ve yerel özelliklere sahiptir⁴⁸⁴. Benzer olmasa da aynı tasvir özelliğini taşıyan örnekler Oluz Höyük⁴⁸⁵, Maşat Höyük⁴⁸⁶, Alışar⁴⁸⁷, Suluca Karahöyük⁴⁸⁸ ve Topaklı'da⁴⁸⁹ bulunmuştur⁴⁹⁰. Bunlar, Eskiyaar tasvirine göre daha geç örneklerdir. Ş. Dönmez konu ile ilgili çalışmasında "Çift meme bezeğin en erken örneğinin Oluz Höyük çömlekleri üzerindeki Kubaba figürleriyle birlikte görüldüğünün söylenebileceği" görüşünü o zamanki çalışmalara göre haklı olarak öne sürmüştür⁴⁹¹. Bu örnek M.Ö. 4. yüzyıla tarihlenmektedir ve burası Demir Çağı'nda bölgenin merkezi konumunda önemli bir kült merkezidir. Ancak Eskiyaar örneğinin daha erken bir tarihe ait olduğu görüşünü⁴⁹² çift memenin diğerlerine göre çok farklı ve iri olarak yapılmış

---

⁴⁸³ Sipahi 2014d, 49.

⁴⁸⁴ ibid 2014d, 49.

⁴⁸⁵ Dönmez 2014, 291

⁴⁸⁶ Özgüç 1982, 61, Lev.78/2, Şek. 152, Lev.78/3a-b,Şek. 162.

⁴⁸⁷ Osten-Schmidt 1930, 257, Fig. 227.

⁴⁸⁸ Balkan-Sümer 1970, 37, Res. 2-3.

⁴⁸⁹ Polacco 1971b, 34, Taf. XIII/20.

⁴⁹⁰ Sipahi 2014d, 49.

⁴⁹¹ Dönmez 2014, 291.

⁴⁹² Sipahi 2014d, 49-50.

olması, boya ile bezenmesi, boğa ile bir kompozisyon oluşturması gibi özellikleri desteklemektedir. Ayrıca Eskiypar tasviri geç örnekler gibi henüz stilize olmamıştır; dolayısıyla bu geleneğin ilk ortaya çıktığı merkez Eskiypar olmalıdır; Maşat Höyük ile Eskiypar'ın Demir Çağı seramiklerinin benzerlikler mevcuttur⁴⁹³.

3. Dönem kazıları sırasında Demir Çağı'na ait basit toprak mezarın tespiti yapılmış, mezarın 30 yaşlarında bir kadına ait olduğu anlaşılmıştır. Mezar hediyeleri arasında kıymetli malzemelerden yapılmış takılar ve madeni kaplar mevcuttur⁴⁹⁴. Eskiypar'da ortaya çıkartılan Demir Çağı'na ait ilk mezardır; mimari açıdan zayıf olmasına rağmen bu döneme ait karakteristik çanak çömlek örnekleri, kadın göğüslü vazo parçası ve koç ritonu, Eskiypar'ın Demir Çağı'nda da bir kült merkezi olduğunu göstermektedir⁴⁹⁵. İ. Bayburtluoğlu, Eskiypar Demir Çağı seramiğini erken ve geç evre içinde değerlendirerek geç evreden Helenistik Çağ'a geçişin saptanabildiğini belirtmiştir; saptadığı diğer önemli husus ise Eskiypar'ın Helenistik seramik gelişiminde rolü bulunan üretim merkezlerinden biri oluşudur⁴⁹⁶.

III. kültür katı Helenistik Döneme'e aittir. Helenistik Dönem'de yerleşimin önemi devam etmiştir. Bu döneme ait dağınık mimari parçalar ve mezar kalıntıları mevcuttur. Ortaya çıkan çok renkli seramikler, Kızılırmak havzasının Helenistik-Galat Dönemi grubu içine alınmaktadır. Boğazköy'de bulunan ve 'Galat' olarak (sogennante galatische) tanımlanan seramikler F. Maier⁴⁹⁷ tarafından çalışılmıştır. L. Zoroğlu, Eskiypar'ı Kızılırmak havzasındaki araştırma merkezlerinden biri olarak tanımlamış ve Hellenistik Dönem'e Galatia bölgesinin Trokma egemenlik sınırları içinde olduğunu

---

⁴⁹³ ibid 2014d, 49-50.

⁴⁹⁴ Sipahi 2019d, 529.

⁴⁹⁵ Sipahi 2019c 896.

⁴⁹⁶ Sipahi 2019c 895; Bayburtuoğlu 1979, 303.

⁴⁹⁷ Maier 1963, 218-255

belirtmiştir⁴⁹⁸. L. Zoroğlu Eskiypar'ın malzemesini 2 grup içinde incelemiştir. 1. Geometrik ögelerle süslü örnekler ve 2. Bitkisel ögelerle süslü örneklerdir. Bu seramik formlarını ve süslemelerini Kızılırmak havzası dışında Tarsus, Kıbrıs, Korint ve Atina Agorası'ndakilerle karşılaştırmış ve bazı formları Kültepe, Alishar ve Alaca Höyük örnekleriyle birlikte değerlendirmiştir. Özellikle bir formun biçim benzerine Kızılırmak kavsi içinde rastlanılmadığını belirtmiştir. Bazı motifler Alishar, Topraklı ve Hacıbektaş-Suluca Kara Höyük örnekleri birlikte ele alınmıştır⁴⁹⁹. Bu tür eserler tez kapsamımıza alınmamakla beraber Eskiypar'ın bölgesindeki kültürel öneminin devamlılığını sergilemektedir.

II. Kültür katına ait Roma Çağı yapıları mimari parçalar halinde höyük yüzeyinde yer yer görülebilmektedir. 20. yüzyılın başında höyük üstündeki köyde bulunan ve yazıtından I. Gordion'a ait olduğu vurgulanan bir mil taşı değerlendirilmiştir⁵⁰⁰. 1903' te J.G.C. Anderson Eskiypar'ın da yer aldığı bölgeyi, antik Karkisa olarak lokalize etmiştir. D.French, bölgede mil taşlarını incelerken: Çorum Müzesindeki ve Eskiypar Kazı evi bahçesindeki mil taşlarını tekrar yayınlamıştır. Yazıtlara göre müzedeki 58 (A) nolu eser Severus Alexander (M.S. 222) zamanına, kazı evindeki 58 (B) mil taşının ise Trebonianus Gallus ve Volusianus (M.S. 251-253) zamanına ait olduğu anlaşılmıştır⁵⁰¹. Bu mil taşları, Eskiypar höyüğün yer aldığı yerin bir menzil noktası olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Eskiypar'ın coğrafi konum öneminin Roma Çağı'nda da sürdüğünü anlaşılmaktadır.

Höyüğün kuzeybatı kesimlerinde yaklaşık 200-300 m. uzaklıktaki tarlalarda Geç Roma veya Bizans Çağları'na ait mimari kalıntılara ve seramiklere rastlanılmıştır. 2013 yılı kazısında, "A" yapısının doğuya doğru olan uzantıları takip edilirken yapının hemen

⁴⁹⁸ Sipahi 2019c, 896; Zoroğlu 1979, 345.

⁴⁹⁹ Sipahi 2019c 896; Zoroğlu 1979, 351-353.

⁵⁰⁰ Sipahi 2019c 900; Sipahi 2021, 896.

⁵⁰¹ Sipahi 2019c, 897; French 2012, 87-88.

üst seviyesinde Erken Demir Çağı mimari kalıntıları ile karşılaşmıştır. Bu seviyede, yapıların duvarları tamamen tahrip olmuş durumdadır; yer yer bir iki sıra temel taşı izlenebilmektedir. Kalıntılar arasındaki seramik kırıkları, Erken Demir Çağı ile Demir Çağı'nın diğer safhalarına aittir. Nadir olmakla birlikte sırlı Ortaçağ seramiği de mevcuttur.

2010 yılında "A" açmasının üst seviyelerinde karşılaşılan basit bir Roma mezarı, burasının Roma Çağı'nda mezarlık olarak kullanılmış olabileceğini de düşündürmüştür. Ancak daha üst tabakaların ve en son köy evlerinin uzun iskânı sırasında buradaki kalıntıların tamamı tahrip olmuştur. "A" açmasının bulunduğu alanın kuzey kesimlerinin bir yamaç şeklinde olması da tahribatı arttırmıştır⁵⁰².

Eskiyapar'da Ortaçağ ve sonrasına ait yapılar da önem taşımaktadır. Zira 2014 yılında Bizans Çağı'nda yapıldığı ve daha sonra Osmanlı Çağı'nda tamir edilerek kullanıldığı anlaşılan bir yapı mevcuttur. Eskiyapar Höyük'teki köy evlerinin önceki yıllarda kaldırılmış olması, höyükte hiç kazılmamış geniş alanların varlığı ve bu alanlarda günümüze kadar olan uzun süreçteki kesintisiz yoğun yerleşim zinciri, her dönem için yeni tespitlere olanak sağlamaktadır⁵⁰³.

---

⁵⁰² Sipahi 2021a,143.

⁵⁰³ Sipahi 2019c, 897.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV. M.Ö. 2 BİNDE ESKİYAPAR'IN MİMARİSİ VE ARKEOLOJİK ESERLERİ

IV.1. Mimari

M.Ö.2 Binde Orta Anadolu'da Hitit Devleti ile beyliklerin birleştiği bir sistem ilk kez ortaya çıkmıştır. Hitit İmparatorluk Dönemi ile Hititler kendi yerleşim sistemlerine göre yeniden planlanan şehirler inşa etmişlerdir⁵⁰⁴. Bu bağlamda mimari kalıntılar ve ortaya çıkan arkeolojik veriler, yapı kullanımlarını ve işlevlerini göstermesi açısından büyük önem taşırlar. Orta Kuzey Anadolu coğrafyasında Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve Eski Hitit Dönemi'nde anıtsal gösterişli yapılardan günümüze kalan sadece konut ve tapınak mimarisi olmuştur. Bu dönemde yoğun kullanılan malzeme ahşap, çeşitli toprak türleri ve taşlardır. Özellikle kil hem kerpiç olarak inşaatlarda hem de seramik yapımında çok miktarda kullanılmıştır⁵⁰⁵. İnsanlar bu süreçte öncelikle mimaride doğal çevrenin sunduğu imkânlardan büyük ölçüde faydalanmışlardır.

Mielke, Hitit kentleşmesinin köklerinin, coğrafyaya ve doğal yapıya dayandığını söylemektedir⁵⁰⁶. Hitit kentlerini en belirgin şekilde tanımlayan mimari öğeler saray yapıları ve tapınaklardır. Mimari anlamda bunlar şehir yaşamının dayanak noktalarını oluştururlar. Topoğrafik olarak avantajlı ve uygun konumlar seçilmiştir. M.Ö. 2. Binyılda Anadolu'da büyük resmi binaların yapımı için geliştirilmiş özel bir taş, ahşap ve kerpiç tekniği kullanılmıştır. Bu özel inşa tekniğinin geliştirilmesinin nedeni başka

---

⁵⁰⁴ Schachner 2006, 160-163.

⁵⁰⁵ Schachner 2014b, 21.

⁵⁰⁶ Mielke 2021, 85.

yapılarla birleşmeleri ve bağımsız olmalarını sağlamaktır⁵⁰⁷. Kral, kült⁵⁰⁸ takvimi yıllığında yer alan yolculukları sırasında veya sefere çıktığında ya da diğer sebeplerle farklı şehirlere giderek buraları ziyaret eder; bu şehirlerde konaklar.

Sarayda kralın oturduğu bölümlerde (Hittitce *halentuva*-), erzak depoları, mutfak, silah ve mühimmat depoları, ahırlar, işlikler, kutsal alan ve sunaklar bulunmaktadır. Başkentte olduğu gibi taşrada da kraliyet muhafızları ve rütbeli memurlara ait içinde muhafız alayı avlusu ve halentuva evi olan yerleşimler bulunmaktadır⁵⁰⁹. M.Ö 2. Binde Eskişehir mimari gelişimi de çevresindeki yerleşimler ile bu kapsamda dönemlere göre değerlendirilmiştir.

IV.1. 1. Asur Ticaret Kolonileri Çağı

Bu dönem mimarisini daha iyi anlayabilmek için Orta Kuzey Anadolu coğrafyasında Eskişehir (Plan 1) VI ile çağdaş olan merkezlere baktığımızda; Boğazköy'ün Aşağı Şehir 4. tabakada, Büyükkale IVd ve 8b-a tabakasında Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda iskân gördüğü tespit edilmiştir. Boğazköy'de Aşağı Şehir'deki 4. tabaka Kültepe Karum Ib ve Alişar Höyük'teki 11/10T tabakalarıyla çağdaş olarak görülmektedir⁵¹⁰. Alaca Höyük'te 4 ve 3b tabakaları arasındaki yangın izleri, Anitta tarafından yakıldığı iddia edilen Büyükkale IVd ve Boğazköy Aşağı Şehir 4. tabakalar ile çağdaştır. Bu yangın felaketi Alaca Höyük tabakalaşması için önemli bir kaynak

---

⁵⁰⁷ Mielke 2013a, 141.

⁵⁰⁸ Hitit dini törenlerinin amacı tanrıları onurlandırıp tanrılarla doğru ve kalıcı ilişkilere girerek Hitit İmparatorluğu ve hanedanlığı için gerekli tanrısal korumayı sağlayarak tarımsal ve hayvansal verimliliği artırmaktır. Diğer bir nedende askeri seferlerde başarı sağlayarak tüm ülkenin birliğini güvenceye almaktır; de Martino 2006, 445-447; Haas 2002a, 441.

⁵⁰⁹ Seeher 2002a, 435-437.

⁵¹⁰ Schachner 2012b, 85, 87, 90.

olmuştur. Alaca Höyük'ün 4. tabakası Asur Ticaret Kolonileri Çağı ile özellikle Kaniş-Karum Ib ve Ia tabakaları ile çağdaştır⁵¹¹

Ferzant/Büğet mezarlığının Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın geç evresi ve Karum'da Ib katının son evresinden veya Ia'dan daha eski olmadığı görülmüştür⁵¹². En fazla 150 yıllık bir süreçte kullanılmış olup M.Ö. 1600 yıllarında terk edilmiştir⁵¹³. Kazankaya mezarlığı ile de çağdaştır. Osmankayası mezarlığı da Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve Hitit Çağı'na (M.Ö.18 - 14.yüzyıla) tarihlenmiştir⁵¹⁴.

Dündartepe'nin ise III. Kültür Katı'nın M.Ö.2. Bine ait olduğu saptanmıştır⁵¹⁵. Dündartepe'nin Hitit Çağı olarak yorumlanan III. Kültür Katı'nın İkiztepe'nin Er-Hitit (6. mimari tabakalı I. Kültür Katı)⁵¹⁶ ya da Geçiş Çağı olarak adlandırılmış olan I. Kültür Katı ile çağdaş olduğu, gerçekte Hitit öncesi döneme yani Orta Tunç Çağı'nın Asur Ticaret Kolonileri Çağı ile çağdaş erken evrelerine tarihlendirilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır⁵¹⁷.

İkiztepe'de M.Ö. 3. Binyılın sonu ile M.Ö.2. Binyılın ilk çeyreğine M.Ö. 2100-1700 yıllarına tarihlenen tabakalarda ele geçen gerek çanak-çömleğin, gerekse metal eserlerin benzeri Orta Anadolu'da özellikle, Alişar 10T⁵¹⁸ ve Kültepe'nin Ib mimari tabakalarında görülmüştür. İkiztepe ve Dündartepe de Orta Anadolu'da Acem Höyük, Konya-Karahöyük gibi M.Ö.18. yüzyılda terk edilmiştir⁵¹⁹.

---

⁵¹¹ Özgüç 1993, 474.

⁵¹² Özgüç 1986b, 391.

⁵¹³ ibid 1986b, 391.

⁵¹⁴ Dinçol 1982, 94.

⁵¹⁵ Özgüç vd.1945, 378-379.

⁵¹⁶ Bilgi 2000, 114.

⁵¹⁷ Dönmez 2001a, 874.

⁵¹⁸ Osten 1937, 111-115, 253-273.

⁵¹⁹ Bilgi 1998, 65.

Maşat Höyük'te M.Ö. 2. Binyılı tanımlayan V. Yapı Katı, Orta Tunç Çağı'nın erken evrelerindeki Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na aittir⁵²⁰. Maşat Höyük'te doğu ve güney teraslarındaki V. yapı katına aittir. Bu dönemde höyük bir şehir halindedir. Maşat Höyük V. yapı katı Orta Anadolu'da çağdaşlarını da (Kültepe, Acemhöyük⁵²¹, Boğazköy, Konya-Karahöyük) sonlandıran felaketle son bulmuştur. Bu yapı katının arkeolojik bulguları da Orta Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı merkezleri ile çağdaştır. T. Özgüç, bütün bu bölgelerdeki maddi kültür kalıntılarının, yerel özellikler bir yana bırakılırsa, homojen bir yapıya sahip olduklarını ifade etmiştir⁵²².

Oluz Höyük'te Asur Ticaret Koloni Çağı'na ait mimari bir tabaka ile henüz karşılaşmamıştır. Ancak hafiri Oluz Höyük'teki, Hitit Dönemi çanak-çömleğinin dışında, herhangi bir mimari tabakaya bağlı olmadan karışık biçimde gelen bazı çanak-çömlek parçalarının çok büyük olasılıkla Orta Tunç Çağı I-II'ye yani Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na ait olduğunu söylemektedir⁵²³.

Doğantepe'de gerçekleştirilen kısa kazı çalışmasında Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na ait mimari bir seviyenin tespiti yapılmamıştır⁵²⁴.

Boğazköy'de Geçiş Evresi'ne⁵²⁵ ait birçok noktada yerleşim izlerinin bulunması, yerleşim alanının büyüklüğü ve kısmi yapılanması hakkında bilgiler sağlamaktadır.

---

⁵²⁰ Dönmez 2001a, 874-875.

⁵²¹ Acemhöyük, Aksaray ilinin 18 km kuzeybatısındadır. Kazılarda sonucunda Aşağı Şehrin Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda, höyüğün ise M.Ö. 3. binden itibaren iskân edildiği anlaşılmıştır Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın sonunda hem höyük hem de aşağı şehir tamamen terk edilmiştir. Höyük daha sonra Helenistik ve Roma Çağları'nda yeniden yerleşim görmüştür. Özgüç N. 1966, 2-4.

⁵²² Özgüç 1982, 32.

⁵²³ Yurtsever Beyazıt 2014, 92.

⁵²⁴ Yurtsever Beyazıt 2014, 86-87.

⁵²⁵ M.Ö. 3. ve M.Ö. 2. Binin Orta Anadolu kültürlerine ve intikal sürecine katkı sağlamaktadır.

Büyükkale (BK V. tabakası)⁵²⁶ Kuzeybatı Yamacı (Kuzeybatı 9.-8. tabakalar)⁵²⁷ ve Aşağı Şehir’de (5. tabaka)⁵²⁸ tespit edilen izler yerleşimin yayıldığı yerleri belirlemektedir⁵²⁹. Boğazköy’ün Asur Ticaret Kolonileri Çağı ya da başka bir deyişle Karum Çağı’ndaki⁵³⁰ yerleşim, özellikle Aşağı Şehir’in 4. tabakasında geniş bir alanda araştırılabilmiştir. Bununla birlikte o döneme ait şehrin izleri Büyükkale’de (tabaka IVd), kuzeybatı yamacındaki 8b-a tabakasında, Büyükkaya’da Yukarı Şehir’in batı kısmında görülmüştür. Ancak bu alanlardaki araştırmaların büyük bir kısmı önceki yıllarda yapıldığı için sadece sınırlı sayıda radyokarbon tarihlendirmeleri bulunmaktadır. Ayrıca yapılar arasındaki uzak mesafeler ve eğim nedeniyle yükseklik farkları bulunmaktadır. Bu gibi nedenlerle söz konusu yapıların birbiriyle ne derece çağdaş oldukları günümüzde de tartışma konusu olmuştur⁵³¹. Boğazköy’de Aşağı Şehir’de ise 5. “Geçiş Evresi”⁵³² ve 4. tabakalar (Karum Çağı) arasında henüz stratigrafik bir bağlantı tespit edilememiştir. Burda her iki tabakanın arasında bir boşluğun söz konusu olduğu vurgulanmıştır⁵³³.

Son yıllarda Boğazköy Aşağı Şehir’in güneyinde 2009-2013 yılları arasında yapılmış ve 2015’ten beri kuzey kısımlarında devam eden araştırmalarda, Karum Çağı’nın gelişmiş bir evresine ait konutların ana toprak üzerine kurulduğunun anlaşılmasıyla en azından bu alanların Büyükkale ve kuzeybatı yamacını kapsayan bir

---

⁵²⁶ Neve 1982, 7-20.

⁵²⁷ Orthmann 1963b, 9-12; Schirmer 1969, 36.

⁵²⁸ Naumann 1957, 23; Neve 1958, 20, Abb. 17.

⁵²⁹ Schachner 2018, 85.

⁵³⁰ A. Schachner Boğazköy için Asur Ticaret Kolonileri Çağını/Karum Çağı olarak adlandırmıştır.

⁵³¹ Schachner 2011a, 56-69.

⁵³² Boğazköy hafırları tarafından o dönemde yapılan çalışmalarda (M. Ö. 3. Binden M.Ö. 2.Binyıla geçiş çağı) veya (Asur Ticaret Kolonileri Çağı/ M.Ö. 2. Binin başı) için ‘Geçiş Çağı’ terimi kullanılmıştır.

⁵³³ Schachner 2018, 88-89.

çekirdek yerleşime sonradan eklenme olasılığı düşünülmüştür⁵³⁴. 2020 yılı çalışmalarında Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda bir krala ait yapı ve depo odaları çıkartılmıştır. Yapı M.Ö.18.yüzyılın 2. yarısına tarihlenmektedir⁵³⁵.

Boğazköy'de Karum Çağı'nın sonlanması ve Hitit Çağı'nın başlamasıyla gerçekleşen derin bir siyasi dönüşüm, öncelikle halkın maddi kültür öğelerinde belirlenemezken M.Ö. 17. yüzyılın sonundan itibaren yeni tip kamu yapılarının belirmesiyle beraber yeni bir dönemin başladığı arkeolojik verilerle anlaşılmaktadır⁵³⁶. Boğazköy'de Eski Hitit Dönemi'nde önemli bir değişim görülür, Kültepe, Acemhöyük ve Konya-Karahöyük gibi yerleşimlerde yaşam sona erer. Ancak M.Ö.16 yüzyılın ikinci yarısında kurulan Kuşaklı, Ortaköy ve diğer Orta Hitit Dönemi şehirlerinde yaşam sürmüştür⁵³⁷.

Eskiyapar'da 2010 yılında başlayan 3. Dönem kazıları ile Kültepe'deki zengin Asur Ticaret Kolonileri Çağı buluntularıyla çağdaş bir tabakanın varlığına dair izlerin mevcut olduğu anlaşılmıştır (Eskiyapar VI)⁵³⁸. 3. Dönem kazılarının 2011 kazı sezonunda "C" kesiti (Resim 1) ve "F" alanında yapılan çalışmalarda ortaya çıkartılan 6. seviyenin Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda kuvvetli bir yangın görmüş olduğu anlaşılmıştır⁵³⁹.

Kuzey sektöründe açılan "C" sondaj açması ile aynı ismi taşıyan "C" kesiti (Resim 1)⁵⁴⁰, Eski Tunç Çağı en son safhasının üstüne oturan Asur Ticaret Kolonileri

---

⁵³⁴ Schachner 2018, 88-89, Schachner 2020, "Değişen Zamanlarda Hattuşa ve Boğazköy Kuruluşundan Roma Dönemi'ne Kadar Uzanan Serüven", ANAMED, Koç Üniversitesi Çevrimiçi Konferansı, 17 Aralık 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=nnQC-tBwXOI>.

⁵³⁶ Schachner 2018,102-103.

⁵³⁷ Schachner 2013a, 157.

⁵³⁸ Sipahi 2019c, 902.

⁵³⁹ Sipahi 2013e, 51.

⁵⁴⁰ Sipahi 2011a, 79-110 Res.7.

tabakası veya olasılıkla tabakalarını içermektedir. Bu katmanın son safhası şiddetli bir yangınla sona ermiştir. Bu yangın safhası “C” kesitinden “A” açmasında VI.tabaka boyunca izlenebilmektedir. Söz konusu yangın safhası genellikle “Anitta yangını” olarak bilinen tanımlama ile çağdaş olabileceği düşünülmektedir⁵⁴¹. Koloni tabakası ve yangını bu noktadan alçalan bir seviye ile höyüğün doğusuna doğru uzanmaktadır. Bu tabakanın şiddetli yangını ‘A’ açmasında da izlemek mümkün olmuştur. Bu safha Eskiypar kuzey yamaçta kabaca VI.tabakanın sonuna denk gelmektedir. “C” kesitindeki, bu yangın tabakasının üzerinde inşa edilmiş Eski Hitit I yapısının yeni kerpiç tuğlaları görülebilmektedir. Bu tuğlalar, düzlenmiş yangın tabakasının üstüne oturtulmuş ve kısmen taş temel kullanılmıştır. Kesitte, sıralanan safhalara ait çanak çömlek parçaları hala mevcuttur. “C” açması ile F açması M.Ö.2. Binyıl başlarına ait veriler sunmuştur⁵⁴².

Höyüğün yüksekliğinin sona erdiği kuzey kesimlerindeki ‘F’ alanının Eski Hitit Dönemi’nin erken safhalarında ve Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nın (Eskiypar VI) çağdaşı bir yerleşim tarafından iskân edildiği anlaşılmaktadır. Esas olarak Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda şiddetli bir yangına işaret eden kesim, kuzey yamaç boyunca izlenebilmektedir⁵⁴³. Kuzey yamaçtaki (VI.tabaka) Asur Ticaret Kolonileri Çağı, höyüğün doğu eteklerinde (E alanı) daha düşük kotta yer alarak tarla seviyesinde devam etmektedir⁵⁴⁴.

‘E’ alanında yapılan sondajlarda, Koloni Çağı tabakasına tarla seviyesinin yaklaşık 1,5-2 m altında ulaşılabilmektedir. Ayrıca ‘E’ alanında oluşturulan ‘B’ kesitinde Koloni ve Eski Hitit seviyeleri birlikte görülebilmektedir. Kazılarda Koloni Çağı seviyesine ait bir gaga ağzılı testi yangın tabakası içinde bulunmuştur. Orta Hitit

---

⁵⁴¹ Sipahi 2013e, 51.

⁵⁴² ibid 2013e, 51.

⁵⁴³ Sipahi 2015a, 153; Dpnt: 4.

⁵⁴⁴ Sipahi 2018, 1-4.

tabletinde geçen Tahurpa Kent adı, Eskiyyapar'ın Hitit Çağı'ndaki isminin ne olduğu sorusuna cevap vermeye başlamıştır. Gelecekte devam eden kazıların getireceği arkeolojik ve filolojik buluntular bu eşitliği destekleyerek kesinleştirirse, Eskiyyapar kentinin Koloni Çağı'nda da Tahruva kenti (Hattice Ta-a-hur-wa =Tahurpa) ile eşitlenmesi gerçekteşmiş olacaktır⁵⁴⁵.

Eskiyyapar'ın Asur Ticaret Konileri Çağı, bölgedeki diğer merkezlerde (Boğazköy'de) olduğu gibi belirgin mimari yapı ile maalesef henüz gözlenmemiştir. Genellikle bölgede bu çağın varlığını kanıtlayan ağırlıklı bulgular mimariden ziyade seramikler olmuştur. Eskiyyapar'da da devam eden kazılarda Asur Ticaret Konileri Çağı'na ait seramik bulguları A teras alanında Eski Hitit I evresinin altında üç noktada tespit edilmiştir.

IV.1. 2. Eski Hitit Dönemi

Eskiyyapar'da 1968'de başlayan 1. Dönem çalışmaları sırasında höyüğün kuzey, doğu ve güneydoğuya doğru olan kesimlerindeki Hitit tabakaları kapsamlı ve sistemli bir şekilde kazılmıştır. 1. Dönem kazılarında Hitit Çağı'na ait uzun süreli 5 yapı katı tespit edilmiştir. Çalışmalar sırasında höyüğün kuzeydoğu ve batı kesimlerinde Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait şehir surunun güçlü temellerinin tespit edildiği belirtilmiştir⁵⁴⁶. Ayrıca Boğazköy ve Alaca Höyük'tekilerle karşılaştırılabilen dikdörtgen planlı, taş döşeme avlulu İmparatorluk Dönemi binalarının varlığı vurgulanmıştır⁵⁴⁷. Fakat 3. Dönem kazılarında bu bahsedilen bulgulara henüz rastlanılmamıştır ve günümüze o kalıntılara ait somut bir veri kalmamıştır.

Eskiyyapar'da bu döneme ait mimari evreler ve safhalar, Eski Hitit I (a-b) (V.3.c.2- V.3.c.1), Eski Hitit II (V.3.b) ve Eski Hitit III (V.3.a) tabakası olarak kesintisiz

---

⁵⁴⁵ Sipahi 2019c, 890.

⁵⁴⁶ Mellink 1968, 125-147.

⁵⁴⁷ Özgüç 1988, XVIII.

devam etmektedir. Eskiypar Höyük'te zengin bir kültür katı ile temsil edilen Eski Tunç Çağı'nın ardından gelen Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan (Eskiypar VI) Eski Hitit'in (Eskiypar V.3c.2) ilk tabakasına intikal kesintisizdir⁵⁴⁸. Eskiypar'daki bu iskân sürekliliği Eskiypar'ın bölgede uzunca bir dönem varlığını ve önemini koruduğunu göstermektedir.

“E” alanı Eskiypar'ın 1. Dönem kazılarının sürdürüldüğü kesimdir. Burada Eski Tunç Çağı sondaj açması ve Eski Hitit Dönemi'nin I. evresinin iki mimari safhası (Ia-Ib) tespit edilmiştir (Plan 2). Bu alan höyüğün arazi kot seviyesinde olup burada henüz ana toprağa ulaşılamamıştır. Buradaki Eski Hitit Dönemi mimarisi iyi korunmuş durumdadır ve mimari kalıntıların dini nitelikli bir yapı kompleksine ait olduğunu göstermektedir⁵⁴⁹. “E” alanında Eski Hitit I'in erken safhasına Ia (Eskiypar V.3c.2) ait tabakada bir grup kült seramiği ortaya çıkarılmıştır⁵⁵⁰.

‘E’ alanında bugün mevcut yapıların duvarlarının büyük kısmı günümüz tarla seviyesindedir. Diğer bir yapı kompleksi de bu yolun üzerine oturmuştur. Her iki yapı grubu da Eski Hitit Dönemi'ne aittir. Yol ile paralel olan yapı, Eski Hitit Ib (V.3c.1 geç); yolun üstüne oturan yapı ise Eski Hitit Ia (V.3c.2 erken) olarak tabakalandırılmıştır (Plan 3). Hepsinin altındaki bir seviyenin varlığı ise 2016 yılında F1 sondajında tespit edilmiştir. Bu alt seviyenin Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na ait olduğunu mimari buluntuları belirlemiştir fakat zayıftır. Bu döneme ait mimari olarak plan veren yapılar henüz ortaya çıkmamıştır. Sonuç olarak; bu kesimde üç ayrı mimari tabakanın varlığı kesinleşerek Asur Ticaret Kolonileri Çağı tabakasının varlığı ortaya konulabilmiştir. M.Ö.2. Binyılın ilk çeyreğinden itibaren Eski Hitit Dönemi'ne kadar kesintisiz devamlılığı seramikler de ortaya koymuştur⁵⁵¹.

---

⁵⁴⁸ Sipahi 2020a, 359.

⁵⁴⁹ Sipahi-Otlu 2020, 305.

⁵⁵⁰ Sipahi 2020a, 359.

⁵⁵¹ Sipahi 2019d, 523-524.

Eski Hitit I'e ait olan E yapısı (Plan 4) ilk kazı döneminde belirlenmiş olup höyüğün kuzeydoğu kesimindeki düzlükte yer almaktadır. Eski Hitit I yapıları höyüğün kuzey kesiminde 5-6 m artı kot ile devam eder. Höyüğün orta kesiminde ise Eski Hitit I mimarisi devamlılığını korur. Aynı şekilde Eski Hitit II ve III evrelerinin de höyükteki yayılımı devam etmektedir. Eski Hitit'in erken evrelerine ait taş döşemli bir yolun 'E' alanındaki yapı kompleksinin doğusundan kuzeydeki düzlüğe doğru uzandığı yapılan sondajlarla belirlenmiştir. Tespitler Eski Hitit erken yerleşimlerinin kuzeydeki düzlük alanda devam ettiğine işaret eder. Böylece höyükteki Hitit yerleşiminin kuzeyde bugünkü tarla seviyelerinin altına doğru en az bir iki dönümlük bir yayılıma sahip olduğu anlaşılmıştır. Dönem kazılarında Eski Hitit'te Asur Ticaret Kolonileri Çağı yerleşiminin güçlü bir yangın ile sona erdiği ve yangın molozunun hemen üstüne yerleşen ilk Hitit kentinin yapılarının geniş bir alana yayılmış olduğu anlaşılmıştır. Yapıların höyüğün kuzey ve kuzeydoğu kesimlerine doğru genişlemiş olduğu erken evrede kentin birbirinin üstüne üç safha halinde kurulduğu kazılarla belirlenmiştir⁵⁵².

Kazılarda Eski Hitit'in Ia (V.3.c.2) safhasında dini nitelikte bir yapı kompleksi (E yapısı), Eski Hitit II (V.3.b) safhasında depo odaları ve bir taş örme kült kuyusu ile büyük bir yapının bir kısmı, Eski Hitit III'te (V.3.a) ise kuzeye doğru genişleyen ancak tahrip olmuş bir büyük yapı ortaya çıkarılmıştır (B2 yapısı). Orta Hitit A Binası (eski B1) yapısına bağlı taş örme kült kuyusu yeraltı kültürle ilişkilendirilir. T. Sipahi, Tel Mozan ve Ebla gibi Suriye kentlerinden varlığı bilinen bu tür kuyuların, kutsal bir alanla veya bir yapı ile ilişkili olarak kullanıldığını vurgular⁵⁵³.

"B" olarak tanımlanan yapı Eski Hitit Dönemi'ni son binasıdır sadece güney cephesi korunmuş olup kuzey kesimi tamamen tahrip olmuştur. Bu binada kabartmalı kült vazo parçaları bulunmuştur. Bu buluntular da Eski Hitit Dönemi'nin son safhasına

---

⁵⁵² Sipahi 2021a, 94-101.

⁵⁵³ ibid 2021a, 94-101.

III (V.3.a) tarihlenir. Höyüğün bu kesiminde Eski Hitit Dönemi, üç safhalı olarak karşımıza çıkar⁵⁵⁴.

Höyüğün kuzey doğu kesimindeki 1. Dönem kazılarında ortaya çıkartılan mimari kalıntılar Eski Hitit'in (Ia-Ib) (E Alanı) erken safhasına aittir ve yapıların alt seviyesinde yine şiddetli bir yangın tabakası mevcuttur. Ancak burada kot daha aşağıdadır. Dolayısıyla topografyaya bağlı olarak Eski Hitit Dönemi yerleşim seviyelerinde höyükten doğuya doğru bir alçalma mevcuttur. Bu durum da Hitit mahallelerinin veya konutlarının doğuya doğru olan daha düz alanlarda yer aldığı görüşünü desteklemektedir⁵⁵⁵.

Koloni yangını molozunun üzerine oturan Eski Hitit I, II ve III evreleri ayrılabilir. Mimari, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan beri standart taş temellerle yapılmıştır alt seviyede büyük taşlar, üstünde dere taşları, en üstte küçük boyutlu taşlar yer almaktadır. Bunlar asimetrik zemin planlı yapılardır. E alanında Eski Hitit I erken safhada (Ia) taş döşemeli bir yol yer almaktadır.

Eskiyapar'daki V.3.a tabakası Eski Hitit'in son safhasını temsil eder (Tablo 7). Eskiyapar'ın V.3.b Tabakası İnandıktepe Eski Hitit tapınağına, Hüseyindede dini yapısına, Boğazköy Büyükkale IVc, aşağı şehir erken 3. tabakaya, Maşathöyük'te IV'e, Alaca Höyük'te 3b tabakasına denk gelmektedir. Eskiyapar kuzey yamaçtaki VI. tabaka ve V.3.c.1. tabakası ise Büyükkale IVd sonu, aşağı Şehir geç 4. tabaka ile paraleldir. Boyalı Höyük Eski Hitit "A" yapısı, Eskiyapar 'ın V.3.c ve V.3.b tabakasının başı ile çağdaştır. Eskiyapar'ın VI. Tabakasındaki yangın katmanı ve Alaca Höyük'teki 4 ve 3b arasındaki yangın molozu, Boğazköy'deki IVd ve 4. tabakadaki Anitta tahribatı ile paraleldir⁵⁵⁶. Eskiyapar'daki mimari dağılımı bölgedeki diğer merkezlerle

---

⁵⁵⁴ Sipahi 2013e, 46.

⁵⁵⁵ ibid 2013e, 46.

⁵⁵⁶ Sipahi 2012e, 110.

karşılaştırıldığında yerleşim kesintisizdir. Bu nedenle de mimari evre tespitleri daha net yapılabilmektedir.

Eskiyapar'ın Eski Hitit I. evre mimarisi (V.3.c.1) Boyalı Höyük ve Fatmaören ile Eskiyapar'ın Eski Hitit mimarisi III. Evre mimarisi (V.3.a) İnandıktepe ve Hüseyindedede mimarisi ile çağdaştır⁵⁵⁷.

Boyalı Höyük Eski Hitit Dönemi yapısı, Hititler'in erken safhasında mimari yapı anlayışı ve tarzı için tamamlayıcı arkeolojik bilgiler vermektedir. Boyalı Höyük'te karşılaşılan tek yapı olan 'A yapısı' asimetrik zemin planlı yapıdır⁵⁵⁸. Hitit Çağı'na ait tek mimari kalıntıyı temsil eden bu yapı, yükseltinin kuzeydoğu ve güneybatı yönündeki az eğimli yamaçlarına yaslanmış durumdadır.

Terme ile Delice Havzası çevresindeki İnandıktepe, Hüseyindedede, Fatmaören ve Boyalı Höyük gibi yerleşimlerden elde edilen arkeolojik veriler, M.Ö. 3. Binyıl sonundan Hitit İmparatorluk Dönemi'ne doğru olan süreçteki kültürel ve sosyal yapının anlaşılabilmesini sağlamıştır. Ayrıca Boyalı Höyük'ün yer aldığı bölgeden doğuya, Alaca Höyük, Eskiyapar ve Boğazköy'ün yer aldığı bölgeye doğru gidildiğinde çok sayıda küçük ölçekli Hitit yerleşimleri ile karşılaşılır. Aynı durum Kızılırmak'tan sonra Terme Ovasında da söz konusu olduğu düşünülmektedir. Bitik, Hitit yerleşimlerinin küçük ölçekli olarak devam ettiğini göstermektedir⁵⁵⁹. İnandıktepe, Çorum Hüseyindedede, Fatma Ören ve Boyalı Höyük kazıları Hitit arkeolojisinde küçük ve orta ölçekli yerleşimlerin de önem taşıdığını göstermektedir. Bölgede Hitit'in her safhasıyla kesintisiz devamlılığının başlıca nedeni Hititler'in Orta Anadolu coğrafyasına kültürel uyum sağlaması ve Anadolu'nun doğal yapısı ile adeta bütünleşmiş olmalarıdır⁵⁶⁰.

---

⁵⁵⁷ ibid 2012e,110.

⁵⁵⁸ Sipahi 2012e, 105; Sipahi 2013c, 255.

⁵⁵⁹ Sipahi 2012e, 109.

⁵⁶⁰ Sipahi 2013c, 254.

Fatmaören Hitit Dönemi yapı komplekslerinden bir iki tanesinin sadece son temel taşları günümüze ulaşabilmiştir. Mimari içinde yoğun biçimde Eski Hitit Dönemi seramik parçaları toplanmıştır⁵⁶¹. Fatmaören’de kısa süreli sürdürülen bu kazı çalışmaları sırasındaki kısıtlı yapı izleri Hüseyindedede ve Boyalı Höyük’ten bilinen türde bir yapıya ait komplekslerin varlığını göstermiştir⁵⁶². Eski Hitit Dönemi’ne tarihlenen ‘D’ yapısının 2 ayrı odaya sahip olduğu anlaşılır⁵⁶³. Yapının duvarlarının köşe kesimi ile taş döşemesinin bir kısmı ve bir ocak yeri ortaya çıkarılmıştır. Taş döşeme iri yassı taşlarla yapılmıştır. Bu özelliği ile Hüseyindedede’deki yapının taş döşemesine benzerlik göstermektedir⁵⁶⁴. Yapının kuvvetli bir yangın sonucunda yıkıldığı anlaşılır. Bu yangın izleri Hüseyindedede ve Boyalı Höyük’te de görülmüştür. Tepede bulunan yapının temel ve duvar taşlarının karakteri ‘D’ yapısının duvarları ile benzer niteliktedir. Fatmaören’de her iki yapının da yön birliği aynıdır⁵⁶⁵. Böylece İnandıktepe ve Hüseyindedede’den bilinen Hitit ev tarzında yapılmış bina komplekslerinin Fatmaören yükseltilerine teraslama ile yayılmış olduğu tespit edilir⁵⁶⁶. Bölgedeki bu Eski Hitit yerleşimleri dönemin mimari tarzını daha iyi anlayabilmemizi sağlarlar. Ayrıca bölgede birden fazla küçük veya orta ölçekli yerleşimin de mevcut olduğunu anlaşılır.

Yörüklü çevresinde yoğunlaşan bu tür yerleşimlerden bazıları dini niteliklidir⁵⁶⁷. Hüseyindedede mimarlık kalıntıları, kabartmalı vazolar ve beraberindeki diğer çanak çömlek MÖ. 17. yüzyıla tarihlenmektedir. Yapılan çalışmalarda 6 yapı kompleksi ortaya çıkarılır. Eski Hitit ev planına sahip bu yapıların yanında, depo odaları olduğu tespit edilen çeşitli birimlere sahip bir tapınağa rastlanılmıştır. Tapınak, yaklaşık M.Ö.

---

⁵⁶¹ Sipahi 2012f, 125.

⁵⁶² Sipahi 2013c, 254.

⁵⁶³ Sipahi 2012f, 122.

⁵⁶⁴ ibid 2012f 123.

⁵⁶⁵ ibid 2012f, 124.

⁵⁶⁶ Sipahi 2012f, 125.

⁵⁶⁷ ibid 2012, 125.

1650 yıllarına tarihlendirilir⁵⁶⁸. Yapının alt katında bulunan depo odaları nedeniyle yapının en az iki katlı olduğu düşünülür. Duvarları, bölgede yaygın olarak bulunan andezit ve kalker kullanılarak yapılmış ve üzerleri çamurdan kalın bir harç ile sıvanmıştır. Tapınağın şiddetli bir yangın nedeniyle ağır şekilde hasar gördüğü saptanmıştır⁵⁶⁹.

Hititlerde bilinen şekilde saray ya da tapınak gibi prestij yapıları, şehre hâkim, yüksek bir noktada ve hiyerarşik olarak öteki yapılardan daha üst seviyede planlanmıştır. Bu açıdan, Hüseyinde yapı, odalarında bulunan kabartmalı kült vazolarıyla öteki kült seramiğini de göz önünde tutarak, kült işlevi olan özel bir bina şeklinde tanımlanmıştır. Hüseyinde’de kuzeyde, yerli Hatti geleneğini sürdüren küçük ölçekli Eski Hitit taşra yerleşim modellerinden birini oluşturmaktadır⁵⁷⁰. Yazılı belgeler, Eski Hitit Dönemi’nin başından itibaren Boğazköy dışında küçük ve büyük ölçekli mabetlerin varlığını ortaya koymaktadır. Yine yazılı belgelere göre, bazı şehirlerde bir rahip tarafından idare edilebilen küçük mabetlerin varlığı bilinmektedir. Hüseyinde’nin 1 no’lu yapı da metinlerde sözü edilen ve bir rahip idaresindeki küçük ölçekli dini yapılardan biri olarak düşünülmüştür⁵⁷¹.

Hüseyinde’nin diğer yapıları (II, III, IV, V ve VI no lu yapılar), I nolu yapıya göre daha küçük boyutlu ve bazıları bir sokağın iki yanına dizilmiş çok odalı Hitit ev modellerinden oluşur. Evlerin küçük avluları ve avlyaya bağlı kare, dikdörtgen ya da “L” biçimli odaları vardır. Odaların bir kısmı taş döşemelidir. Güneybatı yamaçtaki bitişik nizam evlerin sokağa bakan duvarları, kademeli bir şekilde, çıkma yapmaktadır. Sokağın bir ucunda ise iki yuvarlak fırın yer almıştır. Hüseyinde’nin bir sokak boyunca sıralanmış evleri, Alaca Höyük ’ün III a/b evresindeki yerleşim modeline

---

⁵⁶⁸ Sipahi 2005, 314.

⁵⁶⁹ Sipahi - Yıldırım 2004, 53.

⁵⁷⁰ Yıldırım 2009, 236-237.

⁵⁷¹ ibid 2009, 236-237.

benzer. Evlerde, günlük kullanıma ait kaplar ve başka küçük eşyalar dışında kabartmalı kült vazolarına ait parçalar da bulunmuştur⁵⁷². Hüseyindedede⁵⁷³ tapınak yapısını birden fazla işlevsel mekândan oluşan kompleks bir yapı olarak değerlendirebiliriz. Bu gelenek daha sonra Hitit İmparatorluk Dönemi'nde daha gelişkin olarak devam etmiştir. Boyalı Höyük "A" Yapısı da Eski Hitit'de dini ve günlük yaşam işlevli odalardan oluşan tek parça bir komplekstir⁵⁷⁴.

İnandıktepe'de üç Hitit yapı katının (V-III. Tabakalar) varlığı görülmüştür. Fakat sadece IV. Tabaka kayda değer buluntular sunmuştur⁵⁷⁵. Korunmuş mimari kalıntılara bakarak, iki avlu etrafında bitişik düzenlenmiş iki oda grubundan meydana gelen bir yapıdan söz edilebilir. Bunun sonucu olarak kompleksin yapıları, tepenin topografik şartlarına uydurulmuştur; böylece binaların dış yüzeyi muhtemel düzensiz bir hat oluşturur. IV. tabaka şiddetli bir tahribatın sonucu olan büyük bir yangınla son bulmuştur⁵⁷⁶.

İnandıktepe IV. katın tek yapısı olan mabet, dikdörtgen bir plana sahip olup tepenin topoğrafyasına uygun bir şekilde yapılmıştır. Bundan dolayı odaların taban seviyeleri ve temel derinlikleri arasında farklar bulunmaktadır. İnşa malzemesi olarak kabaca işlenmiş kalker taşı ve çatı kısmında ahşap kullanılmıştır. İki katlı yapının sırt kısmında teras şeklinde düzenlemeler sayesinde üçüncü bir katı daha varmış gibi gözükmektedir. Mabet odalarının çoğu küçük boyutlu ve taş duvarlı olup odaların tamamı sıvalıdır. Yapı, yangından önce boşaltılmış fakat depo küpleri içinde bırakılmıştır. Az sayıda odanın tabanları taş döşelidir⁵⁷⁷.

---

⁵⁷² Yıldırım-Sipahi 2001, 314-316; Yıldırım 2009, 237.

⁵⁷³ Yıldırım 2001b, 312- 341.

⁵⁷⁴ Yıldırım 2009, 237.

⁵⁷⁵ Mielke 2013a, 215; Fig.8.

⁵⁷⁶ Mielke 2013a, 216-217.

⁵⁷⁷ Keskin 2012a, 167.

10-13 No.lu odalar tapınağın en yüksek noktasındadır. Bu grubu tepenin topoğrafyasına uygun şekilde eklenmiş diğer odalar izler. Zemini taş döşeli ve iki kanattan oluşan avlu büyük ölçüde tahrip olmuştur. Avluyu çevreleyen odalardan birinde ele geçen boya bezemeli vazo, parlak astarlı, gaga ağızlı testi ile kırmızı renkte kerpiç kalıntıları bu mekânın kerpiç bir sunağın bulunduğu kutsal bir oda olarak nitelendirilmesini sağlamıştır⁵⁷⁸. Yapının inşaat tekniği, odaların birbiriyle olan ilişkileri, dış cephenin girintili çıkıntılı şekilde inşaa edilmesi ve odaların bir avlu etrafında sıralanmaları Hitit mimarisi ile bir bütünlük oluşturmaktadır⁵⁷⁹. T. Özgüç'ün yapı kalıntılarını Fırtına Tanrısı'na ait bir tapınak olarak tanımlamasına karşın, Mielke bu açıklama birkaç nedenden ötürü makul değil der aksine bütün bulgular, burada bir Hitit soylusuna ait taş konutun olduğunu öne sürer⁵⁸⁰. Ancak Boyalı höyük kazısında da benzer bir yapı ortaya çıkarılmıştır.

İkiztepe ise Geçiş veya Er-Hitit Çağı olarak adlandırılan dönem sonunda tamamen terk edilmiş daha sonra bir kez daha iskân edilmiştir. Tepe III'te ortaya çıkartılan bu son iskânın, ele geçen boyalı çanak-çömlek örneklerinden Geç Demir Çağı'na ait olduğu saptanmıştır. Geç Demir Çağ iskânı yerini zamanla Helenistik Çağ yerleşmesine bırakmıştır⁵⁸¹. İkiztepe'de mevcut verilerle Eskiypar ile karşılaştıracak Hitit yapısı mevcut değildir. İnadıktepe, Hüseyindede ve Boyalı Höyük yapıları ortak özelliklere sahiptirler. Hititlerde toprak bağış önemli bir uygulamadır. Dolayısıyla bu tür yapılar saraya bağlı olarak görevlendirilmiş yerel yöneticilere ait olmalıdırlar. Bunlar buldukları bölgenin, dini ekonomikve yönetsel sorumluluklarını bu binalardan yürütmüş olmalıdırlar. Bu bağlamda söz konusu yapıların dini nitelikte taşımış

---

⁵⁷⁸ Keskin 2012a, 167.

⁵⁷⁹ ibid 2012a, 167.

⁵⁸⁰ Mielke 2013a, 217; Mielke 2006.

⁵⁸¹ Dinçol 1982, 28.

olması beklenen bir durumdur. Orta Hitit Dönem'inden itibaren Hitit dünyasında gördüğümüz büyük dini yapılar yerelde daha küçük ve bir ev niteliğinde olmalıydılar.

Maşat Höyük⁵⁸² IV. yapı katı Eski Hitit III evresi ile çağdaştır. Maşat Höyük, üzerinde kurulduğu kayalığın batı, kuzey ve doğusunun çok sarp oluşu nedeniyle güney ve güneydoğu eteklerine doğru gelişmiştir. Bu nedenle kazılar, tepeden itibaren bu yönde gerçekleştirilmiştir. Kazılarda, yüzeyden anakayaya kadar inilmiş ve 9 yapı katı ile temsil edilen 3 kültür evresi saptanmıştır⁵⁸³. Maşat Höyük Eski Tunç Çağı'ndan Demir Çağı'na kadar kesintisiz yerleşime sahne olmuştur. Bununla birlikte Geç Tunç Çağı Hitit kalıntıları en önemli olanlardır. 'sitadel' alanında Demir Çağı yerleşim faaliyetleri önemli bir tahribata yol açmıştır⁵⁸⁴. Höyüğün en parlak dönemi olan Hitit Çağı 5 yapı katına sahiptir⁵⁸⁵. Höyüğün Hitit tarihi, üç tabakayla (IV-II, tabakalar) temsil edilir ve meydana gelmiş bütün tahribatlar yangın izleri taşır. Bu yangınların hafirin öne sürdüğü gibi, dış güçler tarafından yapıp yapılmadığı görüşünden bağımsız olarak, her seferinde yeniden inşaya başlanmasına ve şehrin Hitit Dönemi geçmişinde önemli olaylar yaşanmış olduğuna işaret eder. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na ait tabaka (Hitit V. Tabaka) halen sıklıkla Hitit yerleşim evreleri içinde sayılmaktadır. Ancak M.Ö. 16. yüzyılın Eski Hitit tabakasından (IV tabaka) çok az kalıntı günümüze ulaşmıştır⁵⁸⁶.

Orta Kuzey Anadolu'da Eski Hitit'e en yakın merkezlerden biri olan ve bu döneme ait mimari tabaka veren Boğazköy'de de organik bir şekilde M.Ö. 3. Binin sonundan itibaren gelişen bir yapılanma gözlenmiştir; Boğazköy'de Yukarı Şehir'in eklenmesi bu sürecin ikinci bir adımı olarak yorumlanmıştır; Şehrin değişiminde

---

⁵⁸² Özgüç 1982, 16.

⁵⁸³ Emre 2012, 237.

⁵⁸⁴ Mielke 2013a, 209.

⁵⁸⁵ Özgüç 2002b, 466.

⁵⁸⁶ Mielke 2013a, 210.

görülen süreç M.Ö. 17. ve 16. yüzyıllar'da görülen birçok teknik, ekonomik, siyasi ve sosyal yeniliklerin sonucudur⁵⁸⁷.

Eski Hitit Dönemi seramik tipleri ve mimarisi ile İnandıktepe ve Hüseyindedeki dini yapılarına paralellik gösteren Boyalı Höyük "A" yapısının Alaca Höyük 3b, Boğazköy- Büyükkale IVc, Boğazköy Aşağı Şehir 3, Maşathöyük IV, Eskişehir A alanındaki V.3.a tabakasından daha geç bir tarihi ait olmayacağı kabul edilmiştir⁵⁸⁸.

IV.1. 3. Orta Hitit Dönemi

Orta Hitit Dönemi, Hitit dünyasında Eski Hitit ile İmparatorluğu birbirine bağlayan kültürel bir köprü niteliği taşımaktadır. Eskişehir'in merkezi bir konumda yer aldığı Kızılırmak kavsi içinde Hitit iç çekirdek bölgesi ve yakın çevresinde Boğazköy, Alaca Höyük, Ortaköy ve Maşat Höyük de belli başlı Orta Hitit merkezleridir. Bu dönem aynı zamanda Hatti'den gelen, Koloni'de şekillenerek köklenen Hitit sanatının Hurri kültürünü de içine aldığı dönemdir. Daha sonra Hitit sanatı, Hitit İmparatorluk Dönemi'nde yeni kültürel etkilerin katkısıyla gelişen emperyal bir sanata dönüşür.. Eskişehir Höyük'te iki evre ile temsil edilen Orta Hitit Dönemi Hitit için aynı zamanda kültürel, dini, mimari, siyasi ve filolojik yönden bir adeta ara reform safhasıdır⁵⁸⁹.

Orta Kuzey Anadolu ve Orta Anadolu'da Orta Hitit Dönemi'ne ait tabakalar veren Hitit merkezlerine baktığımızda Alaca Höyük, Maşat Höyük, Boğazköy, Kuşaklı, Kayalıpınar, Ortaköy gibi Hitit merkezlerinde ve son dönemde Ovaören/Yassıhöyük 'te⁵⁹⁰ Orta Hitit'e ait tabakalar tespit edilmiştir. 1999'da T. Özgüç, Eskişehir'da VI. tabakanın üç alt tabakasının Eski Hitit ve Orta Hitit'e ait olduğunu vurgulamıştır⁵⁹¹.

---

⁵⁸⁷ Schachner 2015, 139-140.

⁵⁸⁸ Sipahi 2019a, 290.

⁵⁸⁹ Sipahi 2021, 895.

⁵⁹⁰ Şenyurt vd. 2014, 105; İlhan 2017,16.

⁵⁹¹ Özgüç 1999a, 2.

Orta Hitit Dönemi Alaca Höyük'teki ilk dönem kazılarında belirlenmiş ve tanımlanmıştır. Alaca Höyük III. mimarlık tabakası Orta Hitit'e ait görülmektedir⁵⁹². Boğazköy'de son yıllarda Orta Hitit Dönemi seramiğinden ve yerleşiminden söz edilmektedir⁵⁹³. Maşat Höyük'ün M.Ö.15-14. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen III. tabakası Orta Hitit Dönemi arkeolojik ve filolojik verileri ile bilim dünyası için önem taşır. Bu tabakada II. Tuthalya dönemine ait tabletler bulunması arkeolojik ve mimari buluntuların net olarak tarihlenmesini sağlamıştır⁵⁹⁴.

Ayrıca Boğazköy'ün en eskilerinden olan 3a mabedi Maşathöyük mabedi ile çağdaştır. Kuşaklı'da aynı tabakanın tespiti yapılmıştır. Oymaağaç kazısında ise hafiri tarafından Orta Hitit seviyesinin bulunmadığı ifade edilmektedir. Şapinuva kazılarında tabletleriyle güçlü en az iki Orta Hitit tabakası ortaya çıkarılmıştır. Bu tabakalardan, Şapinuva'da Orta Hitit'in en geç safhasını temsil edene tarih olarak III. Tuthalya verilmektedir⁵⁹⁵. Son yıllarda kazılan ve bölgesi için önemli merkezlerden olan Kayalıpınar B binasında bulunan seramiklerin tipolojik özelliklerine göre yapılan değerlendirmeler sonucunda Orta Hitit Dönemi'ne tarihlendikleri belirlenmiştir; bu alanda ele geçen tablet parçaları da Orta Hitit üslubu taşımaktadır⁵⁹⁶. Ayrıca Kayalıpınar'da Orta Hitit'e verilen mühür baskılarının ele geçmesi bu dönem için önem taşır⁵⁹⁷.

Eskiyapar'da Orta Hitit Dönemi "A" Bina'nın konumu ve yayılımı büyük ölçüde belirlenmiştir⁵⁹⁸ (Plan 5). "A" Binası'nın geç safhasında taş döşemeli bir odasında veya avlusunun taban seviyesindeki karışık tahribat molozu içinde yapının

---

⁵⁹² Sipahi 2018, 6.

⁵⁹³ Sipahi 2018, 6; Schachner, 2015, 135.

⁵⁹⁴ Sipahi 2022b, 235-252; Mielke 2013a, 210.

⁵⁹⁵ Sipahi 2018, 6; Süel 1998b, 556.

⁵⁹⁶ Sipahi 2018, 6; Müller-Karpe - Müller-Karpe 2013, 283.

⁵⁹⁷ Müller-Karpe - Müller-Karpe 2013, 284.

⁵⁹⁸ Sipahi 2015, 155; Sipahi 2022b, 235-252

envanterine ait çeşitli eserler gün ışığına çıkarılmıştır. Yapının bu safhası tahrip edilmiş ancak mimari kalıntılar ve arkeolojik malzeme içeren molozu temel seviyesinde bırakılmıştır.

2017'ye kadar bu yapı içinde ve çevresindeki buluntular arasında görülen ok uçları, zırh pulu ve çok sayıdaki sapan taneleri A Binası'nda gerçekleşen ve ilk tahribatın nedeni olarak bir mücadelenin varlığını düşündürür. Bu tahribat binanın oturulamayacak şekilde tahrip olmasına neden olmuştur. A Binası'nın son safhasındaki güçlü tahribatın nedeni bölgede Orta Hitit sonuna doğru gerçekleşen Kaşka saldırılarını akla getirmektedir. Bu dönemde Kaşkalar iyice güneye inmiş, metinlere göre Hattuşa yağmalanmış kraliyet ailesi Şamuha'ya yerleşmiştir. Hitit çekirdek bölgesine batıdan ve doğudan tehditler de artmıştır. Hattuşa'nın kontrolü kaybetmesi ile hemen kuzeyindeki Eskiypar'ın savunmasız kalma olasılığı yüksektir. Bu nedenle A Binası'nın son tahribatı II. Tuthalya zamanına veya biraz sonrasına tarihlendirilebilmektedir⁵⁹⁹.

2017 yılında devam eden kazılarda bu yapının döşeme seviyesinin hemen altında bir başka taş döşemeli mekân ile karşılaşmıştır. Ulaşılan Orta Hitit erken safha mimari planının aynı şekilde üstteki mimariye uygun olduğu tespit edilmiştir. Alt seviyedeki yapının büyük odasının tabanına yakın bir seviyede ağız kısımları tahrip edilmiş, tek sıra halinde tabana gömülü iki banyo küpü ve iri boy bir başka küp ortaya çıkarılmıştır. Burada da yoğun bir tahribatın gerçekleştiği izlenmiş, ancak zamanındaki eserlerin bir kısmı taban seviyesinde korunmuştur⁶⁰⁰.

Bu yapı için yapılan değerlendirmeler sonucunda; parçalanmış seramiklerle mimari kalıntılardan oluşan moloz kütesinin dolgu olarak kullanılıp, Orta Hitit Dönemi geç safhanın taş döşeme tabanının da bunun üzerine inşa edilmiş olduğu tespit edilmiştir. Orta Hittit Dönemi geç safhada bu yapının duvar taş temelleri inşa edilirken

---

⁵⁹⁹ Sipahi 2022b, 235-252.

⁶⁰⁰ ibid 2022b, 235-252.

alttaki temeller kısmen yükseltılarak kullanılmış ve bazı yerlerde duvarlar yeniden düzenlenmiştir. Alt seviyedeki insitu küplerin ağız kenarları aynı hizada kırılarak bunların hemen üst seviyesine geç safhanın taş döşemesi yerleştirilmiştir⁶⁰¹.

“A” Binası’nın Orta Hitit Dönem erken safhasındaki büyük odanın tabanına kısmen gömülmüş iri yapılı insitu banyo küpü içinde, büyük baş bir hayvana ait sıralı kaburga kemiklerinin yanı sıra küçük baş bir hayvanın baş ve gövdesine ait birkaç kemik parçası ayrıca çevresindeki boğa ve geyik boynuzları bulunmuştur⁶⁰². Bu buluntular “ “A” Binası’nın her iki seviyesindeki büyük oda veya odalarda kurban törenlerinin yapıldığını göstermektedir. Orta Hitit Dönemi ile kült törenleri yoğunlaşmıştır. Bu uygulamalarla yoğun olarak karşılaştığımız merkez, Eskişehir’in doğusundaki Ortaköy Şapinuva’dır. Şapinuva’nın Orta Hitit’te en az iki mimari safhaya sahip olduğu belirtilmektedir. Eskişehir Orta Hitit “A” Binası’nın da Ortaköy’ün erken mimari safhası ile çağdaş olduğu düşünülmektedir⁶⁰³.

Yapı içinde bulunan eserler arasındaki bir yarım küre gövdeli mühür de tarihlendirme açısından önemlidir. A Binası’ndaki Orta Hitit safhasına ait eserlerle birlikte bulunan mühür, yarım küre biçimlidir⁶⁰⁴. A. Dinçol⁶⁰⁵ tarafından bu tip mühürler M.Ö.15. yüzyıldan M.Ö. 14. yüzyıla geçiş evresinde ortaya çıkan mühürler grubuna alınmıştır. M.Ö. 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeni bir mühür tipinin çıktığı da ifade edilmiştir. Bu mühürlerde daha önceki mühürlerde görülen hiyeroglif sembollerin veya unvanların yerine tümüyle hiyeroglif kullanılmıştır.

Eskişehir’de bulunan mühür, tarihlendirme olarak bu tarzın biraz daha erken aşamasına aittir. Aynı buluntu grubu içinde yer alan bir Hurri/Mitanni Dönemi’ne ait

---

⁶⁰¹ Sipahi 2020, 428.

⁶⁰² Sipahi 2019d, 524;

⁶⁰³ Sipahi 2022b, 235-252.

⁶⁰⁴ ibid 2022b, 235-252.

⁶⁰⁵ Dinçol -Alparslan 2013, 399.

silindir mühür de bu eserlerle birlikte taban seviyesinde bulunmuştur. Mührün kullanım tarihi de M.Ö.15. yüzyılı destekler⁶⁰⁶. Ayrıca 2011 yılında bulunan tablette Tahurpa ve Arinna isimlerinin yer almasının yanı sıra Kaşka adının geçmesi tarihleme ve lokalizasyon çalışmaları için oldukça önemlidir. Eskiypar tableti A. Süel tarafından Orta Hitit Dönemi'ne tarihlenmiştir. Buluntu seviyesi de dikkate alındığında tabletin Orta Hitit 'A' Binası'nın üst seviyesine ait olduğu anlaşılmakta olup Orta Hitit geç safhaya tarihlendirilmiştir⁶⁰⁷ (Plan 6).

3. Dönem kazılarında kuzey yamacında V.2 seviyeye tarihlenen "A" Binası'nın⁶⁰⁸ hemen altında V.3 seviyenin yapıları yer almaktadır. V.3.a seviye Eski Hitit III safhasına aittir ve Orta Hitit yapısı bu seviye yapılarının hemen üstüne kurulmuştur. Bunlardan "B" olarak tanımlanan ve Eski Hitit Çağı III. evreye ait olan büyük bir yapının sadece güney fasadı korunmuş olup, 2014 yılı çalışmaları sonucunda yapının doğu-batı yönünde yaklaşık 15 m genişliğe sahip olduğu belirlenmiştir. B Binası'nın kuzey kesimi köy evleri tarafından kesilmiştir⁶⁰⁹.

"A" Binası'nın mimari yapısı çok düzgün şekilde ortaya çıkmamasına rağmen mevcut duvarlarından farklı bir bina olduğu anlaşılmıştır. Doğuya doğru genişleyen "B" açması Orta Hitit binasının bu kesime kademeli olarak devam ettiğini göstermiştir. Binanın orta büyüklükte bir odasının planı tamamlanabilmektedir.

Eski Hitit Dönemi'ne ait üç mimari evrenin hemen ardından zengin bir Orta Hitit Dönemi Eskiypar'da yaşanmıştır. 3. Dönem kazılarında Eski Hitit'in üç ana

---

⁶⁰⁶ Sipahi 2018, 1-16.

⁶⁰⁷ Sipahi 2022b, 235-252.

⁶⁰⁸ "A" Yapısı olarak adlandırığımız yapı 2022 kazı sezonu çalışmaları sonuçlarına dayanarak A Binası olarak adlandırılmıştır. Bunun sebebi A yapının sadece Orta Hitit Dönemi ve safhaları değil Eski Hitit Dönemi'nde de kullanılmış tek bir yapı planına dönüşmesidir. A Binası Eski Hitit II, III evrelerinde ve Orta Hitit Dönemi'nin Erken ve Geç safhalarında kullanılmıştır.

⁶⁰⁹ Sipahi 2019c, 905.

safhasının üzerinde yer alan ve daha önce tek safhalı denilen Orta Hitit A Yapısı'ndaki kazıların ışığında, 2 alt safhalı olduğu belirlenmiş; bunlardan üstteki (geç) "a" (Plan 6) alttaki ise (erken) "b" olarak tanımlanmıştır (Eskiyapar V.2.a ve V.2.b)⁶¹⁰.

3. Dönem kazılarının sürdürüldüğü höyüğün kuzey ve kuzeydoğu kesiminde idari veya dini yapıların varlığı ve bu yapıların Eski Hitit'in son evresi ile Orta Hitit safhasında yoğunlaştığı anlaşılmıştır. Bu durum, höyüğün kuzey ve kuzeydoğu kesimlerinde dini ve idari yapıların yer aldığı görüşünü kesinleştirmiştir⁶¹¹.

"A" Binası içinde çeşitli noktalara dağılmış durumdaki filolojik ve arkeolojik eserler gün ışığına çıkarılmıştır⁶¹². "A" Binası'nda yaşamın sürdüğü ve güçlü bir tahribatın gerçekleştiği Orta Hitit Dönemi, Hitit dünyasında önemli bir yere sahiptir. Genel olarak Hitit kronolojisinde Eski Hitit Krallığı ve Hitit İmparatorluğu (Yeni Krallık) ya da Erken İmparatorluk Dönemi şeklinde genel ayrımlar yapılmıştır. Tabletlerdeki filolojik farklılıklara dayanılarak Eski Hitit ve İmparatorluk arasında Orta Hitit olarak adlandırılan bir ara dönem tanımlanmıştır⁶¹³.

Bu odanın çeşitli seviyelerinde dağınık olarak görülen yanık izleri, cüruf parçaları ve son olarak içinde cürufuyla birlikte bulunan bir pota parçası "A" Binası'nın bu kesiminin maden üretimi ile bağlantılı olabileceğini düşündürmüştür. Bu odanın temelleri bir alttaki Eski Hitit yapısı üzerine oturtulmuştur. Bu da Eski Hitit ile Orta Hitit arasında mimari bir boşluğun olmadığını göstermektedir. A Binası'nın doğu kanadında tahribatın nedenini açıklayabilecek bir Hitit zırh pulu ve bronzdan bir ok ucu

---

⁶¹⁰ Sipahi 2020a, 360.

⁶¹¹ Sipahi 2018, 3.

⁶¹² Sipahi 2015a, 153-154.

⁶¹³ Bu dönem için genel tarihleme Telepinu'dan sonrası ve I. Şuppiluliuma öncesidir; Burney'in de vurguladığı gibi bazı bilim insanları ise Telepinu ölümü (sonrası) ve I./II. Tuthalya öncesidir; Burney 2004, 200.

ele geçmiştir⁶¹⁴. Bronz döküm kalıntıları içeren pota, binanın Orta Hitit Dönemi'nde madencilik faaliyetleri ile ilişkisini ortaya koymuştur. Ayrıca son yıllarda ortaya çıkan bronz eser sayısı binanın metal eser envanterini artırmaktadır⁶¹⁵. Orta Hitit Dönemi'nde dini ve idari niteliği olduğu düşünülen "A" Binası'nın maalesef tam planı ortaya çıkarılamamıştır⁶¹⁶.

Eskiyapar'da "A" Binası'nın enkazında bulunan hiyeroglif yazılı bir mühür baskısı üzerinde M. Weeden tarafından yapılan ilk değerlendirmede, bu baskının önemli bir idari yöneticiye ait olduğu belirlenmiştir. Baskının benzerleri Boğazköy'de de mevcuttur. Eskiyapar'da söz konusu eserin bulunduğu yerin "A" Binası olması ve burada daha önce bir tabletin bulunması, yapının idari niteliği hakkında da ön sonuçlar vermektedir. Boğazköy'de de idari ve dini nitelik taşıyan yapıların varlığı bilinmektedir⁶¹⁷. Bu verilere dayanarak Eskiyapar'daki "A" Binası'nın da kayda değer bir idari yapı olduğu söylenebilir.

Eskiyapar'da Orta Hitit Dönemi ile yapıların büyüdüğü ve inşa edilirken iri taşların kullanıldığı görülmektedir. Özellikle Eskiyapar "C" Yapısı'nda bu özellik görülebilmektedir. 1.Dönem kazı sezonunda ortaya çıkarılan "C" yapısının (Plan7) paraleli Boğazköy'deki bir binadır. Bu yapı Boğazköy'de GAL *MEŞEDI* yapısı olarak adlandırılmaktadır. Eskiyapar'daki "C" yapısı (Plan 8) ile Boğazköy'deki bu yapının ölçüleri birbirine yakın olup aralarında yön birliği de bulunmaktadır⁶¹⁸.

Boğazköy-Hattusa'da bir bölümü konut olarak kullanılan resmi nitelikli bu yapılardan birinin (en üst düzeyde bir devlet memuruna) saray muhafızlarının (MESEDI) komutanına ait olduğu düşünülmektedir. Yukarı Şehrin batı kanadında

---

⁶¹⁴ Sipahi 2015a, 155.

⁶¹⁵ ibid 2015a, 157.

⁶¹⁶ ibid 2015a, 157.

⁶¹⁷ Sipahi 2013e, 50.

⁶¹⁸ Sipahi 2015a, 156.

20'den fazla odası olan ve 25-20 m ebadında bir yapıdır. Kazılar sırasında burada ele geçen kült kapları, kültle ilgili faaliyetlerin sadece tapınaklarla sınırlı kalmadığını göstermektedir⁶¹⁹. Saray muhafızları ve üst düzey memurların konutlarının da saray içerisinde olduğu bilinmektedir⁶²⁰. Boğazköy Sarıkale'deki bu GAL MEŞEDI yapısı Eskiypar "C" yapısı ile çağdaştır.

2009 yılı kazılarında yapının fonksiyonu hakkında bilgi veren çok az buluntu ele geçirilmiştir. Ancak, yapının doğu kısmında devam eden kazılarla 8 No.lu odada bulunan bir çivi yazılı tablet yapının fonksiyonuna ışık tutar. Söz konusu yazıt, saray görevlilerinin başında bulunan en üst düzey idareciden, MEŞEDI-birliklerinin komutanına yazılmış bir mektubun parçasıdır. Alıcının MEŞEDI birliklerinin⁶²¹ komutanı olması, bu binanın büyük bir olasılıkla söz konusu yöneticinin konağı ya da malikhanesi olduğunu düşündürür. İlk kez, böylesine önemli bir görevi yürüten bir kişinin Hitit başkentinde nerede yaşadığı tespit edilebilmiştir. Bu sonuç şehrin sosyal topoğrafyası için büyük bir önem taşımaktadır⁶²².

Eskiypar'daki "A" Binası'nın Orta Hitit' geç safhasında (V.2.a) güneyindeki bir depo odasında Boğazköy, Maşat Höyük ve Ortaköy gibi kentlerden bilinen büyük boy bir erzak küpü tespit edilmiştir⁶²³. Alaca Höyük M.Ö.3. Binin 2.yarisında kentsel gelişimini tamamlamış yeni yerli, Orta Kuzey Anadolu'ya, Hitit çekirdek bölgesine özgü 'Hatti Kültürünü' bütün zenginliğiyle gün ışığına çıkarılmasını sağlayan önemli

---

⁶¹⁹ Seeher 2013, 316-117.

⁶²⁰ Eravcı, 2018, 77.

⁶²¹ MEŞEDI-birlikleri Hitit kralını koruyan askeri birliktir. Dolayısıyla GAL.MEŞEDI olarak hitap edilen bu birliğin komutanı, Hitit askeri ve sosyal hiyerarşisinin en yüksek kişilerinden biridir. MEŞEDI-birliklerinin görevi için Bknz.: Güterbock – van den Hout 1991. (Env.-No.: Bo 2009/02; Resim: 3).

⁶²² Schachner 2010a, 212-213.

⁶²³ Sipahi 2021a, 96.

bir merkez olmuştur⁶²⁴. Alaca Höyük Eski Hitit ve Orta Hitit Dönemleri'nde ise büyük bir şehir görünümündedir. Boğazköy'ün 3a mabedi ve Maşat Höyük mabedi ile çağdaştır⁶²⁵.

Bu aşamada Eskiypar Höyüğü'nün kuzeydoğu sektörünün stratigrafik yapısı ve yerleşim karakteri ana hatlarıyla belirlenmiştir. Ancak bu kesimde yerleşim yoğunluğu nedeniyle ana toprağa henüz ulaşılammıştır. Buradaki Orta Hitit tabakasında, daha önceki Eski Hitit tabakasında olduğu gibi büyük yapılar inşa edilmiştir (Plan 9). Bu dönem yerleşimi höyüğün üstünde geniş bir yayılım göstermiş, olasılıkla da kuzey, kuzeydoğu, doğu ve batı kesimlere doğru genişlemiştir. Höyüğün yüksekliğinin sona erdiği kuzey kesimlerindeki F alanının Eski Tunç Çağı erken safhalarında ve daha önce de Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın çağdaşı bir yerleşim tarafından iskân edildiği anlaşılmaktadır. İmparatorluk Dönemi'ne ait seramik parçaları höyüğün batısında ve güneyinde görülebilmektedir. Ayrıca yer yer, iri boyutlu işlenmiş düzgün taş blok parçaları ile karşılaşmaktadır⁶²⁶. Üst seviyedeki Demir Çağı, İmparatorluk Dönemi'nin tahribatın en büyük nedeni olmuştur. Ayrıca bu kesimde nisbeten düzgün ve iri taş duvarlı yapıların varlığı Roma ve Bizans yapıları için iyi bir taş kaynağını oluşturmuştur. Eski Tunç Çağı'ndan itibaren her dönem bir seviye daha yukarı devşirilen duvar taşları en son günümüz köyünün duvarlarına kadar ulaşmıştır⁶²⁷. Bu sebeplerden dolayı Eskiypar Höyük'te Eski Hitit ve Orta Hitit Dönemlerindeki zenginliğin ve gelişkinliğin yanında İmparatorluk Dönemi'ne ait şimdilik mimari tabaka görülmemiştir. Fakat gelecekte özellikle höyüğün güney kesiminde yapılacak kazı çalışmaları İmparatorluk Dönemi mimarisi için yeni veriler sunacaktır.

---

⁶²⁴ Özgüç 2002e, 387.

⁶²⁵ Özgüç 2002a, 468-469.

⁶²⁶ Sipahi-Otlu 2020, 309.

⁶²⁷ Sipahi 2015a, 157.

M.Ö. 3. ve 2. Binyılları da dini, ticari ve idari yönden güçlü bir merkez olan Eskiyyapar'da sürdürülen kazılar Hatti'den itibaren var olan zengin kent kültürünün Hitit sanatının kesintisiz gelişimi için bir laboratuvar görevi üstlenmektedir. Bölgede Boğazköy, Maşathöyük, Alaca Höyük, İnandıktepe, Hüseyindedede, Fatmaören, Boyalı Höyük ve Eskiyyapar yerleşimleri, Eski Hitit Dönemi'nin tüm safhalarını birbirini tamamlayan verileriyle ortaya koymuşlardır. Böylece, Orta Anadolu'da Hitit'in erken safhaları en iyi şekilde anlaşılmaktadır⁶²⁸.

A Binası'nın Orta Hitit Dönemi iki mimari safhaya sahiptir ve 2 aşama şimdilik erken ve geç olarak tanımlanmıştır. Höyüğün diğer noktalarındaki Orta Hitit Dönemi yapıları ve eserleri ayrımları yapılacak tabakaların OH I, OH II VE OH III (Plan 9) evreleri ve onların da alt safhaları net olarak tanımlanıp yayınlarda bu kodlama ile kullanılabilir⁶²⁹. A Binası'nın Orta Hitit erken ve geç safhaları güçlü bir tahribat görmüş, erken safhadaki tahribat ve yıkımın ardından bina ve kalıntılarının molozu üstüne aynı temeller kullanılarak geç safha yapısı inşa edilmiştir.

Önemli bir sınır komuta merkezi olan Maşat Höyük Orta Hitit Dönemi'nin tarihlenmesi bakımından önemlidir. III. tabakasında büyük kral II. Tuthalyaya ait bir arşiv keşfedilmiştir. Arşivdeki bazı tabletler üzerinde görülen mühür baskıları M.Ö. 15-14.yüzyıllar'ın ilk yarısına tarihlendirilmiştir. O tarihlerde höyüğün zirvesindeki bir Hitit resmi binasının bütün tipik özelliklerini barındıran büyük bir yapı kompleksidir⁶³⁰. Sütunlu bir merkezi avlunun etrafında çeşitli şekillerde düzenlenmiş oda gruplarından oluşturulmuş birkaç kanadı vardır. Yapının kuzey ve batı kanatları korunabilmiştir, ama avlunun ilave kanatlarla ya da en azından bir duvarla çevrelenmiş olduğu düşünülmüştür. Bina kompleksinin bütün tepeyi ya da 'sitadeli' kaplıyor olması ön görülmektedir. Doğu kanadındaki arşive ait kil tabletlerin farklı bir noktada bulunması,

---

⁶²⁸ Sipahi 2019d, 530.

⁶²⁹ Sipahi 2019c, 894.

⁶³⁰ Mielke 2013, 210-211, Fig.3; Mielke 2011a, 161-167.

binanın aslen birkaç katı olduğunu gösterir. Avlu seviyesinin altında birçok oda (mahzen) mevcuttur. Silo muhafızları ve toprağa yarı gömülmüş pithoslar bu mekânların depo odaları olduğuna işaret etmektedir⁶³¹. Bu toprağa gömülmüş büyük küpler Ortaköy ve Eskiyyapar’da da bu döneme ait yapılarda karşımıza çıkmaktadır. Maşathöyük’teki tüm bulgular bu yapı kompleksinin saray olduğunu göstermektedir. Saray kompleksini içeren ‘sitadeli’, güneyde koruyan istinat duvarı, Hititlerin merkez bina için doğal kaya çıkıntısından yapay bir düzlük elde ettiklerini göstermektedir⁶³².

Bu dönemde Maşat Höyük/Tapigga Hattuşa’daki büyük krala bağlı bir sınır beyinin, yerel kral veya komutanının merkezidir. Anıtsal bir görünüme sahip olan Maşat Höyük, Kaşkalılar’ın sürekli tehdidi altında bulunan bölgenin sınırına kurulmuştur. Stratejik önemi sahip olan bu kent aynı zaman askeri, idari ve ekonomik yönden de güçlü bir merkezdir⁶³³. Eskiyyaparla karşılaştığımızda Orta Hitit Dönemi’nde mimari olarak Maşat Höyük’te daha anıtsal yapılar karşımızda çıkmaktadır.

Dikdörtgen planlı, çok odalı, ön avlulu evleri Hitit mimarisinin karakteristiğidir. Boğazköy mabetlerinden eski olan 3a mabedi Maşat Höyük mabedinin çağdaşdır. En önemli mimarlık özelliği avlunun bir yönüne açılan direk kaideleri yerinde kalmış galerisidir⁶³⁴.

Alaca Höyük de Orta Hitit Dönemi’nde büyük şehir görünümündedir. Alaca Höyük kazılarında Orta Hitit katı olarak adlandırılan 3. kat⁶³⁵ 1936 yılında araştırılmaya

---

⁶³¹ Mielke 2013a, 211; Fig. 4.

⁶³² ibid 2013, 211.

⁶³³ Özgüç 2002b, 466-467.

⁶³⁴ Özgüç 2002b, 468-469.

⁶³⁵ Baltacıoğlu 2014, 57, Dpnt: R. O. Arık, H. Z. Koşay ve M. Akok’un yayınlarında bu yapı katı “III” şeklinde belirtilmiştir.

başlanılmış, “a” ve “b” olmak üzere iki evreli olduğu saptanmıştır⁶³⁶. H. Z. Koşay LII-LX/54-62 plankarelerinde ortaya çıkarılan 3a katı kalıntılarının dinsel işlevli bir yapıya ait olabileceğini öngörmüştür⁶³⁷.

Alaca Höyük'te 1937-1939 ve 1940-1948 yılları kazılarına ilişkin raporlar incelendiğinde “yapay duvarlar” olarak sözü edilen duvar temellerinin, Sfenksli Kapı ile 2. kat “saray”ı arasında kalan alanda bulunan, “Orta Hitit Katı”nın geç evresine (3a katı) ilişkin, bilim insanları “mabed”⁶³⁸ veya “saray” olarak tanımlanan bir yapının varlığına işaret ederler⁶³⁹. Daha sonra bu yapılar saray olarak tanımlanmıştır. Kazı raporlarından 3a sarayından daha eski olan 3b evresinin, yamuk planlı avlusu revaklı değil, plasterli yapısı üzerine bazı değişikliklerle oturtulduğu anlaşılmıştır. Böylece, genellikle 3a katında yapılmış olduğu kabul edilen sarayın aslında daha eski olan 3b katında yapılmış olduğu tespit edilir. İki evrede de kuzeye doğru genişleyen saray avlusu, 2. kat sarayının altında devam etmekte ise de yapının bu yöndeki büyüklüğü saptanamamıştır. Aynı şekilde iki evrede de söz konusu yapıya ilişkin bazı

---

⁶³⁶ Baltacıoğlu 2014, 57. Dpnt: Arık 1937a: 3; 1937b, 210; 1940, 235' te bu tarih olasılıkla yanlış olarak 22-VI-1935 şeklinde verilmiştir. Koşay 1938, 22, Lev. XVII-XIX.

⁶³⁷ Baltacıoğlu 2014, 57; (Res. 1-4, Şek. 1-3).

⁶³⁸ Baltacıoğlu 2007, 7; Kesin tanımı yapılarına kadar, yayınlarda daha çok kullanılması nedeniyle, yapıdan “mabet” olarak söz eder. Türk Tarih Kurumu 1939, 460 “mabed”; Koşay 1941, 2, 4 “mabed”, Lev. V-VII; Koşay 1948, 174 “mabed”; Koşay 1951, 11, 78 “mabed”, Plan III; Koşay 1952, 365 “mabet”; Akok 1979, 111 “mabet-saray”; Koşay–Akok 1966, 9 “mabet-saray”, 16; Koşay vd., 1965, Res. 2a “ihtimal mabed”; Özgüç 1978, 10 “mabed”; Özgüç 1993, 474 “temple”; Özgüç 2002, 469 “mabed”; Naumann 1985, 412 “saray”; Baltacıoğlu 1996, 276-277.

⁶³⁹ Baltacıoğlu 2007, 1-37; Res. 6, Şek. 1-3; Koşay–Akok 1966: 12-13; Özgüç 1978: 10 “Alaca Höyük mabetleri”; Miglus 2004, 267 “Palast Gebäude”.

duvar temellerinin güneye doğru uzandığının görülmüş olmasına rağmen, bu tarafta da yapının büyüklüğü belirlenememiştir⁶⁴⁰.

3a Katı yapısı, yamuk planlıdır ve en geniş yeri 25 m olan bir orta avluya sahiptir, taş temelli bu yapı, Sfenksli Kapı ile 2. kat sarayı arasında yer almaktadır. Yapının daha eski olan 3b evresine ait yamuk planlı orta avlulu yapı üzerine bazı değişikliklerle oturduğu ve temellerin kuzeyde 2.kat sarayının, güneyde Sfenksli Kapı'nın altına doğru uzandığı belirtilmiştir⁶⁴¹. Yapının yayınlanan planlarında orta avlunun batısını sınırlayan kuzeybatı güneydoğu yönündeki temelleri ile doğusunu sınırlayan temellerinin üzerindeki büyük ölçülü taşlar önce “kaide taşları/direk kaideleri” olarak adlandırılmış daha sonra, pilaster taşı olarak tanımlanmıştır. Temellerinin sınırladığı ve içinde küplerin ortaya çıkarıldığı bölümün, bir taraftan revak olduğu belirtilirken diğer taraftan küpler nedeniyle, magazin/depo olduğu kaydedilmiş, bölmelere ayrıldığı ve plaster taşlarının arasındaki kerpiç duvarların avluya bakan taraflarında pencerelerin bulunması gerektiği ileri sürülmüştür⁶⁴².

Maşat Höyük III. kat sarayı revakları ile Alaca Höyük 2. kat saray revaklarının taş kaideleri üzerinde bulunan zıvanalıklar, revak örtüsünü taşıyan ağaç direklerin bu taşlara bastığını göstermekte ve Alaca Höyük 3a yapısının avlusunda revak bulunmadığını doğrulamaktadır. 1940-1948 kazı raporunda pilasterlerin arasının kerpiçle örüldüğünden söz edilmesi de avluda revak bulunmadığını gösterir⁶⁴³.

3b Yapısının avlunun doğusunda sadece kuzeybatı güneydoğu yönündeki kısmen tahrip olmuş temellerine rastlanmışken aynı yönde birbirine koşut ve bunların bağlandığı kuzeydoğu-güneybatı yönünde temelleri saptanmıştır. Bu bilgi iki olasılığın varlığını göstermiştir. Birincisi 3b katı yapısı plasterli değildir. İkincisi 3b temelleri

---

⁶⁴⁰ Baltacıoğlu 2007, 9.

⁶⁴¹ Baltacıoğlu 2014, 57; Res. 1-2.

⁶⁴² Baltacıoğlu 2014, 58.

⁶⁴³ ibid 2014,59.

üzerinde pilaster taşları kullanılmış fakat daha sonra yerlerinden alınarak 3a katının temelleri üzerinde ikinci kez kullanılmıştır⁶⁴⁴.

1937-1939 yılı kazılarına ait yayınlarda 3b katı yapı avlusunun batısında bulunan, hiyeroglif baskılı küplerden en güneydekinin Sfenksli Kapı'nın altında kaldığı ve 3a katı temellerinin 3b katının hemen üzerine yapıldığı kaydedilmiştir. 1940-1948 yılları kazı raporunda yayınlanan planda ise, küpler 3a yapısına ait olarak gösterilmiştir. 1937-1939 raporundaki fotoğraflar ve alt yazılarından küplerin 3b katına ait olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, Baltacıoğlu'na göre 1940-1948 yılları raporunda yayınlanan planda küplerin 3a katına ait olarak gösterilmiş olması, bir yanlış yapıldığını göstermektedir⁶⁴⁵.

1937-1939 raporundaki 3b katı planı ile küplerin işaretli olduğu 1940-1948 raporundaki planda işaretli küplerin konumu karşılaştırıldığında küpün, Sfenksli Kapı'nın değil 3b katının üstünde fakat 3a katının altında yer alan kuzeydoğu-güneybatı yönündeki "RS" işaretli geniş temellerin ve dolayısıyla 3a katı "IJ" işaretli daha dar temellerin altında kaldığı görülmektedir⁶⁴⁶.

H. Baltacıoğlu, 3b katı yapısına ilişkin olduğu ileri sürülen temellerin, yapı ile ilişkisinin bulunmadığını, 3b evresinden sonra fakat 3a'dan önceki bir evreye ait başka (?) bir yapının temelleri olduğunu ve bu temellerin Sfenksli Kapı'nın altına doğru uzandığını ortaya koymuştur. Bu sebeple bu alanda iki değil üç seviyenin bulunduğunu söylemiştir⁶⁴⁷.

Yapının kalıntılarının daha önce önerildiği gibi, tapınak mı yoksa saray mı olduğu konusunda başkent Boğazköy'den ve Kuşaklı/Sarissa'dan önemli bilgiler elde edilmiştir. Kazılarda bulunan Hitit tapınakları bazı ortak özellikler taşımaktadır. Bu

---

⁶⁴⁴ Baltacıoğlu 2014,60

⁶⁴⁵ ibid 2014,60.

⁶⁴⁶ ibid 2014,60.

⁶⁴⁷ ibid 2014, 60.

özelliklerden en önemlisi bütün tapınakların düzgün dörtgen planlı bir avluya sahip olmasıdır. Bu özellikteki tapınakların en erken tarihli örneği, dendrokronolojik tarihlendirmeye göre, yaklaşık M.Ö. 1525 yılında yapıldığı anlaşılan ve buluntularına göre M.Ö. 14. yüzyılda yıkılmış olduğu düşünülen Kuşaklı C yapısıdır. Başka bir anlatımla, tapınaklardaki bu ortak özellik Eski Hitit Dönemi'nde ortaya çıkmıştır. Henüz Hitit tapınağında yamuk planlı bir avluya rastlanmamıştır.

H. Baltacıoğlu, bu nedenle yamuk planlı avluya sahip Alaca Höyük 3. Kat yapılarının Boğazköy ve Kuşaklı/Sarissa tapınakları (I no.lu ve C işaretli) gibi birer tapınak olarak tanımlanmasının olanaksız olduğunu söyler. Yamuk planlı avlulu yapılar, bugüne kadar sadece Alaca Höyük'te 3. ve 2. Hitit katlarında ve Boğazköy Büyükkale'de saptanmıştır. Bu nedenle Alaca Höyük yapıları, saray olarak tanımlanması gerektiğini söyler. Ancak bu noktada tapınımın yukarıda sözü edilen tapınaklara özgü olmadığı ve Hititlerin, tanrı heykelinin bulunduğu veya tören için götürüldüğü odayı veya odaları tapınak olarak adlandırmış olabilecekleri göz önünde tutulmalıdır der⁶⁴⁸.

Bu duruma göre de Hitit saraylarının içinde tapınakların bulunduğu kabul edilir. Alaca Höyük 2. yapı katı sarayı ile Boğazköy- Büyükkale Sarayı'nın önemli bir özelliği de birden çok avlusunun bulunmasıdır. Yazılı kaynaklarda da tapınakların birden çok avlusunun bulunduğuna işaret edecek herhangi bir veri bulunmamıştır⁶⁴⁹.

Alaca Höyük'teki Poternli Kapı, şehrin F (4) 3 alanında yer almaktadır. Bu kapı yapısı T. Makridy tarafından ilk kez kayda alınmış ve potern olarak tanımlanmıştır⁶⁵⁰. Bindirme tekniğinde büyük kalker bloklardan inşa edilmiştir. Duvarların üst kısımlarında potern daralmakta ve bir kilit taş dizisi ile yapılan tamamlanmaktadır. Potern bir insanın rahatça geçebileceği yükseklikte tonoz şeklinde olup zemin kısmı

---

⁶⁴⁸ Baltacıoğlu 2014, 61.

⁶⁴⁹ ibid 2014, 61.

⁶⁵⁰ Makridy 1908, 2.

geniş ve yassı taşlardan oluşturulmuştur. Girişten itibaren 11 m içeriye kadar düz olarak 6 m sonra sağa doğru kıvrılarak devam eder. Poternin ayrıca iki kola ayrıldığı, bu kolların küçülerek şehrin altına doğru devam ettiği tespit edilmiştir⁶⁵¹. Poternin ilk kez Orta Hitit Dönemi'nde yapıldığı, ikinci yapı katında da Hitit İmparatorluk Dönemi'nde kullanıldığı anlaşılmıştır⁶⁵². Eskişapar'da 1. Dönem kazılarında 'E' alanında bir kısmı ortaya çıkarılan potern veya su kanalı olabilecek bir üçgen girişi olan su sisteminin bir kısmı mevcuttur. Ancak ilerleyen dönemde yapılacak kazılarda tamamı ortaya çıkarılınca işlevi anlaşılacaktır.

Hitit Devleti'nin bir diğer başkenti olan Ortaköy'de ise bu döneme ait Tepelerarası adını taşıyan bölgede dört farklı anıtsal bina; A, B, C ve D binası ortaya çıkartılmıştır. Binaların ele geçirilen temellerinde kireçtaşı ve kumtaşından büyük büyük bloklar kullanılmıştır. Kütlesi 2500 m² olan A binası sadece Şapinuva için değil Anadolu için de büyük anıtsal planlı bir yapıdır. 1200 m²'lik bir alanda yer alan B yapısının temel duvarlarının üzerinde 110 cm genişliğinde kerpiç duvarlar yükselmekte ve bu duvarlarda 3-4 cm kalınlıkta sıvaya rastlanılmaktadır. Bu yapıda yiyecek içecek depolamak için çok sayıda depo küpü yer almaktadır⁶⁵³. Bu dönemde benzer depo küplerini Maşat Höyük sarayında ve Eskişapar 'A' Yapısı'nda da görmekteyiz.

Ortaköy'de bulunan 70'i aşkın büyük küp sadece depolama yapılmadığını, aynı zamanda yapının işlevsel olduğunu da göstermektedir. Depolanan tahıl, baklagiller, şarap, yağ gibi maddelerin devlet hazinesinin bir bölümünü teşkil ettiği düşünülmektedir. Çünkü tahıl dolu ambarlar kralın gücünün devamlılığını sağlamaktadır. B Binası Şapinuva şehrinin zenginliğinin bir göstergesidir⁶⁵⁴. Binanın kapı girişinden itibaren zeminin bazı kısımları ya toprak sıvalı ya da çakıl taşları ile

---

⁶⁵¹ Koşay- Akok 1966, 11-12.

⁶⁵² Koşay -Akok 1966, 12.

⁶⁵³ Süel-Süel 2013, 184-185.

⁶⁵⁴ Süel -Süel 2013, 185.

döşemelidir. B binası Anadolu'nun en eski ticari yapılarından biridir. Burası sadece bir depo veya tüccarın evi değildir. Ticaret maksadı ile inşa edilmiş, ticari malların saklandığı sergilendiği bir ticari yapıdır⁶⁵⁵. Ortaköy C Binası'nın dini bir bina olduğu anlaşılmaktadır. Bu yapının içinde ve dışında tören için hazırlanmış alanlar olduğu görülmüştür. Binanın doğusunda, binaya bitişik ve düzlenmiş bir alan ortaya çıkmaktadır. Dikdörtgen plana sahip bu alanda düzgün bir zemin oluşturulmuştur. Alanın ortasında taş döşeli bir bölüm bulunmaktadır. Ayrıca alanda üç adet taş ile inşa edilmiş heykel kaidesinin yerleştirildiği görülmektedir. Bina girişte bir salon ve bu salondan geçilen kutsal oda ile bir depo kısmından ibarettir⁶⁵⁶. D binasının girişinde karşılıklı 2 ortostat yer almaktadır. Bu yapı dini amaçlı kullanılmıştır⁶⁵⁷. Mimari kalıntılara bakarak kentin bu kesimin, dini, askeri ve idari yapılara sahip olduğunu söylemek mümkün olmaktadır⁶⁵⁸.

Oluz Höyük'e bakıldığında B Açması 8. ve 7. mimari tabakalarında Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen mimari, seramik parçaları ve küçük eserler gün ışığına çıkarılmıştır. 7. mimari tabakaya ait bir yapı kalıntısı, Hitit Çağı'na ait tek mimari buluntuyu ortaya koyar. Doğu bölümü yamaç akıntısı nedeniyle tahrip olmuş yapının dolgu toprağı ve mekân içinden elde edilen çok sayıdaki, çarkta üretilmiş çanak çömlek, şişe parçaları, mimari tabakanın Geç Tunç Çağı'na Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmesine destek vermiştir⁶⁵⁹.

Oymaağaç Höyük'ün buluntularına göre kapı kulenin güneybatı kısmında, yani mabete bakan odası, resmi bir amaç için kullanılmıştır. Olasılıkla kraliyet ailesine mensup önemli insanlar Fırtına Tanrısı'nın mabedine gitmeden önce, burada

---

⁶⁵⁵ Süel M. 2008, 26-27.

⁶⁵⁶ Süel M. 2008, 28-29, 31.

⁶⁵⁷ Süel M. 2008, 35.

⁶⁵⁸ Süel A.1995, 264.

⁶⁵⁹ Dönmez 2010c, 305.

yıkanmışlar, yağ sürmüşler, makyaj yapmışlar ve süslü kıyafetlerini giymişlerdir⁶⁶⁰. Hitit mabedinin büyüklüğü, köşelerin yönleri göstermesi ve iki avluya sahip olması Hattuşa Mabet V ile karşılaştırılır. Aynı zamanda büyük avlunun ölçüleri (17x14 m), Hattuşa'nın Mabet V (19x14 m) ve Kuşaklı-Sarissa'nın C Binasına (17x16 m) çok benzerlikler gösterir⁶⁶¹. Oymaağaç Höyük'te bulunan tarih ve kült konularını anlatan metin parçaları Samsun ilinin ilk çivi yazılı belgeleridir. Aynı zamanda Oymaağaç Höyük, Hitit İmparatorluk Dönemi'nin en kuzey yerleşmesidir⁶⁶². Hafirlerine göre Oymaağaç Höyük'te ortaya çıkarılan yapılar Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk Dönemlerine tarihlendirilmektedir⁶⁶³. Ancak banyo kabı ve diğer küçük adak kaseleri ve sivri dipli testiler Eskiypar A Yapısı'nda bulunan Orta Hitit Dönemi banyo kabı ve o seviyeden gelen seramik buluntuları ile örtüşmektedir. Buradan yola çıkarak Orta Hitit Dönemi'nin geç evresi ile çağdaş olduğunu söylemek mümkündür.

IV.1. 4. Değerlendirme

M.Ö.2. Binde Eskiypar'ın mimarisini diğer merkezlerle birlikte ele aldığımızda bölgede Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın varlığını mimariden ziyade ağırlıklı olarak çanak-çömlek bulgulardan anlamaktayız. Eskiypar'da da 3. Dönem kazılarında gerçekleştirilen sondajlarda ortaya çıkarılan mimari temeller dışında henüz devam eden kazılarda Boğazköy'deki kadar güçlü Asur Ticaret Kolonileri Çağı mimari yapı ve planı ortaya çıkmamıştır. Eskiypar'daki Seramik örnekler, gelecek dönemde yapılacak çalışmalarla mimari olarak da daha net verilerin elde edileceğini göstermektedir.

Eski Hitit Dönemi'nde Eskiypar'ın mimarisi İnandıktepe, Hüseyindede, Fatmaören ve Boyalı Höyük mimari yapıları birlikte değerlendirilmektedir. Eski Hitit

⁶⁶⁰ Czichon 2013b, 308-309.

⁶⁶¹ Czichon M.R- Czichon 2011, 82.

⁶⁶² ibid 2011, 82.

⁶⁶³ Czichon 2016, 29.

Dönemi Alaca Höyük, Boğazköy ve Maşat Höyük'deki mimari tabakalar karşılaştırma için zayıf bilgiler sunmaktadır. Bu dönemde depo odaları bulunan çok odalı asimetrik yapılar karşımıza çıkmaktadır. Eskişapar'da 2010' da başlayan kazılar sırasında A alanı olarak adlandırılan bölge, sonrasında B alanı olarak isimlendirilmiş ve ilerleyen yıllarda tamamıyla A Binası olarak adlandırılmıştır. Bu alan ve tabakalaşması bu coğrafi bölgedeki eksik olan mimari tabakalaşma eksikliğini gidermektedir. Çünkü kesintisiz bir Hitit Çağı yapılaşması vardır. A Binası, Eski Hitit II, III (B1 -B2) evrelerinde ve Orta Hitit Erken ve Geç safhalarında kullanılmıştır. Böylece bu yapının temellerinin ve duvarlarının uzun bir süre kullanıldığı anlaşılmıştır. 'E' alanında ise Eski Hitit I'in Ia-Ib safhası görülmektedir. Buradaki seramik buluntulardan Asur Ticaret Koloni Çağı'ndan sonra görülen seramiklerin devamlılığını veren Eski Hitit Ia-Ib safhaları görülür (özellikle Ia). Eski Hitit Dönemi II ve III evrelerinin yapılarına bakıldığında büyük saray olarak adlandırılan yapılar şimdilik görülmemektedir.

Eskişapar'da Orta Hitit Dönemi'ne ait 2 yapı mevcuttur. Biri 'C' yapısı olup en yakın paraleli Boğazköy'deki Meşedi yapısıdır. Eskişapar'ın başkente yakın bir konumda olması sebebiyle Başkent'teki bir muhafız alayının başındaki bir Meşedi'ye ait bir yapı olma olasılığı, siyasi ve idari anlamda önemini göstermektedir (Plan 7).

Orta Hitit Dönemi'ne ait diğer bir yapı ise 'A' Binası'dır (Plan 9). Bu yapının Orta Hitit safhası içinde bulunan malzemeleriyle birlikte değerlendirildiğinde, (hayvan kemikleri, banyo kapları, kült kapları, haçer ok uçları sapan taşları, depo küpü) idari ve dini/ kült amaçlı bir işleve sahip olduğu görülmektedir.

Aynı yapıda bulunan mevcut malzemelerden Eskişapar'ın Orta Hitit Dönemi'nde kuzeyden gelen olasılıkla Kaşka saldırısına maruz kaldığı düşünülmektedir. Orta Hitit Dönemi'nde mimaride değişimler ortaya çıkmaya başlıyor. Duvarlar daha kalınlaşıyor, İmparatorluk Dönemi'nde göreceğimiz anıtsal yapıların alt yapısı bu dönemde oluşmaya başlıyor. Eskişapar'da 'A' yapısında olduğu gibi Alaca

Höyük ve Maşat Höyük yapılarında da tabanlarda taş döşemeler görülmektedir. Orta Hitit Dönemi'ne ait Boğazköy'deki yapılar dini ve idari işlevlidir. Maşathöyük'teki saray yapısı da bu döneme ait en iyi korunmuş yapıdır ve idari işlevlidir. Alaca Höyük'teki III. kata ait iki safhalı 3a-3b yapısı tapınak ve saray olarak önerilmiş son dönem çalışmalarında ise saray planına daha uygun olduğu kabul edilmiştir. Orta Kuzey Anadolu'daki bu merkezler arasında Ortaköy'deki yapılar Orta Hitit Dönemi'nin geç safhasına ait bilgi vermesi açısından önemlidir. Ortaköy'deki yapılar daha gelişkin ve monumental özellikler taşımaktadır. Bu veriler ışığında ele alındığında Eskişehir'de Orta Hitit mimari yapıları Boğazköy ve Ortaköy kadar monumetal İmparatorluk Dönemi mimarisine düzeyinde değildir. Yine de Eski Hitit Dönemi mimarisinden de kendini rahatlıkla ayırmaktadır.

Eskişehir'de Hitit İmparatorluk Dönemi varlığı 3. Dönem kazılarında ise höyüğün orta ve batı kesimlerinde bu döneme ait çanak çömlek parçaları ile kendini gösterir⁶⁶⁴. Bunun dışında İmparatorluk Dönemi kuzey sektöründe üstündeki daha geç tabakalar tahrip edildiği için henüz mimari bir tabaka ele geçmemiştir. Eskişehir'in mevcut mimarisi şimdilik Hitit'in erken ve orta evrelerini kesintisiz ve bütüncül olarak sergilemektedir.

IV.2. Eserler

IV.2. 1. Asur Ticaret Konileri Çağı

Arkeolojik kazılarda en çok rastlanan malzeme grubu çanak çömleklerdir. Schoop'un belirttiği gibi seramikler; gündelik hayatın ve ayrıcalığın nesnelidir⁶⁶⁵. Seramikler diğer arkeolojik buluntularla birlikte değerlendirildiğinde yeni veriler

---

⁶⁶⁴ Sipahi 2021, 895.

⁶⁶⁵ Schoop 2013, 356; Müller-Karpe 2002, 502.

sağlayabilmektedir⁶⁶⁶. Bu veriler sayesinde ekonomik, ticari, sosyal ilişkiler ile din gibi konularda geçmiş hayatın farklı yönleri aydınlatılabilmektedir.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın başlarında çanak çömlek üretiminde ani bir değişim yaşanmıştır. Bu da Anadolu toplumundaki köklü toplumsal ve ekonomik değişimlerin üretime yansımalarının sonucu olarak görülmektedir.

Bu dönemle birlikte Anadolu'da seramik üretiminde çömlekçi çarkının yaygın bir şekilde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Çarkla yaygın yapılan kaliteli çanak çömlek grubu kaplar Asur Koloni Çağı ile Eski Hitit'in kuruluşu arasındaki süreçte kesintisiz olarak ve M.Ö. 2. Binyılın büyük bölümünde sevilerek kullanılmıştır⁶⁶⁷.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın ardından gelen Eski Hitit Dönemi'nde Anadolu, çanak çömlek işçiliği olarak en kaliteli ürünlerini ortaya koymuştur. Orta Hitit Dönemi'nde seramik giderek yalınlaşmaya ve kabalaşmaya başlar; M.Ö.15. yüzyılda başlayan bu süreçte tiplerde bir standartlaşma izlenir; İmparatorluk Dönemi'nde M.Ö. 14. ve 13. yüzyılın sonuna doğru ise her yerde kaba hamurlu standartlaşmış seri üretim seramikler görülür⁶⁶⁸.

Eskiyapar Höyük'te 1968'den itibaren yapılan tüm çalışmaların ışığında Osmanlı, Bizans, Roma, Helenistik, Demir Çağı, Hitit ve Eski Tunç Çağı kültür tabakaları tespit edilmiştir. 1. ve 2. Dönem kazı çalışmalarında çıkan seramiğe dayanılarak yapılan değerlendirmelerde Asur Ticaret Kolonileri Çağı tabakası belirlenmesine karşın ancak 2010'da başlayan 3. Dönem kazılarından itibaren bu çağa ait kısıtlı seramik örnekleri de ele geçmiştir.

Genel olarak Asur Ticaret Kolonileri Çağı kap formlarını incelediğinde çanaklar, fincanlar, çaydanlıklar, çift kulplu bardaklar, gaga ağızlı testiler, yüksek ayaklı

---

⁶⁶⁶ Schoop 2013, 357, (Bknz: Fischer 1963'tür; son çalışmalar: Müller – Karpe 1988. Müller-Karpe 2002; Mielke 2006; Schoop 2011.)

⁶⁶⁷ Schoop 2013, 359.

⁶⁶⁸ Schoop 2013, 356-357; Müller-Karpe 2002, 502.

meyvelikler, küpler, hydrialar, maltızlar gibi formlar karşımıza çıkar⁶⁶⁹. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Eskiyaar ve Orta Kuzey Anadolu'daki diğer merkezlerde bu dönemin varlığı daha çok seramik bulgulardan anlaşılmaktadır. Bu döneme özgü kap formları özellikle Kültepe'den bilinen örneklerle benzerlik gösterir. İkiztepe'nin I. kültür katında M.Ö. 2. Binyıla ait olduğunu gösteren seramikler bulunmuştur. Bunlar gaga ağızlı testi, çaydanlık, küp ve ibrik gibi kap formlarıdır. Çanak çömleklerin ağız kenarları ve kulpları Eski Tunç Çağı örneklerine göre farklıdır⁶⁷⁰.

Oluz Höyük'te bu döneme ait herhangi bir tam kap ele geçmemiş olmasına karşın, özellikle Kültepe, Boğazköy ve İkiztepe'den bilinen kırmızı astarlı, çok kaliteli ağız ve gövde parçaları, Höyüğün Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda da yerleşim gördüğüne işaret etmektedir⁶⁷¹.

Bölgede Ayvalıpınar Höyük'te⁶⁷² bulunan çok sayıda çanak çömlek parçası Koloni Çağı ve Hitit Dönemleri yerleşimlerinin varlığını ortaya koymaktadır. Bej, portakal renkli ve kahverengi hamurlu bu örnekler, ince mineral katkıdır. Çarkta şekillendirilmiş ve çok iyi perdahlanmış seramiklerin yüzey renkleri bej, turuncu, kırmızı ve kızıl kahverengidir. Formlara baktığımızda, çoğunluğunu Anadolu'da M.Ö.2. Binyıla intikal döneminde ortaya çıkan ve özellikle Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda çok sayıda merkezden bildiğimiz dıştan kalınlaştırılmış ağızlı çanak ve çömlekler oluşturur⁶⁷³. Ayrıca bölgemizde Ayvalıpınar'da tesadüfen bulunmuş ve Amasya Müzesi

---

⁶⁶⁹ Özgüç 1982, 32-44.

⁶⁷⁰ Bilgi 1998, 64.

⁶⁷¹ Yurtsever Beyazıt 2014, 92.

⁶⁷² Göynücek ilçesi Gediksaray beldesinin 3 km kuzeydoğusunda yer alır. Yerleşim 300x260 m. boyutlarında ve ova seviyesinden yaklaşık 10 m yüksekliktedir. Ayvalıpınar yerleşmesi, boyutları ve konumuna bakıldığında M.Ö. 2. Binyıl yerleşmeleri arasında Orta Anadolu dışında kuzeydeki en dikkat çekici yerleşme konumundadır. Yurtsever Beyazıt 2014, 85.

⁶⁷³ Yurtsever Beyazıt 2014, 85.

tarafından satın alınmış olan, Eski Asur stilindeki silindir bir taş mühür, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na tarihlenmesi bakımından önem taşımaktadır⁶⁷⁴.

Maşat Höyük'te doğu ve güney teraslarındaki V. yapı katı Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nı temsil etmektedir. Şehrin her iki bölümünde de birbiriyle çağdaş olan ve aynı zamanda şiddetli bir yangınla tahrip olmuş bu yapı katının tabanında bulunmuş seramikler birbirinden farksızdır. Bu dönemde höyük bir şehir halindedir. V. katın Orta Anadolu'da çağdaşlarını da (Kültepe, Acemhöyük⁶⁷⁵, Boğazköy, Konya-Karahöyük) sonlandıran felaketle aynı şekilde son bulmuştur. Bu yapı katının arkeolojik bulguları Orta Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı merkezleri ile çağdaştır. T. Özgüç, bütün bu bölgelerdeki maddi kültür kalıntılarının, yerel özellikler bir yana bırakılırsa, homojen bir yapıya sahip olduklarını ifade etmiştir⁶⁷⁶.

Boğazköy'de görülen çanak çömlek örnekleri ise genel form ve yapım tekniği itibariyle Kültepe'deki örneklere benzese de genel olarak daha basittirler. Bu durumun, birçok başka buluntu grubu için de geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Boğazköy yerleşiminin, Anadolu'nun büyük kentlerinden biri olmasına rağmen, özellikle Kültepe'ye ya da Acemhöyük'e göre refah düzeyinin nispeten daha düşük olduğu ve maddi kültürün de yoğun bölgesel özelliklere sahip olduğu anlaşılır. Maddi kültürdeki bu farklılıklara rağmen Hattuş karumu, Eski Asurca dilinde yazılmış çivi yazılı tabletlerin bulunduğu nadir yerlerden biridir. Bu nedenle kentin en azından Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın gelişmiş evresinin ve bu ticaret

---

⁶⁷⁴ Alparslan vd. 2010, 91-96.

⁶⁷⁵ Acemhöyük, Aksaray ilinin 18 km kuzeybatısında bulunmaktadır. Yapılan kazılarda Aşağı Şehrin yalnızca Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda, höyüğün ise en az M.Ö. 3. binden itibaren iskân edildiği anlaşılmıştır. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın sonunda hem höyük hem de aşağı şehir tamamen terk edilmiştir. Höyük daha sonra Helenistik ve Roma Çağlarında yeniden yerleşim görmüştür Özgüç N. 1966, 2-4.

⁶⁷⁶ Özgüç 1982, 32.

sisteminin önemli bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Metinlerde geçen şahıs adlarından Hattuş'ta bazı Asurlu tüccarların varlığı anlaşılrsa da bu etnik grup maddi kültüründe fark edilebilecek herhangi bir iz bırakmamıştır. Kısaca Asurlular'ın bölgenin kültürel gelişimi üzerindeki etkilerinin Kültepe'dekine göre çok daha az olduğu anlaşılmaktadır⁶⁷⁷. Maddi kültürden veya mimariden elde edilen veriler Eskişehir'in da yer aldığı bölgede kültürel gelişimin tamamen yerel çizgide geliştiğini göstermektedir.

A. Schachner, Boğazköy'de Asur Ticaret Kolonileri Çağı (M.Ö. 1850-1720) (Karum Çağı)'nın çok detaylı bilinmediğini söyler. 1930'larda yapılan kazılarda Karum Çağı'na ait yamuk evler, Kültepe'de olduğu gibi sokaklara dizilmiş şekilde bulunmuştur. Ancak son dönemde (son 3 yılda) Aşağı şehirde Büyük tapınağın kuzeyinde yapılan çalışmalarda 3-4 odadan oluşan büyük bir yapıda insitu olarak çok sayıda depolama küpleri ve pitoslar ortaya çıkartılmıştır. Bu depo odası sıradan depolamadan ziyade yani bir zenginlik veya bir bireyin deposu değil devlet deposu olarak yorumlanmıştır⁶⁷⁸. Burada bulunan çivi yazılı tablette Hattuş kralı Piyuşti'nin adı geçmektedir. Bundan da kralın idaresine ait bir yapı olduğu anlaşılmıştır. Bu tabanın üzerinde bir yangın tahribatı yer alır⁶⁷⁹.

Karum Dönemi'ndeki yapılaşmanın, buluntular sayesinde M.Ö. 18. yüzyılın ikinci yarısında bir yangın ile tahrip edildiği görülmektedir. Ancak, ele geçirilen çivi yazılı metinlerin limu tarihlendirilmelerinin sayesinde bu tahribatın, büyük bir olasılıkla

---

⁶⁷⁷ Schachner 2018, 102-103.

⁶⁷⁸ Schachner 2022, 110.

⁶⁷⁹ Schachner 2018, 100-101; Schachner 2015b, 134, Tab. 1, Res. 6; Schachner 2020, "Değişen Zamanlarda Hattuşa ve Boğazköy Kuruluşundan Roma Dönemi'ne Kadar Uzanan Serüven", ANAMED, Koç Üniversitesi Çevrimiçi Konferansı, 17 Aralık 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=nnQC-tBwXOI>

M.Ö. 1730 yılından sonrasına tarihlendirilen Anitta fethinden önce olduğu elde edilen karbon tarihlendirmeleriyle de doğrulanmaktadır⁶⁸⁰.

Yangın ile tahrip edilen Asur Ticaret Koloni Çağı yapısının üzerinde, kullanım ve mimari bakımından tamamen farklı bir yapı katının olduğu tespit edilmiştir. Küçük taşlardan kurulan bazı duvar parçalarından oluşan yapılaşmanın batıya doğru yer yer devam ettiği ve defalarca yenilenen sıkıştırılmış toprak ve ince çakıl seviyelerden oluşan tabanlarla anlaşılır. Bu mimari tabaka daha sonraki Eski Hitit Dönemi'nde tahrip edilmiş olsa da büyük önem taşır. Böylece Karum Dönemi'ndeki yapılaşmanın tahribattan hemen sonra ve anıtsal Hitit yapısının kurulmasından önce bu alanın kullanıldığı anlaşılır⁶⁸¹.

A. Schachner, bu sonuç daha önce Aşağı Şehir'in güneyindeki tespitleri doğrular. Elde edilen karbon tarihlendirmeleriyle birlikte Boğazköy'de Karum Dönemi Hattuş kenti ile Hitit Dönemi Hattuşa arasında yerleşimin kullanım açısından bir hiatusun olmadığına gösterir⁶⁸². A. Schachner, Aşağı Şehir'in bu bölgelerinde Karum ile Hitit dönemleri arasında bir kesintinin yaşanmadığına işaret etmektedir. Bu yangını (1745?)'e tarihlenen ve bu tahribattan sonra bile Boğazköy'deki yerleşimin kesintisiz olarak devam ettiğini söyler⁶⁸³.

Bu da son kazı bulgularına göre, çivi yazılı belgelerde Hitit Devleti'nin kurulmasıyla görülen köklü siyasi değişikliğin arkeolojik yöntemlerle ortaya çıkarılan maddi kültür kalıntısında fark edilebilir izler bırakmadığını bize göstermektedir⁶⁸⁴.

---

⁶⁸⁰ Schachner 2022,111; Schachner 2021, Abb. 19.

⁶⁸¹ Schachner 2022,111.

⁶⁸² ibid 2022,111.

⁶⁸³ Schachner 2018, 100-101; Schachner 2015b, 134, Tab. 1, Res. 6; Schachner 2020, "Değişen Zamanlarda Hattuşa ve Boğazköy Kuruluşundan Roma Dönemi'ne Kadar Uzanan Serüven", ANAMED, Koç Üniversitesi Çevrimiçi Konferansı, 17 Aralık 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=nnQC-tBwXOI>

⁶⁸⁴ Klengel 1999, 21-38.

Aşağı Şehirde yapılan araştırmalar, uzun süre tarihsel bir gerçek olarak kabul edilen⁶⁸⁵ Anitta'nın Karum Hattuş'u fethiyle kentin lanetlenmesi ve yaklaşık 100 sene süren karanlık dönemden sonra tekrar iskân edilmesi hipotezine şüpheyile yaklaşılmamasına sebep olmuştur. Yeni kazıların buluntuları, yerleşimin bu kısmının, Karum Dönemi'nin nispeten geç bir safhasında kurulduğu ve ilk Hitit mimarisinin, yer yer Karum Dönemi duvarlarını temel olarak kullandığını göstermektedir. Dolayısıyla her iki dönem arasında zaman geçmediğini ve Karum Dönemi ile Hitit Dönemi arasındaki "Karanlık Dönem" in olmadığı anlaşılır. Yüzölçümü ve şekli çok net olarak bilinmeyen kentin bu dönemi, Hitit metinlerinde ancak çok puslu olarak bilinen I. Hattuşili'den önceki Labarnaların dönemini kapsadığı anlaşılır⁶⁸⁶.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı, Orta Kuzey Anadolu coğrafyasında mimari olarak detaylı olarak bilinmemektedir. Bunun birden fazla sebebi olabilir. İlk sebep yapılan ve devam etmekte olan kazılarda gerekli tabakalara ulaşılamamış olmasıdır. İkinci sebep ise mevcut arkeolojik veriler bu bölgedeki merkezlerin M.Ö.2.Binin ilk çeyreğinde, coğrafi koşullar ve buna bağlı olarak kültürel, siyasi ve ticari yapı etkenlerinin farklı gelişme göstermesi ve yerelleşmesidir. Aynı dönemi yaşamalarına rağmen, farklı maddi kültür öğelerine sahip oldukları özellikle, çanak-çömlek geleneklerinde kendini göstermektedir. Benzer kap formlarının farklı kalitede veya kendi yerel deneyimlerine dayanarak üretildikleri görülebilmektedir.

Eskiyapar'da üç noktada (A ve F alanları ile C kesitinde) görülen kaliteli seramik parçaları form olarak aynı özellikleriyle Kültepe'de Asur Ticaret Kolonileri Çağ'ında daha gelişkin olarak mevcuttur. Höyükte bu döneme ait çanak çömlek parçaları mevcut olmasına rağmen ikisi dışında tam form veren yeterli bir bulgu ele geçmemiştir. Fakat mevcut parçalar, kaliteli Koloni Çağı seramiklerinin var olduğunu

---

⁶⁸⁵ Bittel 1983, 54-59.

⁶⁸⁶ Schachner 2018, 101.

göstermektedir. Aynı şekilde Boğazköy'ün Karum Çağı seramiklerine de paralellikler söz konusudur.

M.Ö.2. Binin ilk çeyreğinde Orta Kuzey Anadolu coğrafyasında bulunan Eskiypar'da, diğer merkezlerle karşılaştırıldığında aynı dönemin yaşandığı, benzer fakat bir o kadar da yerel özellik gösteren seramik örneklerinin olduğu görülmektedir. Kısaca bu coğrafyada Boğazköy dışında Karum Çağı, Orta Anadolu'nun güneyinde bulunan Kültepe ve Acem Höyük şehirlerinde olduğu gibi gerek mimari gerekse seramik bulgular açısından gösterişli değildir. Bu coğrafi sınırlar içinde şimdilik Boğazköy-Hattuş Karumu büyük karum şehirleri ile karşılaştırılabilecek zengin arkeolojik bulgular verebilmektedir. Bunun dışındaki merkezlerde bu çağın varlığı seramik örnekleriyle bilinmekte olsa da mimari anlamda ayrıntılı bilgiler henüz mevcut değildir (Kültepe ölçeğinde).

IV.2.1.1. Seramik Tipleri

Bu çalışmada, eserler tipolojik olarak sınıflandırılırken isim ve alt formlarına göre ayrılmışlardır.

IV.2.1.1.1. Çanaklar

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan Hitit Çağı'na kadar pek değişmeden kullanılan çanaklar, ağırlıklı olarak günlük hayatta kullanılmış basit kaplardır⁶⁸⁷. Eskiypar'da bulunan tam kap formları henüz mevcut değildir. Bu döneme ait tabakalarda bulunan profil veren örnekler mevcuttur. Bulunan bir parça bu dönemde yaygın kırmızı astarlı formlardan olup kısmen yangın görmüş bir çanağın ağız kısmıdır (Kat.No.1; Lev.No.1a-b; TİP 2.1.1.1a). İkinci çanak formu ise ağız kenarı dışa çekik ve koyu kahve astarlı olarak yapılmıştır (Kat.No.2; Lev.No.2a-b; TİP 2.1.1.1b).

---

⁶⁸⁷ Fischer 1963, 63-64

IV.2.1.1.2. Tabaklar

Tabaklar, çağlar boyunca bazı tipolojik değişiklikler geçirse de en yaygın ve uzun süre kullanılan kap formu olmuştur. Eskişehir'de F aşması Koloni Çağı tabakasında bulunmuş 2 adet kap formunu değerlendirdiğimizde; ilk form kırmızı astarlı iyi pişmiş düz keskin ağızlıdır (Kat.No.3; Lev.No.3a-b; TİP 2.1.1.2a). İkinci form ise kırmızı astarlı tabaktır. Tabanın iç kısmında şerit şeklinde açık kahverengi bir astar yer alır (Kat.No.4; Lev.No.4a-b; TİP 2.1.1.2b).

IV.2.1.1.3. Vazolar

Vazolar; yuvarlak ve geniş ağızlı, dar ve uzun boyunlu, omuzlarında iki veya dört kulbu olan tiptir. Küçük, orta ve büyük boylu, kulplu ve kulpsuz, boya bezemeli, kabartmalarla süslü veya sade örnekleriyle karşımıza çıkarlar. Koloni Çağı'nın da sevilen kap tiplerindedir⁶⁸⁸. Örneğin Kültepe'de Ib⁶⁸⁹ katında çeşitli formlarda kullanılmıştır. Eskişehir'in Koloni Çağı tabakasında bulunan parça vazunun ağız kısmıdır. Dışa çekik ağızlı gri astarlıdır. Gövde formu belirgin değildir. (Kat.No.5; Lev.No.5a-b; TİP 2.1.1.3a). İkinci örnek ise vazunun omuz parçasına aittir ve kulp yeri bellidir. Gri astarlı iyi pişmiş bir örnektir. Form olarak yerel özellik göstermektedir (Kat.No.6; Lev.No.6a-b; TİP 2.1.1.3b).

IV.2.1.1.4. Testiler

Arkeoloji literatüründe dikey tek kulplu, ağzı dar ve boyunlu çömlek formundaki kaplar, testi olarak adlandırılmıştır⁶⁹⁰. Testiler günümüze kadar kullanılan başlıca kap formlarındandır. Her dönemde gelişerek, özellikle ağız kısımlarındaki farklılıklarla kullanılmaya devam edilmiştir. Asur Ticaret Kolonileri Çağı Kültepe testilerine genel

---

⁶⁸⁸ Özgüç 1988, 14-15.

⁶⁸⁹ Özgüç 1986, Lev.Pl.103/4-5; Lev.Pl.109/5; Lev.Pl.112/1-2.

⁶⁹⁰ Ökse 2012, 99.

olarak baktığımızda; gaga ağızlı testiler⁶⁹¹, ilmek kulplu gaga ağızlı testiler⁶⁹², boğa başı akıtacaklı testiler⁶⁹³ olarak karşımıza çıkmaktadır. Eskiypar'da bu dönemde gaga ağızlı testiler grubuna giren örnekler mevcuttur (Kat.No.7; Lev.No.7a-b; TİP 2.1.1.3c).

IV.2.1.1.4.1. Gaga Ağızlı Testiler

Özellikle Orta Anadolu'da, Eski Tunç Çağı III'ten itibaren görülmeye başlayan bu testi gurubu kesintisiz bir biçimde Hitit İmparatorluk Dönemi'nin sonuna kadar kullanılmıştır. M.Ö.2. Binde seramik sanatındaki ilerlemelerle ve çark kullanımıyla beraber gelişen bir kap formudur. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda bu kap tipi sayıca fazla ve yaygın bir şekilde karşımıza çıkmaktadır⁶⁹⁴. Gagalar kuş veya papağan gagası şeklindedir. Parlak perdahlı, kırmızı veya kızıl kahverengi astarlı, tek dikey kulplu ile omuza bağlanır şekildedir⁶⁹⁵ (Kat.No.7; Lev.No.7a-b; TİP 2.1.1.3c).

IV.2.1.1.4.1.1. Kesik Gaga Ağızlı Testiler

Eskiypar 'da bu formlar arasında bütün olarak ele geçen 2 adet testi bulunmaktadır. Bunlardan ilk örneğe bakıldığında kesik gaga ağza, dar boyuna, düzensiz oval kesit kulplu olduğu görülmektedir. Hafif karın keskinliği mevcuttur. Hamuru soluk, kirli kiremit renkli ve astarlıdır. Gövdesi kendi parçalarıyla tamamlanmıştır⁶⁹⁶ (Kat.No.9; Lev.No.9a-b, TİP 2.1.1.4b). İkinci örnek ise devetüyü hamurlu olup hamurunda kum taneleri görülmektedir. Orta boyda bir gaga ağza ve kısa boyuna sahiptir. Geniş karın aşağıya doğru ölçülü bir biçimde daralmakta ve kısa bir

---

⁶⁹¹ Kulakoğlu 1997, 48-49.

⁶⁹² Kulakoğlu 1997, 52.

⁶⁹³ Özgüç T. 2005, 159, Res. 179.

⁶⁹⁴ Özgüç 1986b, 50.

⁶⁹⁵ Kulakoğlu 1997, 48-49.

⁶⁹⁶ Sipahi 2018b, 1-14, Res.11.

dikey görünümünden sonra halka diple son bulmaktadır⁶⁹⁷ (Kat.No.10; Lev. No. 10a; TİP 2.1.1.4c).

Bölgede Maşat Höyük V. Katta⁶⁹⁸ bu gaga ağızlı testilerin örnekleri görülmektedir. Gaga ağızlı testiler iri veya ufak boylu kısa ve uzun boyunlu, kalın astarlı ve parlak perdahlıdırlar. Uzun boynu olanların ağız kısmı daha ince cidarlı ve daha uzun gagalıdır. Kısa boyunlu ve kısa gagalı olanlar kalın cidarlıdır. İri boyunları yumurta gövdeli ufak ve düz diplidir. İri simetrik kulp gövdeye dik olarak bağlanmıştır⁶⁹⁹. Eskiypar'da bulunan örnekler ise tek kulpludur. Maşat Höyük'te bulunanlar arasında birden fazla kulpu olanlar da vardır. İkiztepe'de de benzer formlardan bulunmaktadır. İkiztepe Kat I, Geçiş Çağı/Er-Hitit'e (Asur Ticaret Kolonileri Çağı Geç Evre) tarihlendirilmektedir⁷⁰⁰.

Boğazköy-Büyükale'de ise kesik gaga ağızlı, oval karınlı testi örneği Büyükale Tabaka IVd'ye (Asur Ticaret Kolonileri Çağı Geç Evre)⁷⁰¹ tarihlendirilmektedir. Eskiypar'da Asur Ticaret Koloni Çağı'na ait testi bir yangın tabakası içinde bulunmuştur (Kat.No.9; Lev.No.9a-b; TİP2.1.1.4b). Bu yangın Koloni Çağı'nı sona erdiren yangındır. Diğer merkezlerdeki Koloni Çağı son evre buluntuları ile çağdaşlık göstermektedir. Böylece Eskiypar'da da bir Asur Ticaret Kolonileri Çağı tabakasının varlığı net bir mimari olmasa da ortaya çıkmıştır. Daha da önemlisi Hattuşa'dan kuzeye doğru giden Koloni Çağı ticaret rotalarından birinin konumunu ortaya koyması açısından da önem arz etmektedir.

---

⁶⁹⁷ Eskiypar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.

⁶⁹⁸ Özgüç 2002b, 6-7; Mielke 2013a, 2008-21.

⁶⁹⁹ Özgüç 1982, 35.

⁷⁰⁰ Bilgi 1998, 64- 65, Lev. 5a (Env No: İ / 75 – 67)

⁷⁰¹ Orthmann 1984, 44, Lev. 4. 158, Şek. 16.158. (Env No: BO 1011 / v)

Koloni Dönemi'nde özellikle Kültepe'de⁷⁰² gaga ağızlı testiler çok yaygın ve değişik şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Eskiypar'da da gaga ağızlı testiye ait kırmızı astarlı parlak perdahlı ve küt bir emzik parçası bulunmuştur (Kat.No.8; Lev.No.8a-b: TİP 2.1.1.4a).

Bölgede Doğanep'e'de⁷⁰³ de gaga ağızlı testi parçası bulunmuştur. Doğanep'e'de karışık olan seramikler arasında genellikle iyi ya da orta açıklı, yüzey renkleri portakaldan koyu kırmızıya dönen parçalar ele geçmiştir. Bunlar içinde gaga ağızlı testilere ve çaydanlıklara ait akıtacaklar dikkat çekicidir⁷⁰⁴.

Osmankayası Mezarlığı'nda Asur Ticaret Kolonileri Çağı Geç Evre'sine tarihlenen bir adet urne olarak kullanılmış gaga ağızlı testi bulunmuştur. Uzunca gagası öne doğru eğilmiştir, uzun ince boyunlu, boynu gövdeye bağlayan tek dikey kulplu ve disk kaidelidir. Göğsünde iki düğmecik bulunmaktadır⁷⁰⁵.

Eskiypar'da bu döneme ait çok sayıda profil veren kap formu vardır. Bunlardan biri gaga ağızlı testiye ait kırmızı astarlı emzik parçasıdır⁷⁰⁶ (Kat. No. 8; Lev. No. 8a-b; TİP 2.1.1.4a). Bu döneme ait bir diğer parça testi kulpu'dur. Kırmızı astarlı parlak perdahlıdır. Kültepe'den bilinen örneklerle benzerdir. Olasılıkla da bu kulp gaga ağızlı bir testi parçasına aittir (Kat.No.7; Lev.No.7a-b; TİP 2.1.1.3c).

Eskiypar'da bu formların dışında, amorf ve profil veren seramik parçaları, lokal özellik gösterirler ve Asur Ticaret Kolonileri Çağı özelliğini yansıtmaktadırlar. Bu çanak-çömleklerin hamur rengi, koyu gri ve açık pembe'dir. Bunlara örnek olarak profil veren parçalarda Kültepe'de görülen kap tipolojisine benzer formlar karşımıza çıkmaktadır.

---

⁷⁰² Özgüç 1986b, 50, Lev. B, 8-13.

⁷⁰³ Özdemir - Dönmez 2010, 241, Res 25.

⁷⁰⁴ Yurtsever Beyazıt 2014, 86-87; Özdemir –Dönmez 2010, 241-243, Res.22-25.

⁷⁰⁵ Bittel vd. 1958, 26, Abb.14.

⁷⁰⁶ Özgüç 1986b, Lev. Pl.99.

IV.2. 2. Eski Hitit Dönemi

Yakındoğu'da seramik üreten seçkin merkezlerden biri Kültepe-Kaniş'dir. Anadolu seramiğinin Asur Ticaret Koloni Çağı'nda biçim zenginliği, bezemeleri ve sanatkarane yapıları bakımından zirveye eriştiği söylenebilir. Çağın gelişkin seramiği Eski Hitit Dönemi süresince de kesintisiz olarak kullanılmıştır. Bu süreklilik İnandıktepe, Eskiyapar, Alaca Höyük, Maşathöyük ve Boğazköy seramik buluntularında bütün ayrıntılarıyla görülebilmektedir⁷⁰⁷. Seramik kültürü, bu çağda varlıklarını Asurca metinlerden öğrenilen, Orta Anadolu'nun yerli halkı Hattiler ile bu ülkenin sonradan sahibi olmuş Hititler'in ortak ürünü olarak görülmektedir⁷⁰⁸.

Asurlu'nun evinde kullanılmış olan çanak çömlek ile bir Anadolu'nun evinde bulunmuş olanlar arasında hiçbir fark yoktur; tümü yerli usule göre imal edilmişlerdir. Seramiğin bu çağdaki biçim zenginliğini Hitit İmparatorluk Dönemi seramiğinde görmek mümkün değildir. Kazılarda bulunan her çanak parçası, Hitit seramik sanatının kaynağının Koloni Çağı seramiği olduğunu kanıtlamaktadır. Orta Anadolu'da yapılan keşifler, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın bazı ana kap biçimlerinin aynı teknik ve morfolojik geleneklerini koruyarak Eski Hitit Dönemi'nde de kullanıldıklarını göstermektedir⁷⁰⁹.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı/Beylikler Dönemi seramiği, yerli halk Hattiler ile Hititler'in ortak ürünü olarak görülmüştür. M.Ö. 20. yüzyılın sonundan itibaren Hititler'in yaşadığı geniş coğrafyada "Hitit Seramiği" tek seramik türü olmuştur⁷¹⁰. Seramiğin tekniği, şekil zenginliği bu dönem atölyelerinin karakteristiğini yansıtır.

---

⁷⁰⁷ Özgüç 2005, 115.

⁷⁰⁸ Özgüç 2005,115; Özgüç 1950, 170-199; Özgüç1953, 153-193; Özgüç 1986b, 53-69; Özgüç 1959, 101 - 104; Emre 1963,87-89.

⁷⁰⁹ Özgüç 2005,115.

⁷¹⁰ Özgüç 2002ı, 449.

Kilden yapılması mümkün olan bütün şekiller denenmiştir. Ayrıca, ustalar seramiğe ince hamur, ince cidar, parlak perdah ve sıcak kadife görünümü de vermiştir⁷¹¹.

Hitit seramiği gelişiminin en üst seviyesine Eski Hitit Dönemi'nde Kuzey Kapadokya ve Orta Karadeniz Bölgesi'nde ulaşmıştır. Seramik devamlılığı Asur Ticaret Konileri Çağı'ndan itibaren kesintisiz olarak devam etmektedir⁷¹². M.Ö.2. Binyıl Anadolu seramik ustalığının en gelişkin evreleri Koloni Çağı ve ardından gelen Eski Hitit Dönemi'dir. Seramik formlarındaki çeşitlilik yüksek nitelikli seviyenin yanı sıra kap - kacak üretiminde kalite kaygısının öne çıkması, M.Ö. 19. ve 16. yüzyıllar arasına denk gelen bir sürecin özelliği olmuştur⁷¹³. Orta Anadolu Eski Hitit Dönem seramiğinin karakteristik özelliklerinden bazılarının Asur Ticaret Kolonileri Çağı son evresinden başladığı ve Kültepe Ia katının sona ermesi ile Eski Hitit Dönemi arasında seramik sanatı açısından bir boşluk olmadığı, devamlılık gösterdiği anlaşılmıştır⁷¹⁴.

Bu dönemin en çok kullanılan kap formları gaga ağızlı testiler, maşrapalar, tabaklar, çanaklar, çömlekler, fincanlar, çaydanlıklar, mataralar ve kantaroslar olarak sıralanabilmektedir. Geometrik ve çizgisel motiflerin yer aldığı bezemeli örneklerin olduğu gibi, tek renkli örnekler de bulunmaktadır. Bu örneklerle Alaca Höyük, Boğazköy, Eskişehir ve İnandıktepe gibi önemli Hitit merkezlerinde rastlanılmıştır⁷¹⁵.

Seramikler; yiyeceklerin hazırlanmasında, tüketiminde, saklanmasında kullanıldıkları gibi kimi zaman sosyal göstere olarak kimi zaman kült ve dini törenlerde kimi zaman da ticari mal kapsamında kullanılmıştır⁷¹⁶. Birçok seramik tipi gerek Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda gerekse Eski Hitit Dönemi'nde günlük hayatta

---

⁷¹¹ ibid 2002ı, 449.

⁷¹² Özgüç 2002c, 500-501.

⁷¹³ Müller-Karpe 2002, 502.

⁷¹⁴ Kulakoğlu 1997, 154-155.

⁷¹⁵ Umurtak 2004, 49.

⁷¹⁶ Schoop 2013, 359-369.

işlevsel olarak kullanılmışlardır. Ancak döneme göre şekil ve form olarak farklılık ve yenilik gösterebilmektedirler. Özellikle sosyal gösterge olarak kullanılan kapların niteliğinden çok formunda belirgin bir değişim görülmektedir.

Hitit Dönemi'nin erken safhalarında, (Asur Koloniler Çağı ve Eski Hitit Dönemi'nde) çanak çömlek buluntu grupları yerel üslupta yapılmış kaliteli kaplar içermektedir. Bunların birçoğu gaga ağızlı testiler ve çaydanlığa benzer kaplardır. Bazen kullanımlarını zorlaştıran figüratif eklentileri vardır, fakat kullanım kolaylığı üretimlerindeki en önemli özellik değildir. Bazı durumlarda testiler çok kaliteli ve pürüzsüz oldukları için bilim insanları tarafından metal örnekleri taklit ettikleri düşünülmüştür⁷¹⁷. Yüzeyleri yoğun ve çok parlak kırmızı bir astarla kaplıdır; şüphesiz usta çömlekçilerin eserleridir. Hitit Dönemi'nin erken ve orta safhalarındaki öteki kaliteli çanak çömlekler arasında altın rengi mika astarlı küçük kaplar, yıldız şeklindeki, “signe royal” ile süslenmiş büyük kaplar ve hayvan protomları ile figüratif aplikasyonlara sahip kaplar görülmektedir⁷¹⁸.

Hititler'de kült törenlerinde kullanılan çanak-çömlek, içki ve akıtma kaplarına yapılan vurgunun dini bir anlamı vardır. Hitit törenlerinde şarabın kurbanlık sunumu “libasyon” ve özellikle bu törenler için yapılmış kaplar ‘riton’ lar önemli bir rol oynamıştır. Bunlardan en bilineni Hurri ve Serri'yi temsil eden çift boğa şeklindeki ritonlardır. Ayrıca gaga ağızlı testiler de libasyon araçları olarak gösterilmektedir. Küçük ve kaba kadehler sıklıkla törensel kontekslerde ele geçmiştir. Özellikle kurbanlık bir amaç için üretildiği düşünülür⁷¹⁹. Kült kapları genellikle ince cidarlı ve parlak perdahlı olarak üretilmişlerdir. İnce uzun gövdeli, keskin profil gaga ağızlı testilerin dibine doğru incelmeleri bu dönemin özelliğidir. Testilerin boyları uzun, gövdeleri ince yapılarak zarif bir görünüm kazandırılmıştır. Eski Hitit Dönemi kabartmalı, boya nakışlı

⁷¹⁷ Schoop 2013, 359-369; Bkz. Fischer 1963.

⁷¹⁸ Schoop 2013, 368.

⁷¹⁹ Schoop 2011, 247-249; Schoop 2013, 367.

kült vazoları, kil sunaklar, boğa heykelleri, tanrı ve tanrıça heykelcikleri diğer kült objeleri arasında yer almaktadır⁷²⁰. Hitit sanatına özgü olan bir özellik de vazonun dışına applike edilmiş figürlü sahnelerdir. Betimlenen sahneler arasında sıklıkla müzisyenler ve akrobatları içeren festival alayları vardır⁷²¹.

IV.2.2.1. Seramik Tipleri

IV.2.2.1.1. Fincanlar

Fincanlar; dışa çekik yuvarlak kenarlı, silindirik gövdeli, sivrice dipli ve yaklaşık 10 cm boyundaki küçük kaplardır. Bu seramik formları Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan Hitit İmparatorluk Dönemi'ne kadar uzun süre kullanılmışlardır.

Eskiyapar Höyüğü'nün güneydoğu kesiminde Eski Hitit Dönemi yapıları geniş bir alana yayılmıştır. 'E' alanında Eski Hitit Dönemi'ne tarihlenen yanmış yapılardan birinin kült odasında önemli bir kap koleksiyonu çıkartılmıştır. Burada çok sayıda süslemeli ritüel amaçlı kullanılan insitu kült kapları bulunmuştur⁷²². Bu dini kap koleksiyonu Eski Hitit Dönemi'nde Eskiyapar'ın bölgedeki önemini artırmıştır. Eskiyapar'ın Ia (V.3.c.2) yapı katına yani Eski Hitit Dönemi'nin en erken evresine özgüdürler. Eskiyapar'ın 'E' alanındaki Eski Hitit yapısının buluntuları Eski Hitit Ia-Ib olarak kendi içinde ayrılmaktadır. Asur Ticaret Kolonleri Çağı'nın en üst evresi ile Eski Hitit Ia (V.3.c.2) iç içe geçmiştir. Eski Hitit Ib (V.3.c.1) safhasında ise seramikte Eski Hitit özellikleri belirginleşmektedir⁷²³. Kült odasında bulunan bölge için Orta Kuzey Anadolu Coğrafyası için ünik olan bu kaplar Eski Hitit Ia dönemine tarihlendirilmektedir.

---

⁷²⁰ Özgüç 2002c, 500-501.

⁷²¹ Schoop 2013, 367; Bknz: Boehmer 1983; Özgüç 1988, 84-106; Seeher 2007; Sipahi 2000; Sipahi 2001; Yıldırım 2002a 1-7.

⁷²² Özgüç 1999a, 1.

⁷²³ Özgüç 1999a, 2.

Bu dini yapıda çıkan kap formlarını T. Özgüç 4 grupta incelemiştir. Eskiyyapar'da 1. Gruba giren 3 kap formu vardır.

Bunlardan 1. gruba giren 2 kap, koçbaşları ile süslenmişlerdir. Yuvarlak, dışarı çekik ağız kenarlı, kısa boyunlu, keskin omuzlu, aşağı doğru daralan halka diplidir. Omuz üzerinde üçgen delikler vardır (Kat.No.11; Lev. No. 11a-b; TİP2.2.1.1a). Tek kulpu kabın gövdesinde kabartma şeklinde 2 antilop arasında bir koçbaşı olup koçun boynunda bir halka görülmektedir. Antiloplar iki tarafında kabarık gözler ve uzun boynuzlarla kabartma şeklinde gösterilmiştir. Ağız kısmı delik ve gözleri yuvarlak haldedir. İçindeki sıvı koçun ağızından akacak şekildedir. Omuzdan çıkan şerit kesitli kulp, karna bağlanmaktadır. Bu tarz ağız bir koçbaşı şeklinde sunulan sıvının hayvanın ağızdan döküldüğü kaplar; Kültepe'de II ve Ia-b'de görülür. Özellikle Ib'de⁷²⁴ bulunurlar. Gelenek sadece Kaniş'e özgü değildir, tüm Asur Ticaret Koloni Çağı'nın karakteristik özelliğidir. Bu çanak çömlek tarzının bilgilendirici örnekleri, kuzeye kadar uzanmıştır. Eskiyyapar, Boğazköy,⁷²⁵ Alaca Höyük⁷²⁶ ve Alişar'da⁷²⁷ görülmektedir. Üçgen açıklıklar, kabaca modellenmiş antilop rölyefleri ve kulpların şekli yerel özelliklerdir. Bu örnekler bir bütün olarak Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan Eski Hitit Dönemi'ne kadar seramik sürekliliğinin en canlı örnekleridir⁷²⁸.

1.gruba giren 3. kap formu ise devetüyü hamurlu, kırmızıya çalan ve kırmızı astarlı, ağız kısmı dar olup hafif keskin omuzlu ve karnı aşağıya doğru daralan gövdeli ve halka diplidir (Kat. No.12; Lev.No.12a-b; TİP 2.2.1.1b). Omuz üzerinde üçgen şeklinde daireler vardır. Omuzdan çıkan yuvarlak kesitli kulp karna bağlanmaktadır. Diğer 2 kap formunda olduğu gibi koç ve antilop başları ile süslenmemiştir. Daha sade

---

⁷²⁴ Özgüç 1986b, 58.

⁷²⁵ Fishcher 1968, 155.

⁷²⁶ Koşay –Akok 1966, Lev. 2.c112:27, 260; Boehmer 1983, 15, Pl.III-IV, 5-6.

⁷²⁷ von der Osten 1929, 114.

⁷²⁸ Özgüç 1999a, 2, Pl. 2, 8.

bir forma sahiptir⁷²⁹. Bu kap formunun omuzlarındaki üçgen delikler kandil veya buhurdanlık olarak odayı ışıklandırmak amacı ile mekânda (karanlık bir mekanda ışık oyunları oluşturularak) kullanılmış olabileceklerini göstermektedir. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda ilk örneklerini Kültepe'de⁷³⁰ görmekteyiz.

Eskiyapar'da 2. gruba giren 2 adet fincan ele geçmiştir (Kat.No.13; Lev.No.13a-b; TİP 2.2.1.1c). Bunlardan ikisi de çift kulplu ve insan yüzü kabartmalıdır. Eski Hitit Dönemi'nde Orta Kuzey Anadolu Coğrafyasında Eskiyapar dışında benzer örneği henüz görülmemiştir. Fincanlar hamur rengi dışında aynı özelliklere sahiptirler. Biri devetüyü hamurlu, kırmızı astarlı ve perdahlıdır⁷³¹. Diğeri ise gri hamurlu, kahverengi gri astarlı ve parlak perdahlıdır. Fincanların her iki tarafında büyük burunlar, kemerli kaşlar ve şişkin gözler ile yüz kabartmaları yapılmıştır. Yüzün önden tasviri, Asur Ticaret Kolonisi Dönemi'nin son aşamasının özelliğini temsil eder. Bu kapların hepsi de ortak bir teknik ve özellikle yapılmışlardır⁷³². T. Özgüç, Eskiyapar 5 seviyesi (V.3.c.2) Eski Hitit Dönemi olarak en erken evresine Ia'ya tarihlendirilen kült odasından çıkan bu fincanları 2. kap grubu içinde değerlendirmektedir. Kültepe'den Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan beri süregelen bu insan yüzü⁷³³ kapların, Eskiyapar'da kült amaçlı kullanıldıkları söylenmektedir⁷³⁴.

---

⁷²⁹ Özgüç 1999a, 2, Pl. 3/9.

⁷³⁰ Emre 1963, Fig.11 kt. h/k 86; Fig.11 kt. m/k 56.

⁷³¹ Özgüç 1999a, 3. Pl.4.

⁷³² Özgüç 1999a, 3. Pl.5.

⁷³³ Kültepe-Kaniş'te bir evde ev eşyası olarak bulunmuştur. Bardak şeklindedir. Anadolu'da İnsan yüzü kaplar çok eski dönemlerden itibaren bilinmektedir. Kültepe'deki içki kabı ölü insan yüzünü temsil etmektedir. Özgüç 1986b, 65, 69. Lev.119.3: F, 4.; Kültepe'de kulplu olan örnekleri de vardır. Özgüç 2005,195, 230; Özgüç 2005, 194, 229; Kulakoğlu-Kangal 2011, 240-241. Kat.No:18-189. Emziği akıtacağı insan yüzü kaplar Konya-Karahöyük ve Kültepe, insan başı biçimli içki kapları ilk olarak Kanişte II. katta bulunmuşlardır. Bardak şeklindedir. Yuvarlak ağızlı ve içe dönüktür. Bu üslup Kanişte her insan figüründe görülmektedir. Yalnız

Eskiyapar'da kült odasında bulunan ve 3. gruba giren kap formu kült sahnesinin betimlendiği tanrıçalı fincandır (Kat.No.14; Lev. No.14a-b;TİP 2.2.1.1d). 1. Dönem kazı döneminin dikkate değer buluntularından biri olan ve kült yapısı içinde bulunan ana tanrıça tasvirli fincan, Eskiyapar'ın Eski Hitit Dönemi dinsel konumu için önemli bir kap formudur⁷³⁵. Günlük kullanıma yönelik olmayan söz konusu fincanın içinde altar üstünde ekmeği ve testi şarabıyla bir kült alanı tasvir edilmekte olup bu alanda döneminden farklı bir üslupta, yerel özellikler taşıyan bir tanrıça yer almaktadır.

Yuvarlak ağızlı, dışa çekik ağız kenarlı, keskin karınlı dibe doğru daralan gövdeli, halka diplidir. Gövdesinde üç sıra oluk olup bunların arası verev kazılmalarla doldurulmuştur. Kabın içinde kenarda bir tanrıça, önünde bir altar ve gaga ağızlı testi bulunmaktadır. Tanrıça iri burunlu kabartma gözlü ve başında disklerle süslü bir başlık vardır. Elleri ile göğüslerini tutmaktadır. Ayakları gövdeye göre çok daha kısa tasvir edilmiştir. Ağız kenarından çıkan kulp karna bağlanmaktadır. Fincanlar içinde göğüslerini tutan çıplak kadın heykelciği metinlerdeki "tanrıyı içme" kavramının açıklanmasına yardımcı olmaktadır. O. Soysal⁷³⁶, tanrıyı içmek terimini; 'tanrının gücünü insan bu yolla kendine almış oluyor ve böylece tanrıyı simgeleyen ritonlar yapıyorlar' diye ifade etmektedir. Hitit seramik sanatında yeni görülen bu plastik süsler, Eskiyapar'ın yerli bir kült ile ilgili lokal özellik gösteren objeleridir⁷³⁷.

---

bu ritonun özelliği ölü bir insan yüzünü temsil etmektedir. İçki kabı bu yüzden eşsizdir. Kültepe'de bulunan kırık insan başı parçalarının da içki kaplarına ait olduğu düşünülmektedir. Özgüç 1986, 65. Anadolu'da insan yüzü biçimli kaplar kapaklar çok eski dönemlerden itibaren bilinmektedir. (Carl W. Blegen, Troya I/2; Fig. 405, 37, 1033: II 330-339)

⁷³⁴ Özgüç 1999a, 1-3.

⁷³⁵ Sipahi 2019c, 906.

⁷³⁶ Soysal 2007, 731-737.

⁷³⁷ Özgüç 1999a, Pl.6a-c. 10-11; Özgüç 1988,145. D1, XVIII,50- 61; Özgüç 1988, 49; Özgüç 2002c, 549.

1945 yılında Eskiyaşar köylüleri tarafından bulunan benzer bir fincan, bu tür kap geleneğinin Eskiyaşar'a özgü olduğunu kesinleştirmiştir. Söz konusu fincanın formu diğer fincan ile aynıdır. Ancak dış yüzeyinde çentikli bezemesi yoktur. Göğsünü kavrayan kadın tasvirinin başı kırık ve eksiktir ve önceki fincan ile aynı tarzdadır. Söz konusu fincan Anadolu Medeniyetleri Müzesi envanterindedir⁷³⁸. Bu fincan formlarının ve bezemelerinin bölgedeki diğer merkezlerde paralelleri bulunmamaktadır. Bu da Eskiyaşar'ın lokal özelliğini ön plana çıkarmaktadır. Aynı zamanda Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın özellikle Kültepe kap formlarının devamlığı niteliğinde olduğunu da göstermektedir.

Eskiyaşar fincanının içindeki tanrıçanın başında güneş diski olup daha da ilginç diskün üzerinde küçük yuvarlaklar şeklinde sekiz mini diskün sembolik olarak yer almasıdır. K. Emre⁷³⁹, bu tip baş giysisini, sadece Hitit Dönemi ile sınırlamamak gerektiğini; bu tarzın Koloni Çağı'nın geç safhasında kullanılmaya başlandığını söyler. Başlığın benzeri tanrıça tarafından Kaniş- Karum'un II. seviyesinden bir libasyon kabı üzerinde tasvir edilmiştir. Eski Hitit Dönemi'de bu tür kült kaplarının Anadolu'da paralelleri yoktur. T. Özgüç "kral ve kraliçe tanrı içiyor ". Bu ifade festival ve ritüellere ilişkin Hitit metinlerinde sıkça görülmektedir der⁷⁴⁰. K. Emre, bu kült kabının Hitit Çağı'nda bir başka yerde örneğinin olmadığını dile getirmektedir⁷⁴¹. Hitit kült metinlerinde Tahirpa'da gerçekleştirilen bir festivalde Hitit kraliçesi, Arinna'nın sekiz Güneş Tanrıçası'na heykelleri ve güneş kurslarını kurban eder. Tahirpa'da Arinna'nın Güneş Tanrıçası'na yapılan tören ve tanrıça sayısı da sekizdir. Tanrıçanın başındaki disk

---

⁷³⁸ Coşkun 1969, 34, Dpnt: 3; Özgüç 1988, XVIII.

⁷³⁹ Emre 1993, 239.

⁷⁴⁰ Özgüç 1999a, 3-4, Pl.6a-c; Özgüç 1988, 145, D1, XVIII, 50- 61.

⁷⁴¹ Emre 1993, 239.

güneşi simgelemektedir. Tasvir, sekiz tanrıçayı da temsil eden Arinna'nın Ana Güneş Tanrıçası olabileceği T. Sipahi tarafından vurgulanmıştır⁷⁴².

Burada dikkat çeken Tahirpa'da, Arinna'nın Güneş Tanrıçası'na yapılan bir tören ve sekiz tanrıçadan söz edilmesidir. Olasılıkla bu tür törenler her dönemde yapılmış olmalıdır. Belkide 8 sayısının geçmişten gelen ve devam eden bir önemi vardır. Tanrıçanın başındaki diskus, güneşi simgelemektedir. Eskiypar fincanının içindeki tanrıçanın başlığındaki diskusun üstünde sekiz mini diskin daha sembolik olarak yer alması önemli bir ayrıntıdır. Kadın tasvirinin, daha önceki (kraliçe) sekiz tanrıçayı da temsilen Arinna'nın Ana Güneş Tanrıçası olabileceğini düşünülmektedir⁷⁴³. Bu Eski Hitit'in başından itibaren devam etmiş olmalıdır.

H. Baltacıoğlu, kap içindeki tanrıçanın hemen sağ yanındaki altarn üstündeki siyah renkli yarım disk şeklindeki ekmek tasvirinin, tabletlerde geçen ve tam ya da bölünerek tanrılara sunulduğu yassı/disk biçimindeki (pide) ekmekleri temsil ettiğini kabul etmiştir. Ayrıca bu eserin, “şimdilik hem siyah ekmeğin tek arkeolojik buluntusu hem de ekmeklerin sunağa ve yere konulduğunu kanıtlayan tek belge” olduğunu vurgulamıştır. Eskiypar'a özgü bu tür kaplar kült törenlerinde libasyon amaçlı kullanım gören kült eşyalarıdır. İçindeki kutsal tasvire cepheden bakarak fincandan içilebilmesi için sağ elin kullanılmış olmasıdır. Böylece “tanrıyı içme” ya da onun bereketini içme eylemi gerçekleştirilmiş olabileceği düşünülmüştür⁷⁴⁴. Bu buluntular ve diğerleri Eskiypar kentinde bu dönemde etkin bir ana tanrıça kültürünün varlığını göstermektedir.

---

⁷⁴² Sipahi 2018b, 1- 14; Sipahi 2013a, 64, Res. 7.

⁷⁴³ Sipahi 2012a, 61-73. Alaca Höyük ve Eskiypar'ın içinde yer aldığı bölgenin baş kutsal Arinna'nın Güneş Tanrıçası'dır. Kutsal hakimeyi tasvir eden eserlerin bölgenin tapınaklarında bulunması beklenen bir sonuçtur.

⁷⁴⁴ Sipahi 2019c, 907.

Eskiyapar ile beraber Alaca Höyük kenti de Hitit Çağı'ndaki kökeni Hatti'ye dayanan güçlü bir Ana Tanrıça kültüyle dikkat çekmektedir. Eskiyapar'ın bir tapınım merkezi olduğu daha önce kabul edilmiştir⁷⁴⁵. 1. Dönem kazıları sırasında höyüğün kuzeydoğu kesiminde ortaya çıkarılan Eski Hitit Dönemi'ne tarihlenen 6 farklı kabartmalı kült vazosuna ait parçalar, yine aynı dönemde bulunan, boğa başlı kaplar, içinde çıplak kadın tasviri bulunan fincanlar bu yapının dinsel niteliğini ortaya koymaktadır⁷⁴⁶.

4. gruba giren 2 adet tek kulplu kap formu vardır. İlk fincan konik başlı, keskin omuzlu ve karnı ağza doğru daralır ve halka diplidir. Omuz üzerinde 3 adet emzik vardır. Her birinin yanında ikişer çıkıntı görülmektedir. Omuzdan çıkan yuvarlak kesitli kulpu karna bağlanmaktadır (Kat.No.15; Lev. No.15a-b; TİP 2.2.1.1e). Burada yayınlanan piramit şekilli kaplar da Kaniş Karum II-Ib⁷⁴⁷ seviyelerindeki örneklerle yakından benzerlikler göstermektedir. Bu tip bir kap çok nadir olarak Kaniş ve Eskiyapar'da görülür ve daha sonraki dönemlerde kullanımına devam edilmemiştir. Bu tarz kulplu kaplar ilk kez Orta Anadolu'daki Kültepe-Kaniş II döneminde ortaya çıkmaktadır. Eskiyapar'da Eski Hitit Dönemi'nin Ia (V.3.c.2) en erken evresine doğru tarihlendirilirler. Kaniş örnekleri ile karşılaştırıldığında Eskiyapar kapları yerel özellikler göstermektedirler. Ritüel amaçlı olarak kullanılan bu tür kaplar hem yerel festivallerde hem de evlerde kült kabı olarak kullanılmışlardır. Hitit çömlekçileri kült ve günlük hizmette kullanılan kaplar arasında ayırım yapmaya özen göstermişlerdir. Bu

---

⁷⁴⁵ Özgüç 1988, 61; Özgüç-Temizler 1993, 613; Baltacıoğlu 2005, 12.

⁷⁴⁶ Sipahi 2019c, 907.

⁷⁴⁷ Bu konik şekilde çıkıntısı olan kaplar Kültepe'de sifonlu kaplar olarak adlandırılmıştır. Kulakoğlu-Kangal 2011, 268, Bknz: Kat. No: 226- 228. Özgüç 1986b; Lev. PL. 104,3.

aynı zamanda ritüel amaçlı kullanılan Hitit kap formlarının çoğunun kökenlerinin Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan süregeldiğini göstermektedir⁷⁴⁸.

4. gruba giren diğer fincan ise keskin kenarlıdır, emziği kırık olup yuvarlak kesitli bir kulpu vardır (Kat.No.16; Lev.No.16a-b; TİP 2.2.1.1). İçinde ayrıca bir doldurma borusu bulunmaktadır. Gövde üstünde yivli bir süsleme olup, karın üstünde 3 adet buğday başağı bulunmaktadır. Bu tarz stilize ağaçlar ve çiçek motifleri Eski ve Orta Hitit Dönemi mühürlerinde yaygın şekilde kullanılmıştır⁷⁴⁹.

IV.2.2.1.2. Çanaklar

Çanaklar; içeri çekik ağızlı yuvarlak dipli, kulpsuz kalın ve ince cidarlıdır. Bu çanaklar arasında kırmızı parlak perdahlı, keskin karınlı, sivri dipli, dik omuzlu ve derin küçük çanaklar şeklinde olanlar da vardır. Ağız veya gövde genişliği kap yüksekliğinin 4 ya da 6 katı olan kaplar seramik tipolojisinde çukur ya da düz tabak olarak değerlendirilmiştir⁷⁵⁰.

Eskiyapar'da VI c katında⁷⁵¹ Eski Hitit Dönemi'ne ait çanak formlarından ilki devetüyü hamurlu, krem astarlıdır. Yuvarlak ağızlı basit ağız kenarlı dik gövdeli düz diplidir. Bu tür çanaklar form ve teknik olarak bu dönemde Orta Anadolu'da nadirdir⁷⁵² (Kat.No.17;Lev.No.17a-b;TİP 2.2.1.2a). Bu tabak formu İnandıktepe'de⁷⁵³ de karşımıza çıkmaktadır.

İkinci çanak formu geniş yuvarlak ağızlı, hafif içe dönük yuvarlak ağız kenarlı ve yuvarlak gövdelidir (Kat.No.18; Lev.No.18.1a; TİP 2.2.1.2b). Tabağın iç ve dış

---

⁷⁴⁸ Özgüç 1999a, 4.

⁷⁴⁹ Özgüç 1999a, 4.PI.8a-b, 13.

⁷⁵⁰ Ökse 1993, 49.

⁷⁵¹ Özgüç 1999a, 7, PL. 25.

⁷⁵² ibid 1999a, 7, PI. 25.

⁷⁵³ Özgüç 1988,9; Lev. PL. 21.

kısımında çark izleri bariz bir şekilde görülmektedir. İnandiktepe⁷⁵⁴ ve Boyalı Höyük'te⁷⁵⁵ aynı tabak formları yaygın olarak kullanılmıştır.

Eskiyapar 'dan üçüncü çanak ise yuvarlak ağız kenarlı, omuz üzerinde bir profil yapan ve omza doğru daralan geniş ağızlıdır. Omuzdan çıkan dik üçgen kulp, karşılıklı iki tanedir. Devetüyü hamurlu, omuzdan üstü kremidi astarlıdır ve kısmen yanık izleri mevcuttur (Kat.No.19; Lev.No.20a; TİP 2.2.1.2c). Bu kap formu bölgede Maşat Höyük V. yapı katında en çok görülen çanak tipidir. Gövdelerinin üst kısmı kahverengi astarlı ve perdahlıdır ve aşağı kısımları hamurlarının renginde bırakılmıştır. Ağız kenarları dıştan içe kalınlaştırılmış, gövdeleri yuvarlak veya keskin profillidir. Çoğunun omuzları üstünde simetrik üçgen şeklinde çift kulplu ve uçları sivri düğme kulplar vardır. Düz, yuvarlak veya halka dipli olanları da vardır. Bu çanaklardan biri mezarda bulunmuştur. Bu tip çanaklar Kültepe⁷⁵⁶, Kazankaya ve Ferzant/Büget'te⁷⁵⁷ mezarlara ölü hediyesi olarak bırakılmıştır⁷⁵⁸. Bu çanak tipi Düdartepe, Horoztepe ve Maşat Höyük'te M.Ö.19. yüzyıl sonundan M.Ö.15. yüzyıl sonuna kadar, teknik ve şekilleri değişmeksizin kullanılmıştır. Bunlar kronoloji bakımından üst sınırı Kaniş Karum'u II. katın sonunda alt sınırı da Maşat Höyük'te tespit edilmiştir⁷⁵⁹. Kaniş Karumu Ia katında bulunmuş olan tek ve çift kulplu çanaklar astarlı ve mika katlıdır. Bunların V şeklindeki küçük kulplu olanları Büget ve Çorum-Tokat bölgesinde bulunan örneklerle tam paraleldir⁷⁶⁰.

Kazankaya Hitit Mezarlığı'nda iskeletlerin örttüğü anlaşılan parçalar arasında kırmızı, boz, açık kahverengi astarlı, dört V kulplu, halka dipli, keskin omuzlu, iri ve

---

⁷⁵⁴ Özgüç 1988, Lev. PL. 27.

⁷⁵⁵ Sipahi 2013c, 260, Fig. 13.

⁷⁵⁶ Kulakoğlu 1996. No.1

⁷⁵⁷ Ferzant tipi çanaklar, Kültepe Asur Ticaret Kolonileri Çağı Geç dönemi ile Erken Hitit Krallığı dönemindeki devamlılığı göstermektedir. Özgüç 1986a, 394-401.

⁷⁵⁸ Özgüç 1982, 33; Özgüç 1978, 23.

⁷⁵⁹ Özgüç 1978, 23.

⁷⁶⁰ Özgüç 1978, 27.

orta boylu çok sayıda çanak ağırlıktadır. Hepsi perdahlanmıştır ve astarlı mika katkıları vardır. Bu derin çanakların ağız kısımları dışa kıvrılmıştır. Bu tipe giren çanaklara M.Ö.2. Binin ilk yarısında Orta ve Kuzey Anadolu şehirlerinde yaygın şekilde rastlanılmaktadır⁷⁶¹.

IV.2.2.1.3. Şişeler

İnce uzun boyunlu, silindirik gövdeli, sıvıların saklanması için uygun, yuvarlak ağızlı kaplardır. Şişe biçimli iri testilerinin teknik ve şekil bakımından benzerleri Alaca Höyük'te⁷⁶², Maşat Höyük'te⁷⁶³, Boğazköy'de⁷⁶⁴ görülmektedir. Ancak, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda yoktur. Bunlar Eski ve Orta Hitit Dönemlerine özgüdür⁷⁶⁵.

Eskiyapar'da bulunan şişe bunlardan farklı olarak daha yerel özellik göstermektedir. Boyut olarak bu dönemde diğer merkezlerde bulunan şişelere göre daha küçüktür. Kiremidi hamurlu, açık kırmızımsı astarlı olup üzerinde kırmızı boyalı geyik figürleri vardır. Yuvarlak ağız dışa çekik kenarlı olup ince boyunlu, keskin karınlı ağza doğru daralan gövdeli, sivri diplidir⁷⁶⁶ (Kat. No. 20; Lev. No. 20a-b; TİP 2.2.1.3). Bu özellikleriyle değerlendirildiğinde boyalı seramiğin Eski Hitit Dönemi'nde yaygın olmadığı düşünülünce bu şişe formu bölgede ön plana çıkmaktadır.

---

⁷⁶¹ Özgüç 1978, 22.

⁷⁶² Koşay, 1938, Lev. 24, Al/A 225; 25, Al/A 175-176; Koşay- Akok, 1973, Lev. 23, Al. S. 98; 24; 25, Alp. 133, Al. S.99; Koşay- Akok, 1966, Lev. 9, k 69-79, j 213k 154; 12, f2, k 166.

⁷⁶³ Özgüç 1978, 155, Lev. 45, 5; II, Res. C, 15-17.

⁷⁶⁴ Neve 1970, 41, Abb. 28; K. Bittel vd., 1958 Taf. 20; Temizer 1954, Res. 11, a, c.

⁷⁶⁵ Özgüç 1988, 10.

⁷⁶⁶ Sipahi 2021, 897, Res.33.

IV.2.2.1.4. Testiler

Dikey tek kulpu olan, ağız dar ve boyunlu çömlek formundaki kaplar testi olarak adlandırılmıştır⁷⁶⁷. Bu dönemin testileri genel olarak 5 tipe ayrılır⁷⁶⁸. Eskiypar'a bakıldığında, görülen testi formları yuvarlak ağızlılar, gaga ağızlılar ve kesik gaga ağızlılardır.

IV.2.2.1.4.1. Yuvarlak Ağızlı Testiler

Eskiypar'da VI c katında bulunan testi yuvarlak ağızlı, ince uzun boyunlu geniş omuzlu aşağıya doğru daralan gövdeli sivri diplidir. Boyundan çıkan yuvarlak kesitli kulpu omza bağlanmaktadır. Şişe biçimindeki testi, teknik ve şekil bakımından, diğer önemli Eski Hitit merkezleri ile mükemmel bir paralellik göstermektedir⁷⁶⁹ (Kat. No. 21; Lev. No. 21a; TİP 2.2.1.4.1a). Bu formdaki uzun boyunlu, şişkin kısa gövdeli, yuvarlak ağızlı testiler bölgede İnadıktepe⁷⁷⁰ ve Hüseyindedede⁷⁷¹ de görülür.

Diğer bir testi; dar yuvarlak ağız kenarlı, balon biçimli gövdeli olup dibi sivriye yakındır. Kulpu boyundan gövdeye bağlıdır. Turuncu pembe ince kum katkılı hamurlu, aynı renkte astarlı ve boyalı olup, gövdenin yarısının üstüne vişneçürüğü mat bir boya sürülmüştür⁷⁷² (Kat. No. 22; Lev. No. 22a; TİP 2.2.1.4.1b). Benzer formlar Alaca Höyük⁷⁷³, Boğazköy⁷⁷⁴ ve Osmankayası Mezarlığı'nda⁷⁷⁵ görülmektedir.

---

⁷⁶⁷ Ökse 2012, 99.

⁷⁶⁸ Özgüç 1988, 10.

⁷⁶⁹ Özgüç 1999a, 6, Pl. 16, 18.

⁷⁷⁰ Özgüç 1988, 11, Lev. 26/2.

⁷⁷¹ Yıldırım 2000, 55, Fig. 10/1.

⁷⁷² Eskiypar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.

⁷⁷³ Koşay1951, Lev. XLVIII, Res. 1-4; Lev. XLV Res.1, Koşay-Akok 1973, Lev.23. Al.8, Al.55, Al.87, Al.38.

⁷⁷⁴ Bittel vd.1975,94, 109/61-62.

⁷⁷⁵ Bittel 1958, 7, Abb.4/10.

Tek kulplu testi devetüyü hamurlu kırmızı astarlıdır. Yuvarlak ağızlı, dışa çekik ağız kenarlıdır. Uzun boyunlu yumurta gövdeli yuvarlak diplidir. Boyundan çıkan kulp omza bağlıdır. Boyunla gövdenin birleştiği yerde şerit şeklinde 2 yiv sırası ve omuzda hafif yatık şekilde boynuz benzeyen kabarıklık vardır. Ayrıca bunlar arasında konsantrik bir daire motifi vardır⁷⁷⁶ (Kat.No.23; Lev.No.23 a-b, TİP 2.2.1.4.1c). Bölgede Alaca Höyük'te⁷⁷⁷ benzer örnekleri bulunmaktadır.

Eskiyapar'da Ia (V.3.c.2) katında bulunan testi devetüyü rengi hamurlu, kahverengi astarlı ve perdahlıdır. Yuvarlak ağızlı, kalınlaştırılmış ağız kenarlı, kısa ve ince boyunludur. Yumurta gövdeli olup düz diplidir. Boyundan çıkan yuvarlak kesitli kulp omza bağlanmaktadır. Kulpun karşısında iki çıkıntının arasında sing-royal motifi vardır⁷⁷⁸ (Kat.No.24; Lev.No.24a-b; TİP 2.2.1.4.1d). Bu formdaki yuvarlak ağızlı testilerin öncü örneklerini Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kültepe Ia katı⁷⁷⁹'nda görmeye başlarız, yine bölgede Alaca Höyük⁷⁸⁰'te benzer örnekleri bulunmaktadır.

Eskiyapar'da Ia (V.3.c.2) katında bulunan testi yuvarlak ağızlı, dışarı çekik ağız kenarlı, ince uzun boyunlu, geniş omuzlu, aşağıya doğru daralan gövdeli, sivri diplidir. Boyundan çıkan yuvarlak kesit omza bağlanmaktadır. Çark yapımı uzun silindirik boyunlu, yuvarlak omuzlu, şişkin ve dibe doğru daralan gövdelidir. Yuvarlak kesitli kulp, boynun üst kısmından çıkarak omza oturmaktadır⁷⁸¹ (Kat.No.25; Lev. No. 25a; TİP 2.2.1.4.1e). Bu forma benzer örnekler bölgede Alaca Höyük⁷⁸² ve İnandıktepe'de⁷⁸³ bulunmuştur. Bu tek kulplu yuvarlak ağızlı, çok uzun silindir boyunlu testiler uzunca

---

⁷⁷⁶ Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.

⁷⁷⁷ Koşay 1951, Lev. XLIX, Res.1-2.

⁷⁷⁸ Özgüç 1999a, 6-7.PI. 22, 21.

⁷⁷⁹ Özgüç 1959, 101.Lev. XXXVII/1-Lev. XXVII/3.

⁷⁸⁰ Koşay 1951, Lev. 1, Res.1-2.

⁷⁸¹ Özgüç 1999a, 6, PI. 17-18; Özgüç 2002, Lev.70, 566.

⁷⁸² Koşay –Akok 1973; Lev. 23. A1.98.

⁷⁸³ Özgüç 1988, 11, Lev.26/1.

bir süre kullanılmıştır. Eski Hitit Dönemi'nde Hüseyindede⁷⁸⁴ ve İnandıktepe'de⁷⁸⁵ de mevcuttur.

İnandıktepe'deki yuvarlak ağızlı testiler veya şişeler büyüktür. Bu testi en küçük olanıdır. Bu küçük testi tipi, Orta Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın geç safhasında ve Eski Hitit Dönemi'nde çok az kullanılmıştır⁷⁸⁶.

IV.2.2.1.4.2. Gaga Ağızlı Testiler

Anadolu'da öncül diyebileceğimiz örnekleri M.Ö.3. Binde Eski Tunç Çağı'nda görülmeye başlanan gaga ağızlı testiler M.Ö.2. Binde seramik repertuarında yoğun bir şekilde yer almaktadır.

Gaga ağızlı testiler de libasyon objeleri olarak gösterilmektedir⁷⁸⁷. Eskiypar'da bulunan gaga ağızlı testi koyu kırmızı astarlı, cam gibi parlak perdahlıdır. Uzun ince boyun üstünde yükselen keskin gaga, sivri ucuyla aşağıya doğru kıvrılmaktadır. Gövdenin yukarı kısmı koni şeklindedir. Çok keskin karın genişliğinin altında gövde kesimi, iç bükey profiliyle disk şeklindeki kaideye doğru sivrilmiştir. Gövdenin yukarı kesiminde üçgen şeklinde keskin bir kabartma düğme vardır (Kat.No.26; Lev. No.26a-b; TİP 2.2.1.4.2a).

Hitit seramik sanatının ana örneklerinden biri Eskiypar'da 5 seviyesi Ia (V.3.c.2)'den gelmiştir. Gaga ağızlı, uzun boyunlu, karna kadar yarım küre şeklinde olup keskin karınlıdır. Karnından sonra içe doğru daralarak devam eder, kaidelidir. Testi, koyu kırmızı astarlıdır ve cilalanmıştır. Gövde; üstünde konik, altında ise içbükey profilde daralır. İki tarafın her birinde kabartma şeklinde iki keskin üçgen düğme bulunur. Bunlar metal kapların taklitleridir⁷⁸⁸. Gaga ağızlı uzun boyunlu bu formların

⁷⁸⁴ Yıldırım 2013, 230, Fig.7.

⁷⁸⁵ Özgüç 1988, 10, Lev. 24, I.

⁷⁸⁶ Özgüç 1988, 10.

⁷⁸⁷ Schoop 2011, 247-249.

⁷⁸⁸ Özgüç 1999a, 5, PL. 12; Özgüç 1988, 27.

örnekleri Koloni Çağı'nda Acemhöyük damga mühür baskıları üzerinde görülmektedir⁷⁸⁹.

İnadıktepe⁷⁹⁰ kabartmalı vazosundaki 2 frizdeki gaga ağızlı testi, kıymetli madenden yapılmış olmalıdır. N. Schimmel⁷⁹¹ ritonunda da libasyon, aynı tipteki testi ile yapılır. Bunun pişmiş toprak benzerleri İnadıktepe'de, Ferzant'ta ve Eskiypar'da bulunmuştur. Bitik-İnadıktepe tipi kabartmalı vazoların libasyon sahnelerinde içki, yere konulan vazoya boşaltılmamakta, karşısında oturan tanrıya sunulmaktadır. Onun için İmparatorluk Dönemi ve Geç Hitit Çağı kabartmalarındaki libasyon sahnelerinden ayrılır⁷⁹². Maşat Höyük'te bulunan V. yapı katında bulunan kırmızımsı kahverengi astarlı, perdahlı, gaga ağızlı testiler Kazankaya, Ferzant/Büget ve Kaniş Karumu Ib katı testilerinin tipine girer. Dik gagalı parlak kırmızı astarlı olanları Alaca Höyük testilerine benzemektedir⁷⁹³.

Gaga ağızlı testiler Hitit seramik sanatının başlıca eserleridir. Günlük işlerde kullanılmamışlardır. Libasyon kaplarının lüks örneklerindedir⁷⁹⁴. İnadıktepe'de⁷⁹⁵ bulunan gaga ağızlı testi kabartmalı vazodaki gaga ağızlı testi tasvirlerinin paralelidir. Ferzant/Büget⁷⁹⁶ ve Eskiypar'da⁷⁹⁷ güzel paralelleri bulunmuştur. Maşat Höyük'te de benzer gaga parçası vardır. Bu gaga ağızlı testiler, madeni testilerin taklidi olarak yorumlanmaktadır⁷⁹⁸. Alaca Höyük⁷⁹⁹ ve Boğazköy'de⁸⁰⁰ ise bu formlar İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilmektedir.

---

⁷⁸⁹ Özgüç N. 2002, Res. 6- Res. 5b.

⁷⁹⁰ Özgüç 1988, 27.

⁷⁹¹ Alp 1999, 87.

⁷⁹² Özgüç 1988, 27.

⁷⁹³ Özgüç 1982, 36.

⁷⁹⁴ Coşkun 1969, 9.

⁷⁹⁵ Özgüç 1988, 10, Lev.23/1.E/2 Res.9.

⁷⁹⁶ Özgüç 1986a, 388, Lev. IX, Res.25.

⁷⁹⁷ Özgüç 1986a, 388, Lev. 10,26; Özgüç 1988, (Lev. 23, 3).

⁷⁹⁸ Özgüç 1988, 10.

Diğer bir testi biçimi gaga ağızlı, uzun boyunlu şişkin gövdeli ve halka diplidir. Ağız kenarından çıkan yuvarlak kesitli kulp omza bağlanmaktadır. Göğüste iki adet çıkıntı mevcuttur. Emzik kısmı bir kanal gibi şekillendirilmiştir. Üst gövdede iki kabartma düğme vardır⁸⁰¹ (Kat.No.27; Lev.No.27a-b; TİP 2.2.1.4.2b). Bu halka dipli, tek kulplu biçimliler bu dönemde Alaca Höyük'te⁸⁰² görülmektedir.

Eskiyapar'da Ia (V.3.c.2) katında bulunan gaga ağızlı testi, kiremidi hamurlu, kırmızı astarlı, parlak perdahlı, uzun boyunlu şişkin gövdeli ve halka diplidir. Ağız kenarından çıkan yuvarlak kulp omza bağlanmaktadır. Göğüste iki adet çıkıntı mevcuttur⁸⁰³ (Kat.No.28; Lev. No. 28a-b; TİP 2.2.1.4.2c). Bu tarz gaga ağızlı, dibe doğru daralan, küre gövdeli, halka dipli ve boyundan omza tek kulplu iri boy testilerin örnekleri Kültepe'de⁸⁰⁴ II. kattan itibaren görülmektedir. Bölgede ise Alaca Höyük 4. katta⁸⁰⁵ karşımıza çıkmaktadır.

IV.2.2.1.4.2.1. Kesik Gaga Ağızlı Testiler

Eskiyapar'daki örnek kesik ağızlı yumurta gövdeli ve yuvarlak diplidir. Omuzdan çıkan yuvarlak boyunla gövdenin birleştiği yerde kabartma bir çizgi vardır⁸⁰⁶ (Kat.No.29; Lev. No.29a; TİP 2.2.1.4.2.1) Form olarak birebir aynı olmasa da Eski Hitit Dönemi'nde Hüseyindede'de⁸⁰⁷ kesik gaga ağızlı testi örneği görülmektedir.

---

⁷⁹⁹ Koşay 1951, Lev. LII, Res. 2, Al. B54.

⁸⁰⁰ Fischer 1963, Taf. 23,242; 24, 244-247; 27, 275- 277; 30, 243, 278.

⁸⁰¹ Özgüç 1999a, 5, PL.13, 16.

⁸⁰² Koşay-Akok 1966, 21, 37, Lev. 14/Al. h.90.

⁸⁰³ Özgüç 1999a, 5-6, PL.14.

⁸⁰⁴ Özgüç 1959, Lev. XXXVI/4; Özgüç Lev.95/5.

⁸⁰⁵ Koşay-Akok 1973, 10.Lev. XIX, LXXVIII, Al.p.1.

⁸⁰⁶ Özgüç 1999a, 6, Pl. 15, 17.

⁸⁰⁷ Yıldırım 2013, 234, Fig.6.

IV.2.2.1.5. Matara Biçimli Kaplar

Mataralar sıvı taşıma kapları olarak tanımlanmışlardır. Matara tipi kapları Ö. Bilgi, küre veya mercimek şeklinde gövdeli, silindir boyunlu bir, iki veya üç kulplu, kaideli ve destekli, dip formu göstermeyen kaplar olarak tanımlamaktadır⁸⁰⁸.

Mataraların en belirgin özelliği gövdelerinin iki ayrı çanak biçimli parçanın birleştirilmesi ile yapılmalarıdır. Oluşturulan bu gövdeye sonradan boyun ve kulp eklenir. Mataralar M.Ö.3. Binden itibaren kullanılmışlardır. M.Ö. 2. Binde Alishar ve Kültepe’de bulunan birkaç örnek dışında hepsi yuvarlak ağızlıdır. Ağız kenarları basit veya dıştan kalınlaştırılmış olarak yapılmışlardır. Mataraların dipsiz yapılmış olmalarıyla, bu kapların, su gibi gündelik sıvılardan ziyade, özel veya ticari sıvıların, sırtta veya bir yere bağlanarak taşınmasında kullanılmış oldukları düşünülmüştür⁸⁰⁹. Ayrıca son dönemde ortaya çıkan veriler çörek otu ve bal gibi karışımların da matara tipi kaplarda (şifa amacıyla) muhafaza edildiğini göstermiştir⁸¹⁰.

Boyundan karna doğru spatula biçimli kulplu mataralar vardır. Eskiyyapar’da da bu dönem tabakasında bulunan bir matara, yuvarlak ağızlı, kalınlaştırılmış ağız kenarlı, uzun boyunlu, matara biçimli gövdelidir. Boyundan çıkıp gövdeye bağlanan kulpu vardır⁸¹¹ (Kat.No.30; Lev. No. 30a-b; TİP 2.2.1.5a).

Bu matara biçimli kap formu bölgede Alaca Höyük⁸¹², Boğazköy⁸¹³, Hüseyinde⁸¹⁴ ve İnadıktepe’de⁸¹⁵ görülür. Eskiyyapar Ia (V.3.c.2)’da⁸¹⁶ bulunan mataranın diğer matara biçimli kaplardan farkı, kulpsuz olmasıdır.

---

⁸⁰⁸ Bilgi 1982, 3.

⁸⁰⁹ Kulakoğlu 1997, 69.

⁸¹⁰ Salih vd., 2009, 416-420.Boyalı Höyük’te bulunan ve Eski Hitit Dönemi’ne tarihlenen bir matara içinde balla karışık çörekotu tortuları tespit edilmiştir. Yapılan analizler sonucu bu tip kaplar içinde sadece sıvıların konmadığını farklı işlevlerinin de olduğu anlaşılmıştır.

⁸¹¹ Özgüç 1999a, 6.PI. 18, 19.

⁸¹² Koşay 1951, Lev. 47, 1-2.

⁸¹³ Fischer 1963, Taf. 46-50; Bittel, 1967, 41-42, Taf. 25.

Orta Anadolu'da matara biçimli kaplar, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın son safhasından (Kaniş Karum'u Ib katı), M.Ö. 1200 yılına kadar kullanılmışlardır⁸¹⁷. Eski Hitit Dönemi'nde Orta Anadolu atölyelerinde matara şekilleri çok gelişmiş, yerli teknik ve zevkte yüksek kalitede bir seramik tipi doğmuştur. İnandıktepe mataraları da bu gruba aittir. Bunlara bakınca, İmparatorluk Dönemi mataralarının tekniği kabadır. Bunlar mabette bulunmuş kült objelerinin parlak örneklerini temsil ederler⁸¹⁸.

Hitit matara formlarının gövdeleri üzerinde kalınlıkları eşit olmayan iç içe geçmiş daireler ve bunları kesen düz çizgilerin oluşturduğu çeşitli geometrik desenler yer alır⁸¹⁹. Eskiyaşar'da bu dönemde karşımıza çıkan ve bu gruba giren matara; hamur renginde ve astarlı olup kırmızı boyalı gövdesi tek merkezli halkalar halinde dairelerle süslüdür. Toplam 3 kulpu vardır⁸²⁰ (Kat.No.31; Lev.No.31a-b-d; TİP 2.2.1.5b).

Bu boyundan karna spatula biçimli kulpu uzanan ve omuzlarda 2 kulpu bulunan formlar Eskiyaşar dışında Alaca Höyük⁸²¹ (3. kat)⁸²², Boğazköy⁸²³, İnandıktepe⁸²⁴, Osmankayaşar Mezarlığı⁸²⁵ ve Hüseyindede'de⁸²⁶ karşımıza çıkmaktadır.

---

⁸¹⁴ Yıldırım 2013, 232, Fig.5.

⁸¹⁵ Özgüç 1988,12, Lev. 28/2a-b, Res.1, 8a-b.

⁸¹⁶ Özgüç 1999a, 6, Lev.18.

⁸¹⁷ Özgüç T.- N. Özgüç 1953, Lev. 25, 122; Özgüç 1978, 15; Lev. 1-3.

⁸¹⁸ Özgüç 1988,12.

⁸¹⁹ Yıldız 2001, 97.

⁸²⁰ Özgüç 1999a, 6, Pl. 19.

⁸²¹ Alaca Höyük Orta Hitit tabakasında bulunan konsantrik dairelerle süslüdür; Koşay 1941, 6; Lev. IX, Al.e 181.

⁸²² Koşay 1951,19, Lev. XLVII/1, Alc.154;

⁸²³ Neve 1984, 70, Fig.7/29.

⁸²⁴ Özgüç 1988,12, Lev.28/1a-b; C3, Res.17.

⁸²⁵ Bittel vd.1958,17, Abb.1.

⁸²⁶ Yıldırım 2000, 49, Fig. 5a-6.

IV.2.2.1.6. Meyvelik

N. Özgüç'ün açıkladığı gibi yerli silindir mühür baskıları meyveliklerin kültte buhurdanlık olarak kullanıldıklarını da ispat etmektedir. Pişmiş toprak sunaklar ve buhurdanlıklar Anadolu'da uzun bir geleneği olan meyveliklerden geliştirilmişlerdir⁸²⁷. Bunlar Hitit seramik sanatının başlıca eserleri olarak da görülmektedirler. Günlük işlerde kullanılmamışlardır ve tapınak envanterindeki kült objelerinin parlak örneklerini temsil ederler⁸²⁸. Kaniş Karumu'nun II. katından itibaren hemen hemen her evde yaygın olarak kullanılan kap formu olmuştur⁸²⁹. Bu da pişmiş toprak meyveliklerin,⁸³⁰ yerli Anadolu geleneğini devam ettirdiğini göstermektedir⁸³¹. Meyveliklerin kulpsuz örnekleri Maşat Höyük'te V. katta⁸³² ve Alaca Höyük'te 4. katta⁸³³ bulunmuştur. Ferzant/Büğet Mezarlığı'nda⁸³⁴ İnandıktepe⁸³⁵ ve Eskiypar'da Ia (V.3.c.2) ⁸³⁶ bulunan örnekler kulpludur. Eskiypar'daki meyvelikğin hamuru devetüyü renginde olup astarlı ve perdahlıdır. Yuvarlak ağızlı, kalınlaştırılmış ağız kenarlı, aşağıya doğru daralan gövdeli, silindirik kaide diplidir. İki adet sepet kulpu ağız kenarından tekrar ağız kenarına bağlanmaktadır. İki adet de ağız kenarından çıkıp omza bağlanan kulpu vardır (Kat.No.32; Lev.No.32a-b; TİP 2.2.1.6).

İnandıktepe örneği kırmızı astarlı, perdahlı ve içbükey omuzludur. 4 simetrik kulpun kesiti oval ve içbükey olup silindirik kaideli üç kabartma şeritle kuvvetlendirilmiştir⁸³⁷.

⁸²⁷ Özgüç 1948, 65, Lev. 43.

⁸²⁸ Özgüç 1988, 13.

⁸²⁹ Özgüç 1986b, 52, Lev. B,1-7.

⁸³⁰ Emre 1963, Fig. 10.

⁸³¹ Kulakoğlu 1997, 81.

⁸³² Özgüç 1982, şek. 65.

⁸³³ Koşay-Akok 1966,1, Lev. 109. Al. K.160

⁸³⁴ Kulakoğlu 1999, 102, şek.19.

⁸³⁵ Özgüç 1988, 14, Lev.32/2, Res 22.

⁸³⁶ Özgüç1999a, 7, Lev.24.

⁸³⁷ Özgüç 1988, 14, Lev. 32/2. Res 22.

IV.2.2.1.7. Kantaroslar

Kantaroslar, Orta Kuzey Anadolu coğrafyasında bu dönemde yaygın bir şekilde kullanılan bir kap formu değildir. Bu formun iki farklı işlevi vardır. Mezarlara ölü hediyesi olarak bırakılmış olanlar ve evlerde kullanılanlardır. Madenden yapılan kapların taklididirler. Kantaroslar Kültepe Ib katında⁸³⁸ gelişkin şekilleri ve farklı tipleri ile karşımıza çıkar⁸³⁹. Ayrıca bu formun M.Ö. 16. yüzyıl sonu ve M.Ö.15. yüzyıl başından itibaren önemini kaybettiği görülmektedir. Bu bölgede yüksek ayaklı çift kulplu kantaroslar Eskişehir Ia'da (V.3.c.2)⁸⁴⁰ Boğazköy'de (Aşağı Şehir 3.kat)⁸⁴¹, Alaca Höyük'te⁸⁴², ve İnandıktepe'de (3. Oda)⁸⁴³ mevcuttur. İnandıktepe kantarosları diğerlerine göre daha süslenmiş tarzda yapılmış ilk örnektir⁸⁴⁴. İnandıktepe örneği boz astarlı ve perdahlıdır. Ağız dört yapraklı yonca şeklinde, uzun boyunlu, dibe yakın kısmı keskin profillidir. Simetrik kulpları ağız kenarını gövdeye bağlamaktadır. Gövdenin her yanı kırmızı renkli paralel şeritler arasındaki zikzak motifi ile süslüdür⁸⁴⁵.

Eskişehir'deki örnek ise devetüyü hamurlu, kahverengi astarlı ve perdahlıdır (Kat.No.33; Lev.No.33a-b; TİP 2.2.1.7). Yonca biçimli ağızlı, uzun ve kalın boyunlu, keskin karımlı, aşağı doğru daralan gövdeli, halka diplidir. Üstünde kalın, 3 sıra yiv vardır. Ağız kenarından çıkıp gövdeye bağlanan yuvarlak kesitli 2 kulpu vardır⁸⁴⁶.

⁸³⁸ Emre 1963, 94, Fig.12, K.t, g/k 72.

⁸³⁹ Özgüç 1986b, Lev. 109, 4; Özgüç 1948, 73; Özgüç 1949,48, Lev. 31, 196-198. Özgüç 1953, 48.XXX-196; Kulakoğlu - Kangal 2011, 197, 198, Kat. No: 67- 72.

⁸⁴⁰ Özgüç 1999a, 6, 7, Pl. 21, 2

⁸⁴¹ Fischer 1963, Taf 121, 1068- 1069; Neve 1986, 83, Fig. 14a/126.

⁸⁴² Koşay 1951, Lev. 30, Al. t 90, Al 101.

⁸⁴³ Özgüç 1988, 13, Lev. 29/3, Res. 31.

⁸⁴⁴ Özgüç 1988, 13.

⁸⁴⁵ Özgüç 1988, 12.

⁸⁴⁶ Özgüç 1999a, 6-20, Pl. 21.

IV.2.2.1.8. Sepet Kulplu Kaplar

Sepet kulplu çaydanlıklar Orta Anadolu'da Eski Tunç Çağı'ndan itibaren⁸⁴⁷, Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve Eski Hitit Dönemi de dahil olmak üzere İmparatorluğun sonuna kadar kullanılmışlardır⁸⁴⁸. Eskiyaşar'da ilk dönem kazılarında Eski Hitit Dönemi Ia (V.3.c.2)'da bulunan sağlam bir örnek mevcuttur. Ağız kenarında iki tarafına üstten bağlanan sepet kulpu vardır ve gövdesinde bir adet kulp yer almaktadır. Aşağıya doğru daralan gövdeli, kaide diplidir. Kalın uzunca emziği üçgen süzgeçlidir⁸⁴⁹ (Kat.No.34; Lev.No.34a-b, TİP.2.2.1.8). Bu kap formunun paraleli İnandıktepe'de görülmektedir. Kırmızı astarlı, parlak perdahlı, kesik gövdelidir. Süzgeçli akıtacağı geniştir. Sepet kulpun kesiti yuvarlak ve ikinci kulp, omzundan gövdeye bağlanır⁸⁵⁰.

IV.2.2.1.9.Vazolar

Vazolar; küçük, orta ve büyük boylu, kulplu ve kulpsuz, boya bezemeli, kabartmalarla süslü veya sade örneklerle karşımıza çıkmaktadırlar. Koloni Çağı'nın da sevilen kap tiplerindedir. Hitit Dönemi'nde bölgede yaygın olan çift kulplu iri vazolar, kabartmalarla ve boya ile nakışlıdır. 4 simetrik kulpu büyük vazolar kullanılır⁸⁵¹. Eski Hitit Dönemi'nde Eskiyaşar'da bu örneklerden dört kulplu, bezemesiz büyük boy ve kabartmalarla süslü olanları görülmüştür.

Eski Hitit Dönemi'ndeki vazoların gelişim ve ilerleme aşamasına bakıldığında, bir kabın ağız kenarına gömülü boru sistemi ve buna bağlı içe doğru boğa emziği düşüncesi Kültepe Ia tabakasında görülür⁸⁵². Kültepe'den gövdesi applike dört boğa başı

---

⁸⁴⁷ Özgüç 1963, 12.

⁸⁴⁸ Özgüç 1986b, 58; Özgüç 1978, 15, Lev. 50, 1; Bittel vd. 1958, 27, Taf. 21, 4; Akok 191, Lev. 64, 1.

⁸⁴⁹ Özgüç 1999a, 6, Pl. 20.

⁸⁵⁰ Özgüç 1988, 12, Lev. 29/1: C/4; Res. 29.

⁸⁵¹ Özgüç 1988, 14-15.

⁸⁵² Özgüç 1994, 224, Lev. XXII; Özgüç, T. 2005, 200- 201, Res. 235, 236.

ile bezeli bir vazonun omzunu çevreleyen üstü açık dış sıvı kanalı veya kasnağı bulunmaktadır. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda gelişmeye başlayan açık kanal sistemi bir üst forma geçişe hazır hale gelmiştir⁸⁵³. Bu vazo işlev açısından, bir vazonun ağız kenarına gömülü sıvı kanalı/borusu düşüncesinin en erken örneğidir⁸⁵⁴. Eski Hitit Dönemi'nin ilk aşamasında ağız kenarına gömülerek gizli kanal formu oluşmuştur ve bunu takip eden safhada vazo üzerine kabartmalar işlenmeye başlanmıştır. İlerleyen aşamalarda kalıptan alınan ve vazo yüzeyine applike edilen çeşitli figürlerle konu bütünlüğünün akıcı bir şekilde sağlanması kült vazolarında en önemli yenilik olmuştur⁸⁵⁵. Eski Hitit Dönemi kabartmalı vazo anlayışının form, işlev ve bezeme açısından kesintisiz bir gelişim ve oluşum süreci yaşadığını görüyoruz⁸⁵⁶. Kronolojik sıralamada dikkate aldığımız Eski yapar boğa süslemeli kült vazosu, form açısından da kendisinden sonra gelişim gösteren kabartma frizli vazolara göre farklıdır. Gövdesi biraz basık, ağız kısmındaki gömülü kanallarının arası daha dar, kulpları bu formdaki vazolarda görülen şerit ya da dikdörtgen kesitli değil yuvarlak kesitlidir. Gövdesine henüz kabartmalar işlenmemiştir⁸⁵⁷ (Kat.No.37; Lev.No.37 a-b; TİP 2.2.1.9c). Bu form Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın vazoları ile Eski Hitit Dönemi kabartmalı vazoları arasındaki devamlılığı ve gelişimi gösteren bir örnektir.

Dört kulplu bezemesiz büyük boy örneklerden 2 adet vardır. İlk örnekte gövdenin üst kısmı kırmızı astarlı ve parlak perdahlıdır. Kabın alt kısmı krem rengindedir. Gövdesinin en geniş kısmında dört dikey kulpu bulunmaktadır. İçbükey profilde uzun silindirik boyunludur. Omuzda iki oluk şeklinde şerit vardır⁸⁵⁸

---

⁸⁵³ Özgüç 1986, Lev.112, 2.

⁸⁵⁴ Sipahi 2014a, 34.

⁸⁵⁵ ibid 2014a, 33.

⁸⁵⁶ ibid 2014a, 35.

⁸⁵⁷ Özgüç1982,153.PL.87/Fig 164a,b.

⁸⁵⁸ Özgüç 1999a, 7: 21, PL. 23.

(Kat.No.35; Lev. No. 35a; TİP 2.2.1.9a). Bölgede bu örneğin en yakın paraleli Boğazköy'de⁸⁵⁹ karşımıza çıkmaktadır.

İkinci örnek ise devetüyü hamurlu, kırmızı astarlı ve perdahlıdır. Yuvarlak ağızlı, dışarı çekik ağız kenarlı, kısa boyunlu ve şişkin gövdelidir. Gövdenin üzerinde şerit kesitli dört kulpu vardır. Boynunda 2 derin şerit sırası yer alır⁸⁶⁰ (Kat.No.36; Lev.No.36a-b; TİP 2.2.1.9b).

Kabartmalarla süslü vazoda ise omuzları üstünde ve dört simetrik kulpun yukarı uçları arasında oturan dört boğa tasviri vardır (Kat.No.37; Lev.No.37a-b-c-d; TİP 2.2.1.9c). Boğaların gövdeleri kabartma olarak, baş ve boyunları da heykel tarzında işlenmiştir. Boğaların alınları üstündeki üçgenlerin içleri kısa çizgilerle doldurulmuş, yularları yuvarlak noktalarla gösterilmiş, içleri nokta sıraları ile bezeli, kabartma birer şerit halindeki uzun kuyrukları yatan boğaların altında ve kulplar arasında alışılmamış bir biçimde tasvir edilmişlerdir. Boğa gövdelerinin ortasında birer daire vardır. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın hayvan kabartmaları, Hitit Çağı kabartmalarının ilk örnekleridir. Gövdeleri boğa kabartmaları ile süslü vazolar Kaniş Karum'u Ib tabakasında yapılmaya başlamış ancak ağız kenarlarına emzik görevini gören boğa başlarının bağlanması biraz daha geç bir zamanda evrilmiştir⁸⁶¹.

Dört simetrik kulpun arasında, kabartma olarak tasvir edilmiş 4 boğa bulunur. Omuz üzerinde 4 dikey kulp yer alır. Kulpların arasında boğa oturur durumda betimlenmiştir. Boğanın altında signe royal motifli baskı bulunur. Signe royal motifi Koloni Çağı'ndan (Kültepe Ib) gelen bir özelliktir. Vazonun ağız kenarı içine gömülü

---

⁸⁵⁹ Bittel vd. 1975, 90, 103/44-46.

⁸⁶⁰ Eskişehir Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.

⁸⁶¹ Özgüç 1982a, 146-147, 153. PL. 87/Fig. 164a, b.

boruya bağılı dört boğa başı heykelciği vardır⁸⁶². Vazo plastik süslü, kırmızı astarlı, iyi perdahlı, silindirik boyunlu, yuvarlak diptir. Ağız kenarında tekne aracılığıyla içi boş boruya dökülen sıvı, dört boğanın ağızından, vazanın içine akmaktadır⁸⁶³.

Boğaların boynuzlarının arası balık sırtı çentik bezemeli, üçgen biçimli alan çizgilerle belirtilmiştir. Kabın boynunun gövdeye bağlandığı yer üç paralel yiv ile bezelidir. Gövdeleri kabartma, boyunları ve arkaya dönük başları üç boyunludur. Yukarı dönük boynuzların araları çizgilerle bezelidir. Boyunların aralarındaki üçgenler kısa çizgilerle doldurulmuştur. Burun delikleri ve ağız kenarı da çizgilerle gösterilmiştir. Enseden başlayarak, kulakların arkasından, gözlerin altından, burun üzerine uzanan nokta dizisi boğaların gemini gösterir. Kuyrukları da iki nokta dizisi ile bezeli kabartma şeritle belirtilmiştir. Gövdeleri ise baskı halka bezelidir⁸⁶⁴.

IV.2.2.1.10. Kabartmalı Vazo Parçaları

Hitit Çağı kabartmalı vazolarının kökeni Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda hayvan kabartmaları ile başlamaktadır⁸⁶⁵. Kaniş-Karum Ia-b katlarında boğa ve aslan başları ile süslenmiş vazolar mevcuttur. Vazoların omuzlarında dört bacağı ve kuyruğu tasvir edilmiş boğa figürleri vardır. Bu boğaların işleniş tarzı Eski Hitit Dönemi'nde görülen bir anlayışın başlangıcıdır⁸⁶⁶. Kültepe-Karum Ib katındaki vazoda boğa, heykel başı şeklinde hazırlanıp kabın boynuna eklendikten sonra gövde kabartma ve baş heykel olarak tasarlanmıştır⁸⁶⁷. Bu teknik daha sonra Eski Hitit Dönemi'nde Bitik⁸⁶⁸,

⁸⁶² Özgüç 1988, 145, XVIII, Lev. P; D,3; Özgüç 1982a, 146-147, 153, PL.87/Fig. 164a, b.

⁸⁶³ Özgüç 1982a, 146-147, 153.PL.87/Fig. 164a, b.

⁸⁶⁴ Özgüç 2002c, 567-568.

⁸⁶⁵ Özgüç 1986b, 57, 61; Lev. 112, 1.

⁸⁶⁶ Özgüç 2005, 169; Özgüç 1986b 57, 61; Lev. 112, 1-2.

⁸⁶⁷ Özgüç 1986b, 57.

İnandıktepe, Eskiyapar ve Boyalı Höyük vazolarında devam eder. Kabartmalı vazolar boğa kültü, Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve sonrasına (Eski Hitit Dönemi) kesintisiz bir gelişim süreci sergilemiş böylece bereket ve güç simgesi Fırtına Tanrısı'nın kült hayvanı olarak, müzik ve dans eşliğinde tasvir edilebileceği en uygun ortamı bulmuştur⁸⁶⁹. Kült yemeği, müzik, dans, akrobasi, boğaya tapınım, boğa kurbanı, kutsal evlilik, adak hayvanlarının taşınması, kutsal birleşme, tanrı hayvanlarının tasviri gibi temel sahneler Hitit kült törenlerinde ve yaşamında büyük yer tutmuştur⁸⁷⁰.

Hitit'in erken safhasına tarihlenen kabartmalı Hitit vazolarının M.Ö. 1650 itibariyle kurulan Hitit Krallığı'nın resmi sanat anlayışının başlıca eserleri olduğu ve birçok merkezde aynı şekilde üretildikleri ve geniş bir coğrafyaya dağıtıldıkları T. Sipahi tarafından yorumlanmaktadır⁸⁷¹. Eski Hitit kabartmalı kült vazoları stil, teknik ve kompozisyon açısından tasvir sanatı ve ikonografisi yönünden önemli veriler sunmaktadır. İnandıktepe'de ve Hüseyindedede' de bulunan 3 kült vazosu Eski Hitit Dönemi'nin Hitit kültürünün yazılı kaynaklardaki kült kavramlarını kabartma sanatıyla sergileyen ilk eserlerdir. Bitik, İnandıktepe, Hüseyindedede dışında Eskiyapar, Boğazköy, Alishar, Elbistan Karahöyük, Kaman Kale Höyük, Kabaklı, Sevincer ve Selimli' de bulunan kabartmalı kap parçaları dini ritüellerin anlatımı için önemli veriler sunarlar⁸⁷². Bu merkezlerde ele geçen bu örnekler M.Ö.16 yüzyılda Orta Kuzey Anadolu coğrafyasının kabartmalı kap geleneğinde ayırt edici bir üstünlüğe sahip olduğunu göstermektedir.

---

⁸⁶⁸ Özgüç 1957, 57-78; Özgüç 1958, 1-18.

⁸⁶⁹ Sipahi 2014a, 23.

⁸⁷⁰ Sipahi 2014a, 25.

⁸⁷¹ Sipahi 2019b,71.

⁸⁷² Sipahi 2014a, 20; Kabartmalı kapa parçaları için Özgüç 1988, Lev.68/2; Sipahi 2000, 63.

Eskiyapar'da her döneme ait karakteristik eserlerin yanında kabartmalı vazoların parçaları Eski Hitit seviyelerinde artmış olup bunlardan boğa başlı Hititli tasvirli parça kendini ayırmıştır⁸⁷³. Bu parça ve diğer kabartmalı parçalar ile Eskiyapar'ın Eski Hitit Dönemi boğa kabartmalı vazosu da dikkate alınarak, İnandıktepe ve Bitik tarzındaki vazoların tipolojik ve kronolojik bir sıralaması yapılmıştır⁸⁷⁴.

Hüseyinded'e⁸⁷⁵ keşfi ve burada bulunan kabartmalı iki vazoların, tümlenmiş örneklerin sayısını İnandıktepe vazosu ile üçe çıkartmıştır. Hüseyinded'e vazolarında İnandıktepe⁸⁷⁶ ve Bitik vazolarına göre daha farklı konular karşımıza çıkmakta olup özellikle Hititlerde müzik ve dans konusuna yeni katkılar sağlanmaktadır⁸⁷⁷. Hüseyinded'e'nin küçük boyutlu olan "B" vazosu Eski Hitit Dönemi vazolarından Bitik-İnandık olarak tanımlanan grubun temel özelliklerine anlayış ve üslup olarak paralellik taşır. Bu paralelliklerin yanı sıra, kabartmalı vazolarla birlikte bulunan Hüseyinded'e seramikleri Eski Hitit Dönemi'nin karakteristik formlarına aittir. İnandıktepe'nin benzer mimarisi de dikkate alınarak, vazoların bulunduğu Hüseyinded'e Tepesi'ndeki kült yapısı, İnandıktepe ile aynı döneme; I. Hattuşili veya sonrasına tarihlenir⁸⁷⁸.

Hitit'in erken safhasına ait kabartmalı vazolardaki sahneler Hititlerde müzik ve dans konuları ile ilgili bilgi vermesi açısından önem arz etmektedir. Hitit yazılı kaynaklarında müzikten ve danstan oldukça sık bahsedilir. Bayramlarda, kült törenlerinde, kutlamalarda, kurban törenlerinde, yarışmalarda ve kült alaylarında müzik

---

⁸⁷³ Sipahi 2015 a,13; Sipahi 2014c, 35-44.

⁸⁷⁴ Sipahi 2014c, 35 vd.

⁸⁷⁵ Yıldırım - Sipahi 1999, 435 vd.; Yıldırım 2001, 2.

⁸⁷⁶ Özgüç 1988, Res. 64, 151; Bknz. Alp 1999, 19, 20, 23.

⁸⁷⁷ Alp 1999, 24; Sipahi 2019b, 75.

⁸⁷⁸ Sipahi 2019b, 75.

ve dansın yeri önemlidir⁸⁷⁹. Eski Hitit Dönemi kabartmalı vazoları üzerinde ağırlıklı olarak Fırtına Tanrısı'nın hayvanı boğa ve ilgili konular yer alır⁸⁸⁰.

Eskiyapar kazılarında, 1981-1982 yıllarında, Eski Hitit Dönemi yapı katında önemli sayıda kabartmalı vazo parçası bulunmuştur. Bunlar eskiden kırılmış ve dağıtılmış durumda ele geçmiştir. Bu kabartmalı vazo parçalarının planı iyi korunmuş, yangınla tahrip edilmiş büyük bir binaya ait olduğu anlaşılmıştır. Eskiyapar'ın kabartmalı vazo parçaları ritüelde bir arada kullanıldıklarından çıplak kadın kabartmalılılarıyla, boğa başlarıyla süslü kapların yanında, aynı odada keşfedildiği belirtilmiş, bu odanın, dini yapının bir parçası olduğu T.Özgüç tarafından ifade edilmiştir. Müzeye getirilen boğa kabartmalı vazunun da bu odada bulunduğu anlaşıldığını ifade eder; kabartmalı parçaların buldukları çevre ve yanlarındaki öteki buluntular (seramik, mühür) bunların kesinlikle Eski Hitit Dönemi yapılarında kullanıldığını ve kırıldıktan sonra dağıldıklarını kanıtlamaktadır⁸⁸¹.

Güney cephesindeki 6 odasının kısmen ortaya çıkarıldığı bu yapının dönemi için idari veya dini amaçlı bir işlevi olduğu düşünülmektedir. Yapı içinde ve çevresinde Eski Hitit kabartmalı vazo geleneğinin gelişkin safhasına ait örnekler bulunmuştur. Bu buluntular Eskiyapar'ın Hitit tabakaları için oldukça önemlidir⁸⁸².

Eskiyapar'da Eski Hitit sanatının ilk aşaması, kabartmalı kült vazoların frizlerindeki figüratif tasvirlerle sergilenmektedir. Hitit Krallığı'nın ilk yıllarında bu sanat anlayışının bir anda ortaya çıkmadığı görülmektedir. M.Ö. 3. Binyılın gelişkin ve zengin Anadolu Hatti kültürü, Hitit sanatının köklerinin bu döneme kadar uzandığını

---

⁸⁷⁹ Sipahi 2019b, 74.

⁸⁸⁰ Sipahi 2014a, 24.

⁸⁸¹ Özgüç 1988, 49.

⁸⁸² Sipahi 2014a, 32.

göstermektedir. Bu tür vazoların oluşumu Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın son evresinde başlamıştır⁸⁸³.

Eskiyapar, Eski Hitit Dönemi'nde bir kabartmalı vazo üretim merkezidir. 1968'den itibaren bugüne kadar tüm kazılarda elde edilen parçalardan, Eski Hitit Dönemi'nde en az 10 farklı vazonun varlığı anlaşılmıştır. Kabartmalı vazoların form ve işlev geçmişinin de Orta Anadolu'da M.Ö. 2. Binyılın ilk çeyreğine kadar uzandığı görülmektedir. 3. Dönem kazılarının ışığında Eskiyapar'ın Eski Hitit tabakalarında kabartmalı vazo anlayışının gelişim aşamaları kesintisiz bir şekilde gözlenmektedir. 1968 yılında Eskiyapar'da bulunarak müzeye teslim edilen ve ilk dönem kazılarının başlamasına neden olan vazo; Eski Hitit kabartmalı vazolarının gelişim sürecinin ilk aşamasını temsil etmektedir⁸⁸⁴. T. Özgüç, Kaniş Karumu'ndaki vazolardan biraz daha geç, Bitik, Hüseyinde ve İnandıktepe vazolarından biraz daha eski olduğunu ifade eder⁸⁸⁵. Boyalı Höyük "A" Yapısı'nda bu tarz bir vazonun kırık parçaları bulunmuştur⁸⁸⁶. Boyalı vazosunun gövdesindeki kabartma boğa tasvirleri de Eskiyapar'daki ile paralellik gösterir. Boyalı Höyük'ün diğer buluntuları da Eski Hitit'in erken safhasına tarihlenmektedir. Eskiyapar'da "E" alanındaki bu safha Eski Hitit I olarak tanımlanmaktadır. Bu safhanın da iki alt safhaya ayrılması gereği yeni buluntuların ışığında kendisini hissettirmektedir. Eski Hitit'in ikinci safhasından itibaren Eski Hitit kabartmalı vazo kavramının (Bitik, Hüseyinde ve İnandık grubu) oluştuğu yazılmıştır. Bu gelişim ve oluşum sürecinin daha sonraki Orta Hitit Dönemi başına kadar sürmüş olduğu belirtilmiştir⁸⁸⁷.

---

⁸⁸³ ibid 2014a, 32.

⁸⁸⁴ Sipahi 2019c, 905.

⁸⁸⁵ Özgüç 1982, 147.

⁸⁸⁶ Sipahi 2013b, 256, Fig. 11.

⁸⁸⁷ Sipahi 2019c, 905-906.

T. Sipahi, Eskiypar temel alındığında bu tür vazoların Eski Hitit Ia(V.3.c.2) 'dan itibaren ortaya çıktıklarını (M.Ö. 17. yüzyıl), kullanımlarının Orta Hitit'in içine kadar sürdüğünü yazmıştır. Ayrıca bu vazolar için bazı bilim insanlarınca verilen M.Ö.15. yüzyıl tarihinin bu bağlamda anlam kazandığını da vurgular. Eskiypar'ın Orta Hitit tabakasında bulunan kabartmalı parçalar, Eski Hitit kabartmalılarında farklılık göstermektedir. Eskiypar'ın Orta Hitit Dönemi'ne ait olan kabartmalı parça, buluntu yeri ve durumuna bağlı olarak, yaklaşık M.Ö.15. yüzyıl verilmiştir. Bu durumda daha önceleri Eski Hitit tarihlemesi içinde toplanan tüm kabartmalı vazo parçalarının kronolojik (kısmen İmparatorluk tarihi) olarak Eski Hitit ve Orta Hitit Dönemi'ne ayrılacaklarını göstermiştir⁸⁸⁸.

Dönem sanatının en net yansıtıldığı, Eski Hitit kabartmalı vazolarında (Bitik-Hüseyinde- İnadık grubu) figürler doğal görünümlü ve gerçekçi olarak tasvir edilmişlerdir. Eski Hitit panteonu ve mitolojisi, dini uygulamalarla beraber tamamen Hatti özelliklerini yansıtır⁸⁸⁹. Orta Hitit Dönemi ile İmparatorluğa doğru olan süreçte Hitit sanatı içinde Hatti, Hurri ve Hitit karışımı klasik bir tarz olgunlaşmaya başlamıştır. Eskiypar'daki sazçı figürünün yer aldığı kabartmalı vazo, Orta Hitit'in erken safhasına aittir. Seramik özelliklerinde Orta Hitit'te başlayan seramikteki standartlaşma ve tek düzeliğin izleri görülebilmektedir. Saz çalan figür fizyonomisiyle, gövde çıplaklığı ve giysi tarzıyla kendini erken kabartmalı örneklerinden belirgin bir şekilde ayırmaktadır. Hitit sanatındaki, kökü Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na kadar inen ve Eski Hitit'in hemen başında başlayan (M.Ö. 1650) Hitit kabartmalı vazo/kap geleneğinin M.Ö.15. yüzyıldaki yeni bir örneği Eskiypar'da görülmüştür⁸⁹⁰.

Geçmiş güçlü Orta Anadolu kültürüne ve coğrafyasına ait olan bu kesintisiz saygın ve yaygın sanat anlayışı, M.Ö.17. yüzyılın ortalarından M.Ö.16. yüzyılın içine

---

⁸⁸⁸ Sipahi 2019b, 75, Dpnt:4.

⁸⁸⁹ Archi 2015, 71; Sipahi 2020a, 367.

⁸⁹⁰ Sipahi 2020a, 367.

kadar olan süreçte en güzel örnekleriyle karşımıza çıkar⁸⁹¹. Devam eden Eskiyaşar kazıları Eski ve Orta Hitit Dönemi kabartmalı vazo repertuvarını genişletmeye ve yeni katkılar sağlamaya devam edecektir.

Eskiyaşar'da Eski Hitit Dönemi'ne ait kabartmalı vazo parçalarından toplam sekiz örnek incelenecektir. Bunların bazıları aynı vazoya ait olup bazıları da farklı vazo parçalarıdır. İlk örnek küçük boyutlu bir kabartmalı vazoya ait parçadır. Kırmızı renkli astar bozulmadan korunmuş olan parçada figürler krem rengindedir⁸⁹² (Kat.No.38; Lev.No.38a-b; TİP 2.2.1.10a). Eskiyaşar kabartmalı vazo parçası üzerindeki boğa başlı adam, Boğa Tanrıya tapınımıyla ilişkili kompozisyona ait bir sahnenin parçasıdır. Boğa başlı Hititli, yukarı kaldırdığı sağ elinde boğa olması olası bir hayvanı arka bacağından baş aşağı pozisyonda tutar. Eskiyaşar figürünün boğa maskesi takmış olması da bir olasılıktır. Arpiya ritüelinde bir grup genç keçi derisi giyerler ve kurt gibi ulurlar ifadesi geçer. Hatti tanrısı Teteshapi kültürüyle ilgili olarak olasılıkla Purullili(ya) Bayramı ile ilişkili bazı metinlerdeki törensel av danslarında dansçılar, ayı ya da leopar maskeleri takarlar. KILAM festivalinde dans eden bir grup görevli özel kostümler giyer. Ayrıca kurt adam olarak tanınanlar mevcuttur⁸⁹³. Yine aynı festivalde leopar adam, derisi ve kafası giyilir. Belgelerde geçen boğa adamların törenlerde görev alıp almadıkları konusunda tabletlerin kırık olmaları nedeniyle bilgi alınamadığı belirtilmektedir. Törenlerde diğer hayvanların maskesini giyen görevliler hakkında metinlerde bilgi bulunmasına rağmen, boğa maskesinin giyilmesine ilişkin veri henüz mevcut değildir⁸⁹⁴. Eskiyaşar 2010 yılı kabartmalı vazo parçasındaki boğa başlı adam

---

⁸⁹¹ Sipahi 2020a, Dpnt: 56.

⁸⁹² Sipahi 2013a 61-74; Sipahi 2014b, 35-44; Sipahi 2015a, 153-168.

⁸⁹³ Sipahi 2014b, 35.

⁸⁹⁴ Sipahi 2014b, 35.

tasviri Elbistan Karahöyük parçasından sonra Hitit kült vazolarındaki ikinci boğa adam tasviridir⁸⁹⁵.

Amasya Bölgesi'nde bulunan kabartma bezemeli bir kap parçası Eskişehir'de bulunan bu kap parçası ile yakın benzerlikler göstermektedir. Bir vazoya ait kap parçasının üzerinde, boynu itibariyle (baş kısmı korunmamış) bir insan figürünü, sağ elinde bir hayvan ve (sol) elinde mızrak benzeri uzun ince sopa taşıması ile resmedilmiştir⁸⁹⁶. Çark yapımıdır. İyi pişmiştir, koyu devetüyü-kahverengi hamuruna homojen dağılmış sarı mikalı az kum katılmış, gözenek bırakılmamıştır. Kabın dış yüzeyi önce kırmızı boya ile astarlanmış, sonra bu kırmızı astar üzerine aynı rengin daha koyu tonunda daha ince astar çekilerek ince ve mat açkılanmıştır. Kabın iç yüzeyi yeşilimsi devetüyü rengindedir. El bileğini örten ve ayak bileği üstüne dek etek şeklinde giyilen figürün kıyafeti, yüzeyin renginde bırakılmış kuşağı hariç, siyaha boyanmıştır. Çok aşınmış olmakla birlikte bilek hizasından itibaren ayak/ayakkabı kısmının da kıyafetle aynı renkte boyandığı görülmektedir. Kap iki parça halinde kırılmış, yapıştırılmıştır. Figürün, sol elini dirsekten kırarak öne doğru uzatmış ve değnek benzeri bir sopa tutmaktadır.

Figürünün sağ elinin ayrıntıları işlenmemiş, sadece elbise bitimi ile el bileğinin arası ince bir yivle ayrılmıştır. Elinde, bel alt hizasından hafif bir açıklıkla bir hayvan tutmaktadır. Sarkıtarak tuttuğu hayvanın baş kısmı korunamamıştır. Hayvan, kabın yüzeyi renginde kırmızıdır. Hayvanın 5.5 cm.si gövde olmak üzere, arka bacaklarıyla birlikte uzunluğu 7,5 cm yi bulmaktadır. Gövdenin en ince yeri 1,3 cm.dir. Hayvanı, arka bacakların gövdeye birleştiği yerden tutmuştur. Hayvanın gerdan üst eğimi, kuyruk sokumunun yüksekliği, gövde altındaki döş kısmı yumuşak hatlarla verilmiştir. Gövde üstüne doğru meyleden 2,9 cm. uzunluğu olan ve sokum yerinde 0,2 cm kalınlığındaki

---

⁸⁹⁵ Sipahi 2012b, 5.

⁸⁹⁶ Kap parçasının yüksekliği 13,5 cm, genişliği 13,7 cm. ve cidarı 1.0 cm. kalınlığındadır.

kuyruk, uca doğru incelmektedir. 0,35 cm. kalınlığında ve 2,0 cm. uzunluğundaki ön bacaklarda diz ve toynakları, arka ayaklara göre daha belirgindir⁸⁹⁷.

Eskiyapar'ın ikinci kap parçasında dış yüzüne kabartma biçiminde insan figürü yapılmıştır (Kat.No.39; Lev. No.39a; TİP 2.2.1.10b). Mevcut şekle göre figür sivri serpuşlu, üçgen yüzlü, iri yuvarlak patlak gözlü, uzun büyük burunludur. Tam açık şekilde iki tarafa uzattığı ellerinde aşağı doğru sarkan bir şeyler tutmaktadır. Serpuşun tepesi ve elinde tuttuğu şeyler ve belden aşağı kısmı mevcut değildir. İç kısmında çark izleri görülmektedir⁸⁹⁸.

Eskiyapar'da ele alınan üçüncü kabartmalı kap parçası soluk kiremit renkli hamurlu, açık kahverengi astarlıdır (Kat.No.40; Lev. No. 40a-b; TİP2.2. 1.10c). Kabartmalı bir vazunun boyundan önceki frizine ait bir parçadır. Üzerinde kabartma şeklinde yapılmış olası bir lir formunun üçgen üst kısmı bulunmakta olup iç kısmına boya ile 4 tel tavir edilmiştir. Bu tasvirin sol tarafında kabartmalı, kısmen boyanmış ovalimsi form aşağıya doğru uzanmaktadır. Üzerinde yuvarlak iki çıkıntı vardır⁸⁹⁹. Anadolu insanı liri, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda başlayan ilişkileri sırasında yabancı tüccarlardan öğrenmiştir. Lir, böylece Eski Hitit Dönemi'nde tapınak

---

⁸⁹⁷ Eseri müzeye kazandıran kişi, Amasya merkezinin 19 km. güneydoğusunda, Amasya ve Çorum'u Tokat iline Turhal yolu üzerinden bağlayan karayolunun 1 km. güneyinde konumlanan Sevincer Köyü'nde meskûndur; bu köy ve yakın civarında kaydedilmiş herhangi bir eski yerleşim alanı bulunmamaktadır. Eserin bu civardan mı, yoksa Amasya veya başka bir ilden mi elde edildiği konusunda bilgi yoktur. Amasya Müzesi tarafından satın alınmış kabartma bezemeli bir Hitit kap parçası, dönemin Müze Müdürü İbrahim Atalay tarafından Sevincer Köyü sakini Hüsnü Karabacak tarafından 15.12.1982 tarihinde satın alınmış ve 17.12.1982 tarihinde A.82.22.1/4294 numarasıyla envanterlenmiştir.

⁸⁹⁸ Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.

⁸⁹⁹ Sipahi 2013a, 61-74; Sipahi 2019b, 71-97; Sipahi 2015a, 153-168.

orkestrasındaki yerini almıştır⁹⁰⁰. Bölgede kabartmalı parçalar üzerinde lir tasviri İnandikepe⁹⁰¹, Hüseyindedede⁹⁰², Boğazköy⁹⁰³ ve Bitik⁹⁰⁴,te görülmektedir.

Acemhöyük ve Tarsus'un lir tasvirleri simetrik gruba girer; ayakta ve otururken çalınır. Beş tellidir. İnandiktepe lirleri asimetriktir. Daima ayakta çalınır. Büyük lirin telleri 11'den az değildir. Küçüklerin telleri 6-8 olmalıdır. İnandiktepe vazosu yalnız kutsal izdivaç kültüründe değil, dini ritüellerde konser veren Hitit tapınak orkestralarında da başta lir olmak üzere, çalpara ve sazın önemli yerleri olduğunu göstermektedir⁹⁰⁵.

Eskiyapar'da 1. Dönem kazılarında bulunun kap parçaları birbirinin parçası ve devamı niteliğindedir. Bu parçalar alfabetik olarak sıralanmıştır. Bu grupta kabartmalı kap parçası (A)'da oturan bir boğa profilden tasvir edilmiş ön ve arka ayaklarını altına almış, başı dik ve ileri doğru bakmaktadır. Gri, mika katkılı hamurlu, gri astarlı olarak pişmiş topraktan yapılmıştır (Kat.No.41; Lev.No.41a-b; TİP2.2.1.10d). Gözleri boynuzları gelişkin bir şekilde işlenmiştir. Boynu oldukça kalındır. Sol ön bacağı sağ ön bacağının üzerindedir. Arka ayaklar da aynı şekilde tasvir edilmiştir. Kuyruk hafif bir kavis yaparak arkaya inmiştir. Figür vazo üzerine gayet gelişkin bir şekilde işlenmiştir. Altına yine kabartma olarak kalın bir çizgi yapılmıştır. Çizginin toprak bir zemini ifade ettiğini düşünebiliriz. Bu figürün hemen sağında, bir insan figürüne ait diz kapağı ve bileği arasındaki bacak kısmı yer alır⁹⁰⁶.

(A) da olduğu gibi tasvir edilmiş (B) parçasında da boğa tasviri yer alır. Gri, mika katkılı hamurlu, gri astarlı olarak pişmiş topraktan yapılmıştır. Boğanın ağız ve baş kısmı tahrip olmuştur (Kat.No.42; Lev.No.42a-b; TİP 2.2.1.10e). (A)'daki tasvire benzer şekilde

---

⁹⁰⁰ Özgüç 1988, 31.

⁹⁰¹ Martino 2002, 118.

⁹⁰² Yıldırım, 2008, 58,

⁹⁰³ Boehmer, 1983; Tafel X, 24.

⁹⁰⁴ Özgüç 1958, Res.1.

⁹⁰⁵ Özgüç 1988, 31.

⁹⁰⁶ Özgüç 1988, 52, Lev. L, 4; Res. 58.

oturan bir boğa profilden tasvir edilmiştir. Ön ve arka ayaklarını altına almış biçimde işlenmiş başı dik ve ileri doğru bakmaktadır. Gözleri boynuzları gelişkin şekilde işlenmiştir. Boynu oldukça kalındır. Sol ön bacağı sağ ön bacağının üzerindedir. Bu kompozisyonu belirtmek için derin yivlerle yapılmıştır. Arka ayaklar da aynı şekilde tasvir edilmiştir. Kuyruk hafif bir kavis yaparak arkaya inmiştir. Figür vazo üzerine belirgin bir şekilde işlenmiştir. Altına yine kabartma olarak kalın bir çizgi yapılmıştır. Bu figürün hemen sağında, bir insan figürüne ait diz kapağı ve bileği arasındaki bacak kısmı yer alır⁹⁰⁷.

Eskiyapar beşinci kabartmalı kap parçası (A) ve (B) nin devamı olan (C) gri, mika katkılı hamurlu, gri astarlı olarak pişmiş topraktan yapılmıştır (Kat.No.43; Lev.No.43a-b; TİP 2.2.1.10f). Geyik üzerinde duran Geyikli Koruyucu Tanrı/ Kırkların Koruyucu Tanrısı profilden işlenmiştir. Kabartmalı bir vazo üzerinde ilk defa geyik üstünde duran Koruyucu Hitit Tanrısı'na (^DLAMA LİL)'e rastlanılmaktadır⁹⁰⁸. Kabartmanın kırık ve eksik olması nedeniyle tanrının elinde veya ellerindeki "atribüt"ü anlamak zordur. Buna rağmen, 'atribüt'leri Yeniköy ve N. Schimmel gümüş ritonundaki tanrı tasvirlerinin 'atribüt'lerinden çok da farklı değildir⁹⁰⁹. Sol kolunun dirseği çok az belirgindir. Bu durumda sol kolunun yukarıda olduğu ve iki ayağı görünen bir küçük hayvanı bacaklarından tuttuğu anlaşılmaktadır. Bunun bir tavşan olabileceğini söyleyebiliriz. Kırkların Koruyucu Tanrısı'nın en eski tasviri Eskiyapar'daki değildir. Çünkü Koruyucu Tanrı'nın Anadolu'da en eski tasviri, Kaniş Karum'unun II. Katına ait yerli üsluptaki silindir mühürler üzerinde tespit edilmiştir. Eskiyapar'daki tanrı figürünün alttaki gömleğinin sivri ucu gösterilmemiştir. Bu figür, İnandiktepe vazosundaki figürlerde görülen iç giysisini giymemiştir. Bu elbise tarzını Alişar'da ve N. Schimmel gümüş geyik ritonu üzerinde tasvir edilen tanrıda görmek mümkündür. Geyiğin üslubu ise Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın yerli silindir mühürlerinden

⁹⁰⁷ Özgüç 1988, 52, Lev.-.PL. 75,1.Res. 59.

⁹⁰⁸ Özgüç 1988, 52-53, Lev. 76,1, Res. 3.

⁹⁰⁹ ibid 1988, 53.

bildiğimiz, eski yüksek seviyeli üslubun devamı niteliğindedir⁹¹⁰. Tanrı figürünün diz kapakları, İnanıktepe figürlerinininkinden farklı ve çok belirgin yumurta görünümündedir. Ayakkabısının yukarı kıvrık sivri ucu da çok bellidir. Tanrı, bu özellikleri ile N. Schimmel gümüş ritonunda geyik üstünde duran tanrının tam paralelidir. Buradaki geyik türü Alageyik'tir. T. Özgüç bu iki alageyiğin üslupları arasında da bir fark olmadığını söylemektedir. Geyik üstündeki tanrı ve öteki figürler, İnanıktepe vazosundaki erkeklerden daha ince-uzun ve yüksek kabartma olarak hazırlanmışlardır⁹¹¹.

Eskiyapar'da altıncı kabartmalı kap parçası (D) üzerinde saz çalan bir figür yer almaktadır (Kat.No.44; Lev.No.44 a-b; TİP 2.2.1.10g). Kısa bir elbise giymiştir. Bacakları çıplaktır. Sol kolunu uzatmış, sağ kolunun altında tuttuğu aleti çalmaktadır. Bu parçaya ait olan diğer parçada profilden çıplak olarak tasvir edilmiş ve ileriye atılmış bir bacak vardır. Saz çalan figürün başı, bacakların dizden aşağısı, eli eksik, gömleği kısa ve eteği düzdür. Sazın gövdesi oval biçimlidir. Sağ elin üç parmağı saz çalar durumdadır. Omuzdan dize kadar inen şal (!) aşağıya doğru genişlemekte olup bu şal tipine ilk defa rastlanmaktadır. Sol bacağın dizi keskin bir şekilde belirtilmiştir. Kabartmalı vazolarda bunun benzeri yoktur. Gövde cepheden, bacaklar profilden gösterilmiştir. Figürün arkasındaki ikinci figürün, frizleri ayıran şeride basan ince-uzun bacağı ve ayağı korunmuştur⁹¹². Bölgede kabartmalı parçalar üzerinde saz betimi Alişar⁹¹³, İnanıktepe⁹¹⁴, Hüseyinde⁹¹⁵, Boğazköy⁹¹⁶ ve Bitik'te⁹¹⁷ mevcuttur. Alişar,

---

⁹¹⁰ Özgüç 1988, 53.

⁹¹¹ ibid 1988, 59.

⁹¹² Özgüç 1988, 51, Lev. 74, 1, Res. 52.

⁹¹³ Boehmer 1983, 28; Abb.16-17.

⁹¹⁴ Özgüç 1988, 29; Martino, 2002, 118

⁹¹⁵ Yıldırım 2002a, 7.

⁹¹⁶ Boehmer 1983, Taf. V 10c, 10b.

⁹¹⁷ Özgüç 1958, Res.1; Canby, 2002, 196.

Alaca Höyük ve Boğazköy'deki kabartmalı vazo parçalarındaki sazların saplarından aşağı doğru bir kuşak ya da püskülün sarktığı görülmektedir. İnandıktepe ve Hüseyindede sazlarında böyle bir özellik yoktur⁹¹⁸.

Yedinci kabartmalı kap parçası, 1. Dönem kazılarında Eskiyaapar'da bulunan büyük vazoya ait sonradan bulunan yeni bir parçadır (Kat.No.45; Lev.No.45a-b; TİP 2.2.1.10h). Gri astarlı kabartmalı parça üzerindeki tasvirde bir tanrının başı mevcuttur. Bu baş kabartmasında yer alan tanrı başının Geyikli Tanrı'nın başı olduğu düşünülmüştür⁹¹⁹. Tanrı ve geyiği oluşturan üç parça, Strupler'in yayınındaki çizimde bir araya getirilmiştir⁹²⁰. Bu tanrı başının ve ikinci parçada geyiğin ve tanrının gövde bölümünün yer aldığı kabartma, Eskiyaapar'da sazcı kabartması gibi öne çıkan tanrısal tek figürü ve diğer özellikleri ile Orta Hitit'e uygun bir tarzı yansıtmaktadır. Bu özellikler de M.Ö.16. yüzyılın sonu veya M.Ö. 15. yüzyılın başından itibaren Hitit seramiğinde görülen, standardizasyon ve belli başlı Tanrı tiplerinin ön plana çıkmasıyla ilişkilidir⁹²¹. Baş kısmı profilden gösterilmiştir. Gövdesi çenenin altında kaybolur. Yüz kısmına baktığımızda, büyük sivri bir burun, belirgin yanak kemiği, tam şekilli göz, kavisli göz kapağı, tam ve etli yanak vardır. Tanrı; kemerli kaş, küçük alın ve büyük küpeli kulaklı olarak tasvir edilmiştir. Uzun saç, boynu kaplar şekilde gösterilmiştir. Geniş ve büyük yüzlüdür. Yüksek konik başlık öne doğru eğilir. Başlık küçük bir düz

---

⁹¹⁸ Sipahi 2019b, 76.

⁹¹⁹ Özgüç 1999b, 23-38; Sipahi 2020a, 365.

⁹²⁰ Sipahi 2020a, 365 Dpnt: 45, Özgüç 1988, L/3, 171/57-59; Strupler, 2012, 6, Fig. 4 B, E, F. Strupler 2012'deki makalesinde Eskiyaapar ve Alaca Höyük kabartmalı vazolarının çizimle bir araya getirildiği görülmektedir. Bunlardan Alaca Höyük vazosu ya da parçaları Prof. Dr. T. Özgüç tarafından yerel grup içine alınmaktadır; "2012'deki çalışmamızda bu eserleri yapım tekniği ve üslupları açısından sıraladığımız ikinci grup içinde değerlendirdik; bu grupta kutsal evlilik dışında bazı kült sahneler tasvir edilmiştir", Sipahi 2014, 35.

⁹²¹ Sipahi 2020a, 365-366.

bant ile çevrilidir. Önde iki tarafta iki kavisli boynuz bulunur. Bu, konik tacın vazolar üzerinde boynuzlu olarak ilk görünüşüdür. Şekil, vazunun boynunda, kalın kabartma bandından oluşan bir kemer içine yerleştirilmiştir. Başlığın alt kenarını ön tarafta olacak şekilde yatay bir bant kemeri tamamlar. T. Özgüç elindeki bir nesneyi (olasılıkla) bir mızrak olarak tanımlamıştır⁹²².

IV.2.2.1.11. Tanımlanamayan Kaplar

Eskiyapar'da Eski Hitit yapı katında koyu gri astarlı, perdahlı bir testinin, ucu düz olarak kesilmiş bir parçası keşfedilmiştir. Gaga emzik parçası olduğu düşünülen ancak tam bir form vermeyen bir parçadır. Kabartmalı kısmında bir insan yüzü tasvir edilmiştir. İnsan yüzü kısmı bir bant şeklinde ve gözler çok çekik olarak betimlenmiştir. Ağız kısmı ise kabaca yapılmış bir çıkıntı olarak işlenmiştir. Yüzde arkaik bir ifade görülür. Emziğin yan ve alt tarafı kırık ve eksiktir. (Kat.No.46; Lev.No.46 a; TİP 2.2.1.11). Gaganın dışına yay kemerli, ucu sivri burunlu, patlak gözlü, dolgun yanaklı bir insan yüzü kabartması tasvir edilmiştir. Bu, Kaniş Karum'u Ib katı⁹²³ tasvirlerine büyük yakınlık göstermektedir. Gaga ağızlı testi bir kült objesi, libasyon kabı olarak kullanılmıştır⁹²⁴.

IV.2.2.1.12. Ritonlar

M.Ö.2. Binyıl Anadolu çanak çömlek işçiliğinin en üst düzeye eriştiği evreler, Erken Hitit (Asur Ticaret Kolonileri Çağı) ve ardından gelen Eski Hitit Dönemi olmuştur. Kap biçimlerindeki çeşitlilik, yüksek kalite standardının yanı sıra kap kakak

⁹²² Özgüç 1999b, 29-31, Pl. 14, Fig.1, 38.

⁹²³ Özgüç 1986a, 63-65, Lev. 118, 1-3; 119, 1-3.

⁹²⁴ Özgüç 1988, 54.

üretiminde estetik kaygının öne çıkması, M.Ö. 19. ve 16. yüzyıllar arasına denk düşen bu dönemlerin özelliğidir⁹²⁵.

N. Özgüç, Kaniş-Karum’unda bulunan hayvan biçimli vazoların “BIBRU” adıyla geçen (hayvan başı, tam hayvan ve oturan hayvan biçimli) kaplara öncülük edebileceğini önemle belirtmiştir⁹²⁶. T. Özgüç de Koloni Çağı’ndaki hayvan biçimli kapların sonraki Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk Dönemlerindeki ‘BIBRU’ geleneğinin başlangıcını işaret ettiklerini vurgulamıştır. Hayvan başı biçiminde içki kapları Hitit Çağı boyunca yaygın olarak kullanılmaya devam etmiştir. Kedi, tavşan, domuz, boğa, kartal ve aslan biçimli olanların yanında en çok boğa başı biçimli olanlar ön plana çıkmıştır⁹²⁷. Hitit yazılı belgelerinde geyik, boğa ve aslan en çok bahsi geçenlerdir. Hitit Çağı merkezlerinde bulunan boğa ritonları çeşitli tiplere ve stillere sahiptir.

K. Bittel, Hitit metinlerinde “BIBRU” olarak tanımlanan hayvan biçimli kapları üç ana tipe ayırır: Birincisi dört bacaklı ve tam; ikincisi sadece ön bacakları olan; üçüncüsü öne doğru diz çökmüş olanlardır⁹²⁸. Hitit çekirdek bölgesinde geçmişi Hatti kültürüne dayanan, göksel bereketle ilişkili kutsal boğa kültü Hitit Çağı’nda da devam etmektedir⁹²⁹.

IV.2.2.1.12.1. Boğa Ritonları

Boğa biçimli ritonlar özellikle Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda yaygınlaşmıştır. Bu ritonların en önemlileri Kültepe’nin II⁹³⁰ ve Ib⁹³¹ tabakalarında ve Konya –

---

⁹²⁵ Karpe 2002, 502.

⁹²⁶ Özgüç T.- N. Özgüç 1953, 393.

⁹²⁷ Özgüç 1982, 38; Özgüç 1991, 327-328.

⁹²⁸ Sipahi 2019a, 288.

⁹²⁹ Sipahi 2010c, 731.

⁹³⁰ Özgüç 1955, Res, 15, 20.

⁹³¹ Özgüç 1959, Lev. XIV/1.

Karahöyük'te bulunmuştur⁹³². Bu ritonlar: genellikle yularlı, boynuzları hilal şeklinde geriye kıvrık ve uçları sivri şekilde yapılmışlardır. Gözler ile kulaklar kabartma olarak alın ve boynuz araları birbirine paralel kabartma yiv zikzak olarak yapılmıştır. Eski Hitit Dönemi'nde bölgede sayıları ve çeşitleri artarak devam etmiştir.

Eskiyapar'da bulunan bardak biçimli boğa ritonunun başında bulunan koşum takımı kabartısı; diğer süslemeleri ve yüz ayrıntıları, hamur pişmeden önce, çizilerek ve çentiklenerek işlenmiştir. Burnunun sağ kısmı paralel dört küçük çizgi ile gösterilirken, gözler çıkıntılı ve tek merkezli üç daire ile betimlenmiştir. Gözlerinin üstünde küçük çentik dizisi ve bunun da üstünde paralel üç küçük kavisli çizgi içinde küçük çentik dizisi yer almaktadır. Korunmuş olan sol kulak, üç boyutlu yüksek kabartma şeklindedir ve kulak içi oyuk olarak tasvir edilmiştir. Ensesinde küçük bir kısmı korunmuş bir kabartı bulunmaktadır. Alın üçgeninin içi küçük dairelerle ve üst kenarına paralel küçük çentik dizisi ile doldurulmuştur ve bir küçük daire bezek de üçgenin alt ucunun dışındadır. Üçgenin üstünde alında, sağ ve sol taraftaki üç paralel çizgi içinde yer alan küçük çentik dizileriyle, altta iki paralel çizgi arasında bulunan iki sıra çentik dizisiyle sınırlandırılan bir alanda, iki sıra bant halinde bezek vardır⁹³³ (Kat.No.47; Lev.No.47 a-b-c; TİP 2.2.1.12.1a). Eskiyapar ritonu ve süslemelerine en yakın örnek Alaca Höyük⁹³⁴te karşımıza çıkmaktadır.

Boyalı Höyük'te⁹³⁵ Eski Hitit Dönemi'ne ait bir tam diğeri 2 parça olmak üzere 3 adet boğa ritonu bulunmuştur⁹³⁶. Boğanın mevcut gözü iri kabartı şeklindedir. Alishar'da bulunmuş bir Hitit ritonunun baş parçasındaki spiral şeklindeki süsleme ve alın kısmındaki süslemeleri ile benzerlik göstermektedir. Boğazköy Büyükkale (III) ve

---

⁹³² Alp 2000,78; Dönmez 2004,51.

⁹³³ Sipahi 2013a, 61-74.

⁹³⁴ Koşay 1951; Lev. 73/1-2.

⁹³⁵ Sipahi 2013c, 158.Fig. 9.

⁹³⁶ Sipahi 2019a, 286, Res. 4 /a, b.

Aşağı Şehir’de (4) ele geçen kap parçaları üzerinde de aynı tarz süslemeler görülmektedir⁹³⁷.

Eskiyapar ritonunda olduğu gibi bu dönemde yaygın olan kertiklerle süsleme, Boyalı ritonununda görülmemektedir. Alındaki süsleme, birbirini verev kesen çizgilerle yapılmıştır. Ayrıca yanağında yine çizilerek yapılmış süslemeleri devam etmektedir. Metinlerde tasvir edildiği gibi ön ayakları üzerinde oturan; bardak biçimli bir forma sahip olduğu düşünülmektedir⁹³⁸. Kırşehir⁹³⁹, Alaca Höyük⁹⁴⁰, İmikuşağı, Kent ritonu⁹⁴¹ ve Schimmel boğa ritonu bu tarzda yapılmışlardır⁹⁴². Aynı gruba giren ön bacakları olan yarım gövdeli bir başka boğa ritonu 2011 yılında Eskiyapar kazısında bulunmuştur. Boyalı Höyük’ün Eski Hitit yapısında kült vazolarına ait apliance boğa başları ve boğa kabartmalı vazo parçaları da bulunmuştu. Bu boğa tasvirlerinin benzerleri Eskiyapar Vazosu’nda da görülmektedir. Bu buluntular Boyalı Höyük’te ve Eskiyapar’da boğa kabartmalı kapların ve ritonların korunduğu kült mekânlarının varlığına gösterir⁹⁴³.

Eski Hitit Dönemi’nde çömlekçilik, gerçek bir sanat düzeyine ulaşmıştır. Bu estetik düzeye ulaşılmasında önceki dönemin (Asur Ticaret Koloni Çağ’ının) yetkin sanat geleneğinin katkıları ile olmuştur. Seramik türleri arasında özgün bir yer alan kabartmalı kült kaplarının yanında pişmiş toprak heykelticiliğin de geliştiği görülmektedir. Bu türün hayvan figürleri bir hayli zengin bir koleksiyon oluşturmaktadır⁹⁴⁴.

---

⁹³⁷ Sipahi 2019a, 287; Fischer 1963, 1177, 1195.

⁹³⁸ Sipahi 2019a, 287.

⁹³⁹ Özgüç 1974, 963, Pls. 357-362.

⁹⁴⁰ Koşay 1951, Lev. LXXXII, Res. 3; Lev. LXXIII, Res. 1; 1965, 67, 68, Res. 8, 1973, 20, Lev. XXXVIII, XXXIX.

⁹⁴¹ Demirkol - Gök 2011, Lev. I-III.

⁹⁴² Sipahi 2019a, 288.

⁹⁴³ ibid 2019a, 288.

⁹⁴⁴ Darga 1992, 41.

Eskiyapar'da 1. Dönem kazılarında bulunan boğa ritonu ayağı, kum taneli hamuru devetüyü renginde, kırmızı astarlı ve perdahlıdır. Ayağın alt kısmı astarlanmıştır. Boğanın tek tırnağı öne yapılan derin yivlidir. Ayağın arka kısmındaki çıkıntıları önceden yapıp iki kabartma ile belirtilmiştir. Ayağın bir kısmı, çıkıntılarının biraz üstünden kırıktır. Bu boğa ayağı ayakta duran şekilde yapılmış olan Hurri veya Şerri çiftine ait olmalıdır (Kat.No.48; Lev.No.48 a-b; TİP 2.2.1.12.1b).

Bu dönemde pişmiş toprak çift boğa heykellerinin boyları bir hayli büyük (90 cm) tutulmuştur. Çift bulunan boğalar, ayakta durur pozisyonunda şekillendirilmişlerdir. Hayvanların bedenleri et kırmızısı veya kırmızıya bakan kahverengi olup açıkıldır. Ayrıntıları belli etmek için krem-beyaz kullanılmıştır. Büyük boy boğalarda alın üstündeki üçgen, rölyef şeklinde işlenmiş gözlerin akı ve alt kenarı, burun deliklerinden geçen yularlar, ön bacakların üst kısmındaki bezemeler beyaz ile boyanmıştır. Boğaların burun deliklerinden geçirilen yularlar, Kültepe Anadolu grubu mühürlerinden tanrıları taşıyan boğa betimlemelerinde de aynen görülmektedir⁹⁴⁵.

Boğa heykellerinin çift olarak kutsal mekânlarda bulunması, Fırtına Tanrısı'nın iki boğası Şerri ve Hurri'yi akla getirmektedir. İnandıktepe tapınağında bulunmuş olan boğalar, aynı yapıda ortaya çıkarılan toprak bağış belgesini içeren tabletin ışığında I. Hattusili Dönemi'ne tarihlenmektedir. Tokat'ta da adı geçenler boyutunda olan bir boğadan kalan baş bulunmuştur⁹⁴⁶.

Hititlerde Kral yeryüzünde Fırtına Tanrısı'nın temsilcisi durumundadır⁹⁴⁷. Hatti panteonunun en önemli tanrılarından biri Hatti'nin Fırtına tanrısı (Hattice Taru)'dır. Fırtına tanrısı sonradan Hurri kaynaklı Teşup ile eşitlenmiştir. Hitit metinlerinde Teşup karşımıza kutsal boğaları olan Hurri ve Şerri ile çıkmaktadır. Hurri geleneğinde Şerri ve Hurri adlı kutsal boğalar Fırtına Tanrısının bindiği arabayı çekerler⁹⁴⁸. Bu boğa ritonları

---

⁹⁴⁵ ibid 1992, 41.

⁹⁴⁶ ibid 1992, 42.

⁹⁴⁷ Güterbock 1954, 17.

⁹⁴⁸ Erkut 1992, 160.

Hitit dini törenlerinde sunumlarda kullanılmışlardır. İnandıktepe (üçlü şekilde)⁹⁴⁹, Boğazköy-Büyükkale⁹⁵⁰ ve Kuşaklı⁹⁵¹ (çift olarak) gibi merkezlerde boğa kültüne ait değerli buluntular mevcuttur. Büyükkale’de erken döneme ait IVb-a tabakasında E evi tespit edilmiştir. Burada Hitit pantheonunun baş tanrısı Teşup’un sembolü olan, iki boğa heykeli bulunmuştur. Bu boğa çifti metinlerden bilinen Hurri ve Şerri’dir. Söz konusu buluntu üzerine bu alanın dini amaçlı kullanılmış bir alan olduğu düşünülmektedir. Benzer bir buluntu Kuşaklı/Sarissa’da Orta Hitit Dönemi’ne tarihlendirilen ve Sarissa’nın Fırtına Tanrısına ait olduğu tespit edilen C yapısında da bulunmuştur. Kuşaklı akropolünde Fırtına Tanrısı’nın Büyük Tapınağı’nda Fırtına Tanrısının kutsal boğaları bulunmuştur⁹⁵². A. Schachner bu durumu, Büyükkale’nin Orta Hitit Dönemi’ne tarihlenen erken evresinde dini işlevli yapıların var olduğu şeklinde yorumlamıştır⁹⁵³.

Pişmiş toprak boğa heykellerinin Anadolu’da uzunca bir süre yapıлып kullanıldığını Maşathöyük sarayında bulunmuş olan boğa heykel parçaları da doğrulamaktadır⁹⁵⁴. Bunlar M.Ö. 15. yüzyılın sonuna M.Ö. 14. yüzyılın ilk çeyreğine aittir. Bu grubun en eski örnekleri İnandıktepe’de I. Hattusili zamanından kalmıştır. Üsluplarına göre bunlar, Boğazköy boğalarından en az iki nesil daha eskidir. K. Bittel’in açıkladığı gibi bu heykeller daha eski çağın hayvan biçimli içki kapları tipine bağlıdır. İnandıktepe heykelleri de Boğazköy’de olduğu gibi, bir arada (kuyuda da olsalar) bulundular. Yanlarında, mabet modeli ve içinde oturan bir erkek heykelciği vardır. Boğazköy boğalarında olduğu gibi, her iki boğanın tapınakta kült kapları olarak birlikte

---

⁹⁴⁹ Özgüç 1988, Lev 60/1 a-c, 61/1 a-c, 62/1 a-c.

⁹⁵⁰ Neve 1965, Taf. 14a; Bittel 1976, Taf.156; Darga 1992, Res.18.

⁹⁵¹ Müller - Karpe 1999, Abb.10; Müller-Karpe 2000, Abb.10.

⁹⁵² Müller-Karpe, A.- V. Müller-Karpe 2002, 140-141.

⁹⁵³ Schachner 2019, 118-120.

⁹⁵⁴ Özgüç 1978, 9, Lev. 46, 1-5.

kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Bu tipe giren boğa heykellerine ait parçalar, Boğazköy kuzeyinde kalan bölgede görülmektedir⁹⁵⁵.

IV.2.2.3. Değerlendirme

Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın sonlanmasının ardından Hitit Devleti siyasi birliği sağlamıştır, Hititler, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda kullanılan seramik geleneğini devam ettirerek kendilerine özgü yerel seramik repertuarını oluşturmuş ve kullanmışlardır. Özellikle Eski Hitit'in erken döneminde çanak çömlekler üzerinde bu kültürel devamlılığın izlerini görmek mümkündür. Erken Hitit olarak adlandırılan bu dönem seramiklerin büyük bir çoğunluğunu Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda kullanılan kap tipleri oluştururken, kendilerine has seramik tiplerini de yaratmışlardır⁹⁵⁶. Tezimizde yer alan dönem seramiklerinin, mimarinin ve genel özelliklerin değerlendirmesi birlikte yapılmıştır:

Erken Eski Hitit Dönemi'nde seramik üretiminin ne kadar önemli olduğu çömlekçilerden bahseden yazılı belgelerden anlaşılmaktadır. Erken dönemde üretilen Hitit seramiği çark yapımıdır. Monokrom seramikler kırmızı ya da açık kahverengi renklidir. Parlak aklı örnekler de rastlanmaktadır⁹⁵⁷. Hitit seramiklerinin özellikle Orta Anadolu'da birbirlerine benzer özellikler sergilediği görülür. Bazı bilim insanları Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın devamı olarak gösterilen Hitit seramiğinin erken evreden Hitit İmparatorluğu'nun sona ermesine kadar belli başlı karakteristik özellikler yansıttığını ve benzer formların bölgede standart bir seri üretimin varlığına önemli kanıt olduğunu düşünmüşlerdir⁹⁵⁸. Hitit seramiğinin büyük bir bölümünün seri üretim olduğu,

---

⁹⁵⁵ Özgüç 1988, 43.

⁹⁵⁶ Kulakoğlu 1997, 145.

⁹⁵⁷ Darga 1992, 46.

⁹⁵⁸ Kulakoğlu 1997, 145; Darga 1992, 47; Schoop 2013, 357.

Hitit yerleşimlerinde açığa çıkarılan büyük pişirme fırınlarından anlaşılabilir. Seri halde üretilen seramiklerin çoğu sade biçimde yapılan gri seramiklerdir.⁹⁵⁹

Eskiyapar' da F alanı, E alanı ve C kesitinden bugüne kadar elde edilen verilere göre bu dönemde bilinen kap formları ve parçaları; çanak, tabak, vazo, testi kulpu, gaga ağızlı testiye ait parça ve 2 adet kesik gaga ağızlı testi (TİP 2.1.1.4b-2.1.1.4c) bulunmaktadır. Asur Ticaret Koloni Çağı'nda bu kap formları Eskiyapar dışında Orta Kuzey Anadolu Coğrafyasında Boğazköy, Alaca Höyük, Maşat Höyük, Oluz Höyük, Doğanentepe, İkiztepe, Dündartepe yerleşimlerinde Ferzant/Büget, Kazankaya ve Osmankayası mezarlık alanlarında karşımıza çıkmaktadır.

Eskiyapar'ın Eski Hitit Dönemi'nde bölge için zengin bir seramik repertuarı sunduğunu görebilmekteyiz. Özellikle Eski Hitit'in Erken Dönemi'nde E alanındaki dini yapıdaki odada bulunan kült kapları Erken Eski Hitit Ia Dönemi safhasına aittir. Bu kap grubu tipolojik olarak Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan gelen kap geleneğinin devamlılığı niteliğindedir. Bu kap formlarını Orta Kuzey Anadolu Arkeolojisi kapsamında bütüncül değerlendirdiğimizde yerel özellik gösteren ünik kap formlarından oluştuğunu görürüz. Bölgede, bu seramik grubunu diğer merkezlerle karşılaştırdığımızda Eskiyapar'daki formların Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın sonu Eski Hitit'in başı denilen Erken Hitit Dönemi'nin özelliklerini gösteren formlar olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca kutsal odadan çıkan kaplar günlük hayatta kullanılan kap formlarından ziyade ritüel amaçlı kaplardır.

Bu kült odasında bulunan; fincan olarak tanımlanan tek kulplu ve iki kulplu kapların hayvan başı, insan yüzü, tanrıça ve bitki motifi ile süslandiklerini görmekteyiz. Bunlar koç başlı fincan (TİP 2.2.1.1a), tek kulplu fincan (TİP 2.2.1.1b), insan yüzü fincan (TİP 2.2.1.1c), tanrıçalı fincan (TİP 2.2.1.1d), konik fincan (TİP 2.2.1.1e), bitki süslemeli konik fincan (TİP 2.2.1.1f)'dir. Bu formları bölgede karşılaştırabileceğimiz

---

⁹⁵⁹ Schoop 2013, 359.

henüz bir merkez yoktur ancak Koloni Çağı'ndan Kültepe repartuvarından gelen özellikler olduğunu görmekteyiz. Bu seramik örnekleri Eskişehir'de bir seramik kültürünün ve geleneğinin varlığını gösterir.

Kült odasında bulunan diğer formlar çanak, (TİP 2.2.1.2a) yuvarlak ağızlı testi (TİP 2.2.1.4.1a-TİP 2.2.1.4.1e-TİP 2.2.1.4.1d) kesik gaga ağızlı testi (TİP 2.2.1.4.2.1), gaga ağızlı testi (TİP 2.2.1.4.2a- TİP 2.2.1.4.2b- TİP 2.2.1.4.2c) matara (TİP 2.2.1.5a-TİP 2.2.1.5b) meyvelik (TİP 2.2.1.6), kantaros (TİP.2.2.1.7) sepet kulplu kap (TİP.2.2.1.8), vazo (TİP 2.2.1.9a)' dur. Bu formlar ve kültür yapısı dışında Eskişehir'de bulunan Eski Hitit Dönemi'ne tarihlenen seramik örnekleri Boğazköy, Alaca Höyük, Maşat Höyük, Boyalı Höyük, Hüseyindede ve İnandıktepe yerleşim alanlarında ayrıca Osmankaya, Kazankaya ve Ferzant/ Bütet mezarlıklarında görülmektedir.

Eskişehir, Eski Hitit Dönemi'nde Orta Kuzey Anadolu coğrafyası kültür törenlerinde yaygın olarak kullanılan kabartmalı kap geleneği açısından, oldukça zengindir. Kabartmalı vazolardan bugüne kadar Eskişehir'de 10 farklı kabın varlığı ortaya çıkmıştır. Bu diğer merkezlerle karşılaştırıldığında oldukça fazladır. Bu da Eskişehir kentinin Eski Hitit Dönemi'nde dini niteliği ile ön plana çıktığını göstermektedir. Bölgede Eskişehir ve Alaca Höyük bu açıdan önemli iki merkezdir. Kabartmalı kap geleneğinin gelişim süreci Eskişehir örneklerinde net olarak izlenebilmektedir. Eskişehir'de bulunan omuz kısmı boğa başlarıyla süslü vazo (TİP 2.2.1.9c) Kültepe'de gelişmeye başlayan vazounun ağız kısmındaki kanal ve kasnak sisteminin gelişip Eski Hitit Dönemi'ne taşınmasını göstermesi açısından önemlidir.

Eskişehir'de bulunan kabartmalı kaplar (parçaları), Bitik-İnandık-Hüseyindede grubunun dışında gri mika katkılı boyasız figürlerin daha gelişkin işlendiği örneklerdir. Özellikle bu parçalardan ikisi birleştirildiği zaman karşımıza Kırkların Koruyucu Tanrısı^{1D} LAMA.LİL (TİP 2.2.1.10f-TİP 2.2.1.10h) çıkmaktadır. Bu örnek bize kabartmalı vazolar üzerinde bir tanrı tipini net olarak göstermektedir. Bölgede birçok merkezde

kabartmalı kap parçası bulunmuştur fakat Eskiypar örneği, figürün plastik hatlarının gösterilmesi ve tanrı tasviri açısından diğerlerinden ayrılan daha gelişkin bir örnektir.

Eskiypar'da bulunan boğa biçimli riton (TİP 2.2.1.12.1a) benzeri örnekler Eski Hitit Döneminde Orta Kuzey Anadolu coğrafyasında Oluz Höyük⁹⁶⁰ Boyalı Höyük⁹⁶¹, Alaca Höyük⁹⁶², Boğazköy-Aşağı Şehir⁹⁶³, Büyükkale⁹⁶⁴, Alishar Höyük⁹⁶⁵, Maşat Höyük⁹⁶⁶, Doğantepe⁹⁶⁷, Tokat⁹⁶⁸ ve Amasya⁹⁶⁹ gibi merkezlerde görülmektedir⁹⁷⁰. Eskiypar ritonu ve süslemelerine en yakın örnek Alaca Höyük'te⁹⁷¹ karşımıza çıkmaktadır.

Hurri kökenli tanrılar: Hurri ve Şerri heykelleri M.Ö. 2. Binde birçok merkezde (Boğazköy⁹⁷², İnandiktepe⁹⁷³, Tokat'da bulunan boğa heykeli)⁹⁷⁴ görülmektedir. K. Bittel Boğazköy boğalarını 16. yüzyıla tarihlemiştir⁹⁷⁵. Hitit dinindeki Fırtına Tanrısı'na verilen önem dikkate alınır, Eskiypar'da bulunan bir boğa ritonuna (TİP 2.2.1.12.1b) ait ayak parçasının Hurri veya Şeri'ye ait olduğu anlaşılmaktadır. Bulunan diğer bir boğa ritonu ile düşünüldüğünde Eskiypar'da Fırtına Tanrısı'na sunumların yapıldığı düşüncesi güçlenmektedir.

⁹⁶⁰ Yurtsever-Beyazıt 2019, 385-394

⁹⁶¹ Sipahi 2019a, 285-295, Res.3.

⁹⁶² Koşay 1951, Lev. 73/1-2.

⁹⁶³ Fischer 1963, Taf.135/1279 136/1287.

⁹⁶⁴ Bittel 1937, Abb 4, Lev.10/1-2-6; Fischer 1963; Taf 134/1256.

⁹⁶⁵ Osten 1937, Fig. 209/c 1740,210/c 762; Fig. 243/e/108, 244/e 2331.

⁹⁶⁶ Özgüç 1982, Lev. 88/1a, 2.

⁹⁶⁷ Alp 1963, Lev. XLI.

⁹⁶⁸ Özgüç N.1956, Lev. XII/a-d; Özgüç 1988; Lev.78/1 1 a-b.

⁹⁶⁹ Özgüç 1974, Lev. 357-362.

⁹⁷⁰ Dönmez 2004, 51.

⁹⁷¹ Koşay 1951, Lev. 73/1-2.

⁹⁷² Bittel 1963, 48 vd.; Darga, 1992, 41 vd. Res. 18.

⁹⁷³ Özgüç 1988, Lev. 60-62; Darga 1992, 43, Res.21.

⁹⁷⁴ Özgüç N. 1956, 53, Lev. 13a-d; Özgüç 1975, 152.

⁹⁷⁵ Özgüç 1975, 152.

Eskiyapar'da bulunan kap formlarının kullanım amaçlarını, bulunduğu yapıları ve üzerlerindeki tasvirleri yorumladığımızda özellikle; Fırtına Tanrısı'nın (boğa), Kırların Koruyucu Tanrısı'nın (geyik), Ana Tanrıçanın kültleri ile ön plana çıktığını görürüz. Bu kültler gösteriyor ki Eskiyapar, dini bir kent olma özelliğini uzun süre korumuştur.

IV.2.2.4. Küçük Eserler

IV.2.2.4.1. Mühür ve Mühür Baskıları

Hitit kültüründe mühürlerin tasdik etme, güvenlik garantisi ve mülkiyet göstergesi olmak üzere 3 ana fonksiyona sahip olduğu bilinmektedir⁹⁷⁶.

Anadolu'da geleneksel mühür biçimi, damga mühürdür. Koloni Çağı'nda damga mühürler Kültepe, Acemhöyük, Konya-Karahöyük ve Boğazköy gibi merkezlerde yaygın şekilde görülmektedir. Bunlar genellikle kurs biçimli mühür yüzeylerine sahiptir ve konik tutamak çoğunlukla yarım küre veya çekiç formu olup ip delikli damgalardır. Aynı dönemde Anadolu'da silindir mühür de kullanmaya başlamış, bir Anadolu üslubu ortaya çıkmıştır⁹⁷⁷.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan itibaren Eski Hitit Dönemi'nde, bu yeni mühür tarzı ile geleneksel damga mühürlerin bir araya getirilmesi gerçekleştirilmiş ve böylece değişik alt formlar ortaya çıkmıştır. M.Ö. 17. yüzyıla tarihlenen silindir-damgalarda, saplar çekiç veya yumru başlı ve koniktir fakat bazı örnekler silindiriktir. Bu yeni formla silindir ve damga işlevi tek mühürde birleştirilmiştir⁹⁷⁸. Bu dönemde, Hititler mühür imalatı için taş türlerinden hematit, diorit, serpantin, alabaster ve steatiti seçmişlerdir. Ayrıca değerli madenlerin yanı sıra kemikten, pişmiş topraktan da

⁹⁷⁶ Dinçol - Dinçol 2002, 428; Dinçol, A. 2002, 432-434.

⁹⁷⁷ ibid 2002, 428.

⁹⁷⁸ Dinçol - Dinçol 2002, 429.

mühürler yapmışlardır⁹⁷⁹. Hitit Çağı'nda mühür ve mühür baskıları, devletin egemenlik sahasına uygun olarak, çok geniş bir alanda karşımıza çıkmaktadır⁹⁸⁰.

Eski Hitit Dönemi'nde M.Ö.17 yüzyıla tarihlenen Tyskiewicz grubuna giren mühürlerde, örgü, ilmik ve dekoratif motifler yer alır. Silindirik gövdelerinde dinsel tasvirler bulunur. Küp gövdeli mühürlerde ise bunlar metoplara bölünür. Yine Eski Hitit Dönemi'ne giren M.Ö.16. yüzyıla ait mühürlerde, örgü, ilmek ve spiral motiflerin yanında, eski geleneği devam ettiren hayvan başı anaforları bulunmaktadır. Bu mühürler üzerindeki hiyeroglif işaretler arkaik formdadır. Henüz çözümlenememiş bazı yazılar da vardır. İsimlerin yer aldığı orta alan oldukça dar, buna karşın çerçeveler daha geniş tutulmuştur. M.Ö. 16. yüzyıldan M.Ö. 15.yüzyıla geçildiğinde orta safhanın genişlediği ve hiyeroglif işaretlerin gelişmiş biçimleri görülmeye başlar⁹⁸¹.

Eskiyapar'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na ait mühürler kazılarda henüz ele geçmemiştir. Sonrasında Eski Hitit Dönemi'ne ait damga mühür ve mühür baskıları karşımıza çıkmaktadır.

IV.2.2.4.1.1. Damga Mühürler

Anadolu'da çok uzun zaman kullanılan damga mühürlerden Eskiyapar'dan 2 adet örnek ele alınmıştır. Birinci örnekte çift taraflı damga yüzü bulunmaktadır. Damga yüzünün birinde örgü motifi ortasında hiyeroglif diğer yüzünde ise iç içe geçmiş elips şeklindeki örgü motifin ortasında hiyeroglif yer almaktadır. Çift taraflı damga mühür, ikisi örgülü süslemelerle bezenmiş beş yüze sahiptir⁹⁸² (Kat.No.49; Lev.No.49a-b-c; TİP 2.2.4.1.1a). Bu mührün hem damga hem de silindir yüzü bulunmaktadır.

---

⁹⁷⁹ Darga 1992, 69.

⁹⁸⁰ Özkan 2022, 84.

⁹⁸¹ Dinçol - Dinçol 2002, 431.

⁹⁸² Dinçol - Dinçol 1988, 89, Tafel. II, (2A,2A,2B,2B.)

A yüzünde içinde üç şekil bulunan orta alan bir giyoş band ile çerçevelenmiştir. Bu giyoş bandının içindeki şekillerden biri yaşam (ank) diğeri sağlık sembolü, üçüncüsü oturan bir insan figürüdür. Bu insan figür uzanmış şekilde abartılı bir uzun kolla (veya elinde bir sopayla ?) tasvir edilmiştir.

B yüzünde ise Hitit mühür sanatında sık görülmeyen biraz asimetrik olarak düzenlenmiş üçgen (sağlık) ve W motifi ile süslenmiştir. Küçük orta alanda *Tarhuntassu* adını yansıtan⁹⁸³ karakterleri vardır. Mührün şekil olarak Hitit mühür repertuarında W ve üçgen (sağlık) işaretinin bir arada kullanılması üniktir. İnsan figürü ile W işaretinin bir arada kullanılması Hitit gliptiğinde çok nadir görülmektedir. Bu hiyerogliflere en yakın örnek bölgede Boğazköy'deki⁹⁸⁴ örnektir. Çünkü mühürler üzerinde bu şekilde gösterilmiş kafalı bir figür tasviri yaygın değildir. Bu da Eskiyaar mührünün gliptik sanatındaki önemini gösterir. Sembolik bir değeri olabilecek bu işaret farklı şekillerde yorumlanabilir. Eski Hitit mühürleri üzerindeki bu tür belirsiz işaretler, hiyerogliflerin daha sonraki gelişim aşamasında tamamen kullanım dışı kalmışlardır.

Özellikle Eski Hitit Dönemi'nde, mühürler üzerindeki örgülü süslemeler sık kullanılan bir dekoratif unsurdur. Ank (hayat) motifi Hitit İmparatorluk Dönemi öncesinde kullanılmış gibi görünmektedir. *Tarhuntassu* adının bulunduğu mühürler ve baskıları İmparatorluk öncesindeki dönemde kullanılmıştır. Bu kriterler temelinde, yani dış form çerçevelerin ve yan yüzeylerin dekorasyon tipi ve karakter formları bu mührü İmparatorluk öncesine tarihler⁹⁸⁵.

Bu tür çift taraflı mühür örnekleri Alaca Höyük'ten⁹⁸⁶ ve diğer merkezi Hitit yerleşmelerinden bilinmektedir.

---

⁹⁸³ Laroche, N. H,Nr. 1278; Laroche 1960, 199-370.

⁹⁸⁴ Güterbock 1942, 254.

⁹⁸⁵ Dinçol - Dinçol 1988, 89-91, Tafel. II,2A,2A,2B,2B.

⁹⁸⁶ Özgüç 1993, Lev. 83; No: 1a.1b.1c.1.d.

Eskiyapar'da bulunan ikinci damga mühür ince silindirik bir yüzeye sahip olup tutamak kısmı kırıktır. Damga yüzde bir rozet dışında iç içe 3 daire şeridi arasında verev süslemeler mevcuttur⁹⁸⁷. Bu örnek Eski Hitit Dönemi'ne özgü mühür tiplerindedir (Kat.No.50; Lev.No.50a-b; TİP 2.2.4.1.1b).

IV.2.2.4.1.2. Bullalar

Kil üzerine mühür bastırılması, mühür yüzeyine kazınmış hiyeroglif işaretlerin ya da bitkisel, geometrik süslerin kil üzerine kabartma olarak aktarılmasıdır. Kap, paket veya mekânların mühürlenmesi ise bunların ağızlarına soyulmuş ya da bağlandıkları iplere sarılmış kil toplarının üzerine mühürlerin bastırılması ile yapılır. Kilin sertleşmesiyle, mühür baskılı bu kil topakların kırılmadan açılması imkânsız hale gelir. Arkeolojik literatürde bulla adı verilen mühür baskılarının kil topaklarının arka yüzlerinde, üzerine bastırıldıkları iplerin veya çuval türü kaba dokunmuş bezlerin izlerine rastlanmaktadır⁹⁸⁸. Bullaların özel bir türü de sivri uçları ince bir sicim geçirilerek delinmiş, konik gövdeli ve daire biçimli tabanları mühürlenmiş olanlardır. Bu tip konik mühür baskılarının bir nesneye bağlanmış oldukları da anlaşılmıştır⁹⁸⁹.

Eskiyapar'da bu döneme ait 2 adet bulla bulunmaktadır. Bunlardan birinci örnek gri-siyah renklidir (Kat.No.51; Lev.No.51a-b-c; TİP 2.2.4.1.2a). Baskı yüzünde çift çizgiden oluşan giyoş motifi, ortada kartal, boğa ve at başı bariz olarak görülmektedir. Hayvan başlarının altındaki motifler tam olarak anlaşılamamıştır. Ayrıca ortada sivri dipli bir vazo bulunmaktadır. Üzerinde parmakları arasında bir üçgen tutan bir eli temsil eden (kálgá) işareti görülmektedir. Mühür üzerinde = (a)su) ve PN Gasu/Kasu⁹⁹⁰ okunabilmektedir. Bulla, "Tyskiewicz Grubu" olarak adlandırılan mühürlerle büyük

⁹⁸⁷ Esy. 71/137 Müze Envanter No: AMM 115-137/71.

⁹⁸⁸ Dinçol - Alparslan 2013, 392-393.

⁹⁸⁹ Dinçol - Alparslan 2013, 393.

⁹⁹⁰ Bknz: Laroche 1981, 3-58, Nr. 538.

ölçüde tipolojik bir benzerlik göstermektedir. Bunları üslup açısından R. M. Boehmer, Konya-Karahöyük'teki Erken Hitit Dönemi'ne M.Ö. 17. yüzyılın ilk yarısına kadar tarihler. Mühür baskı yüzeyindeki hayvan başlarının betimiyle Konya-Karahöyük⁹⁹¹ ve Tyskiewicz⁹⁹² mühürlerine benzemektedir. Mührün çerçevesi iç ve dış şeritlerden oluşur. Dış bar ve iç kısmı giyoş örgü motifi ve spirallerle süslenmiştir. Bu figürler ve işaretler bullayı Eski Hitit Dönemine tarihlenmektedir⁹⁹³. Eski Hitit Dönem'nde yaygın bir şekilde giyoş bandı içinde hiyeroglif ve hayvan motifleri yer almaktadır. M. Weeden "Tyskiewicz grubu" mühürleri⁹⁹⁴ ile Aydın mührünün, Louvre'daki bir mührün ve Berlin'den bir mührün⁹⁹⁵ Büyükkale⁹⁹⁶ D' de bulunan mührün ve Eski Hitit tabakasındaki bu mührün üzerlerindeki betimlemeden dolayı benzer olduklarını söyler⁹⁹⁷.

Eski Hitit kazılarında bulunan ikinci bulla ise M.Ö.16. yüzyıla tarihlendirilmektedir (Kat.No.52; Lev.No.52a-b-c;TİP 2.2.4.1.2b). Yukarı doğru kesik koni gibi daralan, silindirik gövdeli, yüzeyin yarısı beş fasatla işlenmiş, iki tabanı da damga mühür yüzü olarak kullanılmıştır⁹⁹⁸. Gövde bölümlerinden birinin üzerine işlenmiş güzel bir örgü bandı bulunmasına karşın, diğerinde yarım bırakılmış bir bezemenin varlığı ve gövdenin üzeni biçimli madeni bir sap takmak veya sadece ip geçirilmek üzere, ekseni boyunca delinmiş olması, mührün önce çekiç başlı mühürler gibi düşünüldüğü, fakat sonradan bir konsept değişikliği ile sadece iki yüzlü mühür

---

⁹⁹¹ Alp 1968, No. 8891.

⁹⁹² Boehmer 1975, 375a.

⁹⁹³ Dinçol- Dinçol 1988, 87-88, Tafel.I

⁹⁹⁴ Alexander 1973, 1976.

⁹⁹⁵ Boehmer - Güterbock 1987, 38, Abb. 24a/3.

⁹⁹⁶ Weeden 2016, 89, Fig.10.

⁹⁹⁷ Alp 1993, 189; Boehmer 1996, 18; Dinçol - Dinçol 1988, 88; Tafel I; Weeden 2016, 87.

⁹⁹⁸ Dinçol-Dinçol, 2002, 430, Res.7.

işlevine sahip, disk formunun bir prototipinin yaratıldığını göstermektedir. Çeşitli taşlardan yapılan, iki yüzü düz, eksenini boyunca delinmiş, kenarı genellikle düz ya da hafif içbükey olan disk biçimli bulla mühürlerin en eski örneklerinden biridir⁹⁹⁹. Henüz üzerine mühür sahibinin adının yazılmadığı bir taslak olmasına rağmen, çerçevelerindeki örgü motiflerine dayanarak, M.Ö. 16. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir. Boğazköy¹⁰⁰⁰ ve Alaca Höyük' te¹⁰⁰¹ bu tip mühür baskıları Eski Hitit Dönemi'nde yaygındır. T. Beran XI grupta incelenen giyoş motifi ile çevrelenen ve ortada sembollerin bulunduğu bu mühürleri Eski Hitit Dönemi'ne tarihlendirir.¹⁰⁰² Günümüze gelebilen çok sayıdaki disk mühürlerden bu türün, dekoratif elemanları her dönemin modasına uygun değişimler göstererek, M.Ö.13. yüzyıl sonuna kadar kesintisiz olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır¹⁰⁰³.

IV.2.2.4.1.3. Mühür Baskıları

Eskiyapar'da bulunan damga mühür, baskılı kulp parçasıdır. Devetüyü hamurlu ve astarlı olan kulpun üzerinde yer alır. Eski Hitit Dönemi'ne tarihlenen baskıda bir geyik figürü ve etrafında bordürlü çivi yazısı işaretleri ve süsler mevcuttur¹⁰⁰⁴ (Kat.No.53; Lev.No.53a-b; TİP 2.2.3.1.3). Eski Hitit Dönemi'nde yaygın olan yuvarlak bir çerçeve içinde hiyeroglif ve hayvan motifi yer almaktadır.

Eski Hitit Dönemi'nde M.Ö.16. yüzyıla ait mühürlerde örgü, ilmek ve spiral motiflerin yanında, eski geleneği devam ettiren hayvan başı anaforları bulunmaktadır. Mühürler üzerindeki hiyeroglif işaretleri arkaik formdadır. M.Ö.15.yüzyılda ise mühür çerçeveleri geyik, dağ keçisi, aslan boğa gibi hayvanlardan oluşan frizler ve bunların

⁹⁹⁹ Poetto/Salvatori 1981, No.8.

¹⁰⁰⁰ Bittel 1937, 30 Taf.17/Abb.16.

¹⁰⁰¹ Çınaroğlu - Çelik 2010, 155, Res.82.

¹⁰⁰² Beran 1967, 60-61, Nr.99.

¹⁰⁰³ Dinçol - Dinçol 2002, 430. Res. 7; Dinçol - Dinçol 1988, 9293, Tafel. III

¹⁰⁰⁴ Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.

arasına yerleştirilmiş, hayat ağacı ve yere dikilmiş mızrak gibi Hitit dini metinlerinde geçen bitki motifleri ve eşyalarla da bezemeler yapılmıştır¹⁰⁰⁵.

IV.2.2.4.2. Metal Eserler

IV.2.2.4.2.1. Orak

Öncelikle tarımsal bir alet olarak kullanılan ve yarım halka şeklindeki oraklar MÖ 2. Binin başlangıcında kullanılan aletler arasındadır. T. Özgüç bu tür aletlerin savaşta saldırı silahı olarak da kullandığını vurgulamaktadır¹⁰⁰⁶.

Eskiyapar'da bulunan orak yassı gövdelidir ve gövde uzantısı uca doğru inceler. Ucu kırık ve eksiktir¹⁰⁰⁷ (Kat.No.54; Lev.No.54a-b;TİP 2.2.4.2.1). Oraklar, Orta Kuzey Anadolu Bölgesinde Eskiyapar başta olmak üzere Boğazköy (Büyükkale IVd)¹⁰⁰⁸, Alaca Höyük¹⁰⁰⁹, Oluz Höyük¹⁰¹⁰, Hüseyindede¹⁰¹¹ ve Boyalı Höyük¹⁰¹² gibi merkezlerde yaygın olarak uzun süre kullanılmışlardır.

IV.2.2.3.3. Değerlendirme

Eskiyapar'da Eski Hitit Dönemi için zengin bir mühür repertuarı görülmektedir. Hem mühür hem mühür baskıları hem de bullalar karşımıza çıkmaktadır. Bunlar üzerinde dönemin karakteristik özelliklerini gösteren betimlemeler yer alır. Hitit Çağ'ında mühür baskılarının Boğazköy dışında çok yaygın olmadığını

¹⁰⁰⁵ Dinçol - Dinçol 2002, 431.

¹⁰⁰⁶ Özgüç 1955, Res. 38a.

¹⁰⁰⁷ Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.

¹⁰⁰⁸ Boehmer 1972, 126; Taf: XXXVII, 1128-1130; Boehmer 1979, 2; Taf.I; 2477/2478.

¹⁰⁰⁹ Koşay-Akok 1966, Lev. 134, Res. 5-6. Koşay-Akok 1973; Lev. LXXXIV.

¹⁰¹⁰ Özdemir-Dönmez 2010, 239; Res.12.

¹⁰¹¹ Sipahi 2003, 186; Res. 8.

¹⁰¹² Sipahi 2013c, 258, Fig.12.

düşündüğümüzde, bu örnekler bölge arkeolojisi için önemli katkılar sunmaktadır. Metal eserler açısından da Eskiyaar oldukça zengindir. Bunun nedeni bölgenin kuzeyindeki maden yatakları ve buna bağlı olarak gelişen ticari aktivitelerdir. Tez kapsamında bütün metal eserler alınmamıştır bunun sebebi ayrı bir çalışma konusu oluşturmasıdır. Tez kapsamına aldığımız birden fazla amaç için kullanılan oraklar Orta Kuzey Anadolu Bölgesi'nde hemen hemen bütün arkeolojik merkezlerde bulunmaktadır. Bunun sebebi insan için bu dönemde en önemli ekonomik kaynaklardan biri olan tarım bir diğeri ise olasılıkla savunma aracı olarak kullanılmalıdır.

IV.2. 3. Orta Hitit Dönemi

M.Ö. 2. Binyıl Anadolu çanak çömlek işçiliğinin en üst düzeye ulaştığı evreler, Erken Hitit (Asur Ticaret Kolonileri Çağı) ve ardından gelen Eski Hitit Dönemi'dir. M.Ö.19. ve 16. yüzyıllar arasına denk düşen bu dönemde kap biçimlerinde çeşitlilik, estetik kaygı ve yüksek kalite standardı ön plana çıkmaktadır.

Bunu takip eden Orta Hitit Dönemi'nden itibaren Hitit İmparatorluğu'nda kalite ve biçim çeşitliliği açısından seramikte belirgin bir gerileme başlamıştır. Başlangıçta, madeni kapları andıran testi çeşitleri gibi el zanaatları açısından en üst düzeydeki örnekler, yerini M.Ö. 15.yüzyıldan itibaren biçimlerde giderek yalınlaşmaya, kabalaşmaya ve tüm yelpazede standartlaşmaya bırakır. İmparatorluk Döneminin sonlarına doğru artık her yerde kaba hamurlu seri üretimler egemendir. Bu değişimler, arada belirgin bir kesintiye uğramadan, Orta Hitit ve İmparatorluk Dönemlerinde de bünyesine yeni biçimsel öğeler tarzında, sözü edilebilecek, hiçbir yeni ivme katmadan sürüp gitmiştir, nerdeyse tüm biçemlerin kökeni Eski Hitit Dönemi'ne dayanmaktadır¹⁰¹³.

Hitit seramiğinin yayılımına göz attığımızda Hititler'in merkezi olan Orta Anadolu'nun bilinen tüm yerleşimlerinde, M.Ö. 15. yüzyıldan M.Ö. 13. yüzyıla kadar

¹⁰¹³ Müller - Karpe 2002, 502.

devam eden bir dönem içindeki seramik, bir bütünlük arz etmektedir. Eski Hitit Döneminde Kültepe ve Boğazköy arasındaki yerel farklılıkların yanısıra merkezi yönetim sistemiyle bölgeler arası yoğun mal değiş tokuşunun artması ve belirli hedeflere yönelik yerleşim politikalarının yattığı düşünülmüştür. Merkeziyetçi devletin ortaya çıkması ve ekonomik yaşamdaki farklı koşulların başkentin kontrolünde oluşu, seramiğin geniş bir bölgedeki çeşitliliğinde standartlaşması ve kap biçimlerinin giderek basitleşmesi eğilimini güçlendirmiştir¹⁰¹⁴.

Seramik gruplarına baktığımızda Hititli çanak çömlek ustaları, birkaç istisna dışında, kap yapımında mineral katkılı çömlekçi hamuru kullanmışlardır. Biraz demir içeren çömlekçi kiline, değişik tanecik boyutlarında kum ya da taşçık, bazen de şamot adı verilen bir kil veya çanak çömlek kırıkları katmışlardır. M.Ö.2 Binin başlarına kadar sıkça görülen kıyılmış saman türünden bitkisel katkının artık bir önemi kalmamıştır.

Hitit seramiğinin en göze çarpıcı kapları, kırmızı açkılıdır. Kap yüzeylerinin yüksek ısıda (fırlama sırasında yeterli oksijen alan bir ortam) fırımlandığında, parlak kırmızı renge dönüşen, arıtılmış ince kilden yapılmış bir astarla kaplanmasıdır. Kabı tanımlayan, parlak bakırı çağrıştıran, metalik pırıltılı kap yüzeyleridir. Bu işlemde amaç, değeri yüksek madeni kapları anımsatan ürünler elde etmektir. Başlangıçta oldukça sık gözlemlenen, bu kırmızı ince yapımlar, İmparatorluk Dönemi'nde iyice azalmıştır. Kaliteli kırmızı tipler M.Ö. 13. yüzyılda genel çanak çömlek içinde % 1 lik bir orana gerileme sergilemiştir. Daha sık görülen tür ise 'kremsi beyaz astarlılar' olarak tanımlanan gruptur. Buna karşın bulunan seramiklerin çoğu, kaba hamurlu ve astara sahip değildir. Büyük küpler, çömlek türü mutfak kaplarının bir bölümü, tepsiler ve bazı adak kapları dışında Hitit çanak çömleğinin tamamı, çark yapımıdır. Seramik, pişirme ısı ve hava akımının daha rahat kontrol edilebildiği, ateşlik ve fırın odasıyla iki

---

¹⁰¹⁴ ibid 2002, 502.

bölümlü, alttan ısıtılmalı çömlekçi fırınlarında, bej, kahverengi ve kırmızımsı tonlarını alacak şekilde, yüksek ısıda fırınlanarak imal edilmişlerdir¹⁰¹⁵.

IV.2.3.1. Seramik Tipleri

IV.2.3.1.1. Çanaklar

Hitit çanak çömleğinde, içki kaplarının yanı sıra, çok sayıda daha büyük boyutlarda, kâse ve çanak türleri de mevcuttur. Yerleşim alanlarında kâse ve çanaklar şimdiye kadar saptanmış tüm çanak çömlek buluntularının yarısından fazla 3/2 ye varan kısmını kapsar¹⁰¹⁶.

Orta Hitit ve İmparatorluk Dönemi başlarında en yaygın kâse biçimi ağız kenarı içten kalınlaştırılmış örneklerdir. Bu tipler çalkalandığında sıvı ve yiyeceklerin dışarı taşmasını önlemek üzere tasarlanmıştır. Taşmayı önleyen bu ağız kısımları, önceleri gövdeden keskin bir profille ayrılırken, daha sonraki gelişim evrelerinde, iyice küçülmüşlerdir. İmparatorluk Dönemi'nin sonlarına doğru kaselerin ağız ya hafifçe kalınlaştırılmış ya yalın bırakılmış ya da kenarları hafifçe dışa açılmış şekilde yaygın olarak kullanılmışlardır. ¹⁰¹⁷.

Kaselerin çoğu yuvarlatılmış diplidir, Ancak Orta Hitit Dönemi'nde, halka dipli örnekler de yoğun bir biçimde görülmektedir. Orta Hitit Dönemi çanak çömlek tipolojisini en iyi yansıtan buluntu topluluğu, Maşat Höyük - Tapigga sarayında ortaya çıkarılmıştır. Bu çanak çömlek, kil tabletler ve mühür buluntuları yardımıyla M.Ö. 15 yüzyıl sonları 14.yüzyıl başlarına tarihlenmiştir¹⁰¹⁸.

Basamaklı kenarlı, hafifçe yuvarlatılmış gövdeli büyük tabaklar, başka bir işlevi üstlenmiştir. Bu tabaklar Orta Hitit Döneminde toplam kap kazağın neredeyse % 10'nu

---

¹⁰¹⁵ ibid 2002, 502.

¹⁰¹⁶ Müller-Karpe 2002, 504.

¹⁰¹⁷ ibid 2002, 504.

¹⁰¹⁸ ibid, 2002, 504.

oluşturmaktaydı. Bir süre sonra yerini, basitçe şekillendirilmiş ağızlı, yayvan kaseler almaya başlayınca, çanak çömlek içindeki oranları da M.Ö. 13. yüzyıla gelindiğinde % 2 lere kadar gerilemiştir¹⁰¹⁹.

Eskiypar'da 'A'' Yapısı'nın Orta Hitit safhasında 3 tip çanak örneği mevcuttur. Bunlardan ilki açık pembemsi hamurludur. Düz basit ağız kenarlı ve yuvarlak diplidir. Ağız kenarında kırık ve eksikleri vardır¹⁰²⁰ (Kat.No.55; Lev.No.55a-b; TİP 2.3.1.1a).

Bunlardan ikinci örnek oldukça ince kesitli, ince basit ağız kenarlı, açık kiremit renkli hamurlu, kırık, iki büyük ve bir küçük parça yapıştırılarak tamamlanmıştır¹⁰²¹ (Kat.No.56; Lev.No.56a-b; TİP 2.3.1.1b). Bu formun benzer örnekleri Ortaköy'de¹⁰²² görülmektedir.

Üçüncü çanak örneği ise düz ağız kenarlı, hafif omuzlu, yuvarlak dipli bir çanaktır. Ağız kenarında ve gövdesinde bulunan kırıklar kısmen yapıştırılmıştır¹⁰²³ (Kat.No.57; Lev.No.57a-b; TİP 2.3.1.1c).

Bölgede bu formlar Boğazköy-Büyükkale'de Yukarı Şehir ve Aşağı Şehir 3.tabakada¹⁰²⁴ Alaca Höyük¹⁰²⁵ ve Maşat Höyük'te¹⁰²⁶ görülmektedir.

---

¹⁰¹⁹ ibid 2002, 504.

¹⁰²⁰ Sipahi 2015a, 153-168

¹⁰²¹ ibid 2015a, 153-168.

¹⁰²² Yayınlanmamıştır benzer formların var olduğu görülmüştür.

¹⁰²³ Sipahi 2013a, 61-74; Sipahi, 2015a, 153-168

¹⁰²⁴ Fischer 1963, Tafel 83 n. 689 (Büyükkale IVd Tabakası), Tafel 85 n. 717, 722, Tafel 87 n. 748- 749 (Büyükkale III. tabaka), Tafel 90 n. 784 (Aşağı Şehir III. tabaka); Müller-Karpe, 1988, Taf. 40 S12a.

¹⁰²⁵ Koşay 1938, Lev. 38 n.2; Hauptmann 1975, Abb. 122 n. 34, 36-37, Abb. 125 n. 100, Abb. 126 n. 120, 123, Abb. 127 n. 134, Abb. 130 n. 184.

¹⁰²⁶ Özgüç 1978, Lev-Pl.48, 4; Özgüç, 1982, Şek. 24; Özgüç 1982, Şek. Fig.19f.

IV.2.3.1.2. Testiler

İnce uzun gövdeli, yuvarlak ağızlı testiler Orta Hitit ve İmparatorluk Dönemlerinde sık karşılaşılan kap formlardır. Bu testiler de diğer kap tipleri gibi boyun ve ağız biçimlerine göre alt tiplere ayrılır.

IV.2.3.1.2.1. Yuvarlak Ağızlı Testiler

Bu dönemde sık görülen yuvarlak ağızlı testiler, amforaları anımsatan ama tek bir dikey kulpu bulunan, ince uzun gövdelidirler. Orta Hitit Dönemi tiplerinde dipler yuvarlak, boyun yuvarlak uzun bir hatla ayrılırken daha sonraki dönemde dipler sivrileşir ve boyunla omuz arasındaki dönüşte belirgin bir şekilde yumuşama görülür¹⁰²⁷. Ağız kısımları önceleri dar ve dışardan bakıldığında yuvarlak kesitlidir. Gelişimi boyunca bu ağız, giderek genişleyip yassılaşır ve İmparatorluk Dönemi sonlarına gelindiğinde, ağız içinde boyundan oldukça belirgin bir kabarıklıkla ayrılır. Kulpu kesitine bakıldığında yuvarlak kesitten oval kesite doğru giden bir gelişme izlenir. Bu kapların işlevleri şarap ve yağ gibi sıvıların depolanması ve bir yerden bir yere taşınmasıdır¹⁰²⁸.

Eskiyapar'da "A" Binası'nın Orta Hitit safhasına tarihlenen bir örnek vardır. Yuvarlak ağızlı uzun boyunlu testi devetüyü renkte astarlıdır. Boyası ve yüzeyi kısmen bozuk, yuvarlak ağızlı uzun boyunlu, yuvarlak omuzlu, yuvarlak diplidir. Kulpu kırık ve eksiktir. Gövdesinde çok az kırık ve eksiği vardır¹⁰²⁹ (Kat.No.58; Lev. No. 58 a-b; TİP 2.3.1.2.1). Yukarda bahsettiğimiz gibi büyük boyutlu testiler genellikle sıvıların depolanması için kullanılmıştır. Eskiyapar örneği daha küçük boyutludur.

¹⁰²⁷ M.Ö 1800-1200 arasına tarihlendirilen büyük testilerin biçimsel gelişimi Mielke 2006b, 58, Abb. 30; Mielke 2016, 160, Abb. 2.

¹⁰²⁸ Müller-Karpe 2002, 502-505.

¹⁰²⁹ Sipahi 2010a, 79-92; Sipahi 2013a, 61-74; Sipahi 2013, 246, Res.12c.

Bölgede, Doğantepe'de¹⁰³⁰ bulunmuş yuvarlak ağızlı bir testi parçası, tarihleme açısından önemli bir buluntudur. Bej renk hamurlu, mineral katkılı, kırmızı astarlı ve iyi pişirilmiş bu örneğin bulunabilen kısmı 26,8 cm yüksekliğindedir. Söz konusu örneğin, benzerleri Boğazköy¹⁰³¹, Alaca Höyük¹⁰³², Ortaköy¹⁰³³, Oymaağaç Höyük¹⁰³⁴, Maşat Höyük¹⁰³⁵, Kuşaklı/ Sarissa¹⁰³⁶ gibi önemli Hitit merkezlerinde görülür. Orta Hitit ve İmparatorluk Dönemlerinin en karakteristik çanak çömlek formlarından biri olan bu yuvarlak ağızlı, uzun boyunlu, oval gövdeli büyük boy testiler ile benzerliği dikkat çekicidir¹⁰³⁷.

IV.2.3.1.2.2. Gaga Ağızlı Testiler

Hitit çanak çömleğinin temsilcisi niteliğindeki adını akıtacağından alan, gaga ağızlı testiler, Orta Hitit ve İmparatorluk Dönemine gelindiğinde eski önemini yitirmiştir. Bu testiler eskiye nazaran çok daha az örnekle temsil edilmektedir. Emzikli testilerin yanı sıra oluk biçimli akıtacaklı testiler de sayıca azalmıştır. Toplam çanak çömlek içindeki oranları %2'yi aşsa da sadece yonca ağızlı kaplar, bu dönem buluntu toplulukları arasında düzenli gözlemlenen biçimlerdenidir. Kap kakak takımları arasında

¹⁰³⁰ Yurtsever Beyazıt 2014, 86-87, Res. 13; Lev. 5/1.

¹⁰³¹ Müller-Karpe 1988, Taf. 3, K 1, No. 7; Müller-Karpe 1988: Taf. 3, K 2b, n. 1,6; K 2c, n. 5; Parzinger – Sanz 1992, 3, Abb. 18.Tip. E2.2b; Tafel 4 n. 21; Tafel 10 n. 6,9. Tafel 13 n. 11, Tafel 29 n. 3; Parzinger – Sanz 1992: Tafel 29 n. 4; Tafel 37 n. 7; Schoop 2003: Figure 3 n. 9; Fischer 1963, Tafel 42 n. 419; Müller-Karpe 1988, Taf. 4, K 2f n. 3-4; Parzinger – Sanz 1992, 23, Abb. 1 Tip E 2.8b; Tafel 4 n. 17, Tafel 19 n. 25, 29; Tafel 53 n. 13.

¹⁰³² Koşay - Akok 1947, Pl.36.c.

¹⁰³³ Süel 1996, 350, Res. 13.

¹⁰³⁴ Czichon 2009, Res. 22 a-b.

¹⁰³⁵ Özgüç 1982, Şek. Fig. C.

¹⁰³⁶ Mielke 2006b, 30-31; Mielke 2006b Taf. 6 n. 38-44, Taf. 6 n. 73; Müller-Karpe, V. 2005, Şekil. 3 n. 3-6; Müller-Karpe V. 2006, Res. 6 n. 3.

¹⁰³⁷ Yurtsever Beyazıt 2014, 86-87.

önemli bir yer tutmaları doğal sayılan testilerin repertuar içinde giderek azalması, belki de madeni örneklerinin daha sık üretilmesi ile izah edilebilir¹⁰³⁸.

Pişmiş toprak testiler, biçimsel açıdan belirli bir gelişme gösterir. Önceleri sevilen bir tip olan, gövdeleri geniş keskin omuzlu karın altında içbükey dönüşlü, yayvan ayaklı, gaga ağızlı testiler, yerlerini yuvarlatılmış şişkin karınlı ve iri gövdeli, halka dipli örneklerle bırakır. İmparatorluk Dönemi'nde madeni kaplar taklidi, keskin omurgalı, gaga ağızlı testilerin devamı niteliğinde, iç hacimleri daha ufak ince uzun gövdeli testilerden yalnızca birkaç örnek saptanmıştır. Bu yeni testi tipi Eski Hitit testi tiplerine göre hem daha özensizce yapılmış hem de oranlarındaki uyum bozulmuştur. Kraliyet saraylarının yer aldığı Büyükkale'deki kült binalarından birinde (C Binası) bu testilerden birkaçı birlikte ele geçmiştir. Büyük olasılıkla buradaki görevleri günlük kullanım alanlarından ziyade, libasyon, sıvı adak kapları olarak kült törenleri ile bağlantılıdır. Bu yorum, bazı betimlemelerle de desteklenmektedir¹⁰³⁹.

Eskiyapar'da "A" Binası'nda bulunan gaga ağızlı testi açık kiremit renginde hamurlu, açık kahve, koyu devetüyü ve alacalı astarlıdır (Kat.No.59; Lev. No. 59a-b; TİP 2.3.1.2.2). Küçük, dışa çekik ağız kenarlı, boyunsuz, omuz keskinliğinden başlayan yuvarlak kesitli yüksek kulpu karın keskinliğine bağlanır. Omuz ve karın keskinliği arasında iç bükey silindirik gövdesi, karın keskinliğinden sonra dibe doğru daralır. Alçak kaideli, kabın farklı ve nadir özelliği gaga tarzıdır. Papağan gagası formundaki gagası boyunsuz olup doğrudan omuz keskinliğine bağlıdır. Ağız kenarında kısmen aşınmalar mevcuttur. Kaidesinin büyük bir kısmı tamamlanmıştır¹⁰⁴⁰. Testi, küçük dar ağızlı, boyunsuz ve gagası omzuna doğrudan bağlıdır. Bu tipin en yakın benzeri bölgede sadece Boğazköy Aşağı Şehir 'de I No'lu Tapınağın¹⁰⁴¹ çevresinde bulunmuştur¹⁰⁴².

---

¹⁰³⁸ Müller-Karpe 2002, 502-505.

¹⁰³⁹ ibid 2002, 502-505, Bknz: Res.1.

¹⁰⁴⁰ Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.

¹⁰⁴¹ Fischer 1963, No. 75; Taf.31,34, 338; Bittel 1937, Taf.25/1a-b.

¹⁰⁴² Sipahi 2018a, 244, Res.12.

IV.2.3.1.3. Matara Biçimli Kaplar

Matara tipi kapların yapımı, çömlekçi ustasının özel beceresini gerektirmekteydi. Kapların yapımında, iki değişik yöntem bilinmektedir. Birinci yöntemde, çarkta ayrı ayrı çekilen, birbirinin eşi kâse benzeri iki yarım kap, sonradan ağız ağıza gelecek şekilde birleştirilir ve birleşme yeri üzerine deliğin içine boyun oturtulurdu. İkinci yöntem gövdesinin tek parça olarak çarkta çekilmesidir. Daha yaygın bir uygulama gibi görülmektedir. Bu yöntemle önce şişkin karınlı bir kap elde edilmiş gibi başlanır, çekme sırasında geniş ağız, tüp biçimli açıklık kalana kadar daraltılırdı. Son aşamada delik 2 yandan bastırılarak, içi boş bir gövde oluşturacak şekilde kapatılırdı. Çarktan alınan ham ürün, üzerinde kalan fazla kilden, özenle tıraşlanıp arındırılarak mercek biçimli kap elde edilir¹⁰⁴³. Eskiyyapar ‘A’ Binası’nda bulunan örnek, açık krem renkte astarlı, dışa çekik ağız kenarlı, uzun gövdeye doğru genişleyen bir boyna sahiptir. Kulpunun küçük bir kısmı tamamlanmıştır¹⁰⁴⁴ (Kat.No.60; Lev.No.60a-b; TİP 2.3.1.2.3). Bölgede benzer örnek Boğazköy’de¹⁰⁴⁵ bulunmuştur ve İmparatorluk Dönemi’ne tarihlenir.

IV.2.3.1.4. Vazolar

Vazolar genelde farklı formlara ayrılır. Eskiyyapar’da bu vazolardan kulpsuz, tutamaklı ve kulplu örnekler görülmektedir.

Eskiyyapar’da vazoların kulpsuz formundan mevcut kazılarda bir örnek bulunmuştur. Bu vazo kırmızımsı devetüyü ve astarlıdır. Dışa dönük geniş ağız kenarlı, dar boyunlu, şişkince gövdelidir. Gövdesi kaidesine doğru daralıyor. Halka dipli, ağız kenarı çok kırık ve eksiği mevcuttur¹⁰⁴⁶ (Kat.No.61; Lev.No.61a; TİP2.3.1.4.1a).

¹⁰⁴³ Müller- Karpe 2002, 502-503.

¹⁰⁴⁴ Sipahi 2010a, 79-92; Sipahi 2013a, 61-74; Sipahi 2015a, 153-168.

¹⁰⁴⁵ Bittel-Güterbock 1953, Taf.8, 1a-b.

¹⁰⁴⁶ Sipahi 2010a, 79-92; Sipahi 2015a, 153-168.

Bölgede Maşat Höyük¹⁰⁴⁷, Ortaköy¹⁰⁴⁸, Alaca Höyük¹⁰⁴⁹ ve Boğazköy'de¹⁰⁵⁰ görülmektedir.

Orta Hitit Dönemi'nde tavana asılabilen, kısa ve delikli gövde tutamaklarına sahip orta büyüklükte kaplar bulunmaktadır. Bu asma işlevinin amacı kabın hayvanların ve çocukların ulaşamayacakları mesafede olmalarıdır¹⁰⁵¹. Eskiyaşar'da bu tip vazodan bir örnek karşımıza çıkar. Vazo ip delikli, tutamaklı ve devetüyü rengindedir. Dışa çekik geniş ağız kenarlıdır. Gövdesi dibe doğru uzun çan formunda daralır. Omuz kısmında dört tane ip delikli kulpu vardır ve kaide diplidir. Gövdesi kırık ve çatlaktır¹⁰⁵² (Kat.No.62; Lev.No.62a-b;TİP 2.3.1.4b). Bu formdaki vazolar Eskiyaşar, Kuşaklı, Boğazköy¹⁰⁵³ ve Ortaköy' de karşımıza çıkarlar¹⁰⁵⁴.

Eskiyaşar'da bulunan üçüncü vazo örneği ise kulpludur. Vazo kiremit rengi hamurlu ve astarlıdır. Vazonun boynu kırılmıştır. Kırık olan kısmı düzeltilerek yuvarlak şekilli ağız olarak kullanılmıştır. Basit ağız kenarlıdır. Boyundan geçiş hafif modülasyonla belirtilmiştir. Vazonun en geniş kısmı omuzdadır. Gövde omuzdan başlayarak kaideye doğru gittikçe inceliyor kaide dipine son bulmaktadır Omuzda karşılıklı ilmek kulpları vardır. Gövdedeki kırık olan parçalar yapıştırılmıştır (Kat.No.63; Lev.No.64a; TİP 2.3.1.4c). Bölgede benzer örnekler Boğazköy'de¹⁰⁵⁵ görülmektedir.

---

¹⁰⁴⁷ Özgüç 1978, Lev-PL.48, 1-2.

¹⁰⁴⁸ Süel M. 2008, 42.

¹⁰⁴⁹ Koşay-Akok 1973b, Lev. 29, Al.tt.118.

¹⁰⁵⁰ Fischer 1963, 18; Taf. 123, 1075.

¹⁰⁵¹ Schoop 2013, 361 - 371, Fig. 6.

¹⁰⁵² Sipahi 2013a, 61-74; Sipahi 2015a, 153-168.

¹⁰⁵³ Shoop 2006, 164, Fig.10; Bittel 1937, Taf.22,9-10;

¹⁰⁵⁴ Shoop 2006, 164.

¹⁰⁵⁵ Bittel 1937, Taf.21/6-7-8.

IV.2.3.1.4.1. Kale Mazgalı Biçimli Süslemeli Vazolar

Kale Mazgalı Biçimli Süslemeli Vazo tipi bölgede Boğazköy¹⁰⁵⁶, Ortaköy¹⁰⁵⁷ ve Eskişar'da görülmektedir. Eskişar'da bu vazo tipinin ağız kısımlarına ait çok sayıda parça bulunmuştur. İlk örnek pişkin hamurlu, taşçık ve nadir mika katkılı astarı açık renkte, ağız kenarı kale mazgalı şeklinde (dendane) biçimlendirilmiş olandır. Diğerleri pembemsi krem renk hamurlu, ince taşçık ve mika katkılıdır¹⁰⁵⁸ (Kat.No.64; Lev. No. 64; TİP 2.3.1.4.1).

Boğazköy'deki bir binanın orta bölümünde 4 bulla ile Orta Hitit Dönemi'ne ait 3 çivi yazılı tablet parçası bulunmuştur. Bütün bu buluntular yapının Orta Hitit Dönemi'nde kurulduğu ve İmparatorluk Döneminde de tekrar tamir edilip kullanıldığına işaret etmektedir¹⁰⁵⁹. Bu da bize bu kale mazgalı biçimli ağız formuna sahip vazoların Orta Hitit Dönemi'nden itibaren bölgede kullanıldığını göstermektedir

IV.2.3.1.4.2. Kabartmalı Vazo Parçaları

Eskişar'da A Yapısı'nda, V.2.b tabakasında bulunan açık kiremit renkte hamurlu, kabartmalı bir vazanın frizinde yer alan saz çalan erkek figürü, başı kırık ve eksiktir. Saçı veya baş giysisinin uzantısı omzuna doğru devam eder (Kat.No.65; Lev.No.65a-b;TİP 2.3.1.4.2). Paralel yivlerle bezeli, gövdesi cepheden, saz çalar pozisyonda, sazın gövdesi dört ses delikli, tel yuvası üçgen biçimli, tasvirin gövdesi çıplak, memeleri birer delikle gösterilmiştir. Sağ bileğinde bilezik mevcut, parmakları kazınarak yapılmıştır. Belinde kopçalı bir kemeri vardır. Eteği iki bacağı arasında üçgen

¹⁰⁵⁶ Schachner 2008, 481-482. Res. 6-8.

¹⁰⁵⁷ Kap formları görülmüştür, yayınları yoktur.

¹⁰⁵⁸ Sipahi 2015a, 153-168.

¹⁰⁵⁹ ibid 2008,481-482. Res. 6-8.

formunda, etek kenarları çift sıra süslemeli, bacakları adım atar pozisyonda, diz kapakları kazınarak yapılmış iki verev çizgilidir¹⁰⁶⁰.

Eskiyapar kabartmalı vazo geleneğine önemli bir katlı sağlayan vazo parçası üzerinde saz çalan bir Hititli erkek figürü mevcuttur. Eski Hitit kabartmalı vazolarındaki saz çalanlara göre figür daha iri boyutludur ve tasvir özellikleriyle de farklılık gösterir. Vazoya ait kırık parça ve erkek figürü soluk kırmızımsı kiremit renkli astara sahiptir. Eski Hitit kabartmalarında olduğu gibi başlığı, ayakkabıları, kemeri ve giysisi boyanmamıştır. Hamur ince kum ve mika katkısız, daha kaba hamurlu olup “Gold Glimmer”den¹⁰⁶¹ farklıdır¹⁰⁶². Çok az mika ve küçük taşçık katkıdır. Sazcı figürü 20 cm’den fazla bir yüksekliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Eskiyapar’da daha önce bulunan geyik üstünde tanrı figürü, üzerinde durduğu geyikle birlikte iki frizde yer almakta olup toplam 20 cm’in altında bir yüksekliğe sahiptir. Baş giysisi veya saçının omza doğru olan uzantısı paralel yivlerle süslenmiştir¹⁰⁶³. Aynı şekilde saç veya baş giysisinin uzantısının yivlerle bezenmesi Alişar’dan¹⁰⁶⁴ bir kabartmalı kap parçasında da mevcuttur. Hüseyindedede’de bulunan Eski Hitit Dönemi’ne ait bir kabartmalı kap parçasındaki tanrı tasvirinde de farklı bir başlık uzantısı görülür¹⁰⁶⁵. T. Spahi, Hüseyindedede’de bulunan tanrısal bir figür olduğu için vazolardaki diğer standart erkek fizyonomilerine göre farklılık göstermiş olduğunu belirtir¹⁰⁶⁶. Hüseyindedede tasvirinde başlık uzantısının omza doğru olan uzantısı yine yivlerle belirtilmiş olup sivri ucu yukarıya doğru dönmektedir. Eskiyapar’daki figürün başlık uzantısının omza doğru

---

¹⁰⁶⁰ Sipahi 2020a, 359-370.

¹⁰⁶¹ Boehmer 1983, 22.

¹⁰⁶² Sipahi 2020a, 363.

¹⁰⁶³ Sipahi 2020a, 362-363.

¹⁰⁶⁴ von der Osten 1937, 113, Pl I 3 (d 2935).

¹⁰⁶⁵ Sipahi 2020a, 363.

¹⁰⁶⁶ ibid 2020a, 363.

dökümü Boğazköy'deki¹⁰⁶⁷ İmparatorluk Dönemi kral kapısındaki figürün başındaki miğferinin kulaklık kısmının omza dökülen tarzına benzerdir. T. Sipahi, bu tarzın Orta Hitit'te başlamış olduğunu vurgular. Sazcı figürünün başında bir başlığın olması mümkündür. Figür belden yukarısı çıplak gövdesiyle Eski Hitit kabartmalı vazolarındaki erkek figürlerinden farklıdır. Göğüs uçları 2 delik şeklinde gösterilmiştir. Boğazköy'den bir kabartmalı parçadaki erkek figürünün göğüsleri ise düğme şeklinde kabartı olarak tasvir edilmiştir. Her ikisinde de göğüsler çıplaktır. Bu özellik Orta Hitit Dönemi'nin başında veya biraz öncesinde başlamış olup kabartmalı kap geleneğinin geç bir özelliğidir¹⁰⁶⁸. Sazcı tasvirinde figürün sazı tutan sağ kolu omuzdan itibaren hafif bir eğime sahiptir. Kol dirsekten itibaren dik açı ile döner ve sazı çalan parmaklarla sonlanır. Kolun bu tarzı Eski Hitit kabartmalarında saz çalan erkek figürlerinden farklıdır. Eski Hitit Dönemi'nde sazcı figürlerinin sazı tutan kolları omuzdan itibaren bir yuvarlak olarak yapılmıştır¹⁰⁶⁹. Bu özellik Hüseyindedede¹⁰⁷⁰ İnandıktepe¹⁰⁷¹ ve Eskiypar Eski Hitit sazıcısında görülmektedir. Sazcı figürün eteğinin üçgen ucu alışılmışın dışında iki bacağı arasında abartılı bir ters üçgen şeklinde gösterilmiştir. Etek kenarları iki sıra yivle bezenmiştir. Sağ kolu ile sabitlediği sazının ses kutusunda 4 delik mevcuttur¹⁰⁷². Bu uygulama, sazı dinleyenlere doğru sesin yükselerek ulaşması

---

¹⁰⁶⁷ Schachner 2013b, 540, Fig. 5.

¹⁰⁶⁸ Sipahi 2020a, 363.

¹⁰⁶⁹ Sipahi 2020a, 364; Dipnot:30; Aynı şekilde Alaca Höyük ortostadlarındaki sazıcının saz gövdesinin tutan kolu yuvarlak bir görünüme sahiptir. Alaca Höyük kabartmalı tarihlenmesinin M.Ö.15. yüzyıla hatta M.Ö.16. yüzyılın son dönemine kadar aşağı çekildiği malumumuzdur (Schachner 2013, 538). Dolayısıyla sazıcının da üslubunu dikkate aldığımızda M.Ö.16. yüzyılın sonuna tarihlenmesi uygun görülebilir.

¹⁰⁷⁰ Yıldırım 2000, 43; Yıldırım 2001a, 1; Yıldırım 2002a, 2, Res. 1, Şek. 1; Yıldırım 2005, 761; Yıldırım 2008a, Fig.6/1.

¹⁰⁷¹ Özgüç 1988, Lev. I/6.

¹⁰⁷² Sipahi 2020a, 364.

içindir¹⁰⁷³. Sazın telleri daha öncekilerdeki gibi gösterilmemiştir. Sapın ucunda bir püskül veya süsleme mevcut değildir. Sağ elinin beş parmağı sazı sap kısmından çalar pozisyonundadır. Bugün şelpe veya dövme adı verilen tekniğe uygun tarzda çalmaktadır. Hüseyinde A vazosundaki¹⁰⁷⁴ sazıcı ise sazını sağ elinin baş parmağı ile çalar, parmak detayları verilmemiştir. Hüseyinde A vazosunun diğer iki sazıcısı ve İnandık Vazosu'nun iki sazıcısının da saz çalma şekli aynıdır. Hüseyinde B vazosunun iki sazıcısı bunlardan farklı olarak, Eskiyaar Orta Hitit Dönemi sazıcı tasviri gibi sazını beş parmağı ile çalar¹⁰⁷⁵.

Sazın sapını tutan sol kolu kırık eksiktir. Figürün belinde kopçalı bir kemer mevcut olup en dikkat çekici özelliği eteğinin modelidir. Gövdesi ve eteği cepheden tasvir edilen figürün sadece başı profildendir. Bu tarz etek, Hitit kabartmalı vazolarında ilk kez görülür. İmparatorluk Dönemi Hitit kabartmalarında ise erkek eteklerinin iki bacak arasında ters üçgen biçiminde hafif bir çıkıntısı mevcuttur. Şapinuva'da¹⁰⁷⁶ Orta Hitit'e tarihlenen B yapısının kapısındaki kabartmanın da eteğindeki aynı tarz belirgindir. İmparatorluk Dönemi'ne ait İzmir-Kemalpaşa Karabel Anıtı'ndaki¹⁰⁷⁷ erkek tasvirinin eteğinin de ortasında hafif bir üçgen form görülür ve üç sıralı etek kenar süslemesi mevcuttur. Karabel'deki figürde eteğin ortası yine hafif üçgenleşmekte olup etek kenarları üç sıra süslemelidir. Ancak aynı tarihlerdeki, Boğazköy II. Şuppiluliuma

---

¹⁰⁷³ Sipahi 2020a, 364;Dipnot:34; Hitit sazlarında saz gövdesinde ses deliği bazen tasvir edilmektedir. Bu deliklerin sazıcıların buldukları ortamdaki sesin tınlama tercihi için olmalıdır.

¹⁰⁷⁴ Yıldırım 2002a, Şek. 1.

¹⁰⁷⁵ Sipahi 2020a, 364.

¹⁰⁷⁶ Süel-Süel 2013, 186, Fig. 12.

¹⁰⁷⁷ Darga 1992, 182.

stelinde¹⁰⁷⁸ bu tür üçgen etek stili görülmez. Bu tarz etek Orta Hitit'te, M.Ö.15. yüzyılda ortaya çıkmış ve gelişerek Geç Hitit'e kadar devam etmiştir¹⁰⁷⁹.

Eskiyapar figürünün dizleri ikişer verev çizgi ile belirtilmiştir. Bacaklarının yaklaşık olarak bilekten aşağı kısımları kırık ve eksiktir. Sazcının Eski Hitit kabartmalı vazolarında görülen geleneksel tipteki sazı da boyalı değildir. İmparatorluk Dönemi cepheden tasvir edilmiş erkek eteklerindeki üçgen çıkıntının ilk örneği ve başlangıcı Eskiyapar sazıcısındadır. Kabartmalı vazolarda ilk kez görülen bu tip etek yeni bir moda anlayışının ürünüdür. Özellikle vurgulandığı üzere bu dönemde bölgeye gelen yeni kültürel öge Hurri'dir. Dine, kültüre ve yaşama yansıyan Hurri kültürünün etkisi Eskiyapar vazosundaki sazıcının giysisine de yansıtılmıştır. Eskiyapar'da A Binası kabartmalı vazo parçaları bir Orta Hitit yapısının içinde bulunan ilk örneklerdir¹⁰⁸⁰. Dolayısıyla Eski Hitit kabartmalı vazo sanatının Orta Hitit'in ilk safhasında; M.Ö. 15 yüzyılda devam ettiği anlaşılır. Eski çalışmalarda kabartmalı Hitit vazolarının İmparatorluk Çağı'nın başına kadar devam ettiği düşünülmekteydi; bu aşamada devamlılığın görüldüğü dönemi Orta Hitit'e indirmek daha uygun olacaktır¹⁰⁸¹.

Eskiyapar figürünün diğer tasvirlerle göre büyüklüğü dikkate alındığında Tanrısal bir tasvir olduğu anlaşılır. Bu tarza uygun bir başka tanrısal figür diğer Eskiyapar kabartmalı vazolarında mevcuttur¹⁰⁸². T. Özgüç tarafından yayınlanan ve Eskiyapar'ın 1.Dönem kazılarında bulunmuş olan vazo parçasında geyik üstünde duran Kırların Koruyucu Tanrısı'nın (Kat.No.43; Lev.No.43a-b; TİP 2.2.1.10f) tasviri yer alır¹⁰⁸³. Tanrı ve geyiği oluşturan üç parça, Strupler'in yayınındaki çizimde bir araya

---

¹⁰⁷⁸ ibid 1992, 194-195.

¹⁰⁷⁹ Sipahi 2020a, 364.

¹⁰⁸⁰ ibid 2020a, 365.

¹⁰⁸¹ ibid 2020a, 365.

¹⁰⁸² ibid 2020a, 365.

¹⁰⁸³ Özgüç 1988, 52-53,59. Lev. 76,1, Res. 3.

getirilmiştir¹⁰⁸⁴. Eski Hitit bölümünde anlatılan bu kabartma da sazçı kabartması gibi tek renk (gri) astarı, öne çıkan tanrısal tek figürü ve diğer özellikleri ile T. Sipahi tarafından Orta Hitit'e uygun bir tarz olduğu belirtilir. Bu özellikler de M.Ö.16. yüzyılın sonu veya 15. yüzyılın başından itibaren Hitit seramiğinde görülen standardizasyon ve belli başlı Tanrı tiplerinin ön plana çıkmasıyla ilişkilidir.¹⁰⁸⁵. Daha önce Eski Hitit bölümünde ele alınan bir başka gri astarlı vazo parçasında bir tanrının başı mevcuttur. Bu baş kabartması, geyikli Tanrı'nın başı (Kat.No.45; Lev.No.45a-b; TİP 2.2.1.10h) olarak düşünülmüştür. Eskiyaar Geyikli Tanrı kabartmasının yapım tekniği Eskiyaar Sazcısı'ndan biraz daha gelişkindir. Geyik üzerinde ayakta duran Tanrı'nın diz ayrıntıları Hitit İmparatorluk Çağı'nda karşımıza çıkar. Boğazköy kral kapısındaki Tanrı¹⁰⁸⁶ tasvirinin diz detaylarına yakınlık gösterir. Dolayısıyla Orta Hitit sazçı tasvirinin biraz daha geç bir tarihe M.Ö.15. yüzyılın ortasına veya ikinci yarısına tarihlenmesi uygundur¹⁰⁸⁷. J. Seeher¹⁰⁸⁸ tarafından yayınlanan hava tanrılı ve çift sfenkli kabartmalı vazo parçaları da M.Ö.15-14. yüzyıllara verilmiştir. Bu tarihlere

---

¹⁰⁸⁴ Sipahi 2020a, 365 Dipnot:45.Strupler 2012, 6, Fig. 4 B, E, F. Özgüç 1988, L/3, 171/57-59; Strupler 2012'deki makalesinde Eskiyaar ve Alaca Höyük kabartmalı vazolarını çizimle bir araya getirildiği görülmektedir. Bunlardan Alaca Höyük vazosu ya da parçaları Prof. Dr. T. Özgüç tarafından yerel grup içine alınmaktadır. 2012'deki çalışmamızda bu eserleri yapım tekniği ve üslupları açısından sıraladığımız ikinci grup içinde değerlendirdik; bu grupta kutsal evlilik dışında bazı kült sahneleri tasvir edilmiştir (Sipahi 2014a, 35).

¹⁰⁸⁵ Sipahi 2020a, 366; Dipnot:46.

¹⁰⁸⁶ Seeher 2007, 715.

¹⁰⁸⁷ Sipahi 2020a, 366; Dipnot 47: Bu husus için Strupler'in tablosundaki yaklaşım doğrudur (Strupler 2012, Fig.8). 2014 yılında vurguladığımız, Hitit kabartmalı vazo gelişim sürecinin 3. safhasının en sonuna bu parçayı; sürecin biraz öncesine de Eskiyaar Sazçı kabartmasını yerleştirebiliriz. Sipahi 2014a, 34.

¹⁰⁸⁸ Seeher 2007, 715.

göre söz konusu parçalar da Orta Hitit'e aittir (geç safhasına) ve M.Ö.15. yüzyıl içine çekilmeleri daha uygundur¹⁰⁸⁹.

M.Ö. 17-16. yüzyıldaki Hüseyinde kabartmalı vazo geleneğinin devamlılığının üst sınırını da M.Ö.1500'e çekmektedir¹⁰⁹⁰. Eskiyaar'da bulunan ve Eski Hitit' ait olan boğa başlı Hitit'li tasvirine sahip parçada¹⁰⁹¹ Hüseyinde Tanrı tasviri ile aynı tarihlere; Eski Hitit'in sonuna ait olmalıdır. Alaca Höyük ve Alishar parçalarında, Bitik, Hüseyinde ve İnandık kabartmalı vazo grubunda görülmeyen sivri ve yuvarlak bir cisimle yapıldığı anlaşılan bezemeler mevcuttur. Bu süsleme tekniğinin daha geç bir uygulama olduğu anlaşılmaktadır. Hüseyinde figürünün baş giysisinin alın kısmı da bu yöntemle bezenmiştir. Burada bahsi geçen Boğazköy parçasında, figürün düğme şeklindeki göğüs uçlarının gösterilmesiyle bu eser kendini diğerlerinden ayırmaktadır ve Eskiyaar sazıcı kabartmasıyla aynı tarih çevrenini paylaşmaktadır. Bu bağlamda Eskiyaar sazıcı tasvirli vazoyu M.Ö.15. yüzyılın ilk yarısına tarihlemek uygun görülmektedir¹⁰⁹².

IV.2.3.1.5. Minyatür Adak Kapları

Hitit seramik sanatında genel olarak yuvarlak veya ipe kesilmiş düz dipleri olan, basit ağızlı ve boyutları 12 cm.'yi geçmeyen minyatür çanaklar 'adak kabı' olarak

---

¹⁰⁸⁹ Sipahi 2020a, 366.

¹⁰⁹⁰ ibid 2020a, 366.

¹⁰⁹¹ Sipahi 2019b, 71.

¹⁰⁹² Sipahi 2020a, 367. Dipnot 52; Hitit kabartmalı vazo sanatı için diğer önemli bir sonuç, 2014'te belirttiğimiz (Sipahi 2014a, 34), kabartmalı vazo sanatının üç safhalı gelişim ve yaşam sürecinin üçüncü safhasına giren yeni Eskiyaar parçamızla söz konusu safhaları Asur Ticaret Kolonileri Çağı Ib'den başlatıp Orta Hitit içine ya da M.Ö.15. yüzyıl ilk yarıya kadar genişletilebilmesidir. Eskiyaar, Hitit Çağı'nda tez konumuzu kapsayan bölgede kabartmalı vazo gelişim sürecinin ve geleneğinin tüm aşamalarını sergileyen bir merkezdir.

bilinmektedir¹⁰⁹³. Boğazköy’de Büyükkale ve Yukarı Şehir’deki ‘Kutsal Havuzlar’ ile diğer tapınak yapılarında bu tipte çok sayıda ‘adak çanağı’ bulunmuştur¹⁰⁹⁴. Bu kap formlarının bu yerlerde özel olarak kurban törenleri için üretilmiş olduğu düşünülmektedir¹⁰⁹⁵.

Boğazköy-Büyükkale’deki bir kutsal yapının (C yapısı) havuzu dibinde ve Hattuşa Yukarı şehirde yer alan 6 numaralı tapınağın ana kült odası önündeki holde saptanan örnekler, minyatür kapların çocuk oyuncağı olmayıp, adak kapları olarak kullanıldığını belgelemiştir. Yerleşim içinde çok sayıda ele geçmeleri, minyatür kaplardan ev içi kült kutlamalarında da yararlanıldığına işaret etmektedir. Kabaca şekillendirilmiş olmaları dikkat çekici özelliklerinden biridir. Boğazköy’de küçük boyutlu dikey kulplu sivri testiler ve 4-6 cm çapındaki kâseler, el yapımıdır. Diplerindeki çark izinden anlaşıldığı üzere biraz daha büyükçe çanaklar ve kâseler çark işidir. Çarktan dikkatsizce alınmaları sonucu diplerine yapışan kil yuvarlakları nedeniyle ayakta duramazlar¹⁰⁹⁶. Kaba hamurlu, kalın cidarlı, nemli iken düzeltilmişlerdir. Bazılarının dibi düz bazılarının ise çukurdur.

Orta Hitit Dönemi’nde yeni adak kap formları ortaya çıkar. Bu dönemde yaygın olarak sivri dipli testiler ve kâseleri taklit eden ufak tipler kullanılmaktadır. Eskişehir’de görülen formlar kâseler, sivri dipli testiler ve bardaklardır. Bu tipe giren kaplar bölgede Boğazköy¹⁰⁹⁷, Alaca Höyük¹⁰⁹⁸, Eskişehir, Ortaköy¹⁰⁹⁹ ve Maşat Höyük’te¹¹⁰⁰ mevcuttur¹¹⁰¹.

---

¹⁰⁹³ Fischer 1963, 69; Mielke 2006b, 124; Schoop, 2011, 247-248.

¹⁰⁹⁴ Parzinger - Sanz, 1992: 64; Schoop, 2011, 248.

¹⁰⁹⁵ Schoop 2011, 247-248; Bknz: Neve 1971, 12, 25-27.

¹⁰⁹⁶ Müller-Karpe 2002, 502-505.

¹⁰⁹⁷ Bittel 1939, 4; Taf.7, 1-2,5-8:

¹⁰⁹⁸ Koşay 1951, Lev.42.

¹⁰⁹⁹ Süel M., 2008, 38-39.

¹¹⁰⁰ Özgüç 1982, 24, Şek.2-5.

¹¹⁰¹ ibid 1982, 24, Şek.2-5.

Eskiyapar'da minyatür adak kaseleri, birden fazla örnekle görüyoruz. Birinci örnek küçük bir çanak formuna sahiptir. Kirli, alacalı kahve renklidir. Kırık iki parçası yapıştırılarak tamamlanmıştır (Kat.No.66; Lev.No.66a-b; TİP 2.3.1.5.1a).

İkinci örnek açık kiremit, yer yer koyu gri alacalı renklidir. Elde yapılmış, sığ kült kasesidir (Kat.No.67; Lev.No.67a-b; TİP 2.3.1.5.1b). Üçüncü örnek ise açık kiremit, yer yer alacalı renkli hamurlu, hamuru taşçık katkılı, yayvan ve sığ bir tabaktır. (Kat.No.68; Lev.No.68a-b ; TİP2.3.1.5.1c). Bu tipe giren kaplar Eskiyapar dışında bölgede Boğazköy¹¹⁰², Alaca Höyük, Ortaköy, Maşat Höyük ve Oymaağaç'ta yer alır¹¹⁰³.

Eskiyapar'da minyatür sivri dipli adak testilerinden 4 adet bulunmuştur. İlk örnek soluk pembemsi, devetüyü renkli, ağız kenarı gövde genişliğinde, dar ve geniş boyunlu, küçük kulplu, asimetric oval gövdeli, gövde dibe doğru daralarak sona erer şekildedir. Bu kesimde çok az zedelenme mevcuttur (Kat.No.69; Lev.No.69a-b; TİP 2.3.1.5.2a).

İkinci örnek açık kırmızımsı kiremit yer yer açık devetüyü alacalı renkli, bir kısmı yangın nedeniyle koyulaşmış, ağız kısmı ve boynun gövdeye kadar olan bölümü kırık ve eksik, boyun kısmını omzuna bağlayan kulpu yuvarlak kesitli, hafif ovalimsi gövdesi, dibe doğru daralıyor, dip ise sivri ve küttür (Kat.No.70; Lev.No.70a-b; TİP 2.3.1.5.2b). Üçüncü örnek ise pembemsi devetüyü rengindeki hamuru kum tanelidir. Devetüyü renginde astarlı olup, kabaca düzeltilmiştir. Ağız kenarı yuvarlaktır ve dışarı doğru kalınlaştırılmıştır. Silindirik boyunludur. Yuvarlak omuzdan sonra dibe doğru daralan konik gövdeli ve sivri diplidir. Boynun üst kısmı ile omzu birleştiren yuvarlak kesitli dikey kulpludur. Dipte ve gövdede az eksikler mevcut olup, gövde ve kulp kırıkları yapıştırılmıştır (Kat.No.71; Lev.No.71a; TİP 2.3.1.5.2c). Bu tipe giren kaplar

---

¹¹⁰² Bittel-Güterbock 1953, Taf.7, 1-2, Taf. 8,8-12.

¹¹⁰³ Özgüç 1982, 24; Şek.2-5.

Eskiyapar dışında bölgede Boğazköy¹¹⁰⁴, Alaca Höyük¹¹⁰⁵, Ortaköy¹¹⁰⁶, Maşat Höyük¹¹⁰⁷, Oymağaç'ta¹¹⁰⁸ görülür.

Bu sivri dipli küçük testilerin bazıları Ortaköy-Şapinuva'da Ağılönü mevkiinde, kurban çukurlarının bulunduğu kutsal alanda ele geçmiştir. Söz konusu sivri dipli testicikler, Hurrice-Hititçe bir Boğazköy ritüelinde (KBo 23 27 Rs. III 5-14'te)¹¹⁰⁹ belirtilen 7 ayrı nehirden ve kaynaktan alınmış kutsal suların koyulduğu kaplar olarak yorumlanır¹¹¹⁰. Bu değerlendirmeler bu testi formlarının dini törenlerde kullanıldığını göstermektedir.

Minyatür bardak pembemsi hamurludur ve hamurunun içine kum taneleri katılmıştır. Geniş yuvarlak ağızlı, hafif dışa dönük basit ağız kenarlıdır. Gövde içbükey kavilidir. Kaide keskin profille başlayıp yuvarlak olup hafif yuvarlaktır. Ağız kenarından çıkıp dibe yakın bir yere bağlanan yuvarlak tek bir kulpa sahiptir. Kulp ve ağız kenarının bir kısmı alçı ile tamamlanmış olup gövdedeki kırıklar yapıştırılmıştır. (Kat.No.72; Lev.No.72a; TİP 2.3.1.5.3). Bu kap formu Orta Hitit Dönemi'nde kullanılmış olsa da bölgede bu tarz içbükey bardaklar¹¹¹¹ Alaca Höyük¹¹¹², Boğazköy

¹¹⁰⁴ Bittel - Güterbock 1953, Taf. 7,5; Taf.8,3-7.

¹¹⁰⁵ Koşay - Akok 1973, Lev. XXIX, Al. s. 22.

¹¹⁰⁶ Süel M. 2008, 1-64; Süel M, 2010, 829-845.

¹¹⁰⁷ Özgüç 1982, 28, PL.45,12.

¹¹⁰⁸ Czichon 2010c, 162, Res,6-9.

¹¹⁰⁹ Hurrice-Hititçe bir Boğazköy ritüelinde (KBo 23 27 Rs. III 5-14) sunuda kullanılacak temiz su için Şapinuva' daki kaynaklar işaret edilmektedir. Şapinuva'dan temin edilecek 7 kap suyun 3 tanesi Şapinuva şehri ana kaynağından, 1 tanesi Şulupaşşi şehri ana kaynağından, 1 tanesi Şapinuva şehri, bağdaki kaynaktan, 1 tanesi X nehrinden ve 1 tanesi de Şapantalliya şehri nehrinden getirilmektedir, Murat 2012, 136.

¹¹¹⁰ Murat 2012, 142. Res. 23.

¹¹¹¹ Demirtaş 2004, 93.

Aşağı Şehir 1. ve 2. Kat, Büyükkale IV c-IV b katı)¹¹¹³, Oymaağaç ve Kuşaklı (3.Kat)¹¹¹⁴ merkezlerinde karşımıza çıkar.

IV.2.3.1.6. Baskı Bezemeli Kulplar

Kapları işaretleme uygulaması Orta Hitit ve İmparatorluk Dönemi'nde geniş bir coğrafi alanda karşımıza çıkmaktadır¹¹¹⁵. Hitit Dönemi'nde çanak-çömleklerin omuz ve kulpları üzerinde bazı şekiller yer almaktadır. Eskiypar'da kulplar üzerinde bitki motifi baskısı bulunan 5 adet kulp bulunmuştur. İlk örnek grimsi, kirli kahverengi renk hamurlu, hamuru taşçık katkılı, astarlı olup bir kap kulpunun gövdeye bağlandığı kısmıdır. Bu bağlantı kısmının hemen üzerinde stilize bitki motifi baskı olarak yer almaktadır (Kat.No.73; Lev.No.73a-b; TİP 2.3.1.6a).

İkinci örnek, bir kap kulpunun gövdeye bağlandığı kısmıdır. Hamuru pişkin devetüyü astarlı, alacalı kirli ve açık kiremit renkte astarlıdır. Bağlantı kısmının hemen üzerinde stilize bitki motifi yer almaktadır (Kat.No.74; Lev.No.74a-b; TİP 2.3.1.6b) Üçüncü örnek ise hamuru pişkin, taşçık ve nadir mika katkılı, astarı devetüyü alacalı kirli açık kiremit renkte, bir testinin kırık kulp parçasıdır. Kulpun gövdeyle birleştiği yerde oval formda bitkisel bir bezeme yer almaktadır¹¹¹⁶ (Kat.No.75; Lev.No.75a-b;TİP 2.3.1.6c).

Bu şekilde buğday başağı motiflerle süslü kulplar bölgede Boğazköy-Büyükkale¹¹¹⁷ ve Alaca Höyük'te¹¹¹⁸ görülmektedir. Bilinen ekin dalı/başağı biçimli

---

¹¹¹² Koşay-Akok 1966, 40, Lev.15.102, Al. H.105; Koşay-Akok 1966, 39. Lev. 101/Al.g.7 (2.kat); Koşay - Akok 1966, 39, Lev.102, Al.g.8.

¹¹¹³ Fischer 1963, 63,137, Lev. 82/683-684

¹¹¹⁴ Müller- Karpe 1998, 129, Fig. 9, 22/2.

¹¹¹⁵ Glatz 2012, 13.

¹¹¹⁶ Eskiypar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.

¹¹¹⁷ Bittel 1937, Taf. 12/13-14; Seidl 1972, Abb 11:A123

¹¹¹⁸ Mielke 2016, 171; Koşay 1965, 1-22, Çiz.37-40, 12.

bezeme tahıl veya tahıl ürünleri ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca Alişar ve Kuşaklı-Sarissa'da da benzer örnekleri görülmektedir¹¹¹⁹.

IV.2.3.1.7. Red Lustrous Wheel-made Ware (RL)

Red Lustrous Wheel-made Ware (RL), Geç Tunç Çağı'nda (M.Ö. 1500-1200), Doğu Akdeniz ve Anadolu arasındaki ilişkileri gösteren, Anadolu, Levant, Mısır ve Kıbrıs gibi birçok merkezde görülen kaliteli bir seramik grubudur¹¹²⁰. RL seramik grubu çok belirgin özelliklere sahiptir ve günlük kullanım kapları dışında lüks seramik grubu olarak da tanımlanabilir. Kaliteli bir kırmızı hamura ve perdahlanmış kırmızı astara sahiptir. RL kap formları arasında iğ biçimli şişeler dışında kâse, çömlek, testi, şişe, matara ve kol biçimli kap formları da bulunmaktadır. RL Anadolu'da Orta Anadolu Bölgesi'nde, Dağlık Kilikia Bölgesi'nde ve Ovalık Kilikia Bölgesi'nde görülmektedir¹¹²¹. Bu Red Lustrous Wheel-made Ware kap formlarının birçok merkezde kullanıldığı görülmektedir. Boğazköy, Kilise Tepe ve Alalah gibi merkezlerde yapılan kil analizleri aynı kilden yapıldıklarını göstermektedir. Bunun yanında diğer merkezlerde bulunan farklı kilden yapılan taklit örnekler ise Anadolu'nun güneyinde, Kıbrıs ve Mısır'da bulunmaktadır¹¹²². Red Lustrous Wheel-made Ware kap formları Orta Anadolu'da birçok Hitit merkezinde bulunmuştur¹¹²³. Bu yerleşimler Boğazköy, Alaca Höyük, Ortaköy, Kuşaklı, Kayalıpınar'da mevcuttur¹¹²⁴. Bu kap formlarından şimdilik Eskiypar'da iğ biçimli testiler ("spindlebottles") ve kol biçimli libasyon kapları görülmektedir.

---

¹¹¹⁹ Mielke 2006b, Taf. 82,6.

¹¹²⁰ Eriksson 1993, 129-131.

¹¹²¹ Kozal 2003, 65-161; Kozal -Kibaroglu 2017, 312-319.

¹¹²² Kibaroglu vd.2019,430.

¹¹²³ Mielke 2007, 157, Fig.1.

¹¹²⁴ Kozal- Kibaroglu 2017, 313.

IV.2.3.1.7.1. İğ Biçimli Testiler (“Spindlebottles”)

Özel bir testi biçimidir. Bu form çok uzun ve ince gövdeleri, dışa açılan kaide dipli iğ biçimli testiler “Spindlebottles” olarak da tanımlanır. Diğer Hitit çanak çömleğinden, açık renk ince hamurları ve kırmızı açkılı yüzeyleri ile ayrılmaktadır. Malzeme ve biçim açısından, Orta Anadolu’ya yabancı bu şişelerin ithal olarak geldikleri kesindir. Benzer kaplara Doğu Akdeniz ve Mısır’da da rastlanılmıştır. Kökenleri, buluntu toplulukları içinde en yoğun olarak ele geçtikleri Kıbrıs’ta aranmaktadır. Büyük olasılıkla uzun yol ticaretinde, hoş kokulu değerli yağların taşınmasında kullanılarak, buralara kadar ulaşmışlardır. Kuşaklı-Sarissa’da kuzey terasta yer alan tapınaktaki bir banyo kabı içinde ele geçen bu tipten bir örnek, bunun içinde banyo veya vücut yağı bulunması gerektiğini düşündürmektedir. Hitit çevresinde, bu kap biçiminin yaygın ve aranır olması, yerli taklitlerinin de üretilmesini sağlamıştır. Hitit metinlerinde, değerli yağ kabı olarak^{DUG} tallai geçer. Olasılıkla da ‘Spindlebottles’, bu kelimeyle tanımlanan kaplardır¹¹²⁵.

Schoop, M.Ö.15. yüzyılda kaliteli, parlak kırmızı astarlı, gösterişli Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda ilk kez gördüğümüz, Eski Hitit’te yaygınlaşan seramiğin durumunu önemli ölçüde değiştiğini belirtir; bunların yerine Hitit etkinlik alanı dışından ithal edilen Kıbrıs’ta bilinmeyen bir yerde üretilen kırmızı parlak çark yapımı kapların geçtiğini vurgular. Temelde Hitit olmayan iki farklı form sergileyen bu kaplar, yuvarlak ağızlı uzun boyunlu kaide dipli testiler (spindle bottle) ve kol biçimli libasyon kaplarıdır¹¹²⁶. Kırmızı parlak çark yapımı bu seramik tiplerinin Hitit yerleşimlerinde yaygın denebilecek şekilde ele geçmesine karşın, bulunan kap tipleri arasındaki iğ biçimli testilerin sayısı fazla değildir¹¹²⁷.

¹¹²⁵ Müller-Karpe 2002, 502-505.

¹¹²⁶ Schoop 2013, 366.

¹¹²⁷ Mielke 2007, 155-165; Schoop 2011, 254.

Eskiyapar’ da Geç Tunç Çağı’nda “A” Binası’nda Orta Hitit Dönemi V2.b safhasında (RLW-made ware) başlıca formları arasında kırmızı perdahlı çark yapımı olan İğ Biçimli Testi de (Spindle Bottle) bulunmuştur. Bulunan testi parçalanmış olarak ele geçmiştir (Kat.No.76; Lev.No.76a-b; TİP.2.3.1.7.1). Bölgede “Spindle bottle” olarak literatüre geçen bu tip şişelere Boğazköy,¹¹²⁸ Alaca Höyük, Maşat Höyük, Ortaköy¹¹²⁹ ve Kuşaklı¹¹³⁰ gibi Orta Anadolu merkezlerinde de rastlamak mümkündür¹¹³¹.

IV.2.3.1.7.2. Kol Biçimli Libasyon Kapları

Ritüel amaçlı kullanılan ve Önasya’nın çeşitli yerlerine yayılmış olan bu kaplarda her zaman dirsekten kesik elinde avuç içinde tas tutan, ileriye doğru uzanmış bir sağ kol tasvir edilmiştir. Bunlar silindirik uzun gövdeli, dip kısmı yarım yuvarlak veya düz olarak biten, tas tutan el kısmı açık olan pişmiş toprak eserlerdir. Uzun ve kısa örnekleri mevcut olan kapların en uzunları 70 cm. boyundadır. Geniş ve yuvarlak dip bölümleri yere konulduğunda dik durabilen örnekleri de mevcuttur. İnce bilek kısımlarında ikiden yedi adete kadar çıkan bilezik tasvirleri mevcuttur. Küçük bir kâseyi kavrayacak şekilde biçimlendirilen parmaklar bitişik veya ayrıktır; çizgili veya plastik bir görünümle belirginleştirilmişlerdir. Avuç içindeki kaseler yayvan ve derin olmak üzere iki biçimdedir. Genellikle turnaklar gerçekçi bir şekilde gösterilmiştir. Kol biçimli kaplar kiremit kırmızısı ve açık kahverengi renkli astarlı ve perdahlıdır¹¹³². Bu kaplar hamurun, ağaçtan bir kalıba sarılması ile üretilmişlerdir. Anadolu, Doğu Akdeniz, Kıbrıs¹¹³³, Mısır ve Girit gibi geniş bir alana yayılmışlardır. Anadolu’da sayıca daha

¹¹²⁸ Fischer 1963, 45, 73-74, taf. 125 no. 1141-1146; Müler-Karpe 1988, 47, taf. 8; Parzinger-Sanz 1992, 24; Seeher 2002 b, 68 vd.

¹¹²⁹ Yayınlanmamıştır var olduğu bilinmektedir.

¹¹³⁰ Mielke 2006b, 42, 72-73, Taf. 11: 46-47, 49, Taf. 77: 12, 15, taf. 87: 4.

¹¹³¹ Mielke 2007, 157. Fig.1.

¹¹³² Amiran 1962,161; Süel - Kıymet 2010, 458.

¹¹³³ Bittel vd. 1957, Tab 3. (Kıbrıs - Enkomi, Kıbrıs Aijos-Jakovos)

fazla karşımıza çıkar. Bunlar Hitit kült kapları arasında çok iyi bilinmektedir ve birçok Hitit kentinde bulunmuşlardır. Anadolu'da Eskiyyapar, Alaca Höyük¹¹³⁴, Maşat Höyük¹¹³⁵, Alishar, Korucutepe¹¹³⁶, Tarsus, Tel Açana, Yümüktepe, Soli-Pompeipolis, Kilištepe, Afyon Bayat-Dede Mezarı, Beycesultan¹¹³⁷, Boğazköy¹¹³⁸ ve Ortaköy¹¹³⁹, de karşımıza çıkarlar.

Boğazköy'de¹¹⁴⁰ çoğunlukla kült alanlarında çok sayıda ele geçmiştir. Kuşaklı - Sarissa'da¹¹⁴¹ M.Ö. 16-14. yüzyıllar arasına tarihlenen III. tabakada Maşat Höyük'de ise I. Hitit katının (M.Ö. 1275/50-1200) üç odalı evine ait çöplük olarak kullanılan bir kuyusunda bulunmuştur. Ele geçen örneklerin her ikisi de hamurları ve tekniği bakımından, Maşat Höyük'e¹¹⁴² yabancısıdır. K. Bittel, bu tipe giren Alaca Höyük¹¹⁴³, Alishar, Boğazköy¹¹⁴⁴ ve Kıbrıs libasyon kaplarının Kuzey Suriye'den getirilmiş olabileceklerini düşünmektedir¹¹⁴⁵. K. Bittel ve F. Fischer, Boğazköy'deki kapların tarihlerini M.Ö.15-13.yüzyıla verirler¹¹⁴⁶.

---

¹¹³⁴ Koşay - Akok 1973, 21, LevXXXII/Al.p.156, LevXXXIII/Al.n.109.

¹¹³⁵ Özgüç 1982, Lev. Pl.47/4a-4b.

¹¹³⁶ Ertem 1988,18, no:2.

¹¹³⁷ Mellaart-Murray 1995, 63.Fig. P/41/2

¹¹³⁸ Fisher 1963, 72,150, Lev.122;124, No: 1124; Parzinger-Sanz 1992, 64,115, Lev.76/1, Lev.77/4; Parzinger-Sanz 1992, 64,116, Lev.76/3.

¹¹³⁹ Süel - Kıymet 2010, 474-475, No:1-2.

¹¹⁴⁰ Fischer 1963, 149, tafel 124; Müller-Karpe 1988, 145; Parzinger-Sanz 1992: 30-31, 64 tafel 76-78; Neve 1996, 31; Seeher 2002, 61-66.

¹¹⁴¹ Mielke 2006a, 41-42, 139-142, 161, taf. 80: 1-8, Plan 5.

¹¹⁴² Özgüç1982, 31, Lev. 47, 4a-b, şek. 35.

¹¹⁴³ Koşay 1948, 174.

¹¹⁴⁴ Bittel-Güterbock 1953, Taf. 6,9a; Bittel vd. 1957, Taf.28,5-8.

¹¹⁴⁵ Özgüç 1982, 31; Lev. 47,4 a-b, ayrıca görüş için bkz. Bittel 1957, 33.

¹¹⁴⁶ Süel - Kıymet 2010, 459.

Hititçe ^(DUG) kattakurant- ‘ın kol biçimli bu kabın adı olduğu kabul edilmektedir¹¹⁴⁷. ‘Alttan kesik’ anlamına gelen kelime, kabın şekliyle uyumludur. Dik durduğunda kesik olan taraf kabın alt kısmıdır. Hititçe metinlerde ^(DUG) kattakurant-‘ şöyle geçer¹¹⁴⁸; içine şarap ve taval adlı içkiler konulmaktadır. Kral tarafından kullanıldığı anlaşılmıştır, kabın gümüş ve altından yapılmış örnekleri mevcuttur¹¹⁴⁹.

Bu kap formunun günlük kullanım için değil ritüel amaçlı kullanıldığı bilinmektedir. Hiyerogliflerde görülen ‘içki sunmak’ anlamına gelen işaret, kol biçimli kapların bir kült aracı olarak sunumlarda kullanıldığını düşündürür¹¹⁵⁰.

Eskiyapar’da 2 örnek mevcuttur. Bunlardan ilk örnek kırmızı hamurludur, astarı ise hamurun rengindedir. Elin bir kısmı ile tutması gereken kap kırık ve eksiktir. Parmaklar hafifçe belirtilmiştir. El kısmı ile kola geçiş bölümünde üç sıra kabartma bilezik şeklinde şerit dolanmaktadır. Sonra hafifçe genişleyerek uzunca ve içi boş silindirik şekilli kol kısmı kabın gövdesini oluşturmuştur. Dibi kırık ve eksik olup gövdenin eksik parçaları yapıştırılmıştır (Kat.No.77; Lev.No.77a-b;TİP2.3.1.7.2a). Bunun benzerleri Maşat Höyük¹¹⁵¹ Boğazköy¹¹⁵² Alaca Höyük¹¹⁵³ ve Ortaköy’de ¹¹⁵⁴ görülür.

Eskiyapar’daki ikinci kol biçimli libasyon kabına ait bir parça ise kabın dip kısmına aittir. Biraz yangın görmüş olan parça açık kırmızı astarlı olup dip kısmında

---

¹¹⁴⁷ Alp 1957, 525; Süel - Kıymet 2010, 460.

¹¹⁴⁸ Çoşkun 1079, 83-84.

¹¹⁴⁹ Süel-Kıymet 2010, 460.

¹¹⁵⁰ Alp 1967, 530; Meriggi 1962, 181, No:6.

¹¹⁵¹ Özgüç1982, 31, Lev. 47, 4a-b, şek. 35.

¹¹⁵² Bittel vd.1957, 33; Neve 1996, 31.

¹¹⁵³ Koşay - Akok 1973, Lev. LXXXII, Al.P.156.

¹¹⁵⁴ Süel - Kıymet 2010, 474-475, No:1-2.

bombesi vardır (Kat.No.78; Lev.No.78a; TİP 2.3.1.7.2b). Benzer kırık bir parça Ortaköy'de¹¹⁵⁵ mevcuttur.

IV.2.3.1.8. Banyo Kapları/Küpleri

Banyo kapları genellikle dikdörtgen gövdelidir, dip kısmı yuvarlatılmış, ağız kenarı kalınlaştırılmış olup yan yüzlerinde ikişerden dört kulp vardır. İçinde oturmak için yapılmış bir bank yer alır¹¹⁵⁶. Bu kap formu literatürde banyo kabı/banyo küpü ve küvet olarak da geçmektedir. Toprağa veya tabana gömülerek kullanılabilen banyo kaplarının en eski örnekleri Kültepe'de Ib¹¹⁵⁷ katında (Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda) görülür. Bu dönemde Kültepe¹¹⁵⁸ dışında, Alişar¹¹⁵⁹ ve Acemhöyük'te¹¹⁶⁰(III.-I. katları) mevcuttur. Banyo kaplarının boya ile bezenmiş en güzel örneği Acemhöyük'te keşfedilmiştir¹¹⁶¹. Acemhöyük'te banyo kapları bezemelerine göre "kabartma bezemeli" ve "boya bezemeli" olarak ayrılmıştır¹¹⁶². Banyo kapları Koloni Çağı'nın geç evresi için çok karakteristiktir¹¹⁶³. Koloni Çağı'nın sonuna kadar kullanımına devam bu kap Eski Hitit Dönemi'ne intikal eden kap formları arasında sayılır¹¹⁶⁴.

---

¹¹⁵⁵ Süel - Kıymet 2010, 476, No:4.

¹¹⁵⁶ Özgüç 1988, 67, Lev. 83, 1a-b.

¹¹⁵⁷ Özgüç 1953, 38; Özgüç - Özgüç 1953, 52.

¹¹⁵⁸ Özgüç - Özgüç 1953, Şek: 246a-b, 247.

¹¹⁵⁹ von der Osten 1937, 190, Şek. 205 d 1766.

¹¹⁶⁰ Türker 2008, 238-239

¹¹⁶¹ Belleten 170, 283, Res. 1-7.

¹¹⁶² Türker 2008, 190-194; Özgüç, N. 1979a, 283 vd.

¹¹⁶³ Özgüç N. 1979a, 287.

¹¹⁶⁴ Türker 2008, 215.

Hitit Çağı'na baktığımızda pek çok Hitit merkezinde bu banyo kapları görülmektedir. Alaca Höyük¹¹⁶⁵, İnandiktepe¹¹⁶⁶, Boğazköy¹¹⁶⁷, Konya-Karahöyük¹¹⁶⁸, ve Tarsus-Gözlükule¹¹⁶⁹ yerleşimlerinde görülen banyo kapları, bu merkezlerin Eski Hitit ve İmparatorluk Dönemlerindeki tabakalarına tarihlendirilmişlerdir. Son dönemde yapılan çalışmalarda Kuşaklı, Oymaağaç ve Eskiypar kazılarında da yeni banyo kabı örnekleri bulunmuştur.

Alişar¹¹⁷⁰, Alaca Höyük¹¹⁷¹ ve Boğazköy'dekiler¹¹⁷², İnandiktepe kabı ile çağdaştır. Alişar,¹¹⁷³ Kültepe (Ib)¹¹⁷⁴, Alaca Höyük¹¹⁷⁵ (Eski Hitit-İmparatorluk Dönemi) örnekleri keskin karınlıdır. Dik karınlılar ise Kültepe Ib¹¹⁷⁶ İnandiktepe,¹¹⁷⁷ Tarsus,¹¹⁷⁸ Kuşaklı'da (Kuzey Teras 27 nolu oda)¹¹⁷⁹ görülmektedir.

Alaca Höyük'te bulunmuş birçok örneği olan dört köşeli banyo kapları hafiri tarafından 'leğen' olarak adlandırılmıştır. Bunlar Kaniş Karum'unun Ib katı, Alişar ve

---

¹¹⁶⁵ Koşay - Akok 1966, Lev. 7 Al. e 253.

¹¹⁶⁶ Özgüç 1988, 67, Lev. 83.

¹¹⁶⁷ Bittel-Naumann 1952, Lev.48; Bittel 1937b, 8 vd. Lev. 5 (Büyükale IVb-a tabalarında); Bittel 1939, 17, Lev. 16; Müler-Karpe 1988, 146, Lev. 48 Tip Ba (Yukarı Şehir tabaka 3 u.2); Parzinger-Sanz 1992: 22 Tip D (Yukarı Şehir tabaka 3 u.2).

¹¹⁶⁸ Alp 1994, Res. 2/4. Konya-Karahöyük'ün I. kat sarayının ('L' Çukuru) 7 No.lu odasında (sarayın "Banyo Odası") ortaya çıkarılmış banyo kabı, içinde bir oturak kısmına sahiptir.

¹¹⁶⁹ Goldman 1956, Fig. 310, 381 n. 1054; Girginer Ö. 2008,52-58

¹¹⁷⁰ von der Osten 1937,190, Fig. 205, d 1766.

¹¹⁷¹ Koşay - Akok, 1947, Fig. 5, Al. e. 353; 1966, Lev. 7, Al. e 253; 107, Al. e. 253.

¹¹⁷² Bittel 1938, 17, Abb. 16).

¹¹⁷³ von der Osten,1937, Lev. VI/d.1766.

¹¹⁷⁴ Özgüç - Özgüç,1953, Lev. XXXV/247.

¹¹⁷⁵ Koşay-Akok 1966, 24, Lev. 108, Al.a.167; Koşay-Akok 1966, 41, Lev. 7, Al.e.253.

¹¹⁷⁶ Özgüç 1988, Lev. O/2; Özgüç T. - N. Özgüç 1953, Lev. XXXV/246 a-b.

¹¹⁷⁷ Özgüç 1988, 67, Lev.83. a-b.

¹¹⁷⁸ Goldman 1956, Fig. 310, 381 no.1054.

¹¹⁷⁹ Müller-Karpe 1998, 447, Çiz.6.

Boğazköy örneklerinin benzeridir¹¹⁸⁰. Alişar örneği her bir kenarında ikişer kulbu olan geniş dikdörtgen bir forma sahip, gri özlü devetüyü hamurludur¹¹⁸¹. Von der Osten, Alişar'da bulduğu bu tiplere 'large rectangular vessel' demiştir¹¹⁸².

K. Bittel, bu kapların işlevlerine yönelik olarak banyo kabı tanımını yapmıştır. Bu kapların şekilleri genellikle aynıdır yerel özellikler gösteren bu kapların Kaniş Karum'unda da sağlam ve kırık olmak üzere birçok örneğine rastlanmıştır¹¹⁸³. Banyo kaplarının bir başka örneği de İnandıktepe Mabedinde bulunmuştur¹¹⁸⁴. Alişar, Alaca Höyük ve Boğazköy'deki benzerleriyle çağdaş olan bu banyo kabı devetüyü hamurlu, kahverengi astarlı ve perdahlıdır. Kabın içinde, dar yüzüne dayalı olarak yapılmış, oturmaya mahsus dikdörtgen şeklinde sabit bir bank/tabure vardır. İki dar yüzünde ise birbirine paralel ikişer dik kulp yer alır¹¹⁸⁵. Yukarıda adı geçen merkezlerin en önemlilerinde Eski Hitit Döneminde de bulunduğu anlaşılan bu kap tipinin, M.Ö. 1200 yılına kadar kullanıldığını, Hitit İmparatorluk Dönemi evlerinde de bulunmuş olmasından anlaşılır. Benzer tipte kaplara Boğazköy'de de rastlamak mümkündür¹¹⁸⁶.

Kuşaklı Tapınak I¹¹⁸⁷ yapısının güneydoğu dış duvarına sonradan birleştirilen dar bir bölümde, banyo odalarıyla tapınağın temizlik ve tuvaletle ilgili odaları bulunmaktadır. Ayrıca bu odalarda pişmiş topraktan banyo küveti kırıkları ve bunlara

---

¹¹⁸⁰ Koşay 1966, 25, 41, Lev. 7 ve Lev. 107e, 253; a.g.e., 41, Al.m. 100, Al.e. 253; Koşay 1938, 49 Lev.XXXIV Al.c.518.

¹¹⁸¹ von der Osten 1937, 190 fig. 205 d 1766.

¹¹⁸² ibid 1937, 190 fig. 205 d 1766.

¹¹⁸³ Özgüç 1953, 52, Lev. XXXV, Res. 246 a-b, 247; Lev. XLVI n. 395).

¹¹⁸⁴ Özgüç 1988, 67, Lev. 83, 1a-b.

¹¹⁸⁵ Özgüç 1988, 67, Lev. O,2.

¹¹⁸⁶ Bittel 1937b, 8 vd. Lev. 5; 1939, 17, Lev. 16; Müller-Karpe 1988, 146, Lev. 48; Parzinger - Sanz 1992, 22.

¹¹⁸⁷ Müller-Karpe 1999b, 456, Res. No. 6.

ait olan su giderleri de bulunmuştur¹¹⁸⁸. Banyo küvetlerinden birinin tam altında eski bir küvetin parçalarına rastlanmıştır. Olasılıkla ilk küvetin kırılması ya da su sızdırması nedeniyle eskinin içine yeni bir küvetin oturtulduğu belirlenmiştir¹¹⁸⁹. Tapınağın güneyindeki banyo odalarından 27 No.lu odada küvet içinde hamam tası olarak kullanılan seramik çanak ve banyo yağının saklandığı ince kırmızı hamurlu tek kulplu bir testi bulunmuştur¹¹⁹⁰. Kuşaklı'da Kuzey terastaki Tapınak I'ın banyo odasında ve batı yamacında III. katmanda iç biçimli şişeler ele geçmiştir. Bu türün taklidi olduğu düşünülen iki parça, kentten erken döneminde, C Yapısı'nda bulunmuştur. Bu parçalar zarif bir yerel üretim ürünleridir¹¹⁹¹. Kuşaklı C yapısı Orta Hitit Dönemi'ne tarihlendirilmektedir.

Oymağaç'ta bulunan örnek ise 35 cm tabanın içine gömülmüştür. 80x70x40 cm boyutlu krem astarlı bir küvetin etrafında iki yuvarlak ağızlı tabak, gri ve kırmızı ibrikler, kırmızı astarlı bir şişe ve tek kulplu bir bardak bulunmuştur¹¹⁹². Ayrıca değerli bir kıyafete ait bronz süsler, altın ve gümüş kaplı ünik bir bronz yüzük mühür ele geçmiştir. Mührün üzerinde rozet motifi yer almaktadır. Bu bronz mühür, boncuklu bir zincirle süslü bir iğneye bağlanmıştır. Tabanın üzerinde sağlam bir bronz orak bulunmuştur. Czichon, bu orağın 'Geç Assur Kralı II. Aurnasirpal'in Nimrud heykelindeki gibi kıyafetin takısı olarak kullanılmıştır' der¹¹⁹³. Banyo kabının içinde küçük ve çok delikli bir bank yer almaktadır¹¹⁹⁴. Benzer bir banyo kabı/küvet Boğazköy - Sarıkale kazılarında 'banyo' denilen bir mekânda bulunmuştur¹¹⁹⁵. Banyo kabının

---

¹¹⁸⁸ Müller-Karpe 2002d, 475.

¹¹⁸⁹ ibid 2002d, 475.

¹¹⁹⁰ ibid 2002d, 475.

¹¹⁹¹ Hüser 2007, 91.

¹¹⁹² Czichon 2013, 308, Fig.10.

¹¹⁹³ ibid 2013, 308-309, Fig.10-13.

¹¹⁹⁴ ibid 2013, 309; Fig.14.

¹¹⁹⁵ Seeher 2004, 68-70.

yanından çıkan pis su borusu, bu yorumu desteklemektedir. Czichon'a göre (olasılıkla) kraliyet ailesinin üyeleri Fırtına Tanrısı'nın mabetine gitmeden önce, burada yıkanmış, yağ sürmüş, süslenmiş olmalıdırlar¹¹⁹⁶.

Metinlere göre Hititler temizliğe oldukça önem veren bir toplumdur. Bu durum ağır cezalar içeren metinlerden anlaşılmaktadır. Evlerde bu durumu kanıtlayacak banyo alanlarının varlığına ilişkin somut delillere çok az rastlanılmıştır. Hitit tapınaklarında bu durum daha belirgindir. Büyük banyo küvetlerine tapınaklarda daha çok rastlanılmıştır. Temizlik alanlarını gösteren delillerin, kraliyet ailesine ait olan alanlarda ve dinsel önemi bulunan tapınaklarda daha çok bulunmasından dolayı, temizlik kavramına devletin gücünü gösteren yapılarda daha fazla önem verilmiş olabileceği akla getirmektedir. Buna karşın bazı evlerde temizlikle ilgili donanımların da olduğu, pişmiş toprak oturma küvetlerinin varlığıyla saptanmışlardır, bunlar bazı durumlarda zemine taş döşeli atık su kanallı ayrı yıkanma mekânlarına yerleştirilmişlerdir¹¹⁹⁷. Oymağaç'ta bulunan banyo kabı Hitit İmparatorluk Dönemi tabakasına tarihlendirilmiştir. Ancak Eskiyapar 'da bulunan banyo kapları Orta Hitit Dönemi'ne tarihlenmektedir.

Eskiyapar'da Orta Hitit Dönemi erken ve geç safhaya ait olmak üzere 2 adet banyo kabı bulunmuştur. 2017 yılında Eskiyapar'da 'A' Binası'nda Orta Hitit Dönemi'nin "a" geç safhasında (V.2.a) taş döşeme seviyesinin hemen altında "b" erken safhasına (V.2.b) ait bir başka taş döşemeli mekân ile karşılaşılmış, bu oda tabanına yakın seviyede ağız kısımları tahrip edilmiş, tabana gömülü iki banyo kabı ve iri boy bir başka küp tespit edilmiştir. Banyo kabı devetüyü hamurlu, krem astarlı ve perdahlıdır. Kabın içinde, dar yüzüne dayalı olarak yapılmış oturmaya mahsus dikdörtgen şeklinde bir bank vardır. İki dar yüzündeysen birbirine paralel ikişer dik 4 adet kulp yer alır. Bu

---

¹¹⁹⁶ ibid 2013, 309.

¹¹⁹⁷ Neve, a.g.e., 109.

banyo kabının içi boştur ayrıca bu odada çok sayıda başka kırık banyo kabı parçalarına da rastlanmıştır (Kat.No.80; Lev.No.80a-b; TİP 2.3.1.8.1b).

Orta Hitit Dönemi Geç Safhaya ait (V.2.a) örnek 2012 yılında taş döşemeli büyük bir odanın doğu duvarına yakın bir kesimde tabana oturtulmuş insitu büyük boy banyo kübü ortaya çıkarılmıştır. Bu banyo kabı içinde sığır kemikleri ve çevresinde boğa boynuzu bulunmuştur. Bunlar bu yapının kült eylemleri ile olan ilişkisini kuvvetlendirmektedir. Banyo kabı devetüyü hamurlu, krem astarlı ve perdahlıdır. Kabın içinde, dar yüzüne dayalı olarak yapılmış, oturmaya mahsus dikdörtgen şeklinde bir bank vardır. İki dar yüzüdeyse birbirine paralel ikişer dik 4 adet kulp yer alır (Kat.No.79; Lev.No.79a-b;TİP 2.3.1.8.1a). Orta Hitit Dönemi tabakasında bulunan bu iki banyo kabı boyut ve tip özellikleri olarak benzer formda gösterilseler de kulp formlarındaki farklılıklardan dolayı erken ve geç safha olarak ayrılabilir.

Hitit yazılı kaynaklarında yer alan halentuva ve arınma ritüellerine göz attığımızda, “ *AN.TAH.ŞUM^{ŞAR} bayramının ikinci günü: 19-23 “Ertesi gün kral ve kraliçe Hattusa’ya doğru giderler.Tippuwa Dağı’nda korumalar ve saray görevlileriyle yarışır. Sonra kral ve kraliçe tarnu- evinde banyosunu yapar. Kral Hattuşa’ya ^{GIS}huluganni ile gider. Halentu evinde büyük meclis toplanır. ”KUB 10.18¹¹⁹⁸* metninde de kralın Tahurpa’dan Tippuwa’ya geldiğinden bahsedilmektedir¹¹⁹⁹.

Hitit kralları, özel giysilerini giyerek ritüellere katılmışlardır. Kuşaklı- Sarissa Hitit şehrinde kutlanan bir bayram töreninin üçüncü gününde kralın banyodan sonra özel giysiler giydiği belirtilmiştir. Hulan İrmağı kıyısında gerçekleştirilen bir başka dini tören metninde de Kuşsara Kralı’nın giysisini aşağıya bir yerlere bağladığı yorumlanmıştır. Kralın elbisesinin bağlandığı kesin olarak bilinmemese de ritüele kralın

¹¹⁹⁸ Bahar vd.,2018, 409, Dipnot 18; Güterbock 1960, 85; Michel 2014, 197-198; KUB 10.18.

¹¹⁹⁹ Bahar vd.,2018, 409, Dipnot 18; Alp 1948, 310; Lombardi 1997, 97; Dpnt. 47; Archi 2015, 17.

katılmadığı, kralı temsilen giysisinin bir yerlere bağlandığı tahmin edilmektedir¹²⁰⁰. Bazı Hitit ritüellerinde küvet olarak kullanılan eşyalar da yer almıştır. Kuşaklı'da iki adet banyo küveti insitu ele geçmiştir. Bunların yer aldığı oda hamam olarak tanımlanmak istenmiştir. Bu tür büyük boy banyo kaplarının günlük yaşamda kullanılmış olabileceğinin yanı sıra kralın ve kraliçenin dini törenlerin öncesinde arınma/temizlenme işlemlerinde kullanılmış olabileceği öne sürülmüştür¹²⁰¹.

Nuntarriyaşha bayram törenlerinde *halentuwa*'daki perdelerin açılması ile tören başlamış ve kral banyo odasına geçerek kendisini arındırmıştır. KBo 11.43 öy. I 12 – 14: “*halentuwa* evi açılır. Perdeler açılır [Kra]l banyo odasına gider giysilerini alır...”¹²⁰².

Eskiyapar'da 'A' Binası'ndaki odada ortaya çıkarılan buluntular arasında olan banyo kapları yapının işlevini göstermesi açısından önem taşımaktadır. 'A' Binası'nın Orta Hitit Döneminin her iki safhasına ait 2 banyo kabının dışında daha küçük boyutlu en az 5 banyo kabına ait parçalar bulunmuştur. Orta Hitit Erken safhada çıkan banyo kabının hem ritüel hem de temizlenme ve arınma amaçlı kullanıldığını göstermektedir. Bu da 'A' Binası'nın, Hitit metinlerinde geçen *halentuwa*¹²⁰³ tarzında bir yapı olasılığını güçlendirmektedir¹²⁰⁴.

Eskiyapar'da birden fazla banyo kabı aynı yapıda bulunmuştur. Orta Hitit Dönemi'nin 2 safhasında da buluntular sebebiyle yapının dini özelliğini koruduğunu

---

¹²⁰⁰ Müller – Karpe 1999, 447.

¹²⁰¹ ibid 1999, 447.

¹²⁰² Nakamura 2002, 174.

¹²⁰³ Sir Gavaz 2011, 33, Dpnt:38; Kült merasimlerini konu alan hititçe çivi yazılı metinlerden büyük oturumun *É halentuwa*'da yapıldığını öğreniyoruz. Bazı bilim insanları, *halentuwa* yapısını saray mabet olarak kabul etmişlerdir. Buna karşılık Alp, *halentuwa*-nın saray mabet olduğu görüşüne karşı çıkmaktadır ve kült odası (*adyton*, *cella*) olduğunu öne sürmektedir. Alp 1979, 27; Alp 1983, 89 vd.

¹²⁰⁴ Sipahi 2012a, 66.

görmekteyiz. Bu banyo kaplarından birinin içinde sığır kemikleri bulunmuştur. Diğer ise içi boştur. Bu bize bu tür kapların diğer merkezlerdeki gibi banyo amaçlı kullanılmaktan ziyade kurban ve su ritüellerinde kullanıldığını göstermektedir. Çünkü banyo kaplarının içinde herhangi bir oluk veya su gider yeri bulunmamıştır. Ayrıca banyo kaplarının bulunduğu diğer buluntular, yapının bu bölümün kültürel bir işlev taşıdığını göstermektedir. Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan itibaren kullanımının var olduğu bilinen banyo kapları/banyo küpleri/ küvet farklı işlevler için kullanıldığı görülmektedir. Hitit merkezlerinde bulunan örnekler genellikle arınma ve banyo amaçlı olarak değerlendirilmiştir. Eskişehir'de Orta Hitit Dönemi tabakasındaki birden fazla örnek içindeki ve etrafındaki buluntular, bu kapların dini törenlerde kurban sunumlarında ve su ritüellerinde kullanıldığını göstermektedir.

IV.2.3.2. Değerlendirme

Orta Hitit Dönemiyle birlikte üretilen seramiklerin kalitesinin M.Ö. 2. Binin ilk yarısına göre düştüğü görülmektedir. Bu dönemde kullanılan seramiklerin hamurları mineral katkılı, toprak renginde ve mat görünümündedir. Seramik renkleri ise beyaza yakın tonlarda bir renk ile gri, toprak rengi, bej/krem arasında değişmektedir. Bu dönemde seramik üzerine yapılan boya bezemeleri de görülmektedir. Bezeme olarak yapılan geometrik motifler ve kafes motifleri kapların boyun ve omuz kısımlarında mevcuttur. Bezeme rengi olarak kırmızı, kahverengi ve koyu kırmızı renkleri tercih etmişlerdir¹²⁰⁵ Bu dönemde kullanılan kap formları ise Erken Hitit Dönemi'nde kullanılan kap formlarının devamı niteliğindedir. M.Ö. 14. yüzyıla denk gelen bu dönemde erken dönemde kullanılan kap formlarının yanında amfora, vazo ve küçük delikli kulplu çanaklar gibi yeni formlar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde günlük ihtiyaçlar

---

¹²⁰⁵ Darga 1992, 212.

için kullanılan çanak çömlekler daha basittir ve üzerlerinde herhangi bir boya bezeme bulunmamaktadır¹²⁰⁶.

Eskiyapar; Eski Hitit Dönemi'nden sonra Orta Hitit Dönemi'ndeki seramik repertuarı, seramik kalitesindeki ve tipolojisindeki değişim ve dönüşüm sürecini bize çok net bir şekilde göstermektedir. Eski Hitit Dönemi'nde görülen formlar devam etmekle beraber yeni formlar da bu dönemde ortaya çıkmıştır. Eskiyapar'ın Orta Hitit Dönemi'ndeki tabak formları daha ince cidarlı, genellikle kaba hamurlu krem astarlıdır. Yuvarlak testilerde bu dönemde boyunlarda uzama görülmektedir. Gaga ağızlı testi (TİP 2.3.1.2.2) formuna, Boğazköy'dekine benzer yeni bir form eklenmektedir. Matara biçimli kaplarda uzun boyun ve mercimek gövde boyutunda küçülme görülmektedir. Bu formun Eskiyapar (TİP 2.3.1.2.3) dışında Boğazköy'deki örneği İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenir. Ayrıca ilk kez bu dönemde ortaya çıkan vazodur (TİP 2.3.1.4a-TiP.2.3.1.4b- TiP.2.3.1.4c). Eskiyapar dışında bu formlar Orta Hitit Dönemi'nde Boğazköy, Alaca Höyük ve Maşat Höyük kentlerinde görülür. Bu dönemde kale mazgalı ağız kenarlı vazolar ilk kez ortaya çıkar (TİP 2.3.1.4.1). Bu vazolar Eskiyapar, Ortaköy ve Boğazköy'de görülmektedir Eskiyapar'da bulunan örnek büyük boyutlu değildir. Bu dönem bulgularına önemli bir katkı sunan kap formu da kabartmalı vazo (TİP 2.3.1.4.2) parçasıdır. Bölgede henüz bu döneme ait kabartmalı kap parçası mevcut değildir. Eskiyapar'da bulunan bu parça kabartmalı kap geleneğinin Orta Hitit Döneminde devam ettiğini göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Orta Hitit Dönemi'nde Hurri dininin etkisiyle beraber özellikle dini ritüellerde kullanılan yeni kap biçimleri ortaya çıkmaktadır. Eskiyapar'da Orta Hitit Dönemi'ne tarihlenen adak kapları, kaseler (TİP 2.3.1.5.1a), sivri dipli testiler (TİP 2.3.1.5.2a), ve bardaklar (TİP 2.3.1.5.3) bölgedeki diğer merkezlerde yapılan eski çalışmalarda bazı merkezlerde İmparatorluk Dönemine tarihlendirilmektedir. Bu formlar Orta Hitit

---

¹²⁰⁶ ibid 1992, 213.

Dönemi'nde ortaya çıkmış olsalar da İmparatorluk döneminde form olarak devamlılıkları söz konusudur. Bu formları özellikle Boğazköy, Alaca Höyük, Maşat Höyük, Ortaköy ve Oymaağaç yerleşimlerinde görmekteyiz. Bu dönemde özellikle çok sayıda kulp parçası üzerinde bitkisel bezemeler görülür. Buğday başağı tasviri olarak düşünülen bu bezemeli kulplar Eskişapar dışında (TİP 2.3.1.6a- TİP 2.3.1.6b- TİP 2.3.1.6c) Boğazköy ve Alaca Höyük'te de vardır.

Orta Kuzey Anadolu Bölgesi'nde Geç Tunç Çağında ortaya çıkan Red Lustrous Wheel-made Ware (RL) seramik grubu ilk kez kullanılmaya başlar. Bu grup içinde Eskişapar'da iğ biçimli testiler (Spindlebottles) (TİP.2.3.1.7.1) ve kol biçimli libasyon kapları (TİP.2.3.1.7.2a) bulunmaktadır. Bunlar form olarak Doğu Akdeniz'den ithal edilmiştir. Ama Orta Anadolu Bölgesi'nde yerli üretim taklit örnekleri de vardır. Bölgede bu iki form yaygın olarak Eskişapar, Boğazköy, Alaca Höyük, Maşat Höyük ve Ortaköy kazılarında bulunmuşlardır.

Eskişapar'da bulunan insitu banyo kapları, (TİP.2.3.1.8.1a- TİP.2.3.1.8.1b) Orta Hitit saflarının ayırımında büyük önem taşımaktadır. Bu kap formu Asur Ticaret Koloni Çağı'ndan itibaren özellikle Orta Anadolu coğrafyasında yaygın olarak görülmektedir. Eskişapar'da bulunan örnekler hem arınma ritüellerinde hem de kült törenlerinde kullanıldığını göstermesi açısından önemlidir. Eskişapar A Binası'nda bulunan Orta Hitit Dönemi kap formlarını bütüncül olarak değerlendirdiğimizde bu buluntuların bölge arkeolojisine tamamlayıcı bilgiler sağladığını görmekteyiz.

IV.2.3.3. Küçük Eserler

IV.2.3.3.1. Tablet

Eskişapar'da bulunan çivi yazılı kırık tablet parçası krem renklidir. Kırmızımsı renkte hamurludur. Tabletın sol alt köşesi ve arka yüzünün bir kısmı, ön yüzünün çok küçük bir parçası ve yan yüzlerinin bir kısmı korunmuştur. Sol alt köşesinin küçük bir kısmı kırık

olarak ele geçmiş ve yapıştırılarak birleştirilmiştir. Korunan arka yüzde yedi satır çivi yazısı mevcuttur. Altıncı ve yedinci satırların tamamı yakını korunmuştur. Ön yüzünde sadece 2 satırın çok küçük bir kısmı mevcuttur. Yan yüzde de yazıt olduğu görülmektedir. Tablet metninin iki yatay çizgi ile bölümlere ayrıldığı anlaşılmaktadır. Korunan kısımlardaki yazılar iyi durumdadır ve okunmaktadır. Yapılan ilk incelemelere göre yazı karakteri Orta Hitit Dönemi özelliği taşımaktadır¹²⁰⁷ (Kat.No.81; Lev.No.81a-b-c; TİP 2.3.3.1).

IV.2.3.3.2. Mühür ve Baskıları

Orta Hitit Dönemi'nde (M.Ö.15.yüzyıl) mühür sanatına baktığımızda mühür çerçeveleri içerisinde geyik, dağ keçisi, aslan ve boğa gibi hayvanlardan oluşan frizler ve bunların arasına yerleştirilmiş, hayat ağacı ve yere dikilmiş mızrak gibi Hitit dini metinlerinde geçen bitki motifleri ve eşyalarla süslemeler yapıldığını görürüz¹²⁰⁸.

Bu yüzyılın diğer karakteristik çerçeve bezemesi içinde kurban sunma gibi bir takım kült sahneleri ayrıntılı olarak görülmektedir. Oturan tanrılar, ellerinde çeşitli kült objeleri ile yürüyenler, libasyon yapanlar, diz çökmüş tapınanlar gibi insan figürleri, altarlar, tahtalar tabureler gibi günlük kullanım eşyaları tasvir edilmiştir. İçi taranmış üçgenler, geometrik motifler geleneksel örgü bantları bu dönemin sevilen bezeme elemanlarıdır.

M.Ö. 15. yüzyıl sonlarında ve M.Ö. 14. yüzyıl başlarında eski tarz örgü, ilmik ve spirallerin çok zengin çerçeveler halinde kullanıldığı görülmektedir. Bu dönemde yeni ortaya çıkan hayat sembolleri ve yaprak rozetleri bazen iki bant iç içe iki çerçevede yer alır. M.Ö.14. yüzyılda hayat sembolleri ve rozetler kullanılmaya devam ederken, nar ağacı dalları, örgüler, üçgen ve daire sıraları nadir de olsa çift spiraller ve fiyonk gibi

¹²⁰⁷ Sipahi 2012a, 45-62; Sipahi 2012b, 6; Sipahi, 2013c, 240-251; Sipahi 2013a, 61-74; Sipahi 2015a, 154; Süel 2019, 969-982, Res. 1-4.

¹²⁰⁸ Dinçol - Dinçol 2002, 431.

yeni süsleme elemanları görülür. Ayrıca bu dönemde mühür sahibinin adını veya ünvanını yansıtan hiyeroglifler de görülmeye başlar¹²⁰⁹.

Mühür biçimi olarak M.Ö. 15. yüzyıldan 14. yüzyıla intikal evresinde yaratılan yeni bir tür; yarım küre biçimli gövdeleri ve yine üzenkiye benzer sapları olan mühürlerdir. Bunların hem tabanları hem de kubbe gibi dış bükey olan üst kısımları yazılı olabilmektedir. Mühür baskıları arasında içbükey olanların bu tür mühürlerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. *Kalot* adı verilen bu mühür tipinin M.Ö.13.yüzyılda yaygınlaştığı görülmektedir. Bu tiplerin yapımında genellikle taş kullanılmakla birlikte madenden yapılmış örnekler de vardır. Diğer yandan, kalotların sap olarak tripotlarla kombine edildiği de görülmektedir¹²¹⁰.

IV.2.3.3.2.1. Yerli Mühürler ve Baskıları

IV.2.3.3.2.1.1. Kalot Mühürler

Bu yarım küre veya kalot olarak adlandırılan mühür tipi Eskiypar'da A Binası'nda bulunmuştur ve tariheleme açısından önemlidir¹²¹¹. A Binası'nın Orta Hitit safhasında diğer eserlerle birlikte bulunan mühür yarım küre biçiminde (kalot) ve deliklidir. A. Dinçol bu tip mühürleri M.Ö.15. yüzyıldan M.Ö. 14. yüzyıla intikal evresinde yaratılan mühürler grubuna almıştır¹²¹². Bu da Orta Hitit Dönemi'nde görülen bir farklılıktır. Ayrıca Macquenn tarafından da vurgulandığı üzere ilk kez I. Hattuşili döneminde görülen Tabarna mühürleri Telepinu döneminden itibaren artarak Orta Hitit Dönemi'nin tipik mühürleri haline gelmiştir¹²¹³. Eskiypar'da bulunan güneş veya rozet motifi yer alan kalot mührün diğer baskı yüzeyinde bitkisel motif vardır. (Kat.No.82;

---

¹²⁰⁹ ibid 2002, 431.

¹²¹⁰ ibid 2002, 430.

¹²¹¹ Sipahi 2022b, 235-252.

¹²¹² Dinçol - Alparslan 2013, 395.

¹²¹³ Macquenn 2015, 112.

Lev.No.82a-b-c; TİP 2.3.3.2.1.1). Bu mührün benzer örneği Boğazköy¹²¹⁴ ve Alaca Höyük'te görülmektedir. Bu mühürleri A.Dinçol Orta Hitit Dönemi'nin başlarına tarihler çünkü yüzeyi hiyerogliflerle süslenmemiştir¹²¹⁵.

IV.2.3.3.2.1.2. Damga Mühür Baskısı

Eskiyapar'da “A” yapısında Orta Hitit Dönemine ait damga mühür baskısı enkaz içinde ele geçmiştir (Kat.No.86; Lev.No.86a-b; TİP 2.3.3.2.1.2). M. Weeden'in¹²¹⁶ çalıştığı ve benzeri daha önce Boğazköy'¹²¹⁷ de I nolu tapınakta bulunan ve bir erzak küpünün üstünde olduğu anlaşılan bu baskı, yapının idari önemini de ortaya koymaktadır. Boğazköy mührü baskısı L. Massi tarafından kapsamlı bir inceleme sonucunda Hitit çivi yazısı başlığı GAL GEŠTIN'in “Büyük Şarap Beyi” nin eşdeğeri olan MAGNUS+ra/i VITIS olarak okunmuştur¹²¹⁸.

Eskiyapar'da bulunan mühür baskısı da aynı şekilde GAL GEŠTIN olarak okunmuştur. Bu da Eskiyapar ile Boğazköy'deki kurumsal-idari bir bağlantının varlığını Eskiyapar'ın Boğazköy'e bağlı önemli bir idari merkez olduğunu gösterir. Bu sebeple Eskiyapar'da da bir idari yapılanmanın mevcut olduğunu anlaşılır. Ya da bu önemli yönetici başkent Hattuşa'ya bağlı olmalıdır. Söz konusu bu dönemde depolama ile ilgili olarak yakın şehirlerin arasında kurumsal bağlayıcılığın açık kanıtını sergiler. Eskiyapar'daki Orta Hitit Dönemi Geç safhaya (V.2.a) tarihlenen mühür baskısının

---

¹²¹⁴ Boehmer - Güterbock 1987, Taf. XXVI, 218, a-b.

¹²¹⁵ Dinçol-Dinçol 2002, 430.

¹²¹⁶ Bu mührün ön değerlendirmesi, M. Weeden tarafından yapılmış olup yayın aşamasındadır.

¹²¹⁷ Güterbock 1942, SBo 2.256.

¹²¹⁸ Massi 2010, 345; Fig.5.

benzeri olan Boğazköy¹²¹⁹'deki pithos üzerindeki mühür baskısı önceki yıllarda İmparatorluk dönemine tarihlendirilmiştir¹²²⁰.

T. Özgüç de Eskişehir'in idari ve dini yapılarının bu kesimde yani höyüğün kuzeydoğu ve doğu kesimlerinde olduğunu önemle vurgulamış olduğunu belirtmiştir. Eskişehir mühür baskısının Boğazköy'deki benzeri Orta Hitit Dönemi'ne aittir¹²²¹. Yönetici veya memura ait ismi içeren işaretler mevcuttur. M. Weeden, Eskişehir'dan elde edilen kanıtların, daha yakın tarihli olduğu için arkeoloji literatüründe Hattuşa şehrinin büyük bir kısmının daha önce düşünülenden daha erken bir döneme tarihlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

IV.2.3.3.2.1.3. Düğme Mühürler

Hitit mühürcülüğünde yaygın olarak kullanılan form çoğunlukla çeşitli taş cinslerinden yapılan ve her iki yüzü dışbükey, ekseni boyunca sap geçirmek üzere delinmiş, kenarları yivli, kurs biçimli mühürlerdir. Bunlara *düğme mühür* adı verilir. Bu türün İmparatorluk Dönemi M.Ö.13. yüzyılın bir keşfi olduğu anlaşılmaktadır. Bulunan bazı örneklerden bu mühür tipinin üzengi tarzında madeni saplara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Düğme mühürler, Hitit İmparatorluğunun yıkılışından sonra da kullanılmaya devam eden mühür tipidir. M.Ö.12. yüzyıl başlarına tarihlenen bu mühürler geleneğe uygun olarak taştan yapıldıkları gibi, bronz örnekleri de vardır¹²²².

M.Ö.13. yüzyılın tipik çerçevesi ise, merdiven şeridi ya da basit çemberdir. Ancak küçük üçgen ve dairelerden ya da narlardan oluşan sıralar, çift başlı kartallar

¹²¹⁹ Güterbock 1942, SBo 2.256

¹²²⁰ Bu mührün ön değerlendirmesi, M. Weeden tarafından yapılmış olup yayın aşamasındadır.

¹²²¹ Sipahi 2019c, 904.

¹²²² Dinçol - Dinçol 2002, 430.

veya yan yana dizilmiş kâtip rahip gibi mühür sahibinin ünvanlarını gösteren hiyeroglif işaretlerinden oluşan zincirler de çerçeve süslemesi olarak kullanılmıştır¹²²³.

Eskiyapar envanterinde bu döneme tarihlenen 2 adet düğme mühür bulunmaktadır. Devam eden 3. Dönem kazılarında höyüğün kuzeyinde İmparatorluk Dönemine ait henüz bir tabaka bulunmamıştır. 1. Dönem kazılarında bulunan bu mühürler yüzey moloz ve dolgu buluntusudur. Bu yüzden İmparatorluk Dönemine ait ayrı bir bölüm açılmadan bu döneme tarihlenen mühürler bu bölümde verilmiştir.

Düğme biçimli mühürlere biri iki yüzlü hafif konkavdır. Kenarı iki sıra oyuk daire şeklindedir ve ortada yatay ip deliği mevcuttur. Her iki yüzde de çerçevede yer alan bir ip, süs içinde hiyeroglif işaretleri mevcuttur¹²²⁴ (Kat.No.83; Lev.No.83a-b-c; TİP 2.3.3.2.1.3a).

İkinci düğme biçimli mühür ise amulet şeklinde, siyah, iki konkav, yüzeyin arası silindirik olup burada bir ip deliği mevcuttur¹²²⁵ (Kat.No.84; Lev.No.84a-b-c; TİP 2.3.3.2.1.3b).

Düğme biçimli mühürler bölgede İmparatorluk Döneminde Hitit merkezlerinde yaygın şekilde kullanılmaktadır. Eskiyapar dışında Doğantepe¹²²⁶, Oluz Höyük¹²²⁷, Maşat Höyük¹²²⁸, Boğazköy¹²²⁹ ve Alaca Höyük'te¹²³⁰ görülmektedir. Eskiyapar'da bulunan örnekler M.Ö. 13.yüzyıla tarihlenmektedir.

Ş. Dönmez, Oluz Höyük'te bulunan bir düğme mührün, Kuşaklı/Sarissa'da C yapısında ele geçen, M.Ö.14. yüzyıla tarihlendirilen taş düğme mührü form ve üslup

---

¹²²³ ibid 2002, 431.

¹²²⁴ Dinçol - Dinçol 1988, 94-95. Tafel. IV, 4A, 4B.

¹²²⁵ Dinçol - Dinçol 1988, 96-97. Tafel. V, 5A, 5B.

¹²²⁶ Yurtsever Beyazıt 2014, 83. Res.8.

¹²²⁷ Özdemir-Dönmez 2010, 231, 239. Res.10-11.

¹²²⁸ Özgüç 1982, Lev. 58, 5a-b-c.

¹²²⁹ Güterbock 1975, 68, Nr. 35, A-B, Nr 36, A-B, Nr 37, A-B.

¹²³⁰ Koşay 1967, 213, Al. P. 175.

açısından yakın benzerlik gösterdiğini söylemektedir. Böylece Oluz Höyük mührünün MÖ.14.yüzyıla tarihlendirilebileceğine işaret etmektedir¹²³¹. Kuşaklı ve Oluz Höyük örnekleri bu formun ilk ortaya çıkmaya başladığı zamana İmparatorluk Döneminin başlarına ait olabilir. Ayrıca Maşat Höyük¹²³²,te bulunan bu tip mühürler de M.Ö.15. yüzyıl ile M.Ö.14. yüzyıl arasında tarihlenir. Ş. Dönmez 'in düğme olarak adlandırdığı bu mühürleri S. Özkan disk mühürler olarak adlandırmaktadır. S. Özkan bu disk mühürlerin M.Ö. 16 yüzyıldan M.Ö. 13. yüzyıl sonuna kadar kullanıldıklarını yani Eski Hitit sonundan itibaren yapıldıklarından mühürlerin bir kısmının bezemeleri açısından Eski ve Orta Hitit Dönemlerine ait ve hiyeroglif kitabeli olduklarını söyler¹²³³. Bu mühür tipleri Boğazköy, Alaca Höyük, Norşuntepe, Korucutepe, Tepecik, Kuşaklı, Oluz Höyük ve Merzifon'da bulunmuştur¹²³⁴. Bu kapsamda değerlendirdiğimizde bu mühür tipinin arkaik örnekleri olabilirler.

IV.2.3.3.2.2. İthal Mühürler ve Baskıları

IV.2.3.3.2.2.1. Silindir Mühürler

Kil tabletler üzerinde yuvarlatılarak, izi aktarılan silindir mühürler Mezopotamya kökenlidir. Silindir mühürler Anadolu'ya M.Ö.2. Binyıl başlarında, 19. ve 18. yüzyıllarda Asurlu tüccarlar tarafından getirilmişlerdir¹²³⁵.

Hurri-Mitanni mühürlerinin Anadolu'da yayılışına baktığımızda Eskiyaapar dışında Alışar Höyük, Boğazköy, Kül Höyük, Çadır Höyük, Porsuk Höyük, Seyitömer Höyük, Kinet Höyük, Gözlü Kule, Tatarlı Höyük, Tel Sabuniye, Taşlıgeçit Höyük, Tilmen Höyük, Till Halit, Oylum Höyük, Malatya Değirmentepe, Tepecik Korucutepe

¹²³¹ Özdemir-Dönmez 2010, 231, 239, Res.10-11.

¹²³² Özgüç 1982, Lev. 58, 1a, 2a,3,4a.

¹²³³ Özkan 2022, 108.

¹²³⁴ Özkan 2022, 108, Res. 119; Bknz: Alparslan-Alparslan 2017, 49-59.

¹²³⁵ Dinçol-Dinçol 2002, 428.

ve Norşuntepe’de de olduğunu görürüz¹²³⁶. Bu Hurri – Mitanni stili ithal mühürler bölgede Eskiypar dışında Boğazköy’de bulunmuştur. Güterbock bu mühürleri M.Ö. 14-13. yüzyıla tarihler¹²³⁷. Boğazköy’de 2019 yılında daha önceki sezonlarda başlanan 298-299/406-408 plankarelerindeki çalışmalarda Mitanni stilinde ikinci bir mühür bulunmuştur. Boğazköy’de nadir bulunan, fritten yapılmış, üzerindeki sahneler çok aşınmış olmasına rağmen Mittani Dönemi’ne ait olduğu anlaşılan bir silindir mühür (Bo19-2337) ele geçirilmiştir¹²³⁸.

Mitanni üslubu ikiye ayrılır. 1. Seri/Yaygın Üslup: Mühürler orta boyda, frit ve kireçtaşından yapılmış ve kalın bir uçla işlenmiştir. 2. Zarif Üslup; Mühürler küçük boyda kalsedon, hematit ve akikten yapılmış ve ince uçlu kalemle işlenmişlerdir¹²³⁹.

Eskiypar’da ‘A’ Binası’nda bulunan kireç taşı bir silindir mühür, Hurri-Mitanni özellikleri taşımaktadır. Mühür üzerindeki sahnenin benzer ayrıntıları Hurri ve Mitanni mühürlerinde mevcuttur. Yaklaşık M.Ö.15. yüzyıl genel tarihlemesi bu tip mühürlerle birlik gösterir¹²⁴⁰. Mühürdeki stilize aslanlar Hurri-Mitanni tip özellikleri taşırlar; ağızları açık başları geriye dönük olup yuvarlak hatlara sahiptirler. Şematik olarak şekillendirilmişlerdir. Alalah’taki stilize aslan heykellerinin Orta Anadolu Hitit biçeminden ayrıldıkları M. Darga tarafından ifade edilmiştir¹²⁴¹. Mühür yüzeyinde iki adet tanrısal figür, bir ucu küçük küre diğer ucu (üstteki) stilize bitki demeti (hayat ağacı) şeklinde olan motifin iki yanındadır (Kat.No.85; Lev.No.85a-b-c; TİP 2.3.3.2.2.1).

---

¹²³⁶ Özkan 2022, 119.

¹²³⁷ Tosun 1956, 21; Güterbock 1942, 51-52

¹²³⁸ Schachner 2022, 109. Benzerleri için bkz. : Boehmer – Güterbock 1987, 95–114; resim için bkz; Schachner 2020, 29 Abb. 34.

¹²³⁹ Özkan 2022, 119.

¹²⁴⁰ Sipahi 2018a, 244-245, Res.14.

¹²⁴¹ Sipahi 2022b, 244-245, Res.1; Darga, 2013, 118.

Mühür üzerindeki aslan tasvirinin benzeri Ortaköy’de mevcuttur. Aslanın işleniş tarzı Hitit sanatından farklı Hurri-Mitanni üslubundadır. Hitit sanatında Aslan tasvirlerini ele aldığımızda iki tarz karşımıza çıkar. İlki Asur Ticaret Kolonileri Çağı’ndan beri bildiğimiz ağzı açık, dili çenesine yapışık devam eden, sert görünümlü olmayan aslan tipi diğeri ise aşırı stilize edilmiş ağzı açık bazen dili dışarıda olan bir önceki kadar doğal işlenmemiş aslan tipidir. Dönem sanatının en net yansıtıldığı, Eski Hitit kabartmalı vazolarında (Bitik, Hüseyinde ve İnandık grubu) hayvanlar daha doğal görünümlü ve gerçekçi olarak tasvir edilmişlerdir¹²⁴². Ancak bu mühürdeki aslanlar bu üslubun dışındadırlar.

Eskiyapar mührü Hurri-Mitanni grubunda yaygın bir üsluba girmektedir. Bu yaygın üslupta işlenen konulardan diğeri ise hayvanlar hakimesi, tali sahne genellikle giyoş motifi ile ayrılmaktadır. Bunun altında ve üstünde boynuzlu hayvanlar, sfenks, grifon ve aslanlar bulunmaktadır¹²⁴³. Eskiyapar’da Orta Hitit tabakasında bulunan bu mühür bölgede başkent Boğazköy ile yakın ilişkili bir kent olan Eskiyapar’da Hurri-Mitanni varlığını/etkisini göstermesi açısından önemlidir. Hitit’e Hurri etkisinin Orta Hitit’te girmeye başladığı bilinmektedir. Dolayısıyla Eskiyapar’ın bu döneme ait arkeolojik veri yoğunluğu arasında bu tip eserlerin de ortaya çıkması beklenen bir durumdur.

IV.2.3.2.3. Taş Aletler

IV.2.3.2.3.1. Biley/Perdah Taşları

Perdah taşı olarak tanımlanan obje örneklerinden, Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda mevcuttur. Eskiyapar’da ‘A’ Binası’nda bulunan bir taş eser, biley taşı olarak da kullanılmış olduğuna işaret eden izlere sahiptir. Baş kısmı kartal başı biçimindedir

---

¹²⁴² Sipahi 2022b, 244-245, Res.14.

¹²⁴³ Özkan 2022, 119 - 120, Res.130.

(Kat.No.87; Lev.No.87a-b; TİP 2.3.3.3.1a). Göz hizasının alt iki tarafında ip deliği vardır¹²⁴⁴. Bu tarz hayvan biçimli örnek Kültepe'de ¹²⁴⁵ Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda görülmektedir.

Eskiyapar'daki ikinci örnek ise bir ucuna doğru daralan dikdörtgen kesitli, diğer ucunda ise ip deliği olan taştır (Kat.No.88; Lev.No.88a-b; TİP2.3.3.3.1b). Şimdilik Eskiyapar'da bu tarz eserler çok olmamakla birlikte sayısının giderek artması mümkündür. Seramik dışında bölgede Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan gelen özellikleri bu tür eserler de sergilemektedir.

IV.2.3.3.4. Metal Eserler

IV.2.3.3.4.1. Hançer

Eskiyapar "A" Binası'nın Orta Hitit Geç safhasında (V.2.a) bulunan bir bronz hançer kabza formuyla bu dönemde yaygın görülmeyen bir özelliğe sahiptir. Bronz hançerin kabza kısmı yukarıya doğru dışbükey formudur. Hançerin gövdesindeki üç yiv sırasının en yakın benzeri Tuthalya kılıcıdır ve her iki eser de farklı boyutta ve işlevde olmalarına rağmen dönem ve tarz bütünlüğü göstermektedir. Bu durum, kılıcın Orta Anadolu kökenini desteklemektedir¹²⁴⁶. Kabza ve gövde tek parça dökülmüş ve dövme tekniği ile işlenmiştir. Ortası dar, kabzası içbükey bir şekildedir ve gövde ile birleştiği kısım, arka ucundan daha geniştir. Kabza genişliğinden itibaren keskin bir içbükey kavisle başlayan gövde, ucuna doğru daralarak devam eder; gövde yüzeyinde bu hattın kabza ile birleştiği yerden itibaren, iki yanından takip eden kabartı şeklindeki iki simetrik hat, ucuna kadar devam eder. Bu simetrik kabartı hatların arası da hafif kabartılıdır. Gövde ucu yuvarlak ve okside olmuştur. Yoğun korozyon nedeniyle henüz kabza ve gövde yüzeyi tam olarak incelenememektedir. Gövde ucunun yuvarlak (küt)

¹²⁴⁴ Sipahi 2018b, 1-14; Sipahi - Otlı 2020, 305-316

¹²⁴⁵ Özgüç 1986, 75, 81, Lev. PL. 132, 5.

¹²⁴⁶ Sipahi 2018b, 1-14.

olması da törensel amaçlı bir hançer olabileceğini göstermektedir¹²⁴⁷ (Kat.No.89; Lev.No.89a-b; TİP 2.3.3.4.1).

IV.2.3.3.4.2. Zırh Pulu

‘A’ Binası’nın doğu kanadında tespit edilen tahribatın nedenini açıklayan Hitit zırh pulu ve bronzdan bir ok ucu ele geçmiştir¹²⁴⁸. Bir tarafı oval dikdörtgen biçimli, zırhlı oluşturan diğer pullara bağlanabilmesi için oval kenarında iki, uzun kenarında dört dikdörtgen deliğe sahiptir. Korozyonlu, ortadaki kabartı yivlidir (Kat.No.90; Lev.No.90a-b; TİP 2.3.3.4.2) Eskiyaar dışında bölgede Boğazköyde¹²⁴⁹ (4 nolu evde) ve Ortaköy kazılarında görülmüştür. Hitit’in tipik bir eseri olmakla birlikte Boğazköy ve Ortaköy’de bulunan bu tarz bir eserin Eskiyaar’da da ortaya çıkması bu dönem için kültürel bir bütünlüğe işaret eder.

IV.2.3.3.4.3. Orak

Oraklar, Orta kuzey Anadolu bölgesinde Eskiyaar başta olmak üzere Boğazköy (Büyükkale IVd)¹²⁵⁰, Alaca Höyük¹²⁵¹, Oluz Höyük¹²⁵² ve Boyalı Höyük¹²⁵³ gibi merkezlerde uzun bir süre yaygın olarak kullanılmışlardır. Eskiyaar’ A Binası’nda bulunan orak büyük ölçüde korozyonlu, kısa saplı, gövde kavsi açık, uç kısmı kırık ve eksiktir (Kat.No.91; Lev.No.91a-b; TİP 2.3.3.4.3).

¹²⁴⁷ Sipahi 2012b, 1-7; Sipahi 2013a, 61-74; Sipahi 2013c, 240-251; Sipahi, 2015a, 153-168. Sipahi 2022b, 244. Res. 16-17.

¹²⁴⁸ Sipahi 2015a, 155. Res. 10; Sipahi 2019, 904.

¹²⁴⁹ Boehmer 1972, 102-104; Taf. XXV. 804-808 A; Boehmer 1979, 22. Taf. XIV, 3145.

¹²⁵⁰ Boehmer 1972, 126; Taf: XXXVII, 1128-1130; Boehmer 1979, 2; Taf.I; 2477/2478.

¹²⁵¹ Koşay 1941, 7; Lev. X Al.e, 314-818.

¹²⁵² Özdemir-Dönmez 2010, 239, Res.12.

¹²⁵³ Sipahi 2013c, 258, Fig.12.

IV.2.3.3.5. Değerlendirme

A Binası'nın Orta Hitit Dönemi geç (V.2.a) safhasında bulunan tablette 2 kent ismi (Arinna-Tahurpa) ile kuzey Anadolu halkı olan Kaşka ismi geçmektedir. Son dönem Hitit arkeolojisi için de büyük bir gelişmedir. Bu sonuç bölgede yapılan kent ve coğrafya çalışmalarına hız kazandırmıştır (TİP 2.3.3.1).

Orta Hitit Dönemi'nde A Binası'nda ortaya çıkan kalot adı verilen mühür tipinin erken ve geç örnekleri Eskiypar'da görülmektedir. Tez kapsamında aldığımız Orta Hitit'in erken safhasına ait örnek üzerinde güneş veya rozet motifi ve bitkisel bezeme yer almaktadır (TİP 2.3.3.2.1a). En yakın örneği bölgede Boğazköy'de görülür. Yarım daire şeklindeki bu mühürlerin geç örneklerinde ortadaki boş alan daha süslemeli olarak görülmeye başlar. Geç örnekleri Boğazköy¹²⁵⁴ ve Ortaköy¹²⁵⁵'de mevcuttur. Bu mührün tabakada bulunması tarihleme ve gliptik sanatına büyük katkı sunmaktadır.

Eskiypar'da A Binası'nda bir erzak küpü parçası üzerine basılmış damga mühür baskısından (TİP 2.3.2.3.2) Boğazköy'de de bulunması ve mührün depo görevlisine ait olması kurumsal ilişkileri göstermesi açısından önemlidir. Bu eser, Eskiypar'ın Boğazköy ile yakın ilişkisinin yanı sıra bölgede Hitit döneminde birçok kültürel ve siyasi organizasyonun içinde yer alan bir kent olduğunu göstermektedir.

Eskiypar' da bulunan düğme biçimli mühürler bölgede İmparatorluk Dönemi'nde Hitit merkezlerinde yaygın şekilde kullanılmaktadır. (TİP 2.3.3.2.1.3a -

---

¹²⁵⁴ Dinçol-Alparıslan 2013, 396-397. Fig.10, Bknz. Dinçol-Dinçol 2008, No.303.

¹²⁵⁵ Henüz yayınlanmamıştır.

TİP 2.3.3.2.1.3b) Doğantepe¹²⁵⁶, Oluz Höyük¹²⁵⁷, Maşat Höyük¹²⁵⁸, Boğazköy¹²⁵⁹, Alaca Höyük' te¹²⁶⁰ görülmektedir.

Eskiyapar'da A Binası'nda bulunan kireç taşı bir (TİP 2.3.3.2.2.1) silindir mühür, Hurri-Mitanni özellikleri taşımaktadır¹²⁶¹. Mührün yaklaşık M.Ö.15. yüzyıl genel tarihlenmesi bu tip mühürlerle birlik gösterir¹²⁶².Orta Hitit Dönemi'nde Hurri kültürünün yoğun olduğu bilinmektedir. Anadolu'da bu bölgede yaygın olarak görülmeyen Eskiyapar'daki Hurri-Mitanni stilindeki ithal silindir mühür siyasi veya ticari ilişkileri göstermesi açısından önemlidir.

Eskiyapar A Binası'nın Orta Hitit Dönemi geç seviyesinde bulunan bir bronz hançer (TİP 2.3.3.4.1) kabza formundaki farklılıkla ön plana çıkar. Hançerin gövdesindeki üç yiv sırasının en yakın benzeri Tuthalya kılıcında da mevcut olup her iki eser dönem bütünlüğü göstermektedir. Her iki eser de farklı boyutta ve işlevde olmalarına rağmen aynı ortak özellikleri göstermektedirler. Bu durum kılıcın Orta Anadolu kökenini desteklemektedir¹²⁶³.

Eskiyapar A Binası'nda bulunan Hitit zırh pulu (TİP 2.3.3.4.2) yapının doğu kanadında tespit edilen tahribatın nedenini açıklamaktadır¹²⁶⁴. Bu zırh pulu bölgede Eskiyapar dışında Boğazköy'de ve Ortaköy kazılarında da görülmektedir.

Eskiyapar'da bulunan orak, bölgede (TİP 2.3.3.4.3) Boğazköy (Büyükkale IVd)¹²⁶⁵, Alaca Höyük¹²⁶⁶, Oluz Höyük¹²⁶⁷ ve Boyalı Höyük¹²⁶⁸ gibi merkezlerde

---

¹²⁵⁶ Yurtsever Beyazıt 2014, 83. Res.8.

¹²⁵⁷ Özdemir-Dönmez 2010, 231, 239, Res.10-11.

¹²⁵⁸ Özgüç 1982, Lev. 58, 5 a-b-c.

¹²⁵⁹ Güterbock 1975, 68, Nr. 35, A-B, Nr 36, A-B. Nr 37, A-B.

¹²⁶⁰ Koşay 1967, 213, Al. P. 175.

¹²⁶¹ Tosun 1956, 21.

¹²⁶² Sipahi 2018a, 244-245. Res.14.

¹²⁶³ Sipahi 2018b, 1-14.

¹²⁶⁴ Sipahi 2015a, 155. Res. 10; Sipahi 2019, 904.

yaygın olarak uzun bir süre kullanılmıştır. Daha önceki dönemlerde de yaygın olarak kullanıldığı bilinen orakların varlığı, kültürel devamlılığı göstermesi açısından önemlidir. Eskişehir'de Orta Hitit Dönemi'ne ait metal buluntular bölgede devamlılığı göstermektedir.

---

¹²⁶⁵ Boehmer 1972, 126; Taf: XXXVII, 1128-1130; Boehmer 1979, 2; Taf.I; 2477/2478.

¹²⁶⁶ Koşay 1941, 7; Lev. X Al.e, 314-818.

¹²⁶⁷ Özdemir-Dönmez 2010, 239, Res.12.

¹²⁶⁸ Sipahi 2013c, 258, Fig.12.

BEŞİNCİ BÖLÜM

V. M.Ö.2. BİNDE ESKİYAPAR'IN ORTA KUZEY ANADOLU BÖLGESİ'NDEKİ EKONOMİK VE KÜLTÜREL İLİŞKİLERİ

Bölgede tez kapsamında yapılan çalışmada Eskiypar Höyük'ün konumu itibarı ile her dönemde kayda değer bir yerleşim merkezi olduğu, Eski Tunç Çağı'ndan itibaren bölgedeki diğer arkeolojik merkezlerle ve bölgelerarası iletişim kurduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bunu gösteren hem arkeolojik hem de filolojik veriler mevcuttur. Orta Kuzey Anadolu Bölgesi; İklimi, maden ve su kaynakları açısından zengin olduğu için her dönem tercih edilen bir yerleşim ve yaşam alanıdır. Eskiypar kentini bölgedeki teze dahil edilen 16 merkezle, mimari ve seramik bulguları açısından değerlendirdiğimizde örtüştüğünü görmekteyiz. Bunun yanında Eskiypar kentinin kendine özgü geliştirdiği bir kültürel birikim ve devamlılık da söz konusudur. Bu sayede de Eskiypar'a özgü bir yerel sanat anlayışının oluştuğu gözlenmektedir. Bunun en güzel örnekleri Hatti'den gelen geleneklerle, Asur Ticaret Kolonileri Çağı seramik formları devamındaki Eski ve Orta Hitit Dönemlerindeki kap tipolojisinde görülmektedir. Orta Kuzey Anadolu coğrafyasındaki çağdaş dönemlerde bulunan seramik formlardan farklılık gösteren pek çok örnek de mevcuttur. Eskiypar'da Eski Hitit Ia (V.3.c.2) Dönemi'ne tarihlenen kült odasında bulunan seramik grubunun varlığı, Eski Hitit sanatının dini törenlerde kullanılan kabartmalı vazo geleneğini Orta Hitit Dönemine kadar taşımış olduğunun göstergesidir.

Eskiypar; bölgede arkeolojik buluntularıyla ticari, ekonomik, idari, siyasi ve kültürel açıdan geniş bir yelpaze sunmaktadır. Uluslararası alanda, Mezopotamya, Kuzey Suriye, Ege, Mısır ve Doğu Akdeniz ile olan ilişkileri Hatti Çağı itibarıyla görülmektedir.

Eskiyapar'da bulunan Eski Tunç Çağı hazinesi Eskiyapar'ın Hatti Çağı'nda başlayan, Ege'den Mezopotamya'ya uzanan ticareti ve kültürel ilişkileri sergilemektedir¹²⁶⁹. Eski Tunç Çağı'na ait iki ayrı hazinesi ve dönemin diğer eserleri, Hatti merkez bölgesindeki zengin kent yaşamına da işaret etmektedir. Eskiyapar'ın Eski Tunç Çağı buluntuları hem dönemin refah seviyesi hem de Eskiyapar'ın Alaca Höyük, Truva, Poliochni, Kuzey Suriye ve Mezopotamya ile olan ilişkileri hakkında bilgi vermiştir¹²⁷⁰. Özellikle bu bölge için Eski Tunç Çağı'nın kültürel zenginliğine Alaca Höyük kral mezarları buluntularından sonra önemli bir katkıda bulunmuştur. Bu hazine Eskiyapar'ın Hatti Çağı'ndaki önemini ve Ege'den Mezopotamya'ya uzanan kültürel ilişkilerini ortaya koymaktadır. Bu bulgular da Eskiyapar'ın sadece bölgede değil bölgelerarası ticari organizasyonda ve etkileşimde ön planda olduğunu göstermektedir. M.Ö. 3. Binyılda Eskiyapar kentinde görülen bu zenginlik ve önem Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda da devam etmiş olmalıdır. Eskiyapar'da bu çağın buluntuları şimdilik çok kısıtlıdır. Ancak devam eden kazılar bu husus için değerli veriler sağlayacaktır. Kenteki bu zenginliğin ve gelişmişliğin devamlılığını, sonraki Eski Hitit ve Orta Hitit Dönemleri'ne ait özgün buluntularda görmekteyiz. Eskiyapar'ın Hitit Çağı'nda gelişkin bir kent kültürüne sahip olmasının temelinde M.Ö.3. Binyılda oluşan zenginlik yatmaktadır.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Eskiyapar Orta Kuzey Anadolu coğrafyasında Boğazköy, Alaca Höyük, Maşat Höyük, Doğanstepe, Oluz Höyük, Düdartepe, İkiztepe yerleşimleri, Kazankaya, Ferzant/Büget, Osmankayası mezarlıklarının seramiği ile tipolojistik benzerlikler göstermektedir.

Eskiyapar'daki Asur Ticaret Kolonileri Çağı tabakası şiddetli bir yangınla sona ermiştir. Bu yangın safhası "C" kesitinden "A" açmasında VI tabaka boyunca

---

¹²⁶⁹ Özgüç 1988, 7.

¹²⁷⁰ Özgüç 1988, XIX.

izlenebilmektedir. Söz konusu yangın safhasının genellikle “*Anitta yangını*” olarak bilinen tanımlamayla ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Eskiyyapar VI. tabakadaki şiddetli yangın katmanı ve Alaca Höyük’teki 4 ve 3b arasındaki yangın molozu, Boğazköy IVd ve 4. Tabakadaki yangın izleri Anitta tahribatı ile paralellik sunar. Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nın geç safhasındaki seramik stillerinin ve tasvir anlayışının Eskiyyapar’da Eski Hitit Dönemi’nde kesintisiz devam ettiği görülmektedir. Kabartmalı kap geleneğinde ve diğer eserlerde izlenen bu özellik Hatti çekirdek bölgesinin kentlerinden birisi olan Eskiyyapar için beklenen bir sonuçtur¹²⁷¹.

Bölgede Boğazköy/Hattuş karumu dışında Koloni Çağı’nı tam anlamıyla veren büyük bir karum veya kent ismi henüz net olarak bilinmemektedir. Eskiyyapar son dönemde Asur Ticaret Koloni Çağı için önem arz etmektedir. Barjamovic¹²⁷², Hitit şehri olan Tahrurpa’nın, Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nıdaki adının Tah(u)ru(wa) olabileceğini belirtmiştir. Kültepe metinlerinde Tahrurwa Ülkesi olarak geçen bu yer, bu çağda önemli bir ticari merkez olarak bilinmektedir. Tahrurwa ülkesi, Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda önemli bir ticari istasyon olan Kuburnat’la birlikte anılmaktadır. Michel¹²⁷³, Tahrurpa ile Tahrurwa’nın aynı yerler olabileceğini teklif etmiştir. Soysal’ın¹²⁷⁴ hazırladığı Hattice sözlükte Tahrurpa şehrinin Hattice karşılığı olarak Ta-a-hur-wa ifadesi yer almaktadır. A. Kryszeń ise Tahrurpa ve Tahrurwa isimlerinin filolojik benzerliğinin olduğunu belirtmiştir¹²⁷⁵. Eğer kentin Hitit dönemindeki adı Tahrurpa olarak kesinleşirse bölgedeki önemli bir ticari merkez yani bir başka karum belirlenmiş olabilecek ve bunun sonucunda da hem ticari hem kültürel hem de ekonomik bağlar yeniden değerlendirilebilecektir.

---

¹²⁷¹ Sipahi 2012a, 67.

¹²⁷² Barjamovic 2011, 264 a.n.1044.

¹²⁷³ Michel 2008, 250, a.n. 44

¹²⁷⁴ Soysal 2004, 735.

¹²⁷⁵ Kryszeń, 2016, 89-90,108.

Eski Hitit Dönemi'nde Eskiyaar Orta Kuzey Anadolu coğrafyasında Boğazköy, Alaca Höyük, Maşat Höyük, Boyalı Höyük, Fatmaören, Hüseyindedede, İnandıktepe, Doğantepe, Oluz Höyük, Dündartepe, İkiztepe, yerleşimleri ile mimari ve seramik buluntular açısından Kazankaya, Ferzant/Büget, Osmankayası mezarlıkları ile seramik tipolojisi olarak benzerlik göstermektedir.

Eskiyaar'daki Erken Eski Hitit Ia (V.3.c.2) seramiği Kültepe'de görülen Asur Ticaret Konileri Çağı seramiğinin devamı niteliğinde bir tipolojiye sahiptir. Bu da bölgede Eski Hitit kült seramik geleneğinin temellerinin oluşumunda Eskiyaar'ın önemini göstermektedir. Ayrıca bu döneme ait seramik formları ana tanrıça kültürünün kentte var olmaya başladığının göstergesidir. Bu dönemdeki seramik tipolojisi Eskiyaar'ın bölge içinde uzmanlaşmış yerel bir seramik kültürüne sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Hatta bu kültürel geleneğin Demir Çağı'nda da devam ettiği yapılan çalışmalarla belirlenmiştir¹²⁷⁶.

Eskiyaar, Eski Hitit Dönemi'nde bölgede yaygın olan ve tapınaklarda dini törenlerde kullanılan zengin bir kabartmalı kap geleneğine de sahiptir. Aynı zamanda kabartmalı kap geleneği açısından zengin bir repertuarı ile dini bir kent olma özelliğini de ön plana çıkarmaktadır. Hem yerel özelliklere sahip gri hamurlu hem de yaygın kırmızı hamurlu bej krem boyalı seramik örnekleri mevcuttur. Eskiyaar bölgede kabartmalı kap geleneğinin bütün aşamalarını ve gelişimini izleyebildiğimiz nadir bir kent olma özelliğini korumaktadır. Eskiyaar'ın kabartmalı kap geleneğini sınıfladığımızda¹²⁷⁷;

1. Grup boğa başları ile süslemeli olan vazo (TİP 2.2.1.9c), kasnak ve kanal sisteminin oluşumunu, aynı zamanda Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan gelen geleneğin Eski Hitit'deki dönüşümünü göstermektedir.

---

¹²⁷⁶ Zoroğlu 1979, 351-353.

¹²⁷⁷ Özgüç 1982, 146-147; Özgüç 1986b, 57; Özgüç 1988,49; Sipahi 2012a, 61-73.

2. Bitik-İnandık-Hüseyinde de grubuna giren boyalı ve sahnelerin frizlere bölündüğü büyük boyutlu vazolar. (TİP 2.2.1.10a)

3. Figüratif ve sanatsal olarak gelişkin vücut hatlarının ve ayrıntıların olduğu vazolara ait parçalar. Bu grupta Tanrı tasvirinin belirgin ve Hitit ikonografisine uygun olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bu gruba giren Kırıların Koruyucu Tanrısı tasvirli parçanın tarihi son dönem çalışmaları ile yukarı çekilmektedir (TİP 2.2.1.10f- TİP 2.2.1.10h). Eskiya par' da 3. Dönem kazılarında ortaya çıkan sazcı tasvirinin yer aldığı kabartmalı Orta Hitit tabakasına ait parça ile bu grup için tarihlendirme yeniden önerilmiştir.

4. Orta Hitit Dönemi'ne tarihlendirilen sazcı tasvirinin yer aldığı kabartmalı vazo parçası (TİP 2.3.1.4.2) bu geleneğin sadece Eski Hitit Dönemi ile sınırlı kalmadığını ve ikonografik sanat anlayışındaki gelişmişliği göstermesi açısından önemli bir buluntudur. Orta Hitit'le birlikte İmparatorluğa doğru olan süreçte Hitit sanatı içinde Hatti, Hurri ve Hitit karışımı klasik tarz olgunlaşmaya başlamıştır. Eskiya par sazcı tasvirinin yer aldığı kabartmalı vazo, Orta Hitit'in erken safhasına aittir. Seramik özelliklerinde Orta Hitit'te başlayan seramikteki standartlaşma ve tek düzeliğin izleri belirgindir. Saz çalan figür fizyonomisiyle, gövde çıplaklığı ve giysi tarzıyla kendini erken kabartmalı örneklerden belirgin bir şekilde ayırmaktadır¹²⁷⁸.

Bu kabartmalı kap geleneğinin bölgede yaygın olduğu görülmektedir. Eskiya par kenti, kabartmalı kap geleneğinin Eski Hitit Dönemi'nden Orta Hitit Dönemi'ne kadar olan devamlılığını sergilemektedir. Genel olarak bu vazolar üzerinde Koruyucu Tanrı'nın yanı sıra Fırtına Tanrısı kültü ve ona sunumlar ağırlıklıdır. Bu kapların bölgede bir merkezde üretilip dini törenlerde bayramlarda kullanılmak için dağıtıldığı düşünülmektedir. Eskiya par' da sayı ve çeşitlilik olarak yoğunluk göstermesi kabartmalı

---

¹²⁷⁸ Sipahi 2020a, 367.

kap üretim merkezi olma özelliğini ortaya koymaktadır. Bunun için ileride yapılacak kil analiz çalışmaları bu konuya destek sağlayacaktır.

M.Ö. 2. Binde birçok merkezde Hurri kökenli tanrılardan olan Hurri ve Şerri'ye ait ritonlar görülmektedir. Eskiyaşar'ın da bulunduğu bölgede Boğazköy¹²⁷⁹, İnadıktepe¹²⁸⁰ ve Tokat'ta boğa¹²⁸¹ ritonları bulunmuştur. K. Bittel Boğazköy boğalarını M.Ö. 16. yüzyıla tarihlemiştir¹²⁸². Bölgede Hitit dinindeki Fırtına Tanrısı'na verilen önemi dikkate aldığımızda Eskiyaşar'da bulunan bir boğa ritonu ayak parçasının (TİP 2.2.1.12.1b) Hurri veya Şerri'ye ait olduğu anlaşılmaktadır. Bulunan bu ayak parçası diğere boğa ritonuyla birlikte düşünöldüğünde Eskiyaşar'da Hitit dinindeki Hurri etkinliğı ve Eski Hitit Dönemi'nde Fırtına Tanrısı'na verilen önem görölmektedir.

Eskiyaşar'ın Anadolu'da çok uzun zaman kullanılan damga mühür bulla ve baskıları da Eski Hitit Dönemi gliptik sanatı için önem taşımaktadır. Bu mühürler yerel olarak Boğazköy ve Alaca Höyük ile yakınlık göstermektedir. Eskiyaşar'da bulunan bir bulla (TİP 2.2.3.1.2a), M. Weeden "Tyskiewicz grubu"¹²⁸³ Konya-Karahöyük¹²⁸⁴ Aydın mührü, Louvre'daki bir başka mühür ile Berlin'den bir mühür¹²⁸⁵ ve Büyükkale D'de¹²⁸⁶ bulunan mührün üzerlerindeki betimlemeden dolayı benzer olduklarını söylemektedir¹²⁸⁷.

¹²⁷⁹ Bittel 1963, 48 vd.; Darga1992, 41 vd. Res. 18.

¹²⁸⁰ Özgüç 1988, Lev.60-62; Darga 1992, 43, Res.21.

¹²⁸¹ Özgüç, N. 1956, 53, Lev. 13a-d; Özgüç 1975, 152.

¹²⁸² Özgüç 1975, 152.

¹²⁸³ Boehmer 1975, 375a; Alexander 1973-1976,141-215.

¹²⁸⁴ Alp 1968, 187, No. 8891.

¹²⁸⁵ Boehmer - Güterbock 1987, 38 Abb. 24a/3.

¹²⁸⁶ Weeden 2016,89. Fig.10.

¹²⁸⁷ Alp 1993, 189; Boehmer 1996, 18; Dinçol -Dinçol 1988, 88; Tafel I; Weeden 2016, 87.

Eskiyapar'ın Orta Hitit Dönemi'nde Orta Kuzey Anadolu coğrafyası içindeki ekonomik ve kültürel ilişkilerine bakıldığında yoğun olarak Boğazköy, Alaca Höyük, Maşat Höyük, Ortaköy ve Oymağaç yerleşim yerleri ile mimari, seramik ve diğer arkeolojik bulgular açısından kültürel bağlarının mevcut olduğu anlaşılmıştır.

Orta Kuzey Anadolu coğrafyasında Eskiyapar'ı diğer Orta Hitit merkezlerinden ayıran bir özellik de son dönemde mimarinin; seramik bulgular ve diğer arkeolojik eserlerle birlikte 2 evreye ayrılan net bir tabaka vermesidir. A Binası'nın Orta Hitit Dönemi'ne ait (V.2.a-V.2.b) iki safhası olan taş döşemeli bir yapı olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca oda içinde her iki safhada da bulunan banyo kapları da yapıdaki erken ve geç ayırımını ve diğer arkeolojik malzemesi yapının işlevinin daha kolay anlaşılmasını sağlamıştır. Bu yapı mimari olarak İmparatorluk Dönemi'ndeki büyük monumental yapılar kadar olmasa da mabet/saray (belki de metinlerde geçen Halentuva) denilen yapılara benzer niteliktedir. Veriler, bu yapının hem idari hem de dini işlevi olduğunu göstermektedir. Eskiyapar'da Eski Hitit Dönemi'nden itibaren kesintisiz devam eden bir mimari tabakalaşmayı gösteren ve Orta Hitit Dönemi'nde de 2 safhalı olarak kullanılmaya devam eden A Binası bölge arkeolojisine buluntularıyla katkı sağlamıştır. Çünkü bölgede Ortaköy ve Maşat Höyük gibi arkeolojik merkezlerden gelen bilgiler dışında Orta Hitit Dönemi çok belirgin değildir. Eskiyapar'dan elde edilen bulgular bölge arkeolojisine yeni bir soluk getirmiştir. Bu sayede Eskiyapar, Boğazköy ve Alaca Höyük gibi merkezlerde bu dönemin varlığı üzerinde yapılacak bilimsel çalışmalara da değerli katkılar sağlayacaktır.

Eskiyapar'da Orta Hitit Dönemi'ne ait olan tabletin, (TİP 2.3.3.1) bir mektup olduğu anlaşılmıştır. Fragmanda, Tahurpa ve Arinna isimlerinin yer almasının yanı sıra Kaşka adının geçmesi tarihleme ve lokalizasyon çalışmaları için büyük bir önem taşır. Tablet kırık olduğu için çok fazla bilgi edinilmemektedir. Mektupta geçen “^mhuhazarpa”

şahıs isminin Boğazköy¹²⁸⁸ metinlerinde “^mhuşarpa” ismiyle benzerlik taşıdığı anlaşılmıştır. Orta Hitit Dönemi’ne tarihlenen tablet parçası ve bu tablet üzerinde geçen Tahurpa, Arinna ve Kaşka isimleri bu dönem için önemli isimlerdir¹²⁸⁹.

Eskiyapar’da A Binası’nda bulunan silindir mühür, Hurri-Mitanni özellikleri taşımaktadır. Bu Hurri-Mitanni stiline ait mühürler bölgede Boğazköy’de de bulunmuştur¹²⁹⁰. Eskiyapar’da bulunan silindir mühür (TİP 2.3.3.2.2.1) yaklaşık M.Ö.15. yüzyıldaki bu tip mühürlerle birlik gösterir¹²⁹¹. Bu mühür Orta Hitit Dönemi’nde Kuzey Mezopotamya’da aktif olan Hurri Mitanni Devleti ile olan bağlantıları göstermesi açısından da önemli bir bulgu olmuştur. Hurri-Mitanni stilindeki ithal silindir mühür bölgedeki siyasi veya ticari ilişkilerde Eskiyapar’ın konumunu göstermesi açısından önemlidir. Çünkü tabletlerin ve yazışmaların her kentte bulunmadığı göze alınırsa Eskiyapar’ın önemli bir kurumsal yapılanmaya sahip olduğunu görmektedir.

Eskiyapar’da A Binası’nda bulunan damga mühür baskısı üzerindeki hiyeroglif GAL GEŞTIN olarak okunmuştur. Boğazköy’de bulunan bir mühür baskısı L. Massi tarafından bu hiyerolif de GAL GEŞTIN olarak okunmuştur. Eskiyapar’daki mühür baskısı “Orta Hitit”e tarihlenir fakat Boğazköy’deki mühür baskısı İmparatorluk Dönemi’ne tarihlendirilmiştir. Boğazköy’deki I. Tapınak kompleksinin tamamı daha önce de İmparatorluk Dönemi’ne (M.Ö. 14. yüzyılın sonları ile M.Ö. 13. yüzyıllar arası) tarihlenmiştir. Bu baskı hem Boğazköy mührünün tarihlemesini aşağı çekmesi, hem de idari ve siyasi bağların varlığını göstermesi açısından son derece önemlidir.

Boğazköy’de bulunan mühür baskıda GAL MEŞEDİ ismi geçmektedir. Bu da saray muhafızına ait bir yapının varlığını göstermektedir. Bu yapı Boğazköy’de GAL

---

¹²⁸⁸ Laroche 1966, 70, Kat. No. 382.

¹²⁸⁹ Süel 2019,974

¹²⁹⁰ Tosun 1956, 21.

¹²⁹¹ Sipahi 2018a, 244-245, Res.14.

MEŞEDI yapısı olarak adlandırılmaktadır. Eskiypardaki C Yapısı ile Boğazköy'deki yapının mimari ölçüleri birbirine yakın olup aralarında yön birliği de bulunmaktadır¹²⁹².

Bu dönemde kültürel ilişkiler sonucunda Doğu Akdeniz' e özgü malzeme olan Red Lustrous Wheel-made Ware (RL) adı verilen seramik grubu içinde yer alan iğ biçimli testilerin veya kol biçimli libasyon kaplarının benzerleri Geç Tunç Çağı'nda bölgede Eskiypar dışında Boğazköy, Alaca Höyük, Maşat Höyük ve Ortaköy'de görölmektedir. Bu kaplar Orta Anadolu'ya form olarak ithal edilen yerli üretimlerdir. Hitit Devleti'nin en önemli özelliği gördüğu eserleri ithal etmek yerine üretimini yapmaya eğilimli olmasıdır. Orta Kuzey Anadolu'da bu dönemde Hitit merkezlerinde çok sayıda görölen bu malzemelerin yayılımıyla beraber yerli üretim veya ithal oldukları yapılan kil analizleriyle anlaşılacaktır.

2. Dönem Çorum Müzesi'nin kazılarında kolcuklu bir Hitit bronz baltası ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca içe ve kanatlı ok ucu gibi eserlerin yanı sıra fritten yapılmış Mısır kökenli bir Horus gözü tasviri de bulunmuştur¹²⁹³.

Orta Kuzey Anadolu Bölgesi'nde Hitit merkezlerinde yapılan kazılarda Alaca Höyük¹²⁹⁴, Boğazkőy¹²⁹⁵, Ortakőy¹²⁹⁶ ve Eskiypar¹²⁹⁷ Hitit yerleşmelerinde, sayıca az da olsa Mısır eseri ele geçmiştir¹²⁹⁸. Eskiypar'da bulunan Mısır kökenli Horus gözünün

---

¹²⁹² Sipahi 2015a,156.

¹²⁹³ Ediz 1994, 109-113. Res. 3 (Esy.92/15)

¹²⁹⁴ Koşay - Akok 1938, 31, Lev. XLIV'de Al.a.88; Koşay 1966, 26, 64, Lev.XXXI, Al.i.14; Koşay 1951, Lev. LXXXIII, Al.b. 131; Koşay 1966, 26, Lev. XXXI Al.m.84 ve Al.m.83 bu eserler, Şahin başı ve Bes Mısır etkili olup Suriye yapımıdır.

¹²⁹⁵ Boehmer 1972, no. 2178, 2159, 1860, 2179; Boehmer 1979, no. 3709 ve 3727: Neve 1992, 29, Abb. 70.

¹²⁹⁶ Süel 1993, 499; Süel 1996, kapakta; Süel-Süel 2000, 323 Res.6.

¹²⁹⁷ Eskiypar'da bulunan ve fritten yapılmış Ra'nın Gözü (Ucat) denilen obje bu tarz eserlerin bölgede görölebileceğini göstermektedir. Ediz 1994, Res.3 (Esy.92/15)

¹²⁹⁸ Özkan 2007,90; De Vos 2003.

benzeri Alişar'da¹²⁹⁹ da görülmektedir. Bu eser, Eskiypar'ın Yakınoğu'daki kültürel ilişkilerini tanımlama için bilgi sağlamaktadır¹³⁰⁰.

---

¹²⁹⁹ von der Osten 1937; OIP 29.

¹³⁰⁰ Ediz 1994, 109-113.

VI. SONUÇ

“M.Ö.2. Binde Eskiypar’ın Orta Kuzey Anadolu Arkeolojisi’ndeki Yeri” başlıklı tez çalışmasının I. Bölümünde giriş, kapsam ve yöntem şeması çizildikten sonra tezin sınırları uyarınca Orta Kuzey Anadolu Bölgesi’nin coğrafi ve kültürel tanımlamaları yapılmıştır. Orta Anadolu ve Kuzey Anadolu Bölgesi’nin doğal ve jeomorfolojik özellikleri incelenmiş iklim, bitki örtüsü, toprak ve tarımsal açıdan genel özellikler sunulmuş ayrıca dağları akarsuları, gölleri, nehirleri ve bölgelerin bölümleri değerlendirilmiştir. Yapılan bu çıkarımlarla tezin coğrafi sınırları, fiziki ve kültürel yayılım dahilinde çizilmiştir. Bu kapsamda Orta Kuzey Anadolu coğrafyası, Çorum, Çankırı, Tokat, Samsun ve Amasya illeri temel alınarak toplam 16 (Boğazköy, Alaca Höyük, Maşat Höyük, Ortaköy, Boyalı Höyük, Fatmaören, Hüseyindede, İnandıktepe, Doğanentepe, Oluz Höyük, Dündartepe, İkiztepe, Oymağaç, Kazankaya, Ferzant/Büget, Osmankayası) yerleşim yeri ve mezarlık alanının M.Ö. 2. Binde Eskiypar yerleşimi ile olan sosyal, kültürel, ekonomik, ticari, siyasi ve idari yönden arkeolojik bağları bir bütün olarak bu çerçevede ele alınmıştır. Bölgede ortaya çıkan son veriler ele alınarak yapılan coğrafi tanımlama gelecekte yapılacak çalışmalara kaynak sağlayabilecektir. Ayrıca Orta Kuzey Anadolu Bölgesi’nde bulunan maden kaynakları ve bunların önemi ele alınmış ve bölgenin M.Ö.2. Bindeki siyasi yapısı ve durumu genel bir bakış açısı ile tez kapsamında sunulmuştur.

Tezin II. Bölümünde, Orta Kuzey Anadolu Bölgesi’nde çalışmış bilim insanları, coğrafyacılar, tarihçiler, gezginlerin yaptığı arkeolojik çalışmalar ve yüzey araştırmalarının tarihçesi ve bunların sunduğu veriler taranarak bir araya getirilmiştir.

Bu merkezlerin seçiminde net ve ayrıntılı bilgiler elde edebilmek için mümkün mertebe arkeolojik kazısı yapılmış yerleşim merkezleri tercih edilmiş ve üzerinde

yoğunlaşmıştır. Bu yerleşim yerleri ve mezarlık alanları genel olarak incelenmiş ve mimari tabakalaşmaları değerlendirilmiştir.

Tezin III. Bölümünde, M.Ö.2 Binde Eskiyapar Höyük'ün Orta Kuzey Anadolu Bölgesi'nin siyasi konumu, araştırma tarihi, lokalizasyonu ile stratigrafisi ve dönemin kronolojik değerlendirmeleri yapılmıştır. Eskiyapar'ın Asur Ticaret Kolonileri ve Hitit Çağı'ndaki (M.Ö. 1950-1180 Orta Tunç Çağı /Geç Tunç Çağı) gelişim süreci detaylı olarak incelenmiştir. Somut olarak arkeolojik materyallerin tanımlanması ve çözümlenmesi yapılmıştır. Eskiyapar, Orta Kuzey Anadolu coğrafyasında önemli ve stratejik bir konuma sahiptir. Eskiyapar'da ilk olarak 1968 yılında başlayan ve üç farklı dönemde gerçekleştirilen ve halen devam etmekte olan kazılar sonucu açığa çıkartılan (M.Ö. 2. Binde) Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve Hitit Dönemlerine ait gerek mimari (kısıtlı da olsa), seramik ve gerekse küçük eser grubu buluntularıyla önem taşımaktadır.

Tezin IV. Bölümünde Eskiyapar'ın M.Ö. 2 Bindeki mimari ve arkeolojik eserleri irdelenmiştir. Arkeolojik olarak mimari; seramik ağırlıklı olarak küçük eserler grubu diğer 16 merkezle bağlantı kurularak incelenmiştir.

Daha önce de belirtildiği üzere Eskiyapar'da 3. Dönem kazıları sırasında bir Koloni Dönemi tabakasının (mimari kısıtlı da olsa seramik bulgularla) varlığı ortaya çıkarılmış olup bunun üzerinde çalışmalar devam etmektedir. Koloni Çağı için şimdilik zengin buluntular olmamakla beraber bu zenginliğin varlığı bugüne kadar yapılan çalışmalarla anlaşılmaktadır. Bölgede Boğazköy'den sonra kuzeyde bir başka önem arz eden Koloni yerleşiminin varlığı önemlidir. Alaca Höyük izole bir bölgede dini ağırlıklı bir Hitit kentidir. Koloni tabakası olmakla beraber güçlü bir Koloni Dönemi merkezi olup olmadığı eldeki verilerle şimdilik bilinmemektedir. Hattuşa hanedanının güç kazandığı ilk yıllarda Hatti kentleri üzerinde kurulan siyasi ve dini baskıya rağmen Eskiyapar ve kuzeyindeki Alaca Höyük'te yaşam devam etmiştir¹³⁰¹.

---

¹³⁰¹ Sipahi 2012a, 61-73

Bu durumda Eskiyyapar Koloni Çağı'nda daha da önem kazanmaktadır. Eskiyyapar'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nı sona erdiren yangının hemen üstüne Eski Hitit Dönemi I. evresinin erken safhasının (Ia/V.3.c.2) temelleri oturmuştur. Dolayısıyla mimari yönden Hitit' e kesintisiz bir devamlılık söz konusudur. Aynı devamlılık seramik için de geçerlidir. Eskiyyapar Höyük'te mimari teknik çalışmalarda Asur Ticari Koloni Çağı'na ait henüz zengin mimari tabaka ortaya çıkmamıştır. Mimarinin gelecekte yapılacak çalışmalar sonucunda ortaya çıkacağı ön görülmektedir.

Eskiyyapar'da yapılan çalışmalarda "C" kesiti ile "F" alanında ve "E" alanında ortaya çıkartılan VI. tabakanın Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda kuvvetli bir yangın gördüğü anlaşılmıştır. Söz konusu yangın safhası genellikle bölge arkeolojisinde çağdaş merkezlerde "*Anitta yangını*"¹³⁰² olarak tanımlanır. Bu dönem mimarisini daha iyi anlayabilmek için Orta Kuzey Anadolu coğrafyasında Eskiyyapar ile çağdaş olan merkezlere bakıldığında; Boğazköy'de Aşağı Şehir 4. tabakada, Büyükkale IVd ve 8b-a tabakasında Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda iskân gördüğü tespit edilmiştir. Boğazköy'de Aşağı Şehir'deki 4. tabaka Kültepe Karum Ib ve Alışar Höyük'teki 11/10T tabakalarıyla çağdaş olarak görülmektedir¹³⁰³. Alaca Höyük'te 4 ve 3b tabakaları arasındaki yangın izleri, Anitta tarafından yakıldığı iddia edilen Büyükkale IVd ve Boğazköy Aşağı Şehir 4. tabakalar ile çağdaştır. Bu yangın felaketi Alaca Höyük tabakalanması için önemli bir kaynak olmuştur. Alaca Höyük'ün 4. tabakası

---

¹³⁰² Kaneş Ib dönemi boyunca bazı Orta Anadolu'daki şehir devletlerini başarılı bir şekilde bir krallık altında birleştiren, bilinen ilk yerel hükümdar Anitta olmuştur. Babası Pithana ve sonrasında Kaneş'e Kuşşar'dan gelen Anitta, Kaneş'i fethederek burasını iktidarın başkenti yapmıştır. Buradan başlayarak, kuzeye Karadeniz Dağları'ndan Kızılırmak'ın hemen güneyindeki bölgeye kadar uzanan bir krallık kurmuştur. Yazılı kaynaklardan öğrenilen Anitta'nın öğündüğü icraatlarından biri de geleceğin Hitit başkenti Hatuşa'yı yakıp yıkması ve lanetlemesidir. Schachner 2010b, 662; Schachner 2013a 156.

¹³⁰³ Schachner 2012b, 85, 87, 90.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı ile özellikle Kaniş-Karum Ib ve Ia tabakaları ile çağdaştır¹³⁰⁴. Ferzant/Büget mezarlığının Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın geç evresi ve Karum'da Ib katının son evresinden veya Ia'dan daha eski olmadığı görülmüştür¹³⁰⁵. Kazankaya mezarlığı ile de çağdaştır. Osmankayası mezarlığı da Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve Hitit Çağı'na (M.Ö. 18-14. yüzyıl) tarihlenmiştir¹³⁰⁶. Düdartepe'nin Hitit Çağı olarak yorumlanan III. Kültür Katı'nın İkiztepe'nin Er-Hitit (6. mimari tabakalı I. Kültür Katı)¹³⁰⁷ ya da Geçiş Çağı olarak adlandırılmış olan I. Kültür Katı ile çağdaş olduğu, gerçekte Hitit öncesi döneme yani Orta Tunç Çağı'nın Asur Ticaret Kolonileri Çağı ile çağdaş erken evrelerine tarihlendirilmesi gerekliliği vurugulanmıştır¹³⁰⁸. İkiztepe ve Düdartepe' de Orta Anadolu'daki Acem Höyük ve Konya-Kara Höyük gibi M.Ö.18 yüzyılda terk edilmiştir¹³⁰⁹. Maşat Höyük'te M.Ö. 2. Binyıla ışık tutan V. Yapı Katı Orta Tunç Çağı'nın erken evrelerine yani Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na aittir¹³¹⁰.

Oluz Höyük'te Asur Ticaret Koloni Çağı'na ait mimarı bir tabaka ile henüz karşılaşmamıştır¹³¹¹. Boğazköy'ün yerleşim alanında, Geçiş Evresi'ne ait birçok yerde iskân izlerinin bulunması, yerleşimin büyüklüğü ve kısmen yapılanma hakkında bilgi vermektedir. Büyükkale (BK V tabakası)¹³¹² Kuzeybatı Yamacı (Kuzeybatı 9.-8. tabakalar)¹³¹³ ve Aşağı Şehir'de (5. tabaka)¹³¹⁴ tespit edilen izler yerleşimin yayıldığı

---

¹³⁰⁴ Özgüç 1993, 474.

¹³⁰⁵ Özgüç 1986b, 391.

¹³⁰⁶ Dinçol 1982, 94.

¹³⁰⁷ Bilgi 2000, 114.

¹³⁰⁸ Dönmez 2001a, 874.

¹³⁰⁹ Bilgi 1998, 65.

¹³¹⁰ Dönmez 2001a, 874-875.

¹³¹¹ Yurtsever Beyazıt 2014, 92.

¹³¹² Neve 1982, 7-20.

¹³¹³ Orthmann 1963b, 9-12; Schirmer 1969, 36.

bölgeleri belirlemektedir¹³¹⁵. Boğazköy’de Asur Ticaret Kolonileri Çağı ya da başka bir deyişle Karum Çağı’ndaki¹³¹⁶ yerleşim, özellikle Aşağı Şehir’in 4. tabakasında geniş bir alanda araştırılabilmıştır¹³¹⁷.

Eskiyapar’da da 3. Dönem kazılarında gerçekleştirilen sondajlarda ortaya çıkarılan mimari temeller dışında henüz devam eden kazılarda Boğazköy’deki kadar güçlü mimari Karum/Koloni Çağı kalıntıları ortaya çıkmamıştır.

Eski Hitit Dönemi’nde Eskiyapar’ın mimarisi İnandıktepe, Hüseyindede, Fatmaören ve Boyalı Höyük mimari yapıları ile birlikte ele alınabilmektedir. Alaca Höyük, Boğazköy ve Maşat Höyük’deki mimari tabakalar karşılaştırma için oldukça zayıf bilgiler sunmaktadır. Bu dönemde depo odaları mevcut çok odalı asimetrik yapılar karşımıza çıkar. Eskiyapar’da bu döneme ait mimari evreler ve safhalar, Eski Hitit I (a-b) (5. seviye), Eski Hitit II (4. seviye) ve Eski Hitit III (3. seviye) tabakası olarak kesintisiz devam etmektedir¹³¹⁸.

Eskiyapar kuzey yamaçtaki 6. ve 5. tabaka ise Büyükkale IVd sonu, Aşağı Şehir 4.tabaka ile paraleldir. Boyalı Höyük Eski Hitit “A” Yapısı, Eskiyapar ‘ın V.3.c.1 ve V.3.c.2 tabakasının başı ile çağdaştır. Eskiyapar’ın VI. tabakasında görülen yangın katmanı ve Alaca Höyük’teki 4. ve 3b arasındaki yangın molozu, Boğazköy’deki IVd ve 4. tabakadaki Anitta tahribatı ile paraleldir. Eskiyapar’da diğer merkezlere göre mimari dağılımı kesintisizdir. Bu nedenle de mimari evre tespitleri daha net yapılabilmektedir. Eskiyapar Eski Hitit Dönemi V.3.a tabaka mimarisi, İnandıktepe Eski Hitit Tapınağı’na, ve Hüseyindede dini yapılarına paralellik gösteren Boyalı

---

¹³¹⁴ Naumann 1957, 23; Neve 1958, 20, Abb. 17.

¹³¹⁵ Schachner 2018, 85.

¹³¹⁶ A. Schachner Boğazköy için Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nı Karum Çağı olarak adlandırmıştır.

¹³¹⁷ Schachner 2013a,157.

¹³¹⁸ Sipahi 2020a, 359.

Höyük “A” Yapısı’nın Alaca Höyük 3b, Boğazköy- Büyükkale IVc, Boğazköy Aşağı Şehir 3, Maşathöyük IV ile çağdaştır¹³¹⁹.

“E” alanı Eskiypar’ın, Eski Hitit Ib (V.3.c.1 geç); yolun üstüne oturan yapı ise Eski Hitit Ia (V.3.c.1 erken) olarak tabakalandırılmıştır. M.Ö.2. Binyılın ilk çeyreğinden itibaren Eski Hitit Dönemi’ne kadar kesintisiz devamlılığı seramikler de ortaya koymuştur¹³²⁰. Eskiypar’ın Eski Hitit’in Ia (V.3.c.1) safhasında dini nitelikte bir yapı kompleksi E alanındadır. Eski Hitit II (V.3.b) evresinde depo odaları ve bir taş örme kült kuyusu ile büyük bir yapının bir kısmı B1 yapısı, Eski Hitit III’te (V.3.a) ise kuzeye doğru genişleyen A Binası’na bağlı taş örme kült kuyusu yeraltı kültürüyle ilişkilidir. Tel Mozan ve Ebla gibi Suriye kentlerinden görülen bu tür kuyular, kutsal bir alanla veya bir yapı ile ilişkili olarak yapılmışlardır¹³²¹. Boğazköy şehrinin M.Ö. 17.- 16. yüzyıllar’da mimaride görülen birçok teknik; ekonomik, siyasi ve sosyal yeniliklerin sonucu olmuştur¹³²². Bu süreç Eskiypar için de geçerlidir.

Eskiypar’ın merkezi bir konumda yer aldığı Kızılırmak kavsi içindeki Hitit İç Çerkirdek bölgesi ve yakın çevresi olan Orta Kuzey Anadolu coğrafyasında Boğazköy, Alaca Höyük, Ortaköy ve Maşat Höyük de belli başlı Orta Hitit Dönemi tabakaları mevcut olan yerleşimlerdir. Eskiypar Höyük’te iki evre ile temsil edilen Orta Hitit Dönemi, Hitit için aynı zamanda kültürel, dini, mimari, siyasi ve filolojik yönden bir ara reform safhası olmuştur¹³²³.

Eskiypar, Eski Hitit Dönemi’ne ait üç mimari evrenin hemen ardından zengin bir Orta Hitit Dönemi yaşamıştır 3.Dönem kazılarında Eski Hitit’in üç ana evresinin üzerinde bulunan ve daha önce tek safhalı olduğu anlaşılan A Binası’nda Orta Hitit

---

¹³¹⁹ Sipahi 2019a, 290.

¹³²⁰ Sipahi 2019d, 523-524.

¹³²¹ Sipahi 2021b, 94-101.

¹³²² Schachner 2015b, 139-140.

¹³²³ Sipahi 2021a, 141.

evresinin, kazıların ışığında 2 alt safhalı olduğu belirlenmiştir (Eskiyapar V.2.a ve V.2.b)¹³²⁴.

2010'da başlayan kazılar sonucunda önce A alanı olarak adlandırılan bölge, sonrasında B alanı olarak değiştirilmiş ve ilerleyen yıllardaki kazı çalışmaları sonucunda tamamen A Binası olarak tanımlanmıştır. Ayrıca A terası olarak adlandırılan bu alan ve tabakalanması, bulunduğu bölgedeki mimari tabakalaşmaya destek vermektedir. A Binası'nın Eski Hitit II, III evrelerinde ve Orta Hitit Erken ve Geç safhalarında kullanılmıştır. Bu yapının zamanla temelleri duvarları kullanılarak uzun bir dönem yaşadığı anlaşılmıştır. 'E' alanında ise Eski Hitit I'in Ia-Ib safhasını görmekteyiz. Asur Ticaret Koloni Çağı'nın Ia safhasında görülen seramik formlarının hemen sonrasındakiler Eskiyapar'da Eski Hitit Ib safhasında karşımıza çıkmaktadır. Eski Hitit Dönemi II ve III evrelerinin yapılarına bakıldığında, özellikle kazı yapılan kesiminde monümental yapılar henüz ortaya çıkarılmaktadır.

Eskiyapar'daki Orta Hitit Dönemi ile yapıların büyüdüğü ve inşa edilirken yapı temellerinde, daha alt seviyelerden alınan iri taşların kullanıldığı görülmektedir. Bu durum için ilk örnek 'C' Yapısıdır. A Binası'nın Orta Hitit evresi, buluntularıyla değerlendirildiğinde, idari ve dini/ kült amaçlı bir işleve sahip olduğunu anlaşılmıştır. Kült eşyasının yoğunluğu ve incelenen kült vazosuna ait parça Eskiyapar A Binası'nın dini bir yapı olduğunu göstermektedir. A Binası ve bulunduğu alanın kültürel niteliğinin daha alttaki Eski Hitit tabakalarında da mevcut olduğu bulunan kabartmalı vazo parçalarından anlaşılmaktadır¹³²⁵. Yapıda zırh pulu ile birlikte ele geçen ok ucu ve mızrak ucu buluntularının yanında çok sayıdaki sapan taşı/tanesi buradaki saldırı ve mücadelenin varlığını desteklemektedir¹³²⁶. Bu öğeler yapının bir saldırı sırasında tahribata uğramış olduğunu göstermektedir. Aynı yapıda bulunan mevcut

---

¹³²⁴ Sipahi 2020a, 360.

¹³²⁵ Sipahi 2020a, 367.

¹³²⁶ Sipahi 2015a, 155. Res. 10; Sipahi 2021a,141.

malzemelerden bu tür bir saldırının Orta Hitit Dönemi'nde kuzeyden gelen olasılıkla Kaşkalar nedeniyle olabileceğini düşündürür. Devam eden çalışmalarla beraber ortaya çıkacak veriler bu görüşü daha da netleştirecektir. Çünkü bölgede bu güçlü tahribatın izleri bu dönemde Maşat Höyük ve Boğazköy'de de mevcuttur¹³²⁷.

Orta Hitit Dönemi'nde ise mimaride değişimler ortaya çıkmaya başlar. Duvarlar daha kalınlaşır, İmparatorluk Dönemi'nde görülen anıtsal yapıların alt yapısı bu dönemde oluşmaya başlar. Eskiyaşar'da A Binası Orta Hitit Dönemi 'nde 2 safhalı ve tabanı taş döşelidir. Bu dönemde Alaca Höyük ve Maşat Höyük yapılarında da tabanlarda taş döşemeler görülmektedir. Orta Hitit Dönemi'ne ait Boğazköy'deki yapılar dini ve idari işlevlidir. Maşathöyük'teki saray yapısı da bu döneme ait en iyi korunmuş yapıdır ve idari işlevlidir. Alaca Höyük'teki III. kata ait iki safhalı 3a-3b yapısı tapınak ve saray olarak önerilmiş son dönem çalışmalarında ise saray planına daha uygun olduğu kabul edilmiştir. Ortaköy'deki yapılar ise Orta Kuzey Anadolu'daki merkezler arasında Orta Hitit Dönemi'nin geç safhasına ait bilgi veren önemli bir yerdir. Buradaki yapılar daha gelişkin ve monumental özellikler taşımaktadır. Bu gelişmişliğe en iyi örnek Eskiyaşar'daki C Yapısı'dır.

Tezin IV. Bölümünde, Eskiyaşar'daki ve Orta Kuzey Anadolu'daki mimari değerlendirmeler yapıldıktan sonra seramik ve küçük eser grupları incelenmiştir. Eskiyaşar'da mimari açıdan eksiklikler olmasına rağmen özellikle çanak-çömlek tipolojisi, yapıların işlevleri hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır.

Eskiyaşar'daki Asur Ticaret Kolonileri Çağı seramik repertuarının bugüne kadar yapılan kazılarda geniş bir tipoloji sunmadığı görülmektedir fakat devam eden kazıların bu sonuçları değiştireceği de düşünülmektedir. Eskiyaşar' da F alanı, E alanı ve C kesitinden bugüne kadar elde edilen verilere göre bu dönemde bilinen kap formları ve parçaları; çanak, tabak, vazo, testi kulpu, gaga ağızlı testiye ait parça ve 2 adet kesik

---

¹³²⁷ Özgüç 1982,28.

gaga ağızlı testi bulunmaktadır. Asur Ticaret Koloni Çağı'nda bu kap formları Eskiyyapar dışında Orta Kuzey Anadolu coğrafyasında Boğazköy, Alaca Höyük, Maşat Höyük, Oluz Höyük, Doğantepe, İkiztepe, Dündartepe yerleşimlerinde Ferzant/Büget, Kazankaya ve Osmankayası mezarlık alanlarında karşımıza çıkmaktadır.

Eski Hitit Dönemi'nde ise Eskiyyapar bölge için zengin bir seramik tipolojisi sunmaktadır. Özellikle Eski Hitit'in Erken Dönemi'nde E alanındaki dini yapıdaki odada bulunan Erken Eski Hitit Ia (V.3.c.2) safhasına ait kült kap grubu tipolojik olarak Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan gelen kap geleneğinin devamlılığı niteliğindedir. Bu kap formlarını Orta Kuzey Anadolu Arkeolojisi kapsamında bütüncül değerlendirildiğinde yerel özellik gösteren unik kap formlarından oluşmakta olduğu görülür. Bölgede, bu seramik grubunu diğer merkezlerdeki seramik gruplarıyla karşılaştırdığımızda Eskiyyapar Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın sonu Eski Hitit'in başı denilen Erken Hitit Dönemi özellikleri gösteren formlar olduğu anlaşılır. Bu kutsal odadan çıkan kaplar günlük hayatta kullanılan kap formlarından ziyade kült törenlerinde kullanılan ritüel amaçlı formlardır. Bu formlarda Eskiyyapar'a özgü seramik geleneğinde uzmanlaşmış yerel özellikler belirgin şekilde görülmektedir.

Özellikle 1. Dönem kazılarında kült odasında bulunan bir fincanın içinde göğüslerini tutan, başı diskuslu bir tanrıça heykelciği Hitit Çağı için önem taşımaktadır. Bu eser ile diğer çağdaş kült buluntularına dayanarak, Eskiyyapar'ın Eski Hitit Dönemi'nde bir kült merkezi olduğu vurgulanmaktadır. Fincan içindeki başı diskli tanrıçanın diskine aplike edilmiş 8 küçük disk mevcuttur. Baş giysisi, Hitit Dönemi'nden önce Koloni Çağı'nın geç safhasında kullanılmaya başlanmıştır. Bu tür bir kült kabının Hitit Çağı'nda başka bir yerde örneği mevcut değildir. Tanrıça figürinli fincan, metinlerde karşılaşılan kralın ve kraliçenin tanrıyı içme ifadesi ile ilişkili olduğu Hitit kült metinlerinde Tahurpa'da gerçekleştirilen bir festivalde Hitit kraliçesi, Arinna'nın sekiz Güneş Tanrıçası'na heykeller ve güneş kursları kurban eder. Bu

aşamada önemli olan Tahirpa'da, Arinna'nın Güneş Tanrıçasına yapılan törenden ve sekiz tanrıçadan söz edilmesidir. Tanrıçanın başındaki diskus, güneşi simgelemektedir. Eskiypar fincanının içindeki tanrıçanın başlığındaki diskusun üstünde küçük sekiz mini diskin sembolik olarak yer alması önemli bir ayrıntıdır. T. Sipahi, tasvirin, önceki sekiz tanrıçayı da temsil eden Arinna'nın Ana Güneş Tanrıçası olabileceğini öne sürmüştür¹³²⁸. Eğer yazılı belgelerle Eskiypar'ın Tahirpa olduğu gelecekte kesinleşirse bu kap örneği güçlü bir tanrıça kültürünün göstergesi olacaktır.

Kült odasında bulunan diğer formlar çanak, (TİP 2.2.1.2a) yuvarlak ağızlı testi (TİP 2.2.1.4.1a-TİP 2.2.1.4.1e-TİP 2.2.1.4.1d) Kesik Gaga Ağızlı Testi (TİP 2.2.1.4.2.1), Gaga Ağızlı Testi (TİP 2.2.1.4.2a- TİP 2.2.1.4.2b- TİP 2.2.1.4.2c) Matara (TİP 2.2.1.5a-TİP 2.2.1.5b) Meyvelik (TİP 2.2.1.6), Kantaros (TİP.2.2.1.7) Sepet Kulplu Kap (TİP.2.2.1.8), Vazo (TİP 2.2.1.9a)' dur. Bu formlar ve kült yapısı dışında Eskiypar'da bulunan Eski Hitit Dönemi'ne tarihlenen seramik örnekleri Boğazköy, Alaca Höyük, Maşat Höyük, Boyalı Höyük, Hüseyindede, İnandiktepe yerleşim alanlarında Osmankayası, Kazankaya ve Ferzant/ Büğet mezarlıklarında görülmektedir.

Orta Kuzey Anadolu coğrafyasında kült törenlerinde kullanılan Eski Hitit Dönemi'nin yaygın olan kabartmalı kap geleneği açısından Eskiypar'da oldukça zengindir. Bugüne kadar Eskiypar'da 10 farklı kabartmalı vazunun varlığı, bulunan parçalardan anlaşılmaktadır. Bu diğer merkezlerle karşılaştırıldığında oldukça fazladır. Bu da Eskiypar kentinin Eski Hitit Dönemi'nde dini niteliği ile ön plana çıkarmaktadır. Bölgede Eskiypar ile Alaca Höyük bu açıdan önemli iki merkezdir. Kabartmalı kap geleneğinin gelişim süreci Eskiypar örneklerinde net olarak izlenebilmektedir. Eskiypar'da bulunan omuz kısmı boğa başlarıyla süslü vazo (TİP2.2.1.9c) Kültepe'de düşüncesi gelişmeye başlayan kap ağzına gömülü kanal/kasnak sisteminin gelişip Eski

---

¹³²⁸ Sipahi 2012a, 61-73.

Hitit Dönemi'nin en erken safhasında vazo ağzına taşınmasını göstermesi açısından önemlidir.

Eskiyapar'da kabartmalı vazolarda en az iki Tanrı tipi kaşımıza çıkmaktadır; Bunlardan ilki, kabartmalı kaplar açısından Bitik-İnadık-Hüseyindedede grubunun dışında gri mika katkılı boyasız ve figürlerin daha gelişkin işlendiği örneklerdir. Özellikle bu parçalardan ikisi birleştirildiği zaman karşımıza Kırların Koruyucu Tanrısı ^DLAMA.LIL (TİP 2.2.1.10f- TİP 2.2.1.10h) çıkmaktadır. Bu örnek kabartmalı vazolar üzerinde bir tanrı tipini net bir şekilde göstermektedir. Bölgede birçok merkezde kabartmalı kap parçası bulunmuştur. Eskiyapar örneği figürün hatlarının daha farklı gelişkin bir üslupla gösterilmesi ve tanrı tasviri açısından diğerlerinden ayrılan güçlü bir örnektir.

İkincisi ise 2010 yılında bulunan boğa başlı adamın tasvir edildiği parçadır. Bitik-İnadık-Hüseyindedede grubunun içinde yer alan Eskiyapar kabartmalı vazo parçası üzerindeki boğa başlı adam, (TİP 2.2.1.10a) Tanrıya tapınımıla ilişkili kompozisyondan bir sahnede yer alır. Boğa başlı Hititli yukarı kaldırdığı sağ elinde boğa olması muhtemel bir hayvanı arka bacağından baş aşağı pozisyonda tutar. Eskiyapar figürünün boğa maskesi takmış olması da bir olasılıktır. Hitit törenlerinde görevlilerin çeşitli hayvan maskelerini giymesi bilinen bir uygulamadır¹³²⁹.

Eskiyapar'da bulunan boğa biçimli riton (TİP 2.2.1.12.1a) dışında Eski Hitit Dönemi'nde Orta Kuzey Anadolu coğrafyasında Oluz Höyük¹³³⁰ Boyalı Höyük¹³³¹, Alaca Höyük¹³³², Boğazköy- Aşağı Şehir¹³³³, Büyükkale¹³³⁴, Alishar Höyük¹³³⁵, Maşat

---

¹³²⁹ Sipahi 2014b, 35.

¹³³⁰ Yurtsever-Beyazıt, 2019, 385-394

¹³³¹ Sipahi 2019a, 285-295.Res.3.

¹³³² Koşay 1951, Lev. 73/1-2.

¹³³³ Fischer 1963, Taf.135/1279 136/1287; Neve 1958 Taf.10/b-e.

¹³³⁴ Bittel 1937, Abb 4, Lev.10/1-2-6; Fischer 1963; Taf 134/1256.

¹³³⁵ Osten 1937, Fig. 209/c 1740,210/c 762; Fig. 243/e/108,244/e 2331.

Höyük¹³³⁶, Tokat yöresinde¹³³⁷ Doğan-tepe¹³³⁸, Amasya yöresinde¹³³⁹ görülmektedir¹³⁴⁰. Eski-yapar ritonu ve süslemelerine en yakın örnek Alaca Höyük¹³⁴¹'te karşımıza çıkmaktadır.

Hurri kökenli tanrılar: Hurri ve Şerri heykelleri M.Ö. 2. Binde birçok merkezde görülmektedir. Boğazköy¹³⁴², İnandık-tepe¹³⁴³ Tokat boğa heykeli¹³⁴⁴ K. Bittel Boğazköy boğalarını M.Ö. 16. yüzyıla tarihlemiştir¹³⁴⁵. Bölgedeki ve Hitit dinindeki Fırtına Tanrısı'na verilen önem dikkate alındığında, bunun Eski-yapar'da bir boğa ritonuna (TİP 2.2.1.12.1b) Hurri veya Şerri'ye ait ayak parçası olduğu anlaşılmaktadır. Bulunan diğer boğa ritonu ile düşünüldüğünde Eski-yapar'da Fırtına Tanrısı'na sunumların yapıldığını anlaşılmaktadır.

Eski-yapar'da bulunan kap formlarının üzerlerindeki tasvirler yorumlandığında Fırtına Tanrısı (boğa), Kırkların Koruyucu Tanrısı (geyik) ve Ana Tanrıça kültürlerinin öne çıktığı görülür. Böylece Eski-yapar'ın dini kent olma özelliğini uzunca süre koruduğu anlaşılır. Tahurpa ile bir şekilde ilişkili olduğu ve en azından bu kentin bölgede olduğu varsayıldığında Eski-yapar'da Fırtına Tanrısı ve Ana Tanrıça kültürünün varlığı önem kazanır, metinlere göre Tahurpa'nın Mamma isimli Ana Tanrıçası ile Fırtına ve Güneş Tanrıçası'nın olduğu görülmektedir. Ayrıca Tahurpa'da Arinna'nın Güneş Tanrıçası'na

---

¹³³⁶ Özgüç 1982, Lev. 88/1a,2.

¹²⁶⁶ Özgüç 1956, Lev. XII/a-d; Özgüç 1988; Lev.78/1 1 a-b.

¹³³⁸ Alp 1963, Lev. XLI.

¹³³⁹ Özgüç 1974; Lev. 357-362.

¹³⁴⁰ Dönmez 2004, 51.

¹³⁴¹ Koşay 1951, Lev. 73/1-2.

¹³⁴² Bittel 1963, 48 vd.; Darga, 1992, 41 vd. Res. 18.

¹³⁴³ Özgüç 1988, Lev.60-62; Darga 1992, 43, Res.21.

¹³⁴⁴ Özgüç N. 1956, 53, Lev. 13a-d; Özgüç 1975, 152.

¹³⁴⁵ Özgüç 1975, 152.

da tapılmaktadır¹³⁴⁶. Bölgedeki Arinna ve Tahurpa kentlerinin dini açıdan da ilişkili olduğunu ve birden fazla tanrıya tapıldığı bilinmektedir. Dolayısıyla aynı bölgedeki Eskiyyapar'da birden fazla Tanrı'ya tapılması ve Ana Tanrıça'ya özgü ünik eserlerin bulunması bu bağlamda bölgede dini karakter açısından önemlidir.

Tezin IV. Bölümünde yer alan Eski Hitit Dönemi'ne ait küçük eser grubuna bakıldığında Eskiyyapar'da Eski Hitit Dönemi için zengin bir mühür repertuarı karşımıza çıkmaktadır. Hem mühür hem de mühür baskıları ve bullalar görülmektedir. Bunlar üzerinde dönemin karakteristik özelliklerini gösteren betimlemeler bulunmaktadır. Hitit Çağı'nda mühür baskılarının Boğazköy dışında çok yaygın olmadığı düşünüldüğünde, bu örnekler bölge arkeolojisi için önemli katkılar sunmaktadır. Diğer bir küçük eser grubu olan metal eserler açısından da Eskiyyapar oldukça zengindir. Bunun nedeni bölgedeki maden yatakları ve buna bağlı olarak gelişen ticari aktivitelerdir. Tez kapsamında bütün metal eserler alınmamıştır bunun sebebi ayrı bir çalışma konusu oluşturmaktadır.

Eskiyyapar'daki Orta Hitit Dönemi seramik kalitesindeki ve tipolojisindeki değişim – dönüşüm süreci çok net bir şekilde görülmektedir. Eski Hitit Dönemi'nde görülen formlar devam etmekle beraber yeni formlar da bu dönemde ortaya çıkmaktadır. Eskiyyapar'da Orta Hitit Dönemi'nde tabak formları daha ince cidarlı, genellikle kaba hamurlu krem astarlıdır. Yuvarlak testilerde bu dönemde boyunlarında uzama görülmektedir. Gaga ağızlı testi formuna Boğazköy'de de benzeri olan yeni bir form eklenmektedir. Matara formu kaplarda bu dönemde uzun boyunlu mercimek gövdelidir ve boyutunda küçülme görülmektedir. Bu form Eskiyyapar dışında Boğazköy'de İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenir. Bu dönemde ortaya çıkan vazo formları (TİP 2.3.1.4a-TiP.2.3.1.4b- TiP.2.3.1.4c) Eskiyyapar dışında Orta Hitit

---

¹³⁴⁶ Sir Gavaz 2012a 122; Nakamura, 2002, 17 vd. Soysal, 2004, 181 vd.; Ardzinba, 2010, 27,35.

Dönemi'nde Boğazköy, Alaca Höyük ve Maşat Höyük kentlerinde karşılaşılmaktadır. Bu döneme ait diğer bir form ağız kısmı kale mazgalı biçimli (TİP 2.3.1.4.1) büyük boyutlu vazolardır. Bu vazolar Eskiyaar, Ortaköy ve Boğazköy'de görülmektedir. Orta Hitit Dönemi'nde Hurri dininin etkisiyle beraber özellikle dini ritüellerde kullanılan kap formları ortaya çıkar.

Hitit sanatındaki, kökü Assur Ticaret Kolonileri Çağı'na kadar inen ve Eski Hitit'in hemen başında başlayan (M.Ö.1650) Hitit kabartmalı vazo/kap geleneğinin M.Ö.15. yüzyıldaki yeni bir örneğini Eskiyaar'da Orta Hitit Dönemi'ne ait sazıcı figüründe görülür. Eskiyaar'daki bu vazo parçası (TİP 2.3.1.4.2) Eski Hitit Çağı'nın güçlü Hatti geleneğini korumakla birlikte yeni sürecin izlerini sergilemektedir. Söz konusu süreç Hatti ve Hurri kültürünün karışımı olarak ortaya çıkan ve Geç Hitit'e kadar devam eden Klasik Hitit sanatının olgunlaşma sürecidir¹³⁴⁷.

Eskiyaar'da Orta Hitit Dönemi'ne tarihlenen adak kapları, kaseler (TİP 2.3.1.5.1a), sivri dipli testiler (TİP 2.3.1.5.2a), bardaklar (TİP 2.3.1.5.3) bölgedeki diğer merkezlerde yapılan eski çalışmalarda İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Bu formlar Orta Hitit Dönemi'nde ortaya çıkmış olsalar da İmparatorluk Dönemi'nde form olarak devam ederler. Bu formlar özellikle Boğazköy, Alaca Höyük, Maşat Höyük, Ortaköy ve Oymaağaç yerleşimlerinde görülür. Bu dönemde özellikle dikkat çeken fazla sayıda kulp üzerinde görülen bitkisel bezemelerdir. Bunlar buğday başağı olarak düşünülen bezemeli kulplardır (TİP 2.3.1.6a) ve Boğazköy ile Alaca Höyük'te de görülmektedir.

---

¹³⁴⁷ Sipahi 2020a, 367. Dipnot 56: Geçmiş güçlü orta Anadolu kültürüne ve coğrafyasına ait olan bu kesintisiz saygın ve yaygın sanat anlayışı, M.Ö.17 yüzyılın ortalarından M.Ö.16. yüzyılın içine kadar olan süreçte en güzel örneklerini vermiştir. Devam eden Eskiyaar kazıları Eski ve Orta Hitit Çağı kabartmalı vazo repertuarını genişletmeye ve yeni katkılar sağlamaya devam edecektir.

Orta Kuzey Anadolu Bölgesi'nde Geç Tunç Çağı'nda kullanılan Doğu Akdeniz kökenli Red Lustrous Wheel-made Ware (RL) seramik grubudur. Bu grup içinde 'Spindlebottles'' (iğ biçimli testiler) (TİP.2.3.1.7.1) ve kol biçimli libasyon kapları (TİP.2.3.1.7.2a) vardır. Bunlar form olarak Doğu Akdeniz'den ithal edilmiştir. Orta Anadolu bölgesinde yerli üretim örnekleri mevcuttur. Bölgede bu iki form yaygın olarak Eskişehir, Boğazköy, Alaca Höyük, Maşat Höyük ve Ortaköy kazılarında bulunmuşlardır.

Eskişehir'da bulunan insitu banyo kapları, (TİP.2.3.1.8.1a- TİP.2.3.1.8.1b) Orta Hitit evrelerinin ayrımında büyük önem taşımaktadır. Bu kap formu Asur Ticaret Koloni Çağı'ndan itibaren özellikle Orta Anadolu coğrafyasında yaygın olarak görülmektedir. Eskişehir'da bulunan örnekler hem arınma ritüellerinde hem de kült törenlerinde kullanıldığını göstermesi açısından önemlidir. Eskişehir'in Orta Hitit Dönemi kap formları bütüncül olarak değerlendirildiğinde bölge arkeolojisinde büyük bir boşluğu doldurmaktadır.

Eskişehir'daki Orta Hitit Dönemi'ne ait bulgular bölgenin tarihi coğrafyası ve kentler arasındaki iletişimi göstermesi açısından bölge arkeolojisine büyük bir katkı sunmaktadır. A Binası'nda bulunan tablette 2 kent ismi Tahurpa, Arinna ve kuzey Anadolu halkı olan Kaşka ismi geçmektedir. Son dönem Hitit arkeolojisi için de büyük bir gelişme olmuştur. Tabletlerin ve yazışmaların her kentte bulunmadığı dikkate alındığında Eskişehir'in önemli bir kent yapılanmasına sahip olduğu görülür. Bu tabletin içeriği birçok yeni tartışmanın ve çalışmanın yapılmasına katkı sunacaktır.

Eskişehir'da A Binası'nda bir erzak küpü parçası üzerine basılmış damga mühür baskısının (TİP 2.3.3.2.1.2) Boğazköy'de de benzerinin bulunması bu mührün depo görevlisine ait olması kurumsal ilişkiler açısından da önemlidir. Bu Eskişehir'in Boğazköy ile yakın ilişkisini ve bölgede Hitit döneminde birçok organizasyonun içinde yer alan bir kent olduğunu gösterir.

Eskiyapar’ da ‘A’ Binasında bulunan düğme biçimli mühürler (TİP 2.3.3.2.1.3a-TİP 2.3.3.2.1.3b) bölgede İmparatorluk Dönemi’nde Hitit merkezlerinde yaygın şekilde kullanılmaktadır. Doğantepe¹³⁴⁸, Oluz Höyük¹³⁴⁹, Maşat Höyük¹³⁵⁰, Boğazköy¹³⁵¹, Alaca Höyük ‘te¹³⁵² görülmektedir.

Eskiyapar’da A Binası’nda bulunan kireç taşı bir silindir mühür, Hurri-Mitanni özellikleri taşımaktadır. Bu Hurri – Mitanni stili mühür bölgede daha önce Boğazköy’de bulunmuştur¹³⁵³. Ayrıca Boğazköy’de¹³⁵⁴ yapılan çalışmalarda ikinci bir örnek daha bulunmuştur. Eskiyapar’daki mühür (TİP 2.3.3.2.2.1) M.Ö.15. yüzyıla tarihlenir¹³⁵⁵. Bu mühür Orta Hitit Dönemi’nde aktif olan Kuzey Mezopotamya, Hurri Mitanni Devleti ve kültürü ile olan bağlantıları göstermesi açısından önemli bir bulgu olmuştur.

Eskiyapar’da A Binası’nda Orta Hitit Dönemi Geç safhasında (V.2a) bulunan bronz hançer (TİP 2.3.3.4.1) gövdesindeki üç yiv sırasının en yakın benzeri Boğazköy Tuthalya kılıcında mevcut olup her iki eser dönem bütünlüğüne ve bölgeye ait bir özelliğe işaret eder¹³⁵⁶.

Eskiyapar A Binası’nın doğu kanadında tespit edilen Hitit zırh pulu (TİP 2.3.3.4.2) tahribatın nedenini açıklar¹³⁵⁷. Bu zırh pulu bölgede Eskiyapar dışında Boğazköy’de ve Ortaköy kazılarında da görülmektedir. Orta Hitit Dönemi’nde bölgede

---

¹³⁴⁸ Yurtsever Beyazıt 2014, 83, Res.8.

¹³⁴⁹ Özdemir - Dönmez 2010, 231, 239, Res.10-11.

¹³⁵⁰ Özgüç 1982, Lev. 58,5a-b-c.

¹³⁵¹ Güterbock 1975,68, Nr. 35, A-B, Nr 36, A-B. Nr 37, A-B.

¹³⁵² Koşay 1967, 213, Al. P. 175.

¹³⁵³ Tosun 1956, 21.

¹³⁵⁴ Schachner 2022, 109. Benzerleri için bkz. : Boehmer – Güterbock 1987, 95–114; resim için bkz; Schachner 2020, 29 Abb. 34.

¹³⁵⁵ Sipahi 2018a, 244-245, Res.14.

¹³⁵⁶ Sipahi 2018b, 1-14.

¹³⁵⁷ Sipahi 2015a,155. Res. 10; Sipahi 2019, 904.

Kaşka saldırıları mevcuttur. Bu pul ile yapıda ele geçen diğer buluntular, binanın uğradığı saldırıyı açıklar niteliktedir.

Eskiyapar'da bulunan orak (TİP 2.3.3.4.3), bölgede Boğazköy (Büyükkale IVd)¹³⁵⁸, Alaca Höyük¹³⁵⁹, Oluz Höyük, Ortaköy¹³⁶⁰ ve Boyalı Höyük¹³⁶¹ gibi merkezlerde yaygın şekilde kullanılmıştır. Daha önceki dönemlerde de yaygın olarak kullanıldığı bilinen orakların devamlılığı göstermesi açısından önemlidir. Ortaköy orakları yazıtlıdır ve dini törenlerde kullanılmış veya adanmış olmalıdırlar. Eskiyapar oraklarında yazıt mevcut değildir. Eskiyapar'daki Orta Hitit Dönemi'ne ait metal buluntular bölgede devamlılığı göstermektedir.

Son olarak Tezin V. Bölümünde M.Ö.2. Binde Eskiyapar'ın Orta Kuzey Anadolu Bölgesi'ndeki ekonomik ve kültürel ilişkileri mimari, seramik ve küçük eserler kapsamında değerlendirilmiştir.

1968'den itibaren sürdürülen arkeolojik kazılarda Eskiyapar'da Asur Ticaret Kolonileri ve Hitit Çağı için şu hususlar önem kazanmıştır:

- ❖ Eskiyapar'ın Alaca Höyük'ten sonra Hitit başkentine yakın bir ikinci büyük merkez olması ve kazılarda önemli eserlerin bulunması her zaman dikkat çekmiştir. Ayrıca güçlü bir Eski Tunç Çağı kültür katının üzerinde, Asur Ticaret Kolonilerini takiben çok tabakalı bir Hitit kültür katının varlığı, bölgenin kronolojisi ve stratigrafisi için değerli olmuştur.
- ❖ Eskiyapar, Eski Tunç Çağı'nda zengin olduğu kadar Hitit Çağı'nda da önemli bir kült merkezidir; bu çağa ait bir kült yapısı ortaya çıkarılmıştır.

---

¹³⁵⁸ Boohmer 1972, 126; Taf: XXXVII, 1128-1130; Boehmer 1979, 2; Taf I; 2477/2478.

¹³⁵⁹ Koşay 1941,7; Lev. X Al.e, 314-818.

¹³⁶⁰ Özdemir-Dönmez 2010, 239, Res.12.

¹³⁶¹ Sipahi 2013c, 258. Fig.12.

- ❖ Eskiyyapar Eski Hitit D6nemi'nde dini bir merkezdir. Bunu destekleyen arkeolojik veriler tapınak odası olarak adlandırılan E alanında k6lt odasında bulunan Eski Hitit D6nemi 'K6lt Seramik' grubudur. Aynı zamanda b6lge arkeolojisi içinde ele alındığında 6nik formları ve kap tipolojisi ile Asur Ticaret Kolonileri ağı kap formlarını Eski Hitit'te g6r6lmesini sağlayan bir merkezdir.
- ❖ En 6nemli Hitit Şehirlerinde 6zellikle Eski Hitit D6nemi'nde kentler arasında dolaşımı olan ve dini t6renlerde kullanılan kabartmalı vazolar 6retim merkezi olma olasılığı ile b6y6k 6nem arz etmektedir. Kabartmalı kap sayısı ve çeşitliliği ile bu kap geleneğinin t6m gelişim s6reci şu an b6lgede sadece Eskiyyapar kentinde izlenebilmektedir. Bu sayede kentler arasında k6lt6rel etkileşim de gerçekleştirilmiş olmaktadır. Bunu destekleyecek en g6zel sonuç gelecekte bu kentlerde bulunan kabartmalı vazolar ve Eskiyyapar'da bulunan vazoların kil analizinin yapılması olacaktır.
- ❖ Eskiyyapar'daki her d6nem s6reklilik g6steren yerel seramik k6lt6r6n6 anlamak için h6y6ę6n g6neyindeki dereden ve taştığı noktalardan kil analizleri yapılırsa ve vazolarla 6rt6şme g6r6l6rse Eskiyyapar'da ağlar boyunca kesintisiz iskanın bir başka nedeni de anlaşılmış olacaktır. 6nk6 kil zengini olan b6lgelerde g6l6 bir seramik k6lt6r6 karşımıza çıkmaktadır. Hammaddeye ulaşım kolay ve konforlu olunca aynı doğrultuda seramik k6lt6r6nde gelişim ve uzmanlaşma daha hızlı olmaktadır.
- ❖ Eskiyyapar'da bulunan k6lt vazolarında Fırtına Tanrısı, Geyikli Koruyucu Tanrı ve Ana Tanrıça k6lt6 6n plana çıkmıştır. Bunlarla birlikte ele geçen diğer k6lt buluntularına g6re kentte Eski Hitit D6nemi'nde b6y6k bir dini yapının varlığı belirlenmiştir. Bu yapının yerel bir Tanrıça ile ilişkili olduğu eserlerden anlaşılmaktadır. K6lt fincanı içindeki tanrıça, 8 mini g6neş diski

ile süslü disk başlığıyla Arinna'nın Ana Güneş Tanrıçası'nı temsil etmiş olabilir. Bu tip fincanlar tamamen Eskiya'ya özgüdür ve başka bir merkezde benzerleri bulunmamıştır.

- ❖ Hitit metinlerinden Tahurpa kentinde gerçekleştirilen bir festivalde Arinna'nın sekiz Güneş Tanrıçası'na sunum yapıldığı bilinmektedir. Ayrıca Tahurpa'da Tahurpa'nın Ana Tanrıçasına, kentin Fırtına tanrısına ve Güneş Tanrısına tapılmaktadır. Eskiya buluntuları da kentte birden fazla kutsalın varlığına işaret etmektedir. Dolayısıyla bölgede yer aldığı inanan Arinna ve Tahurpa kentlerinde de birden fazla Tanrı ve Tanrıça'ya tapılması bölgesel bir özelliktir. Bu bağlamda Eskiya-Tahurpa eşitliği, Arinna -Alaca Höyük eşitliğini sağlayacaktır.
- ❖ Boğazköy'den kuzeye doğru giden eski yollar üzerinde ilk büyük Hitit kenti Eskiya'dır. Diğer kent Alaca Höyük olup her iki kent Arinna ve Tahurpa lokalizasyonları için önem kazanmıştır. Eskiya ve çevresi için Tahurpa önerisi güçlenmiştir. Tahurpa eşleşmesi kesinleşirse, Eskiya'nın Koloni Çağı için Tahurpa tanımı da kesinleşecektir. Bu da Eskiya'nın Hitit öncesi Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ndeki Orta Kuzey Anadolu Arkeolojisine önemli katkılar sağlayacaktır.
- ❖ Eskiya'nın güçlü Hatti kültürü Hitit Çağı'nda kesintisiz devam etmiş; Hatti'den gelen kültürel özellikler M.Ö.2. Binin ilk çeyreğindeki Asur Ticaret Kolonileri tabakaları zenginleşerek doğrudan Hitit sanatına kazandırılmıştır. Eskiya Orta Kuzey Anadolu'da Hatti kültürünün Hitit sanatına kesintisiz geçişini gösteren önemli bir merkezdir. Hitit coğrafyasında ve arkeolojisinde merkezi bir konuma sahip olan Eskiya'da 2010 yılında arkeolojik kazılara yeniden başlanmıştır. 2010-2022 yıllarında sürdürülen 3. Dönem kazılarında ele geçen Eski Tunç Çağı, Hitit ve Demir

Çağları'na ait buluntular bölgenin kültürel zenginliğine yeni katkılar sağlamaya devam etmektedir.

- ❖ Bu tez kapsamında yapılan çalışmalar bölgedeki arkeolojik çalışmalara kaynak oluşturacaktır. Bu bakımdan Eskiyaşar'da çıkan ve bu tez kapsamında ele alınan dönem ve eserler Hitit bilim dünyası için büyük önem taşımaktadır. Devam eden kazıların her yıl yeni eserler vermesi bu durumun görüşlere katkı sağlayacağı Tahurpa eşitliğinin sağlanmasının görüşleri pekiştireceği görülmüştür. Gelecekteki zaman diliminde kazılacak ve ortaya çıkacak Hitit İmparatorluk Dönemi'nin alt yapısının kazılarla oluşturulduğunu, buna bağlı olarak yeni bilimsel çalışmaların yapılabileceğini göstermektedir. Ayrıca tezin devamı niteliğinde ek projeler gerçekleştirilebilecektir. Eskiyaşar'da son dönemde yapılan kazı çalışmaları ile ortaya çıkartılan arkeolojik veriler özellikle Hitit arkeolojine katkılar sunmaktadır.
- ❖ Bu çalışma ile M.Ö.2. Binde bölgede kentler arası siyasi, kültürel ve ekonomik bağların tasniflenmesi ve ortaya konulması gerçekleştirilmiştir.
- ❖ Eskiyaşar aynı zamanda Hitit ile ilgili görüş ve düşüncelere destek vermesi açısından da son dönemde önemli veriler sağlamaktadır. Eski Tunç Çağı'ndan itibaren arkeolojik veriler ve mimari tabakalaşma kesintisiz yerleşimin olduğunu göstermektedir. Tabakalaşma yapısı kentin stratejik-jeopolitik, dini, idari ve kültürel yönden her dönem önemini koruduğunu göstermektedir.
- ❖ Eskiyaşar'daki Orta Hitit Dönemi bölgenin tarihi coğrafyası ve kentler arasındaki iletişimi göstermesi açısından bölge arkeolojisine büyük bir katkı sunmaktadır. Eskiyaşar'ı arkeolojik açıdan değerlendirdiğimizde Eski Hitit mimari tabakaları ve ardından gelen Orta Hitit tabakaları ile Orta Kuzey

Anadolu arkeolojisinde büyük bir eksikliği karşılayarak diğer merkezlerle karşılaştırma yapma olanağı sunmaktadır. Çanak-çömlek tipolojisi açısından özellikle Orta Hitit Dönemi'ne ait mimari tabakalarda insitu ele geçen bulgular bölge arkeolojisi için kaynak oluşturacaktır.

- ❖ Tez kapsamına giren bölgenin merkezi konumundaki Eskişehir, M.Ö. 3. Binyılda olduğu gibi M.Ö. 2.Binyılda da kültürel ilişkiler açısından buluntuları ile önemini korumuştur. Tez kapsamında Eskişehir'in zengin ve çeşitli eserlerinin sadece bir kısmı alınarak değerlendirmeleri yapılmıştır. Özellikle Eski Hitit Dönemi ile Hitit İmparatorluk Dönemi arasında bir köprü niteliğinde olan Orta Hitit Dönemi Eskişehir'in Orta Hitit evresine ait buluntularla daha da iyi tanınmış bu evrenin, sadece filolojik açıdan değil arkeolojik açıdan da farklı bir yere sahip olduğu belirginleşmiştir.
- ❖ Sonuç olarak bütün verilerin ve ortaya konulan bu özelliklerin birlikte değerlendirilmesiyle Eskişehir'in Orta Kuzey Anadolu Arkeolojisinde güçlü ve stratejik bir merkez olduğu düşüncesinin somutlaştığı ortaya konulmuştur.

VII. KATALOG

Kat.No.1	Lev.No.1a-b	TİP 2.1.1.1a		
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim	
Eskiyapar	Asur Ticaret Kolonileri Çağı	Pişmiş Toprak	Çanak	
<p>Ölçü: Yük.: 26.2 cm; Gen.: 5cm. Buluntu Yeri: F alanı</p> <p>Tanımı: Kırmızı astarlı formlardan olan ve kısmen yangın görmüş bir çanağın ağız kısmıdır.</p>				
<p>Kazı Kazı Env. No: Esy. ÖO./1 Müze Envanter No: Etütlük</p>				
<p>Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.</p>				

Kat.No.2	Lev.No.2a-b	TİP 2.1.1.1b		
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim	
Eskiyapar	Asur Ticaret Kolonileri Çağı	Pişmiş Toprak	Çanak	
<p>Ölçü: Yük.: cm; Gen.:5 cm. Buluntu Yeri:</p> <p>Tanımı:..Ağız kenarı dışa çekik olan parça koyu kahve astarlı olarak yapılmıştır.</p>				
<p>Kazı Kazı Env. No: Esy. ÖO./2 Müze Envanter No: Etütlük</p>				
<p>Yayın:Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.</p>				

Kat.No.3	Lev.No.3a-b	TİP 2.1.1.2a	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Asur Ticaret Kolonileri Çağı	Pişmiş Toprak	Tabak
<p>Ölçü: Yük.: cm; Gen.:5 cm. Buluntu Yeri:F Alanı VI.tabaka Tanımı: Kırmızı astarlı iyi pişmiş düz keskin ağızlıdır.</p>			
<p>Kazı Kazı Env. No: Esy. ÖO./3 Müze Envanter No: Etütlük</p>			
<p>Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.</p>			

Kat.No.4	Lev.No.4a-b	TİP 2.1.1.2b	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Asur Ticaret Kolonileri Çağı	Pişmiş Toprak	Tabak
<p>Ölçü: Yük.: cm; Gen.:5 cm. Buluntu Yeri: F Alanı VI.tabaka Tanımı: Tabağın iç kısmında şerit şeklinde açık kahverengi olarak astarlanmıştır. Ağız bölümü ise kırmızı astarlıdır.</p>			
<p>Kazı Kazı Env. No: Esy. ÖO./4 Müze Envanter No: Etütlük</p>			
<p>Yayın:Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.</p>			

Kat.No.5	Lev.No.5a-b	TİP 2.1.1.3a	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Asur Ticaret Kolonileri Çağı	Pişmiş Toprak	Vazo Boyun Parçası
<p>Ölçü: Yük.: cm; Gen.:5 cm. Buluntu Yeri: F Alanı VI.tabaka Tanımı: Dışa çekik ağızlı ve gri astarlıdır.</p>			
<p>Kazı Kazı Env. No: Esy. ÖO./5 Müze Envanter No: Etütlük</p>			
<p>Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.</p>			

Kat.No.6	Lev.No.6a-b	TİP 2.1.1.3b	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Asur Ticaret Kolonileri Çağı	Pişmiş Toprak	Vazo Parçası
<p>Ölçü: Yük.: cm; Gen.:5 cm. Buluntu Yeri: F Alanı VI.tabaka Tanımı: Vazonun omuz parçasına aittir ve kulp yeri bellidir. Gri astarlı iyi pişmiş bir örnektir.</p>			
<p>Kazı Kazı Env. No: Esy. ÖO./6 Müze Envanter No: Etütlük</p>			
<p>Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.</p>			

Kat.No.7	Lev.No.7a-b	TİP 2.1.1.3c	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Asur Ticaret Kolonileri Çağı	Pişmiş Toprak	Testi /Kulp Parçası
<p>Ölçü: Yük.: cm; Gen 5.: cm. Buluntu Yeri: F Alanı VI.tabaka Tanımı: Parlak perdahlı, kırmızı veya kızıl kahverengi astarlıdır. Dikey kulp omza bağlanır.</p>			
<p>Kazı Kazı Env. No: Esy. ÖO./7 Müze Envanter No: Etütlük</p>			
<p>Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.</p>			

Kat.No.8	Lev.No.8a-b	TİP 2.1.1.4a	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Asur Ticaret Kolonileri Çağı	Pişmiş Toprak	Gaga Parçası/ Emzik
Ölçü: Yük.: cm; Gen.:5 cm.			
Buluntu Yeri: F Alanı VI.tabaka			
Tanımı: Gaga ağızlı testiye ait kırmızı astarlı parlak perdahlı ve emzik parçası			
Kazı Kazı Env. No: Esy. ÖO./8			
Müze Envanter No: Etütlük			
Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.			

Kat.No.9	Lev.No.9a-b	TİP 2.1.1.4b	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Asur Ticaret Kolonileri Çağı	Pişmiş Toprak	Kesik Gaga Ağızlı Testi
Ölçü: Yük.: 26.2 cm; Gen.: 15,7 cm.			
Buluntu Yeri: C Alanı VI.tabaka			
Tanımı: Kesik gaga ağız kısmı yapııştırılarak tamamlanmıştır. Testi dar boyunlu, düzensiz oval kesitli kulpludur. Hafif karın keskinliği mevcuttur. Soluk kirli kiremit renkli hamur ve astarlıdır. Gövdesinde çok az eksigi olup alçak kaide diplidir. Gövdesi kendi parçalarıyla tamamlanmıştır.			
Kazı Kazı Env. No: Esy.14/2			
Müze Envanter No: Çorum Müz. Edt.522			
Yayın: Sipahi T., 2018b, 1-14. Res.11.			

Kat.No.10	Lev.No.10a	TİP 2.1.1.4c	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Asur Ticaret Kolonileri Çağı	Pişmiş Toprak	Kesik Gaga Ağızlı Testi
Ölçü: Yük.: 32 cm; Boyun Çapı: 6.7cm, Karın Çapı: 20 cm Kaide Çapı: 7.6 cm			
Buluntu Yeri: VI.tabaka			
Tanımı: Gaga ağızlı testi, devetüyü hamurlu olup hamurunda kum taneleri vardır. Ağız kenarının bir kısmı ve karnından birkaç parça eksiktir. Orta boyda bir gaga ağızlı ve kısa boyunludur. Geniş karın aşağıya doğru ölçülü bir biçimde daralmaktadır ve kısa bir dikeylikten sonra halka dipile son bulmaktadır. Dik şerit kulpu ağız kenarından başlamakta ve karnının üst kısmında son bulmaktadır. Kulp çarkta yapılmış bir şerit şeklindedir.			
Kazı Env. No: Esy. 11/72			
Müze Envanter No: AMM 137-11-72			
Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.			

Kat.No.11	Lev.No.11a-b	TİP 2.2.1.1a	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Koç Başlı Fincan
<p>Ölçü: Yük.: 49 cm; Gen.: 29 cm. Buluntu Yeri: V.3.c.2 tabakası Tanımı: Devetüyü hamurlu, kırmızı astarlı ve perdelidir. Yuvarlak ağızlı dışarı çekik ağız kenarlı kısa boyunlu keskin omuzlu aşağı doğru daralan halka diplidir. Omuz üzerinde üçgen delikler vardır ve tek kulpludur. Kabın gövdesinde kabartma şeklinde 2 antilop arasında bir koçbaşı olup koçun boynunda bir halka görülmektedir. Antiloplar iki tarafında şişkin gözler ve uzun boynuzlarla kabartma şeklinde gösterilmiştir. Ağız kısmı delik ve gözleri yuvarlaktır. İçindeki sıvı koçun ağzından akar. Omuzdan çıkan şerit Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan Eski Hitit Dönemi'ne kadar seramik sürekliliğinin canlı örneğidir.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy.431/68 Müze Envanter No: AMM 109- 431/68</p>			
<p>Yayın: Özgüç T., (1999a),2, Pl. 2.</p>			

Kat.No.12	Lev.No.12 a-b	TİP 2.2.1.1b	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Tek Kulplu Fincan
<p>Ölçü: Yük: 11. cm. Gen.: 10.8 cm. Buluntu Yeri: V.3.c.2 tabakası Tanımı: Devetüyü hamurlu kırmızıya çalan ve kırmızı astarlı, ağız kısmı dar olup hafif keskin omuzlu ve karınlı aşağıya doğru daralan gövdeli ve halka diplidir. Omuz üzerinde üçgen şeklinde daireler vardır. Omuzdan çıkan yuvarlak kesitli kulp karna bağlanmaktadır.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy.366/68 Müze Envanter No: AMM 109-366-68 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>			
<p>Yayın:Özgüç, T., (1999a),2, Pl.3.</p>			

Kat.No.13	Lev.No.13a-b	TİP 2.2.1.1c	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	İnsan Yüzlü Fincan
<p>Ölçü: Yük: 8cm; Gen.:10 cm Buluntu Yeri: V.3.c.2 tabakası Tanımı: Devetüyü hamurlu, kırmızı astarlı, perdahlıdır. Yuvarlak ağızlı, kalınlaştırılmış ağız kenarlı, keskin karınlı, aşağı doğru daralan gövdeli, halka diplidir. Omuz üzerinde önde ve arkada kabartma halinde insan yüzleri vardır. Ağız kenarlarından çıkan çift yuvarlak kesitli kulp karna bağlanmaktadır. Bardakların her iki tarafında büyük burunlar, kemerli kaşlar ve şişkin gözler ile yüz kabartmaları yapılmıştır.Yüzün önden tasviri, Asur Ticaret Kolonisi Dönemi'nin son aşamasının özelliğini temsil eder. Bu kapların hepsi de ortak bir teknik ile yapılmışlardır .</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy. 371/68 Müze Envanter No: AMM 109-371-68</p>			
<p>Yayın: Özgüç, T., 1999a, 3, Pl.4.</p>			

Kat.No.14	Lev.No.14a-b	TİP 2.2.1.1d	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Tanrıçalı Fincan
<p>Ölçü: Yük:7 cm Gen.: 13,cm Buluntu Yeri: V.3.c.2 tabakası Tanımı: Devetüyü hamurlu, hamur renginde astarlı ve yarısı yanmıştır. Yuvarlak ağızlı dışa çekik ağız kenarlı keskin karınlı dibe doğru daralan gövdeli halka diplidir. Gövdesinde üç sıra oluk olup bunların arası kertiklerle doldurulmuştur. Kabın içinde kenarda bir tanrıça önünde bir altar ve gaga ağızlı testi bulunmaktadır. Tanrıça iri burunlu ve patlak gözlüdür. Başında küçük disklerle süslü bir başlık vardır. Elleri ile göğüslerini tutmaktadır. Ayakları gövdeye nazaran çok kısa tasvir edilmiştir. Ağız kenarından çıkan kulp karna bağlanmaktadır. Fincanlar içinde göğüslerini tutan çıplak kadın heykelciği metinlerdeki "tanrıyı içme" kavramının açıklanmasına yardımcı olmaktadır.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy.372/68 Müze Envanter No: AMM 109-372/68 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>			
<p>Yayın:Özgüç T.,1999a,3-4.Pl.6a-c; Özgüç T., 1988,145. D1, XVIII,50- 61</p>			

Kat.No.15	Lev.No.15a-b	TİP 2.2.1.1e	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Konik Fincan
<p>Ölçü: Yük: 13,4 cm; Gen.: 10,1 cm Buluntu Yeri: V.3.c.2 tabakası Tanımı: Devetüyü hamurlu, hamurun renginde astarlı, perdahlı olup konik başlı keskin omuzlu, keskin karınlı, ağza doğru daralan gövdeli, halka diplidir. Omuz üzerinde 3 adet emzik vardır. Her birinin yanında ikişer çıkıntı görülmektedir. Omuzdan çıkan yuvarlak kesitli kulp karna bağlanmaktadır. Burada yayınlanan üst tarafı piramit şekilli konik kaplar da Kaniş Karum II-Ib seviyelerindeki örneklerle yakından benzerlikler göstermektedir. Bu tip bir kap çok nadir olarak Kaniş ve Eskiyapar'da görülür ve daha sonraki dönemlere devam etmez. Bu tür kaplar ilk kez Orta Anadolu'daki Kaniş II döneminde ortaya çıkıyor. Eski Hitit Dönemi'nin (Seviye VIc) en erken evresine doğru tarihlendirilirler. Kaniş örnekleri ile karşılaştırıldığında Eskiyapar kaplarının yerel özelliklerini göstermektedirler. Ritüel amaçlı olarak kullanılan bu tür kaplar hem yerel festivallerde hem de evlerde kült kabı olarak kullanılmışlardır. Hitit çömlekçileri kült ve günlük hizmette kullanılan kaplar arasında ayırım yapmaya özen göstermişler. Bu aynı zamanda ritüel amaçlı kullanılan Hitit kap formlarının çoğunun kökenlerinin Asur Ticaret Koloni Dönemi'nde olduğunu göstermektedir.</p>			
Kazı Env. No. Esy.369/68			
Müze Envanter No: AMM 109-369/68 Anadolu Medeniyetleri Müzesi			
Yayın: Özgüç T.,1999a,4-5, Pl.7.			

Kat.No.16	Lev.No.16a-b	TİP 2.2.1.1f	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Konik Fincan
<p>Ölçü: Yük.15.8 cm., Gen.: 13.6 cm. Buluntu Yeri: V.3.c.2 tabakası Tanımı: Devetüyü hamurlu, kırmızı astarlı, parlak perdahlı olup, büyük bir kısmı yanmıştır. Keskin kenarlıdır, emziği kırık olup yuvarlak kesitli bir kulpu vardır. İçinde ayrıca bir borusu bulunmaktadır. Gövde üstünde yivli bir süsleme vardır. Gövdede 3 adet stilize ağaç motifinden oluşur.</p>			
Kazı Env. No. Esy. 422/68			
Müze Envanter No: AMM 109-422/68 Anadolu Medeniyetleri Müzesi			
Yayın: Özgüç T.,1999a, 4, Pl.8a-b.			

Kat.No.17	Lev.No.17a-b	TİP 2.2.1.2a	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Çanak
<p>Ölçü: Yük.: 4cm; Gen.: 24.4 cm. Buluntu Yeri: V.3.c.2 tabakası Tanımı: Devetüyü hamurlu, krem astarlıdır. Yuvarlak ağızlı basit ağız kenarlı, sığ gövdeli ve düz diplidir. Bu tür çanaklar form ve teknik olarak bu dönemde Orta Anadolu'da nadirdir.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy.137/68 Müze Envanter No: AMM 109 -137-68 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>			
<p>Yayın: Özgüç T.,1999a,7,Pl. 25.</p>			

Kat.No.18	Lev.No.18.1a	TİP 2.2.1.2b	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Çanak
<p>Ölçü: Yük: 6.8.cm. Gen.:21.4cm.; Kal:0.7 cm Buluntu Yeri: Tanımı: Geniş yuvarlak, hafif içe dönük yuvarlak, ağız kenarlıdır. Pembe bej hamurlu ve aynı renk astarlıdır, yer yer siyahlaşmıştır. Tabağın iç ve dış kısmında çark izleri bariz bir şekilde görülmektedir.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy.3/71 Müze Envanter No: AMM 115-4-71 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>			
<p>Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.</p>			

Kat.No.19	Lev.No.19a	TİP 2.2.1.2c	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Çanak
<p>Ölçü: Yük: 10.cm. Gen.:19 cm. Buluntu Yeri: V.3.c.2 tabakası Tanımı: Yuvarlak omuza doğru daralan geniş ağızlıdır. Omuzdan çıkan dik üçgen kulp, karşılıklı iki tanedir. Devetüyü hamurlu, omuzdan üstü kremidi astarlı, kısmen yanık izleri mevcut. Kırık parçalar, birleştirilmiştir.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy.133/71 Müze Envanter No: AMM 115-133-71 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>			
<p>Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.</p>			

Kat.No.20	Lev.No.20a-b	TİP 2.2.1.3	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Şişe
<p>Ölçü: Yük.: 12.1 cm; Gen.: 9.6 cm Buluntu Yeri: Tanımı: Kiremidi hamurlu, açık kırmızımsı astarlı olup üzerinde kırmızı boyalı ile yapılmış geyik figürleri vardır. Yuvarlak ağızlı, dışa çekik kenarlı olup ince boyunlu, keskin karınlı ağza doğru daralan gövdeli, sivri diplidir.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy.168/68 Müze Envanter No. AMM 109-168/68</p>			
<p>Yayın: Sipahi 2021a, 127-144. Res.13.</p>			

Kat.No.21	Lev.No.21a	TİP 2.2.1.4.1a	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Yuvarlak Ağızlı Testi
<p>Ölçü: Yük:46. cm; Gen:14,8 cm</p> <p>Buluntu Yeri: 2 nolu çukurda (kutsal) odadan V.3.c.2 tabakası</p> <p>Tanımı: Devetüyü hamurlu, parlak kırmızı astarlı ve perdahlıdır. Yuvarlak ağızlı uzun boyunlu geniş omuzlu aşağıya dibe doğru daralan gövdeli ve sivri diplidir. Boyundan çıkan yuvarlak kesitli kulp omza bağlanmaktadır. Şişe biçimindeki testi teknik ve şekil bakımından, diğer önemli Eski Hitit merkezleri ile mükemmel bir paralellik gösterir</p> <p>Kazı Env. No: Esy. 91/ 69</p> <p>Müze Envanter No: AMM 165-91-69</p> <p>Yayın: Özgüç T.,1999a, 6, Pl. 16.</p>			

Kat.No.22	Lev.No.22a	TİP 2.2.1.4.1b	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Yuvarlak Ağızlı Testi
<p>Ölçü: Yük.: 27.7 cm., Gen.: 19.4 cm.</p> <p>Buluntu Yeri: 2 nolu çukurda (kutsal) odadan V.3.c.2 tabakası</p> <p>Tanımı: Dar yuvarlak ağız kenarlı, dibi sivriye yakın balon biçimli gövdelidir. Boynun üst kısmı ile gövdenin üst yuvarlak bir kulpu birleştirilmiştir. Turuncu pembe ince kum katkılı hamurlu, aynı renkte astar boyalı olup gövdenin yarısının üstüne vişneçürüğü mat bir boya sürülmüştür.</p> <p>Kazı Env. No. Esy.1/71</p> <p>Müze Envanter No: AMM 115-1/71</p> <p>Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.</p>			

Kat.No.23	Lev.No.23a-b	TİP 2.2.1.4.1c	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Yuvarlak Ağızlı Testi
<p>Ölçü: Yük.: 65 cm; Gen.: 16 cm.</p> <p>Tanımı: Tek kulplu testi devetüyü hamurlu ve kırmızı astarlıdır. Yuvarlak ağızlı dışa çekik ağız kenarlıdır. Uzun boyunlu, yumurta gövdeli, yuvarlak diplidir. Boyundan çıkan kulp omza bağlıdır. Boyunla gövdenin birleştiği yerde şerit şeklinde iki yiv sırası ve omuzda hafif yatık şekilde boynuza benzeyen kabarıklık vardır. Ayrıca bunlar arasında konsantrik bir daire motifi vardır.</p>			
<p>Kazı Env. No: Esy.334/68</p> <p>Müze Envanter No: AMM 109-334-68 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>			
<p>Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.</p>			

Kat.No.24	Lev.No.24a-b	TİP 2.2.1.4.1d	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Yuvarlak Ağızlı Testi
<p>Ölçü: Yük.: 61 cm; Gen.: 17.cm.</p> <p>Tanımı: Devetüyü rengi hamurlu, kahverengi astarlı, perdahlıdır. Yuvarlak ağızlı, kalınlaştırılmış ağız kenarlı, kısa ve ince boyunludur. Yumurta gövdeli olup düz diplidir. Boyundan çıkan yuvarlak kesitli kulp omuza bağlanmaktadır. Kulpun karşısında iki çıkıntının arasında sing-royal motifi vardır.</p>			
<p>Kazı Env. No: Esy.275/68</p> <p>Müze Envanter No: AMM 109-275/68 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>			
<p>Yayın: Özgüç T.,1999a, 6-7, Pl. 22.</p>			

Kat.No.25	Lev.No.25a	TİP 2.2.1.4.1e	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Yuvarlak Ağızlı Testi
<p>Ölçü: Yük:29.5 cm. Gen.: 14cm, Ağız Çapı.7,2 cm Buluntu Yeri:2 nolu çukurda (kutsal) odadan V.3.c.2 tabakası Tanımı: Devetüyü hamurlu, parlak kırmızı astarlı ve perdahlıdır. Yuvarlak ağızlı, dışarı çekik ağız kenarlı, ince uzun boyunlu, geniş omuzlu, aşağıya doğru daralan gövdeli, sivri diplidir. Boyundan çıkan yuvarlak kesitli kulp omuza bağlanmaktadır. Çark yapımı, uzun silindirik boyunlu, yuvarlak omuzlu, şişkin, dibe doğru daralan gövdelidir.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy.272-68 Müze Envanter No: 109-272-68 AMM Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>			
<p>Yayın: Özgüç T.,1999a, 6, Pl. 17; 2002c, Lev.70.</p>			

Kat.No.26	Lev.No.26a-b	TİP 2.2.1.4.2a	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Gaga Ağızlı Testi
<p>Ölçü: Yük:50 cm Gen.:18 cm Buluntu Yeri: Tanımı: Devetüyü hamurlu parlak kırmızı astarlı, perdahlı olup yer yer yanık izlidir. Gaga ağızlı, uzun boyunludur. Karnı yarım küre şeklinde olup keskindir. Karnından sonra içe doğru daralarak devam eder kaidelidir. Koyu kırmızı astarlı ve parlak cilalıdır. Gövde, üstünde konik, altında ise içbükey profilde daralır, kaidelidir. Üst gövdede, iki tarafında kabartmalı iki keskin üçgeler bulunur. Uzun ve ince bir boyun üzerinde dik ve sonra sivri bir uca eğilir. Bunlar, metal kapların taklitleridir.</p>			
<p>Kazı Env. No: Esy. 273/68 Müze Envanter No: AMM 109-273–68 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>			
<p>Yayın: Özgüç T.,1999a, 5, Pl. 12; Özgüç 1988, 27.</p>			

Kat.No.27	Lev.No.27a-b	TİP 2.2.1.4.2b	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Gaga Ağızlı Testi
<p>Ölçü: Yük: 43 cm; Gen.: 18 cm</p> <p>Buluntu Yeri: 2 nolu çukurda (kutsal) odadan V.3.c.2 tabakası</p> <p>Tanımı: Devetüyü hamurlu, kırmızı astarlı, parlak perdahlıdır. Gaga ağızlı, uzun boyunlu, şişkin gövdeli, halka diplidir. Ağız kenarından çıkan yuvarlak kesitli kulp omuza bağlanmaktadır. Gövdeden iki adet kabartı vardır. Kırık ve eksikleri vardır.</p>			
<p>Kazı Env. No: Esy. 112/68</p> <p>Müze Envanter No: AMM 109-112-68 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>			
<p>Yayın: Özgüç, T., 1999a, 5, PL.13.</p>			

Kat.No.28	Lev.No.28a-b	TİP 2.2.1.4.2c	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Gaga Ağızlı Testi
<p>Ölçü: Yük: 1.10 m Gen.: 60 cm</p> <p>Buluntu Yeri: 2 nolu çukurun 4 nolu odasında V.3.c.2 tabakası</p> <p>Tanımı: Pişmiş toprak, gaga ağızlı testidir. Kiremidi hamurlu, kırmızı astarlı, parlak perdahlıdır. Uzun boyunlu, keskin karınlı, dibe doğru daralan gövdeli, düz diplidir. Ağız kenarından çıkan yuvarlak kesitli kulp, karna bağlanmaktadır. Ayrıca yanlarda birer tane şerit kesitli kulp vardır.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy.217/68</p> <p>Müze Envanter No: 109-217-68 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>			
<p>Yayın: Özgüç, T., 1999a, 5-6, PL.14.</p>			

Kat.No.29	Lev.No.29a	TİP 2.2.1.4.2.1	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Kesik Gaga Ağızlı Testi
<p>Ölçü: Yük:45 cm Gen.: 18 cm Buluntu Yeri: 2 nolu çukurda (kutsal) odadan V.3.c.2 tabakası Tanımı: Kesik gaga ağızlı omuzdan çıkan yuvarlak kesitli kulp karna bağlanmaktadır. Uzun boyunlu, yumurta gövdeli, yuvarlak diplidir. Bıtyunla gövdenin birleştiği yerde kbartma bir yiv vardır.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy.370-68 Müze Envanter No: AMM 109-370-68 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>			
<p>Yayın: Özgüç T.,1999a, 6.PI. 15.</p>			

Kat.No.30	Lev.No.30a-b	TİP 2.2.1.5a	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Matara
<p>Ölçü: Yük:34.5 cm; Gen.: 26 cm Buluntu Yeri: 2 nolu çukurda A evinin 4 nolu odasından V.3.c.2 tabakası Tanımı: Devetüyü hamurlu, kırmızı astarlı, perdahlıdır. Yuvarlak ağızlı, kalınlaştırılmış ağız kenarlı, uzun boyunlu ve matara biçimlidir. Boyundan çıkan ve gövdeye bağlanan yuvarlak kulpludur.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy.269/ 68 Müze Envanter No: AMM 109-269-68 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>			
<p>Yayın: Özgüç T.,1999a,6, PI. 18.</p>			

Kat.No.31	Lev.No.31a-b-c-d	TİP 2.2.1.5b		
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim	
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Matara	
<p>Ölçü: Yük:42.cm, Gen.: 40.cm.</p> <p>Buluntu Yeri: 2 nolu çukurda 3 nolu odanın tabanından V.3.c.2 tabakası</p> <p>Tanımı: Devetüyü hamurlu, hamuru renginde astarlı olup Matara şeklinde yassı küre gövdelidir. Daire şeklinde olan kısımların yanlarına bir çift yuvarlak kesitli kulp sonradan ilave edilmiştir. Uzun boyunlu ve sonradan açılan yuvarlak ağızlıdır. Üzerinde kırmızı boyalı aynı merkezli beş adet daire süsleme vardır. Üzerinde yer yer kırıklar, çatlaklar vardır.</p>				
<p>Kazı Env. No. Esy. 111/ 68</p> <p>Müze Envanter No: AMM 109-111-68 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>				
<p>Yayın: Özgüç T.,1999a, Pl. 19.</p>				

Kat.No.32	Lev.No.32a-b	TİP 2.2.1.6		
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim	
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Meyvelik	
<p>Ölçü: Yük.: 34 cm; Gen.: 43cm.</p> <p>Buluntu Yeri: 2 nolu çukurdan 5 nolu odanın 2. tabanından V.3.c.2 tabakası</p> <p>Tanımı: Devetüyü hamurlu ve hamuru renginde astarlı, perdahlıdır. Yuvarlak ağızlı, kalınlaştırılmış ağız kenarlı ve ağız kenarından sonra iki adet dış bükey profilli olan kısımdan sonra aşağı doğru daralan gövdeli ve pedestal kaidelidir. İki karşılıklı sepet kulpu ve iki karşılıklı ağız kenarından çıkıp gövdenin düz kısmına birleşen çengel kulpu vardır. Gövdede ve kaidede kırıklar ve yer yer eksikler vardır.</p>				
<p>Kazı Env. No. Esy. 113-68</p> <p>Müze Envanter No: AMM 109-113-68 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>				
<p>Yayın: Özgüç T.,1999a, 7, Pl. 24.</p>				

Kat.No.33	Lev.No.33a-b	TİP 2.2.1.7	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Kantaros
<p>Ölçü:Yük.: 37 cm; Gen.: 39 cm. Buluntu Yeri: V.3.c.2 tabakası Tanımı: Devetüyü hamurlu, kahverengi astarlı, perdahlı olup yer yer yanmıştır. Dört yapraklı yonca biçimli ağızlı, basit ağız kenarlı, uzun ve kalın boyunlu, keskin karınlı, aşağı doğru daralan gövdeli, halka diplidir. Karın üstünde üç sıra yiv vardır. Ağız kenarlarından çıkıp gövdeye bağlanan yuvarlak kesitli iki kulpu vardır.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy. 61/68 Müze Envanter No: AMM 109 -61-68 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>			
<p>Yayın: Özgüç T.,1999a,6-7, Pl. 21.</p>			

Kat.No.34	Lev.No.34a-b	TİP.2.2.1.8	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Sepet Kulplu Kap
<p>Ölçü: Yük.: 21.2cm; Gen.: 12.2 cm. Buluntu Yeri: V.3.c.2 tabakası Tanımı: Devetüyü/açık kahverengi hamurlu, parlak perdahlıdır. Yuvarlak ağızlı, kalınlaştırılmış ağız kenarlı, keskin karınlı, aşağı doğru daralan gövdeli, kaidelidir.. Kalın uzunca emziği, üçgen süzgeçlidir. Sepet kulpunun yarısı korunmuştur. Yan tarafında diğer bir kulpu daha vardır. Kulpun karşısında düğme şeklinde bir çıkıntı vardır.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy.218/68 Müze Envanter No: AMM 109-218/68 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>			
<p>Yayın: Özgüç T.,1999a, 6, Pl. 20.</p>			

Kat.No.35	Lev.No.35a	TİP 2.2.1.9a	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Vazo
<p>Ölçü: Yük.: cm; Gen.: cm.</p> <p>Buluntu Yeri:</p> <p>Tanımı: Gövdesi kırmızı astarlı ve parlak perdahlıdır. Kabın alt kısmı krem rengindedir. Gövdesinin geniş kısmında dört dikey kulpu bulunmaktadır. İçbükey profilde uzun silindirik boyunludur. Omuzda iki oluk şeklinde şerit vardır.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy. 2/67</p> <p>Müze Envanter No: AMM 73-2-67 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>			
<p>Yayın: Özgüç T.,1999a, 7, Pl. 23.</p>			

Kat.No.36	Lev.No.36a-b	TİP 2.2.1.9b	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Vazo
<p>Ölçü: Yük.:57 cm, Çap: 43cm</p> <p>Buluntu Yeri: 2 nolu çukurda A evinde 4 nolu çukurdan</p> <p>Tanımı: Pişmiş topraktan devetüyü hamurlu, kırmızı astarlı, perdahlıdır. Yuvarlak ağızlı, dışarı çekik ağız kenarlı, kısa boyunlu, şişkin gövdeli, yuvarlak diplidir. Gövde üzerinde dört şerit kulpu vardır. Boyunda derin iki yiv sırası mevcuttur.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy.335/68</p> <p>Müze Envanter No: AMM 109 -335/68 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>			
<p>Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.</p>			

Kat.No.37	Lev.No.37 a-b-c-d	TİP 2.2.1.9c	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Vazo
<p>Ölçü: Yüksek: 59,7 cm Gen.40,5 cm.</p> <p>Buluntu Yeri:</p> <p>Tanımı: Dört simetrik kulpun yukarı uçları arasında oturan dört boğa tasviri vardır. Boğaların gövdeleri kabartma olarak, baş ve boyunları da heykel tarzında işlenmiştir. Boğaların alınları üstündeki üçgenlerin içleri kısa çizgilerle doldurulmuş yularları yuvarlak noktalarla gösterilmiş içleri nokta sıraları ile bezeli kabartma birer şerit halindeki uzun kuyrukları yatan boğaların altında ve kulplar arasında alışılmamış bir biçimde tasvir edilmişlerdir. Boğaların altında ve yine kulplar arasında aynı mührün signe royal motifli dört baskısı vardır. Plastik süslü, kırmızı astarlı, iyi perdahlı, silindirik boyunlu yuvarlak dipli, ağız kenarında tekne aracılığıyla içi boş boruya dökülen içki, dört boğanın başının ağzından, vazunun içine akmaktadır.. Vazonun ağız kenarı içindeki boruya bağlı dört boğa başı heykelciği vardır.</p>			
Kazı Env. No. Esy. 1/67			
Müze Envanter No: AMM 73-1-67 Anadolu Medeniyetleri Müzesi			
Yayın: Özgüç T., 1988, 145, XVIII, (Lev. P; D, 3). Özgüç, T. 1982, 153, PL.87/Fig 164a,b; Özgüç 2002c, 567-568.			

Kat.No.38	Lev.No.38a-b	TİP 2.2.1.10a	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Kabartmalı Kap Parçası.
<p>Ölçü: Yüksek: 4.7cm, Gen.: 5.25 cm; Kal. 0.8 cm.</p> <p>Buluntu Yeri: IC/10f</p> <p>Tanımı: Küçük boyutlu bir vazoya ait parçadır. Kırmızı renkli astarı bozulmadan korunmuş, figürler krem rengindedir. Boğa başlı bir figür sağ eliyle bir hayvanı arka ayaklarından baş aşağı durumda tutarken tasvir edilmiştir. Hayvanın belden itibaren olan kısmı kırık ve eksiktir. Boğa başlı figürün sol elinde de bir tasvir olduğu omuz pozisyonundan anlaşılmaktadır.</p>			
Kazı Env. No. Esy.10/2			
Müze Envanter No: 9003			
Yayın: Sipahi, T. 2013a, 61-74; Sipahi T., 2014b, 35-44; Sipahi, T. 2015a, 153-168			

Kat.No.39	Lev.No.39a	TİP 2.2.1.10b	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Kabartmalı Kap Parçası.
<p>Ölçü: Yük.:7.6 cm Gen.:9.2cm. Buluntu Yeri: M/9 p II.Y.K Tanımı: Pişmiş toprak, açık kiremit renkli hamuruna ince kum taneleri katılmıştır. Pembe bej astarlıdır. Parçanın dış yüzüne kabartma bir insan figürü yapılmıştır. Mevcut şekle göre figür, sivri serpuşlu, üçgen yüzlü, iri yuvarlak iri gözlü, uzun büyük burunludur. Tam açık şekilde iki tarafa uzattığı ellerinde aşağı doğru sarkan bir şeyler tutmaktadır. Serpuşun tepesi elinde tuttuğu şeyler ve belden aşağı kısmı mevcut değildir. İç kısımda çark izleri görülmektedir.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy.14/73 Müze Envanter No: AMM 157-14-73 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>			
<p>Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.</p>			

Kat.No.40	Lev.No.40a-b	TİP 2.2.1.10c	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Kabartmalı Kap Parçası.
<p>Ölçü: Yük.:10,3 cm, Gen.: 15,8 cm. Buluntu Yeri: III. tabaka Tanımı: Soluk kiremidi renk hamurlu, açık kahverengi astarlıdır. Kabartmalı bir vazunun boyundan önceki frizine ait bir parçadır. Üzerinde kabartma şeklinde yapılmış olası bir lirin üçgen üst kısmı bulunmakta olup boya ile olası 4 tel yapılmıştır. Bu tasvirin sol tarafında kabartmalı, kısmen boyanmış ovalimsi form aşağıya doğru uzanmaktadır. Üzerinde yuvarlak iki çukıntı vardır.</p>			
<p>Kazı Env. No: Esy.12/15 Müze Envanter No: 9158</p>			
<p>Yayın: Sipahi, T., 2013a, 61-74; Sipahi, T.,2015a,153-168. Sipahi, T., 2019b 71-97.</p>			

Kat.No.41	Lev.No.41a-b	TİP 2.2.1.10d	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Kabartmalı Kap Parçası.
<p>Ölçü: Uz. cm., Gen. cm., Kal. 1.2-1.3 cm.</p> <p>Buluntu Yeri:</p> <p>Tanımı: A da oturan bir boğa profilden tasvir edilmiş ön ve arka ayaklarını altına almış, başı dik ve ileri doğru bakmaktadır. Gözleri boynuzları çok belirgin bir şekilde işlenmiştir. Boynu oldukça kalındır. Sol ön bacağı sağ ön bacağının üzerindedir. Bu kompozisyonu vurgulamak için derin yivlerden yapılmıştır. Arka ayaklarda aynı şekilde tasvir edilmiştir. Kuyruk hafif bir kafis yaparak arkaya inmiştir. Figür vazo üzerine kabartma olarak işlenmiştir. Altına yine kabartma olarak kalın bir çizgi yapılmıştır. Çizginin toprak bir zemini ifade ettiğini düşünebiliriz. Bu figürün hemen sağında, bir insan figürüne ait diz kapağı ve bileği arasındaki bacak kısmı yer alır.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy.184.a./82</p> <p>Müze Envanter No: AMM 121-184.a./82 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>			
<p>Yayın: Özgüç,T.,1988, 52 Lev.-.PL. 75,2,Lev. L, 4; Res. 58.</p>			

Kat.No.42	Lev.No.42a-b	TİP 2.2.1.10e	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Kabartmalı Kap Parçası.
<p>Ölçü: Uzun. 10 cm., Gen. 12 cm., Kal. 1.3 cm.</p> <p>Buluntu Yeri:</p> <p>Tanımı: A da olduğu gibi B deki tasvir edilmiş bir boğadır. Hayvanın ağız ve baş kısmı tahrip olmuştur. Oturan bir boğa profilden tasvir edilmiş ön ve arka ayaklarını altına almış, başı dik ve ileri doğru bakmaktadır. Gözleri boynuzları kabartma olarak işlenmiştir. Boynu oldukça kalındır. Sol ön bacağı sağ ön bacağının üzerindedir. Bu kompozisyonu belirtmek için derin yivlerden yapılmıştır. Arka ayaklarda aynı şekilde tasvir edilmiştir. Kuyruk hafif bir kavis yaparak arkaya inmiştir. Figür vazo üzerine kabartma olarak işlenmiştir. Bunun hemen sağında, bir insan figürüne ait diz kapağı ve bileği arasındaki bacak kısmı yer alır.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy.184 b/82</p> <p>Müze Envanter No: AMM 121-184-82 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>			
<p>Yayın: Özgüç,T., 1988, 52.Lev.-.PL. 75, Res. 59.</p>			

Kat.No.43	Lev.No.43a-b	TİP 2.2.1.10f	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Kabartmalı Kap Parçası.
<p>Ölçü: Yük.: 15 cm; Gen.: 11,3 cm.</p> <p>Tanımı: Kabartmalı kap parçası gri, mika katkılı hamurlu, gri astarlı olarak pişmiş topraktan yapılmıştır. Geyik üzerinde duran Kırkların Koruyucu Tanrısı profilden işlenmiştir. Tanrı geniş kemerli, kısa elbiseli, sivri ucu yukarı kıvrık ayakkabılıdır. Bacakları uzun, diz kapağı ayrıntılarıyla işlenmiştir. Sırtındaki saç tutamı eteğinden de uzundur. Sol dizi önünde frizleri ayıran şerit var. Tanrı her iki frizi kapsayacak boyutta Geyiğin on iki çatalı boynuzu bu şeride değıyor. Kulak göz, burun deliğı ve ağız, uzun ince boyun incelikle işlenmiştir. Tanrının önündeki kabartma nesnenin ne olduğı bilinmemektedir. Geyik üstünde duran Koruyucu Hitit Tanrısı (^D LAMMA.LİL) mevcuttur.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy.184c/82 Müze Envanter No: AMM 121-184c-82 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>			
<p>Yayın: Özgüç,T.,1988, 52-53, Lev. 76,1. Res. 3.</p>			

Kat.No.44	Lev.No.44a-b	TİP 2.2.1.10g	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Kabartmalı Kap Parçası.
<p>Ölçü: Yük.: 14 cm; Gen.: 9 cm. Kal, 0.4-1 cm.</p> <p>Buluntu Yeri:</p> <p>Tanımı: Müzik saz çalan bir figür yer almaktadır. Kısa bir elbise giymiştir. Bacakları çıplaktır. Sol kolunu uzatmış, sağ kolunun altında tuttuğı sazı çalmaktadır. Bu parçaya ait olan diğere parçada profilden çıplak olarak tasvir edilmiş ve ileriye atılmış bir bacak vardır.</p> <p>Başı, bacakların dizden aşağısı ve eli eksiktir. Gömleğı kısa, eteğı düzdür. Sazın gövdesi ovaldir. Sağ elin üç parmağı saz çalar durumdadır. Omuzdan dize kadar inen şal (!) aşağıya doğru genişlemektedir. Bu şal tipine ilk defa rastlanmaktadır. Sol bacağı diz keskin bir şekilde belirtilmiştir. Kabartmalı vazolarda bunun benzeri yoktur. Gövde cepheden, bacaklar profilden gösterilmiştir. Figürün arkasındaki ikinci figürün, frizleri ayıran şeride basan ince-uzun bacağı ve ayağı korunmuştur.</p>			
<p>Kazı Env. No: Esy.184d/82 Müze Envanter No: AMM 121-184d/82 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>			
<p>Yayın: Özgüç,T.,1988, 51, Lev. 74, 1, Res. 52.</p>			

Kat.No.45	Lev.No.45a-b	TİP 2.2.1.10h	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Kabartmalı Kap Parçası.
Ölçü. Yük.: 11.1cm; Gen:12.4 cm			
Buluntu Yeri:			
Tanımı: Bu, 1982 yılında Eskiyapar'da bulunan büyük vazonun bir büyük vazonun bir parçasıdır. Höyükten gelen parçalar beşinci vazonun bir parçası olan altı farklı vazoya aittir. Gri mikalı hamurdandır. Gri astarlı, parlak cilalı ve kabartma bir yüzle süslenmiştir. Figürün gövdesi çenenin altında kaybolur, baş profilde işlenmiş; sivri iri bir burun, belirgin yanak kemiği, tam şekilli göz, kavislidir. Kemerli kaş, küçük alın ve küpeli büyük kulaklıdır. Genel izlenim olarak figür geniş ve büyük bir yüzdür. Yüksek konik başlık öne doğru eğilir. Gösterilen şapka küçük bir düz bant ile çevrilidir. Önde iki tarafta iki kavisli boynuz bulunur. Figür vazonun boynunda, kalın kabartma bandından oluşan bir kemer içine yerleştirilmiştir. Başlığın alt kenarı ön tarafta olacak şekilde yatay bir bant kemeri bulunur. T. Özgüç elinde üç yönlü bir nesne var, muhtemelen bir mızrak demişdir.			
Kazı Env. No. 1995			
Müze Envanter No: 6476 Çorum Müzesi			
Yayın: Özgüç, T., 1988,117. Özgüç T.,1999b, 29-31, Pl. 14, Fig.1.			

Kat.No.46	Lev.No.46a	TİP 2.2.1.11	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Tanımlanamayan Kaplara
Ölçü: Yük: 8.6 cm., Gen: 4.6 cm.			
Buluntu Yeri: Eski Hitit seviyesi			
Tanımı: Kahverengi hamurlu, siyah astarlı olup üstü kabartmalı bir emzik parçasıdır. Kabartmalı kısmında bir insan yüzü tasvir edilmiştir. İnsan yüzü kısmı bir bant şeklinde ve gözler çok çekik olarak betimlenmiştir. Gaganın dışına yay kemerli, ucu sivri burunlu, patlak gözlü, dolgun yanaklı bir insan yüzü kabartması tasvir edilmiştir. Ağız kısmı ise kabaca yapılmış bir çıkıntı olarak işlenmiştir. Yüzde arkaik bir ifade vardır. Emziğin yan ve alt tarafı kırık ve eksiktir.			
Kazı Env. No: Esy.79/82			
Müze Envanter No: Anadolu Medeniyetleri Müzesi			
Yayın: Özgüç 1988,54.Lev. 76, 2; Özgüç, 1999a, 5,PL.10,14.			

Kat.No.47	Lev.No.47a-b-c-d	TİP 2.2.1.12.1a	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Boğa Ritonu
<p>Ölçü: Uzun: 14.5 cm., Gen: 9.3cm.</p> <p>Buluntu Yeri: V.3.a tabakası</p> <p>Tanımı: Bardak biçimli boğa ritonudur. Açık kahverengi rengi hamurlu, yer yer siyahımsı alacalı kahverengi astarlıdır. Yüzeyi çok iyi perdahlıdır. Başında bulunan koşum takımı kabartısı; diğer süslemeleri ve yüz ayrıntıları, hamur pişmeden önce, çizilerek ve çentiklenerek işlenmiştir.</p> <p>Burnunun sağ kısmı paralel dört küçük çizgi ile gösterilmiştir. Gözler çıkıntılı ve tek merkezli üç daire ile gösterilmiştir. Gözlerinin üstünde küçük çentik dizisi ve bunun da üstünde paralel üç küçük kavisli çizgi içinde küçük çentik dizisi yer almaktadır. Korunmuş olan sol kulak, üç boyutlu yüksek kabartma şeklindedir ve kulak içi oyuk olarak tasvir edilmiştir. Ensesinde küçük bir kısmı korunmuş bir kabartı bulunmaktadır. Alın üçgeninin içi küçük dairelerle ve üst kenarına paralel küçük çentik dizisi ile doldurulmuştur, bir küçük daire bezek de üçgenin alt ucunun dışındadır. Üçgenin üstünde alında, sağ ve sol taraftaki üç paralel çizgi içinde yer alan küçük çentik dizileriyle, altta iki paralel çizgi arasında bulunan iki sıra çentik dizisiyle sınırlandırılan bir alanda, iki sıra band halinde bezek vardır.</p>			
Kazı Env. No. Esy.11/19			
Müze Envanter No: 9092 Çorum Müzesi			
Yayın: Sipahi 2013, 61-74.			

Kat.No.48	Lev.No.48a-b	TİP 2.2.1.12.1b	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Boğa Ritonu Parçası
<p>Ölçü: Yük.8.2 cm., Gen.: 4.8 cm. Kal. 3.3 cm</p> <p>Buluntu Yeri: Ş/9 plankare – 6 m</p> <p>Tanımı: Kum taneleri karılmış devetüyü renginde hamurlu, kırmızı astarlı ve perdahlıdır. Ayağın alt kısmı astarlanmıştır. Boğanın ayak çıkıntıları önceden yapılp kenar iki kabartma ile belirtilmiştir. Ayak çıkıntılarının biraz üstünden kırıktır. Boğa şeklindeki büyük ritona ait olmalıdır.</p>			
Kazı Env. No. Esy. 78/68			
Müze Envanter No: AMM 93/78/68 Anadolu Medeniyetleri Müzesi			
Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.			

Kat.No.49	Lev.No.49a-b-c	TİP 2.2.3.1.1a		
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim	
Eskiyapar	Eski Hitit	Taş	Damga Mühür	
<p>Ölçü: A: Çap, 2.3-2.5 cm, B: Çap:2.2-2.3 cm; Yüksek: 1,9 cm.</p> <p>Buluntu Yeri:</p> <p>Tanımı: Mühür silindirik gövdeli aynı zamanda köşelidir. Mührün iki yüzünde de motif yer almaktadır. Damga yüzünün birinde örgü motifi ortasında hiyeroglif diğer yüzünde ise iç içe geçmiş elips şeklindeki örgü motifin ortasında hiyeroglif yer almaktadır. Çift taraflı damga mühürde, ikisi örgü motiflidir. A yüzünde içinde üç karakter bulunan oldukça küçük orta alan bir örgüyle çerçevelenir. Bu işaretlerden ikisi kesinlikle yaşam ve ank yani bir çapraz döngü ve üçgen olarak tanımlanmaktadır. Üçüncü karakter oturan farklı bir insan figürünü gösteriyor veya uzanmış şekilde abartılı bir uzun kolla (veya elinde bir sopayla) tasvir edilmiştir. Mühür üzerindeki (W) B yüzünde, Hitit mühür sanatında görülen üçgen W işareti yer alır. Küçük orta alanda Tarhuntassu adını yansıtan karakterleri vardır.</p>				
<p>Kazı Env. No.: Esy. 73/82</p> <p>Müze Envanter No: AMM 73/82 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>				
<p>Yayın: Dinçol, A. -Dinçol, B. 1988, 89-91, Tafel.II, (2A,2A,2B,2B.)</p>				

Kat.No.50	Lev.No.50a-b	TİP 2.2.3.1.1b		
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim	
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Damga Mühür	
<p>Ölçü: Çapı 2,6 cm;</p> <p>Buluntu Yeri:</p> <p>Tanımı: Damga şeklinde mühür olup ince silindirik bir yüzeye sahip tutamak kısmı eksiktir. Damga yüzünde bir rozet dışında iç içe 3 daire şeridi arasında verev süslemeler mevcuttur. Devetüyü hamurlu iki parça halinde yapıştırılmıştır.</p>				
<p>Kazı Env. No: Esy.10/71</p> <p>Müze Envanter No: 115-10/71 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>				
<p>Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi. Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.</p>				

Kat.No.51	Lev.No.51a-b-c	TİP 2.2.3.1.2a	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Taş	Bulla
<p>Ölçü: Yük.: 2.5 cm; Çap:2,1-2,6 cm.</p> <p>Buluntu Yeri:</p> <p>Tanımı: Siyah renklidir. Gri-siyah renklidir. Baskı yüzünde çift çizgiden oluşan saç örgüsü motifi, ortada kartal, boğa ve at başı bariz olarak görülmektedir. Hayvan başlarının altındaki motifler tam olarak anlaşılmamıştır. Ayrıca ortada sivri dipli bir vazo bulunmaktadır. Ayrıca üzerinde parmakları arasında bir üçgeni tutan bir eli temsil eden (kúlgá) işareti görülmektedir. Mühür baskısının üzerindeki hayvan başlarının betimi Konya-Karahöyük ve Tyskiewicz mührüne benzemektedir. =(a)su) ve PN Gasu2 okunabilmektedir. Mührün çerçevesi iç ve dış şeritlerde oluşur. Dış bar ve iç kısmı saç örgüsü motifi ile spirallerle süslenmiştir. Bu figürler ve işaretler bullayı Eski Hitit Dönemi'ne tarihlemektedir.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy. 74/ 82</p> <p>Müze Envanter No: Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p> <p>Yayın: Dinçol, A. -Dinçol, B. 1988,87-88.Tafel.I</p>			

Kat.No.52	Lev.No.52a-b	TİP 2.2.3.1.2b	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Bulla
<p>Ölçü: Çap: 2,4 cm; Yük: 3,2 cm.</p> <p>Tanımı: Kesik koni formunda daralan , yaklaşık 2 cm yüksekliğinde ilindirimsi gövdeli, iki yüzü de damgamühür olarak kullanılmıştır.Gövdenin madeni bir sp takılmak veya ip geçirilmek üzere, delinmiş olması, mührün önce çekiç başlı mühürler gibi düşünüldüğünü, fakat sonradan böyle olmadığı anlaşılmıştır.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy. 209/68</p> <p>Müze Envanter No: AMM 109-209-68 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p> <p>Yayın: Dinçol, A.-Dinçol, B. 2002, 430. Res 7; Dinçol, A. -Dinçol, B. 1988,92-93.Tafel.II.</p>			

Kat.No.53	Lev.No.53a-b	TİP 2.2.3.1.3	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Damga Mühür Baskısı
<p>Ölçü: Yük.:10cm; Gen.: 5 cm. Buluntu Yeri: T/9 Tanımı: Yuvarlak kesitli, devetüyü hamurlu ve astarlı olan kulpun üzerinde bir baskı mevcuttur. Baskıda ortada bir geyik figürü etrafında yer alan bordürlü çivi yazısı işaretleri ve süsler mevcuttur.</p>			
<p>Kazı Env. No.: Esy. 71/137 Müze Envanter No: 115-137/71 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>			
<p>Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi. Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.</p>			

Kat.No.54	Lev.No.54a-b	TİP 2.2.3.2.1	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Eski Hitit	Pişmiş Toprak	Orak
<p>Ölçü: Gen.:3,9 cm, Uzun.:15 cm Buluntu Yeri: A Binası Plan Kare: T/7 Tanımı: Yassı gövdelidir, Gövde uzantısı uca doğru ince, ucu kırık ve eksiktir.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy.146/82 Müze Envanter No: Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>			
<p>Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.</p>			

Kat.No.55	Lev.No.55a-b	TİP 2.3.1.1a	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Çanak
Ölçü: Yük.: 4 cm ; Gen.: 13.3cm.			
Buluntu Yeri: A Binası doğu kanadı V.2.a Tabaka“B” Açması			
Tanımı: Açık pembemsi hamurludur.. Düz basit ağız kenarlı. Yuvarlak dipli. Ağız kenarında kırık ve eksikleri var.			
Kazı Env. No. Esy.10/8			
Müze Envanter No: Etd.723 Çorum Müzesi			
Yayın: Sipahi, T.,2015a, 153-168.			

Kat.No.56	Lev.No.56a-b	TİP 2.3.1.1b	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Çanak
Ölçü: Yük: 5.5.cm.Gen.: 14.7 cm.			
Buluntu Yeri: A Binası doğu kanadı V.2.a Tabaka“B” Açması,			
Tanımı: Oldukça ince kesitli, ince basit ağız kenarlı, açık kiremit renkli hamurlu, kırık, iki büyük ve bir küçük parça yapıştırılarak tamamlanmıştır.			
Kazı Env. No. Esy.14/1			
Müze Envanter No: Etd.9513 Çorum Müzesi			
Yayın: Sipahi T.,2015a,153-168; Sipahi 2018a, 13, Res. 13.			

Kat.No.57	Lev.No.57a-b	TİP 2.3.1.1c	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Çanak
Ölçü: Yük: 5 cm., Gen: 15.7 cm.			
Buluntu Yeri: A Binası V.2.a Tabaka doğu kanadı “B” Açması,			
Tanımı: Pembemsi devetüyü renkli hamurludur. Hamuru yoğun taşıcık katkılıdır. Düz ağız kenarlı, hafif omuzlu, yuvarlak dipli bir çanaktır. Ağız kenarında ve gövdesinde bulunan kırıklar kısmen yapıştırılmıştır.			
Kazı Env. No. Esy.11/17			
Müze Envanter No: Etd.761 Çorum Müzesi			
Yayın: Sipahi 2013a, 61-74; Sipahi 2015a, 153-168..			

Kat.No.58	Lev.No.58a-b	TİP 2.3.1.2.1	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Yuvarlak Ağızlı Testi
<p>Ölçü: Yük.: 42cm; Gen.: 13 cm.</p> <p>Buluntu Yeri: A Binası V.2.a. Tabaka</p> <p>Tanımı: Yuvarlak ağızlı uzun boyunlu testi devetüyü renkte astarlı, boyası ve yüzeyi kısmen bozuk, yuvarlak ağızlı, uzun boyunlu, yuvarlak omuzlu, yuvarlak dipli. Kulpu kırık ve eksik. Gövdesinde çok az kırık ve eksikliği var, çatlaklı.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy.10/3</p> <p>Müze Envanter No: Edt.721 Çorum Müzesi</p>			
<p>Yayın: Sipahi 2011a,79-110.Res.9.</p>			

Kat.No.59	Lev.No.59a-b	TİP 2.3.1.2.2	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Gaga Ağızlı Testi
<p>Ölçü: Yük.: 26 cm (kulpu), 24.6 (ağız) cm; Gen.: 10,2 (gövde) cm.</p> <p>Buluntu Yeri: B Açması, A Binası, V.2.a Tabaka</p> <p>Tanımı: Açık kiremit renginde hamurlu, açık kahve, koyu devetüyü alacalı astarlıdır. Küçük, dışa çekik ağız kenarlı, boyunsuz, omuz keskinliğinden başlayan yuvarlak kesitli kulpu karın keskinliğine bağlanıyor. Yüksek kulplu. Omuz ve karın keskinliği arasında iç bükey silindirik gövdesi, karın keskinliğinden sonra dibe doğru daralıyor. Alçak kaideli. Kabın farklı ve nadir özelliği gaga tarzıdır. Papağan gagası formundaki gagası boyunsuz olup doğrudan omuz keskinliğine bağlıdır. Ağız kenarında kısmen aşınmalar mevcut. Kaidesinin büyük bir kısmı tamamlanmıştır. İki parça halinde olan kulpu yapıştırılarak tamir edilmiştir.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy.17/13</p> <p>Müze Envanter No: 9975 Çorum Müzesi</p>			
<p>Yayın: Sipahi, 2018b,252.Res 12; Sipahi 2019d, 535.Resim 7.</p>			

Kat.No.60	Lev.No.60a-b	TİP 2.3.1.2.3	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Matara
Ölçü: Yük.: 35 cm: Gen.: 19.cm			
Buluntu Yeri: A Binası IC/10 f,g			
Tanımı: Açık krem renkte astarlı, dışa çekik ağız kenarlı, uzun gövdeye doğru genişleyen boyunludur. Matara gövdelidir. Kulpunun küçük bir kısmı tamamlanmıştır.			
Kazı Env. No. Esy.10/4			
Müze Envanter No: 9004 Çorum Müzesi			
Yayın: Sipahi 2011a,79-110,Res.8;Sipahi 2011b,515-529.Res.6.			

Kat.No.61	Lev.No.61a-b	TİP 2.3.1.4.1a	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Vazo
Ölçü: Yük.: 20cm :Gen.: 12 cm.			
Buluntu Yeri: A Binası IC			
Tanımı: Kırmızımsı devetüyü astarlıdır. Dışa dönük, geniş ağız kenarlı, dar boyunlu, şişkince gövdeli, Gövdesi kaidesine doğru daralıyor. Halka dipli, Ağız kenarı çok kırık ve eksiği mevcuttur.			
Kazı Env. No. Esy.10/6			
Müze Envanter No: 9005 Çorum Müzesi			
Yayın: Sipahi 2011a,79-110.Res.12.			

Kat.No.62	Lev.No.62a-b	TİP 2.3.1.4.1b	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Vazo
Ölçü: Yük.: 24 cm; Gen.: 11.8 cm.			
Buluntu Yeri: A Binası, I C plan kare			
Tanımı: Devetüyü renkli, astarı bozulmuş gövdesinde yer yer kırmızımsı hamuru görülüyor. Dışa çekik geniş ağız kenarlı, gövde dibe doğru uzun çan formunda daralıyor. Omuz kısmında dört tane ip delikli kulpu var. Kaide dipli. Gövdesi kırık ve çatlaklı, tamamlandı. Kaidesi kırık ve eksiktir.			
Kazı Env. No. Esy.10/5			
Müze Envanter No: Etd.722 Çorum Müzesi			
Yayın: Sipahi T., 2011b, 515-529.Res.9.			

Kat.No.63	Lev.No.63a	TİP 2.3.1.4.1c	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Vazo
<p>Ölçü: Yük.19 cm., Gen.:8.2 cm.</p> <p>Buluntu Yeri: B çukuru, 8/T plankare taban üzeri</p> <p>Tanımı: Kiremit rengi hamurlu ve astarlıdır. Vazonun boynu kırılmıştır. Kırık olan kısmı düzeltilerek yuvarlak şekilli ağız olarak kullanılmıştır. Ağız kenarı basittir. Boyundan geçiş hafif modülasyonla belirtilmiştir. Vazonun en geniş kısmı omuzdadır. Gövde, omzundan başlayarak kaideye doğru gittikçe inceliyor pedastal diple son bulmaktadır Omzunda karşılıklı ilmek kulpları vardır. Gövdedeki kırık olan parçalar yapıştırılmıştır.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy. 97/81</p> <p>Müze EnvanterNo: AMM 97/81 Anadolu Medeniyetleri Müzesi</p>			
<p>Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.</p>			

Kat.No.64	Lev.No.64a	TİP 2.3.1.4.1	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Kale Mazgalı Süslemeli Vazo Parçası
<p>Ölçü: Yük.: 5.4 cm, Gen.: 7,9 cm</p> <p>Buluntu Yeri: A Binası V.2.b</p> <p>Tanımı: Pembemsi krem renk hamurlu, ince taşçık ve mika katkılıdır. Bir kült vazosunun ağız kısmının bir parçası olup, ağız kenarının iç tarafı kale burcu şeklinde yapılmıştır.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy.12/16</p> <p>Müze Envanter No: Etd.783 Çorum Müzesi</p>			
<p>Yayın: Sipahi 2018b, 12.Res.8.</p>			

Kat.No.65	Lev.No.65a-b	TİP 2.3.1.2	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Kabartmalı Vazo Parçası
<p>Ölçü:Yük.: 15,2; Gen.: 6,2; Kal.: 1,6 cm</p> <p>Buluntu Yeri: A Binası, B Açması, Büyük Kübün Çevresi, Tabaka V.2.b</p> <p>Tanımı: Açık kiremit renkte hamurlu, hamuru küçük taş katkılı, mika katkısı yok, soluk kırmızı renkli astarlı, kabartmalı bir vazonun frizinde yer alan bir erkek figürü, başı kırık ve eksik, saç veya baş giysisinin uzantısı omzuna doğru devam ediyor, paralel yivlerle bezeli, gövdesi cepheden, saz çalar pozisyonda, sazın gövdesi dört ses delikli, tel yuvası üçgen biçimli, tasvirin gövdesi çıplak, memeleri birer delikle gösterilmiş, sağ bileğinde bilezik mevcut, parmakları kazınarak yapılmış, belinde kopçalı kemeri var, eteği iki bacağı arasında üçgen formunda, etek kenarları çift sıra süslemeli, bacakları adım atar pozisyonda, diz kapakları kazınarak yapılmış iki verev çizgili, Ayakları kırık ve eksiktir.Sağ bacağının dizden aşağısına ait bir parça sonradan eklenmiştir.</p>			
Kazı Env. No: Esy.17/14a			
Müze Envanter No: Çorum Müzesi			
Yayın: Sipahi 2020a ,359-370.Res.1.			

Kat.No.66	Lev.No.66a-b	TİP 2.3.1.5.1a	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Adak Kasesi
<p>Ölçü: Yük.: 0.65 cm; Gen.: 1,4 cm.</p> <p>Buluntu Yeri: A Binası Tabaka V.2.a</p> <p>Tanımı: Kirli, alacalı kahve renklidir. Küçük bir çanak formuna sahiptir. Kırık iki parçası yapıştırılarak tamamlanmıştır.</p>			
Kazı Env. No: Esy.15/4			
Müze Envanter No: Edt.1948 Çorum Müzesi			
Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.			

Kat.No.67	Lev.No.67a-b	TİP 2.3.1.5.1b	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Adak Kasesi
Ölçü: Yük.: 2 cm; Gen.: 6.5 cm.			
Buluntu Yeri: A Binası V.2.a Tabaka			
Tanımı: Açık kiremit renkli, yer yer koyu gri alacalı. Elde yapılmış, sığ kült kaseciktir.			
Kazı Env.No: Esy.13/15			
Müze Envanter No: 9421 Çorum Müzesi			
Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.			

Kat.No.68	Lev.No.68a-b	TİP 2.3.1.5.1c	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Adak Kasesi
Ölçü: Yük.: 2.1 cm; Gen.: 6.9 cm.			
Buluntu Yeri: B açması, A Binası, kuzey genişleme, alt seviye, plankare: V.2b			
Tanımı: Açık kiremit renkli, sığ formlu bir çanak biçiminde, elle şekillendirilmiş, dibinde ağız kenarına doğru yükselen yatay kulpu kırık ve eksiktir. Ağız kenarında zedelenmeler ve bozulmalar mevcut. Ritüel amaçlı kullanılmış olmalıdır.			
Kazı Env. No: Esy.18/17			
Müze Envanter No: Edt. 2567 Çorum Müzesi			
Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.			

Kat.No.69	Lev.No.69a-b	TİP 2.3.1.6.2a	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Sivri Dipli Testicik
Ölçü: Yük: 5.6 cm; Gen.: 3.5 cm.			
Buluntu Yeri: A Binası KD sektörü, B genişlemesi, B2 açması.			
Tanımı: Soluk pembemsi, devetüyü renkli, ağız kenarı gövde genişliğinde, dar ve geniş boyunlu, küçük kulplu, asimetrik oval gövdelidir.. Bu kesimde çok az zedelenme mevcuttur.			
Kazı Env. No: Esy.15/3			
Müze Envanter No: 9621 Çorum Müzesi			
Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.			

Kat.No.70	Lev.No.70a-b	TİP 2.3.1.5.2b	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Sivri Dipli Testicik
<p>Ölçü: Yük.: 14.5 cm; Gen.: 5.4 cm.</p> <p>Buluntu Yeri: 1 Dönem kazı alanı, dekovil yığması, B genişlemesi seviyesi, moloz içinden</p> <p>Tanımı: Açık kırmızımsı kiremit, yer yer açık devetüyü alacalı renkli, bir kısmı yangın nedeniyle koyulaşmış. Ağız kısmı ve boynun gövdeye kadar olan bölümü (kulpun karşısı) kırık ve eksik. Boyun kısmını omzuna bağlayan kulpu yuvarlak kesitli. Hafif oval gövdesi, dibe doğru daralıyor, sivri, küt diplidir.</p>			
Kazı Env. No: Esy.15/2			
Müze Envanter No: Edt. 1947 Çorum Müzesi			
Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.			

Kat.No.71	Lev.No.71a	TİP 2.3.1.5.2c	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Sivri Dipli Testicik
<p>Ölçü: Yük:18.1 cm Gen.:6.1cm</p> <p>Tanımı: Pembemsi devetüyü rengindeki hamuruna kum taneleri katılmıştır. Devetüyü renginde astarlı olup kabaca düzeltilmiştir. Yuvarlak ağız kenarı dışarı doğru kalınlaştırılmıştır. Silindirik boyunlu, yuvarlak omuzdan sonra dibe doğru daralarak konik gövdeli ve sivri diplidir. Boynun üst kısmı ile omzu birleştiren yuvarlak kesitli dikey kulpludur. Dipte ve gövdede az eksikler mevcut olup gövde ve kulp kırıkları yapıştırılmıştır.</p>			
Kazı Env. No: Esy. 89/78			
Müze Envanter No: AMM 93-89/78 Anadolu Medeniyetleri Müzesi			
Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.			

Kat.No.72	Lev.No.72a	TİP 2.3.1.5.3	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Bardak
Ölçü: Yük.: 9 cm., Gen.: 10 cm.			
Buluntu Yeri: B çukuru, 7/T plankare -6.60 m			
Tanımı: Pembemsi hamurlu, hamurunun içine kum taneleri karılmıştır. Geniş yuvarlak ağızlı, hafif dışa dönük basit ağız kenarlıdır. Gövde iç bükey kavislidir. Kaide keskin profille başlayıp yuvarlak olup hafif bükeydir. Ağız kenarından çıkıp dibe yakın bir yere bağlanan yuvarlak tek bir kulpa sahiptir. Kulp ve ağız kenarının bir kısmı alçı ile tamamlanmış olup gövdedeki kırıklar yapıştırılmıştır.			
Kazı Env. No: Esy. 98/81			
Müze Envanter No: 116-98-81 AMM Anadolu Medeniyetleri Müzesi			
Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.			

Kat.No.73	Lev.No.73a-b	TİP 2.3.1.6a	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Baskı Bezemeli Baskılı Kulp Parçası
Ölçü: Yük.: 6,8 cm., Gen.: 5,9 cm.			
Buluntu Yeri: A Binası V.2.a			
Tanımı: Grimsi, kirli kahverengi renk hamurlu, hamuru taşıyıcı katkılı, astarlı olup bir kap kulpunun gövdeye bağlandığı kısımdır. Bu bağlantı kısmının hemen üzerinde stilize bitki motifi baskı olarak yer almaktadır.			
Kazı Env. No. Esy.12/2			
Müze Envanter No: Etd.772 Çorum Müzesi			
Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.			

Kat.No.74	Lev.No.74a-b	TİP 2.3.1.6b	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Baslı Bezemeli Baskılı Kulp Parçası
Ölçü: Yük.: 8,5 cm, Gen.: 5,6 cm			
Buluntu Yeri: A Binası V.2.a			
Tanımı: Hamuru pişkin, devetüyü astarlı alacalı kirli açık kiremit renkte, bir testinin kırık kulp parçası, kulpun gövdeyle birleştiği yerde bitkisel bir bezeme yer alır. Grimsi renk hamurlu, hamuru ince taşçık katkılı, soluk kırmızımsı açık kiremidi renk astarlı olup bir kap kulpunun gövdeye bağlandığı kısmıdır. Bu bağlantı kısmının hemen üzerinde stilize bitki motifi baskı olarak yer almaktadır.			
Kazı Env. No: Esy.12/3			
Müze Envanter No: Etd.773 Çorum Müzesi			
Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.			

Kat.No.75	Lev.No.75a-b	TİP 2.3.1.6c	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Bitkisel Bezeme Baskılı Kulp Parçası
Ölçü: Yük.: 12 cm Gen.: 5.8 cm.			
Buluntu Yeri: A Binası V.2.b			
Tanımı: Hamuru pişkin, taşçık ve nadir mika katkılı, astarı devetüyü alacalı kirli açık kiremit renkte, bir testinin kırık kulp parçası, kulpun gövdeyle birleştiği yerde oval formda bitkisel bir bezeme yer almaktadır.			
Kazı Env. No. Esy. Esy.19/2			
Müze Envanter No: Etd.2749 Çorum Müzesi			
Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.			

Kat.No.76	Lev.No.76a-b	TİP.2.3.1.7.2	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	İğ Biçimli Testi /Spindle Bottle
Ölçü: Ağız Gen:0,38 cm			
Buluntu Yeri: A Binası V.2.a			
Tanımı: Kırmızı astarlı, perdeli ve çark yapımıdır. Dibe doğru daralan bir gövdesi vardır.			
Kazı Env. No. Esy.18/ÖÖ.10			
Müze Envanter No: Etütlük			
Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile			

Kat.No.77	Lev.No.77a	TİP 2.3.1.7.2a	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Kol Biçimli Libasyon Kabı
Ölçü: Uzun.34 cm. kol Gen.: 4.5 cm.			
Buluntu Yeri: B çukuru, Ş/8 plankare -6.50 m.,			
Tanımı: Kırmızı hamurlu, astarı ise hamurun rengindedir. Elin bir kısmı ile tutması gereken kab kırık ve eksiktir. Dışta parmaklar hafifçe belirtilmiştir. Birlikte incelenen kola geçiş yerinde üç sıra kabartma hat dolanmaktadır. Sonra hafifçe genişleyerek uzunca ve içi boş silindirik şekilli kol kısmı kabın gövdesini oluşturmuştur. Dibi kırık ve eksik olup gövdenin eksik parçaları yapıştırılmıştır.			
Kazı Env. 75/81			
Müze Envanter No: 116-75-81 AMM Anadolu Medeniyetleri Müzesi			
Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.			

Kat.No.78	Lev.No.78a-b	TİP 2.3.1.7.2b	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Kol Biçimli Libasyon Kabı Parçası
Ölçü: Uzun.34 cm. kol Gen.: 4.5 cm.			
Buluntu Yeri: A Binası V.2.a			
Tanımı: Kahverengi hamurlu, astarı ise hamurun rengindedir. kab kırık ve eksiktir.			
Kazı Env. Esy.ÖÖ./1			
Müze Envanter No:			
Yayın: Sipahi 2015a,166.Res 16.			

Kat.No.79	Lev.No.79a-b	TİP 2.3.1.8.1a	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Banyo Kabı/Banyo Küpü
Ölçü: Uzun.90cm. Gen78.:cm.			
Buluntu Yeri: Orta Hitit A binası Geç Safha (V.2.a)			
Tanımı: 2012 yılında doğu genişlemesinde taş döşemeli büyük bir odanın doğu duvarına yakın bir kesimde tabana oturtulmuş in situ büyük boy bir banyo küpü ortaya çıkarılmıştır. Bu küpün içinde ve çevresinde boğa boynuzu ve kemikleri bulunmuştur. Bunlar bu yapının kült eylemleri ile olan ilişkisini kuvvetlendirmektedir. Banyo kabı devetüyü hamurlu, krem astarlı ve perdahlıdır. Kabın içinde, dar yüzüne dayalı olarak yapılmış, oturmaya mahsus dikdörtgen şeklinde bir bank vardır. İki dar yüzünderse birbirine paralel ikişer dik 4 adet kulp yer alır.			
Kazı Env. No: Esy.17/E.6			
Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.			

Kat.No.80	Lev.No.80a-b	TİP 2.3.1.8.1b	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Banyo Kabı /Banyo Küpü
<p>Ölçü: Uzun.90cm. Gen.78 cm. Tanımı: Orta Hitit “A” Binası, Erken safha (V.2.b) Alttaki “ a ” taş döşeme seviyesinin hemen altında “b” safhasına ait bir başka taş döşemeli mekân ile karşılaşmış, bu oda tabanına yakın seviyede ağız kısımları tahrip edilmiş, tabana gömülü iki banyo küpü ve iri boy bir başka küp tespit edilmiştir. Banyo kabı devetüyü hamurlu, krem astarlı ve perdahlıdır. Kabın içinde, dar yüzüne dayalı olarak yapılmış oturmaya mahsus dikdörtgen şeklinde bir bank vardır. İki dar yüzündeyse birbirine paralel ikişer dik 4 adet kulp yer alır.</p>			
Kazı Env. No: Esy.19/E.4			
Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.			

Kat.No.81	Lev.No.81a-b-c	TİP 2.3.3.1	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Tablet
<p>Ölçü: Gen: 7,2 cm. - Uzun: 3,5 cm. - Kal: 1,2 cm. Tanımı: Çivi yazılı, kırık bir tablet parçasıdır. Krem renklidir. Kırmızı hamurludur. Tabletten sol alt köşesi ve buradaki arka yüzünün bir kısmı, ön yüzünün çok küçük bir parçası ve yan yüzlerinin bir kısmı korunmuştur. Sol alt köşesinin küçük bir kısmı kırık olarak ele geçmiş ve yapıştırılarak birleştirilmiştir. Korunan arka yüzde yedi satır çivi yazısı mevcuttur. Altıncı ve yedinci satırlar tama yakın korunmuştur. Ön yüzünde sadece 2 satırın çok küçük bir kısmı mevcuttur. Yan yüzde de yazıt olduğu görülmektedir. Tablet metninin iki yatay çizgi ile bölümlere ayrıldığı anlaşılmaktadır. Korunan kısımlardaki yazılar iyi durumdadır ve okunmaktadır. Kazı ekibince, yapılan ilk incelemelere göre yazı karakteri Orta Hitit Dönemi özelliği taşımaktadır.</p>			
Kazı Env. No. Esy.11/20			
Müze Envanter No: 9093			
Yayın: Sipahi, T., 2012 a, 45-62. Sipahi 2012b,6. Sipahi, T., 2013c, 240-251. Sipahi, T., 2013a, 61-74.Sipahi 2015a,154; Süel 2019,969-982. Res.1-4.			

Kat.No.82	Lev.No.82a-b-c	TİP 2.3.3.2.1.1	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Taş	Kalot Mühür
Ölçü: Yük.: 1,2 cm Gen.: 1,8 cm.			
Buluntu Yeri: B Açması, A Binası V.2.b			
Tanımı: Güneş veya rozet motifi ve diğer baskı yüzeyinde bitkisel motif var.			
Kazı Env. No. Esy.17/15			
Müze Envanter No: Çorum Müzesi			
Yayın: Sipahi 2019d, 537, Res.11			

Kat.No.83	Lev.No.83a-b-c	TİP 2.3.3.2.1.3a	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Taş	Düğme Mühür
Ölçü: Çap 2.3 cm; Kal: 1,3 cm.			
Tanımı: Düğme biçimli mühür iki yüzü de hafif ve konkav. Kenarı iki sıra oyuk daire ve ortada yatay ip deliği mevcuttur. Her iki yüzde de çevrede yer alan süs içinde hiyeroglif işaretleri mevcuttur.			
Kazı Env. No. Esy.109/71			
Müze Envanter No: AMM 115-109-71			
Yayın: Dinçol, A. -Dinçol, B. 1988,94-95.Tafel.IV,4A,4B.			

Kat.No.84	Lev.No.84a-b-c	TİP 2.3.3.2.1.3b	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Serpantin	Düğme Mühür
Ölçü: Çap: 2 cm, Kal: 1 cm			
Tanımı: Amulet şeklinde, siyah düğme mühür, iki konkav yüzün arası silindirik ve burada iki oyuk hattı bölen ip deliği mevcuttur.			
Kazı Env. No. Esy.107/72			
Müze Envanter No: AMM 137-107-72			
Yayın: Dinçol, A. -Dinçol, B. 1988,96-97. Tafel. V,5A,5B			

Kat.No.85	Lev.No.85a-b-c	TİP 2.3.3.2.2.1	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Kireç Taşı	Silindir Mühür
<p>Ölçü: Uzun.: 2,4 cm Gen.: 1,2 cm</p> <p>Buluntu Yeri: B Açması, A Binası V.2.b</p> <p>Tanımı: Mühür yüzeyinde iki adet tanrısal figür yer alır. Bir ucu küçük küre diğer ucu (üstteki) stilize bitki demeti şekline olan motifin iki yanında durur. Arkalarında geriye doğru birbirine bakan dört ayağı üstünde oturan pozda iki aslan, ucu sivri uzun kuyrukları birbirine çapraz, hayvanların üst tarafında iç içe geçmiş stilize bitki sırası, hayvanların altında giyoş motif bandı yer almaktadır.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy.17/16</p> <p>Müze Envanter No: Çorum Müzesi</p>			
<p>Yayın: Sipahi 2019d,537, Res.11.</p>			

Kat.No.86	Lev.No.86a-b	TİP 2.3.3.2.1.2	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Pişmiş Toprak	Damga Mühür Baskısı
<p>Ölçü: Uz.: 7.7; Gen.: 6.2; Kal.: 2.9 cm.</p> <p>Buluntu Yeri: B Açması, A Binası V.2.a</p> <p>Tanımı: Grimsi kahve hamurlu, kiremit astarlı bir küpün yüzeyine basılmış. Olasılıkla bir yönetici veya memura ait ismi içeren HH işaretleri mevcut.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy.13/14</p> <p>Müze Envanter No: Çorum Müzesi</p>			
<p>Yayın: Sipahi, T.,2015a,160. Res.4.</p>			

Kat.No.87	Lev.No.87a-b	TİP 2.3.3.3.1a	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Taş	Perdah/ Biley Taşı
<p>Ölçü: Uzun: 15 cm; Gen: 1,8 cm Buluntu Yeri: B Açması, A Binası V.2.b Tanımı: Perdah taşı olarak tanımlanan objelerden, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda örnekleri mevcut. Biley taşı olarak da kullanıldığına ilişkin izlere sahiptir. Baş kısmı kartal başı biçimindedir. Göz hizasının alt iki tarafına ip deliği açılmak istenmiş, iki taraftan açılan delikler birleşmemiştir.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy.17/6 Müze Envanter No: Çorum Müzesi</p>			
<p>Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.</p>			

Kat.No.88	Lev.No.88a-b	TİP 2.3.3.3.1b	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Taş	Perdah/ Biley Taşı
<p>Ölçü: Uzun.:15.4cm;Gen.: 1,6 cm Buluntu Yeri, A Binası V.2.a A plan kare IC/9g Tanımı: Bir ucuna doğru daralan dikdörtgen kesitli, bir ucunda ip deliği var. İki parça yapıştirılarak birleştirildi.</p>			
<p>Kazı Env. No. Esy.10/12 Müze Envanter No: Çorum Müzesi</p>			
<p>Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile.</p>			

Kat.No.89	Lev.No.89a-b	TİP 2.3.3.4.1	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiypar	Orta Hitit	Bronz	Hançer
<p>Ölçü: Uzun: 28.2 cm., Gen: 6.1 cm.</p> <p>Buluntu Yeri: B Açması, A Binası V.2.a</p> <p>Tanımı: Kabza ve gövde tek parça dökülmüş ve dövme tekniği ile işlenmiştir. Ortası dar kabzası, içbükey bir şekilde olup arka ucuna ve gövde ile birleştiği ucuna doğru genişlemektedir. Gövde ile birleştiği kısım, arka ucundan daha geniştir. Kabzanın iki yanında içi boş olup üzerleri ince bronz safiha ile kaplanmıştır, ancak safihaların bir kısmı korunmuştur ve altlarında dolgu maddesi izleri olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, kabzanın tamamı da safiha ile kaplı olmalıdır.</p> <p>Kabza genişliğinden itibaren keskin bir içbükey kavisle başlayan gövde, ucuna doğru daralarak devam etmektedir; gövdenin bu hattını kabza ile birleştiği yerden itibaren, iki yanından takip eden kabartı şeklindeki iki simetrik hat ucuna kadar devam etmektedir. Bu simetrik kabartı hatların arası ise zırh şeklinde hafif kabartılıdır.</p> <p>Gövde ucu yuvarlaktır. Okside olmuştur. Yoğun korozyon nedeniyle henüz kabza ve gövde yüzeyi tam olarak incelenememektedir. Gövde ucunun yuvarlak (küt) olması, törensel bir hançer olduğunu göstermektedir. Tamdır.</p>			
Kazı Env. No. Esy.11/28			
Müze Envanter No: Çorum Müzesi			
Yayın: Sipahi, T., 2012b,17; Sipahi, T., 2013a, 61-74. Sipahi, T.,2015a,153-168			

Kat.No.90	Lev.No.90a-b	TİP 2.3.3.4.2	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Bronz	Zırh Pulu
<p>Ölçü: Uzun.: 5.1 cm; Gen.: 2.1 cm.</p> <p>Buluntu Yeri: B Açması, A Binası V.2.a doğu genişlemesindeki bina enkazı içinde</p> <p>Tanımı: Bir ucu oval dikdörtgen biçimli, zırhı oluşturan diğer pullara bağlanabilmesi için oval kenarında iki, bir uzun kenarında dört dikdörtgen formlu deliklere sahiptir. Korozyonlu ve ortası yivlidir.</p>			
Kazı Env. No.: Esy.14/17			
Müze Envanter No: Çorum Müzesi			
Yayın: Sipahi 2015a,163.Res.10.			

Kat.No.91	Lev.No.91a-b	TİP 2.3.3.4.3	
Yerleşim Adı	Dönem	Malzeme	Biçim
Eskiyapar	Orta Hitit	Bronz	Orak
<p>Ölçü:Uzun.: 12.3 cm; Gen.: 1.3 cm;</p> <p>Buluntu Yeri: A Binası V.2.a KD sektörü, B genişlemesi, B4 açması.</p> <p>Tanımı: Büyük ölçüde korozyonlu, kısa saplı, gövdesi kavisi açık, uç kısmı kırık eksiktir.</p>			
Kazı Env. No. Esy.15/7			
Müze Envanter No: Çorum Müzesi			
Yayın: Eskiyapar Kazı Arşivi, Prof. Dr. Tunç Sipahi'nin izni ile			

VIII. KAYNAKÇA

Akkan, E.,

1970 Kızılırmak Vadisi'nin Jeomorfolojisi, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil
Tarih Coğrafya H. Yayınları, Sayı 191.

Akok, M.,

1979 *Alaca Höyük'te Son Dönem Arkeolojik Çalışmalarla Açıklığa
Kavuşturulan Yapı Tekniği ve Mimari Gerçekler*, VIII. Türk Tarih Kongresi
Ankara, 107-113.

1980 "Alacahöyük 1979 Çalışmaları, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 81-83.

Alkım, U. B.,

1972 "İslahiye ve Samsun Bölgesinde 1971 Çalışmaları", *Bellekten XXXVI/143*,
422-426.

1974a "Tilmen Höyük ve Samsun Bölgesi Çalışmaları (1971)" *Türk Arkeoloji
Dergisi XX,2*, 5-16.

1974b "Samsun Bölgesi 1973 Çalışmaları, *Bellekten XXXVIII/151*, 553-556.

1975a "Tilmen Höyük Kazısı ve Samsun Bölgesi Araştırmaları (1972), *Türk
Arkeoloji Dergisi XXI, 2*, 23-28.

1975b "Samsun Bölgesi 1973 Çalışmaları" *Türk Arkeoloji Dergisi XXI.1*, s.5-12.

1976 "1975 Samsun Bölgesi ve İkiztepe Kazısı, *Bellekten XL/160*,
717-719.

1978 "1977 Dönemi İkiztepe Kazısı ve Samsun Bölgesi Araştırmaları" *Bellekten
XLII/167*, 542-547.

1986 "İkiztepe Kazılarında Saptanan Kültür Katları ve Elde Edilen Madeni
Eserlerden Örnekler", IX. Türk Tarih Kongresi, Cilt I, Ankara, 119-132.

Alkım, U. B., Alkım H., Bilgi Ö.,

1988 İkiztepe Birinci ve İkinci Dönem Kazıları /The First and Second Season Excavations (1974–1975), V -39, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

2003 İkiztepe II. Üçüncü, Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Dönem Kazıları (1976-1980), Ankara.

Alexander, R.L.,

1975 The Tyskiewicz Group of Stamp Cylinders. *Anatolica* 5, 141-215.

Alp, S.,

1957 Zu Den Körperteilnamen im Hethitischen Anadolu/Anatolia, sayı 02, 1-48.

1963 "*Amasya Civarında Zara Bucağında Bulunan Hitit Heykeli ile Diğer Hitit Eserleri/Eine Hethitische Bronzestatuette und andere Funde aus Zara bei Amasya*", *Anadolu/ Anatolia* VI, 191-243.

1967 Libasyon Kapları “Gaga Ağzılı Desti” İle “Kol biçimli Alet ve Hitit Metinlerinde Belleten 124 (Ekim 1967) 'den ayrışım. Türk Tarih Kurumu, Ankara,513-530.

1968 Zylinder- und Stempelsiegel aus Karahoyuk bei Konya. Ankara.

1977 "Maşat-Höyük'te Kefedilen Hitit Tabletlerinin Işığı Altında Yukarı Yeşilirmak Bölgesinin Coğrafyası Hakkında", *Belleten* 164,637-646.

1986 “Maşat Tabletlerinin Eski Anadolu Coğrafyasına Katkıları”, IX. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 227-233.

1991 Maşat-Höyük'te Bulunan Çivi Yazılı Hitit Tabletleri, Ankara.

1993 Eine k̄arum-zeitliche Gußform und die Siegel von Karahöyük. *Istanbul Mitteilungen* 43, 185-198.

1994 Zylinder-Und Stempelsiegel Aus Karahöyük Bei Konya,

1999 Hititlerde Şarkı, Müzik ve Dans, Hitit Çağında Anadolu'da Üzüm ve Şarap, Kavaklıdere Kültür Yayınları, Ankara,

- 2000 Hitit Çağı'nda Anadolu: Çiviyazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar,
TÜBİTAK Yayınları, Ankara.
- Alparslan M., Alparslan M. D.,
- 2011 "Ein hethitisches Hieroglyphensiegel aus der Notgrabung in Doğantepe-
Amasya", Colloquium Anatolicum X: 41-47.
- 2013 Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu/ Hittites: An Anatolian Empire,
Anadolu Uygarlıkları Serisi, (eds. M. Doğan-Alparslan – M. Alparslan),
Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- 2015 The Hittites and their Geography: Problems of the Hittite Historical
Geography, European Journal of Archaeology 18(1), 90-110.
- 2017 Das hethitische Siegel: Staatliche Innovation einer multilingualen
Gesellschaft, BYZAS, 23, 49-59.
- Alparslan Doğan, M.,- Alparslan, M., Özdemir M.,
- 2010 "Amasya Müzesinde Bulunan Bir Grup Mühür", Veysel Donbaz'a
Sunulan Yazılar/ Studies Presented in Honour of Veysel Donbaz (Ed. Ş.
Dönmez), İstanbul, 91-96.
- Amiran, R.,
- 1962 The "Arm-Shaped" Vessel and Its Family, Journal of Near East
Studies Vol. 21, No. 3 pp. 161-174.
- Anderson J.G.C.,
- 1903 "A Journey of Exploration in Pontus", Studia Pontica I, Bruxelles.
- Archi, A.,
- 2003 "Middle Hittite- 'Middle Kingdom'" Hittite Studies in Honor of Harry
A. Hoffner Jr. on the Occasion of His 65th Birthday, Edited by Gary
Beckman, Richard Beal, Gregory McMahon, Penn State University
Press, Eisenbrauns, 1-12.

- Press, 1-12.
- 2015 “*Hititte Religious Landscapes*”, Sacred Landscapes of Hitittes and Luwians, Prooceding of the International Conference in Honour of F. Pecchioli Daddi, Florence, (February 6th-8th 2014), StAs 9, 11- 25.
- Ardzinba, V.,
- 2010 Eskiçağ Anadolu Ayinleri ve Mitleri, çev: Orhan Uravelli, Kafdav Yayıncılık, Ankara.
- Arık, R.O.,
- 1937a Alaca Höyük Harfiyatı 1935`teki Çalışmalara Ve Keşiflere Ait ilk Rapor, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- 1937b “Alacahöyük Hafriyatının İlk Neticeleri”, Belleten, Sayı 1, 210-266
- Arıkan B.,
- 2018 Çorum Delice Vadisi Arkeoloji, Jeoarkeoloji ve Tarih öncesi Madencilik Yüzey Araştırması 2016 İlk Sonuçları, Anadolu / Anatolia 44, 25-36,
- Arıkan B. - Yıldırım T.,
- 2018 Paleoclimate, Geology, Geomorphology, and Middle Holocene Settlement Systems in the Delice Valley of North-Central Anatolia, 570-590.
- Atalay, İ.-Mortan, K.,
- 1997 Türkiye Bölgesel Coğrafyası, İnkilap Yayınları, İstanbul.
- 2003 Türkiye Bölgesel Coğrafyası, İnkilap Yayınları, İstanbul.
- Bahar H., Turgut M., Küçük B.,
- 2018 Hititlerde Yerleşim Yeri-Kutsal Dağ İlişkisi Üzerine Bir Mesafe Önerisi, SEFAD, 2018 (39), 403-424.
- Baltacıoğlu, H.,
- 1995 Alaca Höyük Sfenksli Kapı Tekerlekli Boğa Ritonu Kabartması

- Konusunda Gözlemler, Ankara.
- 1996 “Alaca Höyük’te 1994 Yılında Yapılan Çevre Düzenlemesi ve Temizlik Çalışmaları” VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, Ankara, 91-106.
- 1997 “Alaca Höyük’de 1995 Yılı Kazıları”, XVIII Kazı Sonuçları Toplantısı (27- 31 Mayıs 1996 Ankara) 1. Cilt, Ankara, 353-361.
- 2005 Arinna Kentinin Suları, Su Yapıları ve Alaca Höyük”, Archivum Anatolicum (ArAn) 8/1, 1-46.
- 2007 Alaca Höyük’te 1997 Yılında Gerçekleştirilen “Orta Hitit Katı’na Ait Bir Yapının Sözde Restorasyonu konusunda Gözlemler, Turhan Kitabevi, Ankara - Şubat, 1-37.
- 2008 Alaca Höyük Geç Tunç Çağı Yapı Kompleksinin (Tapınak/Tapınak-Saray/ Saray) Tanımı”, Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmalar, Edt. Hayat Erkanal vd., Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- 2014 Alaca Höyük 3. (a-b) Hitit Katı Yapısı The Building of Alaca Höyük Hittite Level 3 (a-b) *Armizzi - Engin Özgen'e Armağan / Studies Honour of Engin Özens*. Bora Uysal (ed) - Atilla Engin - Barbara Helving Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 57-68.
- Balkan K.-Sümer, O.,
- 1970 “1968 Yılı Hacıbektaş Höyüğü (SulucaKarahöyük) Kazısı Ön raporu”, Başgelen, N.,
- 2010 Madam Chantre'in 1893 -1894 Kapadokya Gezi Notları ve Ernest Chantre'in Alaca Höyük, Boğazköy İle Kültepe'de İlk Kazıları, VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Çorum 25-31 Ağustos 2008 (1.Cilt), 79-94.

Barjamovic, G.,

2011 A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period,
Copenhagen: Museum Tusulanum Press.

2017 “A Commercial Geography of Anatolia,” in L. Ullmann and M. Weeden
(eds) Hittite Landscape and Geography. Leiden: Brill, 311-318.

2018 Tüccarlar ve Seyyahlar: Anadolu’da Asurlular (MÖ 2000-1600) Traders
and Travelers: Assyrians in Anatolia (2000-1600 BC) Asurlular
Dicle’den Toroslar’a Tanrı Asur’un Krallığı/The Assyrians Kingdom of
the God Aššur from Tigris to Taurus, Hazırlayanlar | Edt. by Kemalettin
Köroğlu – Selim Ferruh Adalı, Tüpraş - Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Barjamovic, G., - Hertel T., - Larsen M. T.,

2012 Ups and Downs at Kanesh: Chronology, History and Society in the Old
Assyrian Period. Leiden: Nederlands Instituut vor Het Nabije
Oosten.

Bayburtluoğlu, İ.,

1979 “Eskiyapar Phryg Çağı”, VIII. Türk Tarih Kongresi, Cilt I, Ankara, 93-
303.

Beckman, G.

1999 “The City And Country In Hatti”, In H. Klengel And J.Renger (eds).
Landwirtschaft im alten Orient: ausgewählte Vorträge der XLI.
Rencontre Assyriologique Internationale, Berlin, (4-8.07.1994). Berliner
Beiträge zum Vorderen Orient 18. Berlin, Dietrich Reimer, 161-169.

Beran, T.,

1967 Die Hethitische Glyptik Von Boğazköy, Berlin, Verlag Gebr. Mann.

- Bilgi, Ö.,
- 1982 M.Ö II. Binyılında Anadolu'da Bulunmuş Olan Matara Biçimli Kaplar, İstanbul.
- 1983 İkiztepe Kazılarının 1982 Dönemi Sonuçları, V. Kazı Sonuçları Toplantısı, 113-117.
- 1984 İkiztepe Kazılarının 1983 Dönemi Sonuçları, VI. Kazı Sonuçları Toplantısı, 55-63.
- 1985 İkiztepe Kazılarının 1984 Yılı Kazı Çalışmaları., VII. Kazı Sonuçları Toplantısı, 111-119.
- 1990 İkiztepe Kazılarının 1988 Dönemi Sonuçları ve Çevre Araştırmaları, XI. Kazı Sonuçları Toplantısı, 211-220.
- 1998 "M.Ö 2. Binyılda Orta Karadeniz Bölgesi", III. Uluslararası Hititoloji Kongresi, Ankara, 63-75.
- 1999 "İkiztepe Kazılarının 1997 Dönemi Sonuçları", 20. Kazı Sonuçları Toplantısı –I, 135-168
- 2000 İkiztepe, Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999), ed. Oktay Belli, İstanbul Üniversitesi, Ankara.
- 2001 "Orta Karadeniz Bölgesi Protohistorik Çağ Maden Sanatının Kökeni ve Gelişimi", Belleten LXV/242. Ankara, 1-35.
- 2004a "İkiztepe Mezarlık Kazıları ve Ölü Gömme Gelenekleri; 2000-2002 Dönemleri", Anadolu Araştırmaları XVII, 25-5.
- 2004b Anatolia, Cradle of Metals/ Anadolu, Dökümün Beşiği, İstanbul, Döktaş Dökümcülük Ticaret ve Sanayi A.Ş.
- 2012 Anadolu'da İnsan Görüntüleri, Klasik Çağ Öncesi. İstanbul.

- Bilgi, Ö., S. Atasoy, Ş. Dönmez ve L. Summerer.,
2002 "Samsun (Amisos) Bölgesi'nin Kültürel Gelişimi Projesi ile İlgili Yüzey Araştırması", 19. Araştırma Sonuçları Toplantısı-1. Ankara, 279-296.
- Bilgi, Ö. S. Atasoy, F. Gökçe ve Ş. Dönmez.,
2003 "2001 Yılı Samsun İli Yüzey Araştırması", 20. Araştırma Sonuçları Toplantısı-2. Ankara, 41-50.
- Bilgi, Ö. S. Atasoy, Ş. Dönmez ve E. Uluggerli.,
2004 "2002 Yılı Samsun İli Yüzey Araştırması", 21. Araştırma Sonuçları Toplantısı-1. Ankara, 87-96.
- Bilgi, Ö., Özbal, H., Yalçın, Ü.,
2004 Bakır-Tunç Döküm Sanatı, Anadolu Dökümün Beşiği, İstanbul, 1-45.
- Bittel, K.,
1934 Prähistorische Forschung in Kleinasien. İst. Mitt. 6.
1937 Boğazköy: Die Kleinfunde der Grabungen, 1906-1912. 1. Funde Hethitischer Zeit / Kurt Bittel.
1942 Kleinasiatische Studien, İstanbul.
1953 "Osmankayası, Eine Hethitische Grabstätte. " MDOG, 86, 37-47.
1957 Untersuchungen in der Altstadt, Mitteilungen der Deutschen Orient Gesellschaft, 89, 6-25.
1958 Die Hethitischen Grabfunde von Osmankayası, Wissenschaftliche Veröffentlichungen Der Deutschen Orient-Gesellschaft 71.
1967 "Die Ausgrabungen in Bogazköy – Hattusa im Sommer Undherbst 1967", Türk Arkeoloji Dergisi, 26,41-77,
1970 Hattusha, Capital of the Hittites. New York: Oxford University Press.
1974 Bemerkungen zur sogenannten galatischen Keramik, Mansel'e Armağan I/Mélanges Mansel I, Ankara, 227-237.

- 1975 Anatolica, Wiesbaden Otto Harrassowitz.
- 1983 Beiträge zur Altertumskunde Kleinasiens: Festschrift für Kurt Bittel
- 1989 Zur Datierung des Karahöyük. Emre, K., Mellink, M. and Özgüç, N. (eds), Anatolia and the Ancient Near East Studies in Honor of Tahsin Özgüç / Tahsin Özgüç'e armağan, Ankara. 39-44.
- Bittel K.,- Naumann R.,
- 1852 Boğazköy-Ḫattuša: Bittel, K. et al. Das Hethitische Felsheiligtum Yazılıkaya 9. cilt/Boğazköy-Ḫattuša: Ergebnisse der Ausgrabungen des Deutschen Archäologischen Instituts und der Deutschen Orient-Gesellschaft in den Jahren 1931-1939.
- Bittel, K.,-Güterbock, H.G.
- 1975 Boğazköy V: Funde aus den Grabungen 1970 und 1971, Ausgrabungen der Deutschen Orient-Gesellschaft und des Deutschen Archäologischen Instituts. Abhandlungen der Deutschen Orientgesellschaft; nr. 18. Berlin: Verlag Gebr. Mann
- Bittel, K. Herre, W. Otten, H. Röhrs, M. und Schäuble, J.
- 1978 Die Hethiter.
- Bittel, K.- Hans-Gert B, vd.,
- 1984 Boğazköy VI: Funde aus den Grabungen bis 1979 Ausgrabungen des Deutschen Archäologischen Institut. Berlin: Gebr. Mann
- Boehmer, R.M.,
- 1972 Die Kleinfunde von Boğazköy: Aus den Grabungskampagnen 1931-1939

- und 1952-1969 Berlin, Gebr. Mann Verlag.
- 1975 Kleinasiatische Glyptik. In W. Orthmann (ed.) Propylden
Kunstgeschichte: Der alte Orient. Berlin, 437-453.
- 1979 Die Kleinfunde Aus Der Unterstadt Von Boğazköy, Grabungskampagnen
1970–78, Berlin, Gebr. Mann Verlag.
- 1983 Die Reliefkeramik Von Boğazköy, Berlin, Gebr. MannVerlag.
- 1996 Nochmals zur Datierung der Glyptik von Karahöyük Schicht I.
Istanbuler Mitteilungen 46, 17-22.
- Boehmer R.M. – Güterbock H.G.,
- 1987 Glyptik aus dem Stadtgebiet von Boğazköy. Grabungskampagnen 1931-
1939, 1952-1978, (Boğazköy-Hattuša 14), Berlin.
- Bossert, E.-M.,
- 2000 Boğazköy-Hattuša XVIII. Die Keramik phrygischer Zeit von Boğazköy.
Funde aus den Grabungskampagnen 1906, 1907, 1911, 1912, 1931–1939
und 1952–1960, Mainz.
- Burney, C.A.,
- 2004 Historical Dictionary of the Hittites, Oxford.
- Bryce, T.,
- 2005 The Hittite Kingdom, Oxford University Press, New York.
- 2012 The World of The Neo-Hittite Kingdoms: A Political and Military
History, Oxford: Oxford University Press.
- Coşkun, Y.,
- 1969 “Boğazköy Metinlerinde Geçen Başlıca Libasyon Kaplari”, A.Ü., DTCF
Dergisi, Sayı 3-4, 1-61.
- Cornelius, F.,
- 1967 “Neue Arbeiten zur Hethitischen Geographi”, Anatolica I, 62-77.

Collins, B.J.,

- 2005 "A Statue for the Deity: Cult Images in Hittite Anatolia", *Cult Image and Divine Representation in the Ancient Near East* Ed. H.Walls, Boston, 13-42, 28.

Czichon, R. M.,

- 1997 "Studien zur Regionalgeschichte von Hattuša/Boğazköy 1996", MDOG 129,89-102.
- 1998 "Studien zur Regionalgeschichte von Hattuša/Boğazköy 1997", MDOG 130, 81-90.
- 1999 a "Studien zur Regionalgeschichte von Hattuša/Boğazköy 1998", MDOG 131, 47-56.
- 1999 b "Das Umland der hethitischen Hauptstadt Hattuša - erste Ergebnisse eines Surveys", (Edt.) E. L. Schwandner, K. Rheidt, *Stadt und Umland. Neue Ergebnisse der archaologischen Bau und Siedlungsforschung*, Mainz, 123-128.
- 2000 "1998 Hattuša/Boğazköy Çevresinde Yüzey Araştırmaları'. XVII.Araştırma Sonuçları Toplantısı. II, Cilt, 57-59.
- 2009 "Oymaağaç Höyük-Nerik Raporu 2009", www.nerik.de
- 2010 "Zur Lage Von Nerik" VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri. Çorum 25-31 Ağustos 2008 (1 Cilt),157-162.
- 2013a Das Oymaağaç Höyük/Nerik(?) Projekt 2005-2012. In: Ü. Yalçın, *Anatolian Metal VI*, Bochum, 195-203.
- 2013b Oymaağaç Höyük/Nerik(?). In: M. Doğan-Alparslan – M. Alparslan (Hrsg.), *Hititler. Bir Anadolu İmparatorluğu, Hittites. An Anatolian Empire*, İstanbul, 298–309.

Czichon, R.M.,-Czichon,T.N.,

2011 Kuzey Anadolu'da Yeni Bir Hitit Yerleşmesi - Oymaağaç Höyük/Nerik
Projesi, Karadeniz'den Fırat'a Bilgi Üretimleri / Önder Bilgi'ye Armağan
Yazılar,81-86.

Çınaroğlu, A.- Çelik, D.,

2010 "Atatürk & Alaca Höyük", Ankara.

Darga, A. M.,

1992 Hitit Sanatı, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul.

2013 Anadolu'da Kadın, İstanbul.

Dardeniz G. -Yıldırım T.,

2018 Resuloğlu Erken Tunç Çağı Frit (?) Ve Maden Buluntuları Üzerinde
Arkeometrik Çalışmalar, 33. Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sonuçları
Toplantısı, 349–357.

Dardeniz G. Arıkan, B. Yıldırım T.& Çifçi E.,

2018 The ancient metallurgy of the Delice valley, British Institute At Ankara,
Heritage Turkey Vol. 8.41.

Dardeniz, G., Sipahi İ.T., Yıldırım T.,

2019 "An insight into Old Hittite metallurgy: alloying practices at
Hüseyinde (Çorum, Turkey)", Anatolian Studies 69, 77-94.

Dardeniz, G. -Yıldırım T.,

2022 "Metal consumption of a middle-range society in the late 3rd millennium
BC Anatolia: A new socioeconomic approach" PLoS ONE 17.6, 1-38.

de Jesus P.S.,

1980 The Development of Prehistoric Mining and Metallurgy in Anatolia, 2
Cilt Türkiye Maden Envanteri, MTA yayınlarından No.179.

de Jesus P.S., - Darden G.,

2015 Antik Madencilik Hakkında Arkeolojik ve Jeolojik Görüşler,
Archaeological And Geological Concepts On The Topic Of Ancient
Mining, MTA Dergisi 151, 235-250.

de Martino, S.,

2006 “Hitit İmparatorluğu’nda Kült ve Bayram Kutlamaları, Din-Devlet
Bağımlılığının Aleni İfadesi”, Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı
Halk/Die Hethiter und Ihr Reich Das Volk der 1000 Götter içinde, haz.
Wenzel Jacob.445-447.

de Martino, S., Fales, F.M. and Ponchia, S.,

2010 “Archaeological Investigations At Yassı-Hüyük (Yozgat) The Site of
Yassı-Hüyük Within The Overall Picture of Hittite Geography”, VII.
Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, (edt. Aygül Suel Çorum 25-
31 Ağustos 2008), I. Cilt, Ankara, 189-197.

Del Monte, G.F.,

1992 Die Ortsund Gewässernamen der Hethitischen Texte (RGTC 6/2),
Wiesbaden.

Del Monte, G.F., Tischer, J.

1978 "A Site Survey along the South Shore of Balck Sea", The Proceedings of
the Xth International Congress of Classical Archaeology, vol I, Ankara,
245-258.

Dinçol, A.M.,

1982 "Hititler", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, Görsel Yayınlar Ansiklopedisi, 17-120.

2002 "Tabarna" ve "Aedikula" Mühürleri – Hitit Büyük Kral ve Büyük Kraliçelerinin Mühürleri" Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk, Edit. Wenzel Jacob, Ankara 2001, 432- 434.

Dinçol, A.M.-Dinçol, B.,

1988 " Hieroglyphische Siegel und Siegelabdrücke aus Eskiypar" Documentum Asiae Minori's Antiquae. Festschrift für Heinrich Otten zum 75.Geburtstag. Wiesbaden,87-97.

2002 Büyükler, Prenslar, Beyler Mühürleri Işığında İmparatorluk Yönetiminin Zirvesindekiler, Hititler ve Hitit İmparatorluğu 1000 Tanrılı Halk/ Die Hethiter und Ihr Reich Das Volk Der 1000 Götter, Wanzel Jacob (ed), Bonn, 428-431.

2008 "Neue hieroglyphische Dokumente aus Alaca Höyük", Coll An VII, İstanbul.

Dinçol, M., A- Alparslan M.,

2013 "Hitit Mühürçülüğü (Gliptik)", Hititler, Bir Anadolu İmparatorluğu, İstanbul, 392-404.

Dinçol, A. M. Yakar, J. - Dinçol, B, - Taffet, A.,

2000 "The Borders of the Appanage Kingdom of Tarhuntašša- A Geographical and Archaeological Assessment", Anatolica 26, 1-29.

Dökü F. E. – Dinç G.– Şimşek F.,

2006 Ahmet Gökoğlu Not Defterleri: Paphlagonia Bölgesi İlk Kültür Envanteri, Anadolu / Anatolia 30,65-82.

Dönmez, Ş.,

- 1999 Sinop-Samsun-Amasya İlleri Yüzey Araştırması, 1977, XVI Araştırma Sonuçları Toplantısı Cilt II, Sayı: 16, 514.
- 2000a “Sinop-Samsun-Amasya İlleri Yüzey Araştırması, 1998”, 17. Araştırma Sonuçları Toplantısı-2, Ankara, 229-244.
- 2000b “Orta Karadeniz Bölgesi Yüzey Araştırması”, O. Belli (edt.) Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, Ankara, 330-334.
- 2001a 1997-1999 yılları Yüzey Araştırmalarında İncelenen Samsun Amasya illeri M.Ö. 2. Binyılı Yerleşmeleri, Belleten, Sayı: LXV/244, 851-875.
- 2001b “The Central Black Sea Region Survey”, O. Belli (ed.) İstanbul University’s Contributions to Archaeology in Turkey (1932-2000), İstanbul, 302-307.
- 2001c “Amasya Müzesi’nden Boya Bezekli İki Çanak Işığında Kızılırmak Kavsi Geç Demir ve Helenistik Çağları Çanak-Çömleğine Yeni Bir Bakış”, TÜBA-AR 4, 89-99.
- 2001d “Orta Anadolu İ.Ö. I. Bin Yılı Çanak-Çömleğinde Ana Tanrıça Kültü”, Belleten LXIV/241,707-718.
- 2002a "The 2nd Millennium BC Settlements in Samsun and Amasya Provinces, Central Black Sea Region, Turkey", Ancient West& East /2, 243-293.
- 2004 “Samsun Müzesi’nden Pişmiş Toprak Boğa Başları”, Anadolu Araştırmaları/Jahrbuch für Kleinasiatistische Forschung XVII/2, İstanbul 2004,49-66.
- 2005a “1997-1999 Yılları Yüzey Araştırmalarında İncelenen Amasya İli Demir Çağı Yerleşmeleri”, Belleten LXIX/255, 468-497.
- 2005b “Amasya Province in the Iron Age”, A. Çiligirolu – G. Darbyshire

- (eds.), *Anatolian Iron Ages 5. Proceedings of the Fifth Anatolian Iron Ages Colloquium Held at Van, 6-10 August 2001, London*, 65-74.
- 2008a "An Overview of the 2nd Millennium BC Cultures of the Central Black Sea Region in the Light of New Research", *TÜBA-AR* 11,85-104.
- 2008b "Kelkit Havzası Yerleşmeleri", *Belleten* Cilt: LXXII, Sayı: 264, 418-419.
- 2010a Kasku Ülkesinin Önemli Kenti Amasya-Oluz Höyük 2007 ve 2008 Dönemi Çalışmaları Genel Değerlendirmeler ve Ön Sonuçları, Ankara.
- 2010b Yeni Arkeolojik Gelişmeler Işığında Orta Karadeniz Bölgesi Demir Çağı Kültürüne Genel Bir Bakış, 137-196.
- 2010c Oluz Höyük Kazısı Üçüncü Dönem (2009) Çalışmaları: Değerlendirmeler ve Sonuçla, *Colloquium Anatolicum*, Sayı 9, 275-306.
- 2012a "Oluz Höyük Kazı Çalışmaları –2011", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler* Sayı:34,34-35.
- 2012b "Oluz Höyük Kazısı Beşinci Dönem (2011) Çalışmaları: Değerlendirmeler ve Sonuçlar", *Colloquium Anatolicum X I*,151-179.
- 2014 Kuzey-Orta Anadolu'da Yeni Bir Arkeolojik Keşif: Oluz Höyük Kubaba (Matar Kubileya) Tapınağı, (Kızılırmak Kavsi İçinde Ana Tanrıça İle İlgili Güncel Bugular), *Arkeolojiyle Geçen Bir Yaşam İçin Yazılar Veli Sevin'e Armağan*, Ed. A. Fırat, İstanbul, 289-304.
- 2016 "Kızılırmak Havzası ve Yakın Çevresinin Öntarih Dönemi Etnik Yapısı", *Antahşum^{SAR}/Çiğdem. Studies in Honour of Ahmet Ünal Armağanı* (Eds. S. Erkut/Ö. Sir Gavaz). İstanbul 2016, 123-148.
- 2017a Amasya-Oluz Höyük. Kuzey-Orta Anadolu'da Bir Akhaimenid (Pers) Yerleşmesi. 2009-2013 Çalışmaları Genel Değerlendirmeler ve Önsuçlar. *Oluz Höyük Kazı Sonuçları Serisi 2*, İstanbul.

- 2017b "The Contribution of New Research to Hittite Historical Geography of Amasya Province" Borders of a Political and Geographical Landscape, Places and Spaces in Hititte Anatolia I. Hatti and the East Proceedings of an İnternational Workshop on Hititte Historical Geography ed. M. Alparaslan. Proceedings of an International Workshop on Hittite Historical Geography in Istanbul, 25th-26th October 2013, İstanbul, TEBE, 75-90.
- 2017c Amasya ve Yakın Çevresinin Tarihi Coğrafya Sorunlarına Güncel Bakış, Oluz Höyük Kazı Sonuçları Serisi 2, Amasya - Oluz Höyük, Kuzey - Orta Anadolu'da Bir Akhaimenid (Pers) Yerleşmesi, 2009 - 2013 Dönemi Çalışmaları Genel Değerlendirmeler Ve Önsonuçlar, İstanbul,273-287.
- Dönmez Ş., Abazoğlu F.
- 2018 Kızılırmak Havzası Demir Çağ Boya Bezekli Çanak-Çömlek Geleneğinin Kökeni Üzerine DüşüncelerThe Idea About Orgigin of Iron Age Painted Pottery Tradition in Halys Basin, Tuba-Ar-Turkish Academy Of Sciences Journal Of Archaeology, Sayı 23, 81-99.
- Dönmez Ş – Özdemir C.,
- 2010 " Amasya İlinde Yeni Araştırmalar: Oluz Höyük ve Doğantepe Kazıları" VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri Çorum 25-31 Ağustos 2008 Cilt I, 227-244.
- Dönmez, Ş-Yurtsever-Beyazıt, A.,
- 2013 "Oluz Höyük Kazısı Altıncı Dönem (2012) Çalışmaları: Değerlendirmeler ve Ön Sonuçlar", Colloquium Anatolicum XII, 165-192.

Dönmez, Ş., Yurtsever Beyazıt A.,

2016 “*Oluz Höyük Kazı ve Araştırmalarına Dair Değerlendirmeler*”,
Colloquium Anatolicum XV, İstanbul, 272-293.

Dönmez, Ş- Naza -Dönmez, E.

2007 “*Amasya-Oluz Höyük Kazısı 2007 Dönemi Çalışmaları: İlk Sonuçlar*”,
Colloquium Anatolicum VI, 49-74.

2009a “*Amasya-Oluz Höyük Kazısı 2007 Dönemi Çalışmaları: İlk Sonuçlar*”,
Belleten LXXIII/267, 395-421.

2009b “*Oluz Höyük Kazısı İkinci Dönem (2008) Çalışmaları: Değerlendirmeler
ve Sonuçlar*”, Colloquium Anatolicum VIII, 125-170.

Duruel N.,

2011 Cumhuriyetin Çocukları, Arkeolojinin Büyükleri Nimet Özgüç-Tahsin
Özgüç/Nursel Duruel, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara.

Durgun P.,

2018 “*Hitit Ölü Gömme Geleneklerinin Yerel Anadolu Kökenleri/The local
Anatolian origins of Hittite mortuary practices*”. Aktüel Arkeoloji 63, 44-
51.

Ediz, İ.,

1994 “*Çorum Müzesi Müdürlüğü 1992 Yılı Eskişehir Kazısı*”, IV. Kurtarma
Kazıları Toplantısı, (Marmaris 26-29 Nisan 1993), Ankara, 109-113.

Ediz İ.,- İpek Ö.,- Sipahi T.,- Yıldırım T.,

1999 “*Yörüklü/ Hüseyindede Kurtarma Kazısı*” T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar
ve Müzeler Genel Müdürlüğü IX. Müze Kurtarma Kazıları
Semineri,189-198.

Emre, K.,

1963 “*The Pottery of Assyrian Colony Period According to the Building
Levels of the Kaniş Karumu*”, Anadolu/Anatolia VII.87-99.

- 1993 “A Group of Hittite Statuettes from Alaca Höyük”, Istanbuler Mitteilungen 43, 235-242.
- 2002 Kaya Kabartmaları, Steller, Orthostatlar- Görsel Sanat: Devletin ve Dinin Anıtsal İfadesi, Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk, Edit. Wenzel Jacob, Ankara 2002.219.
- 2012 “Maşat Höyük (1945, 1973-1984)” O. Bingöl – A. Öztan – H. Taşkıran (eds.), DTCF 75. Yıl Armağanı, Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları. Anadolu/Anatolia Ek Dizi - Ekler III.2, 231-236.
- Erkut, S.,
- 1992 “Hitit Çağının Önemli Kült Kenti Arinna'nın Yeri”, H. Otten et al. (eds), Fs. Sedat Alp, Ankara,159-165.
- Ertem H.,
- 1973 Boğazköy metinlerinde Geçen Coğrafya Adları Dizini, Ankara.
- 1988 Korucutepe - I (1973-1975 Kazı Yıllarında Ele Geçen Erken Hitit-İmparatorluk Çağı Arasındaki Bulgular, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Eravcı B.E.,
- 2018 Hitit Kralının Saray Muhafızları: Lúmeš Meşedi, Medeniyet ve Toplum / Güz Cilt 2 Sayı 2,73-88.
- Fidan E.,
- 2017 Madencilik Beşiği Anadolu: Tarih Öncesi Dönemlere Ait Bakır Yatakları, Türk Tarih Kurum Belleten Cilt: LXXXI Aralık 2017 Sayı: 292,667-676.
- Fischer F.,
- 1963 Die Hethitische Keramik Von Boğazköy. [By F. Fischer.]

Wissenschaftliche Veröffentlichung der Deutschen Orient-Gesellschaft.

no.75.

Frankfort, H.,

1996 Asia Minor and The Hittites, The Art and Architecture of the Ancient Orient, London, The Yale University Press, 209-237.

French, D.,

1986 “Roma Yolları ve Mil Taşları i” III. Araştırma Sonuçları Toplantısı,143-146.

1986 Küçük Asya, Roma Yolları ve Miltaşları 1985, IV. Araştırma Sonuçları Toplantısı,109-112.

1987 Küçük Asya Roma Yolları Ve Miltaşları 1986, V. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 191-204.

1988 1987 Yılı Roma Yolları ve Miltaşları Çalışması, VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 273-281.

2012 Roman Roads and Milestones of Asia Minor Vol. 3: Milestones, Fasc. 3.2: Galatia (BIAA Electronic) Monograph 2, British Institute at Ankara.

Forlanini, M.,

1977 L’Anatolia nordoccidentale nell’impero eteo, SMEA 18, 197-225.

1979 Appunti di geografia etea, Gs Meriggi, 165-185.

1980 “La Prima Lista di VBoT 68 ela Provincia di Arinna”, SMEA 22,71-80.

1985 Remarques géographiques sur les textes cappadociens, Hethitica 6, 45-67.

2008 The Central Provinces of Hatti: an Updating, in: K. Strobel (ed.), New Perspectives on the Historical Geography and Topography of Anatolia in the II and I Millennium B.C., Eothen 16, 145-188.

- 2010 "La Région Autour de Nerik Selon Les Sources Hittites".
Studi Miceneied Egeo- Anatolici.52, 119-135.
- Garstang, J.,
- 1908 "Notes on a Journey through Asia Minor", LAAA I, 1-6
- 1910 The Land of Hittites, London.
- 1943 Hittite Military Roads in Asia Minor: A Study in Imperial Strategy with a
Map Author(s): (AJA)Vol. 47, No. 1 (Jan. - Mar.), Published by:
Archaeological Institute of America. pp. 35-62.
- Garstang, J.-Gurney, O. R.,
- 1959 The Geography of the Hittite Empire. London.
- Gates, M. H.,
- 1996 Archaeology in Turkey, American Jorunal of Archaeology 100, 277-335.
- Genz, H.,
- 2003 "The Early Iron Age in Central Anatolia", Identify Changes: The Transition
from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions,
Proceedings of the International Workshop İstanbul, November 8–9, 2002,
(edited by. B. Fischer & H. Genz & É. Jean & K. Köroğlu), Institutum
Turcicum-Scientiae Antiquitatis, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, 179–191
- 2004a Büyükkaya, I. Die Keramik der Eisenzeit. Funde aus den,
Grabungskampagnen 1993 bis 1998, Boğazköy-Hattuša XXI. Mainz
- 2004b "Erste Ansätze zu einer Chronologie der frühen Eisenzeit in
Zentralanatolien", (eds. M. Novák, F. Prayon, A.–M. Wittke), Die
Außenwirkung des späthethitischen Kulturraumes. Güterausaustausch –
Kulturkontakt – Kulturtransfer. AOAT 323,219–236
- 2011 "The Iron Age In Central Anatolia", The Black Sea, Greece, Anatolia And
Europe In The First Millennium Bc. Ed. Gocha R. Tsetskhladze. Leuven –

Paris – Walpole, Ma., 331-368.

Glatz, C.,

2012 Bearing the marks of control? Reassessing pot marks in Late Bronze Age Anatolia, *American Journal of Archaeology* Cilt.116, Sayı 1, 5-38.

2017 The North: Archaeology, Hittites Landscape and Geography, Eds. Lee Ullmann and Mark Weeden, Brill, 75-88.

Goetze, A.,

1930-32 "*Bemerkungen zu dem Hethitischen Text AO 9608 des Louvre*", RHA I, 24.

1957 The Roads of Northern Cappadocia in Hittite Times, RHA 15, 90-103.

Gökoğlu A.,

1952 Paphlagonia -Paflagonya- (Kastamonu, Sinop, Çankırı, Safranbolu, Bartın, Bolu, Gerede, Mudurnu, İskilip, Bafra, Alaçam ve Çankırı), *Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi. Cilt I. Kastamonu.*

1955 Paflagonia - Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi,

Gurney, O. R.,

1992 "Hittite Geography: Thirty Years on", Sedat Alp'e Armağan. Hittite and Other Anatolian and Near East Studies in Honour of Sedat Alp, Ankara,213-221.

2001 Hititler. trc. Pınar Arpaçay. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Günbattı C.,

2004 "Asur Ticaret Kolonileri Devrine: Bir Bakış", (IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri, Kayseri, 10-11. Nisan 2004), Kayseri, 257-260.

2008 "An Eponym List (KEL G) from Kültepe", *Altorientalische Forschungen* 35(1),103-132.

- 2012 Kültepe - Kaniş (Anadolu'da İlk Yazı İlk Belgeler), Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri.
- 2014 Harsamna Kralı Hurmeli`ye Gönderilen Mektup ve Kanis Kralları, The Letter Sent To Hurmeli King Of Harsamna and The Kings Of Kanis, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Güterbock, H. G.,
- 1942 Siegel aus Boğazköy II. Die Knigssiegel von 1939 und die brigen Hieroglyphensiegel. Archiv fr Orientforschung Beiheft 7. Berlin: Weidner.
- 1955 Authority and Law in the Hittite Kingdom Authority and Law in the Ancient Orient, 16-24.
- 1960 An Outline of Hittite AN.TAH.şUM Festival, JNES 19,80-89.
- 1961 The North-Central Area of Hittite Anatolia, JNES, 20, 85-97.
- 1974 Zwei hethitische Zeichnungen, Fs Mansel.
- Gündüz R.,
- 2019 Gökhöyük Bağları Hygnden Erken Demir ağı Seramiği, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 42,204-222
- Haas, V.,
- 2002a Hitit Dini, Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk/Die Hethiter und Ihr Reich Das Volk Der 1000 Götter içinde, haz. Wenzel Jacob.,438-442.
- 2002b “Die hethitische Religion”, Die Hethiter und Ihr Reich, Das Volk Der 1000 Götter, İstanbul 2002, 103, 104.
- Hamilton, W. J.,
- 1842a Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia, Vol. I, London.
- 1842b Researches Asia Minor, Pontus and Armenia, Vol. II, London.

İpek Ö.,

2009a Çorum Kültür Envanteri, T.C. Çorum Valiliği, Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.

2009b Coğrafyası, Tarihi, Kültürü ve Edebiyatıyla Çorum, T.C. Çorum Valiliği, Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.

Hauptmann, H.,

1975 “Die architektur: die Felsspalte D.” In: K. Bittel, J. Boessneck, B. Damm, H. G.Güterbock, H.Hauptmann, R. Naumann and W. Schimer (eds.) Das Hethitische Felsheiligtum Yazılıkaya, 62-75, Berlin.

Işık, F.,

1989 “Batı Uygarlığının Kökeni, Erken Demir Çağ Doğu-Batı Kültür ve Sanat İlişkilerinde Anadolu”, TürkAD XXVIII, 1-37.

İbrahim, T.,- Aslan H.,vd.,

2011 T.C. Yozgat Valiliği, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Çevre Durum Raporu, Yozgat.

İlhan F.,

2017 Ovaören/Yassıhöyük 2012-2013 Kazı Sezonu Hitit Dönemi Seramikleri, Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Kaptan, E.,

1980 Türkiye Madencilik Tarihine Ait Tokat Bölgesini Kapsayan Yeni Buluntular Yıl 1980, Cilt 93-94, 150 – 164.

1983 Türkiye Madencilik Tarihi İçinde Kalayın Önemi ve Kökeni, MTA Dergisi 95-96, 164-172.

1982 Türkiye Madencilik Tarihine ait Tokat Bölgesini Kapsayan Yeni Buluntular, MTA Ens. Derg., 23/94, 150-162.

- 1987 “Türkiye Madencilik Tarihine ait Merzifon-Bakırçay Yöresindeki Buluntular”, III. Arkeometri Sonuçları Toplantısı, 225-234.
- 1990 Türkiye Madencilik Tarihine Ait Buluntular, MTA Dergisi 111,175-186.
- 2000 Eski Anadolu Madenciliğine ait Buluntular, Cumhuriyetin 75. Yıldönümü Yerbilimleri ve Madencilik Kongresi (II. Kitap), 763-769, Ankara.
- Kaptan, E. - de Jesus, P. R.,
- 1974 Türkiye Madencilik Tarihi İçin Genel Bir Araştırma (Kalayın Kökeni), MTA Rapor No: 5226.
- Karasu, C.,
- 1988 “*nuntariyašhaš* Bayramı’nda Hitit Kralının Kült Gezileri”, Belleten 52, 409-428.
- Kaynar, F.,
- 2019 “*Kizzuwatnean Rituals Under the Influence of The Luwian And Hurrian Cultures*”, OLBA XXVII), 97.
- Keskin, L.,
- 2012a “*İnandıktepe*”: O. Bingöl – A. Öztan – H. Taşkiran (yay. haz.), DTCF 75.Yıl Armağanı, Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları. Anadolu/Anatolia Ek Dizi - Supplements III.2 (2012), 165-170.
- 2012b “*Samsun Bölgesi Kazıları*”: O. Bingöl – A. Öztan – H. Taşkiran (yay. haz.), DTCF 75. Yıl Armağanı, Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları. Anadolu/Anatolia Ek Dizi - Supplements III.2 (2012), 253-260.
- Kealhofer, L., Grave, P., Marsh, B., Steadman, S., Gorny, R. L., Summers. G. D.

- 2010 Patterns Of Iron Age Interaction İn Central Anatolia: Three Sites İn Yozgat Province. Geoffrey Anatolian Studies 60,71–92.
- Klengel, H.,
- 2002 "*Hitit Tarihi*" Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk, Edit. Wenzel Jacob, Ankara, 413-420.
- Klinger, J.,
- 2002 Hititoloji-Yeni Sayılabilecek Bir Araştırma Dalının Doğuşu ve Gelişimi, Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk/Die Hethiter und Ihr Reich Das Volk der 1000 Götter içinde, haz. Wenzel Jacob. Bonn: Kunst und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, 456-458.
- Kibaroğlu M., Kozal E. vd.,
- 2019 New evidence on the provenance of Red Lustrous Wheel-made Ware (RLW): Petrographic, elemental and Sr-Nd isotope analysis, Journal of Archaeological Science: Reports 24 (2019) 412–433.
- Kıymet, K., – Süel, M.,
- 2010 “Ortaköy-Şapinuva Kazısında Bulunan Kol Biçimli Libasyon Kaplar”, VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri. Çorum 25-31 Ağustos 2008/Acts of the VIIth International Congress of Hittitology Çorum, August 25-31, 2008, I. Cilt/Volume I, Ankara, 457-478.
- Koç H.- Aksoy B.,
- 2012 Coğrafya Eğitiminde Bölge Kavramı, Marmara Coğrafya Dergisi, Yıl, Cilt 0, Sayı 25, 319 – 339.
- Koşay, H.Z.,
- 1938 "*Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Hafriyatı 1936 Daki Çalışmalara Keşiflere Ait İlk Rapor*", Ankara.
- 1941 "*Türk Tarih Kurumu Alaca Höyük Hafriyatı, 1940 Çalışmaları ve*

- Neticeleri", Belleten Cilt V, sayı 17,1-8.
- 1951 "Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Hafriyatı 1937-1939 daki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor". Ankara.
- 1965 "Alaca-Höyük Çanak-Çömlekleri Üzerindeki İsalet Ve Damgalar", Belleten 29,1-21.
- 1970 "Alaca Höyük 1969 Yılı Çalışmaları", Belleten Cilt XXXVIII, Sayı 147.
- Koşay, H.Z-Akok, M.,
- 1947 The Pottery of Alaca Höyük, American Journal of Archaeology, vol.51, no 2,152-157.
- 1950 "Amasya-Mahmatlar Köyü Definesi", Belleten XIV/5,481-485.
- 1951 Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Kazısı 1937-1939'daki Çalışmalar ve Keşiflere Ait İlk Rapor, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- 1966 "Türk Tarih Kurumu Tarafından Alaca Höyük Kazısı 1940-1948 Deki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor", Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- 1973a "Alaca Höyük Kazısı 1972 Çalışmaları", Belleten Cilt XXXVIII, Sayı 147,428-430.
- 1973b "Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Kazısı, 1963-1967 Çalışmaları Ve Keşiflere Ait İlk Rapor", Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Kozal, E.,
- 2003 Analysis of the Distributio Patterns of Red Lustrous Wheel-made Ware, Mycenaean and Cypriot Pottery in Anatoliain the 15th-13th centuries B.C. see: B. Fischer-H. Genz-É. Jean- K. Köroğlu(eds.), Identifying

Changes from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions, Symposium, Istanbul, November, 2002, 65-77.

Kozal E.-Kibaroglu M.,

2017 Red Lustrous Wheel-made Ware Archaeometry Project 2014-16 Studies, ANAMED 15,312-319.

Kökten, İ. K.,

1941 "Samsun Vilayeti Tekkeköy Civarında Prehistorik Araştırmalar", Ülkü XVIII, Sayı 98, 121-124

1948 "1947 Yılı Tarihöncesi Araştırmaları", Belleten, XII 45, 223-227.

Kulakoğlu, F.,

1997 "Orta Anadolu Bölgesi'nde Bulunan Eski Hitit Krallık Çağı Seramiği" Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Arkeoloji ve Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Ankara,1-403.

2009 "Eski Anadolu'nun İlk Uluslararası Ticaret Merkezi: Kültepe", G.Yıldız vd. Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, C.1, Kayseri, 21-26.

2018 Kaniş Karumu: Eski Asur Ticaretinin Anadolu'daki Başkenti Karum Kanes': The Capital City of Old Assyrian Trade in Anatolia, Asurlular Dicle'den Toroslar'aTanrı Asur'un Krallığı/The Assyrians Kingdom of the God Aššur from Tigris to Taurus, Hazırlayanlar | Edited by Kemalettin Köroğlu – Selim Ferruh Adalı, Tüpraş - Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Kulakoğlu, F.

2011 "Kültepe Kaniş-Karumu Anadolu'nun En Eski Uluslararası Ticaret Merkezi, Anadolu'nun Önsözü Kültepe Kaniş Karumu Asurlular İstanbul'da, Sergi Kataloğu, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri, 40-51.

Kulakoğlu, F. Kangal, S.,

2011 Anadolu'nun Önsözü Kültepe Kaniş Karumu Asurlular İstanbul'da,
Sergi Kataloğu, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri.

Kryszeń A.,

2016 A Historical Geography of the Hittite Heartland, Alter Orient und Altes
Testament 437, Ugarit-Verlag Münster.Laroche, E., 1966 Les Noms des
Hittites, Paris.

Laroche, E.,

1960 Les Hiéroglyphes Hittites, Paris.

1966 Les Noms des Hittites, Paris.

1981 Les noms des Hittites: Supplément, Paris.

Larsen M.T.,

1967 Old Assyrian Caravan Procedures, İstanbul.

1976 The Old Assyrian City-State and its Colonies, Copenhag

Macqueen, J.G.,

2015 Hititler ve Hitit Çağında Anadolu, E. Davutoğlu (Çev.), Arkadaş
Yayıncılık, Ankara.

Martino, S.,

2002 "Hitit İmparatorluğu'nda Kült ve Bayram Kutlamaları", Hititler ve Hitit
İmparatorluğu 1000 Tanrılı Halk, Die Hethiter und Ihr Reich Das Volk
Der 1000 Götter, Kunts-und Ausstellungshalle der Bundesrepublik
Deutschland, 18. januar–28.April, Almanya, 445–447.

2006 Hititler. (Çev: E. Özbayoğlu), Dost Kitabevi.

Macridy, T.,

1907 “Une Citadelle Archaique du Pont (A fouilles du Musée Impérial Ottoman)”, *Mittlungen der Vorderasiatischen Ägyptischen Gesellschaft*, 168-175.

Massi, L.,

2010 “The GAL.GEŠTIN of the Seal SBo II 256: a new Deciphering and a Prosopographical Study”. *Altorientalische Forschungen* 37, 341-352.

Maier, F.,

1963 “Bemerkungen zur sogenannten galatischen Keramik von Boğazköy”, *Jahrbuch des Deutschen Archaeologischen Instituts* 78, 218-255.

Matthews R.,

1998 “Project Paphlagonia: Regional Survey in Çankırı Province 1997” XVI. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 2.Cilt,245.

1999 “Project Paphlagonia: Regional survey in Çankırı and Karabük Provinces 1998”, XVII. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 2.Cilt,175.

2000 “Project Paphlagonia: Regional survey in Çankırı and Karabük Provinces,1999”, XVIII. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2.Cilt,249.

2001 “Project Paphlagonia: Regional survey in Çankırı and Karabük Provinces, 2000” XIX. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2.Cilt, 9-14.

2002 “Project Paphlagonia: Regional Survey in Çankırı and Karabük Provinces, 2001, XX. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2.Cilt, 119-222.

Matthews, R.-Glatz, C.

2005 “Anthropology of a Frontier Zone: Hittite-Kaska Relations in Late Bronze Age North-Central Anatolia.” *Bulletin of the American Schools of Oriental*

Research 339,21–39.

2009a At Empires' Edge: Project Paphlagonia. Regional Survey in North-Central Anatolia, British Institute at Ankara.

2009 The historical geography of north-central Anatolia in the Hittite period: texts and archaeology in concert Roger Matthews and Claudia Glatz Institute of Archaeology, University College London, Anatolian Studies 59,51-72.

Matthews, R.-Glatz, C., Schachner, A.,

2009 A Landscape Of Conflict And Control: Paphlagonia During The Second Millennium BC, At Empires' Edge: Project Pahlagonia, Regional Survey in North-Central Turkey, Edt by Matthews, R.-Glatz, C., BIAA Monography 44, 107-147.

Matsumura, K.,

2005 Die Eisenzeitliche Keramik In Zentralanatolien Aufgrund Der Grundlage Der Von Kaman-Kalehöyük, Berlin: Inaugural-Dissertation Zur Erlangung Des Doktorgrades Am Fachbereich Geschichts Und Kulturwissenschaften Der Freien –Universitätversitat.

Mellaart, J. –Murray, A.,

1995 Beycesultan, Vol. III.2. Late Bronze Age & Phrygian Pottery and Middle-Late Bronze Age Small Objects.

Mellink, M.J.,

1965 "Archaeology in Asia Minor", American Journal of Archaeology 69, 133-149.

1967 "Archaeology in Asia Minor", American Journal of Archaeology Volume 72, Number 2.

1968 "Archaeology in Asia Minor", American Journal of Archaeology 72, 125-147.

1969 "Archaeology in Asia Minor", AJA American Journal of Archaeology 73, 203-227.

Melchert C. H.,

2008 "Middle Hittite revisited", Studi micenei ed egeo-anatolici, Vol. 1, 525- 531.

Meriggi, P.,

1962 "Alcuni monticoli di Kataonia", Oriens Antiquus 1, 265-278

1965 "Quattro Viaggio Anatolieo", Oriens Antiquus 4, 263-315.

Michel, C.,

2008 "Nouvelles données de géographie historique anatolienne d'après des archives récentes de Kültepe", K. Strobel (ed.) New Perspectives on the Historical Geography and Topography of Anatolia in the II and I millennium B.C. (Eothen 16), 235- 252.

Michel, P. M.,

2014 Le Culte des Pierres à Emar à L'époque Hittite. Fribourg /Göttingen: Academic Press / Vandenhoeck Ruprecht.

Mielke D. P.,

2006a İnandıktepe und Sarissa - Ein Beitrag zur Datierung althethitischer Fundkomplexe, in: D. P. Mielke – U.-D. Schoop – J. Seeher (Hrsg.), Strukturierung und Datierung in der hethitischen Archäologie. Structuring and Dating in Hittite Archaeology. Voraussetzungen - Probleme - Neue Ansätze. Requirements – Problems - New approaches. Internationaler

- Workshop Istanbul 26-27. November 2004, *Byzas* 4 (Istanbul 2006) 251–276
- 2006b Die Keramik vom Westhang, Kusaklı-Sarissa 2.
- 2007 Red Lustrous Wheelmade Ware from Hittite Contexts, in: Hein (ed.), *The Lustrous Wares of Late Bronze Age Cyprus And The East Mediterranean. Papers of a Conference, Vienna 5th-6 th November 2004*, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Band XII, 155–168.
- 2011 “*Hittite Cities: Looking For A Concept*”, In H. Genz and D.P.Mielke (eds) *Insights Into Hittite History And Archaeology, Ancient East and West Special Edition Paris*, 153-194.
- 2012 “*Fortifications And Fortification Strategies Of Mega Cities In The Ancient Near East*”, Proceeding of the 7th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East 12-16 April 2010, The British Museum And UCL London Vol. 1. *Mega-Cities Mega Sites, The Archaeology Of Consumption Disposal Landscape, Transport Communication*, Wiesbaden, 74-91.
- 2013a “*Şehirler ve Yerleşim Düzeni*”, *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, Ed. Meltem Doğan Alparslan - Metin Alparslan, YKY, İstanbul, 136-150.
- 2013b “*Maşathöyük ve İnandıktepe*”, *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, Ed. Meltem Doğan Alparslan - Metin Alparslan, YKY, İstanbul, 208-217.
- 2016 *Produktion und Distribution von Keramik im Rahmen der hethitischen Wirtschaftsorganisation*, Katja Piesker (Hrsg.), *Wirtschaft als Machtbasis, BYZAS* 22, 155–185.
- 2021 *Hitit kentler ve kent; bir iz. Aktüel Arkeoloji Dergisi* 78. Sayı, 82–93.
- Murat, L.,

- 2008 “Hitit Tarihi-Cografyasında Hakmiş ve İştahara Ülkelerinin Konumu”,Tarih Araştırma Dergisi, Cilt 27, Sayı 44, 181 – 204.
- 2012 “ Hititlerde Su Kültü”Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt 31, Sayı 51, 125-158.
- 2016 “ Anadolu'da Kaskalar”, Bilgin Kültür Sanat Yayınevi, Hel Yayınları.

Muscarella, O,W.,

- 1974 Ancient Art: The Norbert Schimmel Collection, Mainz, Germany.

Müller-Karpe, A.,

- 1988 Hethitische Töpferei der Oberstadt von Hattuša Ein Beitrag zur Kenntnis Spät- großreichszeitlicher Keramik und Töpferbetriebe unter Zugrundelegung der Grabungsergebnisse Bonn 1978-82 in Boğazköy, Marburger Studien zur Vor und Frühgeschichte 10 Marburg.

- 1999a “Kuşaklı-Şarişa 1993-1997 Kazılarına Toplu Bakış”, 20. KST, Kültür Bakanlığı Yayınları, Cilt 1, Ankara, 445-466.

- 1999b Kuşaklı-Şarişa 1993-1997 Kazılarına Toplu Bakış. XX. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 1, Ankara, 445-466.

- 2000 ”Kuşaklı 1998 Yılı 6. Kazı Çalışmaları Hakkında Ön Rapor”, 21. KST, Kültür Bakanlığı Yayınları, Cilt 1, Ankara, 309-320.

- 2002a “*Die Keramik des Mittleren und Jüngerer hethitischen Reiches*”,

- 2002b DieHethiter und Ihr Reich, Das Volk Der 1000 Götter, İstanbul,257-259.

Kuşaklı-Şarişa Yukarı Ülke’de Bir Kült Merkezi, Maşathöyük Kaşka Sınır Bölgesinde Bir idare Merkezi”, Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk, Kunst-und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, Bonn, 470-474.

- Müller-Karpe, A. - Müller-Karpe, V.,
2002 Arkeoatlas Dergisi 1, 140-141.
2006 “Kızılırmak (Maraşanta) Kıyısındaki Bir Hitit Kentinde Yeni
Araştırma Sonuçları Toplantısı”, Arkeoloji ve Sanat, Sayı 123, Eylül
Aralık,1-12.
2013a “Kuşaklı-Şarişša”, Hititler, Bir Anadolu İmparatorluğu, (Ed. Meltem
Doğan Alparıslan, Metin Alparıslan), Hittites: An Anatolian Empire.
Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 220–225.
2013b Kayalıpınar. In: M. Doğan-Alparıslan & M. Alparıslan, eds. Hittites: An
Anatolian Empire. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 282–287
Müller-Karpe, V.
2005 “Kuşaklı-Sarissa’da Büyük Tapınağın Bira İmalathanesi”. V. Uluslar
arası Hititoloji Kongresi Bildirileri,555-574.
Nakamura, M.,
2002 Das hethitische nuntarriyaşha- Fest, Oosten.
Naumann, R.,
1957 “Bauwerke der Hethitischen Großreichszeit auf Büyükkale”, Boğazköy
III, Funde aus den Grabungen 1952 – 1955, Ed.: Kurt Bittel - Rudolf
Naumann - Thomas Beran, Ausgrabungen Der Deutschen Orient
Gesellschaft und Des Deutsches Archäologisches Instituts, Verlag Gebr.
Mann, Berlin, 10-17.
1985 Eski Anadolu Mimarlığı, Türk Tarih Kurumu,Ankara.
Neu, E.,
1974 Der Anitta – Text, StBoT 18, Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.
Neve, P.,

- 1958 Vorläufiger Bericht Über Die Ausgrabungen İn Boğazköy İm Jahre 1957.
- 1970 "Funde aus dem Grabungen 1970 und 1971", Boğazköy V. Berlin, 41.
- 1971 Regenkult-Anlagen in Boğazköy-Hattuša, Ein Deutungsversuch. Ist. Mitt. Beiheft 5. Tübingen, 12, 25-27.
- 1982 Büyükkale. Die Bauwerke. Grabungen 1954-1966, Boğazköy-Hattuša 12, Berlin: Gebr. Mann.
- 1984 "Die Ausgrabungen in Boğazköy –Hattuša 1983" Peter Neve, Walter Gruyter & Co., Berlin, 1984.
- 1985 Hattuscha Information, Archaeology And Art Publications.
- 1996 "Hitit Krallığının Başkenti Hattuša'da Konut", Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut Ve Yerleşme, Housing And Settlement İn Anatolia A Historical Perspective, Tarih Vakfı Yayınları İstanbul, 99-115.
- Omura, S.,
- 1996 "A Preliminary Report on the Ninth Excavation at Kaman-Kalehöyük (1994)", Essays on Ancient Anatolia and Syria, Studies in the Second and Third Millennium B.C., H.I.H. Prince T. Mikasa (ed.), Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, s.86- 134.
- 2000 "1999 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları" , 22. Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, C. 1, s. 327-336.
- Osten, H.H. von der.,
- 1927 "Explorations in Hitite Asia Minor", American Journal of Semitic Languages and Literatures 43/2. 73-176.
- 1929 Explorations in Central Anatolia Season of 1926, Researches in Anatolia I, OIP 5, Chicago.
- 1937 The Alishar Hüyük, Seasons of 1930-1932 Part II, Chicago; OIP 29.
- Osten, H.H. von der- E.F. Schmidt.,

- 1930 The Alishar Hüyük, Season of 1927 , Part I, Chicago.
- Orthmann, W.,
- 1962 “*Beobachtungen an dem Hüyük in Eskiyapar*”, Istanbuler Mitteilungen
12, 1-10.
- 1963a Die Keramik der Frühen Bronzezeit aus Inneranatolien, Istanbuler
Forschungen B. 24, Berlin: Gebr. Mann.
- 1963b Frühe Keramik von Boğazköy aus den Ausgrabungen am Nordwesthang
von Büyükkale, WVDOG 74; Boğazköy- Hattuša 3, Berlin: Gebr. Mann.
- 1984 “*Keramik aus den ältesten Schichten von Büyükkale*”, K. Bittel (ed.),
Funde aus den Grabungen bis 1979, Boğazköy VI, Berlin: Gebr. Mann:
9-62.
- Ökse, T.,
- 1993 Önasya Arkeolojisi Seramik Terimleri, Arkeoloji ve Sanat Yayınları,
İstanbul.
- 2012 Önasya arkeolojisinde çanak çömlek: teknik özellikler, biçimler, Türkçe,
İngilizce, Almanca ve Fransızca terimler, Arkeoloji ve Sanat Yayınları,
İstanbul.
- Özbal, H., Adriaens, A. M., Earl, B., Gedik, B.,
- 2000 “*Samsun, Amasya, Tokat İlleri Yüzey Araştırmaları*,” XVI. Araştırma
Sonuçları Toplantısı, Ankara, 47-54.
- Özbal, H., Pehlivan, N., Earl, B.,
- 2001 “*Durağan ve Bakırçay Arsenik Cevherleşmesinin Jeolojik, Minerolojik ve
Kimyasal İncelenmesi*”, XVII. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 29-40.
- Özçağlar A.,
- 1989 Zile - Turhal Yöresinin Morfografik Özellikleri, Coğrafya Araştırmaları
Dergisi Cilt: 1 Sayı: 1,185-195.

Özdemir H. F.,

2007 Demir Çağı: Başlangıcı Ve Başlatanları, Anadolu'ya Etkileri Üzerine,
Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 16, Sayı 1, s.501-518

Özdoğan E.A.,

2000 Orta Karadeniz Bölgesi, Gökırmak ve Araç/Ilgaz Havzaları Araştırma
Projesi, Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, Edt. By O. Belli,
Ankara,321-329.

Özgüç, N.,

1956 "Ein Hethitischer Stierkopf Aus Tokat", Anatolia, Sayı 1,53-55.

1966 "Acemhöyük Kazıları", Ankara Üniversitesi- Ankara Anadolu (Anatolia)
Dergisi, Sayı 10,1-25.

1968 Kaniş Karum'u I b katı Mühürleri ve Mühür Baskıları, Ankara.

2002 "Tanrı Alayları, Savaş ve Av Sahneleri-M.Ö.20.-18. Yüzyıllarda
Anadolu Silindir ve Baskı Mühürlerinde Motif Zenginliği" Hititler ve
Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk, Edit. Wenzel Jacob, Ankara.

2006 Kültepe-Kaniş/Neşa, Yerli Peruwa ve Asur-imiti'nin oğlu Asur'lu Tüccar
Uşur-şa-İştär'in Arşivlerine Ait Kil Zarfların Mühür Baskıları, Ankara.

Özgüç N. - Özgüç T.,

1953 Kültepe Kazısı Raporu 1949 - Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan
(Ausgrabungen in Kültepe) Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Özgüç, T. -Temizer, R.

1993 "The Eskiypar Treasure", Nimet Özgüç'e Ar-mağan /Aspects of Art
and Iconography: Ana-tolia and Its Neighbors Studies in Honor of Nimet
Özgüç (Ed. M.J. Mellink, E. Porada, T. Özgüç). Ankara, 613-628.

Özgüç T.- M. Akok.,

- 1957 "Horoztepe Eserleri/Objects from Horoztepe", Belleten XXI/82, s. 201-219.
- 1958 Horoztepe, Eski Tunç Devri Mezarlığı ve İskan Yeri/An Early Bronze Age Settlement and Cemetery, Ankara, 1-18.
- Özgüç N., Özgüç T.,Kökten, İ. K.,
- 1945 "1940 ve 1941 Yılında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Samsun Bölgesi Kazıları Hakkında İlk Kısa Rapor, Belleten Cilt:IX, Sayı:35,362-400.
- Özgüç T.,
- 1941 "Haberler-Dündertepe Hafriyatı ve Samsun Civarı İstikşafaları-1940", Belleten V/20, 637.
- 1945 "Ön Tarihte Anadolu Kronolojisi", Belleten IX, sayı 35,341-361.
- 1946a "Anadolu'da Arkeoloji Araştırmaları", Belleten X, sayı 40,557-597.
- 1946b " Haberler Zile-Maşat Höyük Kazısı ", Belleten X.37, Ankara, 220-223.
- 1947 "Alacahöyük ve Demireiçişme Kazılan (Haberler)", Belleten XI/41 (1947),163-164.
- 1948 "Samsun Hafriyatınının 1941-1942 Yılı Neticeleri", III.Türk Tarih Kongresi, Ankara,393-419.
- 1950 Türk Tarih Kurumu tarafından yapılan Kültepe Kazısı raporu 1948, Ankara.
- 1953 Kültepe (Karahöyük) Hafriyatı 1950, Türk Tarih Kurumu Basimevi, Ankara .
- 1955 "Koloni Devrinin Geç Safhası na Ait (Ib) Bir Atölye Hakkı nda/ On a Workshop of the Colony Period Ib" Belleten XIX/73, s.73-80.
- 1957 "The Bitik Vase", Anatolia II, s.57-78.
- 1958 "Bitik Vazosu", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya

- Fakültesi Dergisi, Cilt XVI. Sayı:1-2. s.1-18.
- 1959 Kültepe-Kaniş, Asur Ticaret Kolonilerinin Merkezinde Yapılan Yeni Araştırmalar, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- 1963 “Yeni Araştırmalar Işığında Eski Anadolu Arkeolojisi”, Anadolu/Anatolia VII, 23-42.
- 1966 "New Finds from Horoztepe/Yeni Horoztepe Eserleri", Anadolu/Anatolia VIII, 1-25.
- 1978 Maşat Höyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar, Ankara, Tarih Kurumu Basımevi.
- 1980a Excavation at the Hittite Site, Palace Archives, Mycenaean Pottery, AJA 84,305-309.
- 1980b "Çorum Çevresinde Bulunan Eski Tunç Çağı Eserleri" Belleten XLIV/173.459-466
- 1982 Maşat Höyük II, Boğazköy'ün Kuzeydoğusunda Bir Hitit Merkezi, A Hittite Centre North East Boğazköy, Ankara. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- 1986a Kültepe- Kaniş II, Eski Yakınoğu'nun Ticaret Merkezinde Yeni Araştırmalar, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- 1986b "Ferzant Hitit Mezarlığında Bulunmuş Eserler Hakkında Yeni Gözlemler" Belleten, Cilt: L – Sayı: 197, 383-407.
- 1988 İnandıktepe, *Eski Hitit Çağ'ında Önemli Bir Kült Merkezi*, Important Cult Center in the Old Hittite Period, Ankara, Tarih Kurumu Basımevi.
- 1993 "Studies on Hittite Relief Vases, Seals, Figurines and Rock Carvings" Nimet Özgüç'e Armağan, Aspects of Art and Iconography: Anatolia and Its Neighbors, Studies in Honour of Nimet Özgüç. Edited by M.J. Mellink et al. 'TTK Basımevi Ankara,473-499.

- 1999a *"Vases Used For Ritual Purposes From Eskiyaar"*, "Essays on Ancient Anatolia, BMEEJ XI: 1-22 Wiesbaden.
- 1999b *"The Metal Figurines Of Two Hittite Gods"*, "Essays on Ancient Anatolia, BME EJ XI: 23-38. Wiesbaden.
- 2002a *"Alaca Höyük Bir İmparatorluğun Çekirdek Bölgesinde Bir Kült Merkezi"*, Hititler ve Hitit İmparatorluğu 1000 Tanrılı Halk, Die Hethiter und Ihr Reich Das Volk Der 1000 Götter, Kunsts-und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschlandss. 468–469.
- 2002b *"Maşathöyük: Kaşka Sınır Bölgesinde Bir İdari Merkezi"*, Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk, Kunst-und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, Bonn, 466-467.
- 2002c *"Eski Hitit Çağı Seramiği- Kült Vazoları"* Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 Tanrılı Halk, Kunst-und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, Bonn,500-501.
- 2002d *"Neşa Bir Şehrin Gelişim Öyküsü"*, Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk, Kunst-und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, Bonn, 459-460.
- 2002e *"Hititlerin Türkiye Kültür Mirası İçindeki Yeri"* Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk, Kunst-und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, Bonn,386-287.
- 2002f *"Eski Tunç Çağı- Hitit Kültürünün Kaynağı Olarak Hatti Kültürü"* Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk, Kunst-und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, Bonn, 400-401.
- 2002g *"Anadolu Şehir Devletleri -Eski Tunç Çağından Asur Ticaret Kolonilerine"* Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk, Kunst-und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, Bonns,402-403.

- 2002h "Adak ve Libasyon " Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk, Kunst-und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, Bonns.,448.
- 2002ı "Karum Dönemi Kült Kapları" Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk, Kunst-und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, Bonns,449.
- 2002j "Neşa- Bir Şehrin Gelişim Öyküsü" Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk, Kunst-und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, Bonns,459-460.
- 2005 Kültepe Kaniş-Neşa, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Özkan, S.
- 1998 "Hitit İmparatorluğu'un Yıkılışında Küçük Krallıkların Rolü", Tarih İncelemeleri Dergisi sayı XIII, İzmir,71-81.
- 2007 "Ülkemizde Bulunmuş Eski Mısır Eserlerine Göre Anadolu-Mısır İlişkileri, Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt/Volume XXII, Sayı/Number 1,Temmuz/July, 77-116.
- 2022 Eski Anadolu Mühür Sanatı, Akademisyen Kitabevi, Ankara.
- Özsait M.,
- 1988a "1997 Yılı Tokat ve Çevresi Yüzey Araştırmaları", Araştırma Sonuçları Toplantısı, XVI. (2), Tarsus, 89-107.
- 1988b "1986 Yılı Amasya-Lâdik Çevresi Tarihöncesi Araştırmaları", V. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2,239–256.
- 1989 "1987 Yılı Amasya-Suluova Tarihöncesi Araştırmaları", VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara, 287-300.
- 1990a "1988 Yılı Gümüşhacıköy Çevresi Tarihöncesi Araştırmaları", VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı. Ankara, 367-380.

- 1990b "Orta Karadeniz Bölgesi'nde Yeni Prehistorik Yerleşmeler", Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri II-1, Samsun, 124-130.
- 1991 "1989 Yılı Göynücek Çevresi Tarihöncesi Araştırmaları", VIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2, Ankara, 2,45-54.
- 1994 "1988 Yılı Tokat-Erbaa Çevresi Tarihöncesi Araştırmaları", Türk Tarih Kongresi, XI,113-117.
- 1998 "1995 ve 1996 Yıllarında Amasya Merzifon ve Gümüşhacıköy YüzeY Araştırmaları", XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı II. Ankara,143-162.
- 1999 "1997 Yılı Tokat ve Çevresi YüzeY Araştırması", XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı, II,89-107.
- 2000a "1997 ve 1998 Yılı Tokat-Zile ve Çevresi YüzeY Araştırmaları", XVII. Araştırma Sonuçları Toplantısı II,73-88.
- 2000b "Orta Karadeniz Bölgesi YüzeY Araştırmaları", Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, Ankara,335-34.
- 2001 "1999-2000 Yıllarında Amasya-Merzifon ve Ordu-Kumru YüzeY Araştırması", 19.Araştırma Sonuçları Toplantısı II. Ankara: 191-206.
- 2003 "2001 Yılı Samsun ve Amasya YüzeY Araştırmaları", 20. Araştırma Sonuçları Toplantısı II. Ankara, 127-140.
- 2004 "2002 Yılı Samsun-Amasya YüzeY Araştırmalarının İlk Sonuçları", 21. Araştırma Sonuçları Toplantısı II. Ankara, 273-284
- 2006a "2004 Yılı Samsun ve Amasya İlleri YüzeY Araştırmaları", 23.Araştırma Sonuçları Toplantısı 2, Ankara, 249-258.
- 2006b "2005 Yılı Tokat İli, Zile ve Turhal İlçeleri YüzeY Araştırması, XXIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2,451-462
- 2009 "2007 Yılı Amasya-Suluova YüzeY Araştırmaları", 26.AraştırmaSonuçları Toplantısı II. Ankara, 373-390.

Özsait, M., –Koçak, Ö.,

1996 "1994 Yılı Amasya-Taşova Yüzey Araştırmaları", XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı II. Ankara,273-292.

Özsait, M/Dündar, A.

1997 "1995 Yılı Amasya-Gümüşhacıköy ve Hamamözü Yüzey Araştırmaları", XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı II. Ankara: 171-192.

Özsait, M-Özsait, N.,

2002 "Amasya-Merzifon Araştırmaları", Anadolu Araştırmaları 16 / Jahrbuch für Kleinasiatische Forschung,527– 552.

2009 "2008 Yılı Tokat ve Amasya Yüzey Araştırmaları ı" XXVII. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2,197-222.

Öztañ, A.,

2012 "Alacahöyük", O. Bingöl, ve A. Öztañ (Ed.) Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Dergisi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 75. Yıl Armağanı DTCTF Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011), Anadolu-Anatolia Armağan Serisi Ek III, 2, 67-71.

Parzinger, H.- Sanz R.,

1992 Die Oberstadt Von Hattuşa Hethitische Keramik Aus Dem Zentralen Tempelviertel, Berlin, Gerb.Mann Verlag.

Peker,

2005 Karkamış Krallığı. Arkeo-Atlas, 36-43.

Peker, H.,

2009 Suriye Üzerindeki Hitit Hakimiyetinin Kurulması: M.Ö. II.

Binyılda Eski Yakındoğuda Süper Güçler ve Küçük Devletler, Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Anabilim Dalı, Hititoloji Anabilim Dalı, İstanbul.

Pollacco L.,

1971 Pollacco, “Topaklı. The 1970 Campagna di scavo 1970Relaizone Preliminare”, *Studi Micenei et Egeo-Anatolici XIV*, 27-37

Popko, M.,

1994 Zippalanda. Ein Kultzentrum im hethitischen Kleinasien. Texte der Hethiter vol. 21. Heidelberg.

Reichert L.,

1981 Repertoire Geographique des Textes Cuneiformes Band 9.

Saliha B.- Sipahi İ.T.,- Oybak Dönmez E.,

2009 Ancient nigella seeds from Boyalı Höyük in north-central Turkey, *Journal of Ethnopharmacology* 124, 416–420.

Schachner, A.,

2008a “Boğazköy-Hattuşa 2006 Yılı Çalışmaları”, 29/3 Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara, 167-184.

2008b “Boğazköy-Hattuşa 2007 Yılı Çalışmaları”, 30.Kazı Sonuçları Toplantısı 3.Cilt, 475-498.

2010a “Boğazköy- Hattuşa 2009 Yılı Çalışmaları”, 32. Kazı Sonuçları Toplantısı, C.4, İstanbul, 212-233.

2010b M. Ö 16. yy Hitit Anadolu’sunda Bir Dönüm Noktası, VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, C. II. Ankara, 661- 693.

2011a “Die Ausgrabungen in Boğazköy-Hattuşa 2010”, *Archäologischer*

- Anzeiger 1, 31-86.
- 2011b “*Hattuša – Kayalardan Şekillendirilmiş Bir Şehir*”, Ö. İpek (ed.), 1. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu, 111-136.
- 2012a “Orta Anadolu’da Coğrafya ve Ekonomi: Hititlerin Bıçak Sırtındaki İmparatorluğu”, TEBE, Colloquium Anatolicum Anadolu Sohbetleri XI, Ayrı Basım, İstanbul, 25-54.
- 2012b “Hititler Öncesi Boğazköy”, 2. Çorum Kazı ve Araştırma Sempozyumu, Ankara, 83-102.
- 2013a “Hattuša, the Capital City of the Hittite Empire”, M. Doğan-Alparslan, M. Alparslan (eds), *Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu / Hittites: An Anatolian Empire*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 150-177.
- 2013b “Hitit Sanatının Gelişimi ve Toplumsal İşlevlerine Dair”, Eds. M. Doğan-Alparslan-M. Alparslan, *Hititler bir Anadolu İmparatorluğu*, İstanbul, 534-540.
- 2014 “*Hitit Başkenti Hattuša'nın Yakın Çevresiyle İlişkisi*”, 4. Çorum Kazı ve Araştırma Sempozyumu, Ed: Önder İpek, Çorum, 11-44.
- 2015 “*2009-2014 Yılları Arasında Hattuša Aşağı Şehir'deki Çalışmaların İlk Genel Değerlendirmesi*”, Ö. İpek (ed.), 5. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu, 133-152.
- 2018 “*Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndaki Hattuş/The City of Hattus' During the Old Assyrian Trade Colonies Period*” Asurlular Dicle'den Toroslar'a Tanrı Asur'un Krallığı/The Assyrians Kingdom of the God Aşşur from Tigris to Taurus, Hazırlayanlar | Edited by Kemalettin Köroğlu – Selim Ferruh Adalı, Tüpraş - Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- 2019 Hattusa-Efsanevi Hitit İmparatorluğu'nun İzinde, Homer Kitabevi, çev.
Işıl R. Işıklıkaya- Laubscher.
- 2021 Die Ausgrabungen in Boğazköy-Hattuša 2020, AA 2021/1
(<https://publications.dainst.org/journals/index.php/aa/index>)
- 2022 “2019-2020 Yılları Boğazköy-Hattuša’Da Kazı ve Restorasyon
Çalışmaları” 2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları, Cilt 1 Kültür Varlıkları ve
Müzeler Genel Müdürlüğü Ana Yayın, Ankara,107-124.
- Schimer, W.,
- 1969 Die Bebauung Am Unteren Büyükkale –Nordwesthang İn Boğazköy,
Boğazköy-Hattusa VI, WVOG 81.
- Schoop, U.-D.,
- 2003 “Pottery Traditions of the Later Hittite Empire: Problems of Definition”.
Eds. B. Fischer, H. Genz, E. Jean – K. Köroğlu, Identifying Changes:
the Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring
Regions. İstanbul (2003) 167-178
- 2011 Hittite Pottery, Insights into Hittite History and Archaeology.
- 2013 “ *Gündelik Hayatın ve Ayrıcalığın Nesnelere: Hitit Çanak Çömleği –*
Objects of Daily Life, Objects of Distinction: The Study of Hittite Potte
in: Meltem Doğa-Alparslan & Metin Alparslan (ed.), Hititler. Bir
Anadolu İmparatorluğu / Hittites: An Anatolian Empire. Anadolu
Ugarlıkları 2 (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları),356–371.
- Seeher J.,
- 1997 “Die Ausgrabungen in Boğazköy-Hattuša 1996”, AA 1997, s.317–341.
- 2000a “*Boğazköy-Hattusa 1998 Yılı Çalışmaları*”, 21 Kazı Sonuçları
Toplantısı, 299-308.

- 2000b “Die Ausgrabungen in Boğazköy-Hattuša 1999”, AA 1999, 355–374
- 2000c “Hattuša/Boğazköy’ün Yerleşim Tarihine Yeni Katkılar: Büyükkaya Kazılarına Toplu Bir Bakış”, TÜBA-AR III, 15–34.
- 2001 “Boğazköy-Hattuša 1999 Yılı Çalışmaları”, 22. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt.I, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 303-314.
- 2002a “Büyük Kral’ın Sarayı-Resmi Yaşamın Odak Noktası Hitit Başkenti Hattuşadaki Saray Kompleksi”, Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk, Die Hethiter und Ihr Reich das Volk der 1000 Götter, Kunst-und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, Bonn, 435-437.
- 2002b “Kutsal Alanlar- Kült Yerleri ve Çok İşlevli Kuruluşlar, Hitit Başkenti Hattuša’da Büyük Tapınak ve Tapınak Mahallesi”, Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk, Kunst-und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, Bonn, 450-452.
- 2002c “Hattuša-Boğazköy, Hitit Devletinin Başkenti; Kentin Gelişimi ve İmparatorluk Metropolü Oluşu” Hititler ve Hitit İmparatorluğu-1000 Tanrılı Halk, Almanya-Bonn Sergi Kataloğu, Konrad Theiss Verlag GmbH, Stuttgart, 460-462.
- 2004 “Die Ausgrabungen in Boğazköy-Hattusa 2003”, ArAnz, s.59-76.
- 2006 “Chronology in Hattuša: New Approaches to an Old Problem”, Structuring and Dating in Hittite Archaeology Problems-New Approaches. BYZAS 4 (Eds. D.P. Mielke/ U.D. Schoop/J. Seeher). İstanbul, 197- 213.
- 2007 “Einkultvase mit der Darstellung des Wettergottes von Halab aus Hattusa”, Belkis Dinçol ve Ali Dinçol’a Armağan, Eds.: M.Alparslan, M. Doğan Alparslan, H. Peker, İstanbul, 707-720.

- 2013 “Hitit Mimarlığı”, Hititler, Bir Anadolu İmparatorluğu, (Ed. Meltem Doğan Alparslan, Metin Alparslan), YKY, İstanbul, 314-335.
- Singer, I.,
2002 “*Hittite Prayers*”. Atlanta, Ga.: Society of Biblical Literature.
- Sipahi T.,
2001 “New Evidence from Anatolia Regarding Bull-Leaping Scenes in the Art of the Aegean and the Near East” *Anatolica Annuaire International Pour Les Civilisations De’l asie Anterieure*, No: XXVII, 107-125.
- 2004 “2002 Yılı Hüseyinde Kazısı” T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 25. Kazı Sonuçları Toplantısı 2.Cilt, 179-186.
- 2005a “2003 Yılı Hüseyinde-Fatmaören Kazısı” T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 26. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, 271-280.
- 2005b “*Hüseyinde’den Hitit Tasvir sanatı İçin Yeni Bir Sahne*”, V. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirisi, 661–677.
- 2006a “*Erken Hitit Çağında Hüseyinde ve Çevresi*” XV. Türk Tarih Kongresi, Ankara.
- 2006b “*Yörüklü Hüseyinde Çevresinde Yeni Çalışmalar*”, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2005 Yıllığı,313-338.
- 2006c “*2004 Yılı Fatmaören Kazısı*” T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 27. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt, 445-456.
- 2008a “*Hüseyinde Vazosu, Hitit Sanatında Yeni Bir Sahne*”, Aktüel Arkeoloji

- Dergisi, Sayı:7, Graphis Matbaa, Edirne, 66-73.
- 2008b “2006 Yılı Boyalı Höyük Kazısı”, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü 29. Kazı Sonuçları Toplantısı 3. Cilt, 505-514.
- 2009 “2007 Yılı Boyalı Höyük Kazısı”, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü 30. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, 177-188.
- 2010a “*Eskiyapar Kazıları*”, 1. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu,79-92.
- 2010b “*Erken Hitit Çağında Hüseyindedede ve Çevresi*”, XV. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, Kongreye Sunulan Bildiriler, Eski Anadolu Uygarlıkları, I. Cilt, Ankara, 87-96.
- 2010c “*Çorum’un Batısında Hititlere Ait Yeni Yerleşimler*”. A. Süel (Ed.) VII. Hititoloji Kongresi Bildirileri, cilt:2 Ankara, 725-736.
- 2010d “*2008 Yılı Boyalı Höyük Kazısı*”, 31. Kazı Sonuçları Toplantısı, (25-29 Mayıs 2009) Denizli, 31/4, Ankara,287-300.
- 2010e “2008 yılı Çankırı Çorum İlleri Yüzey Araştırması”,27. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 3. Cilt, Ankara, 447-460.
- 2011a “*Eskiyapar Kazıları*”, 1. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu, 79-110.
- 2011b *Eskiyapar Kazısı*, Kazı Sonuçları Toplantısı 33. 3. Cilt, 515-529.
- 2012a “*2011 Yılı Eskiyapar Kazısı*, 2. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu,45-62.
- 2012b “*Yeniden Başlayan Eskiyapar Kazısı ve Buluntuları Üzerine Genel Bir*

- Değerlendirme*”, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler, Sayı 33,1-7.
- 2012c “*Eskiyapar*”, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi 75.Yıl Armağanı, Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011), 115-120.
- 2012d “*Eskiyapar, Anadolu'nun Tarımcı Toplumu*”, Aktüel Arkeoloji 26, 102-103.
- 2012e “*Boyalı Höyük (2004-2008)*”, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 75. Yıl Armağanı, Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011), (DTCF, Arkeoloji Armağan), Ed. O. Bingöl vd., Ankara,103-110.
- 2012f “*Fatmaören (2003-2004)*”, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 75. Yıl Armağanı, Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları Ankara,121-126.
- 2012g “*Eskiyapar Kazısı, 2010*”,33.Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 3,515-529.
- 2013a “*Hitit Çağı'nda Eskiyapar*”, 3. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu, 61-74.
- 2013b “*Eskiyapar/Eskiyapar*”, Hititler/Hittites, M. Doğan-Alparslan & M. Alparslan (Eds.), Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu içinde İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,240-251.
- 2013c “*Boyalı Höyük ve Çevresi/Boyalı Höyük and Its Environs*”, Hititler/Hittites, YKY, 252-263.
- 2014a “*Son Yıllardaki Buluntuların Işığında Eski Hitit Kabartmalı Vazoları Üzerine Değerlendirmeler*”, Anadolu 40, 39-61.
- 2014b “*An Addition to Old Hittite Relief-Vase Art: A Bull Headed Man From Eskiyapar*”, Arkeoloji ve Sanat 145, 35-44.
- 2014c “*Eskiyapar Kazıları ve Son Buluntuları*” 9. Hititoloji Kongresi Çorum Hitit Üniversitesi.

- 2014d "2013 Çalışmaları Işığında Eskişehir Kazıları ", 4. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu Çorum,45-58.
- 2015a "2014 Yılı Buluntularının Işığında Eskişehir", 5. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu,153-168.
- 2015b " Yerel Krallıklardan Devlet Sistemine Geçiş Sürecinde Hitit Kültür ve Sanatı ", I. Uluslararası Anadolu Uygarlıkları SempozyumuTürk Tarih Kurumu, Muğla.
- 2015c "2014 Yılı Eskişehir Kazısı", 37. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, Erzurum.
- 2015d "Eskişehir Buluntularının Işığında Eski Hitit Sanatı", 6. Çorum Kazı ve Araştırma Sonuçları Toplantısı, Çorum.
- 2016 "Eskişehir 2015 Kazısı", 38. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, Edirne.
- 2017 "Eskişehir 2016 Kazısı", 39. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, Bursa.
- 2018a Eski Hitit Devletinden İmparatorluğa Geçiş Sürecinde Eskişehir, XVIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara, Türkiye, 1 - 05 Ekim, 235-252.
- 2018b "Eskişehir'dan Hitit Arkeolojisi'ne Yeni Katkılar", XVII. Türk Tarih Kongresi,. 15-17 Eylül 2014, Ankara (I. Cilt), 1-14.
- 2019a "Boyalı Höyük'ten Bir Grup Hitit Ritonu" Uğur Silistreli Anı Kitabı: Anadolu Arkeolojisi Üzerine Yazılar/In Memoriam Uğur Silistreli: Studies On Anatolian Archaeology, Edit, Fikri Kulakoğlu ve diğerleri, Anadolu/Anatolia, Ankara Ü.,DTCF,Arkeoloji Bölüm Dergisi,Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara,285-295.
- 2019b "Hititlerde Dans- Müzik ve Günümüze Yansımaları, Üniversitesi Güzel

- Sanatlar Fakültesi Dergisi/Journal Of Ankara University Faculty Of Fine Arts, 2019, Cilt: 1 Sayı: 1,71-97.
- 2019c *"Eskiyapar Kazısı ve Son Buluntuları"*, IX. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Çorum 08-14 Eylül 2014, 2. Cilt, Çorum, 899-926.
- 2019d *"Eskiyapar Höyük 2017 Yılı Kazısı"*, 40. Kazı Sonuçları Toplantısı, 3.Cilt. Çanakkale,521-536.
- 2019e 2019 Yılı Eskiyapar Kazıları, Anadolu/Anatolia, Cilt.45, 247-310.
- 2020a *"Eskiyapar'dan Orta Hitit'e Ait Bir Kabartmalı Vazo Parçası Üzerine Yeni Gözlemler"*, Anadolu Prehistoryasına Adanmış Bir Yaşam: Jak Yakar'a Armağan A Life Dedicated To Anatolian Prehistory: Festschrift For Jak Yakar Editörler / Edited by Barış Gür - Semra Dalkılıç, Bilgin Kültür Sanat Yayınları,Ankara,359-370.
- 2020b *"Eskiyapar Buluntularının Işığında Eski Hitit Sanatı"*, 6.Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu, Çorum, 163-182.
- 2021a *"Eskiyapar Bir Orta Anadolu Höyüğü"*, Anadolu Medeniyetleri Müzesi 100 Yaşında, Ankara, 127-144.
- 2021b *"Bir Eski Anadolu Kenti Eskiyapar"*, Aktüel Arkeoloji Dergisi, Sayı 78 (Ocak-Şubat 2021), İstanbul, 95-101.
- 2021c *"Dünya Kültür Merkezi Çorum'a Bir Bakış"*, Kızılırmak Yaşam Dergisi, 2021/01, Çorum, 5-9.
- 2022a *"Hitit Vazo Sanatı"*, Milliyet Arkeoloji, Sayı 12, İstanbul.
- 2022b *"Eski Hitit Devletinden İmparatorluğa Geçiş Sürecinde Eskiyapar "*, XVIII. Türk Tarih Kongresi, I. Cilt, Ankara, 235-252.
- Sipahi T.-Yıldırım T.,
- 1998 *"1996 Yılı Çorum Bölgesi Yüzey Araştırmaları"*, T.C. Kültür Bakanlığı

- Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı II. Cilt, 19-40.
- 1999 “1997 Yılı Çorum Bölgesi Yüzey Araştırmaları” T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı I. Cilt, 433-450.
- 2000 “1998 Yılı Çorum Bölgesi Yüzey Araştırması” T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü 17. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, 31-40.
- 2001a “Yörüklü/Hüseyindedede Kazısı 1999: Mimari ve Küçük Buluntular”, Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2000 Yıllığı, 312-341.
- 2001b “1999 Yılı Çorum Yöresi Yüzey Araştırması” T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 18. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, 101-112.
- 2001c “1999 Yılı Yörüklü/Hüseyindedede Kazısı” T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü 22. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt, 349-354.
- 2002 “2000 Yılı Hüseyindedede Tepesi Kazıları”, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 23. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, 257-264.
- 2003a “2001 Yılı Yörüklü/Hüseyindedede Tepesi Kazısı” T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü 24. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, 259-266.
- 2003b “Archéologie Anatolienne Une Nouvelle Découverte Hittite” ORIENT EXPRESS, Sayı:2, 36-39.
- 2003c “2001 Yılı Çorum ve Çankırı Bölgeleri Yüzey Araştırması” T.C. Kültür

- Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü 20. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, 275-284.
- 2004 “2002 Yılı Çorum ve Çankırı İlleri Yüzey Araştırması”, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü 21. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, 305-314.
- 2005 “2003 Yılı Çorum ve Çankırı İlleri Yüzey Araştırması”, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü 22. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, 353-364.
- 2007 “2005 Yılı Çorum, Çankırı İlleri Yüzey Araştırması”, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 24. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, 335-350.
- 2008a “2006 Yılı Çorum-Çankırı İlleri Yüzey Araştırması”, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü 25. Araştırma Sonuçları Toplantısı 3. Cilt, 277-298.
- 2008b "Relief Vessel With Bull Leapers", Beyond Babylon Art, Trade, and Diplomacy in the Second Millennium B.C., Edt. J. Aruz, K.Benzel ve M.Evans, The Metropolitan Museum of Art New York, 133-134.
- 2009 “2007 Yılı Çorum ve Çankırı İlleri Yüzey Araştırması”, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü 26. Araştırma Sonuçları Toplantısı 3. Cilt, 91-106.
- 2012 2010 Yılı Çankırı Çorum İlleri Yüzey Araştırması 29.Araştırma Sonuçları Toplantısı 3. Cilt,s. 201-214.
- Sipahi T.-Ediz İ.,
- 2005 "Eski Hitit Çağı'nda Boyalı Höyük ve Çevresi", Çorum Kültür Sanat 4, İl Kültür V Turizm Müdürlüğü Yayını, Çorum, 2-6.
- 2007 “2005 Yılı Boyalı Höyük Kazısı” T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve

Müzeler Genel Müdürlüğü 28. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, 481-492.

Sipahi T.- Yıldırım T.- Ediz. İ.,

2000 1998 Yılı Yörüklü/ Hüseyinde Kazısı”, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü 21. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt, 349-358.

Sipahi T.-Otlu Ö.,

2020 2018 Yılı Eskiypar Kazısı’, 41, Kazı Sonuçları Toplantısı,305-316.

Sir Gavaz, Ö.,

2011 Hitit Kralları’nın Kült Gezileri ve Tanrılar İçin Düzenledikleri Merasimler, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Eskiçağ Tarihi) Anabilimdalı, Doktora Tezi.

2012a Hitit Krallarının Kült Gezileri Ayinler, Ziyaret Merkezleri, Yollar ve Lokalizasyonla İlgili Yeni Gözlemler, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Çorum.

2012b "Involving the Whereabouts of the Tahirpa City". KASKAL, 9,31–43.

2012c "Hititlerin Önemli Kült Merkezlerinden Biri Olan Tahirpa Kenti Üzerine Yeni Bir Değerlendirme", Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler, Sayı 34, 13-15.

2012d "Hitit Merasim Gezilerin Üç Önemli Merkez: Hattuşa- Tahirpa-Arinna”, 2.Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu, Çorum, 123-130.

Soysal, O.,

2007 “Tanrı İçmek” Hitit Kült Teriminin Hatti Diliışığında Yeni Bir Yorum Denemesi”, M. Alparslan – M. Doğan-Alparslan – H. Peker (eds.), Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol’a Arma ğ an VITA, İstanbul, s. 731-737.

- Strabon.,
2000 Geographika, Antik Anadolu Coğrafyası Geographika: XII-XIII- XIV,
(Çev: Adnan Pekman),Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Strobel, K. – Gerber, C.,
1999 “*Tavium (Büyüknefes) Feldforschungen des Jahres 1997*”, XVI.
Araştırma Sonuçları Toplantısı–I, Ankara, 297-314.
2000 “*Feldforschungen in Tavium 1998 Vorbericht*”, XVII. Araştırma
Sonuçları Toplantısı–I,169-184.
2001 “*Tavium / Büyüknefes 1997-1999 Çalışma Dönemi Raporu*”, XVIII.
Araştırma Sonuçları Toplantısı–II,7-10.
2002 “*Feldforschungen in Tavium im Jahres 2000 Vorbericht*“, XIX.
Araştırma Sonuçları Toplantısı–II, 1-8.
2003 “*Feldforschungen in Tavium: Bericht Über die Kampagne 2001*”, XX.
Araştırma Sonuçları Toplantısı–II, 223-232.
- Soysal, O.,
2004 Hattischer Wortschatz in hethitischer Textüberlieferung, Leiden.
- Süel, A.,
1985 Hitit Kaynaklarında Tapınak Görevlileri İle İlgili Bir Direktif Metni,
Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi.
1989 “*1988 Yılı Çorum İli Yüzey Araştırma Sonuçları Toplantı Sürmeleri*”,
VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Antalya,341-359.
1990a “*1989 Yılı Çorum İli Yüzey Araştırma Sonuçları Toplantı Sürmeleri*”,
VIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara,91-106.
1990b “*Belgelere Göre Hitit Tapınakları Nasıl Korunuyordu?*”, X. Türk Tarih
Kongresi IX, Ankara, 515-522.
1992 “*1990 Yılı Çorum-Ortaköy Kazı Çalışmaları*”, 1991 Yılı Anadolu

- Medeniyetleri Müze Konferansları”, Ankara, 89-98.
- 1995 “Ortaköy’ün Hitit Çağındaki Adı”, Belleten C. 59, 271-283.
- 1998a “Ortaköy-Şapinuwa: Bir Hitit Merkezi”, TÜBA-AR Sayı: I, Ankara,37-61.
- 1998b “Ortaköy-Şapinuwa Tabletlerinin Tarihlendirilmesi”, III. Hititoloji Kongresi Bildirileri, Ankara,551-558.
- 2004 Ortaköy/Şapinuwa Ören Yerinde 2003 Yılı Çalışmaları, 26.Kazı Sonuçlar Toplantısı I, Cilt 2, Ankara, 243- 250.
- 2005 “Ortaköy Tabletlerinde Geçen Bazı Yeni Coğrafya İsimleri”, V. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri Kitabı, Ankara, 679-685.
- 2009 “Another Capital City of Hittite State: Şapinuwa”, Central North Anatolia in the Hittite Period: Neew Perspectives in Light of Recent Research, Acts of the International Conference Held at the University of Florence, Studia Asiana 5, Roma, 193-205.
- 2011 “Ortaköy-Şapinuwa Tabarna Mühürleri”, Karadeniz’de Fırat’a Bilgi Üretimleri Önder Bilgi’ye Armağan Yazıları, ed. A. Öztan –Ş. Dönmez, Ankara, 403-414.
- 2019 “Eskiyapar Tableti” “Eski Yapar Tableti” IX. Uluslararası Hititoloji Kongresi, 1-7 Eylül 2014, Çorum, 969-982.
- Süel, A. - Süel, M.,
- 2011 Başkent Şapinuwa: Hitit Dünyasındaki Yeri ve Önemi, 1.Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu 02 Ekim 2010 Bildiriler Kitabı, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayın No: 5, 93-110.
- 2012 Şapinuwa 2011 Kazı Çalışmalarından Bir Kesit, 2. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu 02 Ekim 2010 Bildiriler Kitabı, Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, 71-82, Çorum.

- 2013 Şapinuwa: Another Capital City of the Hittite State. In: M. Doğan-
Alparslan & M. Alparslan, eds. Hittites: An Anatolian Empire. İstanbul:
Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 178–93.
- 2017 The Discovery of a Hittite City Developments in Hittite Geography
based on the Identification of Ortaköy-Şapinuwa'in L. Ullmann and M.
Weeden (eds) Hittite Landscape and Geography. Leiden: Brill.,28-36.
- Süel A., -Weeden M.,
- 2017 "Central East: Philology", Hittite Landscape and Geography, Brill,
Leiden,200-208.
- Süel M.- Süel A. -Sipahi T,- Weeden M.,
- 2017 "Central East: Archaeology, Alaca Höyük, Eskiyaapar, Ortaköy,
Maşathöyük", Hittite Landscape and Geography, Eds. M.Weeden, Lee
Z.Ullmann, Brill, Leiden/Boston, 50-57.
- Süel, M.,
- 2008 Bir Hitit Başkenti Ortaköy Şapinuva, Ankara.
- Şenyurt, S.Y., Akçay, A. Kamış, Y.,
- 2014 "Ovaören 2013 Yılı Kazıları", 36. Kazı Sonuçları Toplantısı, cilt 2,
s.101-120, Gaziantep.
- Temizer, R.
- 1949 "Kalınkaya Tümülüsü Kazısı", Belleten 13/52, 795-806.
- 1983 "Eskiyaapar 1982", AnSt 33, 243-244.
- Tuna, C.,
- 2009 İkiztepe Kazıları Işığında M.Ö 2. Binyıl Öncesi Orta Karadeniz Bölgesi
Kıyı Kesimi Mimarisi İkiztepe Yapıları, İstanbul, Arkeoloji Ve Sanat
Yayınları.
- Türker, A.,

- 2008 Assur Ticaret Kolonileri Çağında Acemhöyük Çanak Çömleği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi, Anabilim Dalı, Ankara.
- 2016 Samsun Bölgesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2015 Yılı Çalışmaları Sonuç Raporu: Atakum Lokalitesi ve Kültürel Mirasını Koruma Önerileri' ed. B. Şişman, Atakum'a Akademik Bir Bakış: Yeni Atakum, Samsun, 27-44.
- 2017 Samsun Bölgesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2015 Yılı Çalışmaları: İlkadım ve Canik Lokaliteleri' 34.Araştırma Sonuçları Toplantısı 1,402-427.
- Türker, A. - Tırıl-Özbilgin, C. G.
- 2022 Samsun Kıyı Kesimi 2019 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması Raporu. C. Keskin (Ed.), 2019-2020 Yılı Yüzey Araştırmaları, Cilt 1, Ankara, 193-210.
- Tamer, İ. - Aslan H. vd.,
- 2011 T.C. Yozgat Valiliği, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Çevre Durum Raporu, Yozgat, 80.
- Tekin, H.
- 2015 Eski Anadolu Madenciliği, Arkeolojik Verilerin Işığında Başlangıcından Demir Çağı'na kadar, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.
- Turoğlu, H.
- 2010 Kızılırmak Deltası ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojik Özellikleri ve İnsan Yaşamındaki Etkileri, Anadolu Araştırmaları, Sayı: 19/1, 99-111.
- Wilhelm G.,
- 2002 Hitit İmparatorluğunun Dilleri, Hititler ve Hitit İmparatorluğu 1000

Tanrılı Halk / Die Hethiter und Ihr Reich Das Volk Der 1000 Götter,
Wenzel Jacob, Kunst - und Ausstellungshalle, Bonn,404-406.

Ünal, A.,

1989 Orta ve Kuzey Anadolu'nun M.Ö.2. Binyıl İskan Tarihiyle ilgili Sorunlar,
Akurgal'a Armağan Festschrift Akurgal, Anadolu/Anatolia XXII
1981/1983, 17-37.

2014 Eskiçağ Anadolu Toplumlarında Kadın Anayanlı Bir Hitit Kraliçesi
Puduhepa ve Zamanı. Ankara, Hitit Üniversitesi.

Umurtak, G.,

2004 “Hitit Çanak Çömleği Arkeo Atlas Dergisi, Say 3, 49.

Veenhof K.R.,

2003 The Old Assyrian List O f Year Eponyms From Karum Kanish And Its
Chronological Implications, T.T.K.Y. VI/64, Ankara 2003.

Weeden, M.,

2016 “*Hittite Epigraphic Finds from Büklükale 2010-2014*”, Anatolian
Archaeological Studies, vol.XIX. Japanese Institute Of Anatolian
Archaeology, The Middle East Culture Center in Japan,81-104.

Weeden, M., Ullmann, L.,

2017 Hittite Landscape and Geography, Leiden/Boston.

Van Den Hout, Theo P.J.,

2013 “*Hitit Krallığı ve İmparatorluğu'nun Kısa Tarihi*”, Hititler Bir Anadolu
İmparatorluğu, YKY, İstanbul, 22-47.

Voigt, M. M.,

- 1994 "Excavations at Gordions 1988-89: The Yassihöyük Stratigraphic Sequence" (edt. A. Çilingiroğlu & D. H. French) Anadolu Demir Çağları 3, III. Anadolu Demir Çağları Sempozyumu Bildirileri Van, 6-12 Ağustos 1990, Ankara, 269-293.
- Voigt, M. M. - Henrickson, R. C.,
- 2000 "Formation of the Phrygian State: the Early at Gordion", AnatSt 50, 37-54.
- Yakar, J.,
- 1980 "Recent Contributions to the Historical Geography of the Hittite Empire", MDOG 112, 75-94.
- Yakar, J.,- Dinçol, M.,A
- 1974a "Nerik Nehrinin Yeri Hakkında", Belleten, Sayı: XXXVIII/152,564-565.
- 1974b "Remarks on the Historical Geography of North- Central Anatolia during the Pre-Hittite and Hittite Periods, Tel Aviv Vol.1,Number 3, Journal of the Institute of Archaeology of Tel Aviv University, 85-99.
- Yalçın Ü., İpek Ö.,
- 2010 Derekütüğü Tarih Öncesi Maden Galerileri. 1. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu, 65-78.
- 2011 Derekütüğü Eski Maden İşletmeleri 2010 Dönemi Kazı Çalışmaları, 33. Kazı Sonuçları Toplantısı, 219-238.
- 2012 Derekütüğü Tarihöncesi Maden İşletmeleri, 2. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu, Çorum,11-31.
- Yalçın, Ü.,
- 2016 Anadolu Madencilik Tarihine Toplu Bir Bakış, Yer Altı Kaynakları Dergisi, Yıl:5, Sayı:9, Ocak,3-13.

Yalçın, Ü., Yalçın, G., Ekmen, H. & İpek, Ö.

2018 Derekütüğü Eski Maden İletmeleri ve Madenci Yerleşmesi 2016 Çalışmaları. 39. Kazı Sonuçları Toplantısı 3. Cilt 22-26 Mayıs 2017, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No: 178/3, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 3551/3, 2018, Bursa, 573-597.

2019 Derekütüğü 2017 Kazı Çalışmaları, 40.KST, Çanakale,557-574.

Yıldırım T.,

2000 Yörüklü /Hüseyinde: Eine neue hethitische Siedlung im Südwestern von Çorum, IstMitt 50, 43-60.

2001a Hüseyinde Kabartmalı Vazosunda Betimlenen Dans Eden Hititli, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Dergisi 41/1, 1-7.

2001b Yörüklü/Hüseyinde Kazısı 1999: Mimari ve Küçük Buluntular, Anadolu Medeniyetleri 2000 Yıllığı, 312- 341.

2002a “Hüseyinde Tepesi’nde Bulunan İkinci Kabartmalı Vazoya Ait Yeni Bir Müzisyen”, A New Musician Belonging to the Second Relief Vase Discovered at Hüseyinde Tepesi. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, cilt. 42, Ankara, 1–7.

2002b “Hüseyinde Tepesi’nde Bulunan Yeni Bir Kült Vazosu”, V. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Çorum 02–08 Eylül 2002 – Acts of the V th International Congress of Hittitology, Çorum September 02–08, Ankara,761-778.

2006 “Eski Hitit Çağı’na Ait Yeni Bir Kült Vazosu”, Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2005 Yıllığı, T.C. Ankara Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü, Sayı: XIX, Ankara, 339-370.

2008a New Scenes On The Second Relief Vase From Hüseyinde And Their

- Interpretation In The Light Of The Hittite Representative Art, SMEAL, Studi Micenei Ed Egeo-Anatolici Volume L,837-850.
- 2008b “Hüseyinde Vazosu”, Aktüel Arkeoloji, Sayı:7, Graphis Matbaa, Edirne, 56-65.
- 2009 “Eski Hitit Çağı’na Ait Yeni Bir Kült Vazosu”, Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2005 Yıllığı, T.C. Ankara Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü, Sayı: XIX, Ankara, 339-370.
- 2013 Hüseyinde, M. Doğan-Alparslan & M. Alparslan (Eds.), Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu içinde İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 228-237.
- Yıldırım T.Sipahi T.,
- 2011a “Kabartma Vazolarında Müzik Tasvirleri”, Türkiye’de Müzik Kültürü, T.C. Başbakanlık, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi yayını 401, Ankara, 99-108.
- 2011b “2009 Yılı Çankırı Çorum Yüzey Araştırması”, 28.Araştırma Sonuçları Toplantısı 25-29, 2010, 27/3, Ankara,39-54.
- 2012 “Hüseyinde Tepesi (1997-2003)”, DTCF Arkeoloji Armağanı, Ankara,157-164.
- Yıldırım B., – Gates M. H.,
- 2007 Archaeology in Turkey, 2004-2005, American Journal of Archaeology 111, 2, 300.
- Yıldırım, B. Arıkan, A. Ünar,
- 2018 “Resuloğlu 2016 Yılı Çalışmaları”, Kazı Sonuçları Toplantısı 39.3., 355-364.
- Yıldız, F.
- 2001 “Hitit Uygarlığı Seramiklerinin Form Dekor ve Desenlerinin

İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Yurtsever -Beyazıt A.,

2014 Güncel Arkeolojik Bulgular Işığında MÖ 2. Binyılda Amasya Bölgesi,
Amasya Region in Second Millennium Bc in The ight Of Current,
Archaeological Evidence. TÜBA-AR 17,83-110.

2017 Amasya Province During the Hittite Period in the Light of New
Evidence, Places and Spaces in Hittite Anatolia I: Hatti and the East
Proceedings of an International Workshop on Hittite Historical
Geography in Istanbul, 25th-26th October 2013, Ed.M. Alparslan, Türk
Eskçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul,91-99.

Zoroğlu L.,

1979 Eskişehir’de Bulunan Kızırmak Havzası (Galat Denilen) Boyalı
Seramikler”, VIII. TTK Cilt.1,346-354.

Tosun M.,

1956 Mezopotamya Silindir Mühürlerinde Hurri-Mitanni Üslubu, Anadolu-
Hitit Sanatında Hurri Unsurunun Tayini Dolayısıyla Silindir Mühürler
Üzerinde Bir Araştırma 1 Kısım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi,
1-60.

IX. HARİTA, TABLOLAR, PLANLAR VE LEVHA LİSTESİ

HARİTA, TABLOLAR, PLANLAR VE LEVHA LİSTESİ

- Harita 1:** Eski yapar ile bağlantı kurulan 16 yerleşim yeri ve mezarlık alanı
- Tablo 1:** Eski yapar'ın mimari tabaklaşması ile 16 yerleşim yeri ve mezarlık alanının kronolojik tablosu
- Harita 2:** Eski yapar'ın Bölgedeki Coğrafi Konumu
- Harita 3:** Eski yapar'dan Alaca Höyük giden rotalar
- Tablo 7:** Eski yapar Höyüğü Stratigrafisi
- Resim 1:** Eski yapar Höyük VI. Tabaka C Kesiti Yangını
- Plan 1:** Eski yapar Höyük, Orta fotogrametrik Planı
- Plan 2:** Eski yapar Höyük Kazı alanı ve ortaya çıkan mevcut yapılar, Orta fotogrametrik Planı
- Plan 3:** E Alanı Eski Hitit Dönemi
- Plan 4:** E Alanı Eski Eski Hitit Dönemi Mimari Seviyeleri
- Plan 5:** A Teras Alanı "A" Yapısı
- Plan 6:** "A" Yapısı Orta Hitit Dönemi Geç safha
- Plan 7:** Orta Hitit Dönemi Geç Safha "C" Yapısı

Levha 1:	Kat.No.1	Lev.No.1a-b	TİP 2.1.1.1a, Çanak.
Levha 2:	Kat.No.2	Lev.No.2a-b	TİP 2.1.1.1b, Çanak.
Levha 3:	Kat.No.3	Lev.No.3a-b	TİP 2.1.1.2a, Tabak.
Levha 4:	Kat.No.4	Lev.No.4a-b	TİP 2.1.1.2b, Tabak.
Levha 5:	Kat.No.5	Lev.No.5a-b	TİP 2.1.1.3a, Vazo Boyun Parçası.
Levha 6:	Kat.No.6	Lev.No.6a-b	TİP 2.1.1.3b, Vazo Parçası.
Levha 7:	Kat.No.7	Lev.No.7a-b	TİP 2.1.1.3c, Testi /Kulp Parçası.
Levha 8:	Kat.No.8	Lev.No.8a-b	TİP 2.1.1.4a, Gaga Parçası/ Emzik.
Levha 9:	Kat.No.9	Lev.No.9a-b	TİP 2.1.1.4b, Kesik Gaga Ağzılı Testi.
Levha 10:	Kat.No.10	Lev.No.10a	TİP 2.1.1.4c, Kesik Gaga Ağzılı Testi.
Levha 11:	Kat.No.11	Lev.No.11a-b	TİP 2.2.1.1a, Koç Başlı Fincan.
Levha 12:	Kat.No.12	Lev.No.12 a-b	TİP 2.2.1.1b, Tek Kulplu Fincan.
Levha 13:	Kat.No.13	Lev.No.13a-b	TİP 2.2.1.1c, İnsan Yüzlü Fincan.
Levha 14:	Kat.No.14	Lev.No.14a-b	T İP 2.2.1.1d, Tanrıçalı Fincan.
Levha 15:	Kat.No.15	Lev.No.15a-b	TİP 2.2.1.1e, Konik Fincan.
Levha 16:	Kat.No.16	Lev.No.16a-b	TİP 2.2.1.1f, Konik Fincan.
Levha 17:	Kat.No.17	Lev.No.17a-b	TİP 2.2.1.2a, Çanak.
Levha 18:	Kat.No.18	Lev.No.18.1a	TİP 2.2.1.2b, Çanak.
Levha 19:	Kat.No.19	Lev.No.19a	TİP 2.2.1.2c, Çanak.
Levha 20:	Kat.No.20	Lev.No.20a-b	TİP 2.2.1.3, Şişe.
Levha 21:	Kat.No.21	Lev.No.21a	TİP 2.2.1.4.1a, Yuvarlak Ağzılı Testi.
Levha 22:	Kat.No.22	Lev.No.22a	TİP 2.2.1.4.1b, Yuvarlak Ağzılı Testi.
Levha 23:	Kat.No.23	Lev.No.23a-b	TİP 2.2.1.4.1c, Yuvarlak Ağzılı Testi.
Levha 24:	Kat.No.24	Lev.No.24a-b	TİP 2.2.1.4.1d, Yuvarlak Ağzılı Testi.
Levha 25:	Kat.No.25	Lev.No.25a	TİP 2.2.1.4.1e, Yuvarlak Ağzılı Testi.
Levha 26:	Kat.No.26	Lev.No.26a-b	TİP 2.2.1.4.2a, Gaga Ağzılı Testi.

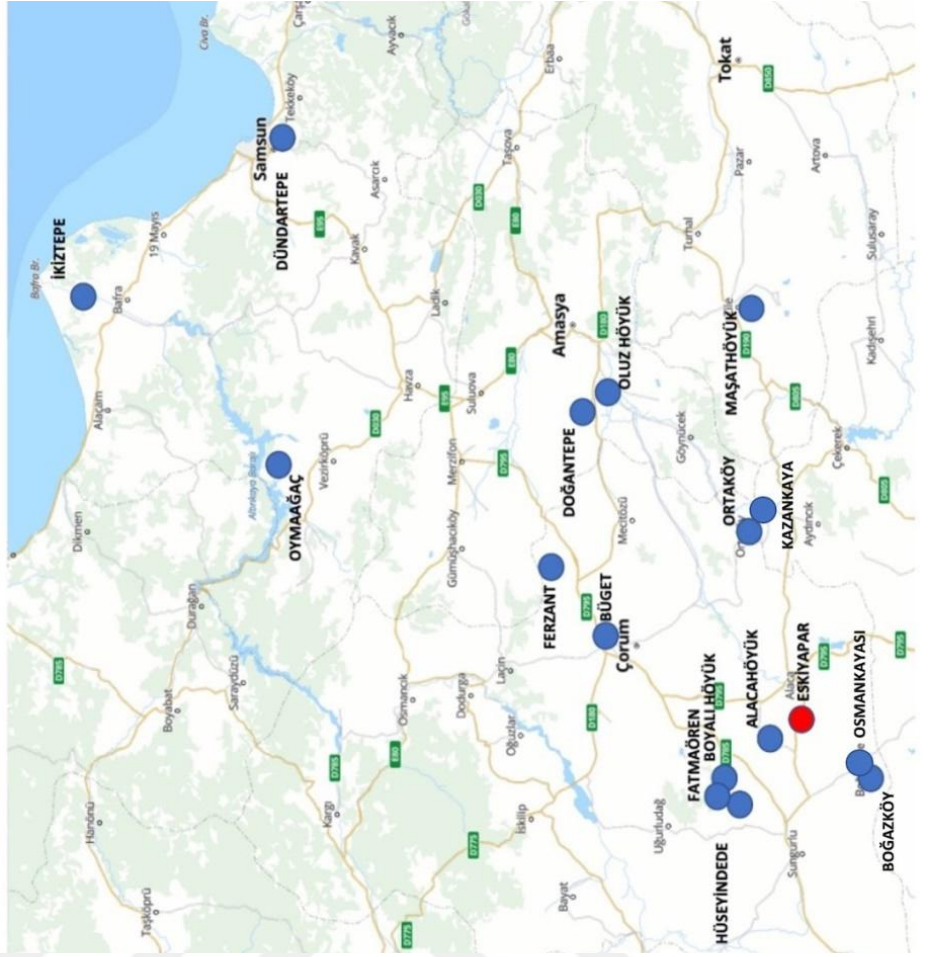
Levha 27:	Kat.No.27	Lev.No.27a-b TİP 2.2.1.4.2b, Gaga Ağızlı Testi.
Levha 28:	Kat.No.28	Lev.No.28a-b TİP 2.2.1.4.2c, Gaga Ağızlı Testi.
Levha 29:	Kat.No.29	Lev.No.29a TİP 2.2.1.4.2.1, Kesik Gaga Ağızlı Testi.
Levha 30:	Kat.No.30	Lev.No.30a-b TİP 2.2.1.5a, Matara.
Levha 31:	Kat.No.31	Lev.No.31a-b-c-d TİP 2.2.1.5b, Matara.
Levha 32:	Kat.No.32	Lev.No.32a-b TİP 2.2.1.6, Meyvelik.
Levha 33:	Kat.No.33	Lev.No.33a-b TİP 2.2.1.7, Kantaros.
Levha 34:	Kat.No.34	Lev.No.34a-b TİP.2.2.1.8, Sepet Kulplu Kap.
Levha 35:	Kat.No.35	Lev.No.35a TİP 2.2.1.9a, Vazo.
Levha 36:	Kat.No.36	Lev.No.36a-b TİP 2.2.1.9b, Vazo.
Levha 37:	Kat.No.37	Lev.No.37 a-b-c-d TİP 2.2.1.9c, Vazo.
Levha 38:	Kat.No.38	Lev.No.38a-b TİP 2.2.1.10a, Kabartmalı Kap Parçası.
Levha 39:	Kat.No.39	Lev.No.39a TİP 2.2.1.10b, Kabartmalı Kap Parçası.
Levha 40:	Kat.No.40	Lev.No.40a-b TİP 2.2.1.10c, Kabartmalı Kap Parçası.
Levha 41:	Kat.No.41	Lev.No.41a-b TİP 2.2.1.10d, Kabartmalı Kap Parçası.
Levha 42:	Kat.No.42	Lev.No.42a-b TİP 2.2.1.10e, Kabartmalı Kap Parçası.
Levha 43:	Kat.No.43	Lev.No.43a-b TİP 2.2.1.10f, Kabartmalı Kap Parçası.
Levha 44:	Kat.No.44	Lev.No.44a-b TİP 2.2.1.10g, Kabartmalı Kap Parçası.
Levha 45:	Kat.No.45	Lev.No.45a-b TİP 2.2.1.10h, Kabartmalı Kap Parçası.
Levha 46:	Kat.No.46	Lev.No.46a TİP 2.2.1.11, Tanımlanamayan Kaplar.
Levha 47:	Kat.No.47	Lev.No.47a-b-c TİP 2.2.1.12.1a, Boğa Ritonu.
Levha 48:	Kat.No.48	Lev.No.48a-b TİP 2.2.1.12.1b, Boğa Ritonu Parçası.
Levha 49:	Kat.No.49	Lev.No.49a-b-c TİP 2.2.3.1.1a, Damga Mühür.
Levha 50:	Kat.No.50	Lev.No.50a-b TİP 2.2.3.1.1b, Damga Mühür.
Levha 51:	Kat.No.51	Lev.No.51a-b-c TİP 2.2.3.1.2a, Bulla.
Levha 52:	Kat.No.52	Lev.No.52a-b TİP 2.2.3.1.2b, Bulla.

Levha 53:	Kat.No.53	Lev.No.53a-b TİP 2.2.3.1.3, Damga Mühür Baskısı.
Levha 54:	Kat.No.54	Lev.No.54a-b TİP 2.2.3.2.1, Orak.
Levha 55:	Kat.No.55	Lev.No.55a-b TİP 2.3.1.1a, Çanak.
Levha 56:	Kat.No.56	Lev.No.56a-b TİP 2.3.1.1b, Çanak.
Levha 57:	Kat.No.57	Lev.No.57a-b TİP 2.3.1.1c,, Çanak.
Levha 58:	Kat.No.58	Lev.No.58a-b TİP 2.3.1.2.1, Yuvarlak Ağızlı Testi.
Levha 59:	Kat.No.59	Lev.No.59a-b TİP 2.3.1.2.2, Gaga Ağızlı Testi.
Levha 60:	Kat.No.60	Lev.No.60a-b TİP 2.3.1.2.3, Matara.
Levha 61:	Kat.No.61	Lev.No.61a-b TİP 2.3.1.4.1a, Vazo.
Levha 62:	Kat.No.62	Lev.No.62a-b TİP 2.3.1.4.1b, Vazo.
Levha 63:	Kat.No.63	Lev.No.64a TİP 2.3.1.4.1c, Vazo.
Levha 64:	Kat.No.64	Lev.No.64a TİP 2.3.1.4.1, Kale Mazgalı Süslemeli Vazo Parçası.
Levha 65:	Kat.No.65	Lev.No.65a-b TİP 2.3.1.4.2, Kabartmalı Vazo Parçası.
Levha 66:	Kat.No.66	Lev.No.66a-b TİP 2.3.1.5.1a, Adak Kasesi.
Levha 67:	Kat.No.67	Lev.No.67a-b TİP 2.3.1.5.1b, Adak Kasesi.
Levha 68:	Kat.No.68	Lev.No.68a-b TİP 2.3.1.5.1c, Adak Kasesi.
Levha 69:	Kat.No.69	Lev.No.69a-b TİP 2.3.1.5.2a, Sivri Dipli Testicik
Levha 70:	Kat.No.70	Lev.No.70a-b TİP 2.3.1.5.2b, Sivri Dipli Testicik.
Levha 71:	Kat.No.71	Lev.No.71a TİP 2.3.1.5.2c, Sivri Dipli Testicik.
Levha 72:	Kat.No.72	Lev.No.72a TİP 2.3.1.5.3, Bardak.
Levha 73:	Kat.No.73	Lev.No.73a-b TİP 2.3.1.6a, Baskı Bezemeli Baskılı Kulp Parçası.
Levha 74:	Kat.No.74	Lev.No.74a-b TİP 2.3.1.6b, Baskı Bezemeli Baskılı Kulp Parçası.

Levha 75:	Kat.No.75	Lev.No.75a-b TİP 2.3.1.6c, Baskı Bezemeli Baskılı Kulp Parçası.
Levha 76:	Kat.No.76	Lev.No.76a-b TİP.2.3.1.7.2 İğ Biçimli Testi /Spindle Bottle
Levha 77:	Kat.No.77	Lev.No.77a TİP 2.3.1.7.2a, Kol Biçimli Libasyon Kabı
Levha 78:	Kat.No.78	Lev.No.78a-b TİP 2.3.1.7.2a, Kol Biçimli Libasyon Kabı Parçası.
Levha 79:	Kat.No.79	Lev.No.79a-b TİP 2.3.1.8.1a, Banyo Kabı/Banyo Küpü
Levha 80:	Kat.No.80	Lev.No.80a-b TİP 2.3.1.8.1b, Banyo Kabı/Banyo Küpü.
Levha 81:	Kat.No.81	Lev.No.81a-b-c TİP 2.3.3.1, Tablet.
Levha 82:	Kat.No.82	Lev.No.82a-b-c TİP 2.3.3.2.1.1, Kalot Mühür.
Levha 83:	Kat.No.83	Lev.No.83a-b -c TİP 2.3.3.2.1.3a, Düğme Mühür.
Levha 84:	Kat.No.84	Lev.No.84a-b-c TİP 2.3.3.2.1.3b, Düğme Mühür.
Levha 85:	Kat.No.85	Lev.No.85a-b-c TİP 2.3.3.2.2.1, Silindir Mühür.
Levha 86:	Kat.No.86	Lev.No.86a-b TİP 2.3.3.2.1.2, Damga Mühür Baskısı.
Levha 87:	Kat.No.87	Lev.No.87a-b TİP 2.3.3.3.1a, Perdah/ Biley Taşı.
Levha 88:	Kat.No.88	Lev.No.88a-b TİP 2.3.3.3.1b, Perdah/ Biley Taşı.
Levha 89:	Kat.No.89	Lev.No.89a-b TİP 2.3.3.4.1, Haçer.
Levha 90:	Kat.No.90	Lev.No.90a-b TİP 2.3.3.4.2, Zırh Pulu.
Levha 91:	Kat.No.91	Lev.No.91a-b TİP 2.3.3.4.3, Orak.

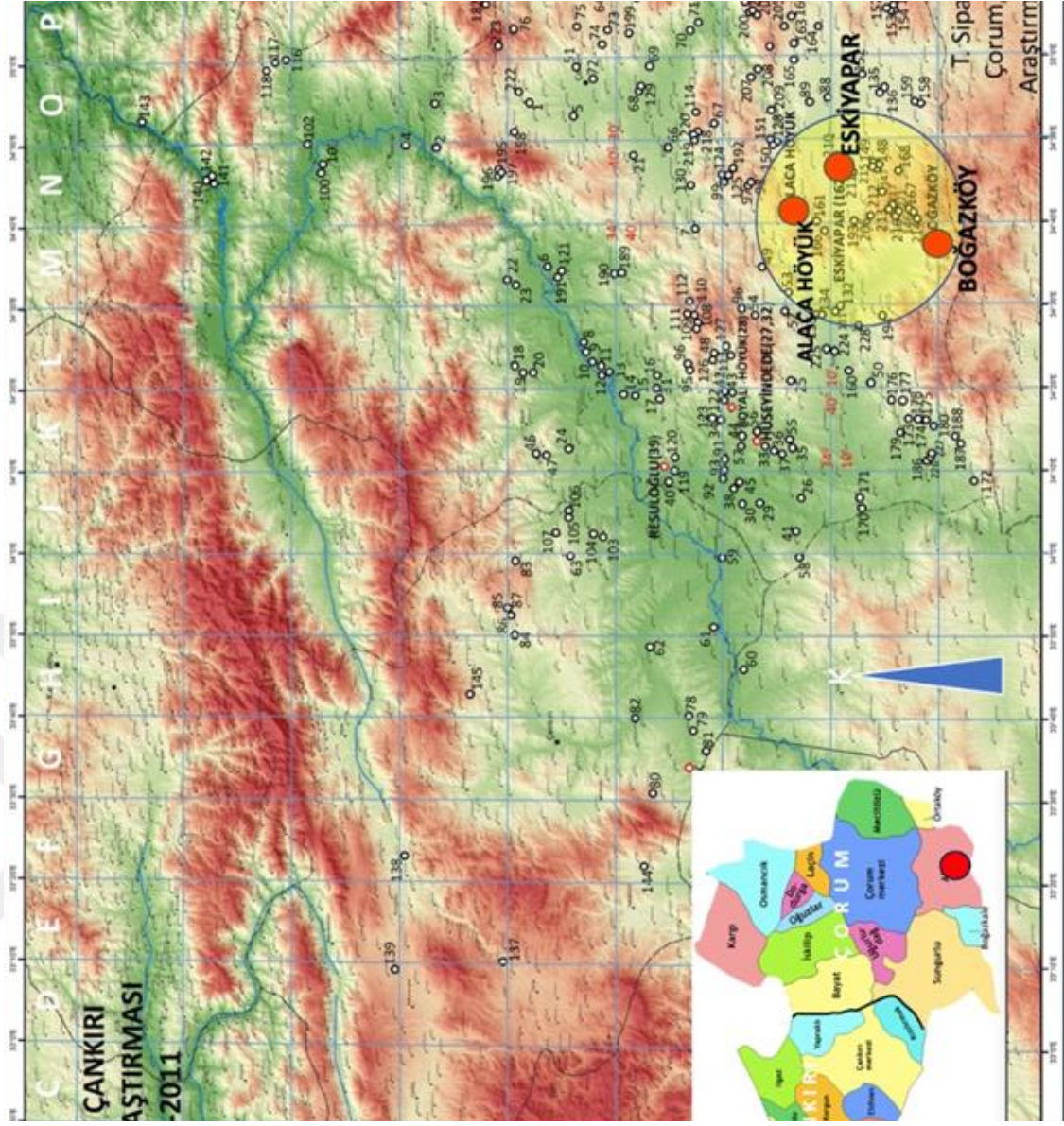
X. HARİTA VE LEVHALAR

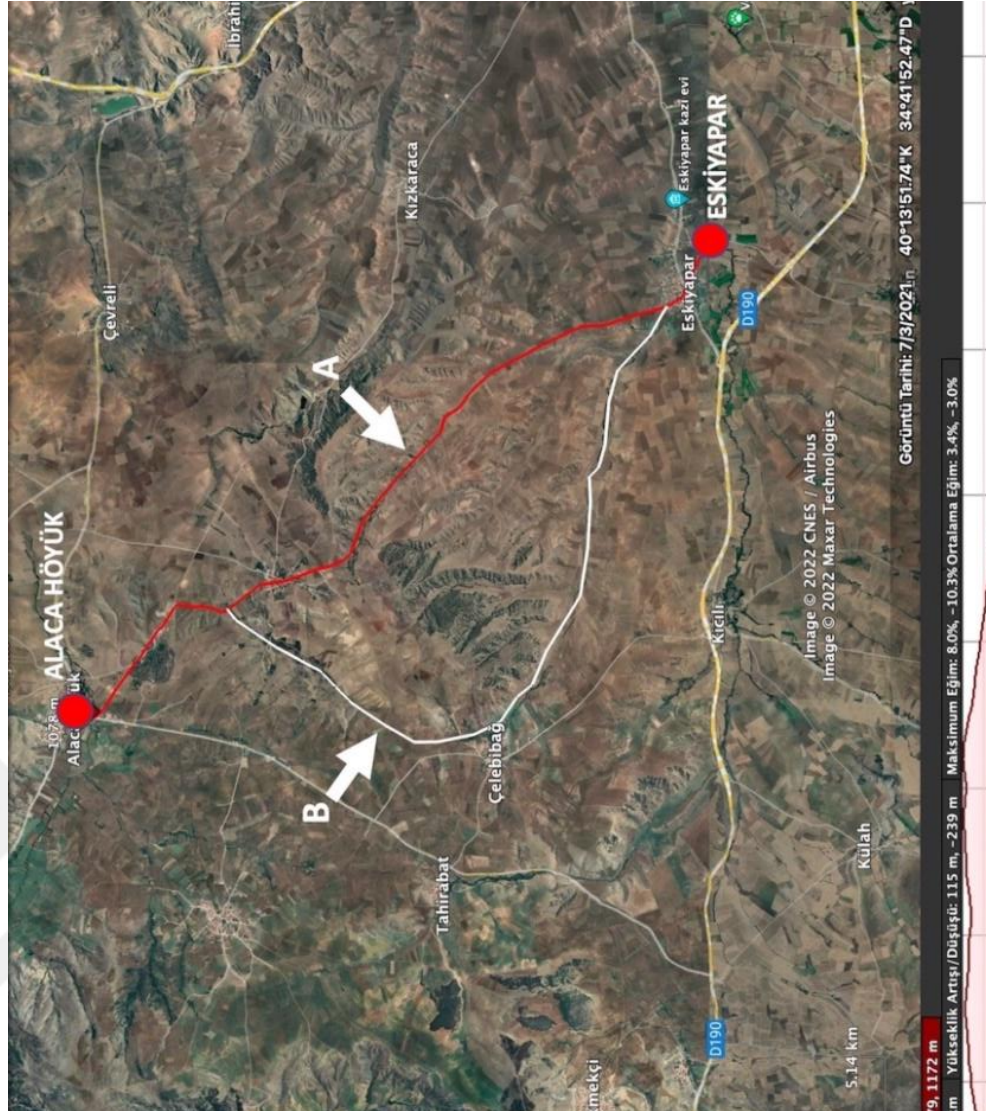
Harita 1: Eskişehir ile Bağlantı Kurulan 16 Yerleşim Yeri ve Mezarlık Alanı

Eskiyaar Dönem	Eskiyaar	Alaca Höyük	Boğazköy			Boyalı Höyük	Doğantepe Höyüğü	Dündartepe	Fatmaören	Ferzant/ Büğzet Mezarlığı	Hüseyindede	İkiztepe	İnandıktepe	Kazankaya Mezarlığı	Kültepe		Maşat Höyük	Oluz Höyük	Osmankaya Mezarlığı	Ortaköy	Oymağaç Höyük
			Büyükkaya	Büyükkale	Aşağı şehir										Karum	Tepe					
Hitit imparatorluk Dönemi	V.1	II. Kat (2.tabaka)	Hitit İ.D	III	1a 1b/2		Hitit İ.D	I-II. Kültür Katı									I-II. Yapı katı	8			Hitit İ. D.
Orta Hitit Dönemi II-I	V.2.a V.2.b	II. Kat (3.a-3b)	OH	IVa-b	3							III. Yapı Katı					III. Yapı katı	9	OH	OH I-II	
Eski Hitit Dönemi III	V.3.a	II. Kat (4.)	EH	IVc	4		EH			EH		V.Yapı Katı					IV. Yapı Katı		EH		
Eski Hitit Dönemi II	V.3.b	II. Kat (4.)	EH	IVc	4			III. Kültür Katı				I V. Yapı Katı					IV. Yapı Katı		EH		EH
Eski Hitit Dönemi Ib	V.3.c.2	II. Kat (4.)	EH	IVc	4	EH		III. Kültür Katı	EH								IV. Yapı Katı		EH		EH
Eski Hitit Dönemi Ia	V.3.c.1	II. Kat (4.)	EH	IVc	4	EH		III. Kültür Katı	EH	EH				EH	I a- Ib	6-7	IV. Yapı Katı		EH		EH
Asur Ticaret Kolonileri Çağı	VI	II. Kat (4-3b)	ATKÇ	IVd ve 8b-a	4		ATKÇ	III. Kültür Katı		ATKÇ		I. Kültür Katı		ATKÇ	II	8	V.Yapı katı		ATKÇ		ATKÇ

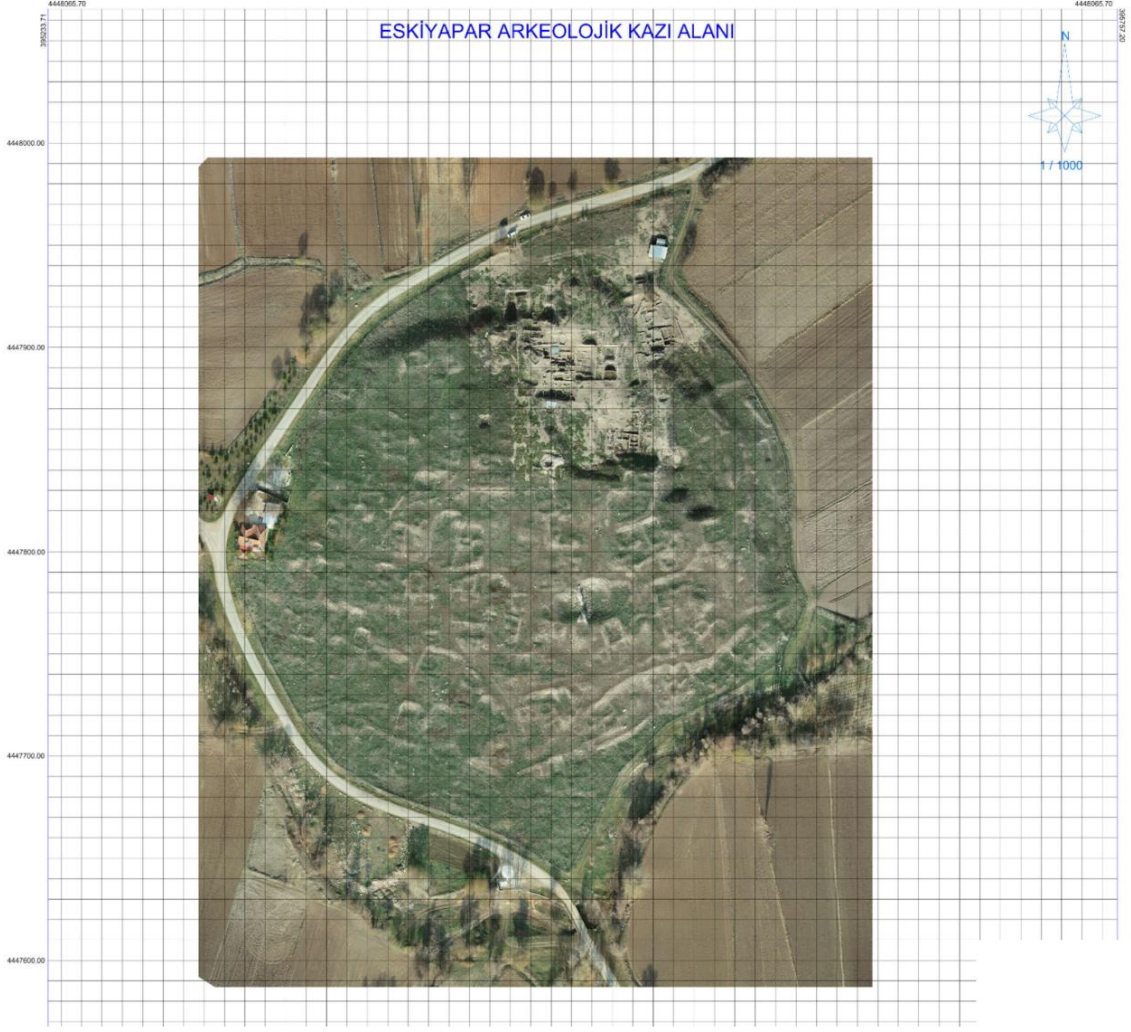
Tablo 1: Eskiyaar'ın mimari tabaklaşması ile 16 yerleşim yeri ve mezarlık alanının kronolojik tablosu

Harita 2: Eskişehir'in Bölgedeki Coğrafi Konumu

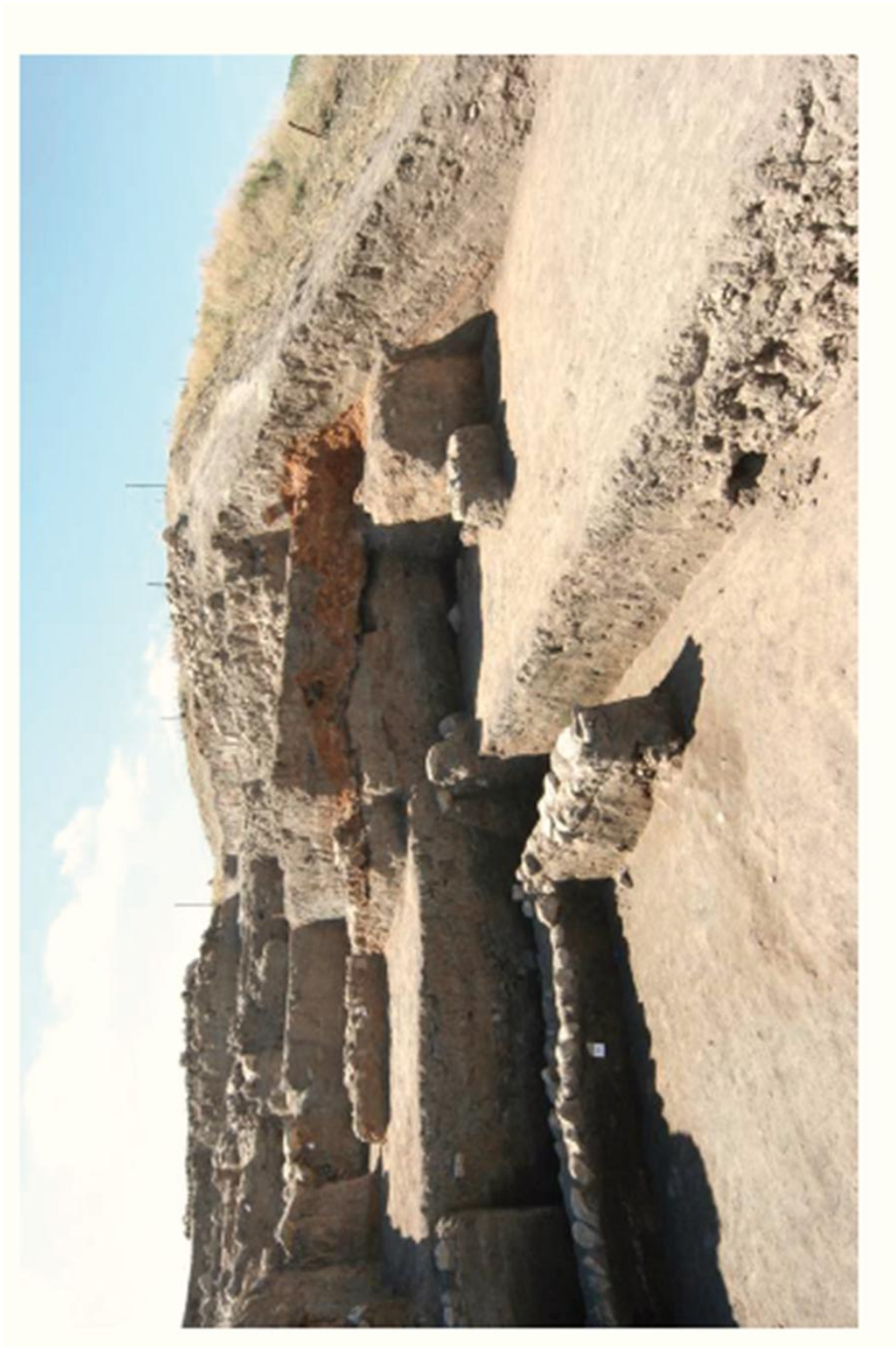
Harita 3: Eskişehir'dan Alaca Höyük Giden Rotalar

Plan 1: Eskiypar Höyük, Orta fotogrametrik Planı

ESKİYAPAR HÖYÜK	DEVİRLER	I. KAZI DÖNEMİ	III. KAZI DÖNEMİ
Eskiyapar I	Bizans Çağı ve Sonrası		I
Eskiyapar II	Roma Çağı		II
Eskiyapar III	Helenistik Çağ		III
Eskiyapar IV	Geç Demir Çağı Erken Demir Çağı	1	IV.1 IV.2
Eskiyapar V	Hitit imparatorluk Dönemi Orta Hitit Dönemi II-I Eski Hitit Dönemi III II Ib Ia	2 3 4 5	V.1 V.2.a V.2.b V.3.a V.3.b V.3.c.1 V.3.c.2
Eskiyapar VI	Asur Ticaret Kolonileri Çağı	6	VI
Eskiyapar VII	Eski Tunç Çağı III b III a II I	7	VII.1a VII.1b VII.2 VII.3
Eskiyapar VIII	Kalkolitik Çağ		

Tablo 7: Eskiyapar Höyüğü Stratigrafisi

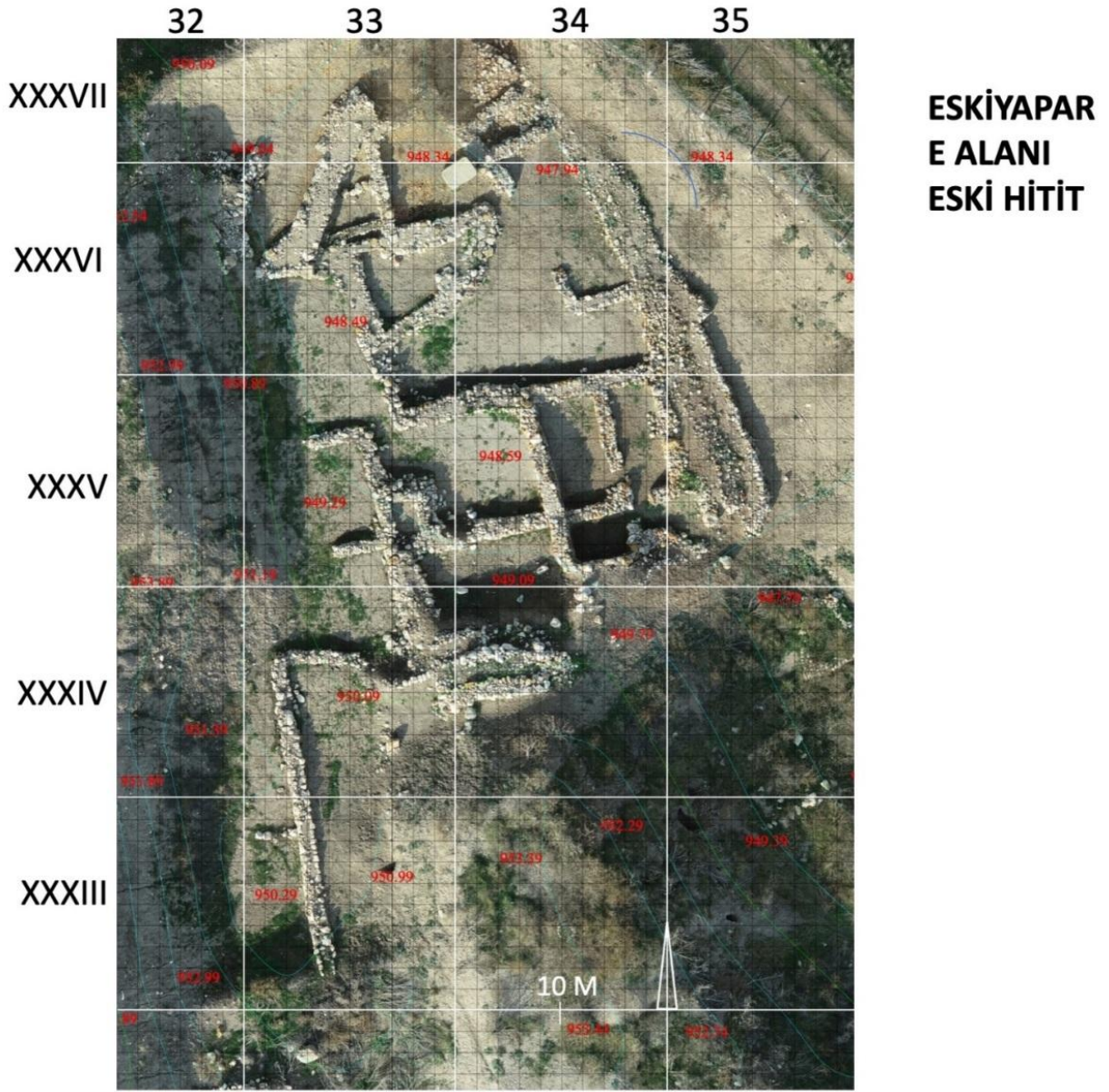

Resim 1. Eski yapar Höyük VI. Tabaka C Kesiti Yangını

Plan 2: Eski yapar Höyük Kazı alanı ve ortaya çıkan mevcut yapılar, Orta fotogrametrik Planı

Plan 3: “E” Alanı Eski Hitit Dönemi

**ESKIYAPAR
E ALANI
DÖNEMLERE
GÖRE
MİMARİ
SEVİYELER**

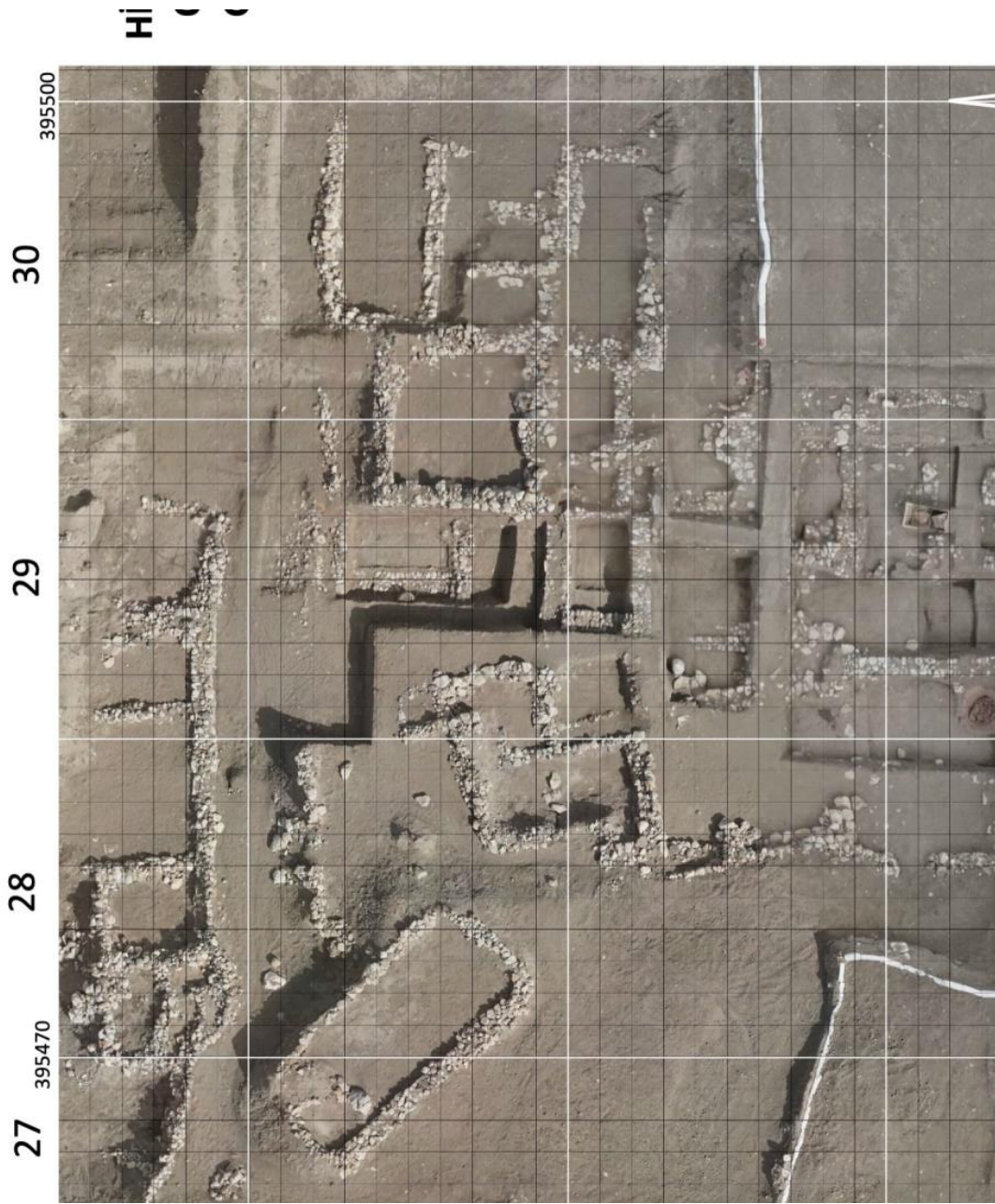

Plan 4: “E” Alanı Eski Eski Hitit Dönemi Mimari Seviyeleri

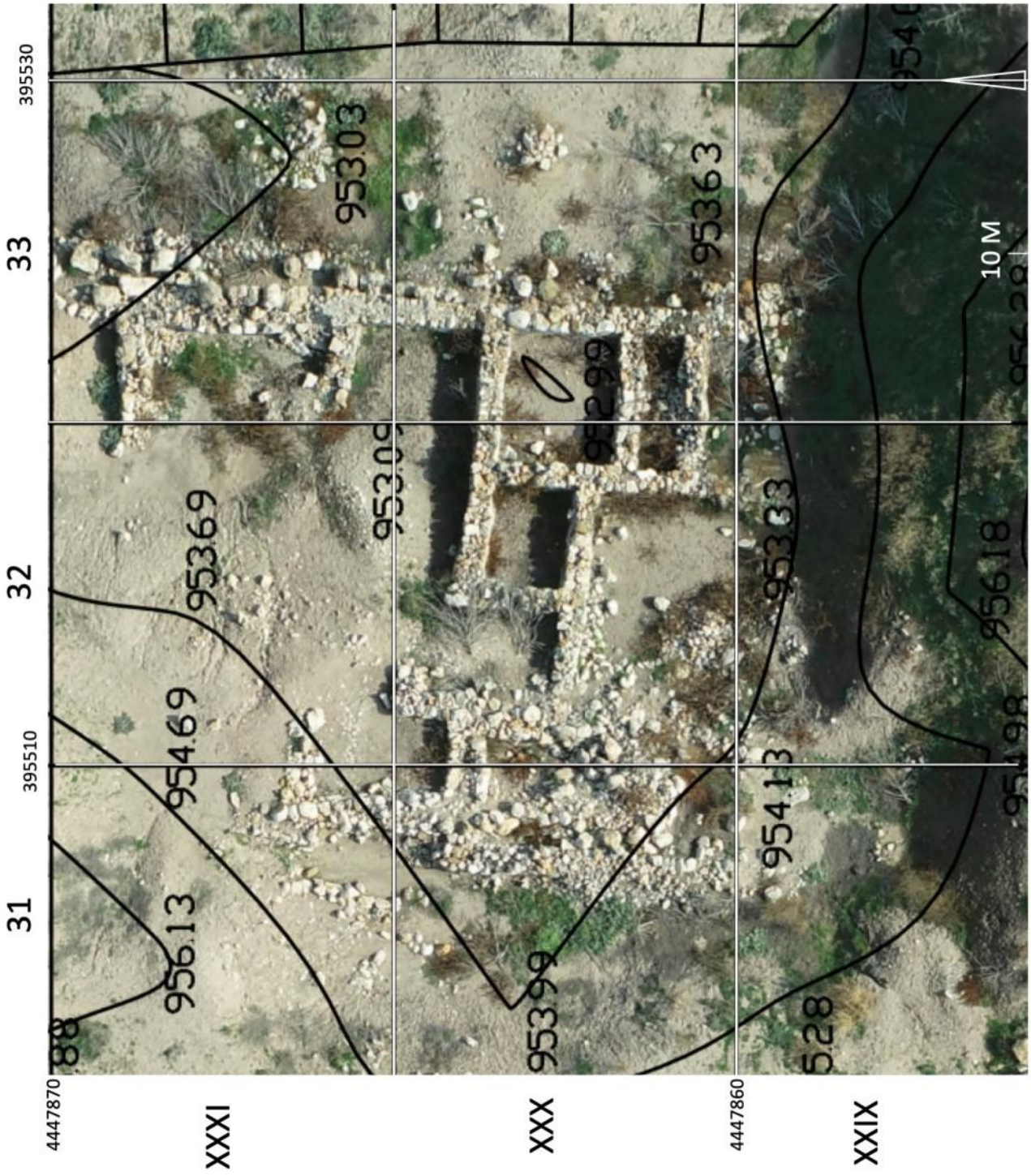
ESKİN
A TERAS
SON D
A YI

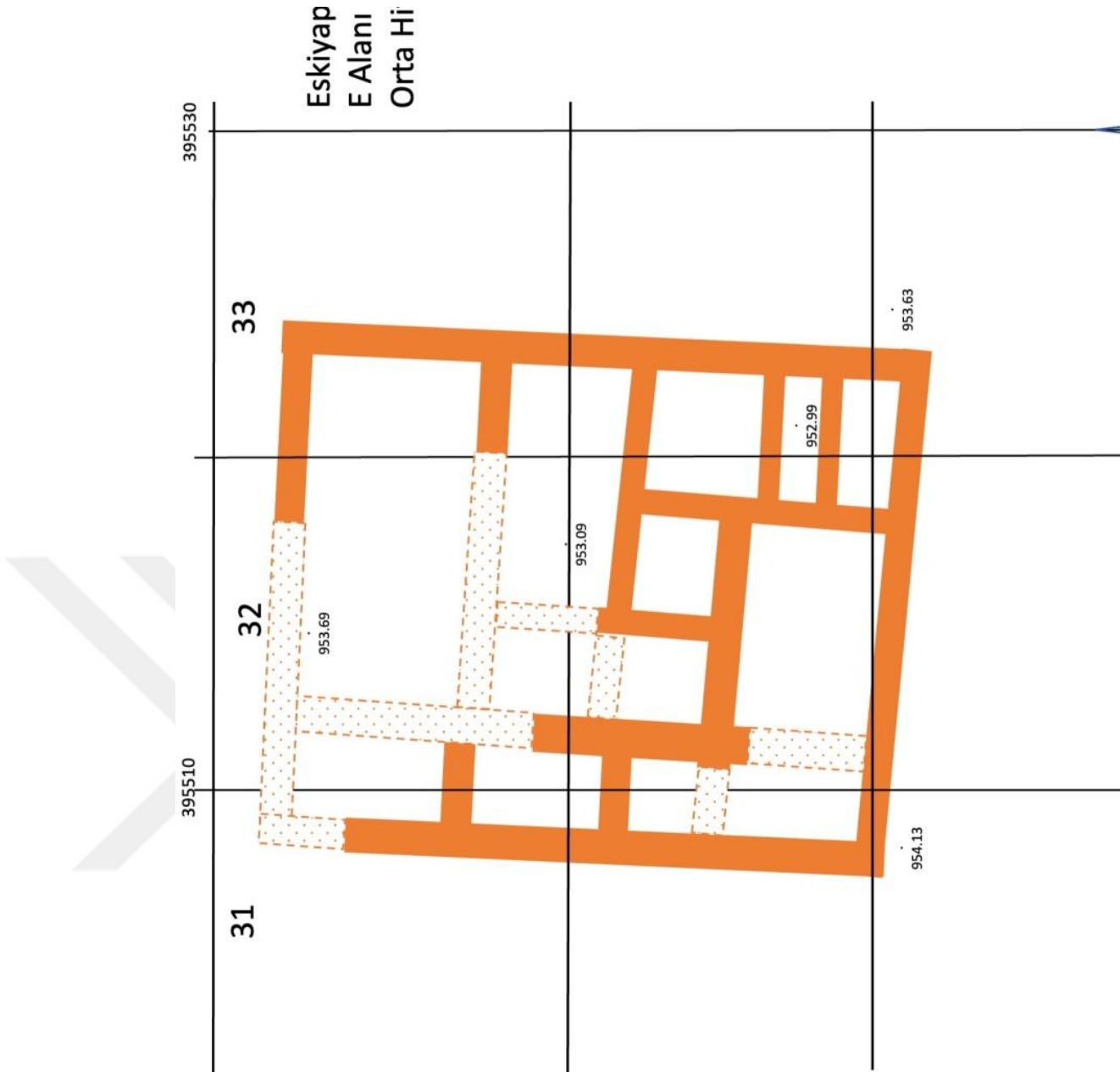

Plan 5: A Teras Alanı A Yapısı

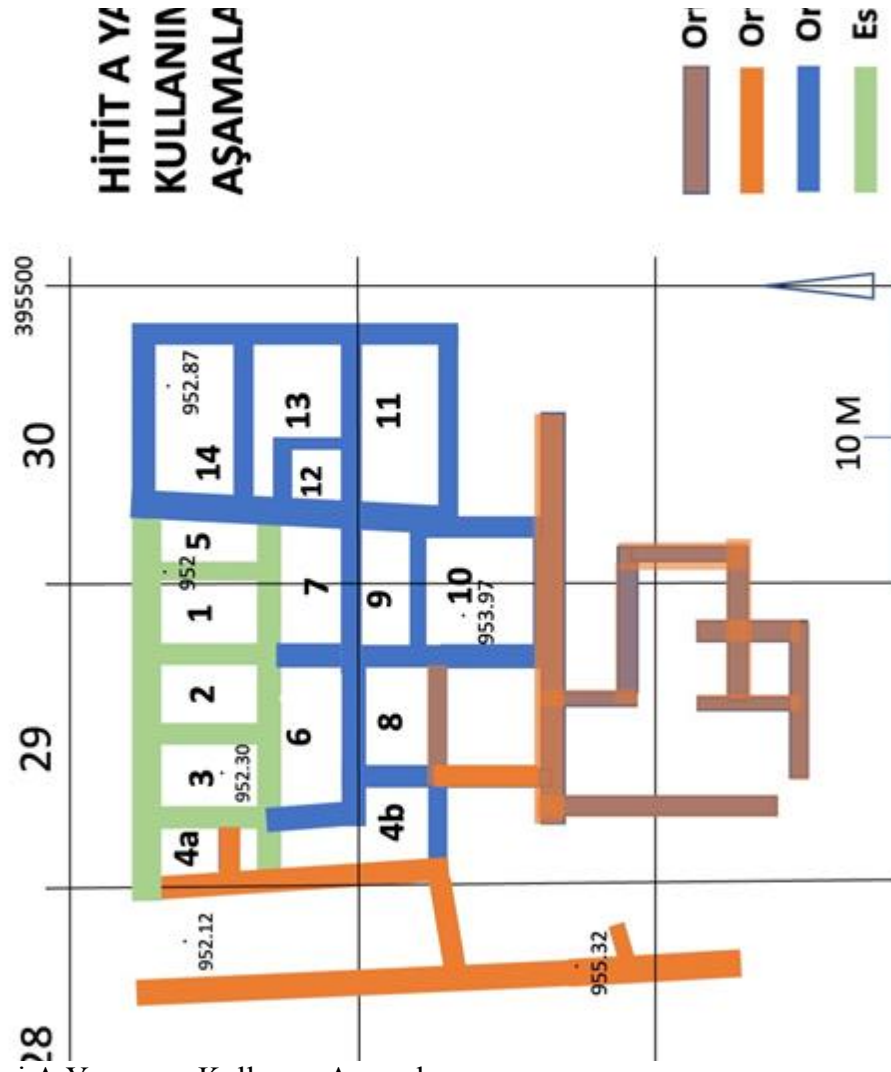

Plan 6: A Yapısı Orta Hitit Dönemi Geç safha

Plan 8: Orta Hitit Dönemi Geç Safha “C” Yapısı planı

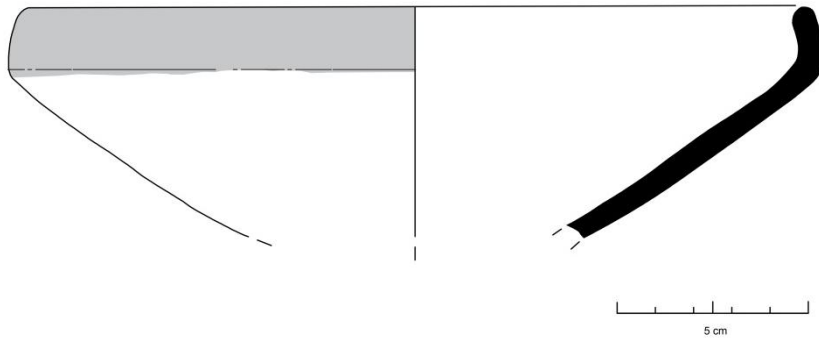

Plan 9: Hitit Dönemi A Yapısının Kullanım Aşamaları

Levha 1

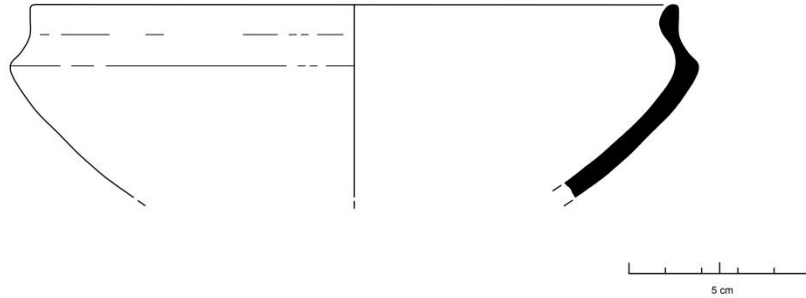
a

b

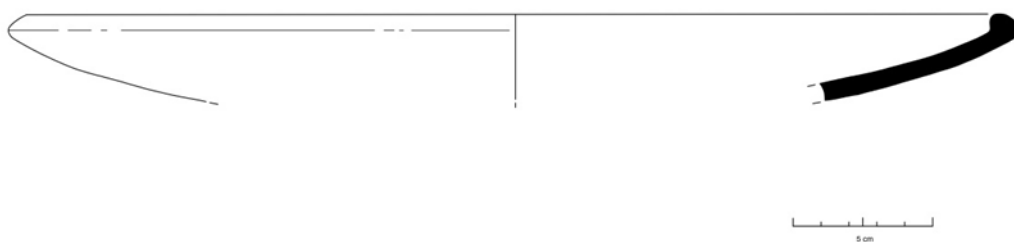
a

b

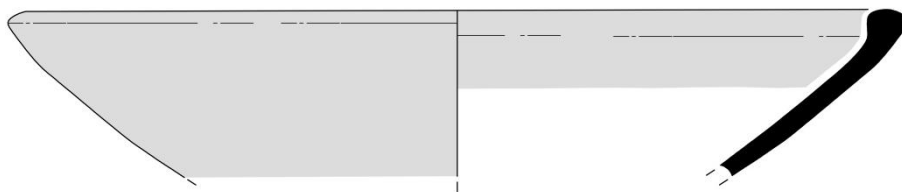
a

b

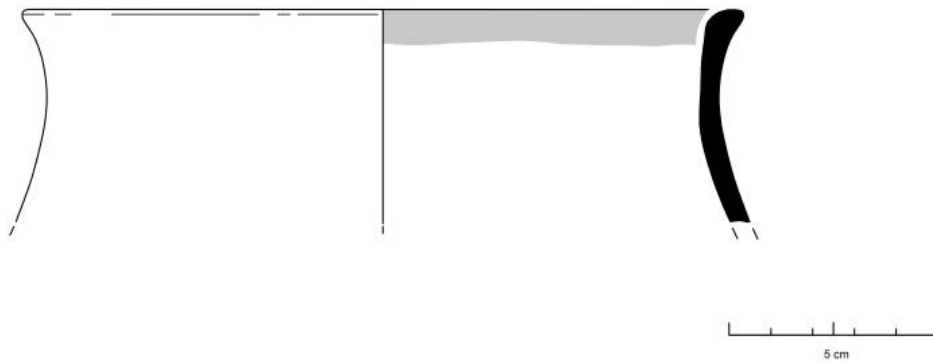
a

b

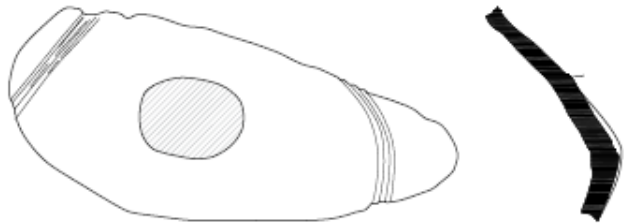
a

b

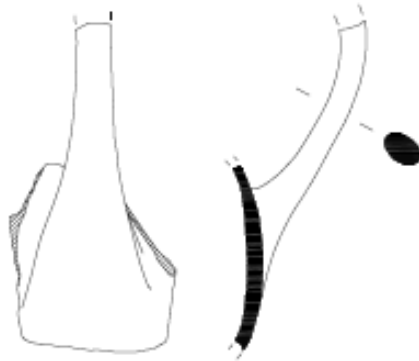
a

b

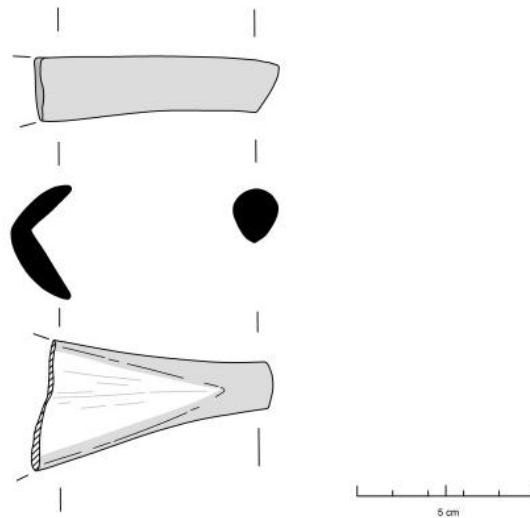
a

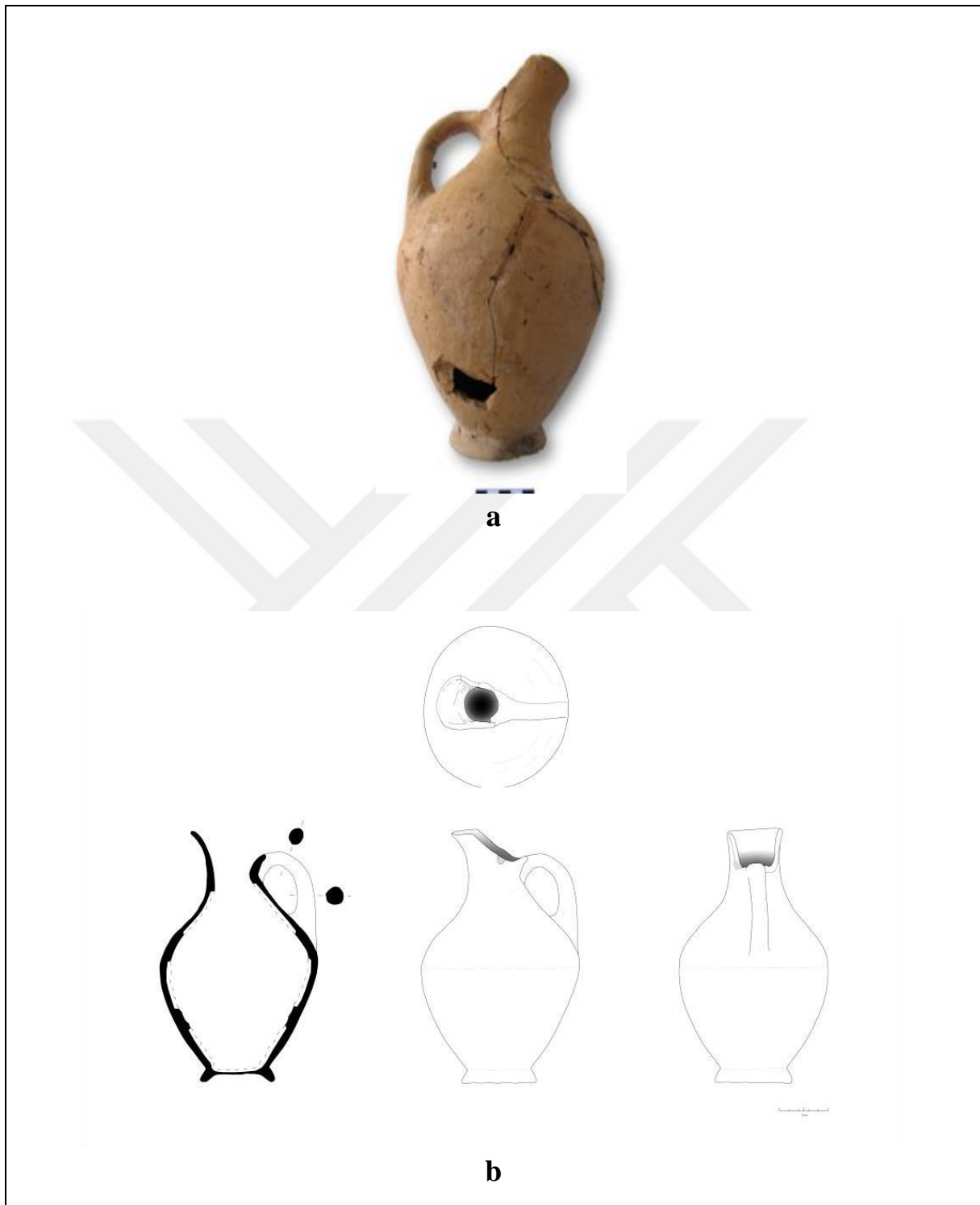
b

a

b

a

a

b

a

b

a

b

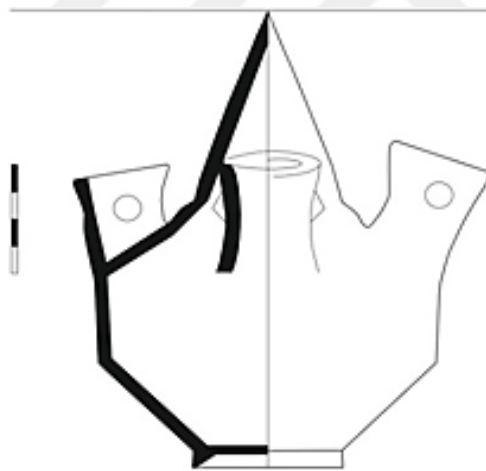
a

b

a

b

a

b

a

b

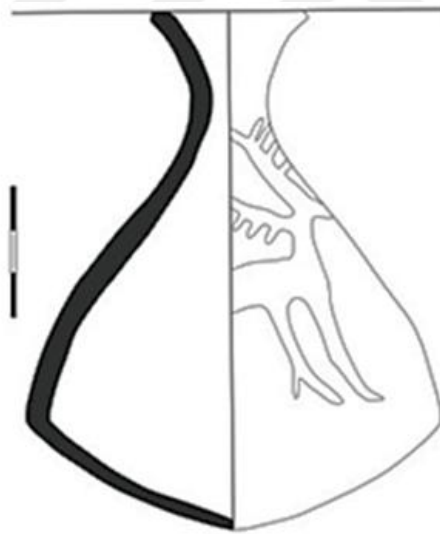
a

a

a

b

a

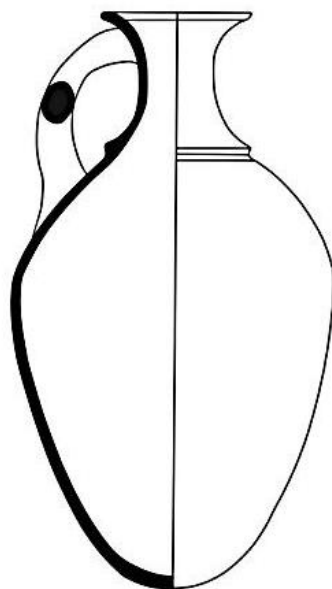
a

a

b

b

a

a

b

a

b

a

b

a

a

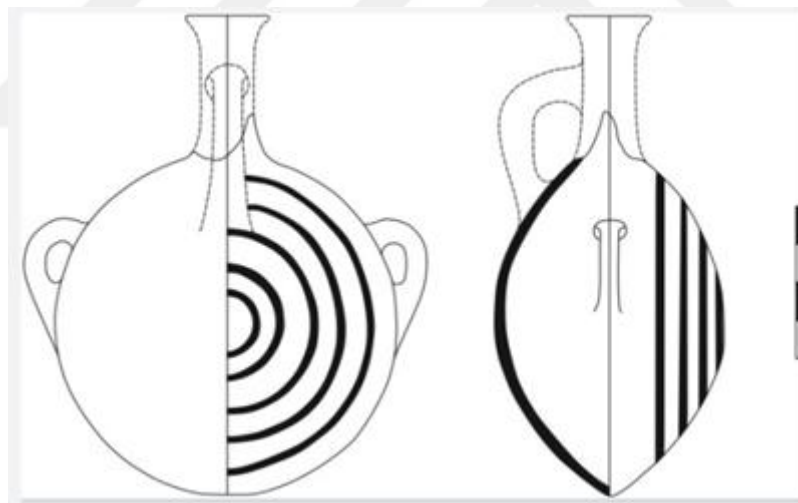
b

a

b

c

d

a

b

a

b

a

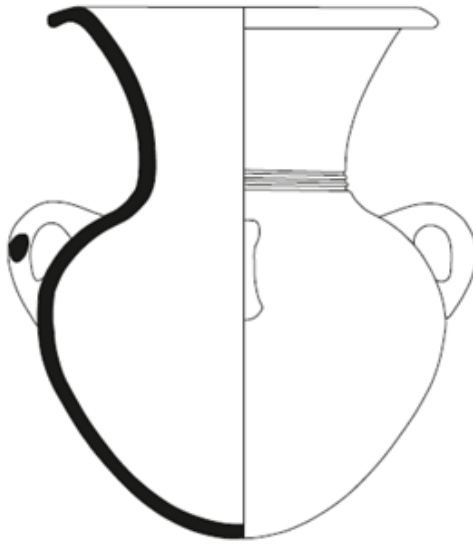
b

a

a

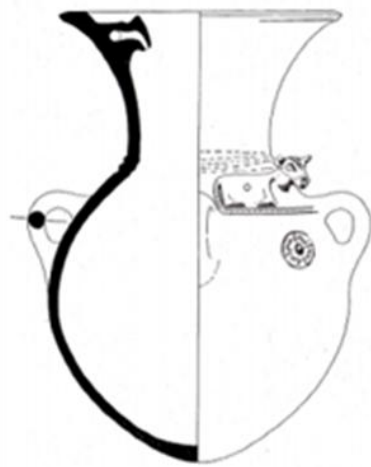
b

a

b

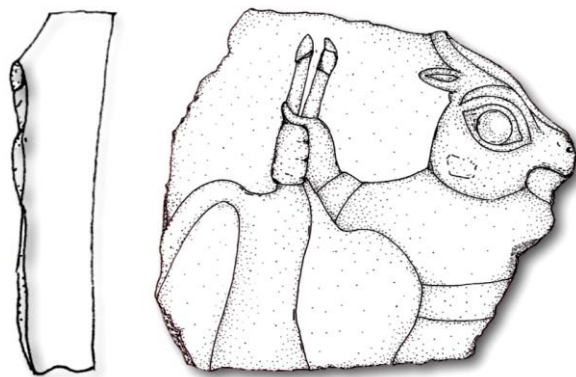
c

d

a

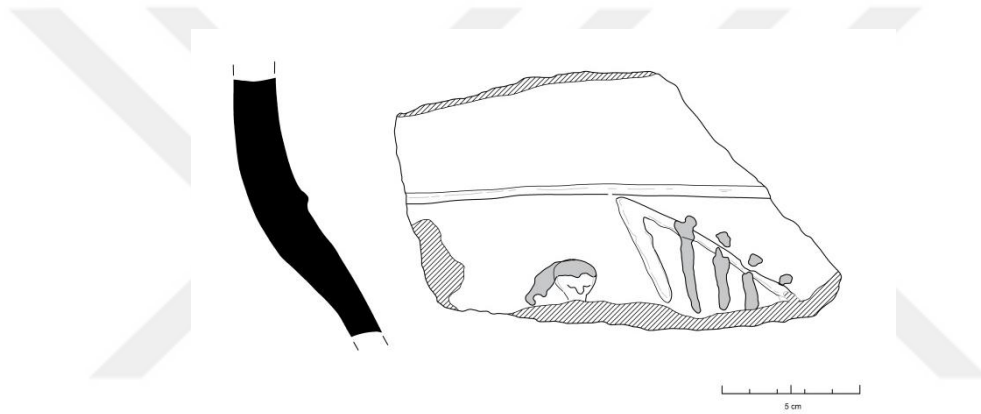
b

a

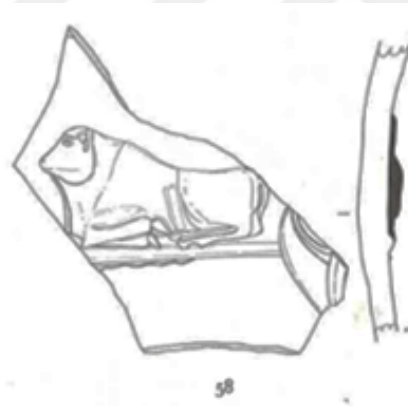
a

b

a

b

a

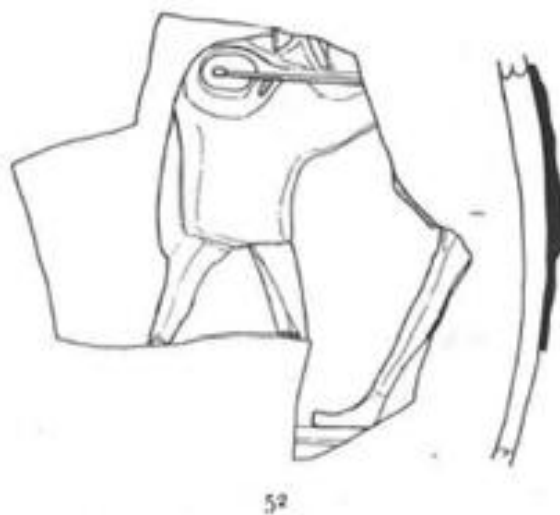

b

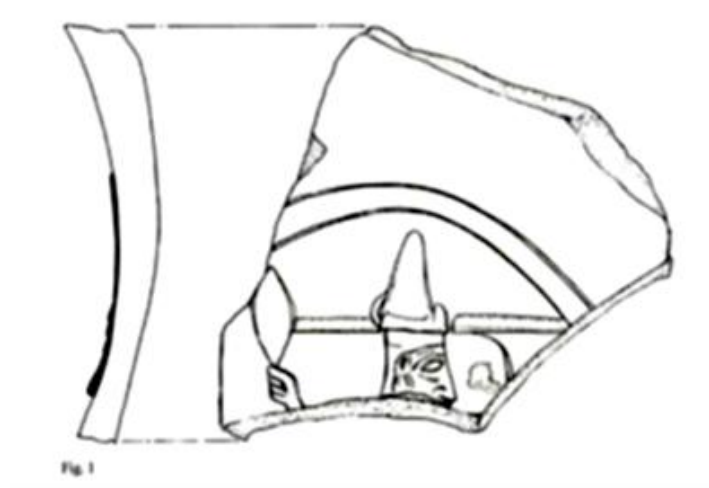
a

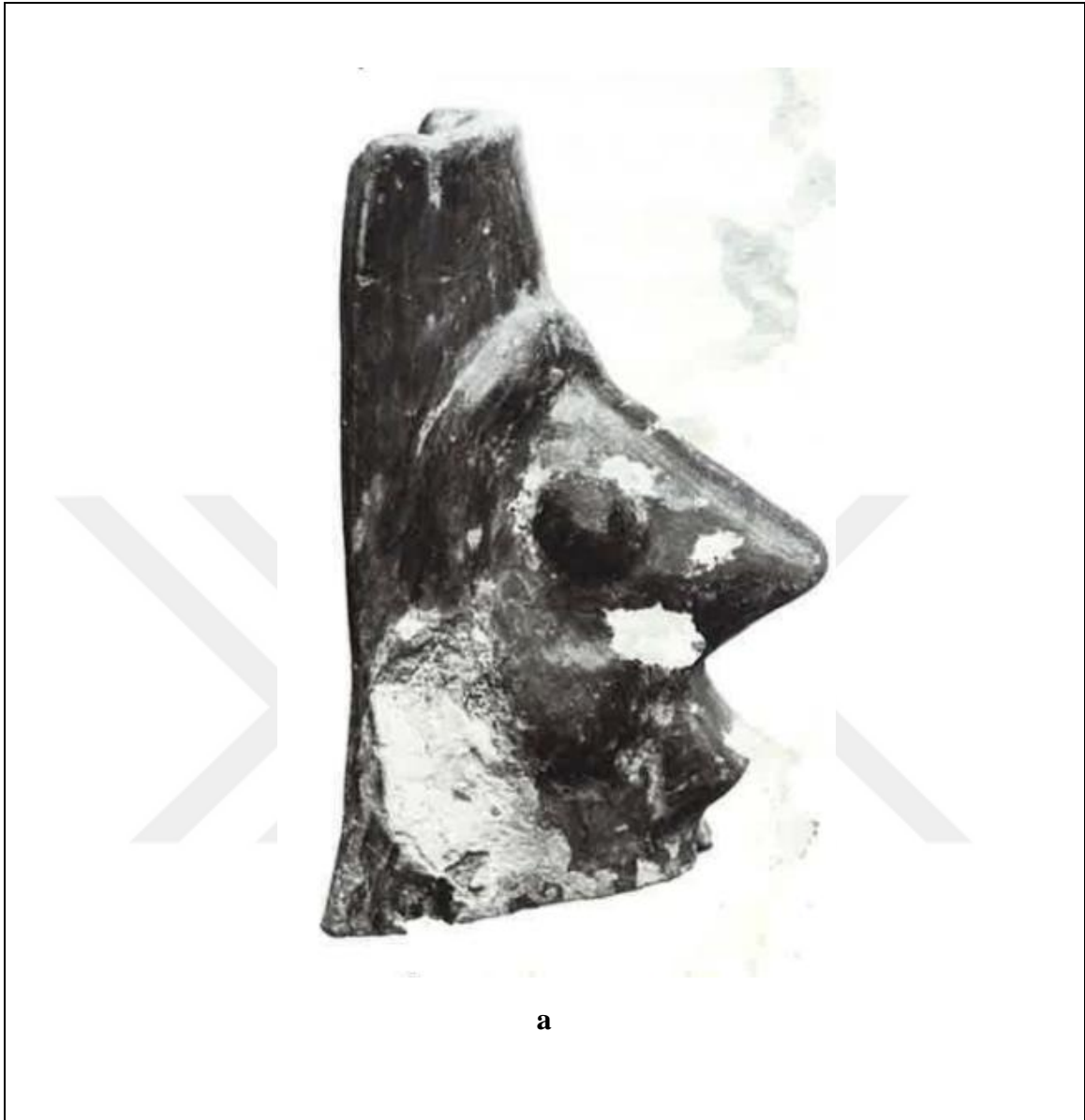
b

a

b

a

b

c

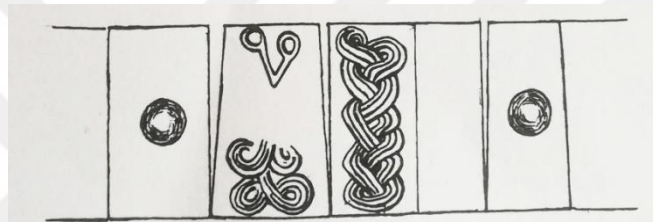
a

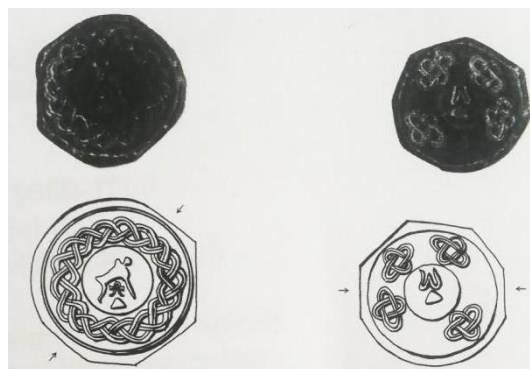
b

a

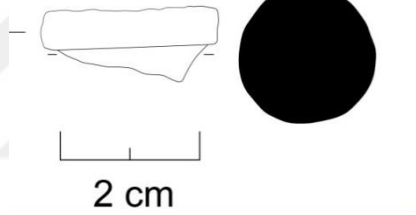
b

c

a

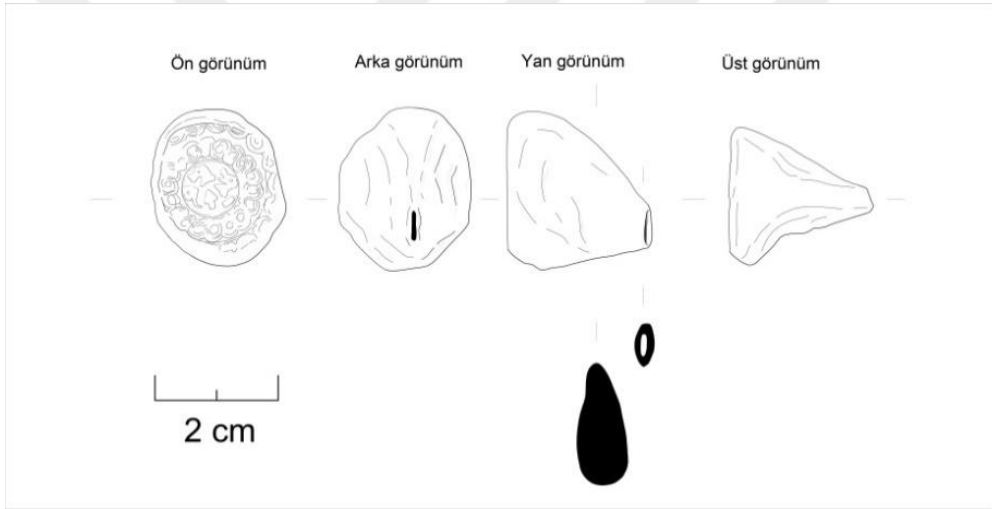
b

a

b

c

a

b

c

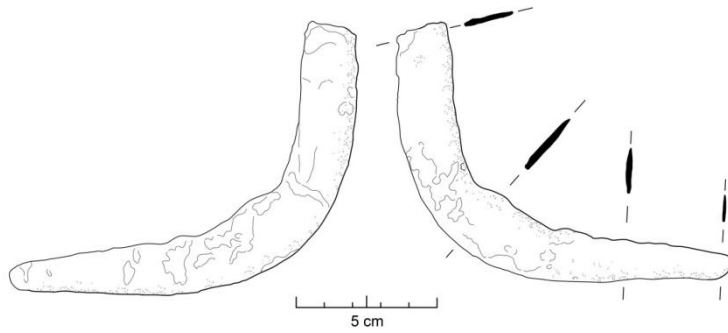
a

b

a

b

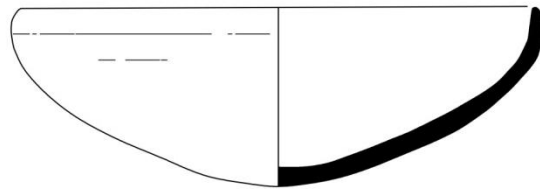
a

b

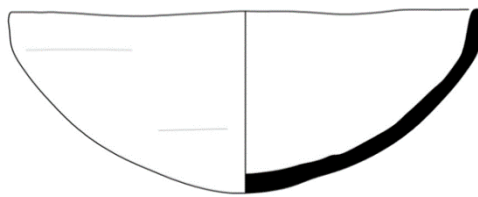
a

b

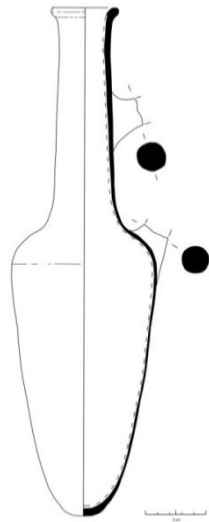
a

b

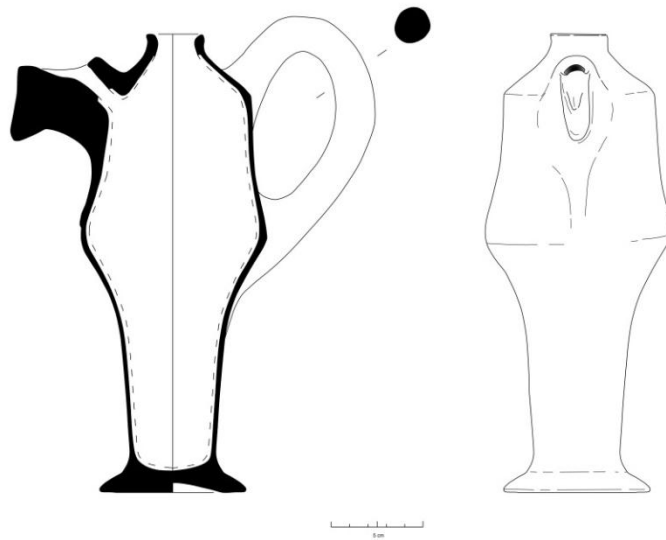
a

b

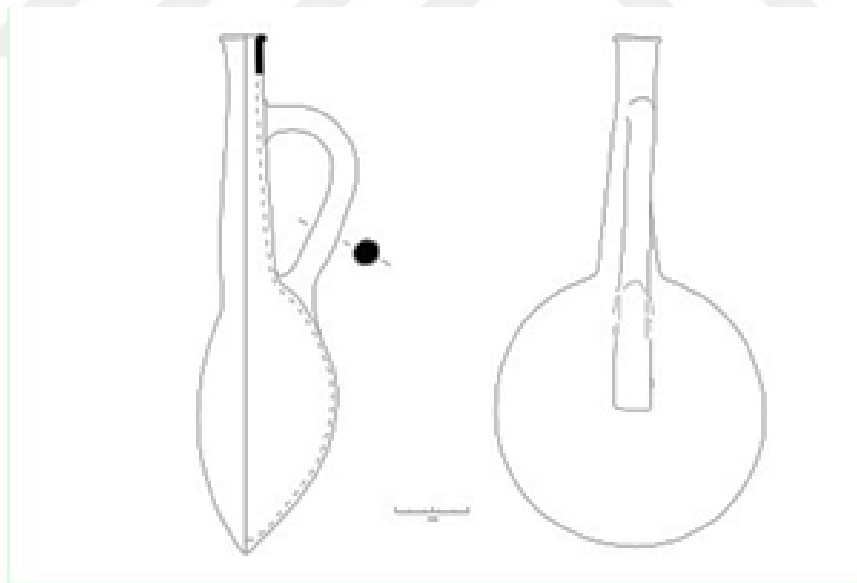
a

b

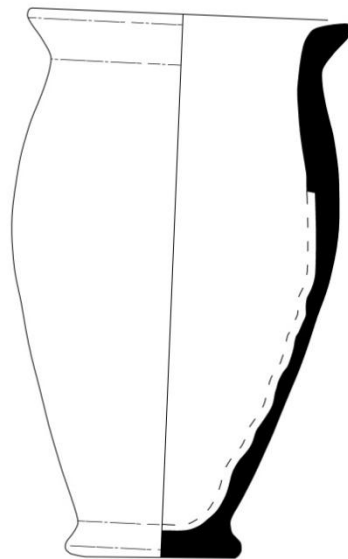
a

b

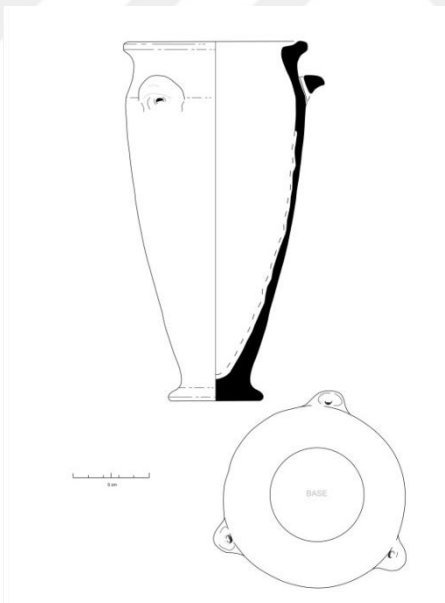
a

b

a

b

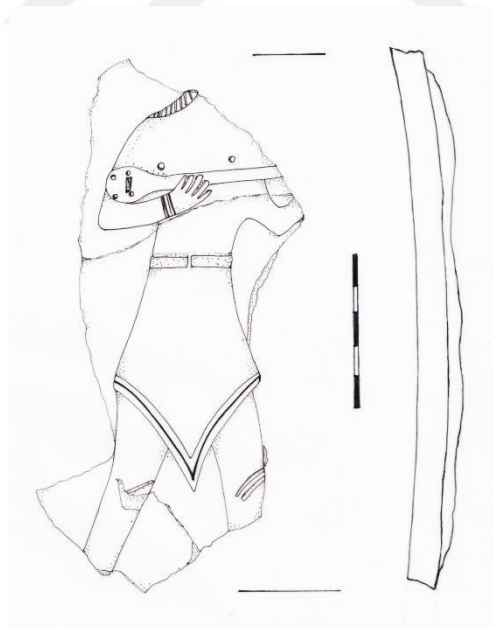
a

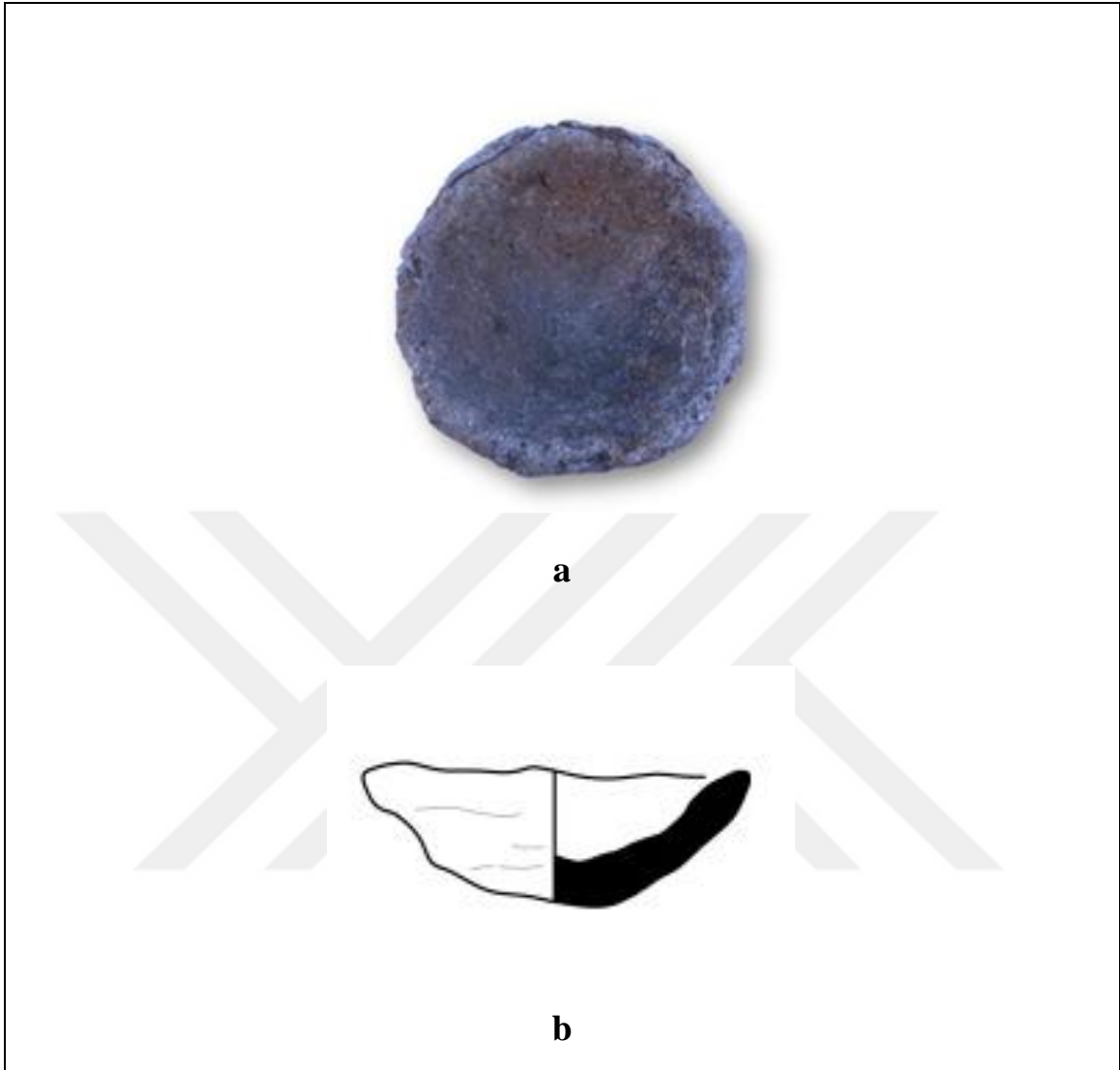
a

a

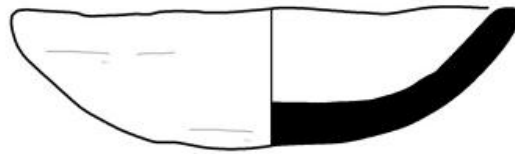

b

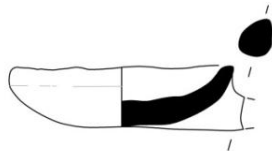
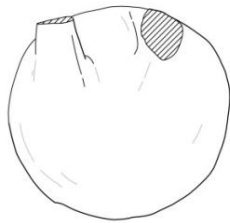
a

b

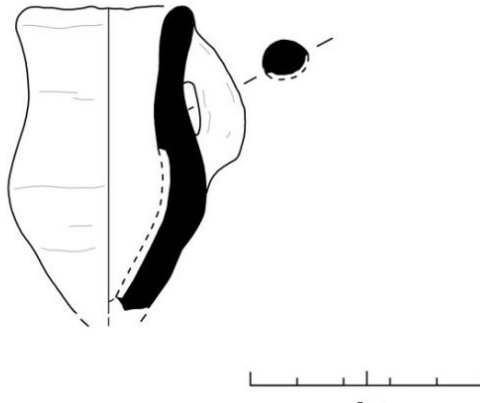
a

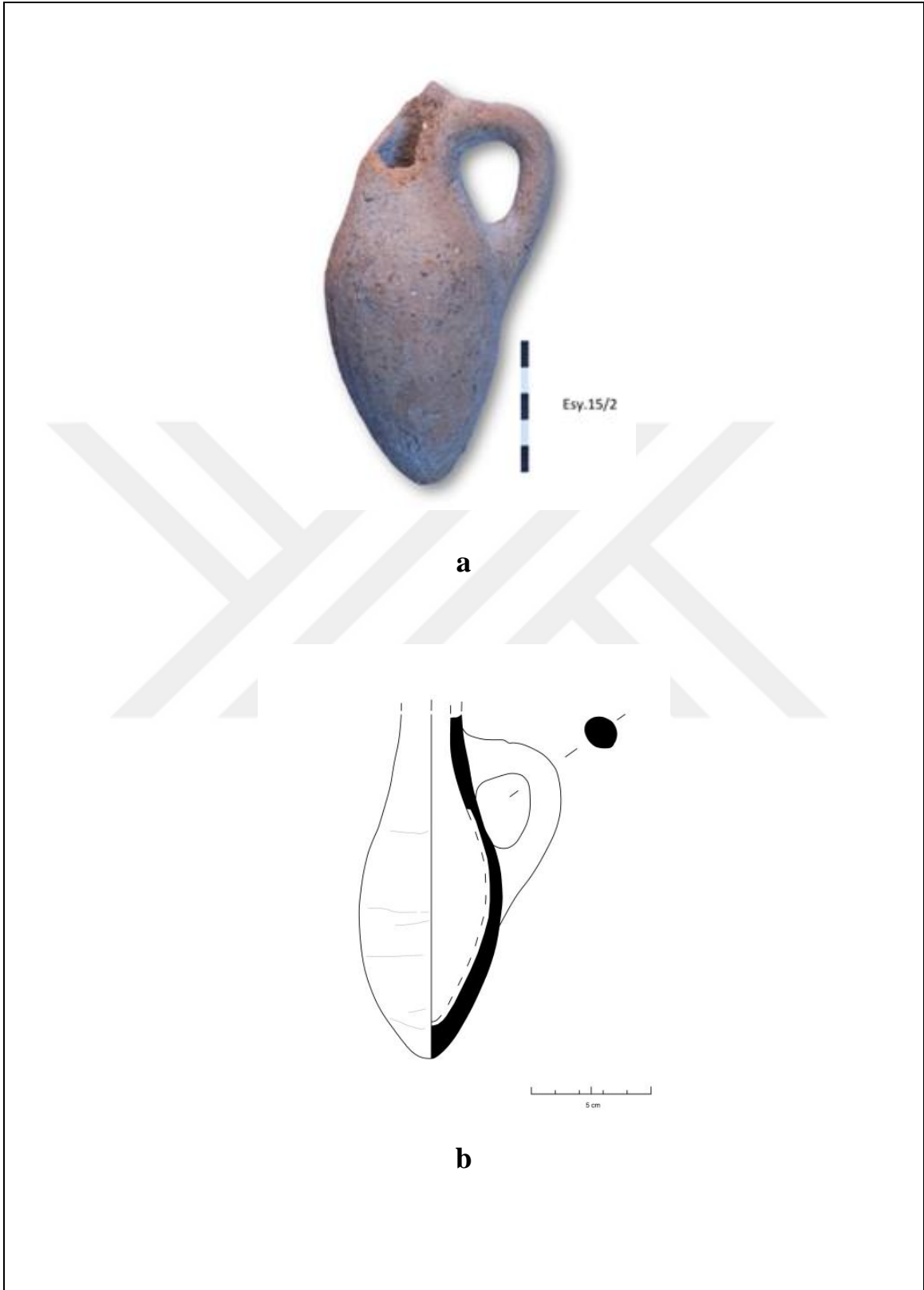
b

a

b

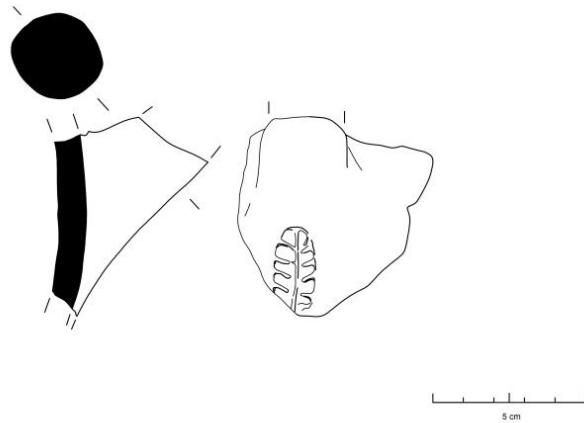
a

a

a

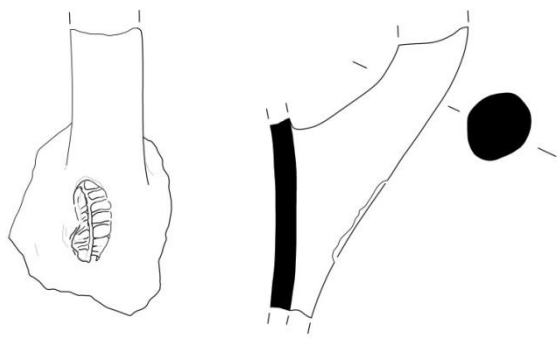

b

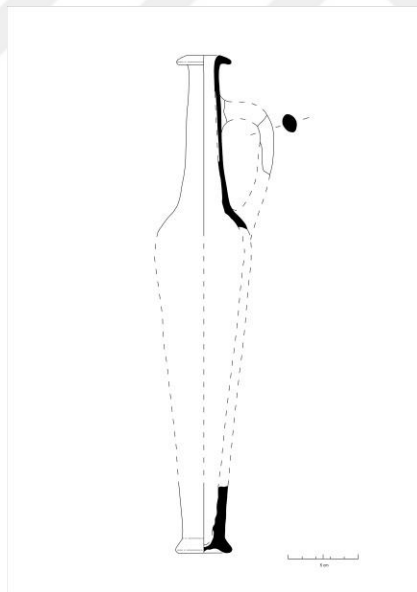
a

b

a

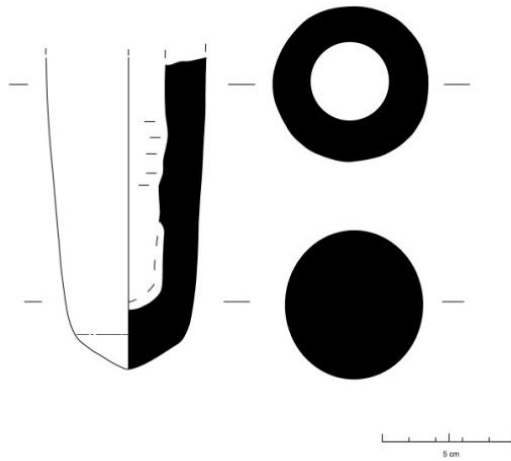
b

a

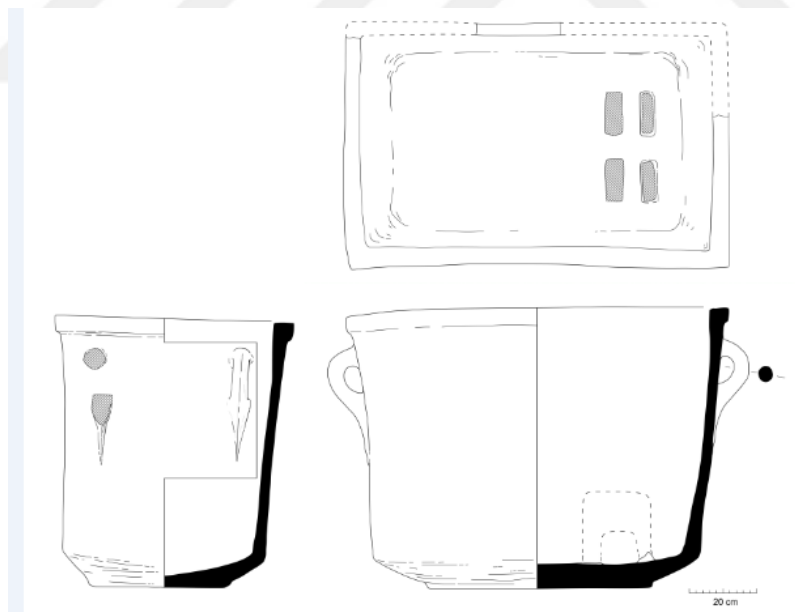
a

b

a

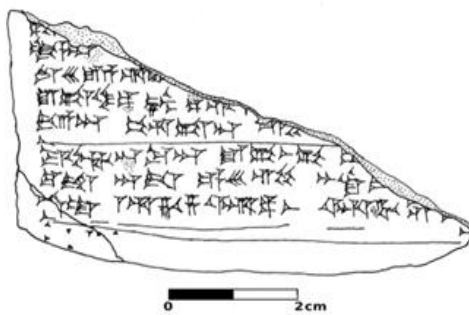

b

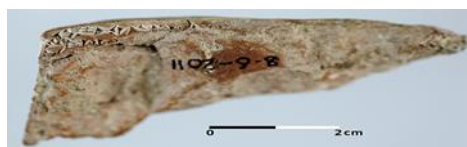

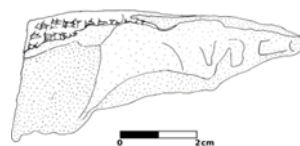
a

b

c

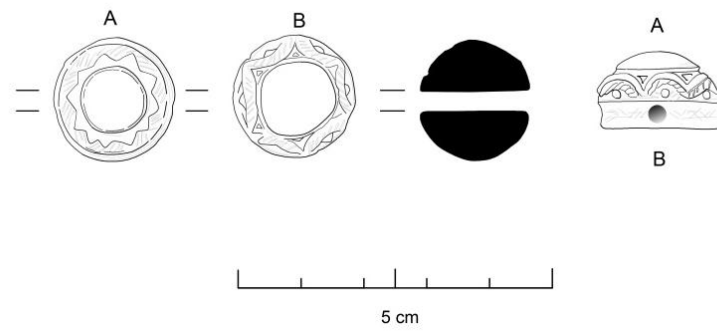

a

b

c

a

b

c

a

b

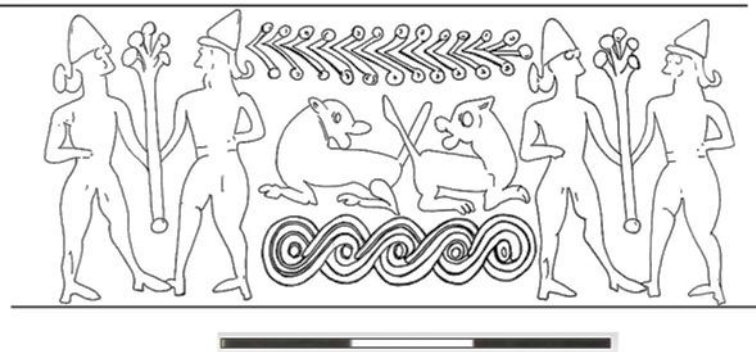
c

a

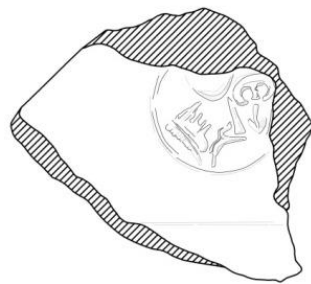
b

c

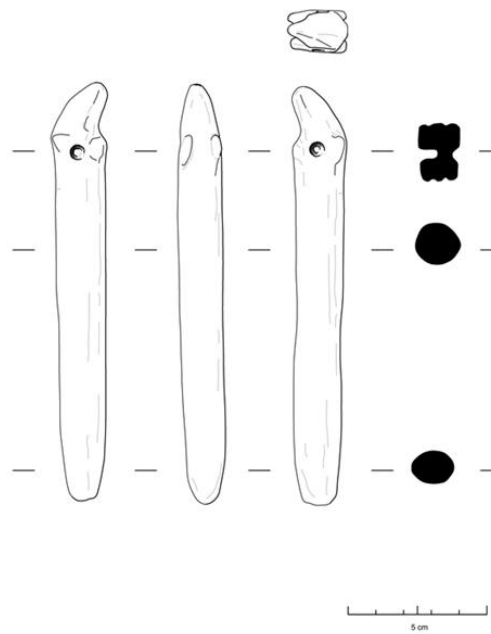
a

b

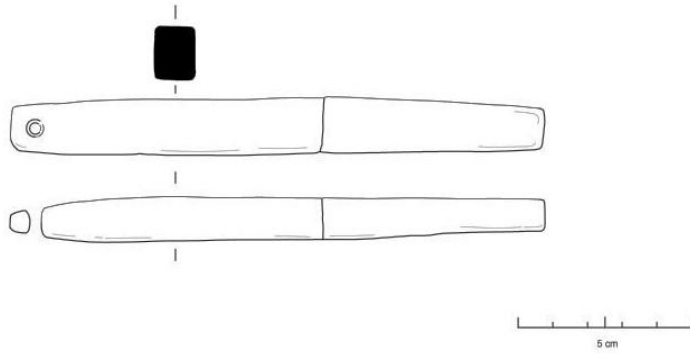
a

b

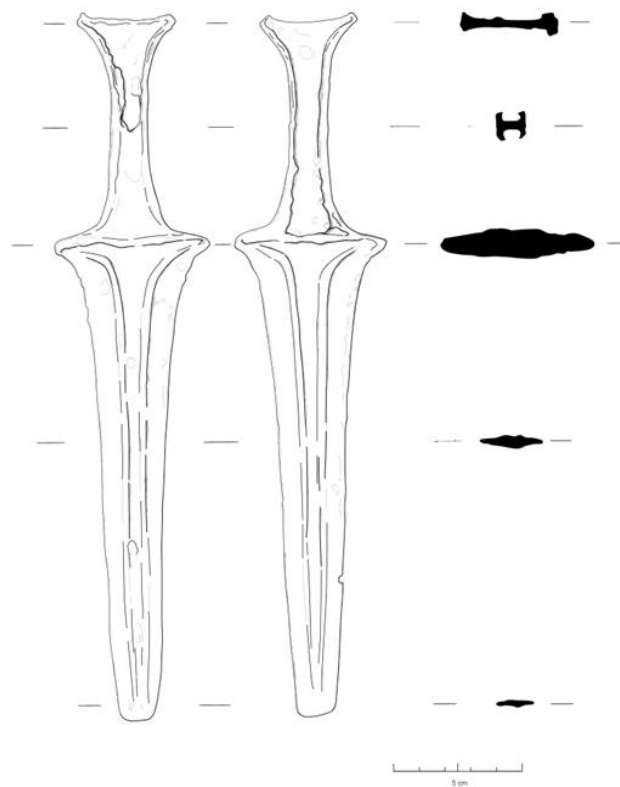
a

b

a

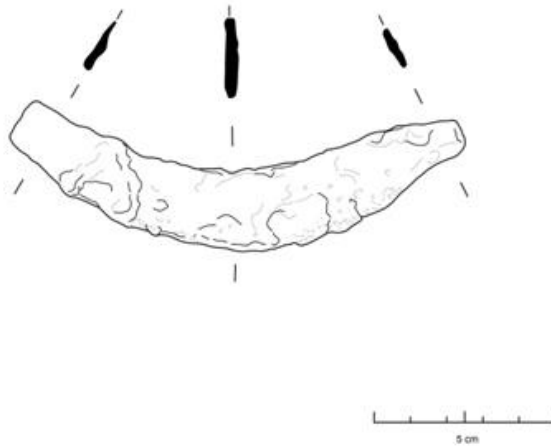

b

a

b

XI. ÖZET

Tezin Adı:“M.Ö.2.Binde Eskiyaar’ın Orta Kuzey Anadolu Arkeolojisi’ndeki Yeri ”

Eskiyaar’ın Orta Kuzey Anadolu Arkeolojisi’ndeki Yeri ele alındıktan sonra, Asur Ticaret Kolonileri ve Eski, Orta ve Hitit İmparatorluk Dönemlerinde (M.Ö. 1950-1500 /Orta Tunç Çağı- M.Ö. 1500-1200 /Geç Tunç Çağı) çevrede yer alan arkeolojik 16 merkezle kültürel, siyasi ve ekonomik bağlantıları araştırılmış, bu çerçeve içinde arkeolojik ve filolojik tüm veriler değerlendirilmiştir. Bölgede yer alan Boğazköy, Alaca Höyük, Hüseyindede, İnandıktepe, Boyalı Höyük, Fatma Ören, Doğantepe, Dündartepe, İkiztepe, Maşat Höyük, Oymağağaç, Ortaköy ve Oluz Höyük, gibi başlıca yerleşimlerin ve ayrıca Ferzant/Büğet, Kazankaya ve Osmankayası mezarlık alanlarının, arkeolojik verileri ile karşılaştırmalar yapılarak Eskiyaar’ın bu bölgedeki yeri ve önemi ele alınmıştır. Bölge arkeolojisi için önemli sorunlardan biri olan M.Ö.3. Bin yılda M.Ö.2. Bin yıla kesintisiz kültürel devamlılık ve gelişim süreci Eskiyaar’ın ortaya koyduğu veriler ışığında değerlendirilmiştir.

Dolayısıyla bölgede kültürel bir anahtar rolüne sahip Eskiyaar Höyüğü arkeolojik buluntuları ve sonuçları ile bölge arkeolojisine kalıcı sonuçlar sağlamıştır. Eskiyaar’da bir önemli gelişme olan Asur Ticaret Koloni Çağı’ndan Eski Hitit Döneminde doğru olan sürecin arkeolojik materyal yardımı ile net olarak sergilenebilmesi olmuştur. Eskiyaar’ın yer aldığı coğrafyadaki Asur Ticaret Koloni Çağı devamlılık safhası, Eski, Orta ve İmparatorluk Dönemlerindeki arkeolojik verileri ışığında bölge arkeolojisi içinde bir bütün olarak değerlendirilmiş ve bölgedeki diğer yerleşimlere katkıları ortaya konulmuştur. Eskiyaar’ın bu süreçte gelişim ve dönüşüm süreci arkeolojik veriler kapsamında çözümlenmeye çalışılmıştır

Diğer taraftan bu tez çalışması Orta Kuzey Anadolu arkeolojisi kapsamında yapılacak olan çalışmalar için rehber olmuştur. Ayrıca Çorum, Çankırı, Tokat, Samsun ve Amasya bölgesinde ortaya çıkartılan önemli yerleşim yerlerinin Eskiyaar’ın sunduğu bilgiler kapsamında ele alınmış olup, arkeolojik ve filolojik malzemenin yapılan dikkatli analizleriyle, hedef bölgede bu dönem arkeolojisi için tamamlayıcı, yenileyici ve daha önemlisi çözümleyici sonuçlar sağlamıştır. Birbirine komşu olan bu yerleşim yerlerinin kültürel ve coğrafik iletişim örgüsü güncel kaynaklar yoluyla arkeoloji dünyasına sunulmuştur.

XII. ABSTRACT

Title of the thesis: The Place of Eskiyapar in the Archeology of Central-North Anatolian Region in the 2nd Millennium B.C.

After discussing Eskiyapar's place in North-Central Anatolian archaeology, by researching during Assyrian Trade Colonies and Old Hittite Kingdom periods (BC. 1950-1500 Middle Bronze Age- BC. 1500-1200 Late Bronze Age) the cultural, political, and economic relationships with 16 archaeological centers in the surroundings, all archaeological and philological data were evaluated in this context.

Comparisons were made with archaeological data of the major settlements in the region e.g. Boğazköy, Alaca Höyük, Hüseyindede, İnandiktepe, Boyalı Höyük, Fatma Ören, Doğanstepe, Dündartepe, İkiztepe Maşat Mound, Oymaağaç and Oluz Mound, the place and importance of Eskiyapar in this region were discussed. The transition from the 3rd to 2nd Millennium BC, one of the important problems of regional archaeology, was evaluated in light of the data presented by Eskiyapar regarding the cultural continuity and development process.

It can be said that the results and findings from Eskiyapar, which have a cultural key role in the region, made a lasting impact on the archeology of the region. Another important aim is to exhibit the transition period from the Colonial Age to the Old Hittite Age in Eskiyapar with the help of archaeological materials. The continuity phase of the Assyrian Trade Colony Age in the geography where Eskiyapar is located was evaluated as a whole for the region in the light of Eskiyapar data and provided support data for other settlements in the region.

On the other hand, this study provided a guide for the studies to be carried out within the scope of North-Central Anatolian archaeology, moreover, the important settlements explored in Çorum, Çankırı, Tokat, Samsun, and Amasya regions were handled within the scope of Eskiyapar data and this provided complimentary, regenerative and more importantly analytical results for the archaeology of this period in our target region. These neighboring cities' cultural and geographic communication network was presented to the archaeology world through current resources.